

LUNDS UNIVERSITETS
HISTORIA
1668—1868.

FÖRSTA DELEN

AF

MARTIN WEIBULL.

LUND, 1868,
PÅ C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG.

Manches muss gethan werden, weil es nothwendig ist zu rechter Zeit einen Anfang zu machen, anderes gesagt werden, damit es besser gesagt werden könne; auch mit unzureichenden Kräften an eine grosse Aufgabe zu gehen, kann eine Pflicht wissenschaftlicher Selbstentäusserung werden.

RUDOLF KÖPKE.

Lund, Berlingska Boktryckeriet, 1868.

Den carolinska högskolans

nu lefvande

Styresmän, Lärare och Lärjungar,

föreningslänken emellan äldre och kommande slägten med en gemensam bildnings prägel, egnas denna skildring af en gemensam moders öden.

Lund den 28 Januari 1868.

Förord.

När under loppet af år 1866 förberedelser till firandet af det carolinska universitetets tvåhundraåriga jubelfest vidtogos, var förslaget att vid denna tidpunkt utgifva en historisk framställning af universitetets öden, dess grundläggning och den historiska utveckling, som fört det till dess närvarande ståndpunkt, det första bland de förslag, hvilka af committerade för festens förberedande väcktes. I den skrifvelse af 1866 $^{26}/_{4}$, som $^{19}/_{6}$ af det academiska consistoriet godkändes och $^{31}/_{7}$ vann cancellersembetetets bifall, uttrycktes den önskan, att ett dylikt arbete, om möjligt i sin helhet, måtte såsom festskrift vid tiden för festens firande utgifvas; och det föreslogs för vinnandet af detta önskningsmål, att de särskilta faculteterna genom sina professorer eller på annat lämpligt sätt skulle samla och inom slutet af Mars månad 1867 till den, som erhållit hufvuduppdraget af denna historias författande, aflemna tillförlitliga samt, så vidt möjligt, fullständiga upplysningar om alla vid universitetet under århundradenas lopp anställda lärares lefnadsöden, academiska verksamhet och utgifna skrifter, äfvensom att de studerande nationerna ur sina archiver skulle låta samla det deri bevarade historiska material till universitetets historia. Rörande den inre anordningen af detta arbete var i ofvannämnda skrifvelse föreslaget, att det skulle utföras i 2:ne afdelningar, den ena innefattande en framställning af universitetets uppkomst och en öfversigt af dess utveckling i det hela, den andra innehållande de biographiska underrättelserna om universitetets professorer eller lärare i allmänhet, omfattande tiden från lärosätets begynnelse till och med våra dagar. De hufvudsakliga synpunkterna för den förstnämnda afdelningens utarbetande blefvo sålunda angifna, att denna del af arbetet skulle afhandla:

1) Universitetets stiftelse och anledningen dertill;
2) dess vetenskapliga organisation såsom lärosäte;
3) dess economiska grundläggning;

4) dess utrustning, styrelse och vård;
5) den economiska förvaltningens gång och utveckling;
6) bibliothekets och öfriga vetenskapliga institutioners uppkomst och utbildning;
7) förhållandet under tidernas lopp med lärareplatsernas antal och läroämnenas fördelning på dessa, samt
8) med ordinarie och extraordinarie lärareembeten;
9) disputationsväsendet;
10) den academiska undervisningens form;
11) lärarnes och ungdomens förhållande till hvarandra samt de disciplinariska anordningarne;
12) ungdomens fördelning i mindre samfund och studentlifvet i allmänhet;
13) enskilta stiftelser och stipendier;
14) Academiska Föreningen.

Det arbete, som nu vid universitetets jubelfest 1868 framträder, är ett ringa försök af tvenne dess lärjungar att uppfylla de önskningar universitetet ställde till sig sjelft, då det förberedde sig till att fira sin fest. Sedan under $^{12}/_{9}$ 1866 uppdraget om dess författande blifvit öfverlemnadt åt undertecknad Weibull, och undertecknad Tegnér efter anmodan åtagit sig att biträda vid utarbetandet af arbetets andra del, hafva vi ifrån början af år 1867 intill denna dag varit gemensamt sysselsatta med arbetets utförande. Då det för att i den vidd framställa universitetets historia, som det sjelft önskade, var nödvändigt att utan afseende på de verk, som föregående tider lemnat, ånyo genomgå universitetets handlingar, hafva vi oss emellan så fördelat arbetet med källorna, att universitetets handskrifna handlingar, följden af konunga- och cancellersbref, consistorii, faculteternas och nationernas protocoller kunnat blifva historiskt registrerade samtidigt med följden af universitetets tryckta acta. Härigenom har det blifvit möjligt att i ett nära sammanhang med hvarandra kunna bringa de båda föreslagna delarne och att inom den jemförelsevis korta tid, som stått oss till buds, närma det hela till sin fullbordan. Hade det förslag, som af de committerade blifvit framställdt rörande arbetets fördelning på flera händer verkligen kunnat blifva utfördt, skulle det måhända stått denna ännu närmare, men åtskilliga måhända äfven i sakens natur liggande omständigheter hafva förhindrat dess verkställande.

Hvad beträffar förhållandet emellan arbetets båda nu utgifna afdelningar, så hafva utgifvarne sökt ställa dem i det närmaste sammanhang med hvarandra, och tillika velat jemte universitetshistoriens biographiska och bibliographiska del i den sednare afdelningen samla de mera detaljerade undersökningar, hvilka ej utan att för mycket störa den sammanhängande historiska framställningen i den första delen kunnat inrymmas, och som likväl torde ega tillräckligt historiskt intresse för att ej alldeles böra lemnas å sido. De båda afdelningarne complettera hvarandra således ömsesidigt och man har genom ständiga hänvisningar från arbetets första del till den sednare sökt göra detta sammanhang tydligt. Det är åtminstone utgifvarnes önskan, att båda delarne måtte blifva lästa på samma gång.

Enhvar som sysselsatt sig med forskningar inom det område som detta arbetes andra del hufvudsakligen omfattar, det biographiska, vet äfven att mycket redan på förhand af de flitiga samlare, som utgått från Lunds universitet, blifvit uträttadt rörande detta universitets personalhistoria. I synnerhet gäller detta rörande styresmännen och innehafvarne af de särskilta professionerna, då deremot hittills någon samling rörande innehafvare af öfriga lärareplatser och vid universitetet anställda tjenstemän ej förefunnits. De svårigheter, som vid utarbetandet af den biographiska afdelningen hafva återstått, hafva likväl varit tillräckligt stora, för att denna afdelning måste lemna ännu mycket öfrigt att önska. Omfånget af denna afdelning har gjort det nödigt att för hvarje enskilt af de i densamma upptagna personer iakttaga den största korthet, och för flertalet har man sett sig nödsakad att inskränka sig till de nödtorftigaste biographiska data. Af lätt insedda skäl hafva rörande samtliga ännu lefvande vid universitetet förr eller nu anställda lärare eller tjenstemän endast matrikeluppgifter, till sin form och uppställning bragta i nödig likformighet med öfriga i arbetet förekommande biographier, kunnat upptagas.

Den bibliographiska sidan af detta arbete har dels tillfölje af den korta tid, som stått arbetets utgifvare till buds, och dels tillfölje af otillräckligheten af de hjelpkällor, som särskilt för detta ändamål varit att tillgå, i många afseenden måhända blifvit mindre fullständig än som varit att önska. För den, som har egnat sig åt likartade arbeten, faller svårigheten, att ej säga omöjligheten, att i detta afseende kunna vinna annat än en relativ fullständighet, lätteligen i dagen. Att från otaliga

skilda håll sammanföra ofta med hvarandra föga öfverensstämmande uppgifter rörande utgifna arbeten, utan stöd af ett författarlexicon, och ej sällan utan att ega tillfälle att sjelf se eller taga kännedom om ifrågavarande skrifter, har varit en uppgift, lika tidsödande som otacksam. De bibliographiska förteckningarne hafva äfven på grund af ofvan anförda omständigheter oftast måste hemtas ur andra hand.

Särskilt rörande den i egentlig mening academiska literaturen har man emellertid sökt att lemna så fullständiga uppgifter, som med arbetets omfång varit förenligt och möjligt, hvarjemte vid förteckningarne å tryckta arbeten de academiska skrifterna under särskilda rubriker blifvit skilda från öfriga i chronologisk ordning anförda arbeten. Förteckningarne å academiska afhandlingar äro i allmänhet anförda efter de af Lidén och Marklin utarbetade disputationscataloger. I enlighet med det i dessa följda system upptagas afhandlingarne under dens namn, som för hvarje särskilt fungerat såsom præses. En naturlig följd häraf är, att de afhandlingar, som af respondenterna äro författade, ej under deras namn och i förteckningarne på deras tryckta arbeten upptagas. Enär det emellertid torde vara alldeles omöjligt att för hvarje disputation bestämma huruvida den varit af præses eller respondens författad, helst detta vanligen ej finnes uttryckligen angifvet; enär det vidare härvid varit af nöden att följa en bestämd grundsats, samt det endast mera undantagsvis varit fallet att afhandlingens præses ej äfven varit dess författare, hafva utgifvarne ansett sig ej böra eller kunna afvika från det system, som i ofvan anförda cataloger varit följdt, med undantag af de mera sällsynta fall, då särskilta egna uppgifter varit att tillgå. — De academiska programmer, som varit utgifna vid Lunds universitet, har man ansett sig särskilt böra närmare angifva; och förteckningarne på dessa äro upprättade efter den, tyvärr för universitetets äldre tider högst ofullständiga, samling af programmer och föreläsningscataloger, som å universitetsbibliotheket förvaras.

De otryckta källor, som legat till grund äfven för denna afdelning af arbetet, äro i främsta rummet de i universitetets archiv bevarade handlingar, konunga- och cancellersbref samt faculteternas protocoller, äfvensom de studerande nationernas inskrifningsmatriklar, ur hvilka sednare mången vigtig upplysning varit att hemta. Derjemte hafva i betydlig mån tjenat till ledning de vidlyftiga biographiska samlingar, som af den förtjente bibliothecarien professor Sommelius i handskrift

blifvit efterlemnade. En af professor M. L. STÅHL till philosophiska facultetens archiv öfverlemnad "Förteckning på de vid kgl. univ. i Lund promoverade philosophiæ magistrar från 1754—1830," med bifogade korta biographiska data, har äfven erbjudit mången uppgift af vigt och intresse.

Enär utrymmet ej medgifvit att för hvarje särskilt af de talrika biographierna angifva den källa, hvarur de äro hemtade, torde det ej vara ur vägen att här angifva det väsentligaste af den tryckta literatur, ur hvilken dessa uppgifter hufvudsakligen blifvit sammanförda. Utom universitetets samling af tryckta academiska acta från dess äldsta till närvarande tid, och von Döbeln's, Lindfor's och Ahnfelt's arbeten rörande universitetets historia torde sålunda böra nämnas:

Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige Sv. män. D. I–XXIII. och Ny Följd I—V. 1835–63.

M. L. STÅHL, Biographiska underrättelser om professorer vid kgl. universitetet i Lund. 1834.

G. SOMMELIUS, Lexicon Eruditorum Scanensium. I, II. 1776–97.

„ Skånska cleresiets historia. III. 1763.

S. CAVALLIN, Lunds stifts herdaminne. I–V. 1854–58.

N. J. LÖFGREN och ABR. AHLQVIST, Tjenstemän vid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift från äldre till närvarande tider. I–III. 1836–39.

J. I. HÅHL, Linköpings stifts herdaminne. I–III. 1846–47.

J. HAMMARIN, Carlstads „ „ I–III. 1846–49.

N. AUBELIUS, Strengnäs „ „ 1785.

J. FR. MUNKTELL, Westerås stifts herdaminne. I–III. 1843–46.

A. WESTÉN & WENSTRÖM, Sv. Hofclereciets historia. I. 1–4. 1799–1850.

P. WIESELGREN, Ny Smålands beskrifning. I, II. 1844–46.

S. ROGBERG, Historisk beskrifning om Småland. 1770.

S. CAVALLIN, Lunds universitets matrikel. 1846.

C. WESTDAHL, „ „ „ 1867.

Matriklar öfver Lunds, Wexiö, Götheborgs, Calmar, Skara, Carlstads, Linköpings, Strengnäs, Westerås och Hernösands stift från slutet af föregående århundradet till innevarande tid.

Allmänna ecclesiastik-matriklar. 1810–65.

J. E. RIETZ, skånska skolväsendets historia. 1848.

J. F. SACKLÉN, Sveriges Läkarehistoria, ifrån Gustaf I:s till närv. tid I, II. 1, 2 & Suppl. I, II. 1822–54.

ANREP, Svenska adelns ättartaflor. I–IV. 1858–64.

UGGLA, Svea rikes rådslängd. 1791.

(ODENCRANTZ), kgl. Götha hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning. 1803.

Chronol. förteckningar och anteckningar öfver finska universitetets fordna procancellerer, samt öfver faculteternas medlemmar och adjuncter. 1836.

S. ROSENHANE, Anteckningar, hörande till kgl. Vetenskaps-acad:s historia. 1811.

Biographier i kgl. Vetenskaps-acad:s Handlingar.

„ i kgl. Svenska acad:s Handlingar.

Den å universitetsbibliotheket förvarade samling af åminnelsetal och likpredikningar m. m. (Biographica minora).

Sveriges (Hof- och) Statscalendrar samt allmänna tidningar.

JÖCHER, (ADELUNG u. ROTERMUND) Allg. Gelehrten Lexikon. 1750–1819.

GRÄSSE, Lehrbuch einer allg. Literärgeschichte. I–IV. 1835–59.

Poggendorff, Biographisch-literarisches Handwörterbuch z. Geschichte d. exacten Wissenschaften. I, II. 1863.
Catalogus librorum bibliothecæ acad. Upsaliensis. I, II.
Svensk Bibliografi. 1828—61.
Svensk Bokhandelscatalog 1845 med tillägg 1848 samt 1862—67.
Hj. Linnström. Svenskt boklexicon åren 1830-65. Häft. 1, 2. 1868.
Åtskilliga bibliographiska handböcker och hjelpredor; m. m.

Från flertalet af de ännu lefvande personer, hvilkas biographier härstädes finnas upptagna, hafva benäget egna uppgifter till utgifvarne aflemnats.

Från flera håll har företaget mötts med välvilja och utgifvarne stå i tacksamhetsförbindelse för åtskilliga bidrag till arbetet, som influtit så väl från universitetets egna medlemmar som annorstädes ifrån. Så är Samuel Pufendorfs biographi författad af adjuncten C. T. Odhner; professor N. H. Lovén har lemnat meddelanden rörande några af den medicinska facultetens lärare och särskilt rörande prof. E. Z. Munck af Rosenschöld; bibliotheks-amanuenserna A. Palm och Fr. Braune hafva genom talrika spridda upplysningar af biographiskt och bibliographiskt innehåll bidragit till arbetets fortgång. Från en af universitetets fordna lärare, kyrkoherden i Reslöf J. O. Lindfors, har en samling af handlingar rörande universitetets economiska historia välvilligt blifvit ställd till utgifvarnes förfogande; och från en annan, consul C. Fr. Leche i Lübeck, har blifvit meddeladt ett bidrag till Academiska Föreningens äldsta historia. Förteckningen på prof. E. M. Fries' talrika utgifna arbeten är genom adjuncten Th. M. Fries utgifvarne benäget meddelad af läroverkscollegan d:r Th. Krok ur dennes samlingar till svensk botanisk bibliographi. Bland öfriga, som visat arbetet ett verksamt intresse tillåta utg. sig att nämna ryttmästaren P. v. Möller på Skottorp, samt docenten Esaias Tegnér. Den del af de vetenskapliga institutionernas historia, som omfattar deras närvarande tillstånd, är meddelad af institutionernas föreståndare eller af vid dem anställda tjenstemän.

Vid universitetets jubelfest 1868 utkommer af detta arbetes första del sidd. 1—156, samt af andra delen sidd. 1—428.

Lund den 27 Maj 1868.

Martin Weibull. **Elof Tegnér.**

Tvenne århundraden hade förflutit, sedan Uppsala universitet blifvit grundadt, och i nära hundrade år hade redan detta lärosäte, det gustavianska, under Wasarnes hägn varit medelpunkten för det svenska folkets högsta andliga odling; i östanhafsländerna, der detta folk grundat ett välde ej blott med vapnens öfvermakt, hade Gustaf Adolf — det var från fältlägret vid Nürnberg midt under det tretioåriga krigets fasor — kallat folken af skilda tungor vid barbariets gräns att i Dorpt samla sig till bildningens fredliga idrott; Christinas förmyndarestyrelse hade i Åbo upprättat den högskola, som skulle gifva Finland profvet af den sant menskliga, osjelfviska ande, hvaraf den svenska nationen kännes bland folken, och en lika ädel omhugsan hade denna drottning sjelf skänkt åt det tyska Greifswald, hvilket förflutna århundraden betraktade såsom ett af de fasta andliga band, som till sitt naturliga sammanhang med den germaniska stammens större och rikare gren knöto Sveriges odling. Då, när den förste af Pfalzerna utsträckt den svenska monarkiens gränser till naturliga råmärken i söder af den skandinaviska halfön, grundade den andre af samma konungaslägt, följande sin store föregångares tanke, ett nytt lärosäte, som vid sidan af det gustavianska skulle blifva ännu en medelpunkt för svensk bildning: det var universitetet i Lund, det carolinska.

Detta ärorika svenska namn, engång gifvet af Carl XI till åminnelse af Carl X Gustaf, är detta universitets äldsta minne, vid hvilket det ännu efter århundraden med ädel stolthet dröjer, ej utan sjelfkänsla erinrande sig att det genom sitt stilla arbete med en ej ringa andel bidragit till hvad som evärdligen gifver åt namnet af Pfalzerna dess betydelse i Nordens häfder: föreningen af den skandinaviska halföns södra götiska landskap med deras svenska moderland och vinnandet af deras befolkning för Sveriges odling. Det är detta verk, som under ett obemärkt utvecklingslif intill det adertonde seklets ingång varit det carolinska universitetets stilla bedrift. När denna första uppgift blifvit löst,

stod det redan färdigt att till den fosterländska odlingens tjenst egna nya krafter och, innan det första århundradet af dess lif var ändadt, hade genom Lunds universitet de samma trakter af Skandinavien, som en gång skänkt åt Danmark Tyge Brahe, Bartholinerna och Winslow, åt Sverige äfven kunnat skänka Nehrman-Ehrenstråle och Sven Lagerbring, Haquin Spegel och Olof von Dalin: Andreas Rydelius hade här lärt philosophien svenskt tungomål och Carl von Linné under Kilian Stobaei ledning tagit de första stegen på den bana, som skulle införa fosterlandets namn i den europeiska vetenskapens häfder.

Ännu ett århundrade har flytt, vexlande som all tid mellan skuggor och dagrar, och det carolinska universitetet räknar ånyo öfver sina minnen.

Ringa voro de yttre medel, med hvilka det blifvit utrustadt för fullföljandet af sina höga mål. De utgjordes af en knapp löningsstat för lärarne, vid hvilken anslag för yngre lärare ursprungligen saknades, och en stipendiistat för lärjungarne, som vid sjunkande penningevärde blef allt svagare och svagare; på vetenskapliga institutioner hade ej varit ens att tänka: medel för dem saknades helt och hållet. Under mångfaldigt betryck har detta universitet med dessa ringa medel kämpat sig fram, till dess vid det södra Sveriges stigande betydelse för den fosterländska utvecklingen, under de sista årtiondena af detta tidskifte, medan tvenne furstar af de nya Carlarnes slägt närmast ledde dess öden, staten trädt till och med frikostig hand ökat det underhåll, som ditintills utgått ur ett enda landskap; och hvarje dess steg framåt har varit följdt af, om icke alltid rika gåfvor, så dock ständiga uppmuntringar från vänner af fosterlandets vetenskapliga odling.

Så ser sig universitetet nu vid ett nytt sekels ingång omgifvet af en krets af vetenskapliga institutioner, många ej eftergifvande större lärosätens; staten har ställt det i fullkomlig jembredd med den andra af sina stora läroanstalter, hvilken det i yttre utrustning tillförne varit så långt underläget, och äfven här har det århundrade, som gått, aflagt en sparpenning till evärdligt gagn för de ungdomsskaror, som samla sig omkring denna alma mater, för att af henne vigas till fosterlandets och vetenskapens tjenst. Hvad har hon i sin ordning gifvit tillbaka åt detta dyra fosterland, som hon har att tacka för allt och allt är skyldig?

Till svar visar hon hän på den störste af sina söner Esaias Tegnér, på Carl Adolf Agardh och kretsen af dem, som gjort den svenska

naturvetenskapens segervinningar efter Linné, på Johan Henrik Thomander och så många af den svenska kyrkans ypperste män: alla gamla vetenskapsfält bära spåren af hennes lärjungars arbete; den svenska fornforskningen blef hos henne en vetenskap; hvar är det område för statens verksamhet och allmänt väl, dit hon ej sändt krafter, som hon bildat?

Och när hon, alma mater Carolina, erinrande sig sina öden, blickar sig omkring och spörjer efter deltagande för sitt sträfvande, då märker hon väl, att det ej är endast fosterlandet, som glädes öfver framgångarne: för hela vår stam, för alla de nordiska folken är liksom odlingen sjelf också glädjen öfver dess segervinning blifven en gemensam. Och att det så har blifvit, det är hvad hon ej räknar för det ringaste bland sina minnen; ty det har varit hennes lyckliga lott, att medan hon lefde ett stilla lif för vetandets intressen, blef hon den, som först i sitt hjerta kände slagen af den rörelse, som nu genombäfvar Skandinaviens folk.

I.

Alltsedan Lund blef ett biskopssäte och den helige Laurentii kloster grundades — åtta århundraden hafva sedan dess förflutit — fans det i den skandinaviska halföns sydliga del en fristad för andlig odling. Under danska konungars gifmilda hand vexte Laurentii kyrka upp till att blifva Danmarks metropolitankyrka, templet för Nordens primas; då trädde i stället för de ringa klosterbröderna ett domcapitel af stolta domherrar med rika prelaturer och prebenden, och Laurentii domskola under deras uppsigt och vård blef den skandinaviska Nordens äldsta lärosäte [1]). Det är vid denna härd för en gryende bildning, som Knut den helige och Eskil, Absalon och Andreas Sunesen fästat minnen af sina välgerningar: härifrån — så har man antagit — gjorde Saxo och Sven Aagesen på den lärda bildningens äldsta tungomål Skandinaviens inträde i Europas lärda literatur [2]). Vid sidan af domcapitlet och dess skola grundade Franciscanerna sitt studium præcipuum, der äfven baccalaureatet utdelades [3]), och Lund utsände sina lärjungar till Tysklands domskolor och högskolor eller till collegium lundense vid verldsuniversitetet i Paris [4]). Så fortfor denna ort under hela medeltiden att vara en af medelpunkterna för Nordens bildning. Erkebiskop Birger Gunnarsen och kaniken Christiern Pedersen äro här den katholska bildningsålderns sista lysande namn.

---

[1]) 1085.

[2]) Emot detta antagande hafva i sista tider inkast blifvit gjorda af Paludan Müller i skriften: Hvad var Saxo Grammaticus? Og hvor er hans Grav? Nyk. 1861.

[3]) 1430. Se härom Sven Lagerbrings tal öfver första århundradet af Lunds universitets historia, hållet 1766 $^{3}/_{10}$ inför kronprinsen Gustaf, 12.

[4]) Isynnerhet var det till domskolan i Hildesheim, såsom ses af Jacob Erlandsens testamente, och till högskolorna i Prag och Cöln, hvarest flera af Lunds skolas lärjungar erhöllo värdighet af doctores theologiæ. Collegium lundense i Paris stiftades 1275 af erkebiskop Erland och fans ännu i det 15:de århundradet. Dess äldsta byggnad låg i gatan St. Geneviève emellan carmeliterklostret och collegium laudanense. Jacob Erlandsen, en af domskolans störste välgörare, hade redan förut stiftat ett stipendium om 2 mark fint silfver för skickliga ynglingar, som besökte pariseruniversitetet. Andreas Sunesen 1220 och Maccarius Magni, kanik i Lund, 1365 voro rectorer vid universitetet i Paris. Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, 36-39.

Den katholska kyrkan föll och med henne de bildningsanstalter, med hvilka hon omgifvit sig. Det fans då, när reformationen krossade den gamla kyrkan, en tredubbel kyrklig förmögenhet samlad vid det danska metropolitansätet: den erkebiskopliga, domcapitlets och domkyrkans. Den erkebiskopliga indrogs till staten redan i hvälfningens första skede: domcapitlets och domkyrkans deremot skonades, och särskilt denna capitelförmögenhets bevarande har på både omedelbart och medelbart sätt varit af genomgripande betydelse för all högre bildning inom den skandinaviska halföns sydliga del. Uti Christian III:s recess af 1536 är ännu dess öde oafgjordt; i hans kirkeordinantz af 1537 deremot stadgas dess bevarande: det är Luthers och Bugenhagens föreställningar hos denne konung som åt dessa trakter räddat den kyrkliga egendomen till bildningens tjenst [1]).

Kanikedömena och altarnes inkomster skulle nu enligt kirkeordinantzens bestämmelse användas till anslag åt förtjenta män inom kyrkan och skolan, som konungen med sådana ville benåda. Det fästades tillika vid domcapitlet en lärd theolog: läsemästaren, theologiæ lectorn, som skulle "paa Latine offuerliust læse den hellige Scrifft baade for Canicker, Scholedegne oc forstandige Borgere oc andre som did ville søge." [2]) Domskolan ombildades i enlighet med kirkeordinantzens föreskrifter och superintendenten, som trädt i erkebiskopens ställe, fick jemte *theologiæ* lectorn vid domcapitlet undervisningen af blifvande prester anförtrodd åt sin vård. Kanikerna sjelfva deltogo icke i undervisningen. De voro ej förpligtigade att alla residera i Lund och, ehuru en stor del af Danmarks lärde från reformationen till freden i Roeskilde åtnjutit inkomster af Lunds domcapitel, innehades dock långtifrån hela antalet af dess beneficier enligt kirkeordinantzens stadgande af kyrkans och skolans förtjente män: adelns inflytande var på detta som på alla andra områden under detta tidskifte öfverväldigande och äfven statens embetsmän togo sin andel. Men jemte superintendenten fortfor en af domcapitlets prelater, cantorn, att såsom i den katholska kyrkans tid hafva öfverinseendet öfver denna undervisningsanstalt [3]); tvenne af de nya kanikerna uppburo och utdelade den tionde af 40 skånska socknar, som

---

[1]) Schumacher, Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark I, 1; II, 260. De Wette, Luthers Briefe V, 33.

[2]) Kirkeordinantzen, 87.

[3]) Fredrik II:s Bref 1566, $^{13}/_{3}$.

Fredrik II anslagit till "scholemesterens oc tolff degnes underholdning" [1]). Lärarne, som voro fem utom rector och conrector, underhöllos med kanikedömen och altarinkomster; en af theologiæ lectorerna erhöll till och med domcapitlets rikaste prelatur, decanatet [2]). Så stod denna nya domskola, som jemte theologiæ lectorn och superintendenten hade sig den högre undervisningen i dessa trakter anförtrodd, i det närmaste samband med det gamla domcapitlet. Det var en icke oberömlig läroanstalt, till hvilken ej blott de södra landskapens ungdom strömmade, utan också ynglingar från det öfriga Danmark och äfven, i trots af brytningen emellan de nordiska rikena, ett icke ringa antal från Sverige [3]). Ända till omkring 1580 var den undervisning, som der meddelades, tillräcklig för inträde i kyrkans tjenst: först då stadgades såsom ett nödvändigt vilkor derför att hafva idkat studier vid Kjöbenhavns universitet.

Christian IV, ej mindre nitisk än sina förfäder för bildningens sak, ställde vid sidan af denna läroanstalt en ny, äfven den grundad på domcapitlets inkomster: det var gymnasium i Lund, upprättadt år 1619. Vid detta gymnasium anställdes fem professorer, som tillsattes efter profs afläggande vid universitetet i Kjöbenhavn. Domcapitlets theologiæ lector blef nu theologiæ professor vid gymnasium, domskolans rector professor eloquentiæ latinæ, conrectorn professor græcæ et hebrææ; derjemte anställdes en professor i logik och en professor i physik och mathematik: den medicus, som residerade vid domcapitlet skulle "Søndagen effter aftensang sommeren med discipulis gaa herbatim, om vinteren vise dennem partes humani corporis ex sceleto" [4]). Biskopen skulle hafva uppsigt öfver och, såvidt hans tid tillät det, sjelf deltaga i undervisningen. De båda professorerna i logik och i physik erhöllo till lön den ene tre, den andre fyra altares inkomster; hvarje prelatur och trenne kanikedömen skulle underhålla hvardera en af gymnasiets lärjungar. Till underhåll åt lärjungarne vid domskolan, som fortfor att

---

[1]) Fredrik II:s Bref 1561 $^{11}/_{7}$ Konungen stiftade dessa stipendier såsom skadestånd för Jacob Erlandsens indragna stiftelse af år 1256 "paa det at hvad udi saa maade forordineret er til Religionens forbedring icke skulde udi vor tid forkortis."

[2]) Niels Jörgensen (Nic. Ærylæus), stiftare af ett stipendium vid domskolan, som jemte Sivert Grubbes blifvit Lunds universitets äldsta magnatstipendium.

[3]) Hæc sane Schola multos dedit hactenus, non per Schaniam tantum, verum etiam in aliis Daniae provinciis, adde et per *Sueciam* (unde huc confluere non exigua discentium turba consuevit) sacerdotes. Magni Mathiae Collectanea 1586. Msc, Rietz, 210.

[4]) Christian IV:s Bref 1621 $^{18}/_{2}$.

bestå vid sidan af gymnasium, anslog denne konung ytterligare ett altares inkomst och befallte, att hvarje domcapitlets mensa skulle underhålla en skolyngling.

Dessa voro de läroanstalter, som i dessa trakter grundades och arbetade i bildningens tjenst från den tid, då Skandinaviens odling begynner, till den ödesdigra dagen i Roeskilde den 28 Februari 1658, då halföns södra götiska landskap rycktes ur det stats- och bildningssammanhang, i hvilket de under århundraden stått till en gren af den skandinaviska stammen, för att ånyo inympas i en annan: minnen till sjelfva sin art oförgängliga och ej heller någonsin otacksamt förgätna, minst af det universitet, som blef upprättadt på samma grundvalar som dessa läroanstalter och som i en närbeslägtad folkandes tjenst endast fortsatt samma bildningssträfvanden. Ty när Lunds universitet stiftades, var det ånyo på grundvalen af Lunds domcapitel, denna den helige Knuts stiftelse af år 1085, som Luther och Bugenhagen räddat undan reformationens hvälfningar och som det Oldenburgska huset — äradt vare derföre dess minne — med trohet vårdat och bevarat.

När i den skandinaviska Norden de större statssamfund bildade sig, hvilka i sin ordning föranledt utbildandet af de särskilta nordiska folken, hafva göterna, som intagit den stora halföns södra del, icke åtminstone inom den historiska tiden upprättat ett eget samhälle; blott inom sagans område är det som ett samladt götarike faller. De nordligt boende af denna skandinaviska folkafdelning, sjelfva dess hufvudmassa, ingingo efter mångfaldiga strider den statsförening med svearne, som efter denna gren kommit att bära namnet Sverige; vesterut ingick en del af göterna i Norge: de sydligt boende deremot, kustlandets befolkning från Brömsån till göta elf, eller jemte det sydligaste ödanska Skåne hela Skånelagens område bildade redan vid den historiska tidens inträde med den mindre skandinaviska halföns och öarnes befolkning det danska riket.

Under hela medeltiden förändrades detta förhållande endast för en kort tid, knappt en menniskoålder: det var, då vid Danmarks tillfälliga upplösning under Christoffer II:s styrelse dessa götiska landskap, för att rädda sig undan ett främmande förtryck, förenade sig med det öfriga göta rike och Sverige, och konung Magnus af Sverige, nyss förut konung

äfven af Norge, till sin ursprungliga titel lade titeln Skånes konung och blef den för första gången förenade skandinaviska halföns förste konung (1333—1360). Denna förening var emellertid, så djupt den ock förblef inrotad uti det svenska folkets minne, af kort varaktighet, och föreningen i Kalmar emellan alla nordiska land medförde, slappa som dess enhetsband voro, ingen förändring af äldre förhållanden.

På det att vår stams odling skulle blifva så mycket mångfaldigare och rikare, äfven på bekostnad af inre statskraft och yttre makt, ville historiens genius, att, just när inom den germaniska verlden den religiöst reformatoriska rörelsen utbröt, som genom utvecklandet af en munart till ett gemensamt språk så väsendtligen bidragit att af den tyska grenens folkafdelningar utbilda ett enda folk, denna den nordiska grenens förening skulle upplösa sig och under folkhatets tidehvarf det utvecklingsarbete rätt för allvar begynna, som till klar bestämdhet utpräglat de särskilta nordiska folken. Vid denna nya söndring utträdde de särskilta rikena ur föreningen med samma gränser som de haft vid dess ingående: äfven de sydgötiska landskapen återgingo då till Danmark; och med dem följde till och med, såsom ett vittnesbörd om Danmarks ännu fortfarande öfverlägsenhet, den af gammalt till Sverige hörande götaön Gotland.

Men omisskänneligt är, att i mån som de nordiska staterna mera och mera utvecklade sig i sin särskilthet, dessa landskap också mera och mera blefvo ett af de förnämsta stridsämnena dem emellan. Å ena sidan var det den urminnes häfdens och bildningens rätt som talade; å den andra en naturlig sammanhörighet icke blott till yttre geographiskt läge utan ock till inre ursprunglig folkförvandtskap, behofvet af naturliga gränser såväl för det krigiska försvaret som för den fredliga samfärdseln och denna ett folks gång emot omgifvande haf, som sällan låtit sig af något hinder hejdas. Från den stund det svenska folket lösslitit Kalmarföreningens band framträder öppet dess anspråk på dessa landskap och det gällde sedan dess endast den frågan, hvilkens makt som var den starkare, Sveriges i angreppet eller Danmarks i försvaret. I denna kamp har Sverige segrat, och naturens rätt öfvervunnit häfdens och bildningens. Det var genom freden i Roeskilde som Carl X Gustaf för alltid bestämde öfver dessa landskaps öden; anvisande dem sin plats i det skandinaviska statssystemet, lade han dermed grunden till de nordiska staternas sednare omfångsförhållanden, huru ock

sakerna må bedömas, en af de betydelsefullaste händelser i Skandinaviens historia [1]).

När ändtligen efter århundradens strider frågan på detta sätt kom till en afgörande lösning, hade ödet så fogat, att dessa landskap icke egentligen blefvo med svärd tagna. Carl X Gustaf hade med vapen i hand gått öfver Belterna och då den danska hufvudstaden hotades, hade

[1]) Gustaf Wasas och Fredrik I:s manifester möttes i Skåne 1523; Bleking blef då för en tid besatt af Sverige. Äfven Sveriges rikes råd tillskref vid detta tillfälle Danmarks rikes råd i Skåne, att de skulle göra ett med Sverige, "detta edert rätta fäderneslånd af hedenhös, som J väl veten", och fullmäktige på Danmarks råds och menige mans vägnar i Skåne och Halland hänsköto till ett mötes afgörande, "hvem dessa landskap med rättsens tvång tillfalla kunde." Bohuslän förblef i Sveriges besittning under ett tiotal af år. Det var till hansestädernas skiljedom, som på konungamötet i Malmö 1524 afgörandet af ömsesidiga anspråk hänsköts och dermed uppsköts; förbundsfördraget i Brömsebro 1541 uppsköt det än vidare för en tid af 50 år.

Med Erik XIV:s och Fredrik II:s uppträdande utbröt striden emellan de båda staterna. I frederna i Roeskilde 1568 $^{18}/_{11}$ och Stettin 1570 $^{13}/_{12}$ tvangs Sverige till afsägelse af sina anspråk på alla de sydgötiska landskapen: det hade varit en af de punkter, som Danmark redan förbehållit sig såsom blifvande fredsvilkor i sitt förbundsfördrag med Polen 1563 $^{5}/_{10}$. De båda öfverenskommelserna i Ulfsbäck 1575 $^{1}/_{6}$ och 1580 $^{12}/_{10}$ och den i Flackebäck 1603 $^{8}/_{3}$ bekräftade Stettinerfredens bestämmelser; likaledes freden i Knäröd 1613 $^{20}/_{1}$. Men med freden i Brömsebro 1645 $^{13}/_{8}$ inträder den vändning till Sveriges förmån, hvars slutpunkt betecknas af frederna i Roeskilde 1658 $^{26}/_{2}$ och Kjöbenhavn 1660 $^{27}/_{5}$.

Aldrig hade de skånska landskapens anslutning till Sverige i det 14 århundradet och de offer, det bringat för att vinna Danmarks samtycke till denna, gått ur det svenska folkets erinring; ej heller medvetandet om dessa landskaps ursprungliga förvandtskap med göta rikes befolkning. Det är ett drag, som går igenom den historiska literaturen; sagan sjelf fick skatta till denna uppfattning. Johannes Magnus berättar mångahanda härom. Han skildrar (Svea och Götha Crönika 8 Bok. Cap. XXV, 248—49) i den betecknande sägnen om den danske konung Sigvalds strid med göta konungen Holsten angående dessa landskap, deras första skilsmessa. På huru många ställen inpräglar han icke sedan hos sina läsare, att Öresund skiljer göterne och de danske. När han (21 Bok. Cap. II, 581.) berättar om anslutningen till Sverige under konung Magnus, är det i dessa ordalag: "Skåne affärdar sina sändebud till Sverige, gifvandes sig och sitt fädernesland, såsom det utaf begynnelsen hade varit, under götariket." Erik Jöranson Tegel uppehåller sig i början af sitt arbete, Gustaf I:s Historia, (47—56) vid detta ämne," på det man må se och veta, att både Halland, Skåne och andra landsorter, på denna sidan Öresund belägna, hafva tillförene hört till Sveriges Rikes Crona och att Sveriges gränser hafva uti förtiden sträckt sig utöfver samma landskap och varit i Öresund". Han återgifver efter Joh. Magnus det förbundsfördrag i Warberg 1343, 8 dagar efter Mårtensmessa, emellan Skånes och Sveriges ständer, i hvilket lofvas, att Sverige och Skåne till evig tid skola vara under samme konung," att vi Sveriges gränser, som i de förra tider hafva sträckt sig utöfver Skåne, skola uti efterkommande tider hafva uti Öresund." Messenius berör på lika sätt (Scondia Illustrata. III, 20) samma förhållanden. — Så utvecklade sig den uppfattning af Sveriges förhållande till de södra landskapen, som gjort deras införlifvande i den svenska rikskroppen till en folkets sak, mera än hvarje annan utvidgning af statsområdet. Den möter oss öfver allt, äfven i de offentliga handlingarne. Riksens ständer uttrycka den i riksdagsbeslutet 1660 $^{3}/_{11}$, när de yttra sin glädje öfver freden i Kjöbenhavn. Det är ett af hufvudskälen, hvarmed den svenska styrelsen 1664 $^{7}/_{6}$ tillbakavisar riddarhusets missnöje öfver det skånska ridderskapets införande i adelns andra klass. På denna grund fastställes inom presteståndet Lunds stifts plats.

Danmark för monarkiens räddning sett sig nödgadt att uppgifva dessa landskap. Men när den svenske konungen gick öfver Öresund, var all strid redan upphörd, och dessa landskap, som med framgång afvärjt alla angrepp norrifrån, böjde sig då tigande och med jemnmod för det afgörande, som mellan de nordiska folken blifvit träffadt om deras framtida öden, liksom komme den stora händelsen ej alldeles oförberedd och oväntad öfver dem. Fästningarne öppnade sig för svenska trupper och ständerna aflade villigt sin hyllning; endast en del af adeln visade missnöje, när fordringar, hvilka den svenske konungen ansåg omöjliga, tillbakavisades. Aldrig hade Sveriges statskonst varit våldsam i behandlingen af nya undersåtar; minst kunde den vid detta tillfälle visa sig sådan mot en befolkning, i hvilken det från början endast såg en återvändande ledamot af den egna rikskroppen. Dessutom hade det fordna moderlandet, när det för sin egen räddning uppoffrade dessa landskap, ej utan vilkor öfverlemnat dem åt segraren: den nyss afslutna freden försäkrade dem om okränkt bibehållande vid bestående författning i alla punkter, hvarutinnan de ej stredo emot Sveriges rikes lagar och fundamentallagar [1]). Under dessa omständigheter kunde det endast vara fråga om att med milda medel vinna dem för den nya sakernas ordning och att genom en långsamt mognande fredlig utveckling bereda sammansmältningen med det nya moderlandet.

Den 5 Mars 1658 var det som Carl X Gustaf vid Helsingborg gick öfver Öresund för att taga de nyvunna landskapen i besittning. Han emottogs af Skånes och Blekings biskop Peder Winstrup, som för att hylla honom mötte i spetsen för presterskapet och en del af adeln. Derefter företog konungen en rundresa genom dessa landskap. På denna färd har han äfven kommit till de danska konungarnes hyllningsort för länderna norr om Öresund, till Lund, det fordna metropolis Daniæ, som ännu i Laurentii tempel och domcapitel bevarade qvarlefvor från den tid af kyrklig storhet, då det varit en af den nordiska odlingens medelpunkter. Det är då och der, som den tanken hos konungen utvecklats att på denna ort och på de kyrkliga grundvalar, som här förelågo, grunda ett lärosäte, som skulle vara en medelpunkt för det nya utvecklingslif, hvartill hans nyss fullbordade handling kallade dessa trakter, det förnämsta af de fredens medel, med hvilka han ville fästa dem vid ett nytt moderland. Han har då omedelbart åt den närmaste målsmannen för

[1]) Dumont, Corps diplomatique VI, 207.

deras andliga intressen, biskop Peder Winstrup, gifvit uppdraget att förelägga planen till en läroanstalt af detta syfte, och i dennes häröfver afgifna betänkande, på danska affattadt, föreligger den äldsta handling, som rörer Lunds universitet [1]).

Enligt Winstrups uppgift i inledningen till detta betänkande har konungen varit obestämd, om denna läroanstalt skulle blifva ett gymnasium illustre eller en academi, och han framlägger derföre planer för beggedera. Ett gymnasium illustre anser han kräfva tvenne theologiæ och sju artium professorer; men med en jurisconsultus och en medicus dertill anser han, att "der kand blive et Academi og Universitet lige saa let och ikke med mere bekostning end et Gymnasium"; ty rättsläraren anser han kunna tillika föreläsa ethik och politik och läkaren physik. Till underhåll för läroanstalten tager han i anspråk "vacantia bona capituli, som absentes extra hanc provinciam Prælati, Canonici og Vicarii maa slippe och quittere, hvilke Kongl. Majt. ad pios usus naadigst vil have anvendt," och beräknar denna inkomst till 6000 Sl:dr. Ett communitet för 50 fattiga studenter, "svenske och skaanske," anser han kunna upprättas på inkomsterna af de gods, som hemfalla efter residerande, inom landskapen qvarblifvande kaniker; likaledes äfven ett bibliothek. Härtill lägges anslag för ett boktryckeri och dermed är, enligt detta första utkast, en Academia Carolina grundad. Konungen har, säger Winstrup i inledningen, behagat att vilja stifta ett sådant gymnasium eller academi, "dermed at contestere for all Verden och Posteriteten, at Höjstbemelte Hans Kongl. Maj:t inderligen frycter Gud och tilskrifver Gud alene de store och underlige Gierninger, som ved Hans Maj:t hindintil skeede ere, saa at bemelte Gymnasii eller Academiae Carolinae fundatio kand vaere en merkelig Epocha, hvorved Efterkommerne des bedre ihogkomme och vide Aaret och Tiden, udi hvilken Skaane land af Höjst bemelte Kongl. Maj:t er igien vundet till Sveriges Rige och Crone".

Detta betänkande har, enligt anteckning å detsamma, blifvit konungen förelagdt; men till något beslut har det icke föranledt. Visserligen yttrar konungen i den instruction, han den 1658 $^{15}/_{3}$ utfärdar för de kungliga ombuden vid besittningstagandet, att "som K. Mt. öfverväger att det en del af landsens innebyggare skall falla kostsamt och svårt att skicka deras ungdom så långt upp till Sverige, så vill K. Mt. nådigst

[1]) Tryckt i Svenska Mercurius arg. 1760, 160–66. Winstrup, Inauguratiönspredriken 1668.

förordna, att gymnasium i Lund kan med flere lärde män förses och försörjas"[1]). Han utlofvar detta i samma förordning, i hvilken han utfärdar förbudet för de södra landskapens ungdom att studera i Kjöbenhavn och befaller dem att besöka antingen det skånska gymnasium i Lund eller svenska gymnasier och särdeles Uppsala universitet. Men redan den 21 Maj s. å. har konungen tillsvidare uppskjutit verkställandet af sin ursprungliga plan och yttrar i en ny skrifvelse till de kungliga ombuden, "eftersom det synes K. Mt. något betänkligt så snart och för denna tiden att låta i Skåne någon academia eller gymnasium illustre fundera, så vill K. Mt. nådeligen att det blifver vid det gymnasio, som der nu är, till vidare betänkande." Han inskärper tillika förbudet mot studier i Kjöbenhavn och befaller, "att de, som någon märkelig progress göra och honores academicos begära, skola dem taga i Uppsala och ingen annorstädes, som academiens constitutiones dersammastädes förmå"[2]). Det är i förkänslan af en ny brytning med Danmark som han träder tillbaka från sin tidigare fattade plan och liksom med hårdare tilldragna band söker fasthålla det redan vunna segerbytet.

Carl X Gustaf rycktes snart ånyo ur de fredliga tankarnes krets ut i stridens buller. För denna eldsjäl, som ej ryggade tillbaka för sakernas yttersta slutföljder, hägrade då föreningen af alla nordiska land och folk till ett enda statssamfund; de båda skandinaviska halföarne och öarne emellan dem skulle bilda kärnan i ett nordiskt rike, som till en nordisk insjö förvandlade det europeiska mellanhafvet östanför, åt hvilket de en gång gifvit dess namn och som de nu, samlade till ett samhälle, skulle gemensamt ega och försvara. I hvirfveln af dessa planer synes tanken på upprättandet af ett lärosäte i de nyvunna landskapen af den syftning, hvari han ursprungligen tänkt det, hafva förgått honom, och af hvad betydelse skulle dessutom ett universitet i Lund hafva varit, i fall Kjöbenhavn kommit att ligga inom gränserna af hans rike? Han har då i stället tänkt på upprättandet af ett universitet i Göteborg[3]). Då begynner bortskänkandet till enskilta af de inkomster, hvilka varit afsedda till underhåll för det tillämnade universitetet, och snart ser man Sveriges store och statsmän aflösa Danmarks i besittningen af Lunds domcapitels prelaturer, kanikedömen och

[1]) Memorial af 1658 $^{15}/_{3}$. Carlson, Sveriges historia I, 331—33.

[2]) Kgl. Resolutionen angående statens inrättande i prov. Skåne, Halland, Bleking och Bornholm, Göteborg 1658 $^{21}/_{3}$. Malmö länsarchiv.

[3]) Carlson, Sveriges historia I, 375.

altarinkomster. Gustaf Otto Stenbock, de södra landskapens nye general guvernör, träder i Lauridz Belows ställe såsom præpositus; på Gunde Rosenkrands följer i decanatet och archidiaconatet riksmarskalken Gabriel Oxenstierna; efter Axel Juul blir riksskattmästaren Gustaf Bonde innehafvare af cantoratet; Coyet, Ehrensten, Örnstedt och flera blifva innehafvare af kanikedömena. Ingenting antyder, att den en gång uppkastade planen, till ett lärosätes upprättande på dessa ad pios usus förbehållna medel skall vinna sin fullbordan.

Freden i Kjöbenhavn 1660 bestämde för alltid de nordiska rikenas inbördes omfångsförhållanden. Med rätta kunde Sveriges ständer vid 1660 års riksdag yttra sin tillfredsställelse öfver denna fred, "hvilken", såsom det i riksdagsbeslutet heter, "länder riket till så mycket mera styrka, säkerhet och fromma, som de förnäma provincier, Skåne, Halland, Bleking och Bohuslän äre fäderneslandet tillbragte, fastställde och ånyo, sådane herrlige provincier, såsom lemmar i sin rätta kropp, införlifvade vordne" [1]). Dessa landskap hade alla, med undantag af den skånska ön Bornholm, i trots af all inre häftig jäsning under det förnyade kriget förblifvit Roeskildefredens bestämmelser undergifna, och deras ombud hade redan infunnit sig vid en svensk riksdag, den i Stockholm 1660 [2]). Det gällde nu att bestämma gången och riktningen af det föreningsarbete, som skulle göra dem icke blott till en del af den svenska staten, utan äfven införa deras befolkningar i det svenska folket till att dela dess språk, seder och hela historiska lif.

Carl X Gustaf hade omedelbart efter Roeskildefreden angifvit en riktning, som skulle göra försvenskningen till ett långsamt mognande verk af dessa landskaps egen utveckling i det nya statssammanhanget med Sverige. Liksom detta var den enda säkra vägen, så var det äfven den enda lagliga och rätta; ty de vilkor, under hvilka det ena nordiska

---

[1]). Riksdagsbeslutet 1660 $^{3}/_{11}$. Stjerneman, Riksdagars och mötens beslut II, 1358.

[2]) Carl X Gustaf hade redan vid mötet i Göteborg våren 1658 väckt fråga om deras införande på svenska riksdagen och ombuden kallades 1660 att infinna sig vid riksdagen i Stockholm och bevista konungens begrafning. De skulle vid detta tillfälle immatriculeras "att framdeles njuta samma rätt som infödda svenska ständer och undersåter". Då emellertid den svenska riksdagen först måste höras om deras inträde, kunde icke immatriculeringen ske förrän vid följande riksdag 1664, men de inlemnade redan vid denna sina andraganden, på hvilka styrelsen afgaf beslut. C. G. Styffe, Landtdagen i Malmö 1669; Kgl. res. på skånska presterskapets postulater 1660 $^{30}/_{11}$ i Lunds domcapitels archiv.

folket öfverlemnat dem åt det andra, hade försäkrat dem emot hvarje våldsam omstörtning, om också i dem var öppnad vägen för den stora framtida förändringen. Men när kriget ånyo bröt löst, har konungen känt sig obunden af dessa fredens bestämmelser och hans häftiga sinne har med otålighet burit att ej plötsligt se fulländadt det verk, han begynt. Det är då som han i den svenska rådssittningen på Kronborgs slott utropat: "nu är bästa tid att bringa Skåne till conformitet med Sverige, att icke hafva statum in statu: nu fog med dem!" [1]); då tränges längre i bakgrunden tanken på det lärosäte inom dessa landskap, som skulle vara ett af de förnämsta medlen för deras egen sjelfständiga svenska utveckling. Kanske har äfven i konungens minne dröjt qvar de dunkla ord, som vid första upprättandet af det svenska väldet den skånska adeln låtit hans ombud förnimma om Cataloniens ställning i den spanska monarkien och dess förening med Castilien och Aragonien [2]), och har i allmänhet den sjelfständighetsanda i dessa landskap, hvaraf han rönt ett och annat prof, föranledt honom till ändring af den ursprungliga tanken att låta allt komma an på en långsam fredlig utveckling.

För Carl XI:s förmyndarestyrelse förelåg nu åter denna fråga till lösning. Den valde att ånyo upptaga Carl X Gustafs ursprungliga tanke och lät Roeskildefredens bestämmelser oförändrade inflyta i den Kjöbenhavnska fredsurkunden, samt tillsade de nya landskapen, "att de vid pacterna skola maintenerade blifva och framdels, då K. Mt. igenom Guds nådiga disposition träder uti majorennitetet, hafva icke mindre än andra Sveriges undersåtare till att vänta confirmation på deras rätt och friheter, när så kan påfordras" [3]). Hela den gamla danska samhällsbyggnaden kom alltså att i dessa landskap orubbad qvarstå och det öfverlemnades åt framtida utveckling och öfverenskommelse att förvandla hvad som var danskt till svenskt. De södra landskapens ställning blef härigenom ungefär som öfriga den svenska kronan underliggande provinsers, endast deri väsentligen olika, att deras ombud kallades till deltagande i Sveriges allmänna riksmöten. Alltsedan 1664 deltogo de i dessas förhandlingar och danskt och svenskt tungomål hördes för en tid omvexlande på de svenska riksdagarne.

[1]) 1658 Sept. Carlson, Sveriges historia II, 16 not.
[2]) Carlson, ibd. Cronholm, Skånes historia, II, 26.
[3]) Ofvannämnda kgl. resolution 1660 $^{30}/_{11}$ i Lunds domcapitels archiv.

Under dessa förhållanden var det naturligt att Carl X Gustafs tanke att grundlägga ett lärosäte, gemensamt för dessa olika och dock så nära förenade samhällsmedlemmar, en *academia Carolina conciliatrix,* ånyo skulle framträda. Men frågan, om detta lärosäte skulle förläggas inom det gamla Sveriges gränser eller inom de södra landskapen, blef härvid en hufvudfråga. Redan långt före de södra landskapens anslutning till Sverige, under förmyndarestyrelsen för Christina, hade Uppsala universitet, hvars lärjungeantal vid denna tid uppgått till omkring 1,000, befunnits otillräckligt för hela Sverige och tanken på ett särskilt universitet för göta land hade redan framträdt; Linköping eller Wadstena hade då blifvit betecknade såsom det blifvande sätet för ett sådant [1]). Vid de södra landskapens anslutning kom frågan att ånyo uppdyka. När vid utskottsmötet i Göteborg 1658 i Maj öfverlades, om dessa landskap skulle med Sverige införlifvas eller, som dess adel önskade, bilda ett särskilt helt, uttryckte preste- och borgareståndens ombud den önskan, att ett införlifvande genom milda medel måtte ske och anvisade såsom det förnämsta bland dylika upprättandet af ett universitet i göta land, "der ungdomen af begge folkslagen kunde genom lika undervisning och nära vänskapsband blifva såsom till ett folk gjorde och sammanknippade" [2]). Vid riksdagen 1660 väcktes ånyo denna fråga inom preståndet; man tänkte då liksom vid 1658 års möte på Linköping, Göteborg och Lund, hvarvid likväl endast Carl X Gustafs uttalade vilja ansågs tala för Lund [3]). *1662*, på landtdagen i Malmö, ordnades afgörande de södra landskapens förhållanden till riket af de tre kunglige fullmäktige, riksskattmästaren Gustaf Bonde, generalguvernören Gustaf Otto Stenbock och riksrådet Schering Rosenhane samt landskapens fullmäktige. Under denna landtdags öfverläggningar framträdde skarpt och i sammanhang med den vigtigaste af de der behandlade frågor, den om ett framtida fullständigt införlifvande i Sverige, dessa landskaps bestämdt uttalade önskan att se ett universitet grundadt inom egna landamären.

På det kungliga förslaget om införlifvande svarade ridderskapet och adelns fullmäktige, att de voro färdiga till incorporation enligt pacterna; "hållande för skäligt att lämpa sig efter Sveriges lag och stadgar, så vidt görligt är och med landets natur öfverensstämmer", önskade de högeligen, att ett gymnasium illustre eller en academia måtte här i landet inrät-

[1]) Odhner, Sveriges inre historia under Dr. Christinas förmyndare. 329--331.
[2]) Carlson, Sveriges historia I, 352.
[3]) Acta comitialia i Prestståndets archiv, Ahnfelt, Lunds universitets historia, 14.

tas till såväl församlingens som den civila statens tjenst, utan hvilken inrättning hvarken religionens och disciplinens enhet ej heller kyrkor, skolor och hospitaler kunde rätt vidmakthållas". Presterskapet sade sig ingenting heldre önska än att blifva med Sveriges rike incorporeradt, "och hvad angick religionsskicket, skolor och kyrkor, trodde man att alla brister härutinnan skulle afhjelpas medelst inrättande af ett gymnasium illustre." Borgerskapet begärde att få blifva vid gammal lag och häfd, men för öfrigt enligt fredsfördraget få åtnjuta Sveriges inbyggares fri- och rättigheter, komma till riksdag, hafva sina frie vota; det slutar dermed, att ingen enhet eller förkofran, hvarken i civila eller kyrkliga mål, kunde tillvägabringas, med mindre det inrättades en academi [1]).

På så enhälliga uttalanden af alla på landtdagen församlade ständer svarade de fullmäktige å konungens vägnar, att de funno upprättandet af en sådan högre läroanstalt icke orådligt, "allenast att ständerna ville sig sammansätta och derom förenas, hvarutaf medlen till dess subsistance och underhåll utan kronans gravation fourneras kunde" [2]).

Den svenska styrelsens medgifvande till göta lands universitets förläggande inom de södra landskapen blef sålunda lemnadt i Malmö recess 1662, slutstenen i det fredsverk, som begynte i Roeskilde 1658, i sammanhang med deras afgifna försäkran att finnas beredvilliga till ett framtida fullständigt införlifvande i Sverige. Det öfverlemnades åt dem sjelfva att anslå nödiga medel för dess upprättande, och dem egde de äfven; ty det gamla moderlandet hade ej låtit dem komma så arma till det nya, att de i denna sak skulle behöfva att vara detta till börda. Dessa medel voro äfven så rika, att de kunde blifva tillräckliga för flera än deras egna söner: men beklagligtvis hade den svenska styrelsen för ögonblicket förskingrat större delen deraf. Den såg sig derföre nödgad att lemna saken i detta obestämda skick och, angelägen om att upprätthålla förbudet mot studier i Kjöbenhavn, tillförband den ständerna att låta dessa landskaps ungdom studera endast i undervisningsanstalter under svensk spira, försäkrande den om stipendier, beneficier och andra tjenster, "lika med svenske infödde barn" [3]). Följande

[1]) Ahnfelt, Lunds Universitets historia, 12--13.
[2]) Malmö Recess, IX. Stjerneman, Riksdagars och Mötens beslut II. 1414.
[3]) Malmö recess, IX ibd.

året försäkrade ett kungligt bref 12 studenter från Skåne, Halland och Bleking om åtnjutande af communitet och stipendier vid Uppsala universitet," emedan det är nödigt, att ungdomen i de provincier conformerar sig mere och mere svenska språket och seder" [1]).

1664 års riksdag är den första svenska riksdag, i hvilken de södra landskapens ombud deltagit. Vid denna har deras presterskap bland sina andraganden inför styrelsen äfven uppsatt önskan och begäran om ett universitet; styrelsen har äfven till ständerna aflåtit skrifvelse om upprättandet af ett sådant i Lund. Omsider gaf dock den kungliga styrelsen på detta andragande det svar, att tidernas svårhet ej tillstadde uppfyllandet af presterskapets förnyade sollicitation om ett universitet, utan att K. Mt. i stället ville vara betänkt på medel till utvidgandet af det gamla gymnasium i Lund [2]).

Efter detta slutliga utslag på ett sexårigt sträfvande syntes föga hopp förhanden att vinna det önskade målet, och denna sak har i sin mån bidragit att öka det missnöje, hvarmed mera och mera svenska väldet betraktades i dessa landskap. Presterskapet, den mest bildade delen af befolkningen, det stånd, som från början otvifvelaktigt mest omfattat Sveriges sak och på hvars hållning i ej oväsentlig mån berott, att en resning ej utbröt i 1658—60 års krig, medan Carl X Gustaf stod på Sjælland, började bittert känna sin svåra ställning, afstängdt som det var genom statsförhållanden från Kjöbenhavn, genom afståndet i rummet från Uppsala: man fruktade den dag, "då barbaries skulle i Skåne inbryta" [3]). Dess hufvudman, den myndige och inflytelserike biskop Peder Winstrup, en man, som med alla sina fel dock ej kan frånkännas att hafva egt känsla för sin ställning såsom de högsta andliga intressenas målsman i dessa trakter, började öppet visa missnöje. Han, som ådagalagt så mycken tillgifvenhet för Carl X Gustaf, beskylldes nu för att vara en "ilak svensk", som i trots af alla förbud sände sin egen son till Kjöbenhavns universitet och som tillochmed satte sig emot spridningen af de svenska religionsböcker, styrelsen bemödade sig att införa inom hans stift. Det blef fråga om att "med goda manér blifva honom qvitt" [4]).

---

[1]) Kgl. Bref 1663 $^{14}/_{2}$. Malmö länsarchiv. Kgl. res. på acad. canc. M. G. de la Gardies inlefvererade puncter 1663 $^{14}/_{2}$. Syffe, anf. st. 5.

[2]) Kgl. res. på samtlige presterskapets i Skåne desiderier 1664 $^{1}/_{8}$. Lunds domcapitels archiv.

[3]) B. Oelreichs ord till rikscancelleren M. G. de la Gardie. Odat. skrifvelse af Oelreich till cancelleren G. O. Stenbock i Lunds universitets handskriftsamling, tryckt hos Ahnfelt anf. st. 18—29.

[4]) Rådsprot. 1666 $^{21}/_{11}$. Hvad tankar Winstrup vid denna tid egentligen haft om sina nya

Rikscancelleren Magnus Gabriel de la Gardies varma nit om all fosterländsk bildning, vid detta tillfälle väckt af Bernhard Oelreich, en prestman från dessa landskap af tysk börd, som genom sällsynta predikogåfvor vunnit insteg vid hofvet hos sin landsmaninna enkedrottningen och hos de svenske store, har då omsider bragt den så länge hysta och ofta öfvergifna planen till utförande. M. G. de la Gardie förde åter saken å bane i rådet, sedan Oelreich till honom, liksom engång Winstrup till Carl X Gustaf, inlemnat ett förslag att grunda den nya läroinrättningen på lediga inkomster af Lunds domcapitel och annan kyrklig förmögenhet inom de södra landskapen. Bland dem, som äfven till sakens framgång bidragit, må nämnas Mathias Biörnclo, som stod i spetsen för det utskott, åt hvilket förslagets beredande nu anförtroddes. I November 1665 förekom frågan första gången till behandling inom rådet, i medlet af det följande året yttrade sig utskottet tillstyrkande och inlemnade sitt förslag: den 10 Oct. 1666 fattades ändtligen bestämdt beslut om "den Schoniske Academiens fundation", sedan kammarcollegium afgifvit den förklaring, att ett universitet utan någon kostnad för staten i de södra landskapen kunde upprättas. Rikscancelleren hade under en föregående rådssittning med fördomsfrihet tillbakavisat det venne hufvudsakliga inkast, som blifvit gjorda: det ena och det som torde hafva gjort de svenska ständerna så föga benägna för dess upprättande inom sjelfva dessa landskap, att det torde mera blifva ett stöd för den fordna danskheten, "en sambleplats af danske," än för den nya svenskheten; det andra, att Uppsala universitet deraf skulle komma att lida. Han, Uppsala universitets canceller, är den, som då först uttalat de orden, att upprättandet af Lunds universitet skulle lända Uppsala till gagn: expedit etiam Academiae isti habere aliam æmulam [2].

Det som äfven efter detta besluts fattande inom rådet föranledde öfverläggningar, var frågan om det nya universitetets säte [3]. Från början hade det gamla riksdrotset Per Brahe talat för Jönköping: förlades univer-

---

landsmän målas betecknande i de spotska ord han fällde till Oelreich vid tal om universitetets upprättande "att han kunde vara så galen att tro, det de svenske skulle så favera literis, att de ville här stifta en academia . . . Doctor Berendt menar han vill göra sig stort meriterad af de svenska, men han känner dem intet rätt ännu; hade han förskaffat dem ett regemente eller tu ryttare och soldater, så hade han förtjent sig deras tack, men de gifva djefvulen både academier och skolor. B. Oelreich till canc. G. O. Stenbock, anf. st.

[1]) Rådsprot. 1665 $^{18}/_{11}$, 1666 $^{23}/_{6}$, $^{17}/_{10}$, $^{18}/_{10}$, tr. af Ahnfelt, anf. st. 34—39.

[2]) Ord af M. G. de la Gardie; rådsprot. 1666 $^{17}/_{10}$, ibm.

[3]) Rådsprot. 1666 $^{6}/_{11}$, ibm.

sitetet till denna ort "in meditullio Gothiae," så skulle det gamla göta rike, redan behedradt med hofrätt, hafva att berömma sig af samma ära, som svea rike [1]). Men der, liksom i allmänhet i Sverige, hvarest kronan gjort det djupaste greppet i kyrkoförmögenheten, saknades nödiga medel, så länge ännu staten i undervisningen såg endast en kyrklig, ej en omedelbart sig vidkommande angelägenhet. Nu yttrades äfven af åtskilliga den mening, att Göteborg vore den mest passande orten: såsom hjelp till dess underhåll kunde der tagas "de reditus, som den danske fruen till gymnasium lagt hafver" [2]). Men för "Lunden i Skåne" talade dock utom allt annat äfven det, "att med medlen hafver ingen difficultet," emedan, intill dess de i förstone otillräckliga domcapitelsinkomsterna åter kunde hemfalla, "landet der vill hjelpa" [3]). Och när dessa engång alla hemfallit, skulle de kunna göra det nystiftade universitetet till en af de rikaste stiftelser i Skandinavien.

Så blef omsider det afgörande beslutet fattadt om grundandet af ett universitet inom de södra landskapen för den större skandinaviska halföns södra del, det nu åter samlade göta rike, åt hvilket, utom uppgiften att omkring sig samla och för vetenskaplig odling eller till statens och kyrkans tjenst bilda dess andliga krafter, äfven den uppgift blef gifven, att till ett helt åter försmälta befolkningar, hvilka visserligen icke naturen, men en olika statsutveckling söndrat. — Med skäl var det som tiden i det högre lärosätet såg ett af de fastaste band till ett samhälles enhet. En national literatur af den förenande kraft, som denna i våra dagar eger, fans icke egentligen då ännu till. Sjelfva arten af tidens lärda studier, som uteslutande idkades på ett för alla dödt språk, latinet, var dertill icke den ringaste orsaken. Men i en viss grad ersatte universitetet, hvilket då mera än i våra dagar uteslutande beherrskade all högre bildning, bristen af detta andliga föreningsband. De gemensamma studierna inom kretsen af samma ämnen, det gemensamma, om ock för alla främmande språket, samma lärare, samma lärosalar, allt detta hade med sig en enande kraft, så mycket djupare känd, som den verkade i de outplånliga intryckens ålder. Det är sant, att ur denna synpunkt en sådan läroanstalt, förlagd inom det gamla Sveriges gränser, lättare kunde synas hafva haft med sig samma verkningar. Andra vigtiga synpunkter talade dock för det beslut som fattades. De södra landskapen hade uttryckt sina

[1]) Rådsprot. 1666 $^{23}/_{6}$, ibm.
[2]) Fru Margareta Hvitfelts stiftelse.
[3]) Rådsprot. 1666 $^{12}/_{11}$, ibm.

bestämda önskningar och i de dagarne, då det gällde att vinna dem för Sverige, måste ej mindre än sednare tillfredsställandet af så vigtiga landsdelars berättigade önskningar anses för ett allmänt intresse. Det universitet, som var upprättadt inom rikets gamla gränser, hade redan länge varit ansedt för otillräckligt och minst kunde det uppfylla de södra, aflägsna landskapens behof: landets naturliga utsträckning, ej mindre än folkets innersta germaniska grundlynne satte sig dessutom i Sverige emot detta den nationala odlingens uppsamlande till en enda brännpunkt på delarnes bekostnad, för hvilket andra folk visat förkärlek. På dubbelt sätt förband man sig nu i sjelfva verket de nya landskapen genom detta universitets upprättande inom deras egna landamären: man gaf dem hvad man önskade vinna i form af en förmån och erbjöd dem ett tillfälle att på ett med deras ställning öfverensstämmande sätt sjelfva genomföra sitt fullkomliga införlifvande i den stats- och samhällskropp, uti hvilken Roeskildefredens bestämmelser, icke eröfringens rätt, infört dem. Dessutom — det var en annan vigtig synpunkt — hade dessa landskap sjelfva att erbjuda de nödiga medlen dertill, tillräckliga ej endast för dem sjelfva: det var den dyrbara hemföljd, med hvilken Danmark sändt dem ifrån sig, när de gingo sin nya nationala utveckling till mötes.

II.

Den 19 December 1666 undertecknades af enkedrottning Hedvig Eleonora och de fem förmyndarne för konung Carl XI fyra urkunder rörande Lunds universitet: stiftelsebrefvet, gåfvobrefvet, universitetetets privilegier och dess constitutioner. Från denna dag har på visst sätt universitetet att räkna sin tillvaro, ehuru dess invigning först den 28 Januari 1668 verkställdes och dess egentliga verksamhet först från den dagen är att räkna.

Stiftelsebrefvet (diploma fundationis) utgår från en allmän betraktelse öfver academiers och skolors gagn för ett statssamfund och ser i dem de rätta medlen att vinna dess lycksalighet, hvilken det sätter i gudsfruktan, tapperhet i vapen, vishet och försigtighet i styrelse och förvaltning. De äro de som visa vägen till den vördnad och innerliga gudsfruktan, som är källan till all såväl andlig som verldslig välsignelse, till konsten att skipa lag och rätt och till den vetenskapen, "huruledes de societeter, i hvilka Gud menniskorna här i verlden sammansmält hafver, uti inbördes fred och godt förtroende underhållas"; de äro statens seminarier, och studiers och bokliga konsters förfall förebuda de väldigaste konungarikens undergång. Det påminner derföre, huru som Sveriges framfarne konungar och ej minst den högstsalige konung Carl X Gustaf behjertat deras betydelse och om dem låtit sig vårda; huru de stiftat högskolor i Uppsala, i Åbo, i Dorpt: nu då den högste Guden med den stora välsignelse bekrönt Sverige, att hertigdömet Skåne jemte flera andra landskap blifvit dess krona underlagdt, upprättas inom dess område ett universitet i Lund till erkänsla för Guds nådiga bistånd, hans heliga namn till beröm och de trogne undersåtarne i hertigdömet Skåne, som ock annorstädes, till bevis om den åhåga, Sveriges konung bärer om allt hvad till deras förmån, pryd-

nad och uppvext kan lända. Detta lärosäte tillstädjes att undervisa i alla lofliga faculteter och promovera doctorer, magistrar och baccalaurei såsom andra välförordnade christeliga academier, och alla dess medlemmar, lärare och lärjungar, försäkras om samma friheter, af hvilka universitetet i Uppsala är i åtnjutande. Urkunden slutar med en vänlig begäran till alla fremmande och utrikes potentater, konungar, furstar, fria republiker och städer samt alla andra, efter hvar och ens höghet, condition och värde, och en befallning till de Sveriges krona till hörsamhet och lydnad förpligtigade, "att med all benägenhet bemöta och behörig ära, respect och heder bevisa detta universitet" [1]).

Denna urkund är Lunds universitets medborgarebref i Europas lärda fristat. Till Carl X Gustafs evärdliga ihågkommelse fästar den hans namn vid detta universitet: det skall efter honom kallas med namnet Carolina.

Gåfvobrefvet (diploma donationis) påminner äfvenledes om de framfarne Sveriges konungars nitälskan för studiers och bildnings förkofran, academiers, gymnasiers och skolors inrättande, hvarmed de sig "bland andra heroiska bedrifter" en odödlig vördnad och ihågkommelse förvärfvat: gåfvobrefven för Uppsala, Åbo och Dorpt bära derom vittnesbörd. Till det universitet, som nu upprättas och som till Carl X Gustafs minne nämnes Carolina, skänkes och gifves derföre efter deras föredöme, "att det i heder och underhåll må vara med de andra Sveriges universiteter lika", alla Capituli Lundensis gods, ehvad namn ock titel de också hafva, större och smärre," således att både de, som vid gymnasii i Lund disposition allaredo vara kunna, jämväl och de andra, hvilka en och annan förmedelst derå hafvande donation possederar ock besitter, enär de successive på ett eller annat sätt vacante och ledige blifva, till merbemälte academia härefter skola lyda och derunder förblifva, så att de dädanifrån på intet sätt skola eller måga abalieneras eller till andra usus blifva använde, utan till academiens befordring, uppehälle och conservation allenast nyttjas, häfdas och brukas". Inkomsterna böra af en quaestor uppbäras; kammarcollegium, generalguvernörer och landshöfdingar hafva uppsigt, att universitetet intet hinder eller förfång blifver gjordt [2]).

[1]) Urkunden förvarad i universitetets archiv, är i sin helhet tryckt af Ahnfelt, anf. skr. 42—47.

[2]) Urkunden, förvarad i universitetets archiv, är i sin helhet tryckt af Ahnfelt, anf. skr. 47—49.

Genom detta gåfvobref blef universitetet dels egare dels arftagare till Lunds domcapitels hela förmögenhet och erhöll äfven utsigt till förvaltningsrätten öfver domkyrkans och några andra kyrkliga stiftelsers betydliga egendom. Om också medlen för ögonblicket utföllo knappa, var dock härigenom utsigt öppnad för Lunds universitet att, om gåfvobrefvets bestämmelser icke rubbades, i en framtid blifva Sveriges rikast utrustade vetenskapliga läroanstalt. Gustaf II Adolfs gåfva af de gustavianska arfvegodsen till Uppsala universitet omfattade omkring 313 hemman i Sveriges nordliga landskap [1]). Carl XI:s till Lund utgjorde en jordegendom af omkring 925 gårdar i Skåne; då domkyrkans jordegendom besteg sig till 242 gårdar, utgjorde den samlade egovidd, som en gång borde komma under universitetets förvaltning, omkring 1200 gårdar.

Universitetets privilegier och constitutioner fastställa dess ställning till statssamfundet och dess inre författning. Det är ett omfattande innehåll, som ej fullständigt låter sig uppfångas under allmänna synpunkter. Här skall med stöd af dessa båda urkunder framställas universitetets organisation, yttre och inre, corporationen och läroanstalten, och dermed deras hufvudinnehåll angifvas. En blick, om också endast flyktig, på den allmänna universitetetsutvecklingen och särskilt den skandinaviska får dervid ej saknas.

Alla germaniska universiteter hafva blifvit bildade i öfverenstämmelse med det stora franska universitetet i Paris, som intill upprättandet af universitetet i Prag 1348 var det enda norr om Alperna. Endast tvenne, Basel och Tübingen, röja i sin äldsta författning spår af den andra riktningen inom universitetslifvet under dess första utvecklingsskede, den italienska, hvilken under inflytande af omgifvande republikanska statsformer eller i följd af hufvudämnet för studierna förlagt organisationens tyngdpunkt på lärjungarnes sida, ej på lärarnes. Att derföre vid universiteterna inom det germaniska Europa en så stor öfverensstämmelse i former blifvit rådande, företer ingenting förunderligt: de äro ursprungligen alla att härleda, medebart eller omedelbart, ur samma källa. Uppsalas och Kjöbenhavns universiteter, de äldsta skandinaviska, hade lånat sina former närmast från de nordtyska: Lunds universitet hemtade sina från Uppsala. Dess constitutioner af år 1666, som innehålla den äldsta och intill 1853 bestående författningen; äro nemligen i huf-

[1]) Th. Norlin, Bidrag till Upsala universitets historia, 1593—1637, 44.

vudsak fullkomligt Uppsalas af år 1655, i de flesta punkter äfven ordagrant återgifna. Enahanda är äfven förhållandet med privilegierna.

Vid den tidpunkt, då dessa constitutioner och privilegier gåfvos, var redan universiteternas ursprungliga corporativa sjelfständighet bruten. Under medeltiden hade de bildat fullkomligt oberoende sjelfstyrda samfund, som sjelfva gåfvo sig både lagar och lärare; nu hade redan den nyare tidens anda tryckt sin prägel äfven på universitetslifvet och lämpat dess gamla former till sammanhang med det dåvarande samhällets allmänna förhållanden. Den författning, som genom dessa privilegier och constitutioner upprättades, blef derföre visserligen en corporativ, men universitetscorporationen, ehuru genom sina privilegier tillförsäkrad en relativ sjelfständighet inom sig och i förhållande till andra privilegiihafvande, var dock ytterst beroende af statens makt, närmast fattad såsom konungens, och corporation var då redan blott den lifsform, som staten på denna ståndpunkt inrymt åt detsamma, för att på ett annat utvecklingsstadium borttaga den och förändra samma gamla former till uttryck för en annan ny tidsanda.

"Såsom vi hvart och ett stånd isynnerhet med särdeles friheter och privilegier benådat hafve" — heter det i inledningen till privilegierna för universitetet — "alltså hafva Vi velat de personer, som samma academia förestå eller ock deruti studera skole, med vissa privilegier och friheter benåda". Dessa friheter voro hufvudsakligen: att universitetet sjelft hade att välja och till kunglig bekräftelse föreslå sin öfverstyrelse, sina lärare och tjenstemän och under styrelsens uppsigt sjelf besörja sina angelägenheter och vidtaga de stadgar och ordningar, det för sina medlemmar ansåge gagneliga; att det bildade en egen sluten jurisdiction, inom hvilken alla mål rörande dess medlemmar, såväl tvistemål som brottmål (crimen laesae majestatis undantaget), ransakades och dömdes under rätt till uppbärande af kungliga sakören af underlydande; att dess medlemmar, undantagna från det borgerliga samhälles lagskipning, i hvilket universitetet var förlagdt, äfven undantogos från dess tunga och besvär [1]).

Constitutionerna innehålla det särskilta utförandet af dessa privilegiernas bestämmelser. Enligt deras ursprungliga lydelse skall här i korthet först framställas universitetets styrelseförfattning.

[1]) Lunds universitets privilegier, förvarade i universitetets archiv, äro utgifna af F. Schrevelius, såsom bihang till Lunds universitets constitutioner, 169—173.

I spetsen för universitetscorporationen ställes såsom högsta öfverstyrelse en canceller, hvars första pligt skall vara att vårda och oqvalda upprätthålla dess rättigheter: hos honom hvilar äfven corporationens högsta lagskipande myndighet, den högsta myndighet i disciplinära, undervisnings- och förvaltningsmål och det allmänna öfverinseendet öfver hela läroinrättningen [1]). Honom underordnad, hans ställföreträdare vid sjelfva universitetet är procancelleren, hvars embete är af en mera obestämd art med vidsträckt satta gränser och utan sjelfständig myndighet inom det anvisade området [2]).

Under denna öfverstyrelse ordna sig lärarne af professorsgrad till universitetets egentliga styrelse. De bilda tillsammans ett styrelsecolle-

[1]) Constitutionerna, Cap. II. Se vidare detta arbete II, 1—2.
Cancelleriatets uppkomst vid det parisiska universitetet framställer v. Savigny, Geschichte des römischen Rechts in Mittelalter III, 207. Det öfverflyttades till de germaniska universiteterna genom sjelfva de påfliga stiftelsebullorna. En dylik bulla, hvaraf Kosegarten (Geschichte der Universität Greifswald II, 14—17) gifver ett exempel, innehåller hufvudsakligen tvenne punkter: tillåtelsen att upprätta studium generale eller universitetet och förordnandet af en cancellarius, som eger att meddela licentia till promotioner inom faculteterna. Vanligen är det erkebiskopen eller biskopen i det stift, inom hvilket det upprättade universitetet är beläget, åt hvilken cancellersembetet är förlänadt. Så var, för att hemta exempel från de nordgermaniska universiteterna, biskopen af Camin canceller i Greifswald, biskopen af Schwerin i Rostock, biskopen af Roeskilde i Kjöbenhavn och den svenske erkebiskopen i Uppsala. Cancelleren, som i öfrigt icke hade något inflytande på universitetet, hvilket bildade en sjelfständig corporation, är på denna ståndpunkt att betrakta som en påflig vicarie. Efter reformationen förändrades förhållandet och i spetsen för den vid staten närmare fästade corporationen ställdes en verldslig man af politisk betydenhet. I Kjöbenhavn benämndes han universitetets patron och patronatet förlades efter enväldets upprättande vanligen under storcancelleren. När 1788 hertigen af Augustenborg blef universitetets patron, upprättades såsom ett särskilt styrelsecollegium en comission för universitetet och de lärda skolorna. Vid Uppsala universitets återupprättande stadgades i privilegierna af 1595 $^{15}/_{3}$, att en canceller af erkebiskopen, de öfrige biskoparne och academien skulle utväljas, hvilket sedermera af Carl IX så förklarades, att academien ensam egde rätten att af politiska personer välja, hvem det önskade. Abraham Brahe blef 1607 den förste cancelleren af denna art; men först ifrån 1622, då Johan Skytte dertill förordnades, är raden af cancellerer oafbruten. I Uppsala universitets privilegier af 1625 $^{15}/_{6}$ stadgades, att cancellerer skulle vara en af rikets råd, efter senatus academici råd och samtycke dertill förordnad. Det är detta stadgande, som öfvergått i Lunds universitets constitutioner. De svenska universiteterna hafva bevarat cancellersinstitutionen.

[2]) Constitutionerna, Cap. II, 2. Se vidare detta arbete II, 20.
I de påfliga stiftelsebullorna var vanligen utsatt, till hvem cancelleriatet under inträffande ledighet skulle öfvergå. Så trädde till exempel i Rostock erkedjeknen af Rostock i biskopens af Schwerin ställe. I Greifswald blef deremot grundläggaren H. Rubenow, en verldslig man, vice cancellarius perpetuus och efter honom förordnades än en, än en annan af lärarne till detta embete. I Basel var vanligen en doctor i juridiska faculteten procanceller; biskopen af Basel, som var canceller, synes der hafva egt rätt att låta sig föreställa af hvem han ville. (Vischer, Geschichte der Univ. Basel, 93). De nyare universiteter, som bibehållit cancelleriatet, hafva äfven bibehållit procancellersembetet på samma sätt som detta ombildadt. Så bestämmes i Uppsala universitets constitutioner af 1626 att erkebiskopen skall vara procanceller. (Th. Norlin, anf. skr, 48).

gium, inom hvilket de flesta rösterna afgöra besluten, consistorium academicum majus, som inom sig väljer sin styresman, rector, hvars person såsom framställande universitetets majestät är helig och oförolämplig och hvars kränkande till person, rykte och egendom medför missgerningsstraff. Han tillsättes hvarje halfår och efter professorernas ordning i consistorium, "emedan det academiska styrelsesättet är ett aristocratiskt och således rättvist är, att ingen vid detta embete förbigås" [1]). Hos detta styrelsecollegium hvilar jemte vården om alla löpande ärenden makten att utse canceller, att nämna och föreslå professorer, ransaka och döma i mål, som angå medlemmarne [2]). Ett mindre academiskt consistorium, som utgöres af rector och fem bisittare af det större consistoriet, behandlar lagskipnings- och förvaltningsmål af mindre betydenhet [3]). Till utöfvande af förvaltningen väljas årligen ur consistoriet tvenne uppsyningsmän öfver räntekammaren (inspectores ærarii), tvenne öfver faculteternas kassor (inspectores fisci facultatum), trenne öfver de kungliga stipendiaterna (inspectores alumnorum regiorum) och en att jemte bibliothecarien utöfva uppsigt öfver boktryckeriet och bokhandeln (inspector bibliothecæ, typographiæ et bibliopolii [4]). Till ome-

---

[1]) Constitutionerna Cap. IV, V. Se om rector, rector illustris och prorector detta arbete II, 48—49.

Det nära sammanhanget emellan universiteterna och medeltidskyrkan röjer sig i sjelfva de academiska namnen. Så betecknar rector ursprungligen en parochialkyrkas högste andlige, liksom decanus är en från domcapitlet lånad benämning. I medeltidsuniversitetet var rector corporationens högste styresman, som icke kände någon sig öfverordnad, enär cancellerens enda prerogativ var venia promovendi. Hos honom samlades hela corparationens myndighet och han var den, som i sitt namn kungjorde de lagar och statuter, hvilka universitetet gaf sig sjelft.

[2]) Constitutionerna. Cap. III, 4.

Medeltidsuniversiteterna bildade fullständigt autonoma corporationer i bredd med andra fria corporationer, af hvilka det dåvarande samhället bestod. Vid de italienska universiteterna, som alla tagit mönster af högskolan för canonisk och romersk rätt i Bologna, utgjorde de i 18 nationer fördelade lärjungarne, hvilka tillhörde olika åldrar och samhällsställningar, sjelfva corporationen och lärarne voro af denna afhängiga. Vid universitetet i Paris, högskolan för theologi och philosophi, och alla efter detta bildade var deremot redan från början förhållandet ett motsatt. Å ena sidan torde den republikanska andan i omgifvande samhällsformer och i det antika studiet, å andra sidan det sammanhang, hvari pariseruniversitetet genom sitt ursprung och genom sjelfva hufvudstudierna stod till kyrkan, till denna olikhet hafva varit vållande. I pariseruniversitetets generalconcilium kunde endast de verkliga lärarne och professorerna, magistri regentes, uppträda och fatta beslut och blott i utomordentliga fall på särskilt kallelse öfriga graduerade. (Se Savigny, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter III, 323). Detta grundförhållande öfverflyttades på alla tyska universiteter. Hos lärarnes collegium hvilade den makt, som dess valde förman, rector, utöfvade; det utnämnde sjelft ensamt nya lärare vid universitetet och gaf sig sjelft lagar. Så författade ännu 1606 Uppsala universitet sjelft sina stadgar. Staten var ej dessa samfunds grundval; men de nyare universiteterna, som alla i staten hafva sin grund och sitt upphof, begagna ännu de gamla formerna efter nya tidsförhållanden ombildade.

[3]) Cap. III. 2—3.

[4]) Cap. XXII.

delbara styrelsebiträden äro förordnade en secreterare, kunnig i skånsk och svensk rätt, och räntmästaren [1]. Såsom lagskipande myndighet omfattar denna styrelse trenne instanser: rector med biträde af secreteraren, som är den första, mera en disciplinär och förlikande än en dömande, det mindre academiska consistoriet och det större, [2] vid hvilka båda såsom rättsnormer tjena jemte rikets öfriga lagar universitetets constitutioner, hvilka medgifva beläggandet af straff, "hvarmed academiska personer pläga beläggas: böter, fängelse, relegation på viss tid, som medför en mindre grad af vanfrägd, och relegation för alltid, som medför fullkomlig vanfrägd". Vid svåra brottmål, som medföra dödsstraff eller lems stympning, skall domen efter meddelande med cancelleren underställas hofrätt [3] och i tvistemål af större betydenhet kan äfven till hofrätt vädjas [4]. Vid mål, genom hvilka universitetet hotas med undergång, eller rörande förolämpning af rector inträder cancelleren såsom högsta lagskipande myndighet, hvarvid han till bisittare eger att kalla tvenne de närmaste biskopar eller tvenne ledamöter af något rikscollegium [5]. Högmålsbrott förbehållas konungens egen ransakning och dom [6]. Denna academiska jurisdiction omfattar universitetets lärare, lärjungar, tjenstemän och tjenare samt deras hustrur och barn, folk och hjon, och inom kretsen af denna, som är från det omgifvande borgerliga samhället skild, utöfvar universitetet äfven en särskilt polismyndighet och har sina egna fängelser [7], i hvilka den brottslige förvaras, intill dess dom kan hafva fallit: lyder den å lifsstraff, då öfverantvardas han enligt privilegierna till konungens befallningsman att förvaras i kronans häkte.

Dessa äro de allmännaste dragen af universitetets äldsta styrelseförfattning: den skulle, om man i korthet ville angifva dess historiska egendomlighet, kunna betecknas såsom den mediatiserade corporationens.

Uppfatta vi universitetet ur synpunkten af dess läroförfattning, så finna vi cancelleren såsom högste styresman utöfvande äfven högsta tillsynen öfver hela undervisningens gång. Han låter sig förelägga förteckningar på föreläsningar och disputationer, undersöker och bedömer

[1] Cap. XI och XII.
[2] Cap. VII.
[3] Cap. I. 4—7.
[4] Cap. VII, 5.
[5] Cap. II, 2. VII, 7.
[6] Cap. I, 6.
[7] Cap. XIV, XV. 4.

deras gagn: han är den, som gifver tillstånd till utdelande af universitetets högsta lärograder, doctorsvärdigheterna [1]). Under honom utöfvar procancelleren uppsigt och i hans frånvaro företräder han vid promotionerna cancellerens ställe [2]). Äfven rector håller en allmän tillsyn öfver undervisningens jemna gång [3]). Såsom läroanstalt betraktad, fördelar sig universitetet i 4 faculteter, en theologisk, en juridisk, en medicinsk och en philosophisk, af hvilka den theologiska har högsta, den philosophiska lägsta rangen[4]).

I spetsen för hvarje facultet står decanus, enligt samma grunder som rector ånyo tillsatt hvarje halfår. Decanus är den, som utöfvar den omedelbaraste uppsigten öfver undervisning och studier, ej blott öfver lärjungarnes, utan äfven enligt constitutionernas föreskrift öfver lärarnes. Förmärker facultetens decanus — heter det —att några studerande mindre väl inrätta sina studier, skall han låta kalla dem inför faculteten och, om de icke bättra sig, angifva dem hos rector, att de måga inför consistorium uppkallas [5]). Då det icke tillåtes någon, som ej är professor, att hålla enskilta föreläsningar eller disputationer utan rectors och facultetens samtycke, så är decanus den, som, när dylika tillåtelser meddelas, har att förelägga tiden och ämnet för föreläsningarne och som granskar theserna; i allmänhet har han att tillse, att intet hvarken på prosa eller vers tryckes utan vederbörande professors samtycke.

Faculteterna bildade de trängre kretsarne för universitetets läroverksamhet; de voro fullständigt sjelfständiga i förhållandet till hvarandra och rangordningen dem emellan var i constitutionerna noga bestämd. Den theologiska, den förnämsta, räknade enligt consitutionerna 4 lärostolar, den juridiska 2, den medicinska 2 och den philosophiska, det

[1]) Cap. II, 2.
[2]) Cap. II, 3.
[3]) Cap. IV, 3 memb. 2.
[4]) Cap. I, 2, IX.
Först i medlet af det 13 århundradet utbildade sig vid pariseruniversitetet facultetsindelningen, som uppstod i motsats till och inskränkte universitetscorporationens ursprungliga delning i de fyra stora nationerna. Redan vid prageruniversitetet (1348) framträder facultetsindelningen starkare och småningom öfverflyglar denna vid de sednare stiftade tyska universiteterna indelningen i 4 nationer. Rostock (1419) känner endast facultetsindelningen. Vid somliga universiteter, t. ex. Paris, Heidelberg, Prag och Leipzig, var den philosophiska eller artistfaculteten den förnämsta, och rector kunde endast ur denna facultet väljas. Rostock, ur hvars äldre statuter, såsom naturligt då det var en hufvudort för skandinavernas studier, mycket synes hafva öfvergått till de nordiska universiteterna, har samma rangordning emellan faculteterna som Uppsala och Lund.
[5]) Cap. IX, 3.

breda grundlaget för alla de öfriga, i hvilken lärjungarne gjorde sitt inträde, inalles 9. Rörande undervisningen vid dessa lärostolar meddelas noggranna föreskrifter [1].

Den till universitetet anländande lärjungen anmälde sig, för att vinna inskrifning, hos rector, som hänvisade honom till examen i den philosophiska faculteten hos dess decanus [2]. Utan vidare antogs han till student, om han var "illustri stemmate" och tillhörde adelsfolket, för föräldrarnes hederliga stånds och bepröfvade trohets skull [3]. Fanns icke hos honom denna ända in i samhällets innersta fogningar erkända börds garanti, kräfde den academiska corporationen tvenne vilkor för hans inträde: examen och depositionen.

Examen, den gamla ända in emot våra dagar bestående svenska studentexamen, tillgick enligt constitutionerna på följande sätt. Först dicterade decanus på modersmålet någon mindre uppsats, som i hans närvaro på latin öfversattes; derefter anställdes af decanus och några särskilt utsedda professorer förhör i Luthers större cateches, vetenskaperna och språken," artibus et linguis" [4]. Det finnes ej anmärkt, att den med vederbörligt betyg från skola eller gymnasium försedde kunde tillbakavisas; men den som ej genomgått det, som i skolorna och gymnasierna plägar läras — det var den obestämda examensfordringen — och deröfver af enskilta lärare bekommit ett säkert vittnesbörd, kunde hänvisas till en skola eller hemsändas till sina föräldrar [5]. De deremot, som blifvit förklarade värdige att till academiska medborgare antagas, måste, innan de i studentmatrikeln inskrefvos och aflade eden, undergå deposition [6].

[1]) Cap. XIX.
Se detta arbete II, Theologiska, Juridiska, Medicinska och Philosophiska Faculteterna.
[2]) Cap. IV, 3 memb. 5.
[3]) Cap. XVI, 2.
[4]) Cap. XVI, 1.
[5]) Cap. IX, 9.
[6]) Depositionsceremonien vid universiteterna var urgammal och hade från medeltidsuniversitetet öfvergått till de nyare. Conring (Antiqv. acad., 123) härleder dem ända från de antika philosophskolorna. Den bestod i en rå sinnebildlig framställning af de academiska studiernas förädlande inflytande. Novitien utstyrdes i narrdrägt; han svärtades i ansigtet och det fästades på hans hufvud långa horn och åsneöron; tvenne långa svintänder sattes i hans munvinklar (deraf beanus af bec jaune, gulnäbb). Så utstyrda framdrefvos dessa beaner af depositorn, en särskilt anställd tjensteman vid universitetet, i en samlad skara alldeles som en boskapshjord och det ena narraktiga upptåget efter det andra anställdes med dem. Slutligen afrycktes dem de långa hornen, öronen och tänderna till tecken af deras menniskoblifvande; de öfvergötos med en spann kallt vatten och förklarades, sålunda renade, för studenter. De hade nu, som det hette, deponerat cornua, hvaraf ordet deposition, uppkommit.

Denna ceremoni skulle enligt constitutionerna hållas inom noga utstakade gränser. Det tilläts endast att genom frågor i gåtor och sådana, "som kunde hafva något gagn med sig, samt genom vissa andra brukliga skämtsamma medel" sätta de nykomne i bryderi; men förbjudet var att masquera sig, sota sig i ansigtet och i allmänhet alla gyckleriet af lägre och råare art, särskilt att använda utdelandet af stryk: man skulle hålla sig inom anständighetens och ärbarhetens gränser och åsyfta blott det, som kunde föröka kärlek till studier och befrämja goda seder. Om den af consistorium antagne depositor häremot bröt, skulle han efter förutgången varning af decanus straffas eller skiljas från sin befattning. Efter ceremoniens slut anställdes en högtidlig procession till stora auditoriet, hvarvid den rang examinatorerna bestämt, och ej rang efter ålder och stånd iakttogs. På auditoriet höllo tvenne af de nykomne tal; den ene för att hos decanus, som intagit plats i cathedren, anhålla om deras antagande till studenter; hvarvid till tecken af att denna heder beviljades dem salt och vin framräcktes. När alla undfått salt och vin, höll en annan tacksägelsetalet [1]. Nu först kunde studenteden afläggas. I denna förband sig studenten till den academiska corporationen och det ej blott för sin studietid, utan lofvade ock, "att befrämja academiens fördel, i hvad stånd han ock komma måtte" [2]. Stod den nyinskrifne utan enskilt lärare, anförtroddes han af rector och decanus åt någon professors uppsigt, på det han ej sysslolös måtte drifva omkring och förderfvas genom laster och lättja. Constitutionerna gjorde rector och decanus ansvariga härför: senatus academicus skulle fordra noga reda af dem, ifall han genom deras vårdslöshet blifvit förderfvad [3]. Inom någon af de fyra faculteterna, under denne professors ledning, skulle han fortsätta sina studier. Den ledning åt dessa, som universitetet gaf, kan sammanfattas under tvenne hufvudarter af undervisning: föreläsningar, dels offentliga dels enskilta, och disputationsöfningar, äfvenledes dels offentliga dels enskilta. Genom examina utöfvade universitetet uppsigt öfver sättet, hvarpå undervisningen blifvit begagnad, och promotioner inom faculteterna bragte studierna till afslutning.

Om offentliga föreläsningar stadga constitutionerna i allmänhet, att de af professorerna böra hållas enligt en för året uppgjord föreläsnings-

---

[1] Cap. XVI, 1—2.
[2] Cap. IV, 3 memb. 5.
[3] Cap. IX, 10.

catalog och att hvarje curs bör afslutas under loppet af ett år; tiden får ej förnötas med vidlyftigt dicterande. De böra alla hållas på god latin, utan scholastisk oredighet och onyttiga speculationer, gräl och spetsfundigheter. Den studerande ungdomen bör på en viss dag låta anteckna sig och isynnerhet skola de, som åtnjuta stipendier, vara förbundna att inom sin facultet åhöra några föreläsningsföljder och åtminstone en theologisk: tillsyn skall hållas deröfver, att de antecknade verkligen bevista föreläsningarne och de försumlige anmälas inför consistorium. Åtta dagar före rectorsombytet skall examen med alla anställas och de, som visat försumlighet, skola mista en del af eller hela stipendiet eller vid promotioner erhålla lägre plats än de flitige [1]).

Om offentliga disputationer stadga constitutionerna i allmänhet, att hvarje professor åtminstone en gång årligen skall författa en offentlig disputation. För försvarandet af offentlig disputation får endast professor eller den, som erhållit en academisk grad, præsidera. Hvarje annan måste ställa sig såsom respondent under en professors præsidium. Dessa disputationer böra sex dagar, innan de offentligen försvaras, anslås och exemplar deraf utdelas, vanligen i kyrkan efter gudstjenstens slut. Facultetens decanus, liksom han utdelar tillåtelse till dess hållande, är äfven den, som utöfvar uppsigten vid dess försvarande. Præses öppnar acten med ett kort tal och inbjuder opponenterna; dessa framträda straxt med sina oppositioner, hvilka, utom vid gradualdisputationer, ingen tillåtes att utdraga längre än en timme. Längre än fyra timmar får icke en disputation utdragas [2]).

Hvad de enskilta föreläsningarne angår, så synas dessa enligt constitutionerna företrädesvis vara öfverlemnade åt adjuncterna, som böra hålla dem i de ämnen, faculteterna förelägga [3]). Till den philosophiska gradens förmåner hörde äfven, att den gaf rättighet till att med decani och facultetens tillstånd hålla föreläsningar, hvarur så småningom docenturen uppvexte [4]). Enskilta disputationer voro helt och hållet inrättade för ungdomens undervisning, då de offentliga deremot utom detta ändamål äfven tjenade att höja sjelfva vetenskapens utveckling. Om dem stadga constitutionerna, att decanus i hvarje facultet skall tillse att dylika hållas, emedan de icke litet gagna de studerande, isyn-

[1]) Cap. XIX, XX.
[2]) Cap. XVIII, 1—3.
[3]) Cap. XIII.
[4]) Cap. XVII, 5.

nerhet de yngre, som söka en allmän och kort kännedom om vetenskapernas första grunder. De bestodo i korta theser, hvilka meddelades åhörarne i handskrift, så vida de ej voro författade af en professor, då de kunde tryckas. De kunde vara författade af den præsiderande sjelf eller af hans respondent eller tagna ur godkända författares skrifter, detsamma hvilket, ty det var disputationsöfningen som var hufvudsaken [1]). Det skulle särskilt vara adjuncternas inom den philosophiska faculteten åliggande att öfva ungdomen genom disputationer. Dem var äfven förelagdt att öfva ungdomen genom orationer [2]).

Af examina känna constitutionerna egentligen icke mer än en embetsexamen, den theologiska examen attestationis. De öfriga äro examina för universitetets egna värdigheter, sammanhänga med och innebära lika många lärda grader. Då de theologiska och philosophiska faculteterna betraktas såsom sjelfva grundfaculteterna, kan ingen erhålla någon examen eller någon grad i de båda öfriga faculteterna, den juridiska och den medicinska, som ej har betyg från dessa faculteter öfver nödig kunskap i theologi och allmän historia, språk och philosophiska vetenskaper, liksom dessa faculteter äfven ömsesidigt fordra betyg af hvarandra. Den lägsta philosophiska graden är baccalaureatus artium, hvilken årligen utdelas af philosophiska facultetens decanus, som tillika med denna facultets alla professorer då examinerar i de lärda språken, synnerligen i grekiskan och latinet, allmänna historien och de philosophiska vetenskaperna. Efter försvarandet af utställda theser förklaras de, som genomgått examen, offentligen för baccalaurei. "Men på det att", — som det heter, — de icke med namn utan gagn och lager utan frukt må stolta lyfta hjessan mot stjernorna", är stadgadt, att de någon tid böra qvarstadna vid universitetet och uti offentliga disputationer och enskilta föreläsningar föregå de öfrige studerande med godt exempel [3]).

Med candidater inom de olika faculteterna skulle enligt constitutionerna tvenne examina anställas. Den enskilta examen gick så till, att sedan trenne af den philosophiska facultetens professorer gått i borgen för candidatens skicklighet och framsteg, anställdes af dess decanus och tvenne dess professorer, deraf den ene professorn i eloquens, ett förhör öfver hans kunskap i latinet och derpå blef han inför de olika

[1]) Cap. XVIII, 4.
[2]) Cap. XIII, 3.
[3]) Cap. XVII, I.

faculteternas decani och alla professorer examinerad, hvarvid den philosophiska facultetetens professorer hade att använda fyra, juristerna och läkarne sex och theologerna åtta timmar. Efter slutad examen hade candidaten att inför facultetens decanus aflägga löfte om fortsättande af studier, ett hedrande lefverne, anständig och allvarsam klädsel, att bidraga till universitetets heder och vara nöjd med det rum, faculteten vid promotionen ville gifva honom.

Den offentliga examen, som nu följde, bestod i disputation, oration och föreläsningar. Disputationen, som candidaten hade att hålla pro gradu, skulle vara afslutad tre veckor före promotionen. Den hölls under en aunans præsidium och var högtidligare än andra offentliga disputationsacter: rector skulle vid den, enligt constitutionerna, infinna sig i embetsdrägt och hafva pedellerna med spiror i händerna framför sig. Efter disputationen följde föreläsningarne, hvilka candidaten borde hålla öfver ett med facultetens samtycke utvaldt ämne. Inom den philosophiska faculteten fordrades tvenne föreläsningar; inom de öfriga faculteterna fyra. Sedan alla dessa prof behörigen blifvit aflagda inom den facultet, i hvilken candidaten önskade att erhålla promotion, var han till dylik berättigad, och plats blef honom vid denna efter lärdom anvisad [1]). Den theologiska faculteten hade dessutom en särskilt candidatexamen, som icke berättigade till promotion inom faculteten [2]).

Promotionerna, det högsta utöfvandet af universitetets läroverksamhet, voro tillika fester för hela samfundet; de försiggingo enligt ett i constitutionerna bestämdt och noga utstakadt ceremoniel. Sedan alla universitetets medlemmar genom ett program blifvit till högtiden inbjudna, skulle alla samla sig i promotors hus och derifrån under klockornas klang afgå i procession till kyrkan. När eden, olika för hvar och en af faculteterna, blifvit aflagd, gafs å cancellerens vägnar tillstånd till promotionen och derpå meddelades under ceremonier och med utdelande af vanliga hederstecken doctorsgraden, hvarpå begynte de af de nyblifna doctorerna anställda enskilta festligheter, som i constitutionerna föreskrifvas [3]).

Vid sidan af dessa från medeltidsuniversitetet ärfda lärda grader ställer sig redan en modern embetsexamen: examen attestationis i theologi-

---

[1]) Cap. XVII, memb. 2.
[2]) Cap. XVII, memb. 6.
[3]) Cap. XVII, memb. 3–4.

En hvar som studerade theologi måste aflägga denna, innan han egde rätt att inträda i presterlig tjenstgöring. Det är om denna examen stadgadt, att ingen får aflägga den, som icke kan förete lärares intyg derom, att han i hela tvenne år vistats vid universitetet. Examen verkställes af professorerna i theologi och professorn i grekiska; den examinerade skulle såsom prof efter examen från predikstolen hålla en predikan [1].

Utom här skildrade styrelse- och läroförfattning innehålla äfven constitutionerna i sina båda sista capitel [2]) de studerandes privilegier och stadganden angående deras lefverne och seder. En framställning af dessa fullständiggör bilden af universitetets styrelse- och läroförfattning och skall derföre här afsluta framställningen af constitutionerna.

Redan förut genom universitetets allmänna privilegier intagen inom den academiska corporationens skydd och jurisdiction, försäkras studenten genom dessa särskilta privilegier att icke inom 6 mils omkrets kring universitetsstaden, utan consistorii samtycke, kunna gripas och ställas till rätta för något brott, om icke vissa graverande omständigheter förefinnas; hans vid annan domstol än den academiska anhängiggjorda mål skola utan uppskof afgöras, och om han är den vinnande, omedelbart till verkställighet befordras vid straff af böter, som hofrätten har att ålägga domaren. Hvarje oförrätt, som honom tillfogas, straffas efter lag och straffet skärpes ytterligare med 20 marks böter, studentens ensak. Han får ej bysättas, om han gitter ställa borgen. Vid dråp å en student får ej dråparen ställa borgen för sig, utan måste omedelbart gripas. Fri från alla skatter och pålagor, är han äfven fri från krigstjenst och kan ej till sådan tvingas. Den utländske studenten qvarhålles icke såsom krigsfånge, när krig utbryter.

Sedan han hos rector anmält sig, eger han rätt att bevista offentliga föreläsningar och begära enskilta samt om sina studier rådfråga lärarne och tvenne gånger i veckan besöka det offentliga bibliotheket. Aflagda academiska grader försäkra honom framför andra om anställning i kyrkans och läroverkens tjenst.

De i constitutionerna intagna stadganden om de studerandes lefverne och seder innehålla dels allmänna moraliska bud, dels särskilta disciplinära föreskrifter. Främst ställas gudsfruktan och nit om den rena evangeliska läran. Det föreskrifves, att bibeln skall dagligen mor-

[1]) Cap. XVII, memb. 6.
[2]) Cap. XXIII, memb. XXIV.

gon och afton läsas, och den som ej vaktar sig för att med förargelig lära och lefverne befläcka sina studier, skall relegeras eller på annat sätt lagligen straffas. Att försumma gudstjensten är ett brott, och den, som sön- och högtidsdagar låter sig finna på gatorna och i stadens omgifning eller som i kyrkan ej iakttager tillbörlig andakt, straffas med fängelse; likaledes straffas strängeligen visad missaktning för ordets tjenare och försummelse af den heliga nattvarden. Ingen får till utländska universiteter afresa, som icke framför allt är väl underbyggd i den svenska kyrkans trosbekännelse och som deröfver samt öfver öfriga kunskaper företett vederbörligt intyg. — En rätt fosterlandskärlek inskärpes hos ungdomen. "Studerande ynglingar" — heter det — "skola lära, att icke hafva hvarken för höga och stolta eller allt för låga tankar om sig och rikets närvarande författning, hvaraf ofta uppkomma klagomål och jemmer öfver hvarjehanda, beundran af det, som utländskt är, misströstan om stora företags framgång till stort hinder och men uti rikets styrelse. Deras sinnen böra derföre tidigt höja sig till ett bättre hopp och berömliga gerningar: här är det som lärarnes bemödande i synnerhet erfordras." — Lydnad mot den academiska corporationens styrelse inpräglas och brott deremot betecknas såsom mened. Vägrar någon att inställa sig hos rector, straffas han med fängelse; bryter han sig derutur och ej vid kallelse infinner sig eller i allmänhet är gensträfvig emot consistorii och rectors dom, straffas han med relegation. Gensträfvighet emot lärarne enskilt är ej mindre straff underkastad och försummelse af deras offentliga föreläsningar medför, efter föregående varning, förlust af stipendier och hemsändning från universitetet. — De disciplinära straffen äro dels arbiträra, dels fängelse eller relegation. Bland förseelser, som af consistorium med arbiträr bot beläggas, nämnas i constitutionerna: anslag å den offentliga taflan utan rectors och decani samtycke, enskilta föreläsningar, hvilka betecknas såsom ingrepp uti lärarnes rättigheter; yppig klädsel och slösaktighet; vistelse å källare och krogar efter klockan 9 på aftonen; gatugång under ropande och skriande; värjornas bärande om dagen och ett oförväget blottande af dessa hvad tid vara må, i hvilket fall de äro till rector förbrutna. Med fängelse på längre eller kortare tid straffas: nedtagande af offentliga anslag från den academiska taflan; spel med tärning eller kort om penningar eller penningars värde; skjutande med löst krut inom staden, hvarvid bössan är förbruten till rector. Med relegation straffas: alla narraktiga upptåg med och vexationer af nyinskrifna, äfvensom alla af

dem anställda s. k. välkomster och alla nationssammankomster; dueller och äfven endast utmaningar till duell samt utspridande af äreröriga rykten och smädeskrifter; vidare att under förklädning stryka omkring gatorna och nattetid åstadkomma eller deltaga i sammanskockningar, att i universitetsstaden natt eller dag skjuta med kula eller kasta raket och allt våld emot egendom genom husens bestormande, fönsters inslående eller dörrars uppbrytande. För slagsmål, hvarigenom lif eller lem skadas, stadgas laga straff och för uppror lifsstraff.

Alla landskapsföreningar äro strängeligen och, såsom ofvan nämndt är, vid straff af relegation förbjudna, och det tillåtes icke de studerande att hålla några sammankomster utom i rectors hus under hans uppsigt. De ega en särskilt cassa, bildad genom sammanskott vid inskrifningen, hvilken förvaras under rectors uppsigt i universitetets räntkammare och användes till hjelp åt fattiga sjuka samt till begrafningshjelp.

Sådan är enligt constitutionernas ursprungliga lydelse universitetets äldsta styrelse- och läroförfattning. Dessa constitutioner fortforo under nära tvenne århundraden att bilda kärnan af de academiska lagarne, men på mångfaldigt sätt förändrades de genom rättssatser, som innehållas i följden af konunga- och cancellersbref, och ett jus consuetudinarium utbildade sig äfven, ofta ej obetydligt afvikande från den skrifna lagens bokstaf. Redan från begynnelsen kunde i åtskilliga punkter deras stadganden icke upprätthållas. Omsider upphäfdes hela detta lagverk genom utfärdandet af nya statuter för universitetet den 2 April 1852.

III.

Den 19 December 1666, samma dag som Carl XI:s förmyndarestyrelse undertecknade de fyra urkunder, genom hvilka universitetet erhöll sin lagliga tillvaro och sin organisation, utnämndes äfven universitetets första styrelse.

Till dess förste canceller blef då förordnad en af riksförmyndarne, riksamiralen grefve Gustaf Otto Stenbock [1]), den af de svenska store, som sedan freden i Roeskilde stått i den närmaste beröring med de södra landskapen. Han hade varit den, som 1658 emottagit deras hyllningsed till Sveriges konung, och hade sedan under en längre tid i egenskap af deras förste svenske generalguvernör haft tillfälle att lära känna dessa landskap och sjelf inom dem blifva känd. Han hade äfven der, dels i Halland dels i Skåne, blifvit egare af betydliga gods och var såsom innehafvare af Lunds domcapitels förnämsta prelatur, prepadituren, förste mannen inom denna för landskapen betydande inrättning. Så fogade ödet, att efter mera än ett halft årtusendes förlopp den siste i raden af dem, som innehaft den af Knut den helige stiftade præpositura capituli lundensis, skulle blifva den förste bland det på domcapitlets grundvalar grundade svenska universitetets cancellerer.

Vid sidan af denne canceller ställdes, enär han såsom ledamot af riksstyrelsen var fästad vid hufvudstaden och ej sjelf kunde deltaga i de många göromål på platsen, som universitetets upprättande nödvändigt måste medföra, tvenne universitetscuratorer och dertill valdes, liksom ville man dermed öppet erkänna och tillfredsställa de båda intressen, som möttes till detta universitets upprättande, en svensk man och en af de södra landskapens egna danskfödde män: dessa båda voro den från sin beskickning i Kjöbenhavn så bekante, dåvarande landsdomaren i Halland och v. presidenten i göta hofrätt Magnus Durell och

[1]) Se detta arbete II. Cancellerer I.

Christoffer Walkendorf till Ellinge, hufvudmannen för en af den skånsk-danska adelns förnämsta slägter. Några dagar sednare utnämndes äfven procanceller; dertill blef förordnad, tvärt emot privilegiernas lydelse, som uttryckligen förbehöll detta embete åt biskopen öfver Skåne och Bleking, densamme Bernhard Oelreich [1]), som genom sina föreställningar hos rikscancelleren Magnus Gabriel de la Gardie slutligen bragt planen om ett universitets upprättande till verklighet och som äfven sedan utvecklat ett berömvärdt nit för detsamma. Den djupa misstron till biskop Winstrup, hvilken vid denna tid till och med hotades med afsättning, hade gjort, att han på detta sätt kunde förbigås; men härigenom utsåddes, redan innan universitetet trädt i verksamhet, ett oenighetsfrö, som under dess första år skulle bära de bittraste frukter.

Sedan en styrelse sålunda blifvit upprättad, gällde det att få den nya läroanstaltens drätsel ordnad och ställd på fast fot samt att anskaffa nödiga lärarekrafter: derefter kunde den högtidliga invigningen försiggå och dess verksamhet begynna. Dessa förberedande anstalter skulle emellertid komma att kräfva mera än ett år.

Genom gåfvobrefvet, hvilket insatte universitetetet till arfvinge af alla domcapitlets inkomster, hade det, såsom ofvan omnämdt är, fått utsigt att engång blifva en stiftelse med rika medel: för ögonblicket voro medlen dock mycket inskränkta, ty det mesta af capitelgodset hade blifvit på lifstid bortförlänadt. Lunds domcapitel omfattade 4 prelaturer, nämligen prepositur, decanat, archidiaconat och cantorat [2]): af dessa var ingen ledig att af universitetet tillträdas och först efter riksskattmästaren Gustaf Bondes 1667 och riksmarskalken Gabriel Oxenstiernas 1673 inträffade bortgång hemföllo de trenne sistnämnda till detsamma. Vidare omfattade det 30 prebenden [3]) eller kanikedömen, 14 men-

[1]) Se detta arbete II. Curatorer I, II. Procancellerer I.

[2]) Dessa prelaturers inkomster bestodo dels i afkastning af jordegendom (bondegårdar, fästor, ödegrunder, gatehus och tomter i de skånska städerna) dels i patronater öfver kyrkor och församlingar, hvilkas prester betalte en årlig afgift, kallad pension, till prelaten, liksom denne äfven uppbar kyrkans tredingstionde. Så omfattade prepposituren utom mindre jordegendom af ofvannämde slag 28 gårdar och kyrkorna Åhus och Nosaby; decanatet likaledes 72 gårdar och kyrkorna Strö i Göinge härad och Stångby; archidiaconatet 12 gårdar och kyrkan Heddinge; cantoratet 48 gårdar och kyrkorna Uppåkra, Flackerup och Skreflinge.

[3]) Prebendena bestodo liksom prelaturerna dels i jordegendom af ofvannämde slag, dels i patronater öfver kyrkor och församlingar. Vanligen hörde prestgården och ibland äfven klockaregården (degnebolet) till prebendet. Äfven qvarnar och handtverkarehus finnas uppräknade bland prebendenas egendom. Prebendena voro följande (namnen upptagas här svenska för de i Skåne belägna): Hvellinge (24 gårdar, kyrkan) Burlöf (9 gårdar, kyrkan) Sallerup (27 gårdar, kyrkan) Gjörslöf (9 gårdar, kyrkan) Wram (14 gårdar, kyrkan) Gislöf (17 gårdar, kyrkan) Eskilstorp, (10 gårdar) Nöbbelöf (13 gårdar, kyrkorna Brösarp och Kjellstorp)

sæ, [1]) och ej mindre än 49 vicariater, d. v. s. gods, som tillförne varit anslagna till altarens underhåll, men som efter altartjenstens upphörande vid kyrkoförbättringen kommit att bilda ett slags nya prebenden och blifvit på enahanda sätt som dessa bortförlänade [2]), hvartill kommo capitelhusen i Lund och de s. k. bona communia, hvilkas inkomster fördelats mellan capitelherrarne [3]). Af det på detta sätt fördelade capitelgodset torde flera beneficier hafva stått till förfogande och följande året 1667 hemföll äfven Coyets betydliga prebende, så att räkenskaperna för detta år upptogo en jordeboksränta af 2773 dr. s:mt. Men hufvudmassan af det gods, som åt universitetet straxt kunde anvisas, utgjordes dock ännu af de mensæ och vicariater, som varit anslagna åt det gamla danska vid universitetets upprättande upplösta gymnasiet samt domskolan. För att derföre universitetet skulle kunna komma i besittning af detta gods, blef det nödvändigt att fästa dessa läroanstalters lärare vid den nya läroinrättningen, och så bekom äfven universitetet sin första stam af lärare från dessa eller i allmänhet från de vid domcapitlet residerande kanikerna.

Emellertid voro ändock, äfven med dessa ifrån domcapitelgodset dragna inkomster, medlen för universitetet otillräckliga, och den svenska staten hade medgifvit dess upprättande under den förutsättning, att kronan ej deraf skulle lida någon gravation. Derföre blef det nödvändigt att bereda äfven andra medel för ändamålet. De förslag, som procancelleren Oelreich redan från början gifvit, blefvo dervid följda. Dessa voro hufvudsakligen följande: att låta kyrkorna inom hela gene-

---

Grefvie (16 gårdar, kyrkan) Åsum (17 gårdar, kyrkan) Romholt (8 gårdar) Wäsby (7 gårdar, kyrkan) Råby magle (4 gårdar) Brandstad (6 gårdar, kyrkan) Stora Hammar (5 gårdar, kyrkan) Tröye (5 gårdar) Gudmuntorp (6 gårdar) Ingelstorp (6 gårdar) Aakier (2 gårdar, Aakirke) Borreby (9 gårdar, kyrkan) Bösarp (5 gårdar, kyrkan) Skreflinge (3 gårdar) Aasted (3 gårdar, kyrkan) Landskrona (9 jordskylder af staden) Karup (kyrkan) Lund (jordskylder) Falsterbo (ingenting, expectans) Hjorthöi (penningräntor) Qvarnby Karleby (4 gårdar) Fjelie (5 gårdar).

[1]) Mensæ omfattade mest jordegendom; endast ett hade patronat nämligen Sallerup. Hela antalet af mensalgårdar uppgick till 172.

[2]) Vicariaterna buro namn efter altarne och omfattade utom jordegendom af ofvannämnda slag äfven hus (t. ex. ett "kruhus") och bodar i städerna, förnämligast i Lund. De största voro vicaria B. Virginis in Crypta prima et secunda (18 och 16 gårdar) St. Christophori (17 gårdar) B. Virginis in medio pavimenti och St. Dionysii (15 och 13 gårdar).

[3]) Antalet af vid denna tid domcapitlet tillhörande residenser låter sig icke med full bestämdhet uppgifva. De hade varit 43; men redan i Christian IV:s tid blefvo åtminstone 12 försålda.

Under domcapitlets förvaltning stod äfven domkyrkans egendom, hvaraf vissa fördelar tillfallit capitelherrarne; äfvenledes de båda St. Jörgens och Hellig Geistes hospitaler och deras gods.

ralguvernementet bidraga till universitetet, det nya "seminarium ecclesiæ", dels genom ett engång för alla gifvet bidrag, dels genom afstående af den under svenska väldet gjorda förhöjningen af tredingstionden; att vända sig till ständerna, isynnerhet till ridderskapet och adeln samt presterskapet om en frivillig "beisteuer" för inköp af bibliothek och inrättande af nödiga rum [1]) och att enligt exempel af Uppsala till professorerna i theologi anslå vissa pastorater samt till de öfriga prebendehemman i närheten af universitetet. Dessa förslag, öfver hvilka i början af 1666 generalguvernören Gustaf Banér yttrat sig tillstyrkande, vunno kunglig bekräftelse 1667 i slutet af året, [2]) och styrelsen lade till landets bidrag äfven hälften af landskapens kronotionde (af kyrkorna) och dess förhöjning, så att k. mt. sjelf visade sin vilja att, såvidt möjligt var, enligt generalguvernörens uttryck "af dess enskilta räntor något med tillskjuta" [3]). Inkomsterna kunde på detta sätt för år 1667 beräknas till 7474 daler s:mt, och uppbörden kräfde, att en quæstor i slutet af 1667 utnämndes [4]).

Man kunde alltså träda till anställandet af lärare vid den nya högskolan. Sverige sjelft egde ej tillräckliga lärareämnen, för att vid sidan af de gamla universiteterna i Uppsala och Åbo grunda ännu ett nytt rent svenskt universitet. Det måste, såsom nämndt är, i första rummet göra räkning på de krafter, som det gamla danska domcapitlet egde att lemna i åtskilliga af kanikerna samt i lärarne vid det fordna

---

[1]) Generalguvernören G. Banér erbjöd sig att låta tillställa Oelreich ett kungligt uppdrag angående denna sak. Tremne böcker, förmodligen en för hvartdera af de då ännu i Skåne erkända stånden, skulle till honom utställas, i hvilka det borde antecknas, "hvad hvar och en behagar af liberalitet och en fri vilja till berörda nödvändighet att förära". Till Oelreich sattes den tillit, "att när det dertill kommer, Hr Doctorn lär bruka derutinnan en sådan försigtighet, att man hvarken prostituerar sig sjelf eller gör verket hos den ene eller den andre odiöst och förtreteligt icke heller föraktligt eller förklenligt, som lätteligen måtte ske, om man med sådan circumspection icke handlade, som tider och personer samt andra i consideration kommande saker fordra och kräfva". — Framförallt är generalguvernören angelägen, att han 'ej utskrifver några möten, utan gör ansökningen hos hvar och en af ridderskapet à part. Hvad presterna angår, tror han, att prostarne "visserligen lära förmå dem, hvar i sin præpositur, till något erkläckeliget att komma detta universitet till undsättning med". Sjelf vill generalguvernören vända sig till bönderna. -- I skrifvelse af 1667 $^{14}/_{11}$ uttrycker förmyndarestyrelsen sitt välbehag öfver detta förslag. Ett bref af 1668 $^{6}/_{3}$ från riksdrotzet P. Brahe upplyser, att äfven han gifvit bidrag. Slägten Fossius, till hvilken äfven Oelreich genom sitt gifte hörde, otvifvelaktigt vid denna tid Skånes mest betydande ofrälse slägt, skänkte universitetet ett hus; Oelreich gaf det sitt bibliothek.

[2]) Kgl. Bref 1667 $^{14}/_{11}$.

[3]) 1666 $^{23}/_{2}$ generalguvernörens betänkande; i Stenbockska samlingen i Lunds universitets handskriftssamling.

[4]) Daniel Schwartz, 1667 $^{9}/_{12}$. Se detta arbete II. Räntmästare I. Förut hade procancelleren haft drätseln om hand.

nu upplösta danska gymnasiet. Dessa på platsen redan befintliga voro: de tre läkarne Christian Fossius, Nils Wichmand och Christopher Rostius, af hvilka den förstnämnde var domcapitlets och provinsens läkare och den sistnämnde läkare vid generalguvernementet och lärare i grekiska vid gymnasium, Olof Bagger, Canutus Hahn, Ivar Vandalin, gymnasiets lärare i theologi, philosophi och latin, samt Casper Weiser, domskolans rector. Af dessa, åt hvilka frihet lemnades att, om de så önskade, sjelfva bibehålla förvaltningen af sina capitelgods, anställdes under loppet af år 1667 vid det nya universitetet Olof Bagger såsom professor i theologi [1]), Canutus Hahn såsom professor i logik och metaphysik [2]), Chr. Rostius [3]) och N. Wichmand [4]) såsom professorer i medicinska faculteten. Under de närmast följande åren erhöllo de öfriga sina fullmakter: Chr. Fossius såsom professor i medicin [5]), Ivar Vandalin såsom professor i historia [6]), C. Weiser i physik [7]). Till börden voro alla dessa danskar med undantag af C. Hahn och C. Rostius, den ene svensk, den andre tysk. De öfriga, hvilka under loppet af åren 1667 och 1668 erhöllo fullmakter såsom professorer vid det nya lärosätet, voro dels tyskar dels svenskar. Af tysk börd och bildning voro följande: Josua Schwartz, professor i theologi [8]), Samuel Pufendorf, professor i natur- och folkrätt [9]) Nils Beckman, professor i romersk rätt [10]) och Erasmus Sack-Sackenskö1d professor i medicin [11]), samt inom den philosophiska faculteten, Christian Cassius, professor i romersk vältalighet och skaldekonst [12]) och Joach. Buscovius-Ehrenbusch, professor i grekiska språket, sednare äfven i romersk rätt [13]). Svenskar till börden voro Petrus Holm, professor i österländska språk, sednare i theologi [14]), Nils Hyltenius-Sifverschöld, professor i svensk rätt [15]), de två professorerna i mathematik Andreas Spole [16])

[1]) Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten III.
[2]) Se detta arbete II. Procancellerer III.
[3]) Se detta arbete II. Professorer i practisk medicin I.
[4]) Se detta arbete II. Professorer i theoretisk medicin I.
[5]) Se detta arbete II. Curatorer III.
[6]) Se detta arbete II. Professorer i historia II.
[7]) Se detta arbete II. Professorer i latinsk vältalighet och poesi. III.
[8]) Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten IV.
[9]) Se detta arbete II. Professorer i practisk philosophi II.
[10]) Se detta arbete II. Professorer i romersk rätt I.
[11]) Se detta arbete II. Professorer i theoretisk medicin II.
[12]) Se detta arbete II. Professorer i latinsk vältalighet och poesi I.
[13]) Se detta arbete II. Professorer i grekiska språket och literaturen I.
[14]) Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten VI.
[15]) Se detta arbete II. Professorer i svensk och romersk rätt I.
[16]) Se detta arbete II. Professorer i astronomi I.

och Martin Nordeman [1]), Eric Elfvedalius, professor i philosophi och historia [2]) och Nils Wolf-Stjernberg, e. o. professor i historia och vältalighet, sednare professor i theoretisk philosophi [3]).

Man skred derpå till universitetets högtidliga invigning och under den 3 November 1667 lät förmyndarestyrelsen utgå ett placat om göta rikes academis inauguration uti Lund i Skåne. Det innehöll en högtidlig inbjudning till samtliga ridderskapet och adeln, presterskapet och borgerskapet — ännu saknas alltjemt bondeståndet — i Skåne, Halland och Bleking att personligen eller genom ombud inställa sig i den blifvande universitetsstaden, för att bevista invigningshögtiden och "med en allmän lyckönskning af Gud den aldra högste till detta höga verkets lyckosamma begynnelse och hugneliga fort- och framgång hjelpa invigningsfestiviteten att celebrera". Till invigningsdag beramades Carls dag, den 28 Januari 1668, att dermed hedra minnet af konung Carl X Gustaf. Universitetet sjelft inbjöd till högtiden genom sina tvenne första programmer, båda på latin, ett i obunden stil af procancelleren Oelreich och ett i bunden af professor Rostius.

Ej utan den pomp och ståt, som tidehvarfvet älskade att utveckla vid dylika högtidliga tillfällen, begicks denna invigningsfest, vid hvilken för första gången inom dessa landskap den svenska statens höghet fredligen skulle läggas i dagen. Generalguvernören, riksrådet Gustaf Banér, bröt upp under lösen af 48 styckeskott från Malmö, de tre landskapens residensstad. Före hans med sex hästar bespända vagn fördes handhästarne och efter honom följde hans hof och drabanter; — ty dessa svenske store, som i underliggande provinser föreställde den kungliga styrelsen, hade en ständig uppvaktning af adelsmän och omgåfvos af fasta lifvakter. Efter generalguvernören följde i tolf carosser generalguvernementets förnämsta män, officerare, embetsmän och adel. Utanför universitetsstaden möttes det högtidliga tåget af landskapens presterskap och universitetets lärare med dess procanceller, alla anförda af de båda curatorerna, och efter högtidliga helsningar intågade till det nya lärosätet hela den festliga skaran under puke- och trumpetskall, trumslag och piparelek mellan krigsfolk till häst och till fots. När sjelfva invigningshögtiden försiggick, såg man i det högtidliga tåget, som under klockornas ringning begaf sig till St. Laurentii tempel för att der begå

[1]) Se detta arbete II. Professorer i mathematik II.
[2]) Se detta arbete II. Professorer i latinsk vältalighet och poesi II.
[3]) Se detta arbete II. Professorer i theoretisk philosophi II.

den betydelsefulla högtiden, de tre landskapens ständer anförda af hvar sin prestaf: först borgerskapet, så presterskapet, sist adeln. Universitetets lärare och generalguvernören, omgifven af sina drabanter, sitt hof och statens embetsmän, afslutade tåget. Jörgen Krabbe, han som skulle blifva det blodiga försoningsoffret vid utbrottet af den nationala motsats, hvilken denna läroinrättning ville försona, var den som förde landskapens adel an; sex bland hufvudmännen för dess förnämsta slägter, Knud Thott, Hans Ramel, Christian Bilde, Christopher Gjedde, Otte Lindenow och Gabriel Ackeleye, de flesta innan kort flyktingar från sin fosterbygd, voro de, som på hyenden buro universitetets insignier och de kungliga diplomerna upp till templet. Gustaf Banér öppnade högtiden med en svensk oration om orsakerna, hvarföre Carl X Gustaf fattat tanken att i Lund stifta ett universitet, och gjorde en tacksägelse till ständerna; Magnus Durell lät uppläsa de kungliga brefven och constitutionerna och höll sjelf en latinsk oration om de svenska konungars omsorger om lärd bildning, som nu föranledt upprättandet af denna Sveriges femte högskola. Derpå höllo, omvexlande med musik af en orchester om 60 stämmor förutom orgor, trumpeter och härpukor, procancelleren Oelreich, academiens förste rector Bagger och professor Hyltenius sina latinska orationer.

När derefter biskop Winstrup hållit sin danska predikan och hela församlingen uppstämt den ambrosianska lofsången, var den kyrkliga invigningshögtiden ändad. Dagen derefter invigde Canutus Hahn med en tacksamhetsoration universitetets auditorium, och i närvaro af hela den lysande församlingen anställdes till dess förlustelse tvenne högtidliga depositioner, i hvilka inalles 50 studenter deponerade cornua. 80 studenter, adel och oadel, blefvo vid tillfället inskrifna i matrikeln och ökade de under föregående året inskrifnas antal derhän, att universitetet kunde begynna sin läroverksamhet för ett antal af vid pass 100 lärjungar [1]).

[1]) Prof. Hyltenii relation om Lunds universitets inauguration i universitetets handskriftsamling; tryckt hos Ahnfelt, anf. skr. 90—97. Det högtidliga skådespelet hade lockat åskådare från när och fjerran, äfven från andra sidan Öresund; bland dem säges hafva befunnit sig kronprinsen af Danmark, en okänd främling i sin anherres kröningstempel. Oelreich till G. O. Stenbock 1668 $^{10}/_{2}$.

IV.

Lunds universitets historia under tidskiftet 1668—1676, från dess invigning till den nygrundade läroinrättningens upplösning genom utbrottet af det skånska kriget 1676—79, erbjuder taflan af ett verk i sin uppkomst, som har att kämpa emot både inre och yttre missförhållanden. Dels lågo dessa redan i de allmänna omständigheterna, dels också bereddes de i icke oväsentlig mån af de enskilte, som utgjorde dess första lärareuppsättning. Ej så lätt lät sig i verkligheten utföra, som i tanken fatta en lugn och stilla förening för vetandets intressen af tvenne i missämja och hat emot hvarandra uppvuxna, om också närbeslägtade nationala elementer, till hvilka genom den tyska lärdomscolonien inom consistoriet kommit ännu ett tredje, lika oroligt som anspråksfullt. I tidens academiska anda, utvecklad som den var inom de orthodoxa stridernas och de skolastiskt-philosophiska spetsfundigheternas skola, låg ett begär både att utkasta stridsämnen och att i den väckta striden till det yttersta försvara en engång intagen ställning utan allt afseende på försvarsmedel ett begär, som här under de gifna förhållandena egde det yppersta tillfälle att utveckla en nästan typisk tidsbild af denna anda. Hvad som dessutom i betydlig mån ökade det onda, var arten af den materiella grundläggning, universitetet erhållit. Dels voro nämligen, så länge hela capitelgodset ännu icke hemfallit, inkomsterna osäkra och otillräckliga, dels infördes derigenom consistoriet i en mångfald af förhållanden, hvilka drogo tid och uppmärksamhet från väsentligare åligganden. Härtill kom nu ändtligen också, att de nyanställda lärarne blifvit till större delen antagna utan tillräcklig pröfning af deras rätta halt och att derföre en och annan visade sig mindre tjenlig för embetet. Så hade bland de danska capitelherrarne Weiser och Vandalin erhållit professorsfullmakter, utan att ega tillräcklig förmåga

eller kunskaper för att fylla de platser, som blifvit dem anvisade; om värfningen vid de tyska universiteterna också skänkt lärosätet till en evärdlig prydnad Samuel Pufendorf, så hade den dock äfven fört dit juristen N. Beckman, en fullständig lärd äfventyrare, ovärdig ej endast som lärare utan som menniska, och Josua Schwartz, för hvilken ofördragsamhet mot andras personer och meningar blifvit en ny natur. Sverige hade sändt i allmänhet oförvitliga män, men med häftiga lynnen, hvilka de, som kanske betraktade sig såsom de egentliga herrarne, ej alltid vårdade sig om att dämpa.

Att sammanhålla alla dessa stridiga elementer och föra dem framåt till gemensam verksamhet var den ingalunda lätta uppgift, som förelåg den högste styresmannen, cancelleren Gustaf Otto Stenbock.

Gustaf Otto Stenbock visade såsom canceller ett ospardt nit för det unga lärosätets förkofran, hvarom hans embetsbref, till ett antal af 166 i universitetet archiv bevarade, nogsamt bära vittne. Såsom ledamot af riksstyrelsen var han visserligen förhindrad att personligen bringa ordning inom ett verk, som väl behöfde sin öfverstyrelses personliga närvaro; men det fans i de båda curatorerna en myndighet, som vid nödiga tillfällen kunde användas, och han ställde sig med dessa i en liflig samverkan, ständigt inskärpande hos consistoriet att, som det i en skrifvelse heter på hans af främmande ord vanställda svenska: "continue och utan negligence handla communicative med dem hvad academiens interesse och deras embeten concernerar" [1]). Sjelf antog han sig med ifver universitetets ärenden, så vidt de på afstånd kunde afgöras, och betraktade sig såsom dess naturliga målsman inom styrelsen och vid riksdagarne: han misstycker sålunda, att consistoriet till dessa vill sända ett särskilt ombud, och ser deruti blott ett intrång i hvad han anser på en gång för sin rättighet och sin skyldighet. På varningar och förmaningar till det oroliga consistoriet lät han icke fattas, vanligen affattade i den milda ton, som i allmänhet genomgår hans skrifvelser, men stundom, när tålamodet brustit äfven honom vid allt detta academiska larm, allvarliga och hotande. Så griper han i den bekanta strid, för hvilken Samuel Pufendorf genom sitt arbete, De jure naturæ et gentium, utsattes inom den trätlystna församlingen, till orda med en kraft, som länder honom till heder: "han imponerar då icke allenast strängeligen dem af professoribus, som sig understått hafva att censu-

[1]) C. B. 1669 ¹¹/₈.

rera uppå K. Mt:s censur, altum silentium, utan ställer dem ock den åtvarning före, att som man förmärker dem missbruka det tålamod man hitintill brukat hafver, så skall man dess ofelbarligare skärpa straffet, om de sig framdeles det ringaste å ett eller annat sätt deröfver förmäteligen utlåta eller bemänga" [1]) En enda gång besökte han personligen universitetet; han lät då icke heller tryta både milda och allvarliga förmaningar till endrägt och pligttrohet, "på det att ändtligen Carolina må komma till det flor igenom deras tillhjelp och flitighet, att K. M:ts gode intention njuter sin fortgång och fullföljelse och hon blifver befordrad till det namn och heder, att Carolina med skäl må räknas bland de förnämsta och mest florerande academier i Europa" [2]). Detta varma intresse, hvarmed han omfattade universitet, öfvergaf honom aldrig. Ännu i det ögonblick, då han står färdig, att som riksamiral gå ombord på flottan till det olycksbringande sjötåget 1675, har han "ibland andre marge affairer likväl intet förgätit academiens conservation och angelägenheter," utan anförtrott henne till riksrådet Gripenhielms omsorger, medan han sjelf är förhindrad att lemna dem [3]).

Af de curatorer, med hvilkas tillhjelp han förde cancelleriatet, Magnus Durell, Christopher Walkendorf och Christian Fossius, var den förstnämnde, den svenske curatorn, den kraftfullaste och insigtsfullaste mannen; men oroliga som sinnena voro, blefvo de förenade bemödandena af dessa, otvifvelaktigt alla nitiska män, dock icke tillräckliga; utan mer än engång måste utomordentliga kungliga commissioner stifta enighet och ordning inom det bullersamma, i partier söndrade consistoriet.

Under tidskiftet 1668—76 voro vid universitetet anställda inalles tjugotre professorer, af hvilka endast tvenne, Hans Bagger [4]) och Anders Stobæus [5]), icke innehade ordinarie lärostolar. Betraktar man denna lärareförsamling ur synpunkten af medlemmarnes olika nationalitet, sönderfaller den i trenne ungefär jemnstarka grupper. Den danska bestod af de förut omtalade från domcapitlet och dess läroanstalter till universitetet öfverflyttade, de tvenne ofvannämnde e. o. professorerna Bagger och Stobæus samt professorn i theologi Hans Hjort-Cervin [6]), eller inal-

[1]) C. B. 1672 $^{14}/_{9}$.
[2]) C. P. 1673 $^{26}/_{2}$.
[3]) C. B. 1675 $^{8}/_{9}$.
[4]) Se detta arbete II. E. O. professorer i theoretisk philosophi. I.
[5]) Se detta arbete II. Professorer i historia. V.
[6]) Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten V.

les åtta. Den tyska räknade lika många, nämligen utom de förut uppräknade äfven den något sednare vid universitetet anställde theologen och philosophen Christian Papke [1]). Antalet af de vid universitetet under samma tid anställda svenskar uppgick ej fullt så högt: de förblefvo endast förut uppräknade sju professorer. Den förste räntmästaren Daniel Schwartz och äfven den förste secreteraren vid universitetet Joachim Buscovius-Ehrenbusch voro tyskar [2]). Af de båda män, kring hvilka universitetetets inre historia under denna tidrymd knyter sig, Bernhard Oelreich och Peder Winstrup, var den förre tysk, den sednare dansk.

Dessa båda, de två första procancellererna, äro de, hvilkas förhållanden inbördes och till denna så brokigt sammansatta lärareförsamling egentligen bestämt den egendomliga prägeln af denna tidrymds historia.

Otvifvelaktigt måste det anses som ett misstag af styrelsen och som en stor olycka för det unga lärosätet, att procancelleriatet och biskopsembetet vid dess upprättande blifvit åtskilda. Privilegierna hade med uttryckliga ord förbehållit embetet åt biskopen öfver Skåne och Bleking och likväl förordnades i hans ställe en annan och under hans embetsmyndighet stående person. Det hade kräfts vida mindre häftiga, om upprätthållandet af sina embetens värdighet vida mindre svartsjuka män än biskop Peder Winstrup och procancelleren, prosten Bernhard Oelreich i sjelfva verket båda voro, för att icke den falska ställning, i hvilken de härigenom kommit till hvarandra, skulle öppet hafva framträdt och medfört efterverkningar inom det emellan dem liggande området. Sådana som de nu gestaltade sig under inflytelsen af deras onekligen ingendera tadelfria personligheter, blefvo förhållandena af den art, att spänningen dem emellan satte hela consistoriet i oro och söndrade större delen af den lärda församlingen i tvenne partier, af hvilkas brytning emot hvarandra snart alla andra tvister emellan medlemmarne togo

---

[1]) Se detta arbete II. Procancellerer IV.

[2]) Lunds universitets äldsta protocoller från 1668 $^{2}/_{3}$ till 1669 $^{15}/_{3}$ äro med undantag endast af en månad förda på tyska. Sedermera, då den svenske secreteraren vid universitetet Olof Silnecker infunnit sig, är språket hufvudsakligen svenskt; men förbistringen blifver alltid skäligen stor, enär tyskarnes yttranden vanligen antecknas på deras modersmål eller på latin. Danskarne hafva förmodligen äfven talat sitt modersmål, enär de skriftligen i acta använda det; men protocollsanteckningarne äro förda på svenska. — Öfversättningen från svenska till tyska är i de äldre protocollerna temligen fri och byggd på ljudlikhet; så förekommer i detta pangermaniska tungomål t. ex. Eingefügte för infödda och Schochbäuren för skogbor, skogsbönder.

färg. Redan under universitetets andra år, 1669, hade ställningen blifvit sådan, att endast en utomordentlig kunglig commission, bestående af riksråden Claës Rålamb och Johan Gyldenstierna, någorledes kunde återställa det störda lugnet. Vid den undersökning, hvilken af dessa kungliga commissarier anställdes, blef consistoriet tillfrågadt om egentliga orsaken till all den oreda, som herrskade vid universitetet, och hela församlingen har då, splittrad som den annars var, fullkomligen enhälligt besvarat den framställda frågan sålunda, att hufvudanledningen till all uppkommen oreda vid universitetet vore att söka i skilsmessan emellan de båda embetena och spänningen emellan deras innehafvare [1]).

Redan förrän universitetet trädde i verksamhet, hade missämjan emellan dessa båda män utbrutit. Utan alla hänsyn för sin kyrkliga förman, hade Oelreich intagit sin nyförvärfvade värdighet, och Winstrup, hvars högtfarande sinne minst var skickadt till att bära en förödmjukelse af embetets värdighet — han hade en gång i den svenska hufvudstaden emot det församlade svenska presterskapet tilltrotsat sig platsen vid sidan af svea rikes erkebiskop — såg i uppkomlingen endast en inkräktare af sin egen lagliga rätt. Utan grundade skäl till klagomål var han icke, ty Oelreich hade erhållit utnämningen vid en tidpunkt, då visserligen Winstrup för högmålsbrott blifvit ställd under tilltal inför en kunglig commission och man i rådet förutsatt hans afsättning [2]), men commissionens undersökningar hade ej ledt till hans fällande, hvarföre Winstrup äfven till consistorium regni vid riksdagen 1668 kunnat inlemna formliga klagomål öfver den behandling han lidit [3]). Under dessa omständigheter innebar den enes fullmakt ovedersägligen en förminskning af den andres lagliga rätt, en sak, som styrelsen också sjelf stillatigande erkände, när efter Oelreichs befordran till superintendenturen i Bremen, Winstrup [4]) omsider blef utnämnd till hans efterträdare. Vid universitetets invigning hade redan en kunglig resolution måst träda emellan för att afgöra, hvilka platser de vid tillfället hade att iakttaga; ty båda gjorde de anspråk på att hålla invigningstalet, emedan båda väl ansågo sig såsom universitetets grundläggare [5]). Men först då utbröt denna miss-

---

[1]) C. P. 1669 $^{11}/_{9}$.

[2]) Rådsprot. och M. Durells biographi.' Kgl. bibl. tidningar om lärda saker 1767 II, 248.

[3]) C. P. 1669 $^{20}/_{10}$.

[4]) Se detta arbete II. Procancellerer II.

[5]) Den kungliga styrelsen bestämde, att Winstrup skulle hålla invigningspredikan och Oelreich invigningstalet, hvilket äfven skedde.

stämning i full låga, när den ena myndigheten började göra intrång på den andras häfdvunna område, hvartill förhållandena lätt kunde föranleda.

Den unga läroinrättningen hade redan erfarit åtskilliga inre brytningar, såsom consistoriets strid emot procancelleren Oelreichs anspråk att bibehålla den anordningsrätt öfver medlen, hvilken han före invigningen och consistoriets bildande innehaft [1]), och emot hans öfverdrifna anspråk på makt och betydelse vid öfverläggningarne inom consistoriet [2]), då en *fråga* af den art förekom, att biskopsembetets och procancelleriatets myndighetsområden måste beröra hvarandra.

Före universitetets upprättande hade biskopen varit i besittning af rätt att efter föregående förhör meddela attestatser till predikoembetet och tillsätta skoltjenster inom de södra landskapen; enligt constitutionerna [3]) gjorde nu procancelleren anspråk på, att ingen af biskopen hädanefter finge ordineras, som icke inom den theologiska faculteten vid universitetet undergått examen attestationis och tillryggalagt de i constitutionerna stadgade tvenne års universitetsstudier. Ej heller skulle biskopen hädanefter få utnämna andra till skoltjenster än dem, som vid universitetet antagit philosophisk grad [4]). Otvifvelaktigt voro procancelleren och consistorium härutinnan uti sin goda lagliga rätt, och biskopen bestred ej heller att efterkomma constitutionernas stadgande. Men procancelleren och en del af consistorium gingo längre och fordrade återgående verkan af stadgandet, så att de af honom till predikoembetet äfven före universitetets upprättande admitterade, innan de ordinerades, skulle till universitetet inkallas, för att der aflägga tvenne års studier och taga ny attestats. Häremot gjorde Winstrup en bestämd insaga och förklarade det för en förolämpning af sitt embetes värdighet [5]). Flera insigtsfulla män inom consistorium, t. ex. Pufendorf och

[1]) Ett kgl. bref måste slita denna tvist, i hvilken consistoriet segrade, då derom fastställdes, att procancelleren ej borde hafva mera att göra med förvaltningen än öfriga consistorii ledamöter. K. B. 1668 $^{8}/_{4}$.

[2]) Procancelleren Oelreich gjorde anspråk på att vara beständig ordförande i consistorium, att efter behag kunna sammankalla och återupplösa det och "nästan magisterialiter tractera" såväl rector som hela consistorium. Pufendorf till canc. G. O. Stenbock 1670 $^{1}/_{8}$, tr. af Ahnfelt, anf. skr. 215—25.

[3]) Cap. XVII. 6.

[4]) C. P. 1668 $^{9}/_{3}$.

[5]) Han svarade: Darin könnte noch wollte er nicht willigen gestalt es seiner Authorität zu nahe und sehr verkleinerlich wäre, und würde er, wenn man das urgiren wollte, hinführe mit der Academie nichts zu thun haben auch nicht mit einigem Membro in particulier Con-

Hyltenius-Silfverschöld, instämde icke i denna fordran. Canutus Hahn yrkade den mening, att visserligen alla studenter i landskapen borde till universitetet inkallas och der låta inmatriculera sig, "görandes sitt juramentum fidelitatis och academien sin honneur, dock ingalunda någon dermed att præjudicera" [1]). Men procancelleren och de öfrige gingo vidare. De tolkade en kgl. resolution, som befallte inkallandet till universitetet af alla icke i sjelfva landskapen, utan på öarne och Jutland födda studenter, hvilka inom stiftet uppehöllo sig [2]), och ett cancellersbref, som äfven befallte de inföddas inkallande [3]), enligt den uppfattning af saken de hyste. Och verkligen måste i följd af ett generalguvernörens placat, som i början af 1669 utverkats [4]), såväl fremmande som infödda, yngre som äldre, utan allt afseende på biskopens förut gifna attestatser, detta års vårtermin infinna sig vid universitetet. Den rundskrifvelse, som biskopen å sin sida i slutet af 1668 [5]) låtit utgå till stiftets prostar om inkallandet af studenter enligt hans uppfattning af saken, blef härigenom kraftlös, och han uppfattade detta ej endast såsom en kränkning af embetet, utan såsom en personlig skymf, honom tillfogad inför underlydande presterskap.

Nu fattade alla, som på något sätt berördes af denna fråga, parti antingen för biskopen eller procancelleren. På Oelreichs sida stod i denna sak flertalet inom consistoriet: de anförde såsom skäl för sin uppfattning, att medlet vore nödvändigt, för att vinna lärjungar åt universitetet och hindra landskapens ungdom från att, såsom den tyckes hafva gjort, undslå sig universitetet samt äfven för att ställa samtliga dels fremmande danska, dels infödda theologiæ studenter under uppsigt [6]); vi-

versation gehen". Prof. Schwartz, som å universitetets vägnar uppvaktade Winstrup angående denna sak, sade härpå: "dass es nicht anders sein könnte; es müssten sich auch die angehen; es wäre da königl. Ordre, worauf sich die Academie fundirte"; worauf der Rischof wiederversetzte: "es sollte niemals geschehen, es möchte auch kommen wie es wollte." C. P. 1669 $^{23}/_{1}$.

1) C. P. 1669 $^{21}/_{10}$.

2) K. B. 1668 $^{2}/_{10}$.

3) C. B. 1668 $^{4}/_{10}$.

4) G. G. B. 1669 $^{16}/_{2}$.

5) 1668 $^{12}/_{12}$.

6) Då presterskapets biträden mest utgjordes af studenter, var antalet af dessa, yngre och äldre, ganska betydligt. I consistorii protocoll 1668 $^{19}/_{8}$ gifver M. Durell en föga tilldragande skildring af dessa: "wie aber mit denen Studenten "säger han" zu thun, die hie und wieder in Städten und Dörfern liegen und zwar ein Attestats haben von der kopenhagischen Academie aber nichts anders vornehmen als huren and buben auch wenig studiret haben, wo sie nicht etwa eine Predigt zusammenschmieren könten." Båda curatorerna rådde då att hos kgl. mt. anhålla om befallning för dem att inkomma till academien, och consistorium beslöt att först inkalla dem och derefter vara betänkt på andra medel. Men curatorerna förutsågo möjligheten af Winstrups insagor.

dare att förordningarne och Uppsalas och Kjöbenhavns bruk gjorde steget fullt lagligt. Dessutom "brukade man discretion med dem, som man ånyo examinerade", så att, då biskopens examination ej underkändes, ingen förolämpning honom vederfors. På Winstrups sida ställde sig, utom åtskilliga medlemmar af consistorium, Skånes och Blekings presterskap. De förra fattade saken såsom en alltför vidtgången tolkning af förordningarnes bud, som endast tjenade att kränka. Presterskapet slöt sig fast omkring sin öfverherde och betraktade hans förolämpning af den nyupprättade läroinrättningen såsom en förolämpning *emot ståndet*[1]).

Till denna hufvudtvistepunkt kommo äfven några andra, af hvilka den om förhållandet till den gamla domskolan var den vigtigaste. Såsom förut nämndt är, hade denna liksom under medeltiden fortfarit att stå under en af prelaternas, cantorns, uppsigt. Vid den siste cantorns, riksskattmästaren Gustaf Bondes död hemföll i följd af gåfvobrefvet skolan till universitetet. I kraft häraf gjorde nu procancelleren å universitetets vägnar anspråk på, att rector och colleger skulle hädanefter vara dess "inspection och disposition underkastade" och att biskopens rätt med afseende på domskolan skulle inskränkas till visitationer och examina. Winstrup gjorde i kraft af Christian IV:s recess I, 21 och gällande praxis i Sverige anspråk på såväl utnämningsrätten som den inspection öfver lärarne, han tillförne utöfvat, och anmärkte såsom "usömmeligt", att universitetet skulle vara domskolans öfverhet och der utöfva utnämningsrätt, då till hans embete hörde ephoratet öfver alla stiftets skolor och dessutom ingen cantor vid domcapitlet uppfattat sin ställning till domskolan på det sätt, som universitetet nu ville fatta den.

En tredje tvistefråga emellan procanceller och biskop var den, om procancelleren såsom prost och kyrkoherde i Åsum och Skepparslöf samt Stäfvie skulle stå under Winstrup såsom biskop. För sin del gjorde nämligen Oelreich anspråk på att såsom "Kgl. M:ts confessionarius och superintendent" vara fritagen från biskopens uppsigt

---

[1]) Vid landtdagen i Malmö 1669 ingaf hela stiftets presterskap klagomål mot procancelleren öfver hans förhållande till biskopen, och begärde de kungliga commissariernas protection mot alla de calumnier, som dess förman måst utstå. Det klagades öfver procancellerens anspråk på fritagning undan biskopens myndighet, öfver de smädelser, han skrifvit emot honom och landtmötet. Sjöborg, Saml. till Skånes hist. och beskrifning I, 355. Commissionen gaf Oelreich en allvarsam tillrättavisning att ej inmänga sig i biskopsembetet, mycket mindre utlåta sig med oqvädinsord mot biskopen etc. Stenbockska Saml.

och anförde som skäl dertill, att hofpredikanter i det svenska erkestiftet för sina prestkall stodo utom erkebiskopens uppsigt [1]).

Dessa voro ungefärligen hufvudpunkterna i den strid emellan procancelleren Oelreich och biskop Winstrup, som väckte så mycken oro och split vid universitetet under dess första år. Bakom de skildrade sakförhållandena lågade en oerhörd personlig förbittring, föga värdig tvenne andliga män, ehuru ej alldeles ovanlig i schismernas århundrade. Till Oelreich slöt sig isynnerhet nära den ofördragsamme Josua Schwartz, som förut råkat i personlig tvist med biskop Winstrup och ur en ganska oskyldig anledning redan hunnit att mot honom utslunga beskyllningar för högförräderi [2]). Båda inlemnade till styrelsen vidlyftiga anklagelseskrifter emot Winstrup, i hvilka han beskylldes för förakt mot både Guds och konungens bud och förföljelser emot universitetet: "så hade biskopen turberat pacem så publicam som academicam — hette det — att der Gud ej hade gifvit doctor Berendt en frimodig ande att stå biskopen emot, hade Christi kyrka och academien måst undergå" [3]). Den kungliga commission, som 1669 nedsändes till de södra landskapen, emottog dessa tvister till ransakning under loppet af hösten detta år, och consistorium hördes då äfven på Winstrups begäran rörande de framställda anklagelserna. Dessa voro så häftiga, att, ehuru de flesta ej gillat biskopens handlingssätt i fråga om studenternas inkallande till universitetet, de dock, utom Schwartz, förklarade sig emot anklagelsernas rättmätighet [4]). Den kungliga commissionen bedömde dem så, att de ansågo procancelleren Oelreich ej vara utan skuld, till följe hvar af de också försatte honom i overksamhet såsom procanceller [5]). Något formligt utslag i striden emellan Oelreich och Winstrup synes icke hafva fallit; men Schwartz dömdes af commissionen 1669 $^{19}/_{11}$ och den kungliga

---

[1]) C. P. 1669 $^{21}/_{10}$. Saken bestreds af Winstrup på det lifligaste och gillades icke af consistorium. Lika lifligt bestred consistorium procancellerens anspråk på att stå öfver och utom den academiska jurisdictionen. "I embetssaker eger han jus monendi", yttrades det, "men efter som han njuter privilegia societatis, måste han ock icke kunna undandraga sig den academiska jurisdictionen". Ibd.

[2]) En tillegnan af en till universitetet ankommen dansk student Gerhard Fulede, som Winstrup låtit trycka.

[3]) C. P. 1669 $^{21}/_{10}$.

[4]) C. P. 1669 $^{21}/_{10}$. En del af protoc. vid consistorii hörande i saken är tryckt af Ahnfelt, anf. skr., 171—75.

[5]) Se bref af Pufendorf till canc. G. O. Stenbock 1670 $^{1}/_{8}$ i Stenbockska samlingen; tryckt i ofullständig öfversättning af Ahnfelt, anf. skr. 215—225. Jemnfördt med handlingarne i saken, är det ett vackert vittnesbörd om denne mans opartiskhet äfven i uppfattningen af honom sjelf omgifvande menniskor och förhållanden.

styrelsen skärpte domen till offentlig afbön. Oelreich åter inträdde sedermera, år 1670, i följd af cancellerens skrifvelse i utöfning af procancelleriatet och innehade det ännu, när han vid superintendenten Havemans död utnämndes till superintendent i Bremen, då Winstrup genom särskilt fullmakt 1671 inträdde i utöfningen af detta alltsedan vid Lunds biskopsstol fästade embete. Kort dessförinnan hade den kungliga styrelsen fått emottaga en ny anklagelseskrift mot Winstrup af lika häftig art, hvilken emellertid synes hafva blifvit lemnad utan afseende [1].

Striderna emellan de enskilta medlemmarne af consistorium hade under denna tid icke varit mindre lifliga. I medlet af 1669 nådde de sin höjd. Det var vid den tiden, som det i en consistoriisittning tilldrog sig, att procancelleren och en del af ledamöterna reste sig från sina platsar och gingo mot dörren, medan Pufendorf, hvars mening delades af rector och prof. Cassius, utbröt: "skall det vara ett sådant väsen, då må en teufel komma in consistorium" [2]. Sednare på året, under den insigtsfulle Hahns rectorat, straxt före den kungliga commissionens ankomst, inträdde en försoning emellan alla de stridande. Genom denne redan då inflytelserike mans bemedling åvägabragtes en försoningssammankomst, vid hvilken Hyltenius och Elfvedalius, Holm och Hyltenius, Hyltenius och Buscovius samt Weiser och Beckman med högtidliga handslag under rectors afslag förliktes, och hela consistorium "förklarade hvarannan reciproce för god och ärlig och var tillfreds med att rector ville låta det generalguvernören förnimma" [3]. På detta sätt var det, som man undvek att få äfven alla dessa strider framdragna inför den kungliga commissionen.

Winstrups procancelleriat, ehuru oroligt äfven det, var dock på det hela taget något lugnare. För de inre striderna under denna tid bildas medelpunkten af de ofördragsamma theologernas anfall emot Samuel Pufendorfs i Lund utgifna verk, De jure naturæ et gentium, hvilket Schwartz utropade som kätterskt, emedan han icke i alla punkter fann det öfverensstämmande med formula concordiæ, hvilken för honom hade blifvit en hufvudkälla till förkättringar och oenighet. Till den zelotiske Schwartz sällade sig en annan af Pufendorfs afundsamme landsmän vid universitetet, den äfventyrlige juristen Beckman, och dessa

---

[1] Tryckt hos Ahnfelt anf. skr. 235 - 40.
[2] C. P. 1669 $^{7}/_{6}$.
[3] C. P. 1669 $^{16}/_{9}$.

båda voro de egentliga hufvudpersonerna i denna strid, hvilken genom den råhet och förbittring, hvarmed den af Pufendorfs vedersakare fördes, bland lärda strider kommit att intaga ett så sorgligt ryktbart rum. Äfven procancelleren Winstrup, en nitisk bekännare af det fasta orthodoxa system, som lutheranismen nu hunnit att sätta i stället för den romerska kyrkans lärosystem, det ena ej mindre ofördragsamt än det andra, hade i början slutit sig till Pufendorfs motståndare, emedan han funnit honom icke "rictig udi Religionen" och dertill en försvarare af vissa satser hos Hobbes, i hvilken Winstrup såg blott en "engelsk Kjettere, ja en Atheist"[1]). Men han drog sig snart ur striden, som emellertid fortsattes af de båda andra och isynnerhet af Beckman. Det är bekant, att Pufendorf i denna strid njöt skydd af den svenska styrelsen, som kraftigt ingrep till hans och den fria forskningens beskydd; hvarföre han också i sin stridskrift, Eris Scandica, prisar det svenska folket och ställer det såsom "populus nobilis et valde generosus" utanför allt deltagande i den förföljelse, för hvilken han varit ett föremål. Styrelsen förbjöd tryckningen af det protestantiska Index, som Schwartz uppsatt öfver alla de kätterier, han funnit i Pufendorfs verk, och då Beckman det oaktadt lät trycka det[2]), förklarades han ärelös och dömdes till landsflykt. Lund bevittnade 1676 det högtidliga uppbrännandet af denna skrift genom bödelshand.

Lifligare än kanske af något annat intresse upprördes sinnena under denna tidsålder af rangfrågor, och härtill låg orsaken ej endast i de allmänna bildningsförhållanden, hvilka vid bedömandet af strider, sådana som de ofvan skildrade, i sin mån lätta skulden för de enskilta; dertill bidrogo äfven sjelfva de allmänna samhällsförhållandena. Samhället var ej bygdt på medlemmarnes likhet, utan på olikhet och skillnad dem emellan. Ej blott stodo ännu de olika stånden, i hvilka de skilda intressena utpräglat sig till fasta samhällsbildningar, skarpt och in i de minsta biomständigheter, ända till klädedrägten, afsöndrade från hvarandra: staten, gripen af den samma anda att för allt söka en fast begränsning, som på alla områden uppenbarar sig, upprättade ännu dertill genom bestämda förordningar nya skillnader emellan menniskorna. Ej underligt då, om det för hela tiden blef ett betecknande drag, som röjer sig

---

[1]) Winstrup till canc. G. O. Stenbock 1672 $^{19}/_{4}$.

[2]) Index novitatum in Sam. Pufendorfii libris de jure naturæ et gentium contra orthodoxiæ fundamenta contentarum. Giessen 1673.

hos alla enskilta, detta sträfvande att bland sido- och underordnade upprätthålla sin ställning: att tiden blef en rangstridernas tid.

Constitutionerna egna ett helt capitel åt universitetets rangfrågor [1]). De bestämma ej blott faculteternas och deras medlemmars inbördes ställning till hvarandra, utan äfven deras förhållanden till yttre omgifvande kretsar, ja, de bestämma ej endast professorernas, utan äfven deras hustrurs plats, och ända in i Guds hus fastställes skillnaden emellan menniskorna efter rang och embete. Likväl kunde dunkla punkter finnas, och hvar de funnos, behandlades de med en ifver, som om det gällt de vigtigaste saker, och dessa angelägenheter hänskötos till de högsta myndigheters afgörande.

Så utbröto redan vid invigningen rangtvister, och i den första consistoriisammankomsten [2]) var redan full strid inom den juridiska faculteten; ty ingendera af dess båda professorer ville gifva den andre försteget, den ene kämpande för den fosterländska, den andre för den romerska rättens företräde. Professor Rostius gjorde vid samma tillfälle anspråk på försteg framför samtliga sina medbröder, emedan han bar archiaters titel. I striden med Winstrup ingick äfven detta stridselement; ty procancelleren ville ej tillåta universitetets rector att åt honom såsom biskop gifva försteget. Så ifrig och ömtålig var man i dylika saker, att curator Fossius, då han ej sjelf vid enskilta högtidliga tillfällen infann sig, med iakttagande af sin rang lät föreställa sig af sin son, ännu blott en skolyngling, och att consistorium i sin ordning ingick till cancelleren med klagomål öfver denna oförrätt [3]).

Men ett omätligt företräde fans, hvilket, ännu grundadt i den allmänna samhällsuppfattningen, på de flesta områden icke bestriddes: det var bördens. Huru många spår af detta bördens erkända företräde förråda ej constitutionerna. Det inför adelsmannen i den academiska kretsen utan alla de depositionens ceremonier, som anses nödvändiga för alla andra än förnäma mäns barn. Det ställer i den offentliga processionen de två första klassernas adel emellan rector och professorer och

[1]) Cap. X.
[2]) C. P. 1668 $^{3}/_{2}$.
[3]) C. P. 1673 $^{19}/_{4}$.
I samhällets alla kretsar utbredde sig denna rangsjuka och, råa som sederna voro, kunde den föranleda ända till slagsmål emellan qvinnorna i Guds hus. Så slogos i kyrkan under skällsord klockarens och skräddarens hustrur om preseancen i kyrkobänken. Consistorium upptog frågan till behandling och gaf klockarens hustru försteget. C. P. 1675 $^{2}/_{6}$.

annan adel närmast efter dessa [1]; till de academiska festerna inbjudas de två första klasserna särskilt af pedeller med silfverspiror i händerna [2]. Det upplyfter till universitetets högsta värdighet, rectoratet, lärjungen af den lysande slägten utan lärdomens mödosamt förvärfvade förtjenster, och för denne rector illustris, lärjungen, böja sig med ödmjukhet de samma män, som ej vilja träda ett steg undan för hvarandra, och de finna ibland på detta sätt en utväg till att förebygga striderna: förunderliga motsägelse, som gör rangstridernas tid äfven till den ödmjuka underdånighetens tid.

Om consistoriets historia vore universitetets, så skulle den för detta tidskifte vara mest en historia om lärda eller olärda tvister; men dessa förtjena endast att nämnas, derföre att de måla tidsomständigheter, menniskor och allmänna förhållanden. Vi vända oss bort från dem, för att betrakta universitetets bildnings-, undervisnings- och öfriga förhållanden.

Det tidehvarf af Nordens odlingshistoria, i hvilket stiftelsen af Lunds universitet infaller, bär till hufvuddrag ett nästan öfverväldigande inbrott af främmande bildningsämnen. Å ena sidan beherrskades området af den classiska fornåldrens literatur, ännu så oförmedladt af folkanden upptagen, att den till och med gjort sitt språk till bildningens språk; å den andra trängde äfven genom den lifliga beröringen med de i söder omgifvande folken nyare bildningsämnen in. Framför allt var dock den romerska literaturens inflytande allsmäktigt, och med skäl har denna tid blifvit benämnd latinitetens tidsålder. Först den catholska kyrkan, sedan det upplifvade studiet af den classiska fornåldren hade i latinet åt de europeiska folken skänkt ett af alla erkändt bildningens universalspråk. Detta språk hade blifvit ej blott medlet för de lärdas meddelanden, språket för all lärd literatur; äfven in i sjelfva samfundslifvet trängde dess bruk, åtminstone inom dettas högsta områden: det hade blifvit språket för staternas meddelanden med hvarandra, de offentliga förhandlingarnes språk [3].

---

[1]) Const. Cap. X.

[2]) C. P. 1668 5/12. Dessa bördens privilegierade voro dock ej nöjda med dessa företräden; de gjorde anspråk på att träda framför sjelfva rector magnificus, som dock "för sin honneur ej cederade". C. P. 1668 25/2. De ville ej inskrifva sig eller aflägga någon ed; men det tilläts icke: i sådant fall förbjöds enhvar att hysa dem i universitetsstaden. C. P. 1668 4/3.

[3]) Latinet hade inom de protestantiska hofven äfven blifvit kyrkospråket. Så vid hofvet i Kjöbenhavn under Christian IV och Fredrik III. Denne sistnämnde, den lärde af Danmarks konungar, kunde sjelf hålla examen rigorosum med en professor i theologi. N. M. Petersen, II, 14.

Det var under dessa allmänna tidsomständigheter naturligt, att bland universitetsstudierna latinet skulle komma att intaga det främsta rummet, ja universiteterna, bildningens hufvudhärdar, hade i sjelfva verket blifvit så att säga lika många latinska nybyggen inom de olika språkområdena, och detta för alla gemensamma språk hade blifvit det starkaste föreningsbandet inom den verldsdelens respublica literaria, som de tillsammans ansågo sig bilda.

Utan latin gafs det ingen bildning, ingen vetenskap: det var det *oundgängliga* vilkoret för all högre bildning, på engång ett medel och ändamålet. Men just denna character af medel utgjorde dessa språkstudiers svaghet. De afsågo mest utvecklandet af en formel, mechanisk färdighet och deras värde ur synpunkten af verklig vetenskaplig bildning kan derföre icke anslås synnerligen högt. Redan skolornas undervisning gick ut på att bibringa denna mechaniska färdighet; universitetsstudiernas form är deraf väsentligen betingad: talöfningarne, disputationsöfningarne, som spela en rol mera jemnordnad än underordnad föreläsningen, afse framför allt denna. Har månne icke detta studium, som utgjorde sjelfva bildningens grundval, genom den method, det tidigt grundlade och alltjemt utvecklade, bidragit att åt hela tidsålderns academiska bildning gifva denna mechaniska auctoritetsbundna prägel, som gör, att dess anlete för oss mera visar dödsmaskens liflösa uttryck än det oförgängliga lifvets?

Hjertpunkten af det academiska studiet var alltså den latinska eloqvensen och poësien: "omnes artes et scientias" säger ett samtidigt program, röjande tidens egen uppfattning "eloqventiam utilitate longe antistare, nemo, qvod sciamus, defoecati cerebri hactenus infitias ivit; illa qvippe omnium artium magistra est, theologiæ rectrix, poëseos formatrix, reipublicæ adjutrix, militiæ itidem moderatrix" [1]).

Men intrycken söderifrån, från de omgifvande folken, voro äfven lifliga under denna tid. Redan förmärkes inom samhällets högsta kretsar inflytelsen af den bildning, den franska, som under ett följande tidehvarf skulle utöfva ett herravälde, snarlikt det, hvilket nu tillhörde den classiska. Dock var det vid denna tid den stora germaniska nationen i söder, som intryckte de djupaste spåren. Och i sjelfva verket var den nära förbindelsen med denna för de båda nordiska folken lika naturlig. Den

[1]) 1669 $^{11}/_{2}$. Rostius. Han prisar universitetet särskilt lyckligt derföre, att det fått sig tvenne eloqventiæ professorer tillförordnade.

stora religiösa hvälfningen under det föregående århundradet hade gifvit hela den germaniska verlden en känsla af gemensamhet, som den aldrig tillförene känt. Danmark tidigare, Sverige sednare hade till Tyskland äfven trädt i nära politiska förbindelser, och de båda statsområdena omfattade betydliga delar af Nordtyskland. Under dessa förhållanden är det förklarligt, att man vid upprättandet af ett nytt svenskt universitet kunde till ett så öfvervägande antal inkalla tyska lärare. Ett annat lefvande uttryck af denna lifliga förbindelse med den sydgermaniska nationen äro de af samtiden såsom oundgängliga vilkor för vinnande af en högre lärd bildning ansedda studieresorna till tyska universiteter: alla de vid universitetet anställda svenskar hade under dylika antingen begynt eller fulländat sin utveckling; af de der anställda danskar är det endast om tvenne, som ej detsamma finnes antecknadt.

Om det lärda språket sålunda var latinet, så var en naturlig följd af denna innerliga odlingsförbindelse med det protestantiska Tyskland, att den vetenskap, som här lärdes, skulle vara en afläggare af den tyska vetenskapen.

Theologien, den herrsklystnaste bland vetenskaperna, som gjorde anspråk på ett ovilkorligt företräde och välde öfver alla de andra, var den stelnade lutherska orthodoxien med dess schematism — så framträder hon hos Hans Hiort [1]) — och dess zelotiska förkättringsanda — sådan visar hon sig hos Josua Schwartz i både lära och lefverne. Olof Bagger framställde den exegetiskt-philologiska riktningen inom denna vetenskap. Procancelleren, biskop Peder Winstrup, en man, som stod på höjden af tidens theologiska bildning, har i sitt exegetiska arbete, Pandectæ sacræ seu commentarius locupletissimus in historiam Servatoris ab Evangelista Matthæo conscriptam, rest ett colossalt minnesmärke af denna tids döda theologiska vetenskap. Inom den theologiska faculteten sköttes icke under universitetets första år undervisningen af lärarne med det nit och den pligttrohet, som varit att önska. Hjort höll på 1½ år ej mera än en föreläsning; Schwartz upphörde äfven att föreläsa under en längre tid, medan hans oenighet med Winstrup påstod, förebärande, att, sedan biskopen återtagit sitt residens, hvilket han förut öfverlåtit åt honom, han nu icke mera kunde få boningsplats i Lund. Hiort var en äldre prestman, som på 28 år ej sysselsatt sig med aca-

[1]) Se methodus et progressus lectionum publicarum S. S. theologiæ professoris Joh. Fredr. Hiort. Stenbockska samlingen i Lunds universitets handskriftsamling. Ahnfelt, anf. skr.

demiska studier och föga gagn kunde göra. Schwartz var deremot en profession vuxen, men hans idkeliga trätor med förmän och embetsbröder kommo honom att förgäta sina lärarepligter, så att Pufendorf engång i ett bref till canc. G. O. Stenbock yttrar, att hvarje hans föreläsning kommer att kosta K. Mt. och kronan minst 40 d:r smt. Olof Bagger läste regelbundet sitt vetus testamentum, men var för gammal och skröplig för att kunna göra något egentligt gagn vid universitetet. Hans plats hade varit vid det gamla gymnasium.

Att under dessa förhållanden lärjungeantalet vid universitetet, som dock i första rummet var en uppfostringsanstalt för kyrkans tjenare, i betydlig mån skulle minskas, var naturligt. Endast Canutus Hahn, hvilken, alltid nitisk, gaf ett enskilt theologiskt collegium, och Christian Papke, då enskilt undervisare inom faculteten, gåfvo dessa första år någon verklig sammanhängande undervisning. Också höll sig ungdomen undan från universitetet; ej blott de utländingar, mest pomeraner, som det första året infunnit sig, försvunno; sjelfva skåningarne kommo ej mera stadigt [1]). Dessa förhållanden torde dock hafva ändrats, sedan cancelleren stadfästat den studiestadga, som de philosophiska och theologiska faculteterna 1671 sinsemellan upprättat [2]). Denna stadga är den enda handling, hvilken återstår oss af de förmodligen genom kriget 1676—79 förstörda faculteternas archiver.

"Universitetet," säges det i dess inledning, "hade blifvit stiftadt besynnerligen den skånska ungdomen till bästa, men det oaktadt hade den icke betjenat sig ordentligen af denna förmån. Vanligen hade straxt efter depositionen skåningarne begifvit sig hem igen och efter upprepade smärre vistelser vid universitetet omsider gjort anspråk på att hafva fulländat det biennium, som constitutionerna stadgade såsom vilkor för undergåendet af examen attestationis, d. v. s. för inträde i kyrkans tjenst." Medlemmarne af de båda faculteterna förena sig derföre om medlen att bringa constitutionerna till efterlefnad, och stu-

---

[1]) Huruvida hos ungdomen någon förkärlek för det gamla universitetet i Kjöbenhavn härtill i sin mån äfven bidragit, är ej lätt att afgöra, men visst är, att det nya i Lund tyckes hafva haft att utstå en ganska skarp critik. Så blef 1670 $^{21}/_{1}$ en student, Ericus Juul, uppkallad i consistorium, derföre att han sagt, "att de lundiska programmata äro ej att likna med de kjöbenhavnske utan sammanrafsadt verk och tagna ur böcker. I Kjöbenhavn vore den professorn, som gjort så många böcker som dagar i året, men de i Lund töras ej trycka sina orationer, ty de veta väl, att på andra sidone skola komma de, som skrifva deremot etc."

[2]) 1671 $^{24}/_{3}$. Stadgan är å faculteternas vägnar undertecknad af S. Pufendorf och J. Schwartz.

dierna ställas för detta ändamål under en sträng uppsigt, alldeles som utgjorde de båda faculteterna ett enda collegium. Noggranna anteckningar skola inför decanus föras öfver hvars och ens studier, och ingen släppes till examen, som ej medför nöjaktigt betyg. Ungefär vid samma tid, som denna stadga tillkom, erhöll den theologiska faculteten äfven tvenne samvetsgranna lärare, Petrus Holm och Christian Papke, hvilka båda 1671 utnämndes, den förre till professor, den sednare till adjunct. Holm hade förut varit professor i österländska språk och grekiska, en beställning, hvilken han i det nära sammanhang med theologi, som dessa ämnen stodo, fortfarande bibehöll.

Juridikens studium har näppeligen varit vidtgående. Af de tvenne professioner, hvilka enligt constitutionerna skulle utgöra den juridiska faculteten, förenades redan 1673 den i romersk rätt med professionen i svensk rätt, och faculteten utgjordes dädanefter af endast en lärostol. Professor i romersk rätt var den föga berömlige Nils Beckman, som i allo ger intrycket af en äfventyrare och charlatan; professor i svensk rätt var Nils Hyltenius-Silfverschöld, en aktningsvärd man, hvars håg likväl mera låg åt det handlade lifvet än åt vetenskapen. Äfven var den svenska lagfarenhetens ställning vid universitetet ännu svår; ty de södra landskapens ungdom, som utgjorde flertalet af dess lärjungar, hade ej ännu dess studium af nöden: för dessa landskap gällde ännu Skånes gamla lag och de danska recesserna.

Medicinska facultetens professorer voro tillika de enda läkarne i det sydliga Sverige. Praxis hindrade dem derföre oupphörligen i deras läroverksamhet, och consistorium fann skäligt "att icke så accurate tillse med dem, ifall deras föreläsningar ej så flitigt uppvaktades som de andra professorernas; andras lif kunde ofta deraf periclitera" [1]). Stort tillopp till den medicinska faculteten fanns ej heller: före 1670 hade blott en inskrifvit sig i faculteten. Professor Sack föredrog anatomi och botanik; men anatomiens studium hindrades af bristen på ett theatrum anatomicum, hvilken gjorde dissectioner omöjliga. Professor Rostius, tillika generalguvernementsläkare, var professor i practisk medicin. Under Christian Fossii curatel yttras med afseende på honom om det medicinska studiet, "att han af brist på medicinæ studiosis hafver inga auditores". Båda voro på sin tid högt ansedde läkare, använda äfven vid det svenska hofvet.

---

[1]) C. P. 1674 $^{1}/_{4}$.

Philosophien, sådan hon från början uppträder vid universitetet, visade sig föga benägen att gå under theologiens ok. Också råkade båda de första innehafvarne af de philosophiska lärostolarne i strid med med theologerna, och det oaktadt den ene, Canutus Hahn, ännu qvarstod på den gamla aristoteliska dialectikens ståndpunkt och i cartesianismen endast såg en ny form af scepticism. Äfven han, då han i en af sina disputationer trädde theologiens område för nära, anklagades af Schwartz för bristande orthodoxi. Samuel Pufendorf, den andre läraren i philosophi, är inom den philosophiska vetenskapen en strålande stjerna, hvars glans gått utöfver den bildade verlden, lysande alla tider. Om det för Sverige är ett ärorikt minne att hafva erbjudit åt den store germanen en tillflyktsort för fri forskning, när förhållandena i hans egentliga fosterland ville störa den, så blifver det särskilt för detta universitet en af dess stoltaste erinringar, att hans odödliga verk, De jure naturæ et gentium [1]), bärer äfven dess namn och det dröjer heldre vid denna än dervid, att han äfven hit förföljts af landsmäns afund och den trångbröstade theologiska ofördragsamhet, som låg i tidens lynne. Pufendorf har såsom professor i Lund föreläst öfver natur- och folkrätt, och universitetet blef sålunda efter Heidelberg det första, vid hvilket denna nya vetenskap blifvit föredragen. Såväl hans ofvannämnda stora verk, som sammandraget af detta, De officiis hominis et civis [2]), hafva varit lagda till grund för dessa föreläsningar och han utgaf det förra, "att det skulle lända den studerande ungdomen till nytta och denna nya academi till någon renomée" [3]). Privatim har han undervisat ungdomen i historisk statsrätt, hvarvid hans skrift, De statu imperii germanico-romani, utgifven under namnet Severinus de Monzambano Veronenis, varit lagd till grund. Äfven föreläste han enskilt i historia och utkastet till de europeiska staternas historia, som trycktes på svenska 1680, är författadt i Lund [4]). Man har af Pufendorf 8 disputationer, utgifna i Lund, den sista, De civitate, år 1676 $^{29}/_{4}$, således ej långt före universitetets upplösning genom kriget.

---

[1]) Lund 1671. 4:o.

[2]) Lund 1674. 8:o; äfven utgaf han här Dissertationes selectiores 1673. 8:o

[3]) Pufendorf till cancelleren G. O. Stenbock 1670 $^{27}/_{3}$. Redan vid denna tid var hans stora arbete färdigt till tryckning.

[4]) Winstrup till cancelleren G. O. Stenbock 1672 $^{19}/_{4}$. Winstrup klagar deröfver, emedan denna bok var förbjuden inom det romerska riket och dessa föreläsningar derföre skulle sätta universitetet i vanrykte inom detta.

[5]) Sv. Lagerbring. Tal inför kronprinsen Gustaf, 47.

Det fans en annan lärare, ömsom verkande inom den theologiska faculteten, ömsom inom den philosophiska, som varit af stor betydelse för universitetet under detta tidskifte: det var pomeranen Christian Papke. Som theolog tillhörde han icke sin tids stela dogmatism, som philosoph hade han redan vändt sig till Cartesii läror, och är en af de förste, som i vårt land framställt dem. Ej underligt, att han rönte motstånd hos både theologer och philosopher vid universitetet och isynnerhet hos sin allt förkättrande landsman Schwartz; men procancelleren Oelreich kunde om honom såsom theologisk föreläsare redan under första åren af hans verksamhet berätta, "att hans auditorium fastmera med hvarje termin tillvexte och förökade sig, professoribus till icke liten vrede och förgrymmelse" och att hans collegier i theologi och physik hade det tillopp af ungdom," som ingen professor hafver in tota academia."

Universitetets första utvecklingstid, så kort den ock var och så uppfylld af småstrider och mycket tidselände, har dock äfven bevittnat ett upplyftande skådespel, frambrytandet af en pånyttfödd philosophisk ande, som tränger sig fram, för att vidga de gränser för menniskotankens forskning, hvilka theologien sökt för alltid fastställa i satserna af ett strängt inom sig afslutadt dogmatiskt system.

Historia behandlades näppeligen ännu såsom en sjelfständig vetenskap. Det visar sig bland annat deraf, att den mest betraktades som ett bihang till andra lärostolar.

De mathematiska studierna drefvos med nit och allvar under tvenne förträffliga lärare, Anders Spole och M. Nordeman, af hvilka den förre isynnerhet var utmärkt genom sitt stora nit vid undervisningen och sin fördomsfria forskning. Han bekämpade tidens alla vidskepelser isynnerhet på det astronomiska området, som var hans egentliga vetenskapsfält, och det ej blott såsom lärare och inom den honom närmast omgifvande krets [1]), utan äfven för en vidsträcktare såsom skriftställare [2]). För att med större framgång kunna drifva den astronomiska undervisningen, uppförde han på egen bekostnad ett observatorium om 4 vå-

[1]) Så yrkade han t. ex. boktryckarens Habereggers bötfällande, derföre att han tryckt en relation om en englasyn, som skulle vara sedd i Sverige. C. P. 1669 $^{16}/_{4}$.

[2]) Han utgaf 1681 i Stockholm en kort relation om cometer. Professorn i Åbo Joh. Flachsenius utgaf deremot vid denna tid en relation öfver samma ämne, full af vidskepelse. Den stora cometen 1680, som spred så mycken skräck öfver hela verldsdelen, föranledde till dessa skrifter; det var densamma, som gaf Bayle anledning att bekämpa tidens vidskeplighet.

ningars höjd. Då till dettas utvidgning cancelleren anskaffade ett anslag af 300 d:r smt och något timmer, ville han gifva byggnaden ännu tvenne våningars höjd och deruppå ställa sjelfva observatoriihuset, hvars tak han önskade så inrätta, att det kunde öppnas åt alla sidor. Sjelf mechanicus förfärdigade han hemma hos sig nödiga instrumenter. Så talar han engång om en quadrant, som han gjort, "på hvilken han kunde hafva alla minuta och secunda oculariter, och en tubum opticum af 32 foller," hvilket allt," tillägges det [1]), "han förmodar lända ungdomen till nytta och fäderneslandet till beröm, särdeles eftersom han har några experimenter, som han gerna vill göra och med Ricciolo och Cassino i Bologna communicera de motu terræ per vibrationem perpendiculi." Ej sparande sig sjelf, begärde han att äfven få öfvertaga undervisningen i physik, hvaruti han hade "några rara experimenta," och han höll collegier ej endast i astronomi, utan äfven enligt curator Fossii vittnesbörd "in universa mathesi och var af ungdomen väl liden". Den andre af dessa lärare M. Nordeman är en af de få professorer vid ett universitet, om hvilken ej är bekant, att han någonsin i tryck utgifvit annat än ett program. Han synes emellertid hafva varit nitisk undervisare; ty då det för den jordrefning, som i Skåne anställdes vid denna tid i ändamål att bringa förhållandena till öfverensstämmelse med de svenska, begärdes tre matheseos studenter från universitetet, kunde han erbjuda femton i stället. Om mathematikens studium vid universitetet säger han sjelf i ett bref till cancelleren [3]), "att föga hvarken på någon ny eller gammal academia till matheseos studium inom denna tiden ett bättre fundament blifvit lagdt": han höll collegier från kl. 6 på morgonen till 6 på aftonen och föredrog sin vetenskap efter P. Schottii cursus mathematicus.

Om öfriga lärostolar inom den philosophiska faculteten hänvisa vi till de särskilta lärostolarnes historia i detta arbetes andra del. Undervisningen sköttes nästan endast af lärostolarnes innehafvare; ty visserligen stadgade constitutionerna, att adjuncter skulle antagas, två i den theologiska faculteten, fyra i den philosophiska och en i hvarje af de båda öfriga; men dessa platser blefvo aldrig på en gång besatta; blott undantagsvis utnämndes i den theologiska faculteten en adjunct,

---

[1]) Odat. skrifvelse af A. Spole till canc. G. O. Stenbock.
[2]) A. Spole till cancelleren G. O. Stenbock 1670 28/11.
[3]) Odat. skrifvelse af A. Spole till canc. G. O. Stenbock.
[4]) M. Nordeman till G. O. Stenbock 1670 21/7.

och att consistoriet ej vinnlade sig om uppfostrandet af yngre lärare, visar sig bäst af de vilkor, på hvilka det ansåg, att Christian Papke kunde till theologiæ adjunct antagas: "att han icke framdeles kommer med några sollicitationer, så att staten för hans skull på ett eller annat sätt blifver graverad, och icke borttager de timmar, som andre publice profitera uppå och särdeles för dem, med hvilka han om auditoribus kan concurera" [1]. Ordentligen anställda docenter, på det för de svenska universiteten egendomliga sätt, saknades ännu; dock hade t. ex. Christian Papke uppehållit sig vid universitetet såsom privat docent, innan han utnämndes till adjunct. Kriget 1676—79 medförde så brådt universitetets upplösning, att endast en af dess egna lärjungar hann att vid detsamma blifva anställd. Det var Hans Bagger, som likväl snart öfvergaf universitetet och Sverige, för att blifva biskop öfver Sjælland. Af andra lärjungar under detta tidskifte utmärka vi Haquin Spegel och Jesper Svedberg, hvilka båda nådde den högsta kyrkliga värdighet i Sverige och af hvilka den förre var den förste af de södra landskapens söner, som deltagit i Sveriges literära odlingslif, Mikkel Christophersen Ravn-Corvin, hvilken gifvit de södra landskapens sista gärd till Danmarks literatur: Adam Ludvig Lewenhaupt och Carl Gustaf Rhensköld, de båda täflarne om det nordiska krigets lagrar, hafva här vid denna tid varit studentkamrater.

Den academiska literaturen omfattade mest trenne slags skrifter: disputationer, orationer och programmer. Böcker förekommo ännu mera undantagsvis: endast några af de vid universitetet anställda lärde, Samuel Pufendorf, Peder Winstrup och Beckman, hafva lemnat i denna form utgifna skrifter. Visserligen stadga constitutionerna, att hvarje professor åtminstone engång årligen skall författa en offentlig disputation [2], men detta stadgande har aldrig varit efterlefvadt, minst i dessa universitetets begynnelseår. Af en och annan saknas helt och hållet disputationer; Chr. Papke och P. Holm hafva lemnat de flesta. Af enskilta disputationer eller theser, om de ens varit tryckta, finnas inga qvar. Endast en disputation, De persona af Papke, är utgifven såsom specimen för anställning vid universitetet. Orationerna hunno vanligen ännu ej fram till tryckning; ej ens inaugural-orationen af procancelleren Oelreich är qvar. Program-literaturen åter föreligger tryckt. Denna literatur, de

[1]) C. P. 1671 $^{20}/_{6}$.
[2]) Const. XVIII, 1.

flyktiga uttrycken för dagen af tidens academiska lif, vittnar bäst om, huru djupt detta var fästadt vid den classiska fornåldern. Alltid skrifna på dess språk, utgå dessa programmer vanligen från något kärnfullt yttrande, hemtadt ur någon af de classiska författarne, eller från en historisk händelse, en handling eller en tanke af någon af denna fornålders store män; genom rhetoriska vändningar, ibland okonstlade och ej utan finhet, ibland smaklösa och hårdragna, alltid härmande de gamla förebilderna, leder sig programutställaren fram till sitt ämne, hvars *behandling* merändels upptager den ringaste delen af hans skrift [1]. *Ämnena* för dessa programmer äro af olika art. Ej blott utställas de vid rectorsombytena, vid de academiska festerna och inträden i de academiska embetena, liksom ännu i dag — ehuru i den gamla formen ett nytt innehåll invuxit —; långt oftare och vid mindre vigtiga tillfällen framträda de. Än är det en inbjudning till de theologiska eller philosophiska examina, som är ämnet, än åter inbjuder programmet till en disputation eller till ett mera enskilt tillfälle, såsom en lärares eller en lärjunges jordefärd. Är det icke ur den antika kretsen innehållet är hemtadt, så är det merändels ur theologien, den andra djupa grundvalen för tidehvarfvets bildning. Så inbjudes på detta sätt till firandet af de rent kyrkliga festerna: Christi uppståndelsedag eller pingst- och julfesterna; någon gång har en dylik dag blifvit firad med en academisk oration på latin. Hela den academiska literaturen var underkastad censur, hvilken utöfvades af consistorium, om ej undantag från högre ort gjordes. Det academiska programmet censurerades af rector och decani [2]. Allt hvad academiboktryckaren tryckte, stod under consistorii censur, äfven almanachan [3].

---

[1]) Hyperboliska uttryck användas stundom ganska starkt, af ingen starkare än af prof. Rostius. I sin inbjudningsskrift till firandet af det carolinska universitetets första årsdag 1669 $^{28}/_{1}$ erinrar han om Carolina Bojemorum i Prag, Carl IV:s stiftelse, den första stora germaniska högskolan, och beder alla uppsända sina välönskningar för den nya Carolina Gothorum, "ut Lunda Pragam amplitudine et opibus, Carolina vero Gothorum Academia Carolinam Bojemorum studiosæ juventutis multitudine, quæ triginta millium numerum excessisse olim perhibetur, aliquando superet et vincat." — En annan gång (rectorsomb. 1669 $^{12}/_{6}$) uttrycker han sig lika hyperboliskt: "Ex parvis initiis crevit Roma, et paulatim successibus suis usa, in orbis terrarum fastigium magno sed lento gradu adscendit. Carolina vero, ut divinam agnoscatis, magna facta est miraculo, quod ita fortuna absolvit, ut acerrima sed suavissima simul æmulatione gloriam fama, famam gloria, velut impetu facto occuparent."

[2]) Canc:s Bref 1669 $^{1}/_{11}$. Kgl. förordningen 1662 $^{15}/_{7}$ stadgade censur vid cancellicollegium för alla skrifter med undantag af hvad academier och gymnasier exercitii causa kunde låta trycka.

[3]) Boktryckaren Vitus Haberegger blef bötfälld för uraktlåten censur vid tryckning af dylika. C. P. 1671 $^{2}/_{9}$.

Till de öfningar, hvilka tiden ansåg oundgängliga vid ett fullständigt universitet, hörde äfven undervisning i ridkonst, i dans- och fäktkonst samt i de lefvande språkens talande. Dessa voro de egentligen så kallade adliga öfningarne; skulle de också af ofrälset kunnat undvaras, så voro de nödvändiga för den studerande adeln.

Ett cancellersbref af 1668, gifvet straxt efter universitetets invigning, befaller antagandet af nödige exercitiimästare till den studerande ungdomens, särdeles de af adel studerandes nytta [1]), och under de tvenne första åren antogs "ad professionem linguarum exoticarum" en savoyard, de Courcelles, som talade väl italienska, fransyska och latin [2]). Till dansmästare antogs Decreaux, "en dansemästares son från Paris, som sjelf en god method att visa har" [3]); äfven erhölls något sednare en fäktmästare, vid hvars antagande vigt fästades dervid att ej få någon "mästare af det långa svärdet" [4]). Dessa båda prisas af curator Durell i ett bref till cancelleren, "den ene såsom en öfvermåttan driftig och alert dansemästare, den andre såsom en god athleta; särdeles för deras skull skulle många nobiles, äfven primæ och secundæ classis confluera hit, om man blott kunde få äfven en ridskola upprättad vid universitetet." Ridskolan blef äfven upprättad, hufvudsakligen genom curator Fossii bedrifvande och Carl XI:s särskilta välvilja för dylik öfning. Konungen anslog för detta ändamål kanikemarken och tre gårdar i Laxmans Åkarp, och Fossius ville skänka en summa penningar till uppförande af ett hus för denna rid- och fäktskola, hvilket äfven kom till stånd under denna period. Men ett "bollhus till adelns recreation, förrän den går till främmande orter," förblef ett önskningsmål.

Vetenskapliga institutioner saknades nästan helt och hållet under denna tidrymd, och hela den yttre utrustningen var beklagligt svag. Man kan bäst döma derom af en skrifvelse, i hvilken consistoriet för de kungliga commissarierna angifver universitetets önskningar [5]). Universitetet behöfver, heter det deri, bibliothek, auditorier, bibliothekshus,

---

1) C. B. 1668 $^{18}/_{3}$.

2) Någon tysk språkmästare finnes ej omtalad och troligt är, att en sådan ej heller ansågs behöflig. Att flera språkmästare än Courcelles uppehållit sig vid universitetet på denna tid, visar sig af hans besvär 1676 $^{1}/_{4}$ deröfver, att främmande ankomlingar göra honom intrång i hans tjenst.

3) Äfven dansmästaren måste aflägga prof. Det står om en antecknadt, att han aflagt dylika i några professorers närvaro, som sådana exercitier sjelfva båda in- och utrikes lärt hafva. C. P. 1695 $^{9}/_{3}$.

4) C. P. 1671 $^{13}/_{1}$.

5) Acad:s desiderier 1670 $^{28}/_{2}$.

botanisk trädgård, chemiskt laboratorium, astronomiskt observatorium, och anatomisk theater.

Ett bibliothek fans visserligen, bestående af det fordna domcapitlets boksamling och de fossiska arfvingarnes gåfva, men det var ringa, och det synes, som om biskop Winstrups mera rikt försedda varit det, som tjenat till hjelpreda för de bästa lärarne, t. ex. Pufendorf och Spole, hvilka båda prisa egaren för tjenstaktighet. Spole skaffade universitetet mest på egen bekostnad en hjelplig astronomisk institution. Andra institutioner erhöll icke universitetet under detta tidskifte, oaktadt man vinnlade sig att åtminstone få hospitalsgodset, som nyss bidragit till upprättande af nosocomium i Uppsala, anslaget till ett dylikt i förening med ett krigsmanshus, "hvarigenom både docentes och discentes kunde få occasion till att visa och lära allahanda sjukdomars beskaffenhet uti sådane lefvande subjectis" [1]). Boktryckerier funnos tvenne i universitetsstaden, nämligen det från Malmö flyttade generalguvermentsboktryckeriet och biskop Winstrups enskilta. De voro ännu de enda i det södra Sverige.

Till och med eget consistoriirum och auditorier saknades. Visserligen hade den kungliga styrelsen yttrat, att den fann det "någorlunda otjenligt såsom ock i anseende till andra academiers bruk omanerligt, att man domkyrkan till auditorier i theologia et jure skulle bruka" [2]). Men nöden hade ingen lag; derföre förblef det dervid. I domkyrkans högchor höllos theologernas föreläsningar och disputationer och i St. Peders klosterkyrka de practiskt-theologiska öfningarne; juristerna föreläste i St. Geraldi capell, läkarne i St. Dionysii capell; philosophernas alla öfningar höllos i det fordna domcapitelbibliotheket, det enda egentliga auditorium, som universitetet på denna tid egde. I de fordna domherrarnes sal, som stod i förbindelse med domkyrkans högchor, höll consistoriet sina sammankomster. Bokhandeln, hvilken drefs af en bokförare och således knappast ännu såsom fast handel — boklåda har blifvit qvar i språket från detta handelsgrenens ursprungliga skick — hade sin plats, äfven den, inom kyrkan [3]).

Handlingarne gifva ej upplysningar angående antalet af vid universitetet under hvarje termin verkligen närvarande lärjungar; men an-

---

[1]) Acad:s desiderier 1670 $^{28}/_{2}$.
[2]) Kgl. res. 1667 $^{14}/_{11}$.
[3]) C. P. 1673 $^{4}/_{3}$.

talet af de hvarje år inskrifna är bekant [1]). Endast för hösterminen 1672 föreligger en bestämd uppgift derom uti pedellens handskrifna förteckning, ett slags den tidens studentcatalog: antalet uppgick under denna termin endast till 128. Under universitetets första år torde flera hafva varit närvarande, enär då alla studenter inom de södra landskapen infordrats till universitetet och äfven ej så få utlänningar, isynnerhet pomeraner, infunnit sig, hvilka emellertid af missförhållandena inom den theologiska faculteten snart blifvit bortskrämda. Äfven besöktes universitetet då understundom af danskar; men 1671 utfärdades också från dansk sida förbud emot denna samfärdsel emellan de fordom sammanhöriga landen, hvilken Sverige redan 1658 omedelbart efter Roeskildefreden sökt afbryta. Af namnen att döma, synes antalet af den svenska och de södra landskapens ungdom ej hafva varit betydligt olika.

Hatet emellan de nordiska folken var ingalunda lika hastigt dämpadt, som Roeskildefreden blef underskrifven. Tvärtom har väl under denna tidrymd i allmänhet inom de södra landskapen denna freds hufvudbestämmelser känts som ett öppet sår. De svenska studenterna tyckas ännu, isynnerhet i början, hafva lefvat i universitetsstaden såsom midt i ett främmande land, och klagomål höras, att, hvarest de komma, höra de sig af innevånarne kallade blodhundar och förrädare: någon gång sågs folket rota sig tillsamman och med stora stänger, under hot och utmaningar, förfölja dem på gatorna [2]). När de gingo förbi en fredlig dans omkring majstången, hörde de ropas efter sig det ord, hundsvottar, som för den tidens hederskänsla synes hafva varit det mest upprörande. Consistoriet sammankallades engång särskilt för att finna medel till biläggandet af "det nationala odium sc. inter nationem danicam et suecicam". Ett academiskt program blef af rector och consistorium utfärdadt, hvaruti strängeligen befalles afläggandet af allt nationalt hat under stränga hotelser emot dem, som envisades [3]).

Men skulden låg otvifvelaktigt, af förhören att döma, ej endast hos befolkningen utan äfven hos studenterna. Tidens seder voro råa och vilda. Att skriande draga omkring gatorna, skjuta emot husen, slå in

[1]) Se detta arbete II, Lärjungar.

[2]) C. P. 1668 $^{25}/_{6}$. Till och med skolungdomen visade svenskarne sitt hat, hvarom följande anteckning i protocollet vittnar: Petrus Theodori klagte Venerando Consistorio wie dass ihm Mattheus Svenonis, logirt bei Johan Friedrichen, berichtet dass einige Schulknaben mit Steinen nach die Schwedischen Studenten geworffen und trügen noch allemahl die Mäntel voll um sie damit zu werffen und grosse Messer im Schiebsack sie damit zu beschädigen.

[3]) C. P. 1668 $^{25}/_{6}$.

dörrar och fönster, slås med dragna vapen, äfven sinsemellan, helst efter att hafva druckit ett rus af öl, som var den tidens egentliga sällskapsdryck, allt detta hörde lika säkert till de academiska vanorna hos ungdomen, som de ändlösa ordstriderna hos lärarne inom consistorium. Vid sådane tillfällen, när studenterna som det heter "gräulich getumultuiret", hade consistorium äfven strängare medel till hands än varningar genom programmer: än användes då relegation, än penningeböter, än — och det vanligast — inspärrning för några dagar i det academiska fängelset, proban. Med otålighet bar ungdomen detta straff och ofta förekommer, att proban af den inspärrades kamrater blifvit med våld öppnad; engång formligen stormades den med både yxor och andra vapen [1]). Vid slika tillfällen måste andra straff tillgripas, för att hålla ungdomen i tukt. Så dömdes en student för dylik förseelse till relegation med det tillägg, att om han ej fogade sig i domen, skulle han införas på Malmö slott [2]); en annan, Herr Svens son i Hardeberga, dömdes för samma brott att afstraffas med ris af sin skolemäster [3]). I proban fördes stundom ett muntert lif, hvarföre åt en, som blifvit dömd till 3 dagars fängelse, utlofvas i stället fängelse på 6 dagar, om nytt drickande och oljud från proban skulle förspörjas; ej underligt då, om den åsigt stundom yppades i consistorium, att penningböter vore säkrare straff än proban, "som är allena en occasion till scandalum och annat." Ej alldeles sällsynta voro dueller såsom vid de tyska universiteterna. Studenten bar, så snart han trädt ur novitietiden, värja vid sidan, och det hände väl stundom att äfven vid gången till eller ifrån en föreläsning värjorna blottades och hugg vankades [4]). I dylika fall blef värjan förbruten och tillföll rector. Mycket buller tillställdes af den studerande adelns betjening, ty utom hofmästaren, såsom informatorn kallades, förde de förnämsta en hel betjeningsstat med sig.

Indelningen i nationer är, sådan den vid de svenska universiteterna uppträdt, egendomlig för vårt land. Consistoriet förklarade sig emot nationerna; i sin första sammankomst bestämde det sig för att ej tåla nationalconventer, utan upprätthålla constitutionernas stadgande [5]).

---

1) C. P. 1675 $^{13}/_{3}$.
2) C. P. 1675 $^{3}/_{3}$.
3) C. P. 1675 $^{21}/_{4}$.
4) C. P. 1674 $^{19}/_{7}$.
5) 1668 $^{3}/_{2}$. Einer von den Professoren: ob man nicht könte connivendo die Nationalconventen unter den Studenten toleriren? Conclusum: es wäre solches e diametro zuwider den Constitutionibus.

Men detta var ej så lätt gjordt som sagdt: nationsväsendet låg så att säga grundadt i sjelfva samhällsförhållandena. På en främmande ort, sådan som Lund i sjelfva verket för svenskarne ännu var, skulle känslan af gemensam fosterbygd, i hemmet redan stark, ännu starkare framträda. Okändt är, om de södra landskapens ungdom vid Kjöbenhavns universitet slutit sig tillsamman i nationer; men redan från början märkas, kanske just i motsats till ankomlingarne norrifrån, spår af deras sammanslutning i Lund. Emellertid äro nästan alla handlingar rörande nationerna från detta tidskifte, försvunna: de enda actstycken, vi hafva anträffat, äro i göteborgska nationens archiv förvarade matrikel och stadgar för vestgöternas nation.

Det visar sig af denna, att i trots af constitutionernas och consistoriets förbud nationer redan 1669, året efter universitetets stiftelse, voro bildade. De voro dock icke så många, som de blefvo, när sednare nationernas tillvaro blef fullt erkänd och stiftsindelningen lagd till grund för dem. Under detta tidskifte torde de efter de stora sydsvenska folkafdelningarne hafva varit fördelade i vestgöter, östgöter, smålänningar och skåningar; åtminstone omtala consistorii acta icke några andra. Halländingen slöt sig redan till vestgöta nation, i hvilken den sednare göteborgska var kärnan [1]). Blekingsbon hade ej ännu söndrat sig ur den skånska nationen. Först 1672 erhöllo emellertid dessa samfund en tåld tillvaro vid Lunds universitet. Cancelleren yttrar nämligen i en skrifvelse af detta år, "att efter man fuller svårligen lär kunna alldeles förhindra nationalconventer för sjukdom och andra orsaker, som den oförmögne kunna tillstöta, det man, om något extraordinarie skulle hållas, i intet tillstädjer det utan någon professors obsicht, som de helst i sitt landskap utkora" [2]). I följd af detta utlåtande valde 1672 östgöta nation prof. Elfvedalius, 1673 småländska nationen prof. Spole och vestgöterna prof. Nordeman till sina första inspectorer. I trots af det stränga förbudet mot välkomstgillen af novitier ses dylika dock anställda inom nationerna och af consistorium ursäktade; så berättas t. ex. 1674 [3]), att den skånska nationen varit samlad att på novitiers bekostnad dricka convent, utan att något straff — det var enligt constitutionerna relega-

---

[1]) I den matrikel, hvilken Göteborgs nation ännu i dag fortsätter, inskrefvos 1668—76 ett antal af 86 medlemmar. Bland namnen finner man äfven de dansk-halländska slägtnamnen Hjort-Cervin, Barfod etc.

[2]) C. B. 1672 $^{6}/_{3}$.

[3]) C. P. 1674 $^{10}/_{5}$.

tion — derföre ålagts. Penalismen har varit i flor inom dessa samhällen, men förföljdes [1]. Längre fram, då handlingarne blifva rikhaltigare, lemna de en fullständig skildring af penalismen inom nationerna vid universitetet. De former, vexationerna under detta tidskifte togo, voro olika, men deri lika att det för novitierna vankades hugg och slag af alla arter. Engång när efter depositionen några novitier bestått sina äldre nationsbröder "en collats," spändes de efter slutadt gille för en vagn och måste genom stadens gator draga sina gäster, innan de underdånigst fingo följa dem hem. En novitie beklagade sig vid förhöret härom, att han i tre nätter å rad måst vara ute på lag och de två fått hugg af sina seniorer, hvaraf synes troligt, att novitierna som ett slags uppvaktande pager måst följa sina seniorer [2]. Consistoriet dömde vid sådana tillfällen både till relegation. fängelse och böter, och varningar anslogos mot förbrytelser af denna art,

Den utrustning af stipendier, med hvilken universitetet trädde ut i verlden, var en ringa. Studieskatten, som utgått ur de södra provinserna till Kjöbenhavns universitet, hade af Carl X Gustaf till dess större del blifvit donerad till biskop Winstrup och var således ej att tillgå. De vid gymnasium och domskola fästade stiftelser blefvo deremot till universitetet vid dess upprättande anslagna och förblefvo äfven dess hufvudsakliga stipendiemedel under denna tidrymd. Dessa voro: stipendia Davidicorum, stiftelsen för davidschören vid domkyrkan, som der hade att uppehålla psalmsången, grundad af Jacob Erlandsen 1256 och upplifvad af Fredrik II 1561; Helgonskylden af de 7 stora läster korn, som till 12 skolebarns underhåll blifvit anslagna. Härtill lades smärre capitlet tillhöriga åkrar och ängar omkring staden Lund, dess chorpenningar och de böter, som föllo vid det skånska landstinget [3]. Af enskilta stiftelser ärfde universitetet efter domskolan riksrådet Sigv. Grubbes och kaniken Ærylæi stipendier. Det erhöll under denna tid ingen mild stiftelse. Ett älsklingssyfte var att ega ett communitet för den fattiga ungdomen; isynnerhet curator Christian Fossius gjorde ansträngningar för att vinna upprättandet af ett dylikt; men det kom ej under denna tidrymd till stånd. I slutet af år 1672 uppgjordes en ordnad stipendiestat. Stipendiaterna fördelades i 3 klasser. I den första klassen

[1] C. B. 1672 ⁴/₃ Det yttras: penalisation önskade jag alldeles måtte afböjd och förkastad blifva, emedan den både hindrar studierne och strider emot ett christeligt och ärbart omgänge och lefverne.

[2] C. P. 1675 ¹¹/₂.

[3] K. B. 1668 ³/₁₀.

åtnjöto 22 stipendiater hvardera 14 tunnor spannmål (4 tr. råg och 10 tr. korn); i den andra klassen åtnjöto 12 stipendiater 10 tr. spannmål (3 tr. råg och 7 tr. korn); i den tredje 14 stipendiater 8 tr. spannmål (2 tr. råg och 6 tr. korn). Det fordrades specimen styli för att komma i fråga vid tillsättning, och stipendiaten gick i tur från lägre till högre klass. Men på stipendielistan upptagas äfven amanuenserna och musicanterna. Stipendiaterna voro förbundna till exercitia disputatoria et oratoria under uppsigt och ledning af inspectores stipendiariorum.

Från början sökte det nya universitetet i Lund, sjelft nybegynnare, att ställa sig i ett nära förhållande till det äldre svenska universitetet i Uppsala, i hvilket Lund, som lånat så mycket af dess lagar och former, såg sitt mönster och sin förebild. Det första på svenska förda protocoll vittnar derom. Man besluter att skrifva till Uppsala, för att åstadkomma en fast öfverensstämmelse emellan dessa båda universiteter i förhållande till andra och till skolorna, och då det frågas": om vi icke uti all ting må göra med Uppsala Academia ett och fovera en mäkta stor vänskap?" svaras med den resolution: "att vi för allting må hålla oss tillsamman med Academien i Uppsala och conjunctis viribus drifva det" [2]). De båda consistorierna i Lund och Uppsala erhöllo äfven befallningar af högre myndighet att ställa sig till hvarandra i ett inbördes godt och nära förhållande [3]). Men i en tid, då i allmänhet hvarje universitet lefde sitt eget inom sig sluta corporationslif, kunde ej förbindelserna blifva synnerligen mångfaldiga, och man hann ej ens till ett commercium literarium: något utbyte af lärarekrafter egde ej under denna tidrymd rum, ty Lund kunde vid denna tid ej ens gifva sig sjelf lärare. Men i de dagarne, liksom långt sednare och nästan in i vår tid, hvad en blick i universitetsmatriklarne straxt visar, har det funnits ett verkligt academiskt vandringslif också emellan de svenska universiteterna, liknande det som Tyskland ännu bibehåller, och deri låg på denna tid den verkligaste förbindelsen emellan dem. I trots af förbuden mot att studera i Kjöbenhavn slocknade dock ej inom de södra landskapen den gamla

[1]) Att få in stipendiemedlen gick ej så lätt. Curator Fossius måste sjelf draga ut i bygderna för att inkräfva helgonskylden af bönderna, "som kanske tillförene äro vanda att låta fattiga skolebarn gå af med fåfäng snack och antingen få intet eller litet". Stipendiaterna måste sjelfva gå omkring och utkräfva landstingsböterna, hvilket icke hade sig så lätt, utan medförde många klagomål.

[2]) C. P. 1668 $^{4}/_{3}$.

[3]) Till Uppsala universitet att communicera med Lund C. B. 1668 $^{18}/_{3}$; till Lund om uniformitet med Uppsala C. B. 1668 $^{9}/_{4}$.

förkärleken för detta universitet. Man beklagar sig i consistoriet deröfver, att åtskilliga studenter resa till Kjöbenhavn och deponera der. Det beslöts om dessa, "att de dock skulle absolvera sitt biennium och att det expresse skulle skrifvas i deras attestats, att de ej här velat deponera" [1]).

Sådan som den är, bildar Lunds universitets historia under detta tidskifte ett inom sig afslutadt helt. Det skånska kriget 1676—79 gör ett tvärt slut på utvecklingen, när den nyss tagit sin början, och de menniskor, som från skilda håll samlats till det nya universitetet och någorledes hunnit att vänja sig till ett ordnadt samlif och samarbete, skingras ånyo för att, de flesta, aldrig mera återkomma. När då efter sex års förlopp universitetet 1682 återupprättas, äro sjelfva grundförhållandena äfven förändrade: det är då ett nytt universitet på nya grundvalar upprättadt och med nya både lärare och lärjungar. Det bärer då en uteslutande svensk character. Detta universitet, som 1668 grundades och 1676 upplöstes, bar så att säga en allmän germanisk prägel. Det återstår oss, innan vi lemna detta tidskifte, att framställa universitetet i dess yttre förhållanden, och vi öfvergå till denna skildring.

[1]) C. P. 1673 $^{11}/_{3}$.

V.

Ett önskningsmål för universitetet var att vid riksdagarne hafva ett särskilt ombud till bevakande af dess angelägenheter, och det brefvexlade derom med sin canceller såväl vid 1668, som 1672 och 1675 års riksdagar. Cancelleren visade sig ej angelägen att bevilja denna önskan. Han betraktade sig sjelf såsom den, åt hvilken äfven vid dessa tillfällen universitetets angelägenheter voro närmast anförtrodda, och föreställde onödigheten af kostnaden samt "att academierna härtill på riksdagarne hvarken något säte eller röst brukat hafva" [1]). Dock tillät han vid 1672 års riksdag utväljandet af prof. Rostius, som vid den tiden vistades i Stockholm [2]), och herredagspenningar af såväl capitel- som domkyrkobönderna anslogos åt honom [3]). Säte och stämma har detta ombud dock näppeligen njutit, utan mera varit vid riksdagen, för att "vid en så stor och god lägenhet föredraga både Kgl. Mt. sjelf såväl som h. höggreflige exc. academiens nödtorftigheter" [4]). Det gällde för academien att vid 1672 års riksdag få sina privilegier, utfärdade under förmyndarestyrelsen, bekräftade af konungen sjelf vid thronanträdet och derjemte åtskilliga löningsstaten angående frågor. Instruction uppsändes till Rostius [5]). Men redan i September ville cancelleren sända honom tillbaka och sjelf låta sig om academiens angelägenheter vårda. Consistorium bad, att han måtte förblifva, till dess resolution vore utverkad [6]). Alla omständigheter antyda, att detta sändande af ombud till riksdagen blifvit utan egentlig betydelse.

---

[1]) C. B. 1668 16-22/6, 1672 11/5, 1675 21/7.
[2]) C. B. 1672 18/5.
[3]) C. P. 1672 10/7.
[4]) C. P. 1672 21/5.
[5]) C. P. 1672 10/8.
[6]) C. P. 1672 26/9.

Till landtdagen i Malmö 1676, då det gällde landskapens försvar emot det öfverhängande infallet från Danmark, kallades ombud af universitetet, och prof. Nordeman och Schwartz förde der dess talan [1]. Jemte öfriga "civile och christlige betjente" i hertigdömet anmodades de att uppsätta ett regemente, hvar professor utrustade 4 soldater. Prof. Schwartz ursakade sig med "de argument, som både bibelen och lagen, våra privilegier samt vår egen oförmögenhet suppeditera" [2]. Sanningen var, att professorerna för året 1676 ännu ej bekommit mera än 12 d:r hvardera på sina löner. Man anhöll derför till slut genom cancelleren om förskoning [3]. Från inqvartering befriades universitetet; denna börda måste bäras af staden ensam, hvilket ej bidrog att öka det goda förhållandet mellan de båda områdena, det academiska och staden.

I de södra landskapen, för hvilka universitetet på denna ståndpunkt ännu närmast var afsedt, bestodo de gamla danska samhällsförhållandena, och dessa landskap fortforo under detta tidskifte att gifva en bild af Danmark, sådant det varit under adelsväldet, medan enväldet redan begynt att omskapa konungariket. Ett svenskt generalguvernement i Malmö och svenska förvaltningsbetjente i orterna, hvilka på bästa sätt hulpo sig fram med gamla former utan genomgripande omskapning, svenska besättningar i städerna och afsändandet af ombud till de svenska riksdagarne samt å andra sidan den hämmade förbindelsen med Danmark voro ännu de förnämsta påminnelserna om den stora förändring Roeskildefreden gjort i deras öden. Bildningens språk fortfor ännu att vara danska. Det var det språk, som hördes från predikstolarne, om ej undantagsvis till ett regalt eller patronelt gäll en svensk kyrkoherde blifvit nedsänd; det var de offentliga förhandlingarnes språk och literaturens [4]; den gällande lagen var ännu den gamla skånelagen och de danska recesserna.

Det var under dessa omständigheter naturligt, att den uppgift, som jemte den vetenskapliga blifvit universitetet förelagd, den nämligen, att

---

[1]) C. P. 1676 $^{16}/_{3}$.
[2]) C. P. 1676 $^{12}/_{4}$.
[3]) C. P. 1676 $^{22}/_{4}$.
[4]) Försöken att införa svensk kyrklig literatur kröntes under detta tidskifte icke af synnerlig framgång. Det var en af de anklagelser, som riktades emot biskop Winstrup, att han icke understödde dessa försök. De södra landskapen deltogo under dessa år ännu i Danmarks literatur. Bland de ej särdeles många författarne nämna vi P. Winstrup, J. Hjörring, M. Ravn-Corvin: en af Carl XI:s danska undersåtar, Casten Rönnow, helsade honom vid hans thronanträde med ett lyckönskningsqväde på sitt tungomål.

äfven bidraga till dessa landskaps försvenskning, endast obestämdt kunde fullföljas och att frukterna af detta sträfvande ej omedelbart kunde framträda. Endast i sammanhang med omfattande omskapningar på kyrkans och förvaltningens områden skulle universitetet kunna fullgöra sin andel af detta arbete, och på dessa områden gjordes under detta tidskifte ännu intet; men utan all betydelse har det dock icke dervid äfven under denna tid varit, ehuru dess verksamhet ur denna synpunkt varit mera en förberedande än den lemnat bestämda följder.

Universitetet fattade sjelft från början klart sin ställning till de södra landskapen. Ingenstädes uttalas detta klarare än i den skrifvelse af 1673, genom hvilken det hos den fullmyndige Carl XI begär bekräftelse på förmyndareregeringens stiftelseurkunder. Om dessa yttrar consistorium: "dermed hafver E. K. Mt. sin allerhögst loflige bevågenhet väl emot allom, dock isynnerhet emot dessa lands innebyggare betygat, att den studerande ungdomen icke allenast till sina medel och omkostnader att studera uppå andra universiteter måtte belättade blifva, utan desto snarare af första begynnelsen tillika med boklige konster indricka en sannskyldig och vederbörlig kärlek emot E. K. Mt. och Sveriges Crono hörsamhet och lydno tillika med hvad mera enom rättskaffens patriot och undersåte tillkommer". Sjelfva upprättandet och tillvaron af universitetet måste verka försonande på motsatserna, och på de områden, som lågo dess verksamhet nära, bidrog det efter förmåga till framåtskridande i svensk anda. Så höjde det otvifvelaktigt presterskapets *bildning*, hvilken efter Roeskildefreden legat i biskopens och gymnasiets händer; och den trohet, som på det hela taget presterskapet mera än andra klasser af folket visade Sverige under kriget 1676—79 samt efter detsamma, då det ställde sig i spetsen vid de afgörande stegen till en fullständig försvenskning, torde ej böra sättas utom allt sammanhang med universitetet. Dess upprättande hade isynnerhet tillfredsställt detta stånds intresse, och en och annan hade der redan hemtat sin bildning. Då universitetet fann för sig ett rättstillstånd inom dessa landskap, sådant att, som det yttras inom consistorium, "landet ropar hämnd i himmelen, huru justitien handteras" [1]), sökte det upprätthålla den fordran, att alla rättvisans betjente skulle först taga testimonium af dess juridiska facultet. Sjelfva förslaget till svensk lags införande blef af tvenne bland universitetets professorer uppsatt [2]).

[1]) C. P. 1668 $^{9}/_{3}$.
[2]) Joach. Buscovius-Ehrenbusch och Nils Wolf-Stjernberg 1677 $^{4}/_{1}$. Malmö länsarchiv.

Mycket af ingripande betydelse hann det dock icke att på denna korta tid uträtta för de södra landskapen, och sjelfva förhållandena inom dessa voro i allmänhet hinderliga för en verkligt framåtskridande utveckling. Dessa landskap hade genom Roeskildefredens särskilta bestämmelser i sjelfva verket kommit att intaga en i längden ohållbar ställning emellan de nordiska folken: för dem var det en nödvändighet att fullständigt tillhöra det ena eller det andra; men denna fred hade ännu endast hindrat dem att följa med det enas utveckling, utan att *tillfullo* införa dem i det andras.

Lund, den fordom så lysande metropolitanstaden, hade nedsjunkit från sin fordna höjd och var nu blott en ringa landtstad [1]). Likväl var det ej utan alla spår af sin fordna betydelse. Ur de obetydliga, sammanträngda, mest halmtäckta husen, der ett ringa borgerskap, som närde sig mera af åkerbruk än af borgerlig handtering, hade sitt hemvist, reste sig de fordna capitelresidenserna till ett antal af 43, och, öfverskyggande hela den lilla ej 300 hus omfattande staden [2]), stod Laurentii ålderdomliga tempelbyggnad, visserligen redan då beröfvad mycket af sin fordna herrlighet, men nyss ånyo fromt utsmyckad af de då lefvande i deras tids anda. Ur flera synpunkter var det ännu de södra landskapens medelpunkt: biskopen hade der sitt säte och presterskapet samlades der till det årliga landtmötet; der egde adeln sitt hus för gemensamma sammankomster; dit samlades rättssökande från hela skånelagens område, ty landsdomaren af Skåne residerade ännu der på Allhelgona klostergård. Men städernas köpmän samlades icke mera till sina årliga möten på Petri och Pauli dag, och sedan en mansålder hylldes ej mera konungarne der.

Att domcapitlet varit orsaken till universitetets förläggande till Lund, hafva vi nogsamt visat. Ej blott gaf capitlet de inkomster, på hvilka hela läroinrättningen grundades; det beredde äfven åt lärarne och, så vidt möjligt var, åt lärjungarne passande bostäder. Ett cancellersbref [3]) tillät residensernas försäljning till professorerna, och under loppet af universitetets första år försåldes till dem de af dessa, som redan hemfallit. Under icke ringa svårigheter för bosättning fäste de

[1]) "Den äldsta och i gamla dagar mest florerande och renommerade stad i Skåne hafver varit Lund," säger ett samtida vittne Christer Bonde (1658), "men uti honom finner jag nu ringa recommendabelt och af något värde, mera än blotta antiqviteten". Handlingar rör Skand. Historia, VI, 124.

[2]) Sv. Lagerbring, Svea Rikes Hist. 4, 21 not.

[3]) C. B. 1668 [18]/[2].

nyankomna der sina bo och emottogo hos sig, i sina hus och vid sitt bord, så många lärjungar, som der kunde rymmas [1]). Men då bristen på bostäder dock var i ögonen fallande, beviljades tullfrihet under 3 års tid på timmer och andra byggnadsämnen för dem, som uppbyggde nödiga hus, och för aflastning af dylika beviljades åt universitetet en särskilt hamn Lyddeåns utlopp [2]). Men äfven dessa förmåner kunde ej mycket uträtta i anseende till borgerskapets stora fattigdom. När generalguvernören engång ville anställa en rättning af de vinkliga gatorna, måste consistorium bedja honom "considerera denna stads och borgares vilkor, af hvilka en del äro fattiga och oförmögna, som näpplig skulle förmå uppbygga några hus i stället, der staden öfverallt skulle justeras" [3]). På en så ringa grad af communal utveckling stod den bortglömda lilla stadsbyn, att döda djur och orenlighet fritt utkastades på gatorna, hvarom consistoriet måste göra budskickningar till borgmästare och råd. Stadens hela yttre tyckes hafva varit mera en bondbys, der emellan de vidsträckta fordna klosterträdgårdarne och de oansenliga borgarehusen ett och annat capitelhus prunkade som herresäte jemte det slottsmessigt uppförda, tornprydda Lundagårdshus, der biskopen hade sitt residens. Staden omgafs af vallar, väl mindre tjenande till befästning än såsom tullgräns. För tullens skull hade staden äfven portar till de vägar, som utgingo åt alla fyra väderstrecken, i öster St. Mårtens port.

Redan till det yttre skilde sig sålunda från hvarandra de båda samhällen, som här skulle lefva sida vid sida, universitetet inrymdt i de präktigare capitelhusen och borgerskapet i de halmtäckta, mera oansenliga. Men huru många inre motsägelser omfattade ej denna lilla rymd! Först den nationala skiljaktigheten: vi känna redan, att det förnämsta elementet, professorerna vid det nya universitetet, delade sig i tre olika grupper, till antalet ungefär lika stora, tyskar, svenskar och danskar; lärjungarne delade sig i tvenne, de norrifrån anländande svenskarne och de södra landskapens egna söner, danska till tungomålet ännu och kanske de flesta äfven till sinnet. Vid sidan af detta nyinflyttade aca-

[1]) Det finnes i Malmö länsarchiv bref från Pufendorf, hvaruti han beklagar sig öfver det trångmål, i hvilket han befinner sig, och anhåller om handtverkare ur garnizonen, emedan inga möbler eller husgerådssaker kunde anskaffas i Lund. Så snart professorerna blefvo i ordning, emottogo de emellertid studenter i sina hus. Så finnas t. ex. 1672 höstterminen 8 studenter, mest adel och utlänningar, antecknade såsom hospites hos Pufendorf; hos Spole 13, hos Nordeman 21. Weiser uppgifver i ett bref till canc. G. O. Stenbock, att han hade rum för 24. I allmänhet voro professorernas gäster svenskar, af anteckningen för 1672 att döma.

[2]) K. B. 1668 $^{2}/_{10}$.

[3]) C. P. 1669 $^{17}/_{4}$.

demiska samfund af så stridiga beståndsdelar lefde, måhända mera provinsialt än rent danskt, det borgerliga samhället, hvilket, inskränkt som det var, med häpnad såg alla dessa främlingar anlända, utan att vara i stånd att tillfredsställa deras anspråk, och som på många sätt måste finna sig tryckt och inskränkt af dem. Bittrast har väl staden känt upphörandet af dansk gudstjenst i domkyrkan hvarannan söndag och införandet af tysk i stället. Universitetet upprättade nämligen en tysk församling, antingen derföre att man ännu ville undvika att införa svensk gudstjenst i Lunds domkyrka, eller derföre att man verkligen åt det tyska elementet gaf försteget. Påskdagen 1669 utbröt tvist emellan de båda församlingarnes kyrkoherdar om rätten att predika. Stadsförsamlingens danske pastor lät genom två gode män förbjuda universitetets tyske pastor, professor Schwartz, att på denna församlingens högtidsdag uppträda i predikstolen. Consistoriet tilltvingade denna gång med åberopande af kgl. brefvets ordalydelse sin pastor rätten att predika. Sednare på året sökte C. Hahn under sitt rectorat att försona detta missförhållande, som gjorde, att församlingen vid gudstjensterna uteblef från sin kyrka. För att förekomma denna förargelse, som väckte både jemmer och ömkan, suckar och tårar, föreslog han, att åtminstone gudstjenster på båda språken måtte alla söndagar hållas, "emedan största delen af borgerskapet i staden, en del studenter, professorum hustrur och de bönder af de nästa byar, som lyda till Lunds församling, icke förstå tyska språket" [1]). Consistorium godkände detta. Endast de båda svenskarne Holm och Nordeman fruktade, "att det kunde blifva prejudicerligt för den tyska församlingen, som med tiden kunde aftaga och minskas, hvaremot de önskade ett godt expedient". Nordeman anmärkte, att i alla fall onsdagar och fredagar alltid predikades på danska. Till dem sällade sig Schwartz, som i följande consistorium afgaf formlig protest. 1672 blef beslutadt, att hela messan framför altaret vid tyska predikningar skulle hållas "på skånska, så att bönder och andra gemena folk den förstå" [2]).

Men äfven i lifvets hvardagligaste förhållanden kunde ej motsatsen undgå att yppa sig, helst den låg i förhållandena och tagit sig uttryck i sjelfva lagarne. De båda områdena bildade slutna förvaltnings- och lagskipningsområden utan gemenskap med hvarandra och voro sålunda i

---

[1]) C. P. 1669 $^{21}/_{4}$.
[2]) C. P. 1672 $^{7}/_{6}$.

sjelfva verket äfven under denna synpunkt tvenne sida vid sida om hvarandra lefvande olika samhällen. Till och med vid en så gemensam angelägenhet som allmänna ordningens upprätthållande trädde denna skillnad emellan samhällena i dagen: vakthållningen besörjdes af deras olika vakter, och stadens och universitetets vaktmästare förde omvexlande befälet; fasttagna orostiftare eller brottslingar öfverlemnades åt rector eller byfogde, allteftersom de tillhörde academien eller staden: ej ens vaktrummet skulle vara gemensamt [1]). De båda samhällena upprätthöllo sin sjelfständighet emot hvarandra, dock med anspråk från academiens sida på ett företräde, som staden endast motvilligt erkände. Consistoriet var afundsjukt om sina rättigheter och höll på sin värdighet [2]); men försökte dock på det hela att med borgmästare och råd "pläga god correspondence och förtrogenhet, så att studenterna af borgarne må blifva således begägnade, att de måtte hafva lust att här fördröja" [3]).

Trånga och inskränkta voro emellertid de förhållanden, i hvilka det nyupprättade universitetet försattes genom sitt förläggande till den obetydliga landtstaden. Till och med en regelbunden postförbindelse med den öfriga verlden saknades. Visserligen blef det universitetet redan 1668 lofvadt, att staden skulle få regelbunden postgång [4]), men ännu 1670 var ej löftet uppfyldt [5]), och 1674 gick ännu ingen post från Lund utom den till Malmö [6]). Då universitetet först inrättade sig i staden, hade det måst hos generalguvernören anhålla såväl om inrättande af ett gästgifveri som om anskaffande af både bagare och slagtare.

Universitetet hade inträdt i domcapitlets alla rättigheter och blef i mån af beneficietagarnes bortgång egare af capitelgodset. På de inkomster, som deraf föllo, var under denna tidrymd hufvudsakligen universitetets stat grundad. Dessa voro, såsom ofvan nämndt är, af olika natur, dels afkastning af jordegendom, dels rent kyrkliga och till en mindre del äfven sådana, som härflöto af den förvaltning öfver domkyrkan och milda stiftelser, hvilken från domcapitlet öfvergått till universitetet.

---

[1]) Constit. XIV, 2, 5.

[2]) "Magistratus oppidanus" inbjöd man t. ex. gerna till de academiska festerna. Men man höll strängt derpå, att den icke inviterades med spirorna eller till convivia: dertill var man icke befogad af constitutionerna. C. P. 1674 $^{12}/_{12}$.

[3]) C. P. 1670 $^{14}/_{2}$.

[4]) K. B. 1668 $^{2}/_{10}$.

[5]) Acad:s desiderier 1670 $^{28}/_{2}$.

[6]) C. P. 1674 $^{24}/_{1}$.

[7]) G. G. B. 1668 $^{15}/_{11}$.

Vid sidan af kronans område och adelsgodset bildade, då sjelfegarnes antal förminskats till ett så ringa antal, domcapitel- och domkyrkogodset det tredje stora egendomsområdet i de södra landskapen; det innehades under full adelig frihet [1]) och bestyrdes utan inblandning af kronan, så att de skatter, som till kronan erlades, uppburos och redovistes icke af dess betjente utan af universitetets [2]). Liksom adelsgodset bildade det sålunda vid sidan af kronans ett slutet område.

I domcapitlets tid hade godset varit fördeladt emellan capitelherrarne, hvilka omedelbart för egen räkning förvaltade hvar sin andel. Visserligen höjde sig inom consistorium röster för införandet af detta ursprungliga förvaltningssätt äfven vid universitetet, och det ej endast under dess första år [3]); men det stod i strid emot constitutionerna, som stadgade, att en allmän räntkammare skulle finnas. De från capitlet på universitetets stat öfverflyttade professorerna Bagger, Rostius, Hahn, Wandalin, Weiser och Fossius bibehöllo emellertid fortfarande sina särskilta gods. Blef något öfverskott på inkomsterna af dessa öfver det åt dem anslagna lönebeloppet, skulle det till den gemensamma fiscus öfverlemnas [4]). Det öfriga till universitetet hemfallna godset förvaltades omedelbart för dess räkning, och man har att betrakta universitetet som en jordegare, som skötte sina gods genom betjente och fogdar ungefär på samma sätt som en af de tidernas store adelige godsegare. Dess underlydande bönder erlade sina utskylder dels, och till största delen, in natura (spannmål, smör, fisk, ved, fodernöt och theyor, d. v. s. hvarje theya enligt capiteljordboken, bestående af ett lam, en gås och två höns), dels också i penningar, (landgille, gästeripenningar och eckepenningar, allt enligt gamla danska skattetitlar). Bönderna betraktades som underhafvande, och handlingarne gifva vid handen, att universitetet äfven bemödat sig att sörja för dem som sådane och vara en bättre husbonde öfver dem, än de förra capitelherrarne varit, under hvilkas husbondevälde de klagade sig hafva mycket lidit. Så bisprang universitetet de fattiga med utsädesspannemål [5]); förarmades någon bonde, fick han gerna undantag på hemmanet för sin fattigdoms skull [6]). Våren 1675 beslöt consistorium att använda allt hvad reda penningar universitetets cassa egde

[1]) Universitetet erhöll bekräftelse på denna adeliga frihet. C. P. 1676 $^{19}/_{1}$.
[2]) C. B. 1668 $^{15}/_{2}$.
[3]) Ännu 1676 uppdykade ånyo frågan om godsens delning. C. P. 1676 $^{25}/_{3}$, $^{7}/_{4}$.
[4]) K. B. 1668 $^{28}/_{2}$.
[5]) C. P. 1671 $^{15}/_{3}$, 1673 $^{29}/_{3}$, 1675 $^{10}/_{3}$.
[6]) C. P. 1670 $^{19}/_{3}$.

till inköp af spannmål åt de fattiga bönderna. Det tillsatte en öfverförmyndare för alla sina underlydande [1]) och tog dem vid förefallande tillfällen på bästa sätt i försvar emot kronans betjente. Omfånget af det gods, som till universitetet 1668 hemfallit, beräknas i detta års räkenskaper efter kronans jordbok till 225 $^2/_3$ mantal. Sedermera hemföll mera. Godset indelades i vissa kretsar, och en jordrefning företogs; i 1670 års stat upptages universitetets gods till ett belopp af 471 hela hemman, sedan svensk beräkning genom jordrefningen blifvit införd och begagnad. Till dessa gods hörde äfven betydliga skogar, på ej synnerligt afstånd från universitetsstaden belägna, från hvilka nödigt vedförråd kunde tagas. 1671 togs Hardeberga skog, som låg i Skånes dåvarande bästa jagtområde, i besittning, och universitetet anställde der en skytte, som skulle lyda under rector magnificus [2]).

Men utom capitelgodset hade äfven till universitetet hemfallit betydliga kyrkopatronater, som lemnade inkomster. Det uppbar sina kyrkors tionde och ombesörjde i stället såsom patronus på bästa sätt dessa kyrkors underhåll, vanligen för besparings skull genom sina egna handtverkare [3]). Men rätten att kalla församlingarnes prester förbehölls åt konungen, dock med löfte, att afseende skulle göras på universitetets anbefallning [4]). Troligt är att presterna fortfarit att af löner såsom i capitlets tid erlägga årliga s. k. pensioner. Kyrkornas tionde uppbars genom prostarne. Det tecknar tillståndet i denna landsort, att universitetets egna vaktknektar måste mot ett viaticum kringsändas med brefven härom, emedan postgång till de flesta trakter af landskapen saknades [5]).

Det område för förvaltning, som universitetet i egenskap af domcapitlets arftagare skulle öfvertaga, omfattade Lunds domkyrka och domskola samt de båda hospitalerna, Hellig Geist och St. Jörgen. Domcapitlet fortfor under de första åren att bestå vid sidan af universitetet och ut-

---

[1]) C. P. 1668 $^{29}/_2$.
[2]) C. P. 1671 $^{24}/_5$.
[3]) C. P. 1672 $^3/_7$.
[4]) C. B. 1668 $^{18}/_3$. Man sträfvade redan under denna tid att vinna svenska presters anställande åtminstone vid dessa och öfriga kungliga gäll. Så skrifver cancelleren 1668 $^4/_{10}$, att "oansedt h. h. exc. icke ser någon förändring kunna ske i kyrkiones bruk förr än engång af samtl. riksens ständer något allmänt deruti belefvas, så befinnes likväl ej orådligt, när något caplansställe blifver vacant att en god och lärd svensk man dertill befordras, eftersom h. h. exc. derom vill draga försorg, när det upptäcks".
[5]) C. P. 1674 $^{12}/_8$.

öfvade såsom förr den domsrätt i äktenskapsmål, hvilken alltsedan reformationen varit den enda qvarlefvan af dess kyrkliga myndighet; dessutom förvaltade det ännu kyrko- och hospitalsgodset. Men 1671 $^{21}/_{12}$ förklarades formligen denna för längesedan utlefvade institution för upphäfd, innan den ännu sjelf hunnit att fullständigt upplösa sig. Den andliga jurisdictionen öfvergick då till ett i enlighet med de svenska stiftsstyrelserna upprättadt consistorium, bestående af procancelleren och den theologiska facultetens professorer: hela dess förvaltningsområde öfvergick till universitetet, som derigenom infördes i en mångfald af besvärliga, för det lärda samfundet störande förhållanden. Åtskilliga inkomster tillföllo visserligen härigenom universitetet, men stodo åtminstone vid denna tid icke i förhållande till de svårigheter, som gåfvan beredde [1]). Domskolan blef äfven universitetets egendom, och detta öfvertog bestyret med hennes underhållande: de fattige skolgossarne kläddes, föddes och höllos med böcker på universitetets bekostnad [2]). Huruvida universitetet verkligen tillträdt förvaltningen af hospitalerna, kan ej med säkerhet uppgifvas. Regeringen tyckes redan i capitlets tid hafva sjelf tagit hand om dem. Åtminstone uppgifves i en skrifvelse af 1670 [3]), att Helsingörs St. Jörgens hospitalstionde blifvit anslagen till Wadstena krigsmanshus och att af Lunds Hellig Geists tionde 500 tr. spannmål anslagits till uppbyggande af nosocomium i Uppsala. Universitetet gjorde anspråk på denna förvaltning, som ditintills enligt capitlets statuter bort höra under dess decanus [4]). På grundvalen af ofvan skildrade inkomster, hvartill kommo åtskilliga anslag af det öfriga skånska kyrkogodset, uppgjordes under denna tidrymd universitetets stater. I dessa upptages hvarje professors lön till ett belopp af 600 dr. s:mt; endast Oelreich, som ensam bland procancellerer uppburit lön, och Pufendorf åt-

---

[1]) Utom termins- och salpeterskatten af 100 domkyrkohemman bestodo dessa inkomster af besparingar af notarielöner och bibliothecarie, anniversaria, choralpenningar, tutoralpenningar etc. Tutoratet hade varit ett munus ambulatorium inom capitlet. Domkyrkan lemnades, oaktadt sin stora jordegendom, af capitlet till universitetet i förarmadt skick med en skuld af 8 till 10000 dr. s:mt. Räkenskaper från den tid, de södra landskapen kommit under svenskt välde, saknades. K. B. 1673 $^{22}/_{8}$.

[2]) C. P. 1673 $^{20}/_{1}$.

[3]) 1670 $^{28}/_{3}$ till de kgl. com. I denna skrifvelse gör consistoriet insaga emot den hushållning med de milda stiftelserna i Skåne, som slutat med att till större delen beröfva landskapet frukten af förfädrens välgörenhetsverk. "Gud och naturen", yttras det, "hafva lemnat dessa medel här i landet, hvarföre synes vara ett samvetsverk att transportera medlen ifrån de månge fattige soldater och husarma, som här i landet begära börd med suck och modige tårar."

[4]) C. P. 1672 $^{22}/_{3}$.

njöto ett högre belopp eller 900 dr. s:mt[1]). Åt hvarje professor var dessutom till omedelbart nyttjande för hans enskilta hushållning öfverlåten en capitelgård i närheten af universitetsstaden, som han sjelf egde att utvälja och som innehades under säterifrihet; theologiæ professorerna innehade i stället för dessa s. k. prebendehemman prebendepastorater. Men tyvärr utföllo ej dessa löneinkomster hvarken ordentligt eller tillfullo; tvärtom hade den unga inrättningen att kämpa mot mycket och stort betryck. Till universitetets underhåll voro enligt 1668 års förslag till stat dels af capitelgodset, dels af kyrkorna i Skåne Halland och Bleking och ännu några andra titlar, medel anslagna till ett belopp af 20688:9; men dessa siffror blefvo i verkeligheten nominela, ty afkortningen uppgick till 4877: 29 och restantier till 1840: 27, till följe hvaraf hvad verkligen till universitetets behof återstod endast var 13969: 17. Under samma år utgick i löningar 12156 dr. s:mt; hvad som återstod till stipendier och öfriga behof, var sålunda ganska ringa. Förslaget till hela universitetets underhåll hade på papperet uppgått till 17616 dr. s:mt; men lyckligtvis voro en del af de härunder beräknade sysslor icke tillsatta och det till 2500 dr. s:mt beräknade communitetet icke upprättadt, så att inkomster och utgifter åtminstone det första året någorledes gingo ihop.

Men följande år blefvo förhållandena sämre. Lönerna skulle detta år utgå med 12906 dr. s:mt, men deraf kunde i verkligheten ej utgå mera än 10795: 23½, enligt consistorii uppgift, 11515: 19 enligt räntmästarens: det öfriga blef lönefordran hos universitetet af de vid detsamma anställda tjenstemän. Så samlades nästan från begynnelsen en balance, som 1670 redan uppgick till 4423: 30. Räntmästaren, utlänning till börden och obekant med landets förhållanden synes ej heller hafva varit sitt värf vuxen och kunde ej förelägga vederbörliga specificationer öfver dessa summor. Universitetets medelsaker råkade i fullkomlig förvirring. Consistoriet klagade öfver räntmästaren, räntmästaren öfver consistoriet och fogdarne: i sjelfva förhållandena låg redan anledning och grund till allas klagan. Inkomsterna voro nämligen i sjelfva verket för knappa, så länge ej en större del af capitelgodset hemfallit till universitetet. Dessutom var detta i hög grad förarmadt. De förra egarne hade hårdt pressat det; terminsskatten till kronan, som i så hög grad var föremål för

[1]) En reduction verkställdes af de kgl. com. 1669, hvarigenom procancelleren Oelreich förlorade sin lön, och prof. Cassius, Wandalin, Beckman, Weiser och Buscovius försattes, somliga för alltid, andra för en tid i tjenstledighet.

de södra landskapens klagan, var för universitetets bönder ej mindre tryckande än för andra [1])

Consistorium ställde räntmästaren under ransakning och belade honom och fogdarne med arrest, för att få räkenskaperna utarbetade [2]). Det förordnade en af professorerna, M. Nordeman, till räntmästare (1670—73). Handlingarne fyllas af öfverläggningar om medelsakerna, men förhållandena blefvo icke deraf bättre. I början af 1670-talet voro de sådana, att cancelleren måste bestraffa en böneskrift från en del af academibetjente, i hvilken de begära antingen sin lön eller afsked [3]). 1675 hade *det hunnit* derhän, att consistorium på academifogdens förslag beslöt att uttaga böndernas boskap i afräkning på lönerna, hvilka ej på annat sätt kunde utfås [4]). En och annan erhöll visserligen sin lön till fullo, såsom Pufendorf, hvilken, förmodligen för att förmås till qvarstadnande — "för särdeles considerationers skull" heter det — erhöll särskilt kungligt bref på sin löns utfående och det i reda penningar [5]). Men största delen "måste låta sig med hopp förnöja", såsom cancelleren yttrar till Buscovius-Ehrenbusch, då han redan länge varit utnämnd professor; han såg omsider sitt hopp förverkligadt genom erhållandet af ett 1:sta klassens stipendium [6]).

En fast och beständig stat erhöll universitetet icke under detta tidskifte, och en sådan kunde väl ej heller upprättas, så länge det ännu icke trädt i besittning af hela domcapitelgodset, men vid sin eriksgata afgaf Carl XI den resolution [7]), att 1673 års stat oförändrad skulle bibehållas, till dess förhållandena medgåfvo upprättandet af en fullständig fast stat. Denna fortfor äfven att vara gällande intill universitetets upplösning genom kriget. Ej obetydliga capitelgods hemföllo under de sednare åren, isynnerhet vid riksmarskalken Oxenstiernas död 1673, då

[1]) I en skrifvelse till de kgl. com. 1670 $^{28}/_{2}$ yttras, att om ej lindring i denna skatt göres, vilja bönderna till en stor del uppsäga sina gårdar, "hvilka när de lemnas öde, måste sjelfva academien befrukta påföljande ruin". Äfven klagades öfver "en parts fåfänga och illvilliga invänningar". Om presterna, af hvilka universitetet hade att uppbära en stor del af sitt underhåll, yttrar Pufendorf till canc. 1670 $^{1}/_{8}$, att de endast "ihr Gebet anstatt Zahlung offeriren."

[2]) C. P. 1671 $^{8}/_{2}$, 1673 $^{25}/_{2}$.

[3]) C. B. 1671 $^{21}/_{7}$.

[4]) C. P. 1675 $^{25}/_{9}$.

[5]) K. B. 1670 $^{18}/_{5}$. Lönerna uppburos mest i spannmål och andra naturaproducter; men spannmålen var i Skåne af ringa värde och kunde med svårighet afyttras; det var derföre professorernas lifliga önskan att få lönerna i reda penningar, genom spannmålens försäljning. Men cancelleren satte sig emot "att en så herrlig vara skulle för ett mäkta ringa academien till största skada afhändas". C. B. 1669 $^{23}/_{3}$.

[6]) C. B. 1672 $^{26}/_{12}$.

[7]) Kgl. Res. Malmö 1673 $^{28}/_{8}$.

hela decanatet och archidiaconatet öfvergick till universitetet, och universitetet ordnade sig till att fortfarande blifva i besittning af sin stora jordegendom; det ingick bland annat till K. M:t med anhållan om förbud för framtiden af de "mageskiften" med enskilta, på hvilka domcapitlet i sin tid förlorat så mycket, medan de stora adeliga besittningarne i Skåne på dess bekostnad afrundat sig [1]). Men förebud till den annalkande reductionen, i hvilken slutligen allt skulle gå förloradt, visade sig redan. Så erhöll icke universitetet immission på säteriet Alnerup, det nuvarande landtbruksinstitutet Alnarp, då detta såsom tillhörande decanatet rätteligen borde till universitetet hemfalla, och under sin eriksgata 1673, efter besöket i Skåne, utfärdade Carl XI från Calmar 1673 $^{4}/_{10}$ den förklaring af förmyndarestyrelsens gåfvobref, hvarigenom, angående de regalier, domainer och herrligheter, som hemfallit till universitetet, bestämmes för framtiden, "att K. M:t förbehåller och reserverar sig och Sveriges Crono dem till en evärdlig, oalienabel egendom, erkannerligen jura patronatus och hvad deraf dependerar samt tionden, så ock strandning, fridköp, sakfall af halfva boelslods förbrytande med annat mera slikt; item skogarne med jagt och skytteri så af de gods, som allaredo kunna vara academien ifrån capitlet tillkomna eller härefter academien tillfalla kunna. Eljest vill ock K. M:t sin disposition hafva underlagt de curier, hus, tompter och hagar sampt säterier som ifrån capitlet till academien allaredan komne äre eller hädanefter kommandes varda". Hela denna kungliga förklaring innebär redan ett angrepp på den en gång gifna donationen, hvilket öppnar vägen till dess fullständiga upphäfvande och visar, att konungen räknade dem ibland öfriga förmyndarestyrelsens indragbara donationer.

Så hade det nyupprättade universitetet under många inre stormar och yttre ogynnsamma förhållanden egt bestånd i något mera än sju år, då striden emellan de nordiska folken åter kom till ett utbrott och det ånyo blef fråga, om de landskap, för hvilka det närmast blifvit upprättadt och förlagdt till denna sydliga trakt af halfön, skulle för framtiden dela Sveriges eller Danmarks öden. I denna förfärliga kamp, den våldsammaste, i hvilken de båda frändefolken mätt sina krafter med hvarandra, blefvo dessa landskap förvandlade till en enda valplats; deras

[1]) C. P. 1673 $^{11}/_{4}$.

söner, slitna emellan sina gamla minnen och de nya öden, till hvilka de nyss blifvit kallade, visste ej mera säkert sin plats i striden: de hafva också kämpat i båda lägren och dymedelst förvandlat sitt vackra land till en skådeplats äfven för det borgerliga krigets alla fasor. I denna våldsamma brytning upplöstes universitetet: der krigets facklor lyste, fans ej mera plats för henne, Academia Carolina conciliatrix, som kallats att med fridens medel försona de nationala motsatser, hvilka nu, när hennes arbete kunde sägas först begynt, i all sin skärpa ånyo frambröto.

Det var 1676 den 25 Juni, som amiral Tromp vid Ystad landsatte de första danska trupperna i Skåne; 5 dagar sednare, den 30 Juni, gick Christian V sjelf med danska hufvudhären öfver Öresund. Carl XI, som nyss åsett en förlorad sjöslagtning, sammandrog alla svenska trupper i de södra landskapen till hufvudqvarteret Lund, och derifrån begynte det återtåg emot den gamla svenska gränsen, som af dessa landskaps befolkning betraktades såsom en utrymning: i spåren af den återtågande svenska hären begynte redan den skånska allmogen plundra qvarblifna svenskar [1]).

Universitetet hade emellertid då redan satt sig i säkerhet. Dagarne före Carl XI:s och de svenska truppernas uppbrott från Lund hölls det sista consistorium [2]), och då blef beslutadt, att till Malmö, för att i St. Petri kyrkas sacristia till bättre och fredligare tider förvaras, låta afföra alla universitetets insignier, dess archiv och bibliothek. Professorerna af svensk och tysk börd följde med undantag af tvenne antingen med den svenska hären på dess återtåg eller inneslöto de sig i Malmö, som inom 6 veckors förlopp var den enda fasta plats, hvilken ännu bar Sveriges fana; de af dansk börd stadnade qvar och en af dem, Caspar

---

[1]) Cronholm, Skånes historia II, 179. "Man ombyter intet sinnelag, som man ömsar lintyg", säger Sven Lagerbring på sitt kärfva språk (Aschebergs Lefverne, 231). "Det fordras tid dertill, isynnerhet då ett helt landskap kommer under en annan regering och skall ändra tänke- och lefnadssätt". En samtida dansk skald (Henrik Gerner) låter Christian V:s härold säga till de svenske:

Till sin Penelopen Ulysses ey saa lengdis
I tyffve samfeld Aar, dog hand vel offte trengdis,
Som Dansk oc Skonske Folck har nu i tyffve Aar
Inbyrdis Lengsel haft: dend Lengsel nu forgaaer.
Tag derfor Esau dit Kogger, Pil och Bue,
Tag allt det med dig frem, som kand til Krigen due,
Du finde skall for dig dend som sin Rettighed
Med Gud forsvare vil oc dempe din Fortred.

[2]) C. P. 1676 $^{17}/_{6}$.

Weiser, helsade Christian V [1]) med ett lyckönskningsqväde, i hvilket han på de lärdas tungomål tillropar den danske konungen:

Perge triumphator reliqvas submittere terras:
Sic redit ad dominum, qvod fuit ante, suum.

hvilket han på sitt eget språk med mindre ordrikedom sålunda uttolkar:

Saa kommer Eiermanden igien til Sit.

På slätterna kring Lund, utanför vallarne af denna stad, vid hvilken så många af dessa skandinaviska trakters betydelsefullaste minnen fästa sig, ville ödet, att de båda nordiska konungarne och deras härar skulle möta hvarandra till den afgörande drabbningen i denna strid; de omgifvande fälten buro då, den 4 December 1676, en dödsskörd af öfver 8000 krigare.

Den samtida danske skalden satte de fallna denna klagande minnesskrift:

Her ligger kecke Mend, hvis Been oc Blod er blandet
Iblandt hinanden, saa at ingen siger andet,
End de ere aff een Slect; de var oc af een Troe:
Dog kunde de med Fred ej hos hinanden boe [2]).

[1]) 1676 $^{11}/_{3}$.
[2]) Henrik Gerner, Dend store Nordens Konnings H. Christians den Femtis berömmelige Landtogs oc af Gud forleente lyckelige Seiervindingers Ilias.

VI.

Kriget hade förskingrat nästan alla det gamla universitetets medlemmar. Af dem, som dröjt qvar i Lund efter stadens besättande af Christian V:s härar, hade döden bortryckt den gamle Olof Bagger; äfven den åldrige procancelleren biskop Peder Winstrup hade bortgått. De öfriga männen af danskt språk och dansk bildning hade under den stora brytningen valt fosterlandet framför födelsebygden under svenskt välde: så universitetets curator Christian Fossius, som slöt sina dagar såsom assessor i Höieste Ret i Kjöbenhavn, Caspar Weiser, som anställdes såsom lector vid gymnasiet i Christiania; äfven Hans Hiort, hvilken, sedan han upphört att vara professor vid universitetet, förordnats till kyrkoherde i Helsingborg och biskoplig vicarie öfver det skånska stiftet, lemnade Skåne och Sverige.

Af de vid universitetet anställda männen af tysk börd var det endast Josua Schwartz, som låtit sig — kanske lika mycket af omständigheterna som af sinnelag — föra öfver på dansk sida; de öfriga blefvo Sverige trogna. Men då freden slöts, hade de alla öfvergått i nya ställningar: Samuel Pufendorf var då redan fästad i Stockholm såsom Sveriges rikshistoriograph och sysselsattes der med de arbeten, som för alltid bundit hans lysande namn vid historien om det mest ärorika tidskiftet af våra häfder, Gustaf II Adolfs, Christinas och Carl X Gustafs tidehvarf; Christopher Rostius och Erasmus Sack-Sackensköld, de båda första lärarne i medicin vid det carolinska lärosätet, hade under kriget öfvergått till uteslutande practisk utöfning af sitt yrke, den sednare såsom lifmedicus hos konung Carl XI; Buscovius-Ehrenbusch hade, sedan han under kriget tjenat i svenska hären, utbytt sina professioner i gre-

kiska och romersk rätt vid universitetet emot en domaresyssla på den skånska landsbygden. Af svenskarne hade endast Elfvedalius, förmodligen tvingad af sin sjuklighet, qvarstannat, när de danska fanorna nalkades Lund; han hade der dött. De öfriga hade skingrats åt olika håll: P. Holm var nu anställd såsom professor i theologi vid Uppsala universitet, Andreas Spole, som under kriget sjelf tagit musköten och anfört småländska allmogen både vid försvaret af den gamla svenska gränsen och i slagtningen vid Landskrona, hade vid samma universitet blifvit utnämnd till professor i mathematik: Wolf-Stjernberg var der professor i philosophi; Hyltenius-Silfverschöld användes i administrativa värf vid återupprättandet af det svenska väldet i de södra landskapen, sedan han först deltagit i kriget och sedan vid fredsförhandlingarne i Lund jemte universitetets secreterare O. Silnecker tjenstgjort i den svenska ambassaden.

Det återstod sålunda, när efter freden, hvilken ändtligen afslöts i Lund den 26 September 1679, det kunde blifva fråga om det carolinska universitetets återupprättande, af de lärare, hvilka krigslarmet 1676 skingrat, endast trenne män att påräkna till omedelbar tjenstgöring: dessa voro svensk-pomeranen Christian Papke, den fromme och skarpsinnige philosophen och theologen, hvilken ej ens af krigets buller och vedervärdighet låtit sig störa i sin undervisning, utan innesluten i det belägrade Malmö, inför en krets af trogna lärjungar, på sjelfva citadellet fortfarit att vara lärare — det äldsta carolinska universitetets bättre del fortlefde i denna krets med honom —; vidare Anders Stobæus, den förste svenske skåning, som varit fästad vid Lunds universitet, och Martin Nordeman, en af de första vid universitetet anställda svenskar. Dessa voro de enda lärarekrafter, som kriget icke förskingrat.

Skåne, Halland och Bleking, isynnerhet de trakter, i hvilka capitelgodsen, universitetets materiella grundval, voro belägna, och staden Lund, dess säte, hade undergått en förfärlig förödelse. I tre fulla år hade dessa landskap varit den blodiga skådeplatsen för en kamp emellan de nordiska folken och under den allmänna upplösningen fått röna en lika hård och omensklig behandling af både vän och fiende. Båda hade bränt och plundrat utan all förskoning. Så antände Carl XI efter slaget vid Lund alla byar på en half mils afstånd rundt omkring Landskrona; i de nordskånska häraderna var det endast med eld och svärd, som lydnaden mot Sverige återställdes. Men efter förlusten af Christianstad, då hoppet om de södra landskapens återvinnande uppgifvits,

hade danskarne icke farit bättre fram. Det var då, som Lund af den tillbakavikande hären antändes; endast 141 hus qvarstodo efter denna brand och bland dessa af de fordna 43 capitelhusen endast 27 [1]). Men så olycksbringande kriget varit för universitetet, tycktes det fredliga tillståndets upprättande ej heller gifva hopp om återupprättelse. Krigets erfarenheter hade visat Carl XI nödvändigheten af en fast gränsvakt i de återvunna landskapen, och en af hans styrelses första åtgerder efter freden blef derföre förstärkandet af det äldre skånska cavalleriregementet och upprättandet af ett nytt. Då de få oförskingrade kronogodsen befunnos otillräckliga för underhållet af denna krigsstyrka och omsorgen om landets försvar syntes böra gå öfver alla andra hänsyn, angrepos för detta ändamål utan vidare de åt universitetet af förmyndarestyrelsen bortskänkta domcapitlets gods. De betraktades nu såsom vanligt kronogods utan allt afseende på den till det carolinska universitetets förmån gjorda anordning. Den första handling af Carl XI:s stora reduction, som genomfördes i de södra landskapen, blef således den, hvilken träffade det carolinska universitetet. Donationsbrefvet af den 19 December 1666, i konungens namn utfärdadt af förmyndarestyrelsen, hvilket genom kungliga resolutionen af Kalmar den 4 October 1673 redan lidit en inskränkning, tillintetgjordes härigenom fullkomligt och för alltid, och den unga läroinrätningen var härigenom beröfvad det väsentliga grundlaget för sin tillvaro.

Skulle under dessa omständigheter universitetet, så kringskuret både till intelligenta och materiella krafter, öfverhufvud ens kunna hoppas på återupprättelse? Intet syntes ovissare under de i allo så vacklande förhållandena i Sverige året 1680.

De qvarblifna professorerna försummade emellertid intet för att vinna universitetets återställande. Redan 1679, medan Carl XI ännu vistades i Skåne, hade de öfverlemnat "en allerunderdånigste remonstration angående academiam carolinam och dess conservation" [2]); de vände sig med denna till de inflytelserikaste männen i hans omgifning, och bland dessa särskilt till den nyss utnämnde generalguvernören öfver de södra landskapen Johan Gyldenstierna, hvilken jemte hofcancelleren J. Örnstedt vid denna tid ännu uppehöll sig i Lund för fullbordandet af förbunds- och giftermålsunderhandlingarne med danska hofvet. Hvad

[1]) 1678 $^{11}/_{8}$. I slaget vid Lund hade staden äfven blifvit antänd.
[2]) 1679 $^{8}/_{11}$.

svar Johan Gyldenstierna, hvars mening vid denna tid var afgörande särskilt i fråga om de södra provinserna, hvilka han styrde med den mest vidsträckta fullmakt, på denna föreställning gifvit, är icke med fullständig visshet kändt; han bortrycktes dessutom hastigt från denna styrelse, som han, uppfylld af så många framtidsplaner, med så mycken ifver antagit sig [1]. Den resolution angående universitetet, som Carl XI året 1680 utgaf, bestämde intet om framtiden; den sökte blott lindra de qvarblifna professorernas trångmål genom att åt dem bevilja det fordna Davidschorets stipendier och helgonskylden till fördelning sinsemellan [2]. I slutet af året inlemnade de emellertid ånyo sin remonstration till cancelleren, riksamiralen G. O. Stenbock, till den nye generalguvernören Rutger von Ascheberg och cancellirådet Erik Lindsköld; de vände sig äfven till andra inflytelserika män i konungens omgifning, kammarpresidenten Claës Fleming och öfverhofpredikanten Wiraenius.

Det synes visserligen af de tacksamhetsskrifvelser, som det carolinska universitetet sednare till dessa män afläť, när omsider återupprättandet följde, att de, och bland dem isynnerhet den för bildningens intressen alltid varme Lindsköld, visat sig verksamma för saken; men mer än någon af dessa var det den man, åt hvilken nu blifvit anförtrodd vården om de högsta andliga intressena i de södra landskapen, för hvilka vid denna tid ännu universitetet hade sin egentligaste betydelse, som i kraft af denna ställning och i sammanhang med den stora uppgift, hvilken blifvit honom lemnad till lösning, verkställde Lunds universitets återupprättande: det var den förste svenske biskopen i det skånska stiftet, Skånes och Blekings försvenskare, Canutus Hahn.

De södra landskapens försvenskning är ett verk af blifvande betydelse i Sveriges och Skandinaviens historia. Det har, på samma gång som det för alltid undanröjt det förnämsta stridsämnet mellan de nordiska folken och gifvit dem bestämda ej blott naturliga utan äfven nationala gränser, tillika åt ett af dem grundlagt en bestämd öfvervigt och bidragit att bilda den fasta kärnan för en sammanslutning af dem alla. Om det är en förtjenst att med insigt och kraft och på ett sådant

[1]) Johan Gyldenstierna umgicks, liksom före honom konung Carl X Gustaf, med tanken att i det södra Sverige bilda en stor stadsmedelpunkt, och liksom Carl X Gustaf hade han fästat sina blickar på Landskrona. I den plan, hvilken för anläggningen af denna stad och af Erik Dahlberg utkastades, 1679 $^{24}/_{11}$ blef godkänd, finnes plats utmärkt för ett academihus och en gata benämnd academigatan. Dahlbergs dagbok; Lagerbrings tal öfver första århundradet af Lunds universitets historia, 33.

[2]) 1680 $^{15}/_{7}$.

sätt, att dermed äfven bildningens sak omedelbart befrämjats, omsider hafva verkställt denna förändring, hvilken förhållandena, sådana de i kedjan af den historiska utvecklingen förelågo, gjort till en nödvändighet och som äfven af de menniskor, hvilka den närmast rörde, såsom sådan var erkänd, så är det tillbörligt, att denna förtjenst skattas Canutus Hahn till godo. De medel, genom hvilka försvenskningen verkställdes, voro undanröjandet af bestående dansk borgerlig författning, danska lagar och sedvänjor inom såväl det verldsliga som andliga området och det deraf följande fullständiga införlifvandet i den svenska staten och kyrkan, upprättandet af svensk militärförfattning och af ett universitet, ej mera med blandad national, allmän germanisk prägel, såsom det universitet, hvilket kriget upplöste 1676, utan af en rent svensk character. Wisserligen skulle upphäfvandet af det skånska landstinget och af de hvarje vecka återkommande häradernas ting med deras provinsiella eller rent danska rättsskipning och domstolssed och äfvenledes upprättandet af en militärförfattning, som i sjelfva verket förvandlade kronans hemman i de södra provinserna till ett slags svenska militärcolonier [1]), i sin mån bidraga till uppnåendet af det mål, hvilket den svenska statskonsten med skånska krigets erfarenheter för ögonen måste eftersträfva; men af ojemförligt större betydelse var dock alltid upprättandet af svensk kyrka och af ett fullständigt svenskt universitet. Canutus Hahn var den, som under en sjuårig embetstid verkställde upprättandet af beggedera.

Med införandet af svensk kyrkoförfattning, liturgi och kyrkospråk — tidsuttrycket för denna förändring var uniformitet — följde äfven i det förhållande, som kyrkan stod till all bildning, att språket för den allmänna undervisningen dädanefter blef svenska. Att den förändring, som med dessa medel åvägabragtes, en fullständig försvenskning, inom en så ojemförligt mycket kortare tid blifvit genomförd, än som kräfts vid många andra liknande fall, har berott på några beaktansvärda omständigheter. Först är nämligen att bemärka, att om också statens, kyrkans och bildningens språk i dessa trakter var danska, har dock

[1]) Vid införandet af svensk militärförfattning i de södra landskapen förbundos rusthållarne att uppställa svenska sventjenare, och ännu 1686 hålles för betänkligt att låta rusthållarne ställa sina söner, mågar och slägtingar till ryttare; det befalles, att det skall förblifva vid den förra resolutionen "nämligen att inga andra än här uppe infödde svenske skola dertill antagas och brukas". Kgl. res. 1682 $^{7}/_{3}$ och 1686 $^{17}/_{1}$. Gahm Persson, Kgl. stadgar ang. Svea rikes landtmilice I, 149. II, 5. Först 1700, vid det nordiska krigets utbrott, begynner i följd af Carl XII:s gifna tillåtelse skåningarnes regelmässiga deltagande i den svenska härens fälttåg. Cronholm, anf. skr. II, 406.

massan af befolkningen, sjelfva allmogen, i såväl Halland och Bleking som det egentliga Skåne, med undantag af detta landskaps sydligaste del, talat landskapsmål, hvilka, såsom ännu i dag, stå de angränsande götiska munarterna i Sverige mera nära än skriftdanskan och danska munarter — den folktro, som satte gränsen emellan göta rike och Danmark i Öresund, har sålunda, liksom den icke varit utan betydelse för eröfringen, ej heller saknat verklig grund —; vidare var denna befolkningens massa ännu så okunnig, att, såsom Canutus Hahn sjelf uttrycker sig, "det tillförene varit nästan obrukeligt, att en bonde hafver kunnat läsa i bok eller skrifva": att lära detta och att lära svenska blef sålunda liktydigt, och i denna undervisning var det, som Hahns sjuåriga kyrkliga styrelse lemnat sina mest glänsande och mest hedrande resultater [1]): derigenom var det, som försvenskningen blef ett omedelbart befrämjande af bildningens sak.

Det bör ej heller härvid lemnas obemärkt, att det med långt mindre svårigheter, än man i början föreställt sig, lyckades den svenska styrelsen att vinna ej blott befolkningens medgifvande utan äfven dess eget initiativ i denna betydelsefulla fråga [2]), en sak, som var af största vigt, om nya förvecklingar med Danmark skulle undvikas; ty freden i Lund 1679 hade ånyo bekräftat de södra provinsernas rätt att blifva bevarade vid bestående författning och lagar. Dessa landskap hade nu tröttnat vid att lemna valplatserna för striden emellan tvenne stater, af hvilka de i afgörande ögonblick sett sig lika våldsamt behandlade, och de öfverlemnade sig numera sjelfva fullkomligt och utan vilkor åt segraren; under nya historiska förhållandens tryck lemnade de med berådt mod en skandinavisk odlingsform, åt hvilken de skänkt

---

[1]) Han sjelf förvånade sig öfver de framsteg folkbildningen på den korta tiden af knappt mer än 7 år kunnat göra hos Skånes och Blekings allmoge. Efter sommarvisitationerna 1684 skrifver han redan: Här finnas många tusende barn, som kunna den svenska catechesen, att man må sig deröfver förundra och deraf en stor del läser och skrifver, hvilket är så mycket undersammare och behagligare här för den gemena hopen, som det hafver tillförene varit här nästan obrukligt att en bonde hafver kunnat läsa i bok eller skrifva. 1687 kan han redan tillkännagifva, att (uppgifterna gälla endast Skåne) 1870 barn kunna både läsa och skrifva, 6928 barn läsa och 18139 läsa catechesen utantill, men ej ännu läsa innantill. Den intelligenta allmogen i Göinge och Luggude härader gick hastigast framåt. Se Cronholm anf. skr. II, 361.

[2]) Under loppet af åren 1681—1683 inlemnade de tre landskapens och Bohusläns ständer, adel, presterskap och städernas borgerskap, hvar för sig ansökningar till den kungliga styrelsen om ett fullständiga införlifvande i Sverige och löste derigenom sjelfva regeringen från såväl afträdelsefredernas som Malmö recess' bestämmelser. Presterskapet gick härvid i spetsen; derefter inkommo supplikerna från de särskilta städerna, sedan från allmogen häradsvis, sist från adeln.

sina ädlaste krafter och i hvars häfder dessa ännu outplånligt vittna om deras andel, för att helt och hållet införlifva sig i en ny och närbeslägtad. Det är så man utan tvifvel rättast har att förklara sig, att de män, som verksammast bistått biskop Hahn i hans verk, just varit i de södra landskapen infödda män af ursprungligen dansk bildning och danskt språk [1]).

På detta med kraft och insigt ledda försvenskningsverk var det, som återupprättandet af Lunds universitet skulle sätta kronan. Derigenom skulle — hvad som äfven skedde — dessa landskaps egen befolkning sjelf inom kort kunna fullföra verket, och snabbare än annars skulle hafva blifvit fallet, dess andliga krafter införas i det folks lif och utveckling, som den nu för evigt skulle tillhöra. Det innebar på samma gång det verksammaste medlet till försvenskning och försvenskningens högsta mål, för dessa landskap ett ej mindre dyrbart minne än för hela svenska folket: ett verk af omätlig betydelse, ty det gaf nu åt Sverige en verklig ny medelpunkt för fosterländsk bildning.

I den kungliga befallning till Canutus Hahn af 1680 [2]), som är att betrakta som inledningen till den stora hvälfning, hvilken under de närmast följande åren verkställdes i de södra landskapen, nämnes ännu intet om universitetets återupprättande. Deri befalles endast införandet af svensk kyrkostyrelse, svenskt språk inom kyrkan samt svenskt språk för undervisningen vid alla skolor och gymnasier; ett biafsked bjuder, att så mycket som möjligt vid alla presterliga sysslor isynnerhet i städerna anställa svenskar; endast för de infödda skåningar, som tjenat i den svenska hären under kriget, göres ett undantag [3]). I biafskedet befallas sådana medel och utvägar, hvarigenom hela förändringen ej kan synas landet påtvingad, utan med dess goda vilja och samtycke emottagen. Mot slutet af året befalltes i en kunglig skrifvelse, att skånska studerande borde studera vid svenska academier [4]), och biskopen beordrades att förse dem af de qvarvarande professorerna, som voro prester, med goda kall och lägenheter: om de öfrigas anställande ville konungen sjelf draga försorg [5]).

---

[1]) Vi nämna bland dem Anders Stobæus och hans slägt, Sveno Canutius, Nissenius von der Wettering, Casten Rönnow, A. Schartow, Arenchiel, J. Michelsen Ehrenborg.

[2]) Kgl. resolution 1680 $^{15}/_{7}$ på biskopen C. Hahns insinuerade memorial. Lunds domcapitels archiv.

[3]) Skåningar skulle deremot befordras i de svenska stiften. Se om dessa förhållanden A. N. Sundberg: Om införandet af uniformitet med svenska kyrkan i Skåne och Bleking efter freden i Roeskilde 1658. Rectorsprogram 1862.

[4]) Kgl. bref 1680 $^{27}/_{11}$. Malmö länsarchiv.

[5]) Kgl. res. 1680 $^{16}/_{12}$.

Under dessa omständigheter hafva de af samtliga presterskapet i Skåne och Bleking 1680 till Stockholm afsända ombuden, Henrik Nissenius von der Wettering och Casten Rönnow, bland öfriga å biskop Hahns och presterskapets vägnar inlemnade andraganden också påmint om nödvändigheten af universitetets återupprättande. Det svar, som i början af 1681 blef dessa ombud gifvet och hvari presterskapet försäkras om sina privilegier under förutsättning af dess medverkan till upprättande af kyrklig likformighet med det öfriga Sverige, innehåller emellertid endast medgifvande deraf, att ett gymnasium skulle få upprättas och förläggas antingen till Carlskrona, Christianstad eller Wexiö [1]). Om Lund talas alldeles icke; det var vid denna tid ej ens bestämdt, att det fortfarande skulle blifva biskopsresidens.

Det tillmötesgående, som de södra landskapen sjelfva visade i försvenskningssaken, var större, än man kanske i början hade väntat, och sedan samtliga presterskapet på mötet i Malmö den 3—6 Maj 1681 anhållit, att kyrkans försvenskning och införandet af ungdomens undervisning på svenska måtte ju förr ju hellre försiggå, kunde frågan om upprättandet af ett svenskt universitet med mera kraft framträda, och Canutus Hahn var då den, som ställde sig i spetsen för sträfvandet att vinna detta mål.

I främsta rummet vände han sig till den nye generalguvernören, Rutger von Ascheberg, och erhöll äfven af honom under loppet af året försäkran, att frågan skulle blifva för konungen föredragen [2]), och Ascheberg yttrar i sin skrifvelse till konungen om denna sak: "huru högst nödigt välbemälte biskop synes, att, der academien i Lund ej skulle blifva vid makt, likväl ett litet corpus antingen sub nomine academiæ, collegii eller gymnasii illustris i Lund måtte inrättas, det deducerar han med månge gode skäl, kunnandes igenom det medel gemöterna af begge nationerna så mycket bättre combineras och uniformiteten således mera styrkas och förmeras: staten skulle litet derigenom graveras, helst emedan i begynnelsen 7—8 professorer kunde vara nog" [3]). Så förberedd, fördes frågan ett steg närmare målet vid Carl XI:s besök i de södra landskapen under loppet af samma år. Den kungliga resolution, hvilken biskop Hahn i Carlshamn 1681 $^{8}/_{8}$ erhöll på sina andraganden, synes vara svaret på det förra: konungen beviljar "bibehållandet

[1]) Kgl. res. 1681 $^{22}/_{1}$ Kungsör.
[2]) R. von Ascheberg till Can. Hahn 1681 $^{11}/_{4}$.
[3]) Odat. skrif. af Ascheberg. Utkastet i Malmö länsarchiv.

af ett litet corpus i hertigdömet, om hvars namn, antingen det skall blifva academi eller collegium illustre, han sedermera vill sig förklara." Läroanstalten skall bestå af 7 eller 8 lärare, som bibehålla titel af professorer, af hvilka den, som blir primarius theologus, tillika skall vara pastor, och den, som blir medicinæ professor, skall blifva generalguvernementets läkare. Åt biskop Hahn anförtros att upprätta staten och med Ascheberg öfverlägga, huru den med minsta gravation för K. M:t på kyrkliga inkomster inom stiftet kan grundas. Att meningen redan var att förlägga den nyupprättade högre läroanstalten till Lund, framgår bland annat äfven deraf, att konungen särskilt förärar åt densamma alla ängar, tomter och trädgårdar i denna stad, som tillhöra kronan, alltså qvarlefvan af den förmögenhet, med hvilken det förra universitetet hade trädt ut i verlden. Så blef i sammanhang med samma förhållanden, som förorsakat den förra betydligare läroinrättningens grundande, en grundval fast svag och obetydlig, lagd till en ny med mera klart utsagdt mål. Det är på denna, som så småningom det nuvarande Lunds universitet utvecklat sig, när, såsom anteckningen i den philosophiska facultetens protocollsbok säger, "ur sitt stoft och sin aska Academia Carolina 1682 begynte åter att uppblomstra."

Men ringa och obetydlig var denna läroanstalt, och vida skild från ståten och högtidligheten vid universitetets invigning den 28 Januari 1668 var den återinvigningsfest, som den 17 Juni 1682, händelsevis på dagen af konung Carl XII:s födelse, blef i Lund hållen. Konungen hade på sitt kärfva sätt förklarat, "att restaurationen realiter består deruti, att man begynner och fortfar dersammastädes att lära och proponera som förr," och endast, "eftersom det så förmenas vara nödigt och gagneligt," låtit författa ett restaurationsplacat i öfverensstämmelse med inaugurationsplacatet. Näppeligen hafva vid detta tillfälle af professorer flera varit närvarande än de fyra, hvilka, tillhört det upplösta förra universitetet, Christian Papke, Martin Nordeman, Anders Stobæus och N. Hyltenius-Silfverschöld. Om det skulle blifva ett universitet eller endast ett collegium illustre, var till och med då ännu icke ens fullkomligt afgjordt, och staten var uppsatt för endast ett collegium illustre. Först i slutet af året 1682 blef detta bestämdt genom den kungliga resolution, biskop Hahn 1682 vid sin personliga vistelse i Stockholm på åtskilliga sina ansökningar erhöll [1]). Konungen förklarade då, att ehuru han i förstone varit af

[1]) Kgl. Res. 1682 $^{14}/_{11}$.

andra tankar, "hade han i nåder låtit sig behaga, att i hertigdömet Skåne, fäderneslandet till heder och ungdomen till desto bättre förkofran, måtte så härefter som för detta blifva en academi." Emellertid var från medlet af 1682 en läroanstalt ånyo i verksamhet; de tre onekligen utmärkte lärare, hvilka jemte procancelleren, dess egentlige upprättare, bildade sammanhanget emellan det fordna och det nya universitetet, trädde raskt och oförtrutet till utöfningen af sina åligganden. I Juli 1682 [1]) höllo de sitt första consistorium, vid hvilket den ene, Stobæus, måste förrätta secreterare-tjenst. Det var en constitueringssammankomst, i hvilken efter den ordning, constitutionerna angifva, alla det nya universitetet rörande hufvudfrågor behandlades. Tillika öfverenskommo de tre lärarne, i sin ifver för det nya lärosätets uppkomst, att ej låta sommarferierna afbryta sin läroverksamhet, utan fortsätta de enskilta collegierna för de få, som voro tillstädes, "att visa alla, att de intet af stor flit underlåta, såvida som deras krafter till det högsta tillåta" [2]). Den 17 Augusti begynna de redan sina offentliga föreläsningar och läsa äfven enskilt "efter yttersta krafter så långt tiden räcker" [3]). Denna vackra ifver för lärosätet krröntes med framgång; ty under Nordemans rectorat 1682—83 inskrefvos, få som lärarne voro, dock redan 136 lärjungar.

Det nya universitet, som den 17 Juni 1682 återinvigdes, inträdde i det gamla universitetets alla rättigheter, utom med afseende på förläningen af den rika domcapitelförmögenheten, som, ehuru aldrig genom någon formlig förklaring frånkänd, i verkligheten var och förblef förlorad. Privilegierna och constitutionerna af den 19 December 1666 förblefvo af gällande kraft, men i följd af det rikare materiella grundlagets borttagande inskränktes flera af constitutionernas bestämmelser. Så blefvo en del af bestämmelserna om läroplatsernas antal endast tomma lagrum. Constitutionerna stadga, att den theologiska faculteten skall bestå af 4 professorer: dessas antal inskränktes emellertid nu till 2. I samma förhållande inskränktes de juridiska och medicinska faculteterna från 2 medlemmar till hvardera 1. Den philosophiska, som i constitutionerna räknade 9 ledamöter, fick till en början nöja sig med 4. Hvad constitutionerna nämnde om adjuncter, blef äfven för de närmaste 50 åren ett tomt ord. Biskop Hahn och generalguvernören Ascheberg, som

---

1) C. P. 1682 $^{3}/_{7}$. Hyltenius-Silfverschöld synes åter hafva blifvit anställd på annat håll.
2) C. P. 1682 $^{3}/_{7}$.
3) C. P. 1682 $^{30}/_{8}$.

fått befallning att upprätta staten på den kyrkliga förmögenheten i Skåne och så, att K. M:t och kronan på minsta sätt deraf betungades, hade redan 1681 uppgjort det nya universitetets stat och dervid haft endast tvenne inkomsttitlar att använda. Den ena var det s. k. stipendium davidicorum, Lunds domskolas tionde af 40 skånska socknar, som Fredrik II, för att ej förminska hvad fromma förfäder anslagit till bildningens tjenst i dessa trakter, skänkt till underhåll af tolf skolgossar vid domskolan [1]); den andra var, hvad behållna kyrkor i Skåne af sin tredingstionde kunde åt det nya seminarium ecclesiæ gifva, hvilket vid denna tid, förödt som detta olyckliga landskap blifvit under den tid, det tjenat de båda folken till valplats, icke uppgick synnerligen högt. Härtill lades af det fordna universitetets ofvan omtalade stora jordegendom, utom några ängar omkring Lund, 6 $^{3}/_{4}$ hemman i grannskapet att tjena de 6 professorerna i de verldsliga faculteterna och secreteraren till prebendehemman och motsvarighet emot de båda theologernas pastorater, hvilka utgjordes af Lunds tyska och svenska domkyrkoförsamlingar. I det trångmål, hvari sålunda vid sjelfva upprättandet den unga läroanstalten blifvit försatt genom denna statens njugghet vid utrustningen, kom henne en oegennyttig enskilt man till hjelp: det var densamme, som mer än någon annan haft all möda ospard, för att vinna hennes återställande — Canutus Hahn. Han afstod för sin tjenstetid en Lunds biskopsstol af ålder tillhörig löneinkomst, den s. k. biskopstionden af de båda skånska häraderna Bjäre och N. Åsbo. På dessa trenne inkomsttitlar alltså, tillsamman uppgående till 1840 tr. spannmål, i penningevärde beräknade till 4140 d:r smt samt de 6 $^{3}/_{4}$ prebendehemman, uppskattade till 413: 17, 6, grundades 1681—82 detta nya universitetet. Någon gemensam räntkammare egde denna institution ännu icke, utan hvarje professor var sjelf inspector öfver sin löneinkomst och uppbar den sjelf efter träffadt aftal; stipendiestat för lärjungarne fans ännu alldeles icke [2]).

Den ädla oegennytta, biskop Hahn vid detta tillfälle visat, kom emellertid universitetet både omedelbart och medelbart till godo; ty den gjorde intryck på den stränge rikshushållaren sjelf, som förklarade att "såsom K. M:t med ett särdeles nöje och nådigt välbehag upptager den trogna försorg, nit och ifver, biskopen låter påskina till att främja och upphjelpa på förra stånd och välgång igen det nyttiga verket, så vill ock

[1]) Se ofvan sid. 6.
[2]) C. P. 1682 $^{3}/_{7}$.

K. M:t intet låta något på medel fattas uti det, som nödigt och tjenligt vara må till dess understöd och beständiga flor, såvida inkomsterna och andre presente utgifter någonsin tåla och tillåta kunna i närvarande knappa tider" [1]. Och på samma gång som han erkänner "det goda profvet af devotion och berömligt nit för det gemena bästa", som biskopen gifvit, lägger han straxt till biskopens gåfva de sakfall, som universitetet tillförne haft, och de capiteljordskylder, som ännu stodo till förfogande, samt helgonskylden, hvilka alla inkomster ställas under biskopens omedelbara disposition [2]. Derjemte gaf han sednare på året 1682 1000 d:r smt till auditoriernas upphjelpande, förhöjde antalet af lärareplatser med tvenne nya professioner inom den philosophiska faculteten, till hvilkas underhåll staten ökades med 400 tr. spannmål och 2 nya prebendehemman, anvisade nödiga medel till en stipendiestat och upprättandet af ett communitet för lärjungarne och skänkte universitetet det bibliothek, som han för detta ändamål inköpt efter sin fordne lärare, riksrådet Gripenhielm [3]. Han ökade ej långt derefter på procancelleren Hahns ansökan staten med 100 tr. spannmål till lön åt en e. o. lärare [4], 100 tr. spannmål till en räntmästare [5] och till en bibliothecarie [6], samt stiftade en ny lärostol i den theologiska faculteten [7]. Han gaf åt universitetet Lundagårdshus till universitetshus och medel att der inrätta auditorier och bibliotheksrum [8]; vidare anslag till bibliothek, boktryckeri [9], exercitiemästare och begynnelse till ett pensionsväsende för enkorna [10]. Slutligen förlänade konungen till universitetet öfverskottet af domkyrkans och samtliga skånska kyrkors inkomster, hvilket af gammalt varit ad pios usus användt, och grundade derpå den förhöjning af de alltför knappt tilltagna professorslönerna, som han 1689 beviljade [11]. Och så kunde

---

[1]) Kgl. M:ts nådige svar och förklaring öfver de ärenden och angelägenheter, som biskopen i Skåne C. Hahn har funnit nödigt vid Lundiska academiens inauguration K. M:t underdånigst för någon tid sedan att föredraga låta. Stockholm 1682 $^{28}/_{6}$.

[2]) Ibd.

[3]) K. M:ts nådige res. uppå biskopens öfver Skåne stift C. Hahns underd. ansökningar angående acad. i Lund. Stockholm 1682 $^{14}/_{12}$. Sjelfva gåfvobrefvet på bibliotheket är af 1684 $^{7}/_{10}$.

[4]) K. B. 1684 $^{2}/_{4}$ Kongsör. Konungen belönade dermed J. Winslow för hans nit om uniformiteten.

[5]) 1686. Första fullmakt uppläst 1686 $^{24}/_{3}$.

[6]) 1687.

[7]) K. B. 1693 $^{23}/_{12}$.

[8]) K. B. 1688 $^{16}/_{3}$.

[9]) K. B. 1694 $^{20}/_{2}$, 1000 d:r smt.

[10]) K. B. 1694 $^{17}/_{1}$. Det anslogs för detta ändamål 100 d:r smt att årligen af domkyrkans medel utgå till universitetet.

[11]) K. B. 1689 $^{16}/_{11}$. Dessa löner förhöjdes då från 200 till 300 tr. spannmål.

mot slutet af sin styrelse konung Carl XI med sanning säga, "att det är hvarjom och enom nogsamt bekant, det vi snarare eftertrakte att förbättra än förringa hvad till pios usus af våre predecessorer Sveriges konungar är blefvet förlänt" [1]).

Obestridligen hade han hårdare behandlat Lunds universitet än något af de öfriga svenska universiteten, hvilka alla med oförminskade inkomster undsluppit hans reductioner, medan denna läroinrättning mistat den breda grundval för en tryggad tillvaro, som blifvit den af förmyndarestyrelsen förlänad; men när de förhållanden, som nödgat honom till denna handling, hade ändrat sig till det bättre, tillslöt han icke mera stjuffaderligt sin hand för denna läroinrättning än för andra, och han lemnade henne efter sig med en stipendiestat för lärjungarne, som uppgick till ungefär samma belopp, som vid universitetets återupprättande blifvit åt hela läroinrättningen anvisadt [2]). Det omfattade då 11 lärostolar, 3 i theologiska, 1 i medicinska, 1 i juridiska, 5 i philosophiska faculteterna samt 1 tillhörande båda de sistnämnda [3]) och derjemte tvenne andra lärareplatsar, en e. o. profession inom den philosophiska faculteten och prepposituren vid communitetet [4]). Om hans närmaste efterträdare varit i tillfälle att med lika uppmärksamhet och omvårdnad bidraga till dess utveckling, skulle säkerligen hvad det under den närmaste framtiden lemnat, blifvit mera betydande än det blef; men långt ifrån att befordra universitetets utveckling, verkade Carl XII:s styrelse snarare hämmande på denna, och det var först under partiernas styrelse, medan en af dess hufvudmän, den för all fosterländsk odling så varmt nitälskande Carl Gyllenborg, var dess canceller, som universitetet från den punkt, på hvilken Carl XI lemnat det, tog ett nytt steg framåt emot sitt utvecklingsmål att blifva den andra af det svenska folkets och den svenska statens universella och såsom jemnbördiga erkända bildningsanstalter. I det skick, som Carl XI lemnade Lunds universitet, var det ännu i viss grad en landskapsinrättning, och särskilt i det afseendet åtminstone, att ett enda af Sveriges landskap, Skåne, med qvarlefvorna af den kyrkliga förmögenheten, som der blifvit bevarad ad pios usus, bar hela bördan af dess underhåll.

[1]) K. B. 1695 $^{21}/_{8}$.

[2]) Hela anslaget uppgick 1682 till 4553 d:r s:mt och hade 1697 blifvit ökadt till 7290: 17. 6; stipendiestaten uppgick då till 4243: 16.

[3]) Se detta arbete II. Theologiska, Juridiska och Medicinska faculteterna: Professioner. Philosophiska faculteten: Professioner I, II, IV, V, VI, VII.

[4]) Se detta arbete II. Communitetet.

I verkligheten hade visserligen det förra universitetet blifvit upplöst; men genom något formligt beslut icke. Den fordne cancelleren, f. d. riksamiralen, numera öfveramiralen grefve G. O. Stenbock, kunde derföre med skäl ännu anses såsom universitetets canceller, och såsom sådan synes äfven procancelleren och consistorium hafva betraktat honom, intill dess han 1684 formligen nedlade denna befattning, som han ej sedan 1676 utöfvat [1]). En kunglig skrifvelse underrättade någon tid derefter, att konungen till det återupprättade universitetets förste canceller utsett kammarpresidenten Claës Fleming.

Claës Fleming [2]), landtmarskalken från 1680 års riksdag, den ryktbare verkställaren af dess beslut, hade ej tillfälle att såsom canceller utveckla samma sällsynta verksamhet och kraft, som på andra områden utmärkte hans korta offentliga lif. Redan öfverhopad af andra göromål, kunde det blott återstå för honom få lediga stunder för universitetets ärenden, men dem vill han, — så är hans försäkran i helsningsskrifvelsen [3]), — efter bästa möjlighet använda till att hjelpa att afgöra dessa. De af dessa ärenden, som synas mest hafva intresserat honom, äro de, som närmast sammanhänga med hans öfriga verksamhetsområden. Han begär till sig "alla resolutioner, privilegier, constitutioner, som H:s Kongl. M:t den Schåniske Academien ifrån dess första fundation benådat med," och lofvar, att ur statscontoret fortskynda afgörandet af de ärenden, till hvilka dessa gifva anledning; erhåller han "en ungefärlig uppsats af samtliga universitetets revenuer å den ena sidan och hela dess stat med samtliga expenser å den andra, "vill han sedan göra å begge sidor förslagen derefter. Han utlofvar att till lindrandet af professorernas bekymmer om sina löner, dem de ännu sjelfva måste indrifva och sinsemellan fördela, foga anstalt om tillsättandet af en räntmästare. Han återupprättar bibliothecariesysslan och anskaffar det formliga donationsbrefvet på Carl XI:s gåfva af Edmund Gripenhielms bibliothek. Blott en gång går han i sina cancellersbref utom gången af de löpande ärendena: det är, då han uttrycker det hopp, "att stipendia och communitetsvilkor

---

[1]) Cancelleren G. O. Stenbocks sista cancellersbref 1684 $^{24}/_{3}$. Han beklagar deri, att sjukdom och ålder hindrat honom att bidraga till återupprättandet af "det högstnyttiga verket, som alltid legat honom om hjertat", och skattar Hahn lycklig för hvad derutinnan han gjort, för hvilket såsom det länder till Guds namns ära och det allmänna bästa E. H. säkert må förvänta välsignelse af himmelen och heder och beröm af hvar och en rättsinnig och nitälskande patriot."

[2]) Se detta arbete II. Cancellerer II.

[3]) C. B. 1684 $^{17}/_{9}$.

intet promiscue, utan i anseende till hvars och ens ingenium, capacitet och torftighet disponerade blifva" [1]). Claës Flemings bana afbröts hastigt: han hade ej uppnått 43 års ålder och endast ett år beklädt det carolinska cancelleriatet, då han på en resa till Aachen, der han sökte återvinna sin i förtid brutna helsa, bortrycktes.

Hans efterträdare i ledningen af hela det svenska kammarverket blef v. landtmarskalken från 1682 års riksdag, kungl. rådet Gustaf Lilliecrona, som någongång stått i beröring med universitetet under den tid, han beklädt ministerposten i Kjöbenhavn. När universitetet skyndade att till honom frambära sina lyckönskningar, torde det hafva varit ett uttryck ej blott af det clientförhållande, som under detta i roten aristocratiska tidehvarf osökt utbildade sig, ehvarest den enskilte lärde eller den lärda corporationen trädde i beröring med de store; äfven känslan af den kammarverkets allmakt inom Carl XI:s stat, hvaraf universitetet nyss sett sin tillvaro hotad, har kanske sällat sig härtill. Lilliecrona svarade på denna lyckönskan och på den vid nyåret upprepade, att det vore hans åstundan och stora hugnad, "om Gud och K. M:t mig i den estat sätta täckes och till medel och instrument bruka, hvarigenom den societetens bästa i någon måtta må förkofradt och befordradt blifva . . . och måste man lefva i förhoppning, att K. M:t frambättre den academiens släta vilkor låter hos sig i nådig consideration komma," hvarvid han lofvade att gerna vara medlaren. Den 1 Mars 1686 erhöll han denna åstundade ställning, i det han utnämndes till canceller.

Gustaf Lilliecrona [2]) var en af det stora tidehvarfvets utmärkta embetsmän, som egde nog omfattande förmåga ock duglighet för att försvara sin post, ehvarest de ock ställdes. De spridda drag, handlingarne lemna af honom såsom canceller, förråda den upplyste embetsmannen, full af tjenstenit. Han bidrog mycket till förbättrandet af den svaga löningsstaten genom utverkande af öfverskottet på kyrkotionden i Skåne; det formliga beviljandet deraf hann han dock ej att upplefva. På hans föreställning "om dess Carolinske Academis släta vilkor" frikallade Carl XI academien från den vid 1686 års riksdag beviljade 10:de penningen af alla löner. Tillsättningen af lärareplatserna hade vid academiens återupprättande skett utan afseende på de

---

[1]) C. B. 1684 $^{4}/_{10}$.
[2]) Se detta arbete II. Cancellerer III.

former, constitutionerna föreskrefvo: han vill ej åtaga sig dylika ärenden, utan i den ordning dessa gifva vid handen. Sina åsigter om academisk undervisning uttalar han med ädel fördomsfrihet i ett cancellersbref af 1686 [1]. "Boklige konsterne," säger han, "äro uti sig sjelfve frie och ädle, de der ej, som andre artes illiberales, under skrå och embeten tvingas böra, utan giöre hvar och en dervid sitt bästa obehindradt och vare inga nyttiga lectioner eller disputationer förbudne, på det att den, som då bäst lärer och läser, måtte få de mesta auditorerne." Han undantager blott, "hvad som i någon måtto kunde sträfva emot den rätta religionen och bonos mores eller anröra några arcana reipublicæ, som scholarnes egentliga syssla och handtering intet är."

Kungliga rådet Eric Lindsköld [2]) var den man, till hvilken universitetet vände sina blickar, för att finna en efterträdare till den redan 1687 bortgångne Lilliecrona. Vid första upprättandet af Lunds universitet hade han — han bar då ännu det ofrälse namnet Lindeman — blifvit kallad till dess förste eloquentiæ professor. Han tillträddc icke denna syssla, som var hans första anställning i statens tjenst, utan gick en annan väg, genom cancelliet och hofvet: nu efter 20 års förlopp fästades åter Eric Lindsköld och såsom styresman vid det carolinska lärosätet. Allsedan universitetets upprättande hade det stått till honom i ett särskilt vänskapligt förhållande, och ofta hade consistoriet uppvaktat honom med skrifvelser "in humanissimis terminis," när det gällt att få något omedelbart inför Carl XI föredraget.

Eric Lindsköld bibehöll alltid, äfven på höjden af sin statsmannabana, ett lefvande nit för sin ungdoms sysselsättningar, den lärda och vittra bildningen, och samtiden prisade i honom en Mecænas. Särskilt af Lunds universitet har han med rätta blifvit prisad såsom sådan. I betryckets tider, då upphäfvandet syntes förestå, hade man vändt sig till honom, och hans omvårdnad om den lärda bildningens sak i Sverige tillskref man en ej ringa anpart i universitetets återupprättande. Äfven sedan hade han ställt sitt inflytande till dess förfogande, så att, då consistoriet vid Lilliecronas död vände sig till honom med anhållan, att han hos konungen ville befordra de ärenden, hvilkas afgörande ej under det förra cancelleriatet hunnit följa, procancelleren Hahn kunde säga, att Lindsköld är den, "som ifrån begynnelsen och uti alla tillstötande händelser oss hug-

[1]) C. B. 1686 $^{9}/_{12}$. Det föranleddes deraf att phil. facultetens decanus genom vrång tolkning ville förbjuda adj. Hulth-Lilliestråle att hålla enskilta collegier.

[2]) Se detta arbete II. Cancellerer IV.

nat, vederqvickt och tröstat" [1]). Några dagar derefter begärdes formligen Lindsköld till canceller och utnämningen följde d. 30 Maj 1687.

Äfven Lindskölds cancelleriat blef af kort varaktighet, knappast mera än treårigt, men ännu hade ingen canceller så lefvande och personligt ingripit i universitetets styrelse, som han under denna korta tid. Om de föregående cancellererna mera såsom embetsmän antagit sig academiens styrelse, så träder Lindsköld till henne i ett helt nytt och egendomligt förhållande. Det är ännu under rådsmantelns purpur hos honom något qvar af professorn. Han antager sig allt, det mindre som det större, med consistorialens omsorg, och han tvekar ej att sjelf träda ned i den lärda controversen, om han finner det af nöden. Då förmanar och öfvertygar han ej blott med egen vältalighet, utan bibelspråk och anföranden af de gamle och af nyare författare tjena att förhöja kraften af hans egna ord. Hans cancellersbref, 24 till antalet, äro derföre såsom embetsskrifvelser säkert enstående i sitt slag. Ofta vexa de vida utöfver det vanliga måttet, till omfånget afhandlingar; ibland är det på en sirlig flödande latin, såsom i tacksägelsen för orationen öfver cancelleriatsanträdet, som han älskar att uttrycka sig, liksom ville han ännu täfla och lysa på de områden, der han fordom glänst.

Först och sist förmanar han till den enighet och goda sämja, som så ofta stördes i detta rangstridernas och den religiösa och philosophiska otördragsamhetens århundrade. "Det lärer," säger han i sitt första cancellersbref [2]), "icke allenast öka min glädje, utan ock eder egen heder, välfärd och förnöjelighet, om J, gode herrar, så härefter som härtill lefve uti godt förstånd och förtroende med hvarannan och allena striden derom, hvilken mer kan gagna publico och bättre anleda och undervisa den studerande ungdomen till allt hvad sant är, hvad ärligit är, hvad rätt, hvad kyskt, hvad ljufligit är, efter Pauli lära till de Philipper, vinläggiandes eder derhos sjelfva om det som Petrus råder i sin andra epistels första capitel; så lära hvarken J eller ungdomen finnas fåfänga eller utan frukt i vår Herres Jesu Christi kunskap. Jag hoppas, att J, gode herrar, intet tycka illa vara, att jag gör denna välmenta påminnelsen, när J eftertänken, hvad skada, förderf och förbannelse misshälligheter och skiljaktigheter föra med sig;

[1]) C. P. 1687 $^{26}/_{4}$. Universitetet stod i det förhållande till Lindsköld, att consistorium engång ansåg sig böra, såsom tidens sed kunde tillåta det, "insinuera sin tacksamhet med någon discretion" och beslöt "att offerera honom ett par sköna och rara hästar." C. P. 1685 $^{14}/_{2}$.

[2]) 1687 $^{8}/_{6}$.

hvilket allt kan i begynnelsen hämmas och afböjas med skäl och saktmodighet, när den ena collega söker att hedra, rätta och upprätta den andre och icke att förtreta, skimpfa och förderfva, straxt han icke stadnar i lika slut och mening med honom, särdeles uti philosophien, som lemnar förnuftet ett fritt och öppet fält i hela naturen, såvida som det icke under trones lydno efter Guds ord fångas och inskränkas bör." Men oenighetsandan under hans tid betämjdes icke med dessa milda ord, och då vet cancelleren äfven att använda andra och hårdare medel. Han hotar engång att "propter pacem academiæ" skilja de trätande åt och försända en och annan till Pernau och i stället derifrån förflytta andra till Lund. "Jag säger rent ut in antecessum," tillägger han [1]), "att om detta oväsendet continuerar, så lärer jag för academiens flor hos H. M:t underdånigst anhålla, att en förvexling och skillnad (om icke något pejus, det jag önskar, att Gud ville afvända!) måtte ske med de, som sig till enighet och saktmodighet icke beqväma vilja eller kunna, och då ha de, som det drabbar, att imputera sig sjelfva om dem något händer, som de intet förmoda eller åstunda." Men äfven när han användt sexton foliosidor, för att allvarligen bestraffa en professor och just den mest trätolystne, och i full lärdomsrustning sjelf dragit i härnad för att visa honom hans orätt, har han dock till slut att anföra, "att fast jag på embetets vägnar har måst säga, huru jag har efter bästa mitt samvete funnit och ansett saken och brukat dervid allvarsamma expressioner, har jag dock ingalunda derföre någon vedervilja emot honom i mitt hjerta, utan vänskap och benägenhet, om han mina välmenta varningar antager och efterföljer" [2]). Det lyckades ändtligen också i slutet af hans cancelleriat att böja de stridiga sinnena till försoning, och vid underrättelsen härom utbrister han [3]): "det är eder största heder att icke vara redebogne till träta, efter den visa Salomons ord, som säger, att det är enom man en ära, att han är utan träta, men de som gerna träta, äre allesammans dårar; och åter tvärtemot skattas de fridsamma saliga och Guds barn, hvilken sällhet och salighet här timmeligen och der evinnerligen lärer eder vederfaras. Skulle ännu någon gång en eller annan med ord eller gerning råka att fela, så upprätten densamma med en saktmodig och stilla anda, ty det är kosteligt för Gudi och berömmeligt för menniskor. Seneca Ep. 81: Vir bonus non vertit in pejus etc".

[1]) C. B. 1688 11/1.
[2]) C. B. 1687 27/8.
[3]) C. B. 1690 8/3.

Det var ännu de tider, då det offentligas prägel ej utplånade den personliga egendomligheten och menniskan ursprungligt kunde framträda äfven der, hvarest med det offentliga lifvets utveckling endast embetsmannen träder i dagen.

Denna samma patriarchaliska anda genomgår hela hans styrelse, och man spårar den i det största som i det minsta. Han underrättar sig om hvilka auctorer som offentligt och enskilt läsas och om hvarje professors lärometbod, för att, som han sjelf säger, "när academien kommer på tal och hos konungen, kunna betjena sig deraf till att uttyda och berömma hvars och ens flit och goda uppsåt;" när han i förteckningen på disputationer till 1688 års promotion också finner en med titeln De ambassadore, skyndar han till och med att egenhändigt skrifva en varning mot denna titel, "hvilken såsom plane inusitatus et incognitus apud Latinos torde ge dem illvilliandom tillfälle till blasme:" han gifver det goda rådet att i stället sätta De legato. En annan gång tager han sig anledning af ett tacksägelsebref till konungen att råda de goda herrar "att intet bruka många complimenter, krusade ordasätt och affecterade liknelser eller expressioner, alldenstund sådant icke allenast är emot simplicem illum et purum characterem styli, som uti bref är tjenlig och necessaire, utan ock alient ifrån H. Mt:s humeur, hvarest jag vet, gode herrar, att I intet vilja det edre bref skola passera för sällsamma, eller kanske för en omild uttydare komma till att anses för ridicules". Dervid försummar han ej att framhålla hvad till en rätt stil hörer, hvilket han förmodar "att J alle och särdeles de, som literas humaniores publice eller privatim tractera, noga och väl iakttagandes varde, så att de pro qvalitate argumenti lära ungdomen att välja och foga stylen, och icke uti epistolis affectera den pompe, som uti orationibus är tjenlig, utan vänja sig vid att formera sina bref äfvensom sitt tal nätt och rätt fram, varandes epistola intet annat än familiaris sermo (hvilken aldrig bör vara högtrafvande), författad uti pennan"[1]). I hänvisandet till det förhållande till ungdomen, som är hjertpunkten af den academiske lärarens verksamhet, visar han sig outtröttlig, och likaledes antager han sig lifligt det för de fattigare af denna ungdom upprättade communitetet. Han uppmanar consistorium" att ej låta den välment intenderade sparsamheten sträcka sig såvida, att alumni måtte lida nöd och få allt för släta tractamenter, ty

[1]) C. B. 1688 $^{3}/_{11}$.

som de intet äta mer än engång om dagen, så lärer appetiten vara så mycket större." När reglementet för detta communitet föreläggеs honom, saknar han i sin omsorg om alla en punkt om de sjuka och deras skötsel och begär införandet af en dylik, så att "commensales hvar sin dag äro hos den sjuke och gå honom till handa med tjenst i dess svaghet och nödtorfter samt spisemästaren obligeras att förse dem med sådan mat, som ex præscripto medici kan vara dem tjenlig; ægrotantes äta gemenlig litet, men böra ha det som godt är och för allting ingen salt spis" [1]).

Sådan visar sig Eric Lindsköld såsom canceller, en alltför ursprunglig personlighet och alltför mycket en tidsbild för att tecknas med andra ord än sina egna. Samtiden gjorde honom till föremål för sina hyllningar i en grad, som ibland föreföll honom sjelf besvärlig. "Hoc tamen ante omnia serio vos rogo," skrifver han engång till consistoriet, "ut modus aliqvis ponatur dedicationibus istis crebris, qvibus me obtundunt magis qvam oblectant studiosi, qvorum non minus grata mihi erunt exercitia academica nomine meo oppresso quam apposito; profectibus enim illorum non laudibus afficior." Och han begär att i stället för panegyrikerna öfver sig sjelf höra firas minnet af den ryktbara dagen, då på de lundensiska fälten Danmark aftvangs den seger, hvarpå Sveriges och Skånes välfärd hänger [2]).

Då underrättelsen om hans alltför tidiga död nådde till Lund, emottogs den med djup smärta. "Han har uppdragit denna academien till ett sådant flor och välstånd, att den nu, gudilof, med de andra riksens academier och de utländske är jemnlik," yttrades om honom. Det beslöts, att parentationer ej blott å universitetets vägnar utan af hvarje studerande landskap skulle hållas; öfver ingen svensk man, utom Axel Oxenstierna, hafva flera blifvit hållna.

Eric Lindskölds efterträdare i cancelleriatet blef Nils Gyldenstolpe [3]). Han utnämndes i October 1690, men consistorium ansåg ej tillständigt för sig att besvära sin canceller med några embetsärenden, förrän han blifvit enligt tidens sed med en academisk oration beneventerad, och först i December kunde denna högtid försiggå, vid hvilken rector utfärdade program och en af lärarne och en student i ungdomens namn med orationer helsade hans anträde till embetet. Från denna tid alltså och till medlet af 1709, i nära 20 år är det som Gyldenstolpe utöfvat cancelleriatet.

---

[1]) 1688 $^{24}/_{3}$.

[2]) 1688 $^{11}/_{1}$. Han förbinder academien till att i all framtid högtidlighålla denna dag. Ibd.

[3]) Se detta arbete II. Cancellerer V.

Han anträdde sitt cancelleriat med en skrifvelse, i hvilken han förmanar till den "oförfalskade harmoni och enighet," i hvilken han ser "den förnämste basis och grundval af all societet och framför allt uti det corpore societatis, som af docentibus och discentibus består"[1]. Äfven han fick under sin embetsutöfning ofta tillfälle att förnya denna förmaning, ty alltjemt fortfor trätoandan och splitet vid universitetet. Men ingen styrelse var mindre på hvarje område benägen att tåla partier än Carl XI:s. Också vet cancelleren att derom allvarligen påminna: "K. M:t lär intet skämta, när det till undersökning kommer," säger han engång hotande[2], och när intet annat hjelper, uppkallas de tvistande till Stockholm för att stå till svars (1698). "Ju mindre trätosaker consistorium sig antager, ju bättre skall ungdomens undervisning kunna drifvas"[3]: det var den uppfattning, som tjente honom till rättesnöre för hans styrelse, och i endrägten och fliten såg han de bästa efterdömen, lärare kunna gifva ungdomen.

Gyldenstolpe var en kraftfull embetsman, som höll enhvar till utöfvande af sina pligter. Han upphörde aldrig att se noga upp med de sina och sparar i cancellersbrefven icke den försumlige och felaktige[4], men har också ett berömmande ord, när han ser flit och tjenstenit. Han är den af cancellererna, som först begynt att infordra diarier öfver föreläsningar, disputationer och öfriga academiska öfningar i enlighet med kgl. brefvet 1694 $^{28}/_{2}$. De insändas först hvarje månad, sedan hvart halfår, och än tackar han berömmande, stundom med tillagd önskan, "att realiteten må svara mot anseendet"[5], än låter han procancelleren veta, att han önskar lära känna, "hvarföre auditores, såsom diarierna utvisa, felas"[6]. Han fordrar omständliga diarier med tid och

[1]) C. B. Nov. 1690.

[2]) C. B. 1695 $^{18}/_{1}$.

[3]) C. B. 1696 $^{19}/_{9}$. "Det synes," säger han engång, "likasom non audit currus habenas. De och deras vilkor, som vid skolor och i academierna skola arbeta, kan och bör vara mycket fredsamt, enär hvar gör sitt embete, således ut hoc agat; för det öfriga hafva de intet att med skäl strida om, fast mindre göra factioner; utan förmän äro dem af Gud och konungen föresatta, som kunna slita deras dubia."

[4]) Med hvad kraft han vet att yttra sig i sina cancellersbref, derom vittnar följande utdrag. "Som jag måste förnimma, att vederviljan och missförståndet allt framgent tilltager, i stället att desamma efter mina trogna och allvarliga åtvarningar borde af sig sjelf falla och utslockna, så förklarar jag härmed, att der icke densamme, som till sådant är vållande, straxt återvänder af sin orolighet och sig bättrar samt med beskedlighet uti samdrägt och enighet gör det, som han efter sin embetspligt är skyldig, nödgas jag gripa till de medel till att hålla honom i späkt, att han snart skall få ångra sin otidighet." C. B. 1705 $^{28}/_{1}$.

[5]) C. B. 1695 $^{15}/_{1}$.

[6]) C. B. 1696 $^{14}/_{1}$.

timmar för föreläsningarne klart utsatta, på det att de icke "vid närmare efterfrågan må finnas vara utan dess vigtigare och i sin vederbörliga ort tillkännagifne skäl tillbakasatta" [1]), och "ornamenta verborum på latin," tillägger han en annan gång, "äre dervid icke nödige, utan måste det vara en rätt dagräkning eller diarium" [2]). Och han tillåter ej heller, att "somlige allenast summariter och somlige allsintet gifva tillkänna, hvad de till academiens tjenst och ungdomens undervisning göra." Han förbehåller sig, att sådant ej må ske, och vädjar till rector, om han med godt samvete vill underteckna slikt.

Såsom öfverste handhafvare af universitetets förvaltningsärenden visade han sig omtänksam, men var måhända något njugg. Hans grundsats var att ej tillåta något, som kunde betunga den fastställda staten; derföre vägrade han anslag till lön åt Andreas Rydelius, när denne af consistorium föreslogs till adjunct i philosophiska faculteten. "Ingen adjunct fans i staten upptagen," var hans svar; "derföre borde ej heller någon utnämnas, om också constitutionerna omtalade sådane"; dessutom borde man ej afse en enda persons behöflighet, utan bättre vore att vänta, tills man fått medel att besätta flera platser. En sådan hushållning höll, som bekant, på att göra det förra århundradets prydnad, Andreas Rydelius, förlorad för universitetet.

Om Gyldenstolpe var en sträng herre, när det behöfdes, så gafs dock också många tillfällen, vid hvilka den patriarchaliska anda, som rådde i förhållandet mellan universitetet och "dess nådgunstige herre och patron" [3]), såsom han kallas, kunde visa sig i blidare färger, och handlingarne gifva derom åtskilliga intyg [4]). Han bortgick djupt saknad

---

[1]) C. B, 1696 $^{2}/_{11}$.

[2]) C. B. 1697 $^{29}/_{12}$.

[3]) Detta patronage, hvari de lärde lefde under de store, gällde icke blott förmännen, utan utsträcktes äfven till deras närskylda. Så beslöts vid lagmannens i Skåne C. Ehrenstens död condoleanceskrifvelse från consistorium icke blott till cancelleren, hans svåger, utan äfven till sal. högv. lagmannens fru moder. Man beslöt att hålla en acad. parentation öfver honom, efter han var död i orten, och sjelfva den frisinnige Ihre var den, som åtog sig acten. Cancelleren svarar 1702 $^{6}/_{2}$, "att det kan icke utan lända min fru svärmoder och samtlige anhöriga till en särdeles hugsvalelse, hvaremot vi ock städse skola vara om all skyldigst erkänsla beflitandes. C. B. 1702 $^{16}/_{2}$.

[4]) Ett ursprungligt uttryck af denna anda innehålles i ett cancellersbref af 1704 $^{28}/_{2}$, i hvilket han tackar för den glädjefest, hvilken universitetet firat öfver en af segrarne i Polen. "Som jag gerna betjenar mig af alla de tillfällen" — säger han — "som mig gifvas vid handen till att i underdånighet föreställa hos H. K. M:t allt hvad som kan recommendera den academiska societeten och lända till dess nytta och befordring, så skall jag ock intet underlåta i bästa måtto att företyda den underdåniga zele och vördnad, som rector och det vördiga consistorium låtit påskina. Jag hoppas, att en lycklig utgång på det polniska verket lärer med Guds hjelp gifva såväl den academiska societeten som alla Kongl. M:ts undersåtare en

af universitetet, straxt innan de olyckor drabbade fäderneslandet, af hvilka de södra landskapen och Lunds universitet skulle komma att uppbära icke det ringaste lidandet. Vid underrättelsen om hans död beslöts, att för att rätt hedra hans minne rector skulle hålla den vid en cancellers bortgång vanliga parentationen, "alldenstund öfver en så hög publik person beqvämligast parenteras af capite corporis" [1]). Ofta under de följande betryckets tider blickade man tillbaka till hans cancelleriat såsom till en tid af idel lugn och ostörd utveckling. "Fuimus Troes," utbrister då engång den, som genom sina tvister inom consistorium mest störde lugnet under hans styrelse, Thomas Ihre, "fuit hic musarum apud nos cultus plane sanctus sedulusque, nec dici potest, qvantum apud nos studia ferbuerint, pulpita personarint, subsellia floruerint; sed vix orbem reliquerat cœloque sese intulerat illustre hoc et hujus Lycæi tutelare sidus, cum facta quasi conjuratione, tanta in nos irruit malorum omnium ilias, ut illorum decumani fluctus omnem nostram felicitatem visi sint non obruere solum et frangere, sed etiam absorbere velle" [2]).

Medan dessa män utöfvade cancelleriatet, bekläddes procancelleriatet af de tre försvenskningsbiskoparne i Skåne och Bleking, Canutus Hahn, Christian Papke och Matthias Steuchius; Enevald Svenonius var utnämnd till embetet, men kom icke att tillträda det [3]).

Canutus Hahn hade aldrig erhållit kunglig fullmakt på procancelleriatet; men sedan han verkställt universitetets återupprättande, emottog han vid återinvigningen professorernas ed, och derefter förklarade consistorium i sin första sammankomst vid fråga om procanceller, "att det ville förhålla sig efter denna jurament och constitutionernas föreskrift" [4]). När derpå efter hemkomsten från 1682 års riksdag, under hvilken han personligen utverkat den för universitetet vigtiga kgl. resolutionen af 1682 $^{14}/_{12}$, hvarigenom tvenne nya lärostolar och communitetet inrät-

ömnig materie till vidare fägnad och frögdetecken. Med posten, som i går ankom, hade man den säkra efterrättelsen, att republiquen uppå de eftertryckliga föreställningar, H. K. M:t låtit göra på riksdagen i Warschau, ändteligen $^{6}/_{16}$ hujus förklarat ett interregnum. Thronarmeen skall derpå hafva begifvit sig till den stora confederationen, och verket i Polen kommer på det sättet att gå efter K. M:ts interesse och åstundan. Hvad som vidare häraf blifver, lärer snart visa sig; emellertid har jag ej velat lemna detta obemält, befallandes rector och vördiga consistorium med Gud allsmäktig". — Det var ännu den ursprungliga tid, då midt i en embetsskrifvelse det fosterländska hjertat kunde gifva sig tillkänna och förtroligt en för alla glädjande nyhet berättas af den öfverlägsne förmannen för hans underordnade.

[1]) C. P. 1709 $^{16}/_{5}$.

[2]) Progr. 1710 $^{29}/_{6}$.

[3]) Se detta arbete II. Procancellerer III, IV, V, VI.

[4]) C. P. 1682 $^{3}/_{7}$.

tades, han för första gången uppträdde i consistoriet, yttrade han, att han "betackade professoribus för sina store tituler, men han tycker att procancellarii titul må vara ambulatorium, på det att icke någon morositas skulle komma" [1]). Det var liksom hade minnena af universitetets första tider med alla deras från procancelleriatet härrörande strider stått hotande för honom, när han nu inträdde i Oelreichs och Winstrups embete, och som hade han velat genom en slående motsats till de förra procancellerernas uppförande i consistorium afböja hvarje möjlighet till ett upprepande af dessa tiders uppträden. Det förhållande, i hvilket han under sin femåriga styrelse kom att träda till universitetet, kan med skäl betecknas med ordet faderligt, ett uttryck, som äfven af samtiden blifvit derom användt. Han utöfvade den allmänna öfvervakande myndigheten öfver hela läroinrättningen, tidt och ofta deltagande i consistoriets förhandlingar och trädande i ständig beröring med ungdomen genom sin skapelse, communitetet, hvilket i följd af särskilt kunglig befallning var ställdt under hans omedelbara uppsigt. Med visshet torde det kunna sägas, att af alla procancellerer vid Lunds universitet ingen utöfvat ett så genomgripande inflytande, som denne dess återställare efter upplösningen 1676. Allt det obestämda i detta embete sådant det i constitutionerna finnes skildradt, är utfyldt af hans kraftfulla personlighet.

Vid hans bortgång blir redan procancelleriatet mindre betydande; blott vid vigtigare tillfällen märker man Papkes eller Steuchii ingripande. En enda gång uppträder Papke i consistorium; det är vid cancellersvalet efter Lindsköld, då han föreslår Gyldenstolpe till canceller. Steuchius erhöll några gånger befallning att anställa formlig ransakning med consistoriales. Det ställdes honom dervid fritt att till bisittare vid ransakningen taga hvem han ville, och dessa ransakningar inför procancellersembetet hafva äfven eget rum [2]). Mot Steuchii procancelleriat har den beskyllning blifvit framställd, att det enskilta slägtintresset fått för mycket råda. Tvenne af hans söner och trenne hans mågar hade plats i consistoriet.

De strider inom consistorium, hvilka under dessa tider så lätt uppblossade, emedan till consistoriibordet steget var så kort från den academiska cathedern, der uppställandet af en mening och dess envisa försvarande var förtjenst, fingo de första åren efter universitetets återupp-

[1]) C. P. 1685 $^{12}/_{7}$.
[2]) K. B. 1696 $^{6}/_{2}$, C. B. 1698 $^{29}/_{3}$.

rättande icke någon rätt fart, emedan procancelleren Hahns kraftfulla vilja och vördnaden för hans person höllo de trätlystna tillbaka. Han var äfven den, som ensam afgjorde många ärenden, hvilka annars möjligen skulle hafva föranledt tvister. Men redan sista året af hans vistelse i Lund, 1687, begynte splitet att starkare framträda, och när han lemnade universitetet, stod oenigheten i full låga. Den anledning, hvarur den uppblossade, är märklig och förtjenar att omnämnas.

Det utgafs vårterminen 1687 en academisk disputation med tillegnan till procancelleren Hahn, i hvilken han prisas såsom den, under hvars styrelse hatets och illviljans frön blifvit så utrotade ur sinnena hos de södra landskapens innevånare, att knappt ett spår af gammal hätskhet — mot Sverige — kunde mera förnimmas [1]). Denna tillegnan hade hos decanus, professor Anders Stobæus, undergått vederbörlig censur och blifvit godkänd; men när disputationsacten försiggick visade det sig, att svenskheten hos den studerande ungdomen från dessa landskap under de förflutna år redan blifvit större och mera känslig än till och med hos Stobæus, en af dess varmaste befordrare bland universitetets lärare. Ej blott föreföll under disputationsacten ett obehagligt uppträde, utan den skånska nationen, hvilken då äfven omfattade den blekingska, ansåg sig i sin helhet så förolämpad, särskilt genom de i tillegnan förekommande orden "semina odii et malevolentiæ," att den genom tvenne utsedda ombud inför consistorium begärde undertryckandet af nämnda tillegnan och disputation [2]). Skånska nationen torde visserligen hafva blifvit någorledes tillfredsställd genom den resolution af consistorium, "att orden ej kunde annat än tydas till dess avantage och heder" och ett stadgande af 40 d:rs böter för den, som fördristade sig att annorledes tyda dem [3]); men angående denna sak utbröt emellan professorerna Lundersten [4]) och Stobæus en häftig strid, som ej så lätt stod att stilla, emedan den förre slöt sig till de förnärmade och förklarade sig i tillegnan finna "en del underliga positiones, hvilka kanhända farligare consequentier med sig draga," och beskyllde den sednare för försummelse af sin embetspligt såväl vid censuren som under sjelfva disputationsacten, enär han ej vid tillfället besvarat de emot tillegnan gjorda inkast. Häraf uppvexte så småningom

[1]) Chr. Papke, Disputatio theologica de religiosis christianorum jejuniis 1687 $^{11}/_{4}$, resp. P. Sundius, Ostrog.
[2]) C. P. 1687 $^{24}/_{4}$.
[3]) C. P. 1687 $^{11}/_{5}$.
[4]) Se detta arbete II. Professorer i practisk philosophi III.

en injuriesak, som snart fyller protocoller och cancellersbref. Det är i den alldeles disputationsmessigt drifna striden om denna tillegnan, som cancelleren Lindsköld sjelf nedträder på den consistoriella kampplatsen, för att, äfven han, disputationsmessigt öfverbevisa den ene af de tvistande, professor Lundersten, om det orätta i de satser, hvilka han ur denna utleder. — Innan denne disputationslystne man slutat tvisten, hade han hunnit att framsöka ej blott ur potitisk utan äfven ur religiös synpunkt vådliga satser. Biskop Hahns inflytande och cancelleren Lindskölds bevis och befallningar stillade ändtligen denna strid, som under ett halft år oroat den lärda församlingen [1]).

Men frid och enighet återvände i sjelfva verket aldrig fullständigt vid universitetet under hela detta tidskifte. Hvarken inom consistoriet ingångna dyra förpligtelser eller styrelsens förmaningar och hotelser eller ens de tvistandes uppkallande till hufvudstaden att inför behörig domstol stå till svars, kunde utrota tvedrägtsandan; ty den låg i characterer och allmänna bildningsförhållanden. Omkring professorn i moral Lundersten och professorn i theologi Thomas Ihre [2]) gruppera sig nu de consistoriella striderna, alldeles som under universitetets första år omkring Josua Schwartz och Bernhard Oelreich. Till följe af cancelleren Lindskölds och procancelleren Papkes förmaningar ingicks 1690 [3]) emellan alla consistoriets medlemmar en högtidlig förlikning. Man underskref då en formlig act, hvarigenom ofvannämnde Lundersten återkallade alla sina stridsskrifter emot consistoriets ledamöter och alla "irringar och missförstånd alldeles dödades och tillintetgjordes genom en redelig och uppriktig amnesti." Man öfverenskom då för framtiden, att om något missförstånd hädanefter uppkomme, skulle procancelleren och consistorium ega makt att ålägga den dertill skyldige "en arbitral mulct:" men skulle någon vara "tenax och temerarius in litigio," då plikte han förste gången, förutan hvad sjelfva saken kan medgifva, ett hundrade tunnor spannemål. "Gör han det oftare" — heter det — "då procederes med sådan efter lag, kgl. resolutioner och academiska constitutionerna, och dessutom skall han vara förfallen till 400 d:r s:mts böter (ungefär $^{2}/_{3}$ af årets lön), hvilka skola användas till academiska bibliothekets förbättring; skulle någon, det Gud förbjude, upprepa denna nu componerade och bilagda saken, då plikte han på det allerhårdaste efter denna

[1]) C. P. 1687 $^{8}/_{10}$.
[2]) Se detta arbete II, Professorer i theologiska faculteten XII.
[3]) C. P. 1690 $^{19}/_{2}$.

punktens innehåll." För öfrigt lofvade då med underskrifter alla consistoriales att "härefter lefva och conversera med hvarandra inbördes som collegæ, bröder och af hjertat försonta och förtrogna vänner." Ej underligt, om cancelleren Lindsköld med glädje emottog en skrifvelse af denna art [1]). Men tyvärr var detta medel dock icke tillräckligt, isynnerhet sedan Ihre 1693 gjort sitt inträde i consistorium. När denne första gången hårdeligen angrep sina embetsbröder, tog man i sin nöd till den då redan längesedan aflidne Lindskölds bref och lät uppläsa dem för honom jemte den dåvarande cancelleren Gyldenstolpes förmaningar.

Men dylika medel hulpo icke; förhållandena blefvo tvärtom med åren värre, icke bättre, och föranledde slutligen den kungliga styrelsens ingripande.

När den inre oenigheten inom consistoriet föranledt, att 1696 års rectorsval blifvit företaget utan afseende på den i constitutionerna stadgade ordning, anmältes denna sak af cancelleren Gyldenstolpe inför konung Carl XI, som snart visade consistoriet sanningen af cancellerens året förut fällda hotfulla ord "att K. M:t lär intet skämta, när det till undersökning kommer" [2]). I ett ljungande bref befallte denne konung, som mindre än någon annan var benägen att tåla partiernas styrelse i Sverige, på hvad område det ock månde vara, rectors afsättning och sträng ransakning inför procancelleren öfver samtliga professorers förhållande ej blott vid detta val utan öfver hela deras embetsföring, deras flit och lefverne, "eftersåsom oss åtskillige oanständige oredor äro förekomne, som intet befordra den förkofring af studerande ungdomen, hvilken vi billigt skulle hafva att förmoda" [3]). Då ransakning blifvit hållen, yttrar han i en skrifvelse till cancelleren, att tillräckligt skäl vore för handen att "deras härvid förelupna sjelfsvåld, förbrytande mot constitutionerna och isynnerhet begångna sidovördnad emot canceller och procanceller exemplariter och på det högsta ifra och afstraffa låta;" men att han på grund af fällda förböner låtit sig beveka att för denna gång låta det dervid bero, "allenast I sådan deras obetänksamhet noga och utförligen dem för ögonen ställe samt allvarligen förehålle, att de i stället för det buller och oväsende de sinsemellan hålla, heller beflita sig om sämja och enighet med en tillbörlig flit i deras embetens förrättande,

[1]) Se ofvan sid. 106.
[2]) C. B. 1695 $^{15}/_{1}$.
[3]) K. B. 1686 $^{4}/_{2}$.

och der de oftare låta sådane upptåg och onödiga trätor och sjelfsvåld hos sig förspörjas, skola vi dem utan all nåde alldeles afskaffa och deras ställen igen förse med andra professorer, som sig bättre dervid kunna skicka, deras ed och embetes pligt iakttaga samt våra förordningar med större aktsamhet efterlefva vilja; tillhållandes I för det öfriga dem dertill, att de icke allenast med större flit och ifver, än af somlige härtill är skedt, till ungdomens uppbyggelse förrätta deras i nåder anförtrodde embeten, utan ock derför inför eder och procancellario efter våra förordningar reda och räkenskap göra" [1]). Denna skrifvelse medförde åsyftad verkan för Carl XI:s återstående styrelsetid, men ej långt efter denne konungs bortgång måste ett nytt kungligt bref, i samma anda affattadt, återställa det störda lugnet [2]). Då uppkallades till hufvudstaden att stå till svars rector, prof. Ihre jemte secreteraren Z. Sundius [3]) och tvenne af professorerna, A. Stobæus och Erland Lagerlöf [4]), den sednare såsom befullmäktigad å de öfrigas vägnar. Ransakning fördes 1698—1700 i justierevisionen, men dom föll icke, utan omsider befalltes de uppkallade att draga hem och der förbida utslaget. Dervid förblef det; men händelsen synes hafva medfört en helsosam skräck, ty tvisterna och oredorna blefvo färre, ehuru de aldrig sålänge Ihre satt qvar i consistorium fullkomligt upphörde. Beklagligtvis var det läroinrättningen i sin helhet, som dyrast fick umgälla detta inre split; ty med oenigheten i consistorium hade följt slapphet i den academiska disciplinens handhafvande [5]), och medan de trenne lärarne under ransakningen uppehöllo sig i hufvudstaden, hade undervisningen vid de vigtiga lärostolar, som dessa innehade, måst fördelas på de få återstående. Det kan då knappt förefalla underligt att under nästa tidskifte det stundom vid embetens tillsättande äfven tages i betraktan de föreslagnas sinnelag: så lifligt hade man under detta erfarit, hvad skada några trätgiriga sinnen kunna förorsaka det hela.

Den academiska undervisningen fortgick i samma anda som under tidskiftet 1668—76, och universitetets hela verksamhet kan sägas hafva

---

[1]) K. B. 1696 28/4.

[2]) K. B. 1698 1/6.

[3]) Se detta arbete II. Secreterare vid universitetet IV.

[4]) Se detta arbete II. Professorer i romersk vältalighet VII.

[5]) K. B. 1698 1/6 omtalar "det sjelfsvåld och oväsende den studerande ungdomen i Lund med nattebuller och grofva excessers begående i synnerhet på professorernas hus samt vaktens efterjagande och hamlande hafva föröfvat," och ställer bristerna i tuktens upprätthållande och strafflösheten för förbrytelserna i sammanhang med consistoriets oenighet.

varit en undervisningsverksamhet; ty det har under hela denna period icke funnits någon lärare vid universitetet, hvilken såsom under den föregående Samuel Pufendorf och under den följande Andreas Rydelius deltagit i det högre vetenskapliga arbetet. — Undervisningen synes, då den icke varit afbruten af hinder sådana som de ofvannämnda, hafva jemnt fortskridit. Mot försummelser af lärarne voro stränga straffstadgar fastställda. Så bjuder kungl. brefvet af 1682 $^{28}/_{7}$, att den professor, som försummar tio läsetimmar å rad utan laga förfall och anmälan hos rector, skall böta tjugo tunnor korn, och för tjugo timmars försummelse stegras böterna till tretio tunnor: framhärdar han än vidare i försumlighet, afsättes han från tjensten, och rector delar hans öde, ifall han icke håller noggrann uppsigt deröfver, att dessa stadgar rätteligen tillämpas. Genom införandet af svensk kyrkoordning utvidgades undervisningstiden ej obetydligt. Tillförne hade denna under fastlagen afbrutits genom hvarje dag hållna predikningar; nu inskränktes dessa till onsdagar och fredagar [1]). De förut hvarje onsdag och fredag hållna predikningar torde emellertid ej hafva upphört, och å andra sidan utsträcktes äfven sommarferierna, liksom förut, vida längre än constitutionerna föreskrefvo, så att ungdomen sällan var åter församlad före October månads ingång.

Inom den theologiska faculteten var Christian Papke detta tidskiftes mest framstående lärare och efter honom Th. Ihre och J. Poppelman. Th. Ihre upprättade 1695 ett collegium theologicum disputatorium och inbjöd till deltagande deri genom ett program, hvari den studerande ungdomen inbjudes att fördela sig i respondenter och opponenter. Examen attestationis hade ej blifvit hållen under det första tiotalet, men cancelleren gaf 1691 löfte om dess återupplifvande. Spår af samma ofördragsamhet, hvaraf den föregående tiden lemnat så många prof, förmärkas äfven nu. Så anföll Ihre i förening med moralium professorn Lundersten en afhandling af communitetsprosten Floræus, De uniformitate spiritus, och begärde dess undertryckande för de deri befintliga "noviteter in philosophia och grufliga hæresis in theologia" [2]). Den philosophiska faculteten tog deremot forskningens frihet i försvar, när den höll sig inom gränser, sådana som denna afhandling utstakat för sig. Deraf uppvexte en strid, i hvilken cancelleren Gyldenstolpe slutligen fällde utslaget till förmån för afhandlingen och den philosophiska faculteten.

---

1) C. P. 1685 $^{28}/_{2}$.
2) C. P. 1695 $^{22}/_{4}$.

— Midt under sina blodigaste fälttåg i Polen glömde ej Carl XII att slunga decreter emot "svärmandar, de der kallas pietister" [1]), och consistorium får befallning att hafva noga inseende öfver att inga tryckta skrifter, som innehålla villfarelser, må blifva införda och af de studerande brukade. Lärarne hotas med afsättning, om de lära några nya och skadliga satser, och lärjungarne med ovärdigförklarande till statens tjenst, om de lyssna till dem. Stränga theologiska examina med hvarje student, innan han utfår sitt testimonium vitæ, påbjudas, och den strängaste censur befalles vid den utländska literaturens införande [2]), så att boklådorna på sjelfva packhusen skola noga genomses och granskas. På dessa larmfulla skrifvelser svarar Lunds consistorium, att vid universitetet "något pietisteri ej försports eller svärmandar voro till finnandes" [3]).

Den juridiska faculteten hade tvenne ledamöter, af hvilka den ene, juris naturæ, gentium et moralium professorn, mera till rangen än i verkligheten tillhörde faculteten. Egentlig juris professor var under större delen af samma tid en af det äldre universitetets lärare, N. Hylthenius-Silfversköld och jemte honom R. Gjedde-Ehrenborg. Af den sednares fullmakt [4]) ser man, att han hade att undervisa i både svensk och romersk rätt, "accommoderandes institutiones juris civilis till vår svenska lag, så att han mera visar rationes legum ex naturali gentium jure än af en hop öfverflödiga allegationer, som mera tjena till att irra: in summa som en redelig man och trogen informator" [5]).

Den medicinska faculteten hade blott en lärostol. 1689 blef M. Neuman till medicinæ doctor promoverad af professor Sack-Sackensköld, och var han ej blott Lunds universitets förste promoverade doctor inom denna facultet, utan i allmänhet den förste i Sverige promoverade doctor medicinæ. Han hade 1687 undergått examen, hvarom den philosophiska facultetens protocoll vittnar, hvarest anteckning om dess förlopp finnes. Provincialmedicus, sedermera professor Döbelius-von Döbeln höll 1699 den första anatomiska dissection, hvarvid ett särskilt program utgafs [6]).

---

[1]) K. B. Blonie 1704 $^{20}/_{8}$, Ravitz 1705 $^{27}/_{3}$, Lusuc i Wolhynien 1706 $^{7}/_{6}$.

[2]) K. B. Pinsk 1706 $^{26}/_{4}$.

[3]) C. P. 1704 $^{21}/_{10}$. Om undervisningen inom denna facultet, se vidare detta arbete II, 55. Om lärarne se professorer i theologi VII—XII.

[4]) 1696 $^{21}/_{3}$.

[5]) Om undervisningen inom denna facultet se detta arbete II, 107. Om lärarne se professorer i svensk och romersk rätt I—IV.

[6]) Prog. 1699 $^{12}/_{7}$. Om undervisningen inom denna facultet se vidare detta arbete II, 133 Om lärarne professorer i practisk medicin II och i theoretisk medicin II.

Den philosophiska faculteten räknade 6 lärostolar, om man till denna hänför äfven professionen i moral, natur- och folkrätt; de omfattade, utom dessa nämnda ämnen, logik och metaphysik, romersk vältalighet och poesi, österländska språk och grekiska, historia samt mathematik.

Samuel Pufendorf och Chr. Papke hade vid det äldre universitetet gifvit lyftning åt philosophiens studium och deras namn äro dess bästa minnen. Obestridligen egde ingen af dem, som vid det nya trädde närmast efter dem, kraft till att upplyfta deras fallna mantlar. Först med Andreas Rydelius uppträder under följande tidskifte deras jemnbörding. Att döma efter de handlingar, som gifva det hufvudsakliga bidraget till bedömandet af läroverksamheten vid universitetet under denna tid, den philosophiska facultetens examensprotocoller [1]), synes det philosophiska studiet hafva nedsjunkit till sin gamla skolastiska form. Man har sysselsatt sig med psychologiska och metaphysiska frågor och framför allt med logik, fattad såsom en förståndsöfning, beräknad på att inprägla en sträng methodisk ordning till tjenst vid disputationsöfningen. Det var mindre en fri vetenskap än en tjenande; och man öfvade sig mest af formelt intresse på lösningen af supranaturalistiska problemer. Vanligtvis består en examen uti framställandet af syllogismer, som af examinanden upplösas [2]). Jemte professionen i latin bildade denna förskolan för disputationsväsendet [3]). Lärostolen i practisk philosophi eller, såsom benämningen ännu var, professio juris naturæ, gentium et moralium, innehades under hela denna tid af Johan Lundersten, som åtminstone sjelf egde en liflig öfvertygelse derom, att han på bästa sätt utöfvade sin läroverksamhet, ty ehuru ständigt sjuk, så att han ej kunde förflytta sig utom sitt hus utan måste föreläsa hemma, åberopade han engång 9 § duellplacatet emot den, som angifvit honom för försummelse af sitt embete [4]).

---

[1]) Öfver de philosophska candidatexamina finnas fullständiga uppgifter. De öfriga faculteterna sakna archiver för denna tid.

[2]) T. ex. 1705 7/6. In metaphysicis qvæstiones qvasdam habuit, scilicet de definitione caussæ in genere et divisione, caussa efficiente ejusque definitione; de caussa morali, num vera caussa sit necne; de caussæ moralis intentione directa et indirecta; hinc syllogismus in forma talis proposita est:

Omnis vera caussa influit in effectum,
Causa moralis non influit in effectum
Ergo caussa moralis non est vera caussa;

qvem reducebat a secunda in primam figuram. Deinde de libertate actionis, quæ in libertatem contradictionis et contrarietatis dividitur.

[3]) Se vidare detta arbete II, 266. Professorer i theoretisk philosophi IV—VIII.

[4]) C. P. 1707 16/9.

Det mechaniska studiet af språken fortfor och framför allt af latinet, som alltjemt intog platsen af ett nytt modersmål för de lärde. Vid sitt inträde till professionen i romersk vältalighet, 1687, hade J. Hörling funnit detta studium i sjunkande. Af alla tecken att döma synes det under hans tid åter hafva höjt sig. Efter genomgången theoretisk kurs i rhetorik och trägna practiska öfningar, genom hvilka åhörarne i minnet tillegnat sig hvad af äldre och nyare författare blifvit läst och äfven försökt sig i efterbildningar, kunde han 1689 offentligen våga försöket med en method, som i sin egendomliga halfdramatiska form påminner om den inom jesuiterskolorna brukliga läromethoden. Det program (1689 $^{16}/_{6}$), i hvilket han inbjuder åhörarne, gifver härom upplysningar. Sex af hans bästa lärjungar skulle offentligen uppträda och framställa de öfverläggningar i den romerska senaten, som föregingo det första puniska kriget. Det nyinrättade auditoriet i Lundagårdshus fick härvid tjena till att föreställa Bellonas tempel, och det var der som en student såsom förste consuln Appius Claudius Caudex inför en romersk senat af studenter anmälte en annan, hvilken såsom mamertinernas sändebud höll sitt tal inför senaten och begärde Roms hjelp; en af senatorerna framställde skälen för dess beviljande, en annan skälen emot och en tredje mellanpartiets mening. Den sjette af de uppträdande, som föreställde andre consuln M. F. Flaccus, utlofvade derpå åt det mamertinska sändebudet på senatens och det romerska folkets vägnar den önskade hjelpsändningen, och sändebudet höll till svar en tacksamhetsoration. Uppträdet varade både förmiddag och eftermiddag; de uppträdande hade införsatt sig i den historiska händelsen och sjelfva under professorns uppsigt skrifvit sina tal i en med denna öfverensstämmande anda. Acten afslutades med ett tal af en af de uppträdande "de eloqventiæ dignitate et præstantia," som utgjorde en af honom på egen hand utarbetad efterbildning af Ciceros tal pro Archia poeta. Att under denna tid detta latinstudium, som afsåg fullkomligt herravälde öfver språket och dess behandlande i rhetorisk anda, flitigt drifvits, derom vittnar utom detta prof de många orationer, som offentligen anställdes, i hvilka den studerande ungdomen ej minst ofta uppträdde: kunde dock vid cancelleren Lindskölds död ur hvarje nation en parentator tagas, så att studenternas latinska sorgefest öfver denne deras lärde skyddsherre varade i sju dagar. Vid examina i latinet förelägger eloqventiæ professorn vanligen ett ställe af en författare — under det första tiotalet

är det oftast Suetonius —, som kan gifva anledning till frågor i de romerska antiqviteterna och derom rör sig examen. Så håller sig t. ex. en examination uteslutande till frågor, rörande den romerska rättsskipningen, en annan berör endast frågor om patriciatet. Engång förelägges ett carmen af Hugo Grotius, hvilket examinanden har att omedelbart återgifva i prosaisk framställning [1]).

Den andra lärostolen för språkvetenskap var den uti österländska språk och grekiska; om studiet af dessa språk meddela handlingarne nästan inga upplysningar. Examina bestodo i öfversättningar till latin dels ifrån profangrekiska dels, och oftast, ifrån de bibliska skrifterna isynnerhet evangelierna [2]). Mathematikens studium hade blifvit särskilt gynnadt genom en kungl. förordning, som befallte, "att några visse studenter skulle hållas till studium mathematicum, för att användas vid landtmäteriet och derföre åtnjuta stipendier;" men åtminstone anmälde sig ingen mathematum studiosus från Lund till tjenstgöring, hvaröfver generaldirectören Transchöld klagar [3]). Examensfrågor beröra stundom utom geometri äfven hydraulik, optik och physisk geographi. Engång håller sig förhöret till uppvisande af de mathematiska vetenskapernas gagn för krigsvetenskapen [4]). Synnerligen bristfälligt förefaller studiet af historien, som, af examensprotocollerna att döma, ej under denna tid kan anses hafva varit studerad såsom en sjelfständig vetenskap. Än är det med den antediluvianska historien, än med bestämmandet af perioderna från verldens skapelse till judafolkets upplösning, som man sysselsätter sig; oftast dock med den antika verldens historia, sällan med yngre händelser. Ibland går historien under på dessa ströftåg in på det bibliska området, såsom då i en examen af 1682 den tjenstförrättande professorn frågas: Qvomodo describitur Alexander Macedo a Daniele? Resp. Per leopardum 4 capitibus. Dan. 7. — Quid significant 4 capita leopardi? Resp. Significant monarchiam Græcorum dividendam esse in 4 partes seu regna, videlicet in regnum Macedonicum, Asiaticum, Syriacum et Ægyptiacum. — Qvomodo describitur bestia Monarchiæ 4:æ? Resp. Terribilissima omnia conculcans. Med And. Stobæi anträde till den historiska professionen steg emellertid studiet af denna vetenskap betydligt. I en examén från 1687 finner man sålunda en redogörelse för

[1]) Se vidare detta arbete II, 250; om lärare, se professorer i romersk vältalighet V—VII.
[2]) Se detta arbete II, 186; om lärare, se professorer i österländska språk II—III.
[3]) K. B. 1688 $^{1}/_{8}$.
[4]) Se vidare detta arbete II, 173; om lärare, se professorer i mathematik II—IV.

hufvudsakerna af Frankrikes nyare historia till dåvarande tid; i en annan af 1704 har examen berört Sveriges historia från Gustaf I:s till dåvarande tid. Men huru ringa dock fordringarne kunde vara, visar sig deraf, att ett annat år frågan är om redogörelse för Miltiades' historia efter Cornelius Nepos: den antediluvianska historien förekommer ännu 1708 [1]).

Ett ordnadt befordringsväsende gafs ännu icke och kunde näppeligen ännu gifvas vid det inom loppet af 50 år tvenne gånger nyupprättade universitetet, och consistorii egna åtgerder vid embetstillsättningar inskränkte sig ännu mest till anbefallningar hos högre myndigheter. Utan yngre lärareplatser, egde det i sjelfva verket ännu intet hopp om att sjelf kunna uppfostra sina lärare; också tillsattes af dess egna lärjungar under hela detta tidskifte endast mycket få. Synnerligt afseende fästades vid befordringar på corporationens intresse. Så inlemnar consistorium till cancelleren 1687 en anbefallning, rörande åtskilliga utnämningar, med åberopande af följande grunder: "detta förslaget synes lända academien till uppkomst, de querulerande till tröst och några vigtige differentiers upphäfvande" [2]). Och cancelleren antager förslaget. En sådan uppfattning af befordringsväsendet, företrädesvis ur synpunkten af corporationens intresse, var det, som kanske lika ofta som ett verkligt polyhistoriskt vetande gjorde omflyttningar från den ena lärostolen till den andra, ja från den ena faculteten till den andra under denna tid så vanliga. Så öfvergick t. ex. Bonde Humerus från bibliothecariatet till lärostolen i mathematik, från denna till den i österländska språk och derifrån till theologiska faculteten. Wetterhamn-Riddermark öfvergick från lärostolen i mathematik till den i juridik. 1707 vid dennes död skedde en stor omflyttning, som af Carl XII från Altranstadt 1707 $^{24}/_{7}$ bekräftades. Sedan man förgäfves underhandlat med den redan halft orklöse juris naturæ och gentium professorn Lundersten om hans öfvergående till lärostolen i svensk och romersk rätt, tog man utvägen att till denna öfverflytta professoren i eloqvens Hörling; professorn i logik och metaphysik Lagerlöf öfvertog dennes syssla, och J. Steuch inträdde såsom ordinarie professor i Lagerlöfs ämne: de sysslor, Steuch innehade, nämligen communitetspræposituren och bibliothecariatet, fördelades så, att Andreas Rydelius genom den förra erhöll sin första anställning vid universitetet och den gamle professorn i historia A. Stobæus med

[1]) Se vidare detta arbete II, 227; om lärare, se professorer i historia III—V.
[2]) C. P. 1687 $^{16}/_{3}$.

sin förra syssla förenade bibliothecariatet, till grund för hvilken befordran anfördes, "att han den såsom academiens senior nogsamt meriterade [1]). Hela omflyttningen förorsakades af önskan att bereda platser åt J. Steuch och A. Rydelius.

Om redan detta täta öfvergående från ett läroämne till ett annat inom samma facultet ej kunde vara utan men för de enskilta vetenskaperna inom densamma, så måste öfvergåendet från en facultet till en annan inverka ännu mera skadligt på hela utvecklingen. Vanligast var öfvergången från de öfriga till den theologiska såsom i rang och inkomster den förnämsta, och den utvecklade sig nästan till fullkomlig regelbundenhet inom den philosophiska faculteten, så att den utmärkte läraren, just på höjden af sin utveckling, rycktes från sitt egentliga ämne. Detta förhållande var i sjelfva verket endast ett uttryck af den kyrkliga character, som universitetet ännu bar. Men om den theologiska faculteten vann, var förlusten på den philosophiska facultetens sida och på hela universitetsutvecklingens.

Utom de ordinarie lärostolarnes innehafvare funnos egentligen icke ännu några vid universitetet anställda lärare med undantag af en e. o. professor i den philosophiska faculteten och communitetets præpositus. Men förhållandena drefvo mera och mera till anställandet af adjuncter och docenter. Så begärde consistorium upprepade gånger Andreas Rydelii anställande såsom adjunct i den philosophiska faculteten [2]); men det afslogs af cancelleren. Emellertid uppehöll han sedan 1699 den undervisningsskyldighet, som kunnat åligga en ordinarie adjunct inom faculteten. Han måste dock af facultetens decanus terminligen begära tillstånd att hålla sina föreläsningar öfver uppgifna ämnen [3]), då all enskilt undervisning stod under dess uppsigt. Åt de magistrar, som enskilt uppvaktade ungdomen med collegier, anslogs gerna ett stipendium af första klassen [4]). En rabbin erhöll stipendium för den undervisning, han lemnade ungdomen i orientalspråk [5]).

I de philosophiska examina anställde alla facultetens medlemmar förhör, och i samma nära sammanhang som vetenskaperna betraktades stå till hvarandra, betraktades också betyget. Examen skulle ske pu-

[1]) C. P. 1707 15/6. Rectors yttrande.
[2]) 1700 7/4, 1701.
[3]) Ph. Fac:s P. 1703.
[4]) C. P. 1685 14/2.
[5]) C. P. 1690 29/3.

blice och inför alla professorer, "på det att alla måtte kunna skönja, om de eruditionen gilla eller improbera ville," såsom det på ett ställe heter. Ej alltid synes de utanför ståendes omdöme hafva sammanfallit med facultetens. Åtminstone har 1689 en student på sjelfva communitetet dristat sig till att hålla en oration "de magistris æqvivoce sic dictis," som faculteten ansett riktad emot "magistrarne i orten." Han blef emellertid af faculteten tvingad att på samma ställe öfver samma ämne hålla en ny oration, som faculteten i sin helhet först öfversett och rättat "till dämpande af den förargelse han yppat." Dädanefter fingo ej ens dedicationer eller gratulationer tryckas utan under professors uppsigt. Så häftigt upptog man anmärkningar.

Rättigheten att utdela doctorsvärdighet var det som hufvudsakligen skilde universitetet från ett collegium illustre, hvartill det nyss hotats att se sig förvandladt. Att man derföre sökte att, så ofta sig göra lät och med så mycken framgång som möjligt, anställa promotioner, var ej underligt; det låg redan i tidens anda, som egde så mycken böjelse för ett högtidligt representativt uppträdande. För att göra universitetets första promotion efter återupprättandet så mycket större och mera lysande, infunno sig tid efter annan till examina i philosophiska faculteten de förnämsta af de i landskapen infödda försvenskningsmännen [1]), och i 1688 års promotion togo bland andra Sveno Canutius, Casten Rönnow och Anders Schartow sina lagerkransar. När redan några år derefter, 1692, tillstånd begärdes till en ny promotion, beviljades den väl; men cancelleren Gyldenstolpe tillade, att "han icke tviflade, att faculteten dragit försorg och ytterligare drager försorg, att ingen bekommer dessa honores, som intet dem väl förtjent hafver, så att denna grad och detta hedersnamn, som vid denna academien utdelas, måtte icke derigenom falla i vanvördnad och publica academiæ testimonia mista sin credit" [2]). Consistoriet å sin sida såg gerna dessa universitetets hedersdagar så ofta som möjligt återkomma, och för att försäkra sig derom, att candidaterna skulle vid universitetet promovera, inflöt så småningom i edsformeln, såsom förhållandet varit vid medeltidsuniversitetet, den förbindelse att ej vid annat universitet taga promotion [3]), hvarjemte löfte togs, att om candidaten ej infann sig sjelf, han dock skulle insända promotionsafgiften.

[1]) Det antydes på ett ställe, att de varit dertill anmodade, förmodligen af procancelleren Hahn.

[2]) C. B. 1692 $^{16}/_{4}$.

[3]) Se eden, ph. fac. prot.

Vid 1706 års promotion skrefs till stiftsstyrelserna, liksom ofta sedermera, "att de ville secundera verket och tillhålla sina stifts membra, om några vore som dertill lust hade," att inställa sig till promotion. Bestämd dag för dessa högtidligheter fans icke, men vanligen togs dertill universitetets särskilta högtidsdag, Carls dag, den 28 Januari. Cancelleren Lindsköld hade förbundit universitetet att årligen högtidlighålla årsdagen af slagtningen vid Lund, den 4 December: denna föreslogs ibland äfven dertill, liksom äfven engång årsdagen af slaget vid Narva. Högtidligheterna, som vid det äldre universitetet varit anställda i öfverensstämmelse med de i Kjöbenhavn brukliga, så att till acten äfven hörde ett fackeltåg, antogo den prägel, som de intill våra dagar bibehållit. Vid tillsättandet af första hedersrummet togs på denna tid gerna ålder och embete med i räkningen; man förhalp sig då ifrån den yngre förtjenstens anspråk på det sätt, att åt denna inrymdes platsen af secundus inter duos pares; möjligen uppkom på detta sätt värdigheten af ultimus. Acten afslutades med gratulationstal på prosa.

Den literatur, som universitetet under detta tidskifte lemnat efter sig, är nästan uteslutande program- och disputationsliteratur. Programliteraturen fortgick i samma anda och samma form, som under det äldre universitetets tid. Ej blott utställdes programmer vid tilldragelser at betydenhet — och ibland äfven vid obetydliga [1]) — som på något sätt rörde universitetet; äfven vid allmänna betydelsefulla händelser framträda de, och man kan väl säga, att hvad som djupast gjort intryck på samtiden också haft ett återskall i de academiska programmerna, talen och festerna. Så tränger ända in i denna literaturkrets den protestantiska verldens klagosuck öfver Ludvig XIV:s protestantförföljelser [2]) och äfven dess glädje öfver Wiens räddning från de otrogna [3]). När fosterlandet i början af det ingångna århundradet med hänförelse helsade budskapen om Carl XII:s och de svenska härarnes segrar i det östra Europa, genljödo de academiska hörsalarne, fast på ett främmande språk, af lärarnes och lärjungarnes deltagande i det fosterländska jublet. Det är nu blott de korta inbjudningsskrifterna som vittna derom [4]). — Dispu-

[1]) Man har t. ex. ännu från denna tid ett acad. program utstäldt vid en professorsfrus begrafning Prog. 1704 $^{3}/_{4}$.

[2]) Prog. 1685 $^{13}/_{12}$ af Chr. Papke.

[3]) Prog. 1686 $^{13}/_{6}$ af J. Hörling.

[4]) Dylika fester firades vid Lunds universitet 1701 tvenne och under de närmast följande åren merändels en årligen. Det finnes, jemte från 1702 ett latinskt äfven ett franskt program, utstäldt af prof. Riddermark vid det franska tal, hvarmed segren vid Clissow blef

tationsliteraturen är under denna tidrymd jemnförelsevis vida mindre omfattande, än den var under den föregående. A. Wetterhamn-Riddermark och Andr. Stobæus äro de, som lemnat de flesta bidragen till densamma. Undervisningsverksamheten var för de flesta bland lärarne hufvudsak. De enskilta disputationerna saknade all betydelse för literaturen och de flesta voro väl icke ens tryckta: de voro helt enkelt tillkomna pro exercitio. Philosophiska facultetens protocoller upptaga förteckningar på desamma, och af titlarne kan man sluta sig till deras art och värde. De gälla ämnen, sådana som de gratitudine, de odoratu, de puncto, de Europa; när 1702 en studentdisputation anmäldes öfver ämnet de laceratione vestium och 1705 en annan de oraculorum origine, förklarade consistorium sig "intet hafva deremot, utan önska till lycka" [1]); hvaraf man finner, att anspråken ej voro synnerligen stora, åtminstone med afseende på ämnena.

Allt academiskt tryck måste undergå vederbörlig censur inom faculteterna, och öfrig literatur stod under cancelicollegium; men consistoriet i orten hade enligt kgl. brefvet 1684 $^5/_7$, att censurera kyrko- och skoleböcker och antiqvitetscollegium särskilt hade under sin censur arbeten berörande antiqviteterna. På presterskapets anhållan vid 1686 års riksdag hade en censor librorum vid cancellicollegium blifvit förordnad, och consistorium erhöll befallning att i förefallande frågor vända sig till honom, så att hvarken utifrån måtte införas eller inom landet tryckas något, som kunde störa den så lifligt eftersträfvade enheten i kyrka och stat [2]).

De academiska exercitierna fortgingo, såsom före upplösningen 1676, i rid- dans- och fäktkonst samt de lefvande språkens talande. Likväl upphörde ridskolan snart; de medel, som blifvit anslagna till dess underhåll, användes till andra ändamål, och dess byggnader förföllo 1697 klagas det att, sedan de omsider instörtat, staden tagit tomten i besittning och låtit använda den till byggnadsplatser för enskilta [3]). Danskonsten ansågs så nödvändigt tillhörande den academiska uppfostran, att, när en dansmästare af cancelleren fått tjenstledighet, en annan straxt sattes i hans ställe, "såsom academien intet väl kan vara dansemästare någon lång tid förutan" [4]). Språkmästaretjensten gafs vid

firad. Vid detta tillfälle användes för första gången vid universitetet ett lefvande språk i den academiska talarestolen.

[1]) C. P. 1705 $^{18}/_5$.

[2]) Cancellicollegii bref 1688 $^{16}/_8$.

[3]) 1697 års räkenskapsbok.

[4]) C. P. 1700 $^{17}/_3$.

universitetets återupprättande åt professorn i mathematik och förblef, eget nog, för en lång tid förenad med den mathematiska professionen, såsom det synes, ej just till fromma för dessa språkstudier [1]). Efter professor Riddermarks afgång till den juridiska lärostolen anställdes åter en egen språkmästare. Musicaliska öfningar börja att omtalas. Vid communitetet gafs undervisning i sång, och det inköptes 1702 ett positiv "till academiens heder och en grundval vid musiken såsom vid andra skolor och academier, der musiken excoleras" [2]).

Under de första åren efter återupprättandet måste universitetet åtnöja sig med att fortfarande begagna till auditorier domkyrkans chor och capeller samt det fordna domcapitelbibliotheket. Domkyrkan var sålunda att betrakta som universitetets offentliga byggnad, och dess anslagstafla var anbragt på en pelare å densamma. Capitelbibliotheket, dess andra byggnad, befann sig i det beklagliga skick, att consistorium befarade, att olycka skulle tima deraf, "att det för professoribus är svårt på sina bänkar upp- och nederkomma" [3]). Så mycket välkomnare måste Carl XI:s gåfva af det från Winstrups arfvingar reducerade Lundagårdshus blifva. Det är detta, såsom det antages, på grundvalarne af det fordna erkebiskopspalatset uppförda hus, som alltsedan måst tjena universitetet till dess egentliga hemvist. 1691 hölls der det första consistorium, och 1697 invigdes med en högtidlig oration auditorium superius till ett auditorium carolinum. Inalles inrättades 3 auditorier; bibliotheket, förut inrymdt, äfven det, i ett af domkyrkans capeller, och bokhandeln, hvarpå åt bokhandlaren Hylledahl 1689 gifvits privilegium [4]), flyttades äfven dit från domkyrkan. Emellertid fortfor alltjemt och långt sednare domkyrkochoret att tjena universitetet till festauditorium.

Utom bibliotheket egde ännu alltjemt universitetet inga institutioner; ty visserligen bestämdes 1690, att den till Lundagårdshus hörande trädgården skulle vara en hortus botanicus och stå under medicinæ professorns uppsigt [5]); men det dröjde länge, innan någon botanisk träd-

---

[1]) C. P. 1703 $^{10}/_{2}$. Prof. Ihre yttrar derom: "i all min tid jag varit här, har intet varit någon student, som någon perfection nått i fransyska, långt mindre i italienska."

[2]) C. P. 1702 $^{1}/_{8}$.

[3]) C. P. 1687 $^{16}/_{11}$.

[4]) K. B. 1689 $^{16}/_{11}$. I de inskränkta förhållanden, hvari universitetet lefde, kunde denna ej blifva af betydenhet. Det tecknar dessa, att när rector 1695 ^{7}, påminte om föreläsningarnes början, svarades, att Malmö marknad, der den bästa bokhandeln öfvades, nu var förhanden och att flera professorer ämnade sig dit, hvarföre äfven terminens början uppsköts.

[5]) C. B. 1690 $^{22}/_{3}$.

gård kom till stånd, enär alla medel till dess underhåll saknades [1]). Bibliotheket var äfven en institution i sin uppkomst. Bildadt genom sammanslåendet af tvenne till universitetet skänkta enskilta bibliotheker, nämligen Edm. Gripenhielms och prof. Chr. Rostii, hade det få medel att utvidga sig, och först 1698 erhöll det ett fast anslag [2]). En kgl. resolution af 1693 [3]), som af domkyrkans medel anvisade en årlig summa till theologiska böckers inköp, nådde ej verkställighet. Ej heller blef frukten till en början särdeles stor af den 1698 utfärdade befallningen till alla boktryckare i riket att äfven till Lunds universitet aflemna ett exemplar af hvarje tryckt skrift [4]). De medel, institutionen för sitt utvidgande hade att påräkna, voro således utom ofvannämnda anslag ännu endast afgifter vid inskrifningar i studentmatrikeln och befordringar till vissa embeten [5]); ej underligt då, om inköp af de enskilta böckerna blefvo consistoriella frågor.

Lärjungarnes antal var i förhållande till de få lärarnes icke så obetydligt [6]), men äfven i detta afseende torde icke universitetet vid denna tid på något sätt kunna jemnföras med den äldre svenska högskolan i Uppsala. En hufvudkärna utgjorde alltjemt de södra landskapens ungdom, men förmodligen i följd af det förstörande krigets efterverkningar synes den icke hafva varit så talrik som under föregående tidskifte. Angående den uppsvenska ungdomen fann sig consistorium 1688 föranlåtet att skrifva till samtliga consistorier i riket och underrätta "hurusom K. M:t med särdeles nåd regalerar academien, begärandes derför att de skicka hit väl qvalificerade personer och icke allenast ablegera hit de, som äro utfattige och dessutom gjort slätt eller ringa framsteg i studier" [7]); hvarpå åtminstone Skara consistorium svarade med löfte att "från sitt gymnasio nedsända skickelige subjecta" [8]). Skulden för de öfverklagade ringa framstegen i studier torde dock icke all-

---

[1]) "Den var i så måtto botanisk," säger Lagerbring, "att der vexte kål och kirsbär." Anf. skr., 44.

[2]) Kgl. resolution 1698 $^{17}/_{6}$. Anslaget utgjorde 200 d:r s:mt af öfverskottet på stipendiemedlen.

[3]) Kgl. resol. 1693 $^{6}/_{11}$.

[4]) Cancellicollegii skrifvelse 1698 $^{14}/_{10}$. Den sedan 1662 i Sverige bestående stadgan om exemplars aflemnande till vissa allmänna samlingar synes först genom Elias Palmskölds bemödanden i början af 1700-talet hafva kommit till ständig tillämpning.

[5]) Kgl. resol. 1698 $^{17}/_{6}$.

[6]) En anteckning för 1692 uppgifver de närvarandes antal under detta års vårtermin till 212. C. P. 1692 $^{17}/_{2}$.

[7]) C. P. 1688 $^{17}/_{9}$.

[8]) C. P. 1688 $^{7}/_{12}$.

tid med rätta hafva drabbat gymnasierna; ty den osed hade inritat sig, att ungdomen i förtid afgick till universitetet, hvarest de obestämda examensfordringarne lätteligen beredde inträde. En kunglig förordning måste längre fram stäfja detta ofog: "sådane sjelfsvåldige djeknar" — heter det på Carl XI:s språk — "måste rector magnificus antingen straxt visa till skolan igen eller ock skrämma dem med, att de såsom lösdrifvare skola blifva kastade i knektehopen, hvilket förmodligen lärer kunna beveka dem till att efterlefva ordning" [1]). Den studerande ungdomen tyckes liksom under föregående tidskifte hafva haft sina qvarter i professorernas hus. Procancelleren Hahn hade vid universitetets återupprättande uppmanat professorerna att emottaga studenterna hos sig "propter honestam conversationem," och consistorium förklarar i sin första sammankomst, att det vill vinnlägga sig, "att detta varder efter yttersta görligheten practiseradt, dock så att coaction uteslutes" [2]). Studentåldren torde hafva varit mycket ojemn, enär det var tillåtet att i studentmatrikeln låta inskrifva barn ända från 7 års ålder, som under enskilt handledning uppehöllo sig med sina lärare vid universitetet [3]), och å andra sidan det långa åtnjutandet af stipendier inbjöd till långvarig vistelse derstädes.

Depositionen var under det första årtiondet af denna tidrymd ännu i bruk, och det fans, liksom under det föregående, en af consistorium formligen utnämnd depositor, vanligen någon äldre student; men det kungliga brefvet af 1691 $^{25}/_{11}$ upphäfde uttryckligen hela depositionsväsendet vid alla svenska universiteter [4]); likaledes upphäfdes genom samma kgl. bref den dermed sammanhängande penalismen. Om också depositionen vid Lunds universitet [5]) dädanefter för alltid är försvunnen, så var dock med detta kungliga maktbud penalismen långt ifrån utrotad, och den fick sitt stamhåll inom de under detta tidskifte lagligen erkända nationerna.

Dessa samfund, i constitutionerna förbudna, under föregående tidskifte underhand tålda, intogos nämligen under detta såsom ett led i

[1]) K. B. 1695 $^{19}/_{12}$.
[2]) C. P. 1682 $^{3}/_{1}$.
[3]) K. B. 1698 $^{25}/_{2}$.
[4]) Redan vid Lunds universitetets återupprättande hade konungen i en skrifvelse till generalguvernören Ascheberg yttrat, att depositionen syntes honom böra afskaffas "såsom en onyttig och fåfäng ting, som ger tillfälle till onödige omkostningar för de kommande och till tidsspillan för professorerne såväl som ungdomen, efter gemenligen slike samqväm gå på en lustig drum ut." K. B. 1682 $^{8}/_{3}$.
[5]) Besynnerligt nog synes den vid Uppsala universitet under följande århundrade åter hafva lefvat upp; åtminstone såg der De la Mottraye 1716 en depositionsceremoni. Se härom Geijer, Literaturblad, VI, 110.

den academiska organisationen. På grund af det kungliga brefvet af 1695 $^{19}/_{12}$, i hvilket för första gången nationsväsendet formligen af den högsta myndigheten erkännes, befalltes genom ett offentligt anslag i början af år 1696, att alla studenter skulle låta inskrifva sig i studerande landskap; nationerna erhöllo då en bestämd fördelning, till grund för hvilken stiftsindelningen lades, och det gjordes emellan professorerna "en repartition" af dem [1]). Förut endast enskilta föreningar, frivilligt bildade af dem, som, utgångna ur en gemensam födelsebygd eller skola, förenat sig till inbördes samlif och bistånd, blefvo de nu offentliga samfund af icke ringa betydelse för läroinrättningens hela inre organisation och fortforo tillika att vara de former, inom hvilka studentlifvet utvecklade sig, intill dess det inemot våra dagar i den Academiska Föreningen sökte att finna en ny och mera omfattande form genom sammanslutningen af dessa nationssamfund och en närmare förbindelse med lärareelementet.

Betraktar man nationerna ur synpunkten af deras förhållande till hela universitetsorganisationen, så finner man, att de vinna betydelse för denna dels i administrativt och disciplinärt afseende, dels såsom studieföreningar. Administrativ betydelse erhöllo de genom det stadgande i kgl. brefvet af 1695 $^{19}/_{12}$, som jemte det ofvannämda, att hvarje student skall vara i nation inskrifven, också bjuder, att den äldste och lärdaste i hvarje landskap skall afgifva såväl förteckningar å de terminligen närvarande som de allmänna lärostatistiska uppgifter, hvilka nationerna ännu i dag afgifva. Och medan universitetet sålunda genom dem erhöll de nödiga underrättelserna om sina lärjungar, blefvo de äfven af stor vigt för den academiska disciplinens upprätthållande. Snart vänder man sig alltid till dem i disciplinära mål af allmän natur. Constitutionernas stadganden om de studerandes lefverne, hvilka tillförne upplästes vid rectorsombytena, såväl som öfriga disciplinära stadgar allmängöras endast inom nationerna, och consistoriet kan genom inspectorerna vid förefallande tillfällen omedelbart träda i beröring med och leda ungdomen. Äfven göra nationerna sjelfva sitt till för att upprätthålla ordningen genom de disciplinära straff, som de ibland utsätta för sina medlemmar. Men också för studierna vinna de betydelse; ty snart framträda de äfven såsom studieföreningar, i hvilka disputationer och orationer under inspectorernas ledning vanligen vid mötena eller också på särskilt bestämda tider hållas. Äfven gifva inspectorerna enskilta collegier

[1]) C. P. 1696 $^{11}/_{1}$.

för sina nationsmedlemmar, de mest nitiska ganska ofta. Det blef derföre en ganska vigtig del af det academiska lärarekallet att vara en nations inspector, och handlingarne förvara bilden af mer än en, som på en sådan post verksamt ingripit i studiernas gång. Vi välja här att i Jonas Linnerius, som under större delen af denna tidrymd, 1689—1717, innehade inspectoratet öfver den största bland nationerna, den skånska, framställa bilden af en sådan inspectors verksamhet.

Då Linnerius emottog sin post, var den skånska nationen, i hvilken alltjemt den blekingska ingick, ännu icke svensk till tungomålet. En af hans första omsorger såsom inspector blef derföre att lära sitt landskap svenska. Han samlade sålunda nationen hos sig först och främst till exercitia stili på svenska "för språkets riktighets skull till uniformitetens befrämjande," hvilka han i allas närvaro rättade; äfven kom den under hans uppsigt tillsamman — ibland i en af de offentliga lärosalarne — för att afhöra små orationer på latin öfver åtskilliga ämnen, af nationskamraterna författade och af honom såsom inspector öfversedda och anmälta. En tid höll han enskilta collegier och exercitier i theologi, än öfver de schmalkaldiska artiklarne, än mot "de fanatiska Böhmister, då de begynte sig insmyga," än emot pietisterna, "de nya och skenheliga phariseiska svärmandar, hvilka helt nödigt varit i tid att emotstå." Alla dessa exercitier höllos i form af academiska disputationer med respondenter och opponenter. Äfven på annat sätt än omedelbart såsom lärare från cathedern trädde inspectorn i beröring med nationen. Så talar Linnerius med enhvar "efter hans beskaffenhet" om en viss method i hans studier och uppmanar till dagens fördelning i vissa timmar till olika studiers idkande; han infordrar till och med diarier öfver studier och förhör en och annan med anledning af de gifna uppgifterna för att pröfva deras sannfärdighet; han kallar i slutet af hvarje läsetermin 6 à 8 medlemmar i sender, utgående från de yngste, hem till sig i sitt hus att göra räkenskap för terminens studier. — Till tacksamhet för dylika omsorger uppvaktade nationerna sina inspectorer med stundom ganska betydliga honorarier, till hvilka medlen togos ur nationskassorna; det öfverensstämde med tidens sed och hade i sjelfva förhållandena sin grund.

Inom sig bildade dessa landskapsföreningar slutna samfund med en liflig och ofta ganska skarpt utpräglad samhällsanda [1]), smärre corpo-

[1]) "Nationsbandet skall sättas öfver slägtbandet," heter det inom göteborgska nationen. G. N. P. 1703 $^{11}/_{10}$.

rationer inom den stora academiska corporationen, i hvilka man inom trängre ramar finner återspeglade de närmast omgifvande och allmännare samhällsförhållandena. Under inspector stod närmast curatorn, hvars embete på denna tid inom de flesta landskapen var ambulatoriskt. Det följde bruket vid rectorsombytet och varade ett halft år. När rectorsembetet blef årligt, finnes någon tid derefter "curaturen" inom åtskilliga landskap äfven hafva blifvit årlig. Åldern var den merit, som här bestämde ordningen. Curator hade, under öfveruppsigt af inspector, närmaste vården om nationskassan, hvilken vanligen sköttes mycket illa, så att inspector, om hans honorarier stundom uttömde kassan, också ibland fick vara den som af egna medel fullgjorde den uppgift, hvarför densamma egentligen var inrättad, vården om de sjuka och fattiga. Den tredje sysslan inom nationen var notariens; ty från denna tid begynna dessa föreningar att ega skriftliga anteckningar [1]). Under denna styrelse ordnade sig sjelfva landskapet i trenne grader: seniorer, juniorer och novitier. Det sammanhölls ej endast af sin styrelse och af kamratskapets band utan äfven af nationslagarne, hvilka formligen besvuros.

Visserligen betraktade sig samfundet som ett broderskap och medlemmarne kallades bröder, nationsbröder; men skillnaderna emellan de trenne graderna inom broderskapet voro, isynnerhet mellan den första och den sista, ofantliga. Den känsla af öfver- och underordning, hvilken, skarpt utpräglad redan i familjen, gick igenom hela samhället och ansågs som grundvalen för all mensklig förening, bryter ej mindre starkt fram på detta område än på andra. I sin mildaste form betecknar engång vestgöta landskaps inspector, prof. Riddermark, detta förhållande och dess grund, då han säger: "seniores böra hafva curam novitiorum, således att de efterfråga, huru de tilltaga in vita et moribus; således böra ock novitii considerera ordinem, att de icke upphäfva sig öfver seniores, utan respectu ordinis bevisa dem all heder och respect, som de ega pretendera, icke beståendes denna skyldighet uti någon servil åtanka eller obligation, utan uti en sådan förmån, som den ene, som längre hafver varit vid academien, bör hafva framför de andra, hvilket uti alla collegier och alla societeter bör observeras, der de eljest skola af sig bestå" [2]). Åldren var nämligen inom dessa samfund gradmätaren, lik-

[1]) Skånska nationens protocoller begynna 1682, wermländska nationens 1684, westgöta nations 1693, göteborgska 1700. Det är på dessa protocollsanteckningar, som här lemnade skildring grundar sig.

[2]) Westgöta landskaps protocoll 1694 $^{4}/_{4}$.

som inom det stora omgifvande samhället börden och embetet. Den gjorde skillnaden emellan seniorer och juniorer, eller de som öfver eller under 5 år vistats vid universitetet, och på denna grund hvilade penalismen, hvilken var det starkaste uttrycket af hela denna anda af öfver- och underordning, som genomgick landskapsinrättningarne.

För att blifva fullkomligt upptagen i en dylik, måste nämligen enhvar underkasta sig att för en inom olika landskap vexlande tid af från 3 och 6 ända till 8 [1]) månader ställa sig helt och hållet till landskapets och isynnerhet seniorernas personliga tjenst. Han måste åtminstone tvenne gånger i veckan utom söndagen uppvakta sina landskapsbröder, för att emottaga och uträtta deras befallningar, och i allo ställa sig under deras lydnad. Den behandling, för hvilken han var utsatt under denna tid, då han, som det heter, måste "afbida sin absolution," var för honom neslig, och handlingarne innehålla rörande denna sak många talande vittnesbörd om sedernas allmänna råhet [2]). Novitierna eller penalerna måste under denna tid gå klädda i en särskilt drägt, som skilde dem ifrån öfriga studenter, beståe..de i grofva kappor och ouppbundna hattar; från bruket af värja, det utmärkande tecknet för studenten, voro de alldeles uteslutna, och först när de efter uttjent penalstid aflagt ed på landskapets lagar, erhöllo de tillstånd att bära den. En särskilt plats på den ena af kyrkans läktare var dem anvisad, och först efter halftannat års förlopp kunde den unge studenten tänka på att få intaga en plats nere i kyrkan bland de andra.

Det ofvan omnämnda kungliga brefvet af 1691 förklarade penalismen alldeles upphäfd; men i verkligheten förblefvo ännu länge många spår af densamma. Så hade Wermlands landskap redan året efter det kungliga brefvets utfärdande hunnit hemta sig från första skräcken och beslöt, att om också, för att intet måtte göras "emot det på academien publiceradt är," novitiernas service skulle upphöra, så borde de dock fortfarande bära sina kappor i tre månaders tid och uppvakta de sjuka; likväl sätter man nu för säkerhets skull vid anteckningen om kappornas

[1]) Så lång var novitietiden i östgöta nation; i den vermländska var den endast 3 månader, men dervid var fästadt det förbehåll, att, "der någon före absolutionen intet comporterade sig efter nationis nöje, kunde samma tid prolongeras, ja väl dupleras". Wermlands nations prot. 1684 $^{1}/_{12}$.

[2]) Så klaga t. ex. 1683 novitierna i Smålands nation hos consistorium deröfver, att de få knäböjande stå inför de äldre i landskapet och uthärda från 3 till 40 örfilar, få sönderslagna näsor och anfallas med dragna värjor, när de ej vid de äldres inträde stå upp. De äldre i landskapet hotade emellertid att alla lemna academien, om de ej "fingo sin satisfaction med novitierna" och saken slutade med att novitierna inlade en böneskrift för de anklagade. C. P. 1683 $^{17}/_{10}$.

afläggande, "som de godvilligen och sjelfkrafde påtagit hade." I början af 1700-talet synes den gamla penalismen ånyo hafva uppblomstrat med ny kraft, och vi skola under följande tidskifte se dess fullständiga upphäfvande blifva föremål för öfverläggningar inom consistoriet.

Studentlifvet bar, af de drag att döma, som handlingarne förvara, ungefär samma prägel som under föregående tidskifte. Det är sant att handlingarne mest lära oss att känna afstegen och att dessa äro enskilta fall; men på grund af deras mängd och af den stämpel, de i allmänhet bära, torde det allmänna omdöme öfver dess skaplynne kunna vågas, att det utmärktes af en råhet och våldsamhet, som stod i den skarpaste motsats till den yttre kyrklighet och den de religiösa formernas stränghet, som tiden fordrade och som af alla iakttogs. Kanske var det äfven just derföre, att det hela hvilade på yttre tvång, ej var ett uttryck af en genom uppfostran småningom förvärfvad inre frihet, som afstegen kommo att bära denna prägel af råhet och framstå liksom våldsamma utbrott af en ännu otämjd sinnlighet. De straff, hvilka för upprätthållandet af den academiska tukten påbjödos, buro samma råa prägel. Så anlände 1692 ett kungligt bref, hvaruti stadgas såsom straff för de studenter, hvilka från medlet af Augusti till medlet af April efter klockan 9 och den öfriga tiden af året efter klockan 10 på aftonen visa sig utom sina bostäder, vare sig på gator, källare eller krogar, "att de skola af vakten antastas och i säkert rum införas att på 8 dagars tid med vatten och bröd varda bespisade"; och vid "oförmodelig gensträfvighet," tillägges det, "skall densamma med militäriskt tvång blifva styrd, och då af alle deras penningar, som något stipendium hafva, proportionaliter taget och aftaget varda, så mycket som till en behörig soldatevakts underhåll kan nödigt pröfvas" [1]). Otillämpad blef icke denna kungliga stadga, som egentligen blifvit utfärdad för Uppsala universitet, men nu utsträcktes till alla öfriga svenska universiteter. Tvärtom förekommer ofta under detta tidskifte straff à 8 dygns vatten och bröd; om någon militärisk vakt, underhållen på den fattigare delens af ungdomen stipendier, förmäla dock ej detta universitets handlingar.

I öfrigt tillämpades de i constitutionerna omtalade straffen: penningböter, inspärrning i proba och relegation. Cancelleren Gyldenstolpe förklarade 1702, att han fann det betänkligt att fälla någon student till "corporalt straff", så att penningböterna för en student, om de af tredskhet eller oförmåga

---

[1]) K. B. 1692 $^{13}/_{1}$.

ej erlades, icke kunde förvandlas till kroppsligt straff, men väl till straff af vatten och bröd. Proban var alltjemt ett föremål för ungdomens synnerliga motvilja. Dess lås och dörrar sönderbrötos esomoftast, och engång nedbröts till och med den mur, som åtskilde de båda rum, i hvilka detta fängelse var afdeladt [1]). Stundom satte sig kamraterna till motvärn, när en student skulle dit införas, och rector måste engång begära handräckning af magistraten, som lät stadsvakten förena sig med academiens vakt, hvilken samlade styrka ytterligare förstärktes med de uppbådade academihandtverkarne. Studenterna omgåfvo proban med vapen i hand och hotade skjuta skarpt, och vakten tog sin tillflykt till rectors bostad [2]).

De mål, om hvilka i consistoriet ransakades, voro vanligen våldsamma excesser af allahanda slag; någongång förekomma äfven ransakningar om andra förseelser, t. ex. författandet eller utspridandet af smädeskrifter. Det var med mycken ifver man antog sig dylika saker, lifligt sårbar som hederskänslan var i en tid, då den enskiltes rang och samhällsställning med så mycken ifver upprätthölls, och straffen voro stränga. 1683 ransakades ifrigt angående "libelli famosi", som härledde sig från Kjöbenhavns studentverld. Skånska studenter, som under krigsåren der uppehållit sig, hade nämligen vid återvändandet medfört dylika smädeskrifter "emot biskopen (Hahn) och de andra deröfver" för deras verksamhet i uniformitetssaken. Det synes af denna ransakning, huru lifligt sinnena vid den afgörande brytningstiden på båda sidor om Sundet varit i rörelse. En af de i saken förhörda studenterna utbrast under förhörets lopp: "om rector magnificus komme ut, han skulle höra hvar bonde tala om uniformiteten, att den gamla skall reduceras" [3]). 1686 trycktes och utdelades ett påbud emot pasqviller och smädeskrifter [4]), och straxt derefter uppkallades samtliga studenter att aflägga juramentum purgatorium angående en utspridd skrift.

Det hade varit ett ofta uttaladt önskningsmål för det äldre universitetet att se ett communitet upprättadt, hvarest den fattiga ungdomen liksom vid utländska universiteter kunde få sitt uppehälle och der den kunde

[1]) Proban utgjordes af en hvälfd källare på Kraftskyrkogård, något höjd öfver jordytan. Den var försedd med starka jernbeslagna dörrar och hade jerngaller för gluggarne. Den rymde ej många på samma gång, så att, då 1708 18 till 20 studenter på en gång dömdes till fängelse för nattgång, förklädning, oljud och våldsamhet under vårmarknaden, proban ej kunde emottaga dem alla, utan de skyldigaste först måste utstå sitt straff, innan de mindre skyldiga fingo inträde. C. P. 1708 $^{15}/_{3}$.

[2]) C. P. 1703. Linnerii rectorat.

[3]) C. P. 1683 $^{14}/_{6}$.

[4]) C. P. 1696 $^{29}/_{5}$.

förenas till gemensamma studier och öfningar. Förhållandena hade emellertid ej tillåtit dess upprättande. Nu under detta tidskifte ingrep emellertid densamme man, som hela universitetet hade att tacka för sin förnyelse, Canutus Hahn, i denna sak och lade grunden till det communitet, som mera än 50 år bestod vid Lunds universitet och gjorde gagn ej blott såsom stipendieinrättning utan äfven såsom en studieförening.

Canutus Hahn afstod sjelf till universitetet vid dess återupprättande, såsom vi förut omnämnt, några inkomster, som af ålder tillhört Lunds biskopsstol, Bjäre och Norra Åsbo häraders tionde, af hvilken 340 t:r togos till löningsstaten, men öfverskottet till bildandet af ett communitet. Konung Carl XI, då han med nåd erkände "det goda prof af sin devotion och berömliga nit för det gemensamma bästa, som biskopen dermed gifvit," lade härtill de medel, som varit den fordna stipendieinrättningen tillslagna, och ställde dessa medel under hans fria förfogande [1]. Härigenom blef grundplåten till en communitetsinrättning lagd, hvilken snart genom Hahns försorg försågs äfven med andra inkomster. Den danska kyrkan hade bland andra olikheter med den svenska också bibehållit det catholska bruket att vid gudstjensten på kyrkornas altare underhålla brinnande vaxljus. När nu i de södra landskapen likformighet med den svenska kyrkan infördes, föreslog han användandet af kyrkornas vaxljusmedel till stipendiestatens förökande, hvilket konungen biföll, "hållande det fast mera berömligit och uppbyggligit, att sådana medel brukas att underhålla studerande personer med, som lefvande menniskor äre, än till de döda ljusen, hvilka ljusa dagen fåfängt och ingom till nytta lysa" [2]. Dertill lades än vidare öfverskottet af domskoletionden samt sjette- och tiondepenningen, som kunde falla efter de andliga i staden och på landet [3].

På dessa nu nämnda inkomster, alla fallna af de södra provinsernas kyrkoförmögenhet, var det som Hahn kunde grunda det återupprättade universitetets stipendiestat och communitet. Huru stora dessa inkomster i det nyupprättade universitetets första år varit, kan ej med bestämdhet uppgifvas. De södra landskapens genom det skånska krigets följder utarmade tillstånd gjorde det omöjligt att indrifva hela beloppet;

[1]) Kgl. bref 1682 $^{28}/_{6}$.

[2]) Ibd.

[3]) Kgl. res. på biskop Hahns ansökningar 1682 $^{14}/_{12}$. Generalguvernörens kungörelse till landshöfdingar och befallningsmän 1682 $^{29}/_{12}$. I samma kgl. res. bekräftas anslaget af biskopstiondens öfverskott till communitetet.

härtill kom äfven under uniformitetens första tider en viss motvillighet att till academien inleverera vaxljusmedlen. För att utfå dem måste man ibland underhandla med de enskilta intressena. Så skrefs till Göteborgs stift, att de skulle användas mest för stiftets egna barn [1]); och när sjelfva staden Lund gjorde en ansökan om lindring, svarades, "att man hade den præsumption om stadsmagistraten, att de lära söka att betjena academien med de vanliga ljusepenningarnes erläggande, eftersom stadens barn deraf alltid skola hafva att åtnjuta stipendier" [2]). Men i mån som de allmänna förhållandena stadgades, inflöto dessa inkomster säkrare och rikligare, så att, oaktadt kronan vid militieindelningen 1690 indragit öfverskottet af biskopstionden i Bjäre och Norra Åsbo härader, en fast stipendie- och communitetsstat kunde upprättas, uppgående till 4243: 16 d:r s:mt [3]). Om också på denna stat en del löner och andra utgifter blifvit upptagna [4]), så återstod dock en i förhållande till sednare tiders stipendiebelopp ej obetydlig summa, hvilken användes dels till communitetets underhåll, dels äfven till penningstipendier.

3840 d:r s:mt utdelades nämligen efter denna stat årligen till 84 behöfvande studenter och det så, att 12 åtnjöto under en tidrymd af 5 år hvardera 80 d:r s:mt (stipendia duplicia, till storleken motsvarande de äldre docentstipendierna), och 72 under 3 års tid hvardera 40 d:r s:mt (stipendia simplicia [5]). Fördelningen af dessa penningstipendier var uppgjord i ett visst förhållande till faculteterna, och af den norm, som åtminstone intill 1724 iakttogs, kan man bedöma studentantalet inom de olika faculteterna. Den theologiska faculteten bestämde nämligen öfver 28 stipendier, af hvilka 4 inom första classen, och den philosophi-

[1]) C. P. 1683 $^{21}/_{2}$.

[2]) C. P. 1690 $^{15}/_{4}$.

[3]) Stat 1698 $^{12}/_{5}$. En jemnförelse med de öfriga universiteternas stater visar bäst denna stipendiestats betydenhet. Uppsalas stat uppgick då till 6000 d:r s:mt (50 stipendier till 60, 50 till 40, 50 till 20 d:r s:mt). Dorpts till 1400 (10 till 50, 40 30 och 20 d:r s:mt) och Åbos till 960 d:r s:mt. I våra dagar står Lunds stipendiestat långt ifrån i samma förhållande till Uppsalas.

[4]) Så t ex. utgingo apothecarens och chirurgens lönearvoden af stipendiemedlen; äfvenledes consistorii postpenningar. Pedellen, hvilken var en student af småländska nationen som omsider erhöll lagerkransen, åtnjöt äfven stipendium.

[5]) Penningstipendierna utdelades under Hahns tid i många små delar, "emedan det var tal. procancellerens consilier, att man skulle hellre medlen till många distribuera och sålunda locka riksens ungdom hit neder, än man några få och bättre meriterade dermed gratificera skulle". C. P. 1689 $^{11}/_{3}$. En tid utgingo 6 stipendier till theologiæ studerande för utländska resor C. P. 1689 $^{27}/_{7}$. När en student gick ut med svenska expeditionen till Holland vid Wilhelm af Oraniens thronomstörtning i England, fick han resepenningar af stipendiemedlen, "för den goda intentionen han har att tjena fäderneslandet." C. P. 1690 $^{6}/_{6}$.

ska öfver 42 med 6 inom första classen, medan de medicinska och juridiska faculteterna endast kunde göra anspråk på hvardera 7, deraf 1 inom första classen [1]). Hvarje professor hade sig vissa nummer tillslagna, "att han måtte hafva tillfälle att belöna några af sina flitigaste auditores." Emellertid voro grunderna för stipendietillsättningarne nog vacklande, då tiden öppet erkände äfven andra grunder än flit och förtjenst. Så djupt var bördens, och ej blott den adliga bördens, begrepp rotadt inom det gamla svenska samhället, att fädernefortjensten togs med i beräkning äfven vid tillsättningen af stipendier vid universitetet. Ingenting är vanligare än att se en faders förtjenster om det allmänna bästa åberopade till förmån för sonen [2]). Cancelleren sjelf gör det i sina anbefallningar till consistorium för stipendiesökande. Och dessa cancellerens anbefallningar, som ej så alldeles sällan förekomma, voro allsmäktiga.

Communitetet eller den tidens studentförening för gemensam spisning och gemensamma studier stod i ett nära förhållande till denna stipendiestat. Af de 72 andra classens stipendiater erhöllo nämligen endast 27 stipendiebeloppet i penningar, och af första classen utfingo 3 endast hälften eller 40 d:r s:mt. Dessa 3 jemte de 45 af andra classen utfingo sina stipendier i stället i fri spisning en gång om dagen, och med de dagliga måltiderna, som gemensamt intogos, voro vissa studieöfningar förenade. Handlingarne sätta oss i tillfälle att om detta communitets inrättning vinna en klar insigt, och dess betydelse för universitetet har varit för stor, för att ej en skildring deraf här skulle lemnas.

I spetsen för hela stiftelsen, öfver hvilken inspectores stipendiorum förde öfverinseendet, stod en vid universitetet anställd ordinarie tjensteman, communitetsprosten (præpositus communitatis), hvilken efter consistorii förslag utnämndes — åtminstone i Carl XII:s tid — af konungen. Han åtnjöt utom fri spisning lön på stipendiestaten, och hans

[1]) Vid tillsättning af platsarne träffades en viss proportion, såväl "observerandes margfaldigheten af nationerna som ock hvars och ens profect och torf. C. P. 1685 $^{3}/_{10}$.

[2]) En regel, som följdes åtminstone vid Lunds universitet, var emellertid, att den adlige ynglingen ej fick söka eller åtnjuta stipendier. Hans samhällsställning ansågs ej tillåta det.

[1]) Detta stadgades i 6 § communitetsstadgan, men cancelleren Lindsköld önskade härutinnan förändring, "emedan detta utan jalousi och missförstånd emellan commensales intet lärer aflöpa och att de härigenom få anledning att vänja sig vid små intriger och att fovera partier emellan sig, hvilket tractu temporis invalescerar och gör hos dem både osed och ovana." C. B. 1688 $^{24}/_{3}$. Man ser häraf, huru in i minsta biomständigheter Carl XI:s män bekämpade anlagen till partiväsende.

åliggande var att leda studier och öfningar på communitetet samt vaka öfver god ordning och goda seder hos ungdomen. Under honom stodo de tre decanerna. Dessa voro sjelfva communitister, hvilka af hela församlingen valdes I) och af communitetsprosten bekräftades i sin värdighet. De uppflyttades genom detta val i första stipendieclassen och kommo i åtnjutande af de tre inom denna för communitetet undantagna platsarne; deras åliggande var att biträda communitetsprosten i hans embete, hvar och en vid ett communitetsbord, vid hvilket åt honom inrymdes första platsen, och att vid detsamma skilja "disksällarnes" trätor. Communitetet omfattade 3 sådana bord, hvartdera för 15 medlemmar utom decanen.

För att kunna söka inträde på communitetet, måste förevisas intyg om tre terminers vistelse vid universitetet, och en examen måste föregå, innan inträdet kunde vinnas. Af dem, som genomgått examen, utnämndes vissa, vanligen 24, att vara expectanter, hvilka vid inträffande ledighet inträdde i åtnjutande af den fria spisningen; särskilt för dessa stod communitetet öppet under måltiderna och så länge studieöfningarne varade, ehuru ingen student utestängdes; "ty," hette det, "fast spisningen är för några vissa, så äro dock exercitierna för alla."

Om studieöfningarne inom denna inrättning stadgade constitutionerna (XVII, 7), att de skulle bestå i dagliga disputationer öfver de theser, som på söndagarne anslogos, hvilka skulle vara så inrättade, att inom ett år ett system af loci communes samt hela logiken och metaphysiken medhans. Rörande detta stadgandes tillämpning saknas bestämda upplysningar för de äldre tiderna, men troligt är att öfningarne i hufvudsak varit de samma, hvilka ännu under dess sista år egde rum. En anteckning af 1729 [*]) gifver om dessa säkra uppgifter. Theologiska theser och theser i moral, hvilka hvarje söndag uppslogos på communitetet, ventilerades omvexlande alla thorsdagar och fredagar, sedan ungdomen under veckans lopp haft tillfälle att bereda sig till ventilationen. Måndagar och tisdagar rättades latinska skriföfningar, så många som på en timma kunde medhinnas, och om söndagarne reciterades korta orationer med anledning af evangelierna och epistlarne, sedan de förut af communitetsprosten blifvit vederbörligen öfversedda. Härtill kommo öfningar i "musica vocali och instrumentali," hvilka enligt reglementet hvarje onsdag och lördag skulle hållas, men som i procancelleren Hahns

*) C. P. 1729 $^{12}/_{4}$.

tid en timma dagligen efter de andra öfningarnes slut anställdes under ledning af domkyrkans cantor, hvilken till lön derför uppbar ett stipendium af första classen [1]). Hvad angår språket, som bordskamraterna emellan talades, så var det latin, och decanerna gåfvo löfte att hvar och en vid sitt bord upprätthålla detta stadgande [2]). Enligt reglementet borde en af stipendiernas inspectorer en gång i veckan hålla en offentlig lärdomsöfning på communitetet; men detta stadgande torde icke hafva blifvit efterlefvadt.

Communitetet bestod endast ett mål om dagen, hvilket gafs vid middagen kl. 12, och ungdomen samlades en timma förut, då öfningarne, hvilka äfven fortsattes efter måltiden, togo sin början [3]). Tvenne gossar

[1]) Cantor Kropp till procancelleren Steuch 1697 8/10, C. P. 1685 14/2.

[2]) C. P. 1686 30/1. Så strängt var det dock ej i Lunds communitet som på regenset i Kjöbenhavn, der, såsom N. M. Petersen berättar, alumnen utstöttes för ett groft fel emot den latinska grammatiken eller för brottet att oftare befinnas tala modersmålet.

[3]) Se här den alltsedan år 1688 gällande oföränderliga matsedeln i det skick, hvaruti den på communitetet jemte listorna på de 48 bordskamraterna var å communitetet anslagen:

Spijsordnin'gh,

projecterad aff Hr Professoren Johan Lundersteen, men sedermera approberad aff H:s Hög-Grefl. Excell:ce Illustrissimo Academiæ Cancellario, effter hvilkens innehåld här effter uppå Kongl. Communitetet richtigt spijsas skall.

Söndagen.	Hvijt kåhl eller gröön med gryyn. Flesk och salt kött a persona 2/3 m:r. Färskt kött, steekt eller kokt à persona 1 m:r.
Måndagen.	Kyttsoppa af dhet färska köttet i går och i dagh med ingefähr och hvetebrödh. Färskt kött 1 m:r. på personen. Torsk 1/8 tunna. Smör 3 m:r.
Tisdagen.	Erter uthan gryyn 1/2 skeppa. Fläsk och korf 1 1/2 skålp. Färskt kött 50 m:r.
Onsdagen.	Gott öhl 12 stop (öhlsuppa). Smör och grant Bröd der uthi. Sill 1/8 tunna giör 2 hval eller 160 st. mehr än 3 st. på personen. Blöttfiskar 6 st. à 1/2 m:r. Smöör till sill och Torsk.
Thorsdagen.	som Söndagen.
Fredagen.	som Måndagen.
Lögerdagen.	som Onsdagen.
	Öhl, hvar måltijd 1 stoop à personen.
	Brödh 1 m:r. à personen.

Det öl, som dracks, skulle enligt reglementet vara så brygdt, att af en tunna malt tagits två tunnor öl; "och deröfver," hette det, "hafva commensales intet att pretendera." Klagades öfver maten, var gången af klagomålen följande. Den klagande frambar maten för communitetsprosten och denne sände den genom tvenne communitister till rector magnificus. Rector adjungerade några professorer och dessa "skärskådade" den. Befans nu klagomålet grundadt, pliktfälldes spismästaren; befans det ogrundadt, försattes den kräsmagade första gången på 4 dagars exclusion ur communitetet, andra gången på 1 månads och tredje gången utstängdes

skulle alltid vara tillstädes för att läsa till och från bordet; efter bordsbönen skulle alla samtliga afsjunga psalmverset: "Gud gifve konung Carl etc." Decanerna hade att anteckna de frånvarande, och den, som uteblef från en måltid utan prostens tillåtelse, utströks ur listan. Vanligen hölls inrättningen öppen 30 veckor på året, 12 under höstterminen 18 under vårterminen.

Procancelleren Hahn hade visat en synnerlig omvårdnad om sin stiftelse, öfver hvilken han af konungen fått uteslutande anordningsrätt, och för sin tjenstetid hade han upplåtit biskopsresidenset till hemvist åt detsamma. Men efter hans död saknade det egna rum och hade endast egna bord, hvilka flyttades omkring i staden till de olika spismästarnes hus, och stundom måste det delas. Naturligt var att denna brist på ett fast hemvist ej kunde vara utan hinderlig för dess ostörda fortgång; sjelfva tidsomständigheterna bidrogo äfven att hämma dess verksamhet. Så blef redan under de första åren af Carl XII:s krig denna inrättnings verksamhet störd derigenom att dess underhållsmedel tillgrepos för truppernas behof, och från 1701 förekomma skrifvelser till generalguvernören om ersättning för dylika förluster, "alldenstund ungdomen mycket creperar och stor nöd lider" [1]). Emellertid fortfor den att bestå och torde hafva gjort mycket gagn såsom studieförening. Prepondituren var skolan för universitetets bästa lärare och mot slutet af detta tidskifte innehades den af Andreas Rydelius, om hvilken såsom communitetsprost det yttrades i consistorium, "att han synes för den academiska ungdomen vara omistelig" [2]).

Under kriget hade en del studerande ungdom deponerat i Kjöbenhavn; flera kommo efter freden igen och begärde inskrifning [3]). Det beviljades äfven, efter tillåtelse af procancelleren som derom särskilt tillfrågades, inskrifning för en sjælländare [4]); äfven en norrman fick in-

han för alltid. — Allt hade i denna tid sin rangordning; äfven communitetet. Så intog decanus första platsen vid bordet och närheten intill honom gaf rang åt de öfriga; den som satt längst ifrån honom, hade på sin lott att sönderskära brödet i 16 lika delar, men fick ej såsom den nederste taga sin del, förrän de öfriga och decanus först tagit sina stycken. Orkade någon ej äta upp, stod det honom fritt att gifva det öfverblifna till expectanten eller någon annan, som tillstädeskommit för att afhöra öfningarne.

[1]) C. P. 1701 $^{29}/_{5}$.

[2]) C. P. 1709 $^{26}/_{4}$. Hans förtjenst på detta område tyckes hafva varit ett hinder för honom, då han jemte sedermera cancelleren riksrådet Olof Nordenstråle vid denna tid sökte secreterar befattningen vid universitetet och P. Formel dertill utnämndes.

[3]) C. P. 1684 $^{5}/_{11}$.

[4]) C. P. 1685 $^{8}/_{2}$.

skrifning efter undergången examen [1]). Om det sålunda tilläts för de fordna landsmännen till de södra landskapens innebyggare att studera vid Lunds universitet, var det fortfarande förbudet för dem sjelfva att studera i Kjöbenhavn [2]). Generalguvernören hade befallning att öfva noga uppsigt öfver verkställandet af utgångna förordningar rörande det "till landsens ungdoms och publici bästa särdeles i det honom anförtrodda generalguvernement" upprättade universitetet, och således äfven öfver denna [3]). Till Uppsala universitet stod man i det bästa förhållande utan all yrkesafund; åtminstone finnes det antecknadt [4]), att åt tvenne studenter af östgöta nation, som ärnade begifva sig till Uppsala för att vidare fortsätta sina i Lund begynta studier, beviljades hvardera ett understöd "för att befordra deras hederliga och lofvärda förehafvande." Äfven åt skåningar beviljades resehjelp, när en och annan nu började begifva sig uppåt Sverige. En kunglig förordning hade befallt, att några af denna studerande nation skulle förskickas uppåt landet [5]). Med Kjöbenhavn afstannade i mån af de södra landskapens försvenskning förbindelsen mera och mera, och man erkände snart ej ens ett vid detta universitet genomgånget novitiat: "brukeligt har varit här på orten, att de, som i Kjöbenhavn voro deponerade, här ånyo draga kappan", heter det i vestgöta landskaps protocoller [6]).

Det hade tillförne stått den studerande ungdomen fritt att vid studieresor i Tyskland sjelf välja det universitet, till hvilket hvar och en enskilt ville begifva sig. I Carl XII:s tid inskränktes denna frihet derhän, att ingen, förrän han ett år uppehållit sig i Greifswald, fick besöka något annat tyskt universitet. Åt de svenskar, som studerade i Greifswald, utlofvades deremot befordran framför andra [7]). Dels föranleddes detta stadgande af Carl XII:s motvilja mot de pietistiska rörelserna, hvilken lifligt delades af de ledande vid Greifswalds universitet, isynnerhet procancelleren Joh. Fr. Mayer, dels också af hans omsorg om konungarikets tyska universitet: "det skulle lända denna academi till lustre" — heter det i hans bref — "och locka främmande dit, när de der se våra egna."

---

1) C. P. 1685 4/8.

2) K. B. 1680 27/11.

3) K. B. 1693 29/12.

4) C. P. 1691 4/4.

5) C. P. 1696 28/3.

6) 1685 27/4.

7) K. B. Ravitz 1705 6/3, offentliggjordt på auditorium carolinum inför den församlade ungdomen 1705 i April.

Enväldet, så nödvändigt dess upprättande varit, låg under sin fortgång tungt och tryckande öfver hela samhället, och äfven ur universitetets handlingar möter oss intrycket häraf. Emot den allt enskilt förkrossande statsmakten sökte man ett skydd genom att ställa sig i ett personligt förhållande till de höga embetsmännen, och så uppkom det clientförhållande, hvari hela institutionen stod till åtskilliga af de ledande männen, framför allt till sina cancellerer. I den embetsmannahierarchi, hvarmed enväldet omgaf sig, infördes universitetet fullständigt genom de under denna tid gifna rangförordningarne. Så bestämde Carl XII från lägret i Blonie [1]) professorernas rangställning utom universitetet i förhållande till statens öfriga rangegande personer. Det anvisades åt dem 36:te platsen i rangsystemet. För dess upprätthållande sörjdes genom det stadgande, att både den, som tillegnade sig en högre plats och den, som för vänskap eller skyldskap vek till en lägre, skulle vara förfallen till 1500 riksdalers böter, 1000 till domkyrkan och 500 till angifvaren [2]).

De bördor, staten alltifrån krigets begynnelse kräfde, voro betydliga, och ordinarie contributionen medtog alltifrån 1700 en 10:del af lönerna. Härtill kommo redan under denna tid utomordentliga utlagor. Formen för deras utskrifvande var ibland betecknande för de allmänna samhällsförhållandena. Så infann sig vid midsommaren 1700 de södra landskapens generalguvernör och begärde af rector consistoriets sammankallande; han uppträdde sjelf i det consistorium, som hölls, och framställde å konungens vägnar den proposition, att universitetet skulle bidraga till upprättande af ett dragonregemente på det sätt, att hvarje professor utrustade en dragon och öfriga universitetets medlemmar i förhållande derefter. Antingen af ett nit för det allmänna bästa, som sträckte sig öfver förmågan, eller af häpenhet gafs ett svar, som tyddes jakande, och ehuru straxt derpå böneskrifter om förskoning eller lindring affärdades såväl till konungen sjelf som till universitetets gynnare i hans omgifning och till cancelleren, utkräfdes dock under loppet af år 1702 detta manskap [3])

Under detta tidskifte genomfördes de södra landskapens fullständiga försvenskning, i och för hvilken universitetet varit af så stor betydelse, och ungefärligen vid dess slut bortgingo de sista vid detsamma fä-

[1]) K. B. 1705 $^{22}/_{8}$.

[2]) Qvinnorna fingo äfven sin rang bestämd. Hustrurna följde sina mäns rang; men de ogifta skulle hafva rangen sig emellan efter åldren. Kgl. res. 1680 $^{4}/_{12}$.

[3]) C. P. 1700 $^{23}/_{6}$, 1701 $^{27}/_{11}$.

stade män af ursprungligen dansk börd och bildning, Anders Stobæus och Johan Winslow [1]), sedan de sett hela det dem omgifvande nyuppvuxna slägtet fullkomligt införlifvadt i det svenska folket. Det har redan vid skildringen af Linnerii inspectorat öfver den skånska nationen blifvit omförmält, huruledes universitetet omedelbart deltagit i detta försvenskningsarbete. Otvifvelaktigt är, att hela denna förändring företrädesvis var ett verk af kyrkans och undervisningsanstalternas förenade arbete, och universitetet hade för beggedera varit den egentliga plantskolan.

Redan före universitetets återupprättande hade svensk messa och svenska kyrkobruk blifvit införda vid Lunds domkyrka och nästan öfverallt i städerna — i Christianstad redan 1678 under kriget —; från 1683 hölls redan öfverallt liturgien på svenska, och efter 1685 förekommo danska predikningar endast undantagsvis. Der och hvar, isynnerhet bland allmogen, förspordes visserligen i början en stark motsträfvighet; men på det hela gick den betydelsefulla förändringen för sig genom en så stilla utveckling, att dess spår efter detta år äro svåra att historiskt följa. Sist, såsom naturligt är, antaga namnen svensk prägel, och ännu långt sednare än detta tidskifte bibehålla de i universitetets handlingar förekommande ortnamnen sin danska form [2]). Försvenskningen inföll just i det tidskifte, då slägtnamnen begynte att allmännare antagas, och inom de södra landskapen hade liksom i Danmark det bruket blifvit förherrskande att antaga namn efter födelseorten. Efter försvenskningen och redan under detta tidskifte böja sig namnen efter svenskt bruk såväl i formerna för deras antagande som för deras uttalande [3]).

Den första institution af omfattande betydelse, som Sverige upprättat i dessa landskap, hade varit detta universitet. Engång utgångspunkten för deras försvenskning hade det omsider äfven blifvit detta verks bekröning. När dessa landskap nu blifvit fullständigt svenska, upphör emellertid förhållandet till dem att ega en särskilt betydelse i univer-

[1]) Se e. o. professorer i theologiska faculteten, V.

[2]) Så t. ex. skrifves alltjemt det nuvarande Uppåkra Opagra och Flackarp heter Flackerup.

[3]) I den äldsta matrikeln 1668 - 76 skilja namnen merändels bestämdt studenterna ifrån de södra landskapen från svenskarne. Dels förekomma der de gamla i dessa landskap ännu fortlefvande slägtnamnen, dels också efter födelseorten nytagna, sådane som t. ex. Glimager, Hestved, Gaarstang, Gyng, Stewie och Fuglesang. I matriklarne efter 1682 blir försvenskningen mer och mer märkbar äfven vid de gamla slägtnamnen. Af Faxöe och Kaahl blir t. ex. Faxe Kahl; Neermand och Flormand blifva Nehrman och Florman; Weiböll och Sode Weibull och och Såthe

sitetets historia: de äro nu uppgångna i det enda fosterlandet, och universitetets verksamhet gifver ett uttryck åt den svenska folkanden.

Universitetsstadens tillstånd efter det skånska krigets slut var bedröfligt: de flesta husen voro afbrända, och äfven låg den närmast omgifvande trakten öde. Knappt hade staden sedan under fredsåren hunnit att någorledes hemta sig, förrän den genom Carl XII:s krig åter störtades i förfall. Under denna tidrymd hade den dock ännu endast att uthärda starka, ständigt ökade pålagor och inqvarteringar än af svenska trupper än af sachsiska och polska krigsfångar. Snart skulle värre tider komma ej blott för universitetet utan äfven för staden, när Lund först blef hufvudqvarteret för en fiendtlig här och sedan fick tjena den återvändande konungen till residensstad. Men denna tid var redan svår för den tvinande landtstaden, hvars enda näringskällor voro åkerbruk och de fördelar, som härflöto deraf, att den var säte för universitetet.

Ej blott före återupprättandet af universitetet 1682 hade det varit ovisst, huruvida det skulle fortfarande förblifva i den gamla metropolitanstaden; äfven under de första åren derefter syntes det ovisst. Sedan de fordna capitelgodsen blifvit indragna och universitetet grundats på andra inkomster, syntes en flyttning till en annan ort inom de södra landskapen lättare; och denna var också inom universitetets alla kretsar önskad. Ett vittnesbörd derom är den klagoskrift [1]), med hvilken samtlige studerande af de uppsvenska landskapen, östgötar, smålänningar, göteborgare, vermlänningar och stockholmare, ingingo till generalguvernören Ascheberg öfver ortens stora incommoditet och obeqvämlighet, och anhålla "om ett höggunstigt af allom, som denna Carolina Academia fovera, högt åstundadt transportament till en beqvämare ort, som torde finnas i Christianstad, hvarest äro hus nog, vackert folk, rena gator, godt fiske, den bästa ort i Skåne och säkerhet för snapphanarne och ett partie, der Gud skulle behaga straffa vårt kära fädernesland med ofrid; ty der kunna vi studenter genom Guds hjelp sätta oss till motvärn och göra H. K. M:t någon tjenst, som här ej kan ske." Efter att hafva anfört detta allmänna skäl för en flyttning, skildra de i lifliga och bjerta färger sitt tillstånd i det dåvarande Lund: "5 eller 6," säga de, "nödgoms vi uti en kammare med våra studiers största förlust tillsammans gästa, eller ock med så obeqväma logement förses, att vi hvarken kakelugnar, spisar eller bord och annat behörigt

[1]) 1683 $^{1}/_{11}$.

bekommom, så framt vi icke med våra egna ringa medel låtom sådant upprätta." Borgerskapet synes fortfarande hafva varit motvilligt mot de främmande gästerna; ty en del, då de anmodades att uppsätta fönster, ugnar och spisar i de rum, som de anvisade åt studenterna, ville dermed uppskjuta till sommaren, andra sade rent ut, att de ingen omkostnad ville göra "för det besvär uppå sig att taga att inlogera någon student." Sängkläder stodo alls icke till att bekomma, "utan måstom vi," säga de klagande, "med stort armod en stor del af oss utan sängkläder förhjelpa. Gatorna i staden," tillägga de, "äro äfven så orena, att vi, som neder i staden hafva vårt qvarter och så publica som privata exercitia gerna uppvakta, intet kunna vår höga åstundan tillfyllest verkställa." På grund af alla dessa skäl hoppas de af h. exc. Ascheberg, "som eljest sig medelst andra höga fäderneslandets affairer ett odödeligt namn förskaffat hafver, att han derigenom af alla studerande personer sig ett aldrig utsläckeligt beröm inhemtar, att han på en annan ort bringar den nu blomstrande Academia Carolina till maturitet, hvilket besvärlig på denna orten lärer ske."

Procancelleren erhöll i följd af denna klagoskrift ett kungligt uppdrag att ingifva betänkande, om icke Christianstad skulle vara lämpligare säte för universitetet. Han ville ej ensam afgöra frågan, utan vände sig till consistorium, som afsände tvenne ombud, professorerna Stobæus och Lundersten, för att under denna synpunkt taga nämnda ort i ögonsigte. Consistorium ansåg, "att hela bonum publicum derutinnan verserade," och gaf åt dessa ombud sitt uppdrag med den stolta föreskriften": dent operam, ne quid eorum culpa respublica detrimenti capiat" [1]. Emot flyttning synes egentligen ingen hafva varit; Lundersten och Cavallius talade för den, och äfven Stobæus yttrade sig för densamma, ehuru "den skulle medföra honom enskilt förlust, motsvarande ett års lön". Ett kungl. bref, gifvet 1683 9/9 i Christianstad, befallte emellertid bebyggandet af de öde tomterna för de studerandes beqvämliga logerande; om ej, skulle tomten afstås till andra. Dock ansågs ännu icke 1685 universitetets förblifvande i Lund fullt säkert, och consistorium beslöt att hemställa till cancelleren, att denna osäkerhet vore grundorsaken till den stora brist på boningsrum, som ännu herrskade [2]. Frågan synes sedan hafva förfallit och anträffas icke mera i universitetets handlingar.

[1]) C. P. 1683 23/9.
[2]) C. P. 1685 4/9.

Universitetet o.duade sig 1682 på bästa sätt till ett fredligt samlif med det borgerliga samhälle, som det hade vid sin sida. I sin första sittning efter återinvigningen [1]) besluter consistorium, varnadt af det föregående, att med "senatus oppidanus göra ett ändtligt aftal och corrigera alla irringar, som hittills emot den academiska jurisdictionen förelupit, och att i mål, som angå begge jurisdictionerna conferera med magistraten". Men i sjelfva de splittrade grundförhållandena låg en makt, hvaröfver menniskorna, som lefde midt uti dem, ej alltid voro herrar, och derföre, om också ej så ofta som tillförne, utbröto misshälligheter.

Privilegierna försäkrade universitetets medlemmar att utan all borgerlig tunga besitta egendom inom staden; för borgerskapet, som sålunda ensamt skulle bära de communala bördorna, kunde ej detta stadgande annat än kännas orättvist och betungande, och det blef också ett ständigt frö till missämja. Generalguvernören Wellingk befallte 1696 [2]), att staden skulle omgifvas med ett staket, för att hindra alla underslef vid porttullen. Borgerskapet, som redan förut tyckes hafva haft skyldighet att för samma ändamål underhålla de vidsträckta vallar, med hvilka staden var omgifven, klagade vid 1697 års riksdag, "att dertill de få fattige borgare alltför svage äre och omöjeligen kring en så vidt begrepen stad, med store vidtbegrepne trädgårdar och sädeslyckor inom vallen belägne, prestera kunna," och gjorde i följd af en allmän kungl. förordning af 1695 anspråk på universitetsmedlemmarnes deltagande i dessa bördor. Consistorium vägrade och begärde 1708 [3]), då saken ånyo uppdyker, att få se resolutionen på besvären, hvilken troligtvis aldrig utfallit. Staden vägrade till vedergällning att, såsom consistorium fordrade, "hugna academiska staten med lustskogars planterande": den sade sig hafva nog att göra "med att förtjena födan och skatten" och gjorde i stället anspråk på att universitetet, hvars medlemmar innehade en stor del af stadens åker, icke i kraft af privilegierna skulle anse sig frikallade från deltagande i vägrödjning å vägarne kring staden, hvilka "såsom åtskillige och helt djupa de få fattige borgarne ej förmå eller kunna försvarligen hålla" [4]). Likväl begynna redan spår att visa sig af samverkan emellan de båda samhällena, såsom då gemensamma committerade utses för att hålla uppsigt öfver stadens gator [5]).

[1]) C. P. 1682 $^{3}/_{7}$.
[2]) G. G. B. 1696 $^{3}/_{4}$.
[3]) 1708 $^{12}/_{11}$.
[4]) Transumt af borgerskapets i Lund vid riksd. 1697 ingifna besvär, 3, 4.
[5]) C. P. 1707 $^{16}/_{9}$.

Emellertid förblef dock alltid under dessa förhållanden spänningen dem emellan liflig nog. Stränga som tidens begrepp voro om rangen emellan de olika samhällsklasserna, kunde ej denna fråga annat än också här framträda. Universitetets anspråk i denna fråga voro otvifvelaktigt mycket stora, och stadsmagistraten sökte att i tid sätta sig i säkerhet emot dessa genom utverkande af en kungl. resolution, som gaf den samma rättighet, som magistraten i Uppsala egde [1]). Men consistorium eftergaf ej gerna något af hvad det härutinnan förmenade vara sin rätt, och rifningar uteblefvo icke. Särskilt ansågo sig professorerna, såsom de fordna kanikernas efterträdare, för domkyrkans herrar [2]) och ansågo sig ej böra medgifva borgerskapet någon talan vid utdelningen af platserna i domkyrkan. "Dermed hade man 1668", säger professor Ihre [3]), "sine magistratus urbici vel minimo arbitrio förfarit." Han finner det derför isynnerhet sällsamt, att borgmästaren begynt att tillvälla sig en annan plats för sin hustru än före sista kriget, "då gammalt folk veta berätta, att hon stått under predikstolen, och nu vill han disputera academibetjente platsen." Han föreslår, att när först professorerna och deras närmaste subalterner fått rum, skulle borgmästaren följa med adjunctis, rectori scholæ samt magistris, derefter exercitiemästarne komma med rådmännen samt civilbetjente, så ansenliga stadsens borgare och studiosi och derefter det öfriga borgerskapet. Sinsemellan disputerade universitetets medlemmar lika ifrigt om rangen i kyrkan, hvarest rector magnificus med de 5 äldsta professorerna dock obestridt intog den första af de sedan 1707, efter särskilt kunglig tillåtelse, med rödt kläde öfverklädda professorsbänkarne [4]). Academiboktryckaren begärde för enighets skull consistorii rangförordning om platserna emellan hans hustru och de öfriga academibetjentes [5]), emellan hvilka personer consistorium dock ej ansåg sig tillkomma att göra någon rang. Så följdes detta slägte, andaktsfullt som det var, dock ända in i templen af sina fördomar och sina fel.

Universitetet var för sitt underhåll anvisadt på lönings- och stipendiestaterna; några särskilta anslag egde det icke, icke ens till underhållet af de offentliga byggnaderna. Under Carl XI:s styrelse erhöllos

[1]) C. P. 1687 $^{26}/_{1}$.
[2]) En kgl. res. 1692 $^{26}/_{11}$ gaf dem äfven rätt till fria lägerställen i kyrkan för sig, hustrur och barn.
[3]) C. P. 1708 $^{10}/_{1}$.
[4]) Döbeln berättar med tillfredsställelse denna kungliga nåd, som han anser för årets enda anteckningsvärda händelse. Döbeln, Historia Academiæ Lundensis, 35.
[5]) C. P. 1708.

då och då kungliga gåfvor; men med Carl XII:s thronanträde upphöra *dylika* att utfalla, och det är i allmänhet stipendiemedlens öfverskott som anlitas för alla utom den ordinarie staten gående utgifter. Det stora krigets verkningar begynna redan under detta tidskifte att blifva kännbara för universitetet. Så klagas det 1707, att staten ej längre räcker till för de många ödesmålen inom det af naturen så rikt välsignade landskap, ur hvilket det drog sina inkomster [1]). Professorslönen utgick med 300 tunnor spannmål, eller i dåvarande penningvärde ungefär 600 d:r smt. Härtill kom för theologiæ professorerna inkomsten af prebendepastoraterna [2]) och för de öfriga af prebendehemmanen och universitetet tillhöriga ängar omkring staden [3]).

---

[1]) C. P. 1707 $^{20}/_{9}$.

[2]) Dessa voro Lunds båda domkyrkoförsamlingar, den svenska och den tyska, hvilken sednare vid uniformitetens införande upphört, men hvars pastors lön fortfarande utgick med 100 t:r spannmål. Till ersättning för de 33 $^{7}/_{11}$ domcapitelhemman, hvilka varit åt dessa pastorater till lön anslagna, hade nämligen genom kgl. res. 1683 $^{10}/_{9}$ blifvit lemnadt ett vederlag af 200 t:r spannmål till lika fördelning. — Vidare hade genom kgl. bref 1693 $^{12}/_{12}$ Uppåkra och Flackarps prestkall, ett af universitetets fordna patronella pastorater, blifvit anslaget till prebende åt tredje theol. professorn.

[3]) 10 mantal med en areal 1252: 18 $^{3}/_{4}$ tunnland och ängsmark omkring staden med en areal af omkring 1000 tunnland äro de qvarlefvor af den fordna stora jordegendomen, hvilka universitetet under denna tidrymd erhöll tillbaka och som det ännu bevarar.

VII.

I nära en mansålder hade universitetet, ostördt af hämmande yttre förhållanden, med framgång kunnat fortsätta sin stilla verksamhet. Det skulle nu inträda en tidrymd, då en rad af olyckor åter förlamade den, ja, då under längre tider läroinrättningen helt och hållet upplöstes.

Ännu engång utkämpades emellan de nordiska folken en strid om besittningen af de landskap, för hvilkas skull detta universitet fått sitt säte så nära rikets sydliga gräns, och hvad det inom dessa uträttat till fördel för svensk bildning, blef åter ställdt på spel. Det var 1709, efter olycksdagen vid Pultava, för fosterlandet sjelft den närmaste följden deraf, som denna kamp begynte. Åter, men för sista gången, blefvo dessa landskap förvandlade till de nordiska folkens krigsskådeplats: universitetsstaden, nyss den fredliga härden för svensk bildning, blef då hufvudqvarteret för den danska här, som före slaget vid Helsingborg under några månader verkligen var de södra landskapens herre.

Redan i Augusti 1709, sedan man erhållit visshet om olyckan vid Pultava, ansåg sig universitetet icke mera säkert; consistoriet sammankallades den 28 i samma månad för att rådslå om bästa sättet att sätta den offentliga egendomen i säkerhet, och insignierna inpackades redan i tysthet för att liksom 1676 föras i säkerhet till Malmö. Öppet visade man ännu godt mod: höstterminens föreläsningar anslogos som vanligt i September, och ett offentligt program utställdes för att locka ungdomen till lärosätet; "skulle någon af räddhåga absentera sig, så remonstreras sådant vara onödigt och animeras alla till hopp" [1]). Men af lång varaktighet skulle icke denna lärotermin blifva: redan den 9 October hade consistorium hållit sin sista sammankomst för att icke åter mötas förrän

[1]) C. P. 1709 $^{15}/_{9}$.

det följande året, och de af lärjungarne, som icke skingrats till sina hembygder, hade ställt sig till fosterlandets försvar och gjorde nu garnizonstjenst i Malmö i stället för att fortsätta studier i Lund [1]). Före höstterminen 1710 har universitetet icke hunnit återhemta sig till utöfvande af sin läroverksamhet, om också redan i April 1710 ett consistorium åter kunnat hållas. Men under de närmaste åren efter det danska infallet ställde sig många hinder i vägen, för att denna med samma kraft som förut skulle kunna utöfvas.

Efter slaget vid Helsingborg hade Lund, nyss den danska härens medelpunkt, blifvit den svenska härens fältlazarett och det hade emottagit 1400 sårade och sjuka, som från slagfältet ditfördes. Häraf hade uppvuxit en smittosam sjukdom, hvilken under loppet af år 1710 bortryckte en stor del af stadens innevånare och bortskrämde den studerande ungdomen. Följande året hade en stor vådeld hemsökt staden, och en mängd gårdar i hjertat af densamma blifvit lagda i aska. Nu kom också 1712 i September pesten och åter blef universitetet för en längre tid fullständigt upplöst. Först i Mars 1713 kunde man tänka på att åter begynna undervisningen i Lund, och det förslag, som af consistoriet blifvit väckt att i Åhus eller Engelholm samla ungdomen till studier hade ej gått i verkställighet. Andreas Rydelius, som med en trogen lärjungeskara vandrade omkring från by till by, var den ende, som under denna mellantid forsatte det upplösta universitetets verksamhet.

När denna 1713 på hösten åter begynte, var det under en oupphörlig oro för ett förnyadt infall från dansk sida. Ständigt påminner under detta tidskifte consistorium om nödvändigheten af bibliothekets och den öfriga egendomens undanförande öfver den gamla svenska gränsen och styrelsen beviljar det icke endast på de skäl, att det skulle föranleda för stor förskräckelse och att medel till sakens utförande fattades. Snart såg man emellertid rikets hela försvarsstyrka samlad i närheten, och under tvenne år blef universitetsstaden konung Carl XII:s residens eller snarare hufvudqvarter. Om det också alltid förblifver ett minne, som det carolinska universitetet med förkärlek åter uppkallar, att medan dess säte äfven var det svenska konungasätet, hjeltekonungen för dess sträfvanden värdigades visa sitt varma och lifliga deltagande, så att bland föreläsningarnes och de lärda öfningarnes åhörare mer än en gång räknades konung

[1]) Magnus Stenbock anbefaller till stipendiers åtnjutande framför andra dessa behjertade ynglingar, som följt den maning, universitetets valspråk och vapen uttala.

Carl XII [1]); så bör det dock icke förtigas att hans vistelse i Lund, i följd af tidens allmänna förhållanden, långt ifrån blef för universitetets utveckling befrämjande utan snarare rent af hämmande. Universitetsstaden öfverfylldes af konungens uppvaktning, styrelsepersonalen och den mängd af officerare, som samlades till högqvarteret. Stadens innevånare och universitetets medlemmar blefvo häraf lika hårdt betungade och utarmade, ty för inqvarteringen gafs ingen ersättning. Lärarne stördes så i sina sysselsättningar, att man ser professorer till protocollet anmärka, att de ej kunna begynna några föreläsningar, emedan de "i sina egna hus ej hafva rum att skrifva bref, mindre att bereda sig till föreläsningar"[2]). Sina familjer hade de måst sända på landet och i allmänhet till och med sjelfva vika ur sina bokkamrar, hvaröfver de i underdånighet till konungen inlemnade en remonstration. Om det gick så med lärarne, är lätt att föreställa sig att lärjungarne ännu snarare skulle undanträngas. Också gaf consistorium på konungens förfrågan hösten 1716 angående orsaken till föreläsningarnes inställande den förklaring, att professorerna visserligen gått upp på auditorierna för att föreläsa, men att dem fattats åhörare, hvartill orsaken vore bristen på både rum och sängkläder för anländande studenter. Möjligen förorsakades det ringa tilloppet till universitetet ej blott af denna brist utan äfven af den skräck, som injagades af kungl. brefvet af 1716 $^{8}/_{2}$ om uttagandet till krigstjenst vid gardet af den hop unga och friska drängar, som sig under krigsåret hafva förfogat till academierna under sken af att idka bokeliga konster. Detta hade föranledt en orolig rörelse hos ungdomen, redan innan konungen sjelf visat sig i Lund; och den årslånga ransakningen härom kunde ej heller vara egnad att locka ungdomen tillbaka, helst derjemte till och med stipendie- och communitetsmedlen ej mera utföllo, sedan denna spannemål såväl som lönespannmålen indragits under krigsförvaltningen.

---

[1]) Såsom prof. Döbelius-von Döbeln under 1717 $^{29}/_{11}$ låtit i consistorii protocoll anteckna, besökte konung Carl XII för första gången Lunds universitet 1716 $^{20}/_{9}$. Efter att för sig och sin suite, i hvilken prins Fredrik af Hessen äfven befann sig, hafva låtit uppvisa bibliotheket, inträdde han i auditorium carolinum, och då han der bemärkte taflan uppfylld af algebraiska tecken, befallte han math. professorn Conrad Qvensel att på svenska föreläsa öfver dem; derefter befallte han anordnandet på stället af en academisk disputation. Efter ett litet tal om Sverges glädje öfver återseendet af sin konung, framställde Döbeln denna thes: objecta movent sensus, och anmodade opponenter att framträda. Efter en halftimmas förlopp afbröt konungen disputationen och aflägsnade sig. Så ofta under åren 1716 och 1717 academiska högtidligheter eller disputationer höllos, bevistades de alltid af konungen, och han infann sig ibland äfven såsom åhörare vid t. ex. Andreas Rydelii föreläsningar. Den carolinska ungdomen firar årligen Carl XII:s dödsdag.

[2]) C. P. 1717 $^{9}/_{10}$. Yttrande af prof. Hegardt, konungens värd.

Så var för Lunds universitet tidskiftet 1709—1718 en oafbruten kedja af olyckor. De närmaste åren derefter hemtade det sig långsamt och först med Carl Gyllenborgs anträde till cancelleriatet 1728 begynner läroinrättningen den utveckling af oupphörligt framskridande, som fört den till dess nuvarande ståndpunkt.

Under en lång följd af år stod universitetet utan en högsta styresman. Någon tid efter cancelleren Gyldenstolpes död hade consistorium anställt val och till canceller utsett en af universitetets fordna lärjungar, Carl Gustaf Rehnsköld, hvilken nu uppsvingat sig till en nog inflytelserik ställning, för att man af honom kunde vänta det stöd inför thronen och det aristocratiska patronage, som man sökte; men några dagar efter valet blef Rehnsköld i slaget vid Pultava fången och qvarhölls sedan i Ryssland; presidenten Carl Gyldenstierna, som sedan valdes, afsade sig att till cancelleriatet komma i fråga [1]). När efter det danska infallet consistorium sökte "en gunstig patron och canceller, som denna academiens bästa, uppkomst, flor och nytta med behörig auctoritet och myndighet kunde befordra", stannade consistorium med sitt enhälliga val på honom, som nyss räddat de södra landskapens svenskhet, generalguvernören Magnus Stenbock [2]), "hvilken", som det heter, "possiderar alla de qvaliteter, som constitutionerna och privilegierna hos en cancellarium fordra, af hvilken jemväl ock academien alltifrån hans ankomst hit i landet margfaldiga prof utaf dess höga nåd och gunst emot academien och dess ledamöter erfarit, hvilka höga qvaliteter h:s exc. hafver ärft efter sin sal. herr fader, som sig till evigt beröm förvaltat cancelleriatet här vid academien och högstberömlig varit dess förste canceller" [3]). Stenbock förklarade sig benägen att emottaga det honom erbjudna embetet. Han uppvaktades af consistorium vid sin återkomst till Malmö i Juni 1711 och utfärdade på consistorii anhållan skrifvelser till statscontoret och kammarcollegium, ehuruväl han ansåg sig icke på allvar kunna tillträda cancelleriatet, förrän konungen förklarat sin vilja. Som bekant uteblef konungens bekräftelse af valet, och då Stenbock fallit i dansk fångenskap utan hopp om befrielse, sökte universitetet att finna en ny styresman.

I Gustaf Cronhielm hade universitetet länge sett en af sina gynnare, och då och då enligt bruket uppvaktat honom med sina lyckönskningsskrif-

1) C. P. 1710 $^{11}/_{4}$.
2) Se detta arbete II, 6—7.
3) C. P. 1711 $^{14}/_{8}$.

velser "såsom en lärd herre och den der är en högstbevågen patron och befordrare af studier, academier och skolor". Han valdes nu till canceller och antog sig embetet [1]).

Gustaf Cronhielms cancelleriat var af kort varaktighet, ej fullt ettårigt. Hans verksamhet inskränkte sig till handhafvandet af de löpande ärendena och har ej efterlemnat något varaktigt spår i universitetets historia. Carl XII:s nya cancelliordning gjorde det för en kort tid ovisst, huruvida cancelleriatet vid universiteterna skulle fortfarande ega bestånd; ty enligt denna ställdes academier och skolor omedelbart under den omfattande expedition, hvilken han gaf namn af handelsexpeditionen, och G. Cronhielms sista skrifvelse till consistorium innehåller derföre befallning att för framtiden hänskjuta ärendena till dess chef, ombudsrådet Salomon Cronhielm; men konungen lät jemte denna nya myndighet den gamla bestå och utnämnde till canceller Nicodemus Tessin [2]). Consistorium, som nyss med öfliga academiska högtidligheter helsat Cronhielms anträde, var snart färdigt till en ny helsning. Nicodemus Tessin, ehuru hans cancelleriat var längre och omfattade en tidrymd af 14 år, har icke heller intryckt djupare spår i denna historia. I början af hans embetstid var cancellersembetet inskränkt genom ofvan nämnda myndighet. Efter Carl XII:s död aflystes den nya cancelliordningen och freden gjorde förhållandena gynnsammare; likväl tog icke derföre cancellersverksamheten vidsträcktare gränser, utan inskränkte sig till de löpande ärendenas afgörande. Det hvarigenom universitetet mest erinrades om sin canceller, var de ständiga anbefallningarne till stipendier, hvilka kommo så täta, att consistorium till slut synes hafva fästat mindre afseende vid dem och behöfde låta sig säga saken två gånger, innan den verkställdes [3]). Något verkligt framåtskridande för läroinrättningen är ej under denna styrelse skönjbart: det bildar endast en förgrund, emot hvilken det följande cancelleriatet, Carl Gyllenborgs, så mycket starkare framträder.

Under något mera än tio år förde Carl Gyllenborg [4]) styrelsen öfver Lunds universitet och bragte genom sin outtröttliga omvårdnad läroinrättningen till ett dittills osedt flor. Från första stunden af sitt cancelleriat antog han sig sitt embete med ett lefvande personligt nit,

[1]) Se detta arbete II, 8.
[2]) Se detta arbete II. Cancellerer VI.
[3]) C. B. 1727 $^{6}/_{6}$.
[4]) Se detta arbete II. Cancellerer VII.

jemförligt endast med det, som i sin tid Eric Lindsköld visat, och när han 1739 öfvertog styrelsen öfver det äldre och ansenligare svenska universitetet, hade under hans ledning för första gången det yngre och i allo svagare utrustade kunnat höja sig till täflan med detta.

I alla riktningar företedde Lunds universitet under Gyllenborgs tid täflan af ett blomstrande lärosäte. Främst bland dess lärare stod då på höjden af sitt rykte, ett föremål för sin samtids beundran, philosophen och theologen Andreas Rydelius, hvilken snart såsom procanceller inträdde jemte honom i universitetets styrelse [1]. Vid sidan af denne bemärktes de tre män, hvilka sedan alla i rad efter hvarandra blefvo hans efterträdare i procancelleriatet, Carl Papke, Henrik Benzelius och Johan Engeström [2]; vidare Jacob Benzelius och Nils Lagerlöf, båda från universitetet förflyttade till biskopsstolar [3]; Kilian Stobæus [4] grundlade då de naturvetenskapliga studierna vid universitetet, och David Nehrman-Ehrenstråle [5] gaf åt studiet af rättsvetenskapen ej blott vid detta lärosäte och för sin tid, utan för hela sitt land och för alla tider en ny och högre lyftning. Det fans öfverhufvud icke vid universitetet under detta tidskifte någon innehafvare af lärostol, hvilken såsom lärare icke lemnat efter sig ett hedrande rykte. Om slumpen sålunda härutinnan gynnat Gyllenborgs cancelleriat, så är det en af denne cancellers förnämsta förtjenster, att hafva sökt åt universitetet bereda de medel, hvarigenom det mindre än tillförne borde blifva ett slumpens verk, om det skulle finna dugliga eller odugliga lärare. Han är nämligen den som först på ett omfattande sätt bragt constitutionernas stadgande om anställande af yngre academiska lärare till verkställighet [6] och som derigenom fast inom sig sjelf grundat läroinrättningen, hvilken, tillförne utan hopp att sjelfständigt kunna fortsätta sig, varit ett oupphörligt utifrån, ej ur sig sjelft föryngradt samfund.

Redan från början af sin cancellersstyrelse begynte Carl Gyllenborg att verka för universitetets utveckling i denna riktning. Stipendierna anser han framför allt böra användas till detta ändamål [7], och

---

[1] Se detta arbete II. Procancellerer VIII.
[2] Se detta arbete II. Procancellerer IX, X, XI.
[3] Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten XVI, XXIII.
[4] Se detta arbete II. Professorer i historia VII.
[5] Se detta arbete II. Professorer i svensk och romersk rätt V.
[6] Se detta arbete II. Historiken öfver adjuncturer och docenturer 355—58.
[7] "Angeläget är", yttrar han engång, "att tänka på sådanes underhåll, som kunna anses för goda ämnen att med tiden ordinarie betjena ungdomen, fastän det skulle ske med några ynglingars förlust, de qvibus spes adhuc incertissima." C. B. 1729 $^{11}/_{3}$.

han försummar intet tillfälle att hos lärostolarnes innehafvare inskärpa såsom en embetspligt att söka bilda sina efterträdare. Så erhöll Nehrman-Ehrenstråle, till hvilken Gyllenborg satte ett utmärkt förtroende, befallning att vid sin återkomst från ett personligt besök i Stockholm 1730 föreställa sina embetsbröder, "hurusom det till academiens lustre och den studerande ungdomens uppmuntring icke ringa skulle bidraga, om hvar och en af dem utsåge sig en eller annan af de dem bekanta qvickaste och flitigaste ämnen och lagade, att de icke allenast med stipendiis understödde blefve, utan ock hvar för sig af herrar professorerna i synnerhet dem uti de scientier, som han profiterar, uppdroge och liksom uppammade, hvarigenom ofelbart skulle hända, att man vid förefallande händelser alltid kunde hafva vid handen habile och excellenta subjecta till vetenskapernas drifvande" [1]). Dylika uppmaningar efterföljdes, och det bildades nu inom alla faculteter jemte lärostolarne lärareplatser, hvilkas innehafvare dels kunde biträda vid undervisningen, dels redan öfvade träda i de afgåendes ställe. Snart såg universitetet ur dessas antal framgå ej blott män sådane som Sven Brin-Lagerbring och Johan Nelander, hvilka skulle sprida glans öfver det egna lärosätet, utan det kunde äfven till andra högskolor utsända sina lärjungar att der intaga lärostolarne. Så utgingo till Uppsala med i Lund grundlagda studier Carl von Linné och Nils Rosén von Rosenstein, det nysvenska universitetets första gengåfvor för allt hvad utmärkt det af det äldre emottagit; till Åbo sände det Johan Leche och Carl Mesterton, till Greifswald Sven Wagenius och Levin Möller; en af dess lärjungar, Johan Otter, hamnade i Paris såsom professor i orientalspråk.

Ej underligt om under dessa förhållanden lärosätet äfven till lärjungarnes antal skulle blifva blomstrande. Cancelleren bidrog personligen härtill [2]), och den höga ståndpunkt, universitetet genom sina lärare intog, gjorde i förening med cancellerens ifriga bemödanden, att vid denna tidpunkt universitetets lärjungeantal uppsteg till den punkt, 500 [3]), hvaröfver det aldrig förr och sällan sednare uppstigit. Och det var nu ej mera blott de sydliga landskapens ungdom, som strömmade dit, förnämligast för att här bereda sig till kyrkans tjenst; från alla

---

[1]) C. P. 1730 $^{12}/_{9}$.

[2]) "Genom sin persuasionsgåfva och myndighet förmådde H:s Exc. riksrådet och academicancelleren Carl Gyllenborg alla som han träffade att låta sina barn resa till Lund;" yttrande af Eberh. Rosenblad vid consistorii förklaring inför canc. M. Falkenberg öfver minskningen af studentantalet C. P. 1775 $^{29}/_{6}$.

[3]) Ibd.

jemförligt endast med det, som i sin tid Eric Lindsköld visat, och när han 1739 öfvertog styrelsen öfver det äldre och ansenligare svenska universitetet, hade under hans ledning för första gången det yngre och i allo svagare utrustade kunnat höja sig till täflan med detta.

I alla riktningar företedde Lunds universitet under Carl Gyllenborgs tid taflan af ett blomstrande lärosäte. Främst bland dess lärare stod då på höjden af sitt rykte, ett föremål för sin samtids beundran, philosophen och theologen Andreas Rydelius, hvilken snart såsom procanceller inträdde jemte honom i universitetets styrelse [1]). Vid sidan af denne bemärktes de tre män, hvilka sedan alla i rad efter hvarandra blefvo hans efterträdare i procancelleriatet, Carl Papke, Henrik Benzelius och Johan Engeström [2]); vidare Jacob Benzelius och Nils Lagerlöf, båda från universitetet förflyttade till biskopsstolar [3]); Kilian Stobæus [4]) grundlade då de naturvetenskapliga studierna vid universitetet, och David Nehrman-Ehrenstråle [5]) gaf åt studiet af rättsvetenskapen en ny och högre lyftning. Om slumpen sålunda härutinnan gynnat Carl Gyllenborgs cancelleriat, så är det en af denne cancellers förnämsta förtjenster att hafva sökt åt universitetet bereda de medel, hvarigenom det mindre än tillförne borde blifva ett slumpens verk, om det skulle finna dugliga eller odugliga lärare. Han är nämligen den som först på ett omfattande sätt bragt constitutionernas stadgande om anställande af yngre academiska lärare till verkställighet [6]) och som derigenom fast inom sig sjelf grundat läroinrättningen, hvilken tillförne, utan hopp att sjelfständigt kunna fortsätta sig, varit ett oupphörligt utifrån, ej ur sig sjelft föryngradt samfund.

Redan från början af sin cancellersstyrelse begynte Carl Gyllenborg att verka för universitetets utveckling i denna riktning. Stipendierna anser han framför allt böra användas till detta ändamål [7]), och han försummar intet tillfälle att hos lärostolarnes innehafvare inskärpa såsom en embetspligt att söka bilda sina efterträdare. Så erhöll Nehrman-Ehrenstråle, till hvilken Gyllenborg satte ett utmärkt förtroende, befall-

[1]) Se detta arbete II. Procancellerer VIII.

[2]) Se detta arbete II. Procancellerer IX, X, XI.

[3]) Se detta arbete II. Professorer i theologiska faculteten XVI, XXIII.

[4]) Se detta arbete II. Professorer i historia VII.

[5]) Se detta arbete II. Professorer i svensk och romersk rätt V.

[6]) Se detta arbete II. Historiken öfver adjuncturer och docenturer 355—58.

[7]) "Angeläget är", yttrar han engång, "att tänka på sådanes underhåll, som kunna anse för goda ämnen att med tiden ordinarie betjena ungdomen, fastän det skulle ske med några ynglingars förlust, de qvibus spes adhuc incertissima." C. B. 1729 $^{22}/_{3}$.

ning att vid sin återkomst från ett personligt besök i Stockholm 1730 föreställa sina embetsbröder, "hurusom det till academiens lustre och den studerande ungdomens uppmuntring icke ringa skulle bidraga, om hvar och en af dem utsåge sig en eller annan af de dem bekanta qvickaste och flitigaste ämnen och lagade, att de icke allenast med stipendiis understödde blefve, utan ock hvar för sig af herrar professorerna, i synnerhet uti de scientier, som han profiterar, dem uppdroge och liksom uppammade, hvarigenom ofelbart skulle hända, att man vid förefallande händelser alltid kunde hafva vid handen habile och excellenta subjecta till vetenskapernas drifvande"[1]). Dylika uppmaningar efterföljdes, och det inrättades nu inom alla faculteter jemte lärostolarne lärareplatser, hvilkas innehafvare dels kunde biträda vid undervisningen, dels redan öfvade träda i de afgåendes ställe. Snart såg universitetet ur dessas antal framgå ej blott män sådane som Johan Nelander och Sven Bring-Lagerbring, hvilka skulle gagna och sprida glans vid det egna lärosätet, utan det kunde äfven till andra högskolor utsända sina lärjungar att der intaga lärostolarne. Så utgingo till Upsala med i Lund grundlagda studier Carl Linnæus von Linné och Nils Rosén von Rosenstein, det nysvenska universitetets första gengåfvor för allt hvad utmärkt det af det äldre emottagit; till Åbo sände det Johan Leche och Carl Mesterton, till Greifswald Sven Wagenius och Levin Möller; en af dess lärjungar, Johan Otter, hamnade i Paris såsom professor i orientalspråk.

Ej underligt om under dessa förhållanden antalet af lärjungar vid lärosätet skulle tillväxa. Cancelleren bidrog personligen härtill[2]); den höga ståndpunkt, universitetet genom sina lärare intog, gjorde i förening med cancellerens ifriga bemödanden, att vid denna tidpunkt universitetets lärjungeantal uppsteg till den punkt, 500[3]), hvaröfver det aldrig förr och sällan sednare uppstigit. Och det var nu ej mera blott de sydliga landskapens ungdom, som strömmade dit, förnämligast för att här bereda sig till kyrkans tjenst; från alla landets trakter, ur alla samhällets klasser, samlade sig här lärjungeskaror, ur hvilka äfven skulle framgå flera, som kommit att spela en rol på den följande tidens hi-

---

[1]) C. P. 1730 $^{12}/_{9}$.

[2]) "Genom sin persuasionsgåfva och myndighet förmådde H:s Exc. riksrådet och academiecancelleren Carl Gyllenborg alla som han träffade att låta sina barn resa till Lund;" yttrande af Eberh. Rosenblad vid consistorii förklaring inför canc. M. Falkenberg öfver minskningen af studentantalet C. P. 1775 $^{29}/_{6}$.

[3]) Ibd.

storiska skådeplats: Fredrik Axel v. Fersen, frihetstidens ryktbare statsman, och revolutionsmannen från 1756, Johan Ludvig Hård, såväl som representanten af frihetstidens sämsta sida, partigängaren Carl Friedrich Pechlin v. Löwenbach finnas antecknade bland denna tids studenter.

På alla områden visa sig spåren af denne cancellers väckande lifgifvande verksamhet. Nya lärostolar börja åter inrättas, den första sedan universitetets återupprättande under hans första cancellersår: läroämnet bildar en ny æra, det är naturvetenskap. Tvänne nya läroplatser inom den theologiska faculteten grundas och förses med löner, tvänne inom den philosophiska; en i hvardera af de juridiska och medicinska: ännu är man dock ej i stånd att förse dessa med fasta löneanslag. En början till vetenskapliga institutioner göres. Under enväldet hade universitetet sett den rika materiella grundval för sitt bestånd försvinna, hvilken det engång egt i arfvet efter Lunds domherrar. Ett ögonblick uppdyker tanken att genom det nya statsskicket vinna den tillbaka; men då denna hägring snart försvinner, söker canceller en att genom andra medel, som tiden kunde erbjuda, skapa nödiga fonder. Så ser man honom från alla håll samla gåfvor; han lägger hela sitt personliga och hela sitt politiska partis inflytande i vågskålen för att vid riksdagarne utverka förmåner åt universitetet, ja, han begär och erhåller till och med tillstånd att anordna ett lotteri till upphjelpande af universitetets svaga inkomster. På detta sätt blef det möjligt att om ej uppföra nya offentliga byggnader, hvilket redan då kunde ha varit väl behöfligt, så dock förändra de äldre efter en ny tids fordringar: bibliotheket utvidgas, ny consistoriesal inrättas, ny fäktsal och en anatomisal, allt för tiden och tillgångarne icke så ringa företag, som de nu förefalla, då allt blifvit förändradt och ändock befinnes otillräckligt. Dock är han i stånd att samtidigt lägga grunden till en academikassa och en pensionskassa [1]).

Den bild handlingarne förvara af Carl Gyllenborg såsom canceller har mången egendomlig och tilldragande sida. Man ser honom på ett alldeles personligt sätt, sådant som tidens ursprunglighet ännu kunde medgifva, ingripa i styrelsen: det är något af den patriarkaliska ton, som ligger öfver Erik Lindskölds tider. De stora och de små sakerna ega ett lika intresse för honom, hela läroinrättningen såväl som personerna, ej mindre än lärarne lärjungarne. Än uppmanar han Henrik Benzelius att utgifva sina resor i Orienten och erbjuder sig att dervid

[1]) Se vidare: Economiska förhållanden.

förskjuta bidrag till kostnaden [1]), än yttrar han sitt deltagande vid Kilian Stobæi långvariga sjuklighet [2]), än åter är det han som — såsom vid Andreas Rydelii död — ger uttryck åt smärtan öfver en förlust, som universitetet lider [3]). Han pryder universitetets salar med konungarnes och cancellerernas, sina föregångares, bilder och lägger dermed grunden till dess intressanta porträttsamling; hans frikostighet lemnar äfven bidrag till andra samlingar. Ej blott vid riksrådsbordet och i secreta-utskotts-salen för han universitetets talan: i hufvudstadens sällskapskretsar, till dem som förstodo och älskade tidens academiska bildning, är han outtröttlig att sprida alstren af dess literatur, dess programmer och disputationer. Liksom i en senare tid Lars v. Engeström visste han att på detta sätt sörja för att förtjensten i den långt aflägsna landsortsstaden ej blef helt och hållet förbisedd i hufvudstaden. Hans cancellersbref bära stundom en liflig prägel af den förtrolighet, på hvilken han stod till sina underlydande, mera mæcenatens till dem han förbundit genom ynnest eller välgerningar än den befallande embetsmannens. Så låter han ibland med cancellersbrefvet följa något literaturalster, "som kunde förtjena collegii academici curiositet": engång var det några theser från Turin med den bifogade anmärkningen, — hvilken visserligen ej kom att besannas, men som ej derför torde ha gjort mindre lycka hos dem, åt hvilka meddelandet gjordes, — "att om papismen får flera sådane stötar, dess bestående allt mera lutar till ändan" [4]).

I förhållandet till ungdomen ser man honom än sträng än mild, alltid faderlig [5]). Sjelf säger han engång: "så i anseende till mitt embete som mitt hjertelag kan eller vill jag ej annorledes behandla en min omvårdnad anförtrodd ungdom än som vore det mina barn". Det var vid ett tillfälle då consistorium uttömt den lokala myndighetens medel att göra sig åtlydd och upprätthålla ordning och tukt; Gyllenborg skrifver då ett formligt cancellersbref till ungdomen att uppläsas på Carolinum af procancelleren i närvaro af hela den academiska se-

---

[1]) C. B. 1729 $^{19}/_{3}$.

[2]) C. B. 1731 $^{21}/_{4}$. Han glömmer ej heller att i sammanhang dermed påminna Stobæus om hans löfte att till universitetet testamentera sina samlingar.

[3]) C. B. 1738 $^{16}/_{5}$.

[4]) C. B. 1731 $^{29}/_{9}$.

[5]) När t. ex. den nya fäktskolan inrättas, påminner han sålunda faderligt i cancellersbrefvet 1729 $^{29}/_{8}$, att "rummet för allting må göras fritt från takdropp, på det ungdomen vid fäktandet eller voltigerandet ej må genom halkande komma till skada och förderf samt att der blifver en spis eller kakelugn, att ungdomen ej blifver allt för häftigt kall efter så violent rörelse och drager sig ohelsa uppå, som aldrig torde öfvervinnas".

naten. Han för häri alla till minnes den omvårdnad, han haft om universitetet i dess helhet såväl som om dess enskilda medlemmar, och beder de unga genom skyndsam förbättring visa sin erkänsamhet: skulle hans hopp derom vara fåfängt, vill han väl tillse, "om allvarsamhet och stränghet kunna uträtta hvad ett ömt hjertelag varit för svagt att åstadkomma" [1]). Det förefaller, som om han allvarligare än åt något annat egnat sig åt sitt cancellersembete: "ju mera omsorg, som tages om trädskolan", säger han engång, "ju bättre trädgård får man, och är jag af den tanken, att den pligt och skyldighet mitt cancellersembete mig ålägger, är den för hvilken jag både inför Gud och riket torde blifva mest ansvarig" [2]).

Men denna cancellersstyrelse har ej blott en ljus och glänsande sida: äfven denna minnespenning, som Carl Gyllenborg slagit åt sitt rykte, har sin dunklare frånsida. Här som annorstädes röjer sig i denne mans verksamhet ett visst flärdfullt äflande, en ytlighet, som låter befara, att grunden ej alltid är stadig och fast, ett äfventyrligt går-an-system i fråga om medlen, som blottar den sedliga karakterens svagheter, och som på detta område liksom på de andra, hvilka hans verksamhet berört, utöfvar ett förderfligt inflytande på partianhängare och beundrare. På intet verksamhetsområde förnekar sig den menskliga individualiteten, och Carl Gyllenborg som en lärd republiks styresman är, med större framgångar, i grunden densamme som han varit som ledare af en stats öden: mera mäktig att kalla slumrande krafter till lif och att sätta krafter i rörelse än att ordna och leda dem till en på säkra grunder hvilande, varaktigt välsignelserik verksamhet. Hans universitetsstyrelse är en trogen spegelbild af hans och hela hattpartiets statsstyrelse.

Så fördes universitetet af det sätt, hvarpå han förvärfvade förmåner åt detsamma, midt in i riksdagslifvets och partiväsendets ränkspel, och det gafs en dålig politisk uppfostran åt dem, som i sin ordning skulle leda det uppvexande slägtet [3]). Att gripa till lotteri för att skaffa me-

[1]) C. B. 1730 $^{14}/_{11}$.

[2]) Memorial till secreta utskottet 1731 $^{7}/_{4}$.

[3]) Hvad skall man väl säga om föreställningar, sådane som dem Gyllenborg personligen gaf Lunds consistorium med anledning af en gynnares, landshöfding v. Hyltéens klagan, att hans stipendierecommendationer ej följdes: "consistorium lärer sjelf finna, hur nödvändigt det är att behålla dem till vänner, af hvilka kgl. academien godt bistånd kan hafva att förvänta, särdeles när det kan ske i så skäliga och rättmätiga mål". Dermed gafs befallning att utdela ett af universitetets dubbla stipendier till en af Hyltéens skyddslingar, en hans anförvandt. I hvilken härfva af privatförhållanden det offentliga insnoddes, skönjes nogsamt af stipendierecommendationerna: de gällde ända till systersöner af riksdagsprostar, som visat sig välsinnade mot universitetet. Skrif. af univ. enskilda ombud vid 1738 års riksdag prof. Harmens 1739 $^{9}/_{3}$.

del var en utväg fullkomligt i Gyllenborgs och hattpartiets anda. Om den emellertid i sig sjelf föga anstod en vetenskaplig läroanstalt, blef den ännu mindre värdig genom det sätt, hvarpå den utfördes: alla biskopar och consistorier, alla regementschefer och magistrater anmodades om bistånd till lotternas försäljning; man såg exempel på att lotter tecknades för kyrkor, och de studerande nationernas inspectorer lofvade att göra sitt bästa för att förmå studenterna att deltaga i spelet. En annan gång åtog han sig att under hand skaffa pastorn i ett för universitetet välbeläget pastorat ett annat i Småland, på det att det skånska pastoratet måtte bli ledigt och kunna slås under universitetet såsom præbende, en sak, som han äfven anordnade i trots af protester af både biskop och stift [1]).

Karakteristiskt för cancelleren såväl som för sjelfva tidsandan är det sätt, hvarpå genom Gyllenborgs åtgörande matheseos professorn Menlös, den man, som skulle vålla den största oreda vid lärosätet någon ännu vållat, — hvilket ej vill säga så litet, — erhöll sin professorsfullmakt. När consistorium redde sig till att besätta den 1732 lediga professuren i mathematik, erhöll det ett cancellersbref, hvaruti dåvarande auscultanten i bergscollegium Daniel Menlös anbefalldes till tjensten. Skälet till denna anbefallning angifver cancelleren straxt derefter med den största öppenhet i verlden: Menlös har förklarat sig beredd att för 1000 plåtar inköpa den Triewaldska samlingen af mathematiska och physiska instrumenter för att, med vilkor att han blir professor, föräran den till universitetet. Utan detta tillbud vill cancelleren ej befatta sig med Menlös' ansökan, "ty så god mathematicus han är, behöfver han dock ett par år på sig att blifva en god academicus", men med instrumentsamlingen är han oemotståndlig, "ty denna bidrager till den nytta, fördel och lustre för academien, som äro min enda afsigt", säger han. Så utverkas professorsfullmakten för Menlös i Fredrik I:s kabinett och cancelleren underrättar consistorium derom med tillägg, att han tagit det försigtighetsmåttet, att med Kgl. M:ts tillåtelse densamma ej lemnas innehafvaren i händer, förrän universitetet efter skedd inventering verkligen kommit i besittning af samlingen [2]). Det var denna

---

[1]) Mem. 1732 $^{28}/_{1}$. På detta sätt blef Knästorp och Glostorp universitetspræbende.

[2]) C. B. 1732 $^{8}/_{3}$, $^{19}/_{4}$, $^{20}/_{5}$. När det utomkring försports, att tjensten sålunda på visst sätt var till sala, infann sig ännu en annan speculant, lector Eric Lidius, som erbjöd sig att, om han erhöll sysslan, inom 3 år anskaffa 30 mathematiska instrumenter, hvarå förteckning jemte ansökningen inlemnades. Det heter vidare i denna ansökan: "den höga ynnest och nådiga befordran E. Exc. täcktes låta mig vederfaras, förbinder mig till evig vördnad, icke al

naten. Han för häri alla till minnes den omvårdnad, han haft om universitetet i dess helhet såväl som om dess enskilda medlemmar, och beder de unga genom skyndsam förbättring visa sin erkänsamhet: skulle hans hopp derom vara fåfängt, vill han väl tillse, "om allvarsamhet och stränghet kunna uträtta hvad ett ömt hjertelag varit för svagt att åstadkomma" [1]). Det förefaller, som om han allvarligare än åt något annat egnat sig åt sitt cancellersembete: "ju mera omsorg, som tages om trädskolan", säger han engång, "ju bättre trädgård får man, och är jag af den tanken, att den pligt och skyldighet mitt cancellersembete mig ålägger, är den, för hvilken jag både inför Gud och riket torde blifva mest ansvarig" [2]).

Men denna cancellersstyrelse har ej blott en ljus och glänsande sida: äfven denna minnespenning, som Carl Gyllenborg slagit åt sitt rykte, har sin dunklare frånsida. Här som annorstädes röjer sig i denne mans verksamhet ett visst flärdfullt äflande, en ytlighet, som låter befara, att grunden ej alltid är stadig och fast, ett äfventyrligt går-an-system i fråga om medlen, som blottar den sedliga karakterens svagheter, och som på detta område liksom på de andra, hvilka hans verksamhet berört, utöfvar ett förderfligt inflytande på partianhängare och beundrare. På intet verksamhetsområde förnekar sig den menskliga individualiteten, och Carl Gyllenborg som en lärd republiks styresman är, med större framgångar, i grunden densamme som han varit som ledare af en stats öden: mera mäktig att kalla slumrande krafter till lif och att sätta krafter i rörelse än att ordna och leda dem till en på säkra grunder hvilande, varaktigt välsignelserik verksamhet. Hans universitetsstyrelse är en trogen spegelbild af hans och hela hattpartiets statsstyrelse.

Så fördes universitetet af det sätt, hvarpå han förvärfvade förmåner åt detsamma, midt in i riksdagslifvets och partiväsendets ränkspel, och det gafs en dålig politisk uppfostran åt dem, som i sin ordning skulle leda det uppväxande slägtet [3]). Att gripa till lotteri för att skaffa

---

1) C. B. 1730 14/11.

2) Memorial till secreta utskottet 1731 7/4.

3) Hvad skall man väl säga om föreställningar, sådane som dem Gyllenborg personligen gaf Lunds consistorium med anledning af en gynnares, landshöfding v. Hyltéens, klagan, att hans stipendierecommendationer ej följdes: "consistorium lärer sjelf finna, hur nödvändigt det är att behålla dem till vänner, af hvilka kgl. academien godt bistånd kan hafva att förvänta, särdeles när det kan ske i så skäliga och rättmätiga mål". Dermed gafs befallning att utdela ett af universitetets dubbla stipendier till en af Hyltéens skyddslingar, en hans anförvandt. I hvilken härfva af privatförhållanden det offentliga insnoddes, skönjes nogsamt af stipendierecommendationerna: de gällde ända till systersöner af riksdagsprostar, som visat sig välsinnade mot universitetet. Skrif. af univ. enskilda ombud vid 1738 års riksdag prof. Harmens 1739 9/2.

medel var en utväg fullkomligt i Gyllenborgs och hattpartiets anda. Om den emellertid i sig sjelf föga anstod en vetenskaplig läroanstalt, blef den ännu mindre värdig genom det sätt, hvarpå den utfördes: alla biskopar och consistorier, alla regementschefer och magistrater anmodades om bistånd till lotternas försäljning; man såg exempel på att lotter tecknades för kyrkor, ja, de studerande nationernas inspectorer lofvade att göra sitt bästa för att förmå studenterna att deltaga i spelet. En annan gång erbjöd han sig att under hand skaffa pastorn i ett för universitetet välbeläget pastorat ett annat i Småland, på det att det skånska pastoratet måtte bli ledigt och kunna slås under universitetet såsom præbende [1]).

Charakteristiskt för cancelleren såväl som för sjelfva tidsandan är det sätt, hvarpå genom Gyllenborgs åtgörande matheseos professorn Menlös, den man, som skulle vålla den största oreda vid lärosätet någon ännu vållat, — hvilket ej vill säga så litet, — erhöll sin professorsfullmakt. När consistorium redde sig till att besätta den 1732 lediga professuren i mathematik, erhöll det ett cancellersbref, hvaruti dåvarande auscultanten i bergscollegium Daniel Menlös anbefalldes till tjensten. Skälet till denna anbefallning angifver cancelleren straxt derefter med den största öppenhet i verlden: Menlös har förklarat sig beredd att för 1000 plåtar inköpa den Triewaldska samlingen af mathematiska och physiska instrumenter för att, med vilkor att han blir professor, förära den till universitetet. Utan detta tillbud vill cancelleren ej befatta sig med Menlös' önskan, "ty så god mathematicus han är, behöfver han dock ett par år på sig att blifva en god academicus" men med instrumentsamlingen är han oemotståndlig, "ty denna bidrager till den nytta, fördel och lustre för academien, som äro min enda afsigt" säger han. Så utverkas professorsfullmakten för Menlös i Fredrik I:s cabinett, och cancelleren underrättar consistorium derom med tillägg, att han tagit det försigtighetsmåttet, att med Kgl. M:ts tillåtelse densamma ej lemnas innehafvaren i händer, förrän universitetet efter skedd inventering verkligen kommit i besittning af samlingen [2]). Det var denna

[1]) Mem. 1732 $^{28}/_{7}$.

[2]) C. B. 1732 $^{8}/_{3}$, $^{19}/_{4}$, $^{20}/_{5}$. När det utomkring försports, att tjensten sålunda på visst sätt var till salu, infann sig ännu en annan speculant, lector Eric Lidius, som erbjöd sig att om han erhöll sysslan, inom 3 år anskaffa 30 mathematiska instrumenter, hvarå förteckning jemte ansökningen inlemnades. Det heter vidare i denna ansökan: "den höga ynnest och nådiga befordran E. Exc. täcktes låta mig vederfaras, förbinder mig till evig vördnad, icke al

samling, som blef en verklig Pandoras gåfva för universitetet under närmast följande tid: omkring den och dess gifvare röra sig den betydligaste delen af de tvister, som utgöra vrångsidan af lärosätets historia under ett helt årtionde. Straffet följde sålunda lättsinnet omedelbart i spåren; cancelleren sjelf fick till slut af det öfver Menlös och hans skandaler uppbragta consistoriet höra förebråelser derför, att han störande ingripit i dess verksamhet [1]), och med sanning måste efterverlden uttala, att den de offentliga ärendenas behandling som privatsaker, hvilken är betecknande för frihetstiden, för Lunds universitet inbrutit med Carl Gyllenborgs för öfrigt i så många afseenden lysande cancelleriat.

Det låg emellertid i Carl Gyllenborgs hela uppträdande något som fängslade hans samtid: huru särskildt fängslande skulle han då icke vara för småstadsuniversitetets män och ungdom, på en gång dess canceller och dess Mæcenas, tjusande med maktens och den glänsande personlighetens förenade trollmedel! Hänförelsen nådde sin höjd vid hans besök i Lund våren 1735. En enda gång förut hade universitetet sett hos sig närvarande en canceller: det var den förste i raden, nu för 68 år sedan. Och som förbud för detta Carl Gyllenborgs besök hade kommit de riksdagsbeslut, han vid 1734—35 års riksdag utverkat till universitetets förmån: inkomster, i 45 år saknade, återställda, anslag till byggnader beviljade och till den ridskola, på hvilken man satte så stora förhoppningar. Kanske skulle genom denne frihetsman drömmen om återvinnandet af hvad envåldet borttagit blifva till verklighet. Nya förhoppningar knöto sig alltså samman med gamla tacksamhetsband; bland de yngre fans redan en skara, som hade honom att tacka för sin ställning, bland de äldre en krets, som var honom förbunden genom gamla personliga band. Allt förenade sig sålunda att göra hans vistelse i Lund våren 1735 till en oafbruten Mæcenastjenst. Den 19 maj helsades han med en panegyrisk oration; den 19 juni sades honom afsked på samma sätt. Allt var festligt under denna månad, då han här höll academiskt hof, gaf courer för ungdomen [2]) och

lenast mig utan ock hela Strengnäs stift, som på det sättet vid en academie erhåller en professor af sina barn och dessutom kan få flere härigenom vid Strengnäs gymnasium successive hulpne". Så oböljda framträda dessa tidssvagheter.

[1]) C. B. 1736 $^{10}/_{12}$, hvari cancelleren beklagar sig, att han, som haft all möda ospard för universitetet, skall få höra "sådane reprocher af consistorium".

[2]) Samtliga stipendiater presenterades inför cancelleren vid ett consistoriesammanträde. Man fann allt vigtigt under dessa dagar, derföre antecknade man allt, äfven det nådiga samtalet med enhvar. C. P. 1735 $^{27}/_{5}$.

i festliga consistoriesessioner glänste som talare, "inter cantus et velitationes Musarum" såsom universitetets samtida historieskrifvare Döbeln nog hyperboliskt beskrifver de senare. På ett annat ställe säger densamme om detta besök och denna hyllning: "efterverlden skall ej sakna ämne för tacksamma sinnen, när den i universitetets årsböcker läser om den togaklädde hjeltens besök och carolidernas hyllningar" [1]). Carl Gyllenborg, som i samtidens ögon syntes så mycket större än i efterverldens, solade sig i ögonblickets gunst och tog begärligt emot alla dessa rökverk, som det academiska smickret, inlärdt i Roms skola, visste att bjuda åt honom.

Som få hade han sjelf en gång i unga år lyst inom de kretsar, han då åter berörde: alla de utmärkelser, hvilka inom den academiska verlden kunde falla på en studerande ädlings lott hade Upsala, som sett honom vid femton års ålder uppträda i den academiska talarestolen, erbjudit åt honom, hedersinspectoratet öfver studerande landskap och det illustra rectoratet. Lund hade först kallat honom till canceller: det var medan han ännu endast förberedde den rol, han skulle komma att spela som politisk partichef. 1739, efter 10 års förlopp, hade han och hans parti tagit makten: bland de värdigheter, hvilka hans store motståndare Arvid Horn lemnade då han drog sig tillbaka, var också Upsalas cancelleriat. Det blef ett af Gyllenborgs segerbyten [2]). När han nu för det gustavianska lemnade det carolinska universitetet var den fordne oppositionsmannen högsta maktens innehåfvare i Sverige; han skulle begynna verkliggöra alla de förhoppningar han väckt, medan han låtit sig föra allt högre och högre på partigunstens vågor. Från Lund afgick han emellertid just i god tid för att äfven här icke se en drömd framtid af idel blomstring upplösa sig i stoft och tomhet.

Till sin efterträdare hade Carl Gyllenborg anbefallt hos consistorium riksrådet Erik Wrangel [3]). Consistoriet tackade för det högtbevågna rådet, men utkorade enhälligt riksrådet Olof Nordenstråle: "när vi välja

---

[1]) Progr. 1735 $^{18}/_{5}$, $^{17}/_{6}$.

[2]) "Huru växte icke", säger Olof Celsius å Upsalas vägnar i sitt Åminnelsetal, "under C. Gyllenborg Lunds academies rykte till vår afund och öfver vår täflan, men vi tillegnade oss snart en egendom, den vi med högsta bördsrätt borde återvinna, och den ädelsinte grefven sjelf insåg, att han snarare borde vara vår än deras". O. Celsius, Åminnelsetal öfver C. Gyllenborg, 10. — Vid detta vältalighetsprof i Upsala anade ej talaren, att han en gång sjelf skulle blifva Lunds procanceller.

[3]) C.-B. 1738 $^{29}/_{5}$.

honom", sade Nils Stobæus, "i endaste afsigt på academiens publique bästa, träffa vi H:s Exc. riksrådet Gyllenborgs egen afsigt, som alltid varit och blir densamma. Olof Nordenstråle är känd af oss alla, han är född här i staden, han är en berömlig professors son vid denna academien, hvarest han ock sjelf i sin ungdom studerat, han har ett allmänt loford af alla, gudfruktig, fjerran från egennytta, oväldig, korteligen, hans definition finnes i constitutionernes 2 cap. om canceller" [1]). Utan allt tvifvel har lokalkänslan haft en afgörande vigt vid detta val, men denna gång var den sund och kraftig: universitetet kände sig stolt öfver att se en af de sina vid rådsbordet och ville skänka åt honom det högsta erkännande det hade att bjuda, utan afseende på de fördelar, som kunde följa af cancellerens politiska partiställning.

Olof Nordenstråle [2]) och Carl Gyllenborg äro tvänne bjert olika personligheter. Fans det hos den ene diplomatens och partihufvudets lätta och obesvärade sätt att raskt och kraftfullt, stundom lättsinnigt och obetänksamt ingripa, jemte de lysande, vinnande gåfvorna äfven flärden och ytligheten, så var det hos den andre en samvetsgrannhet, en pröfning af sig sjelf och af sakerna, som hindrade tanken att framträda i handling och som föranledde en nästan exempellös vidlyftighet i betraktelsen öfver dem, men vid sidan häraf också en flärdlöshet och rättskaffenhet i allt hvad han företog, som i längden säkert vann menniskorna och qväfde anmärkningar öfver bristerna. Sådan är den bild Nordenstråle lemnat efter sig i universitetets handlingar. Den visar sig från första ögonblicken af hans anträde till cancelleriatet. Blygsamt mottog han universitetets första, efter tidens sed öfverdrifna hyllningar, då under 4 festdagar 5 talare helsade honom [3]). "Han kunde ej", yttrar han, "kännas vid alla de egenskaper, som blifvit honom af en lärd och flytande vältalighet tillagda, han hade alltid sett sig sjelf på den svaga sidan och visste väl hvad honom bruste, men han ville ej gifva någon efter, om det gällde godt och välmenande uppsåt". Hans första tack kunde ej sägas kortare att på 4 tätt skrifna foliosidor, men det långa talets korta mening var tacksamhet öfver att ha blifvit satt

---

[1]) C. P. 1739.

[2]) Se detta arbete II. Cancellerer VIII.

[3]) "För att", som det heter i prof. Harmens inbjudningskrift "intet ögonblick skulle vara ouppfyldt af loford och pris öfver en så stor heros", inbjöd derjemte Göteborgs nation hvarje eftermiddag till concert, "att med instrumenters hjelp besjunga Illustrissimi cancellarii meriter". Till högtidligheterna gafs tecken med klockringning. Äfven det "lägre könet" — "sequiorem sexum" — ansåg rector tillbörligt att ej vid detta tillfälle utesluta. Det är första gången damer omtalas närvarande vid academiska fester.

i tillfälle att med trogen tjenst bevisa den kärlek och tacksamhet, han hyste för fäderneuniversitetet. Ingen begabbade honom heller, icke ens då han med egen hand nedskref det 60 foliosidor dryga cancellersbref, i hvilket han utreder en tvist för dagen [1], eller det 57 foliosidor starka memorialet angående professuren i literaturhistoria. Huru ledsamma de ock kunde vara; dessa cancellersbref, som till formen stå utan exempel i universitetets annaler, så framblickade dock ur desamma det rena sjelfuppoffrande nitet och en pligttrohet, som lika litet förnekade sig på det academiska området, som på något annat, hvilket hans verksamhet berört.

Procancelleriatet utöfvades ända till 1714 af Matthias Steuchius, som då emottog Upsalas procancelleriat. De gamla beskyllningarne för nepotism qväfdes ej, när en efter annan af slägten jemte familjehufvudet åter flyttade från Lund till Upsala [2]. Embetet stod ett helt år ledigt, intill dess Carl XII vid sin återkomst på svensk botten utnämde Jonas Linnerius till Steuchii efterträdare [3]. Linnerius var då universitetets äldste professor; samtiden var straxt redo att tillägga om den nyutnämde biskopen "den förnämste och nu utnämd detta collegio till stor heder, hugnad och förmån". Det var så tidens officiella stil; hvad man egentligen tänkte, åtminstone under hans senare år, yppade man under hand genom att i betänkandet om nya constitutioner 1723 begära procancelleriatets skiljande från biskopstolen: så nära förenadt med kyrkan som universitetet då ännu var, kunde anledningen dertill knappt vara någon annan än att embetet hade under hans tid blifvit betydelselöst. Hans efterträdare blef 1734 Andreas Rydelius [4]. På ett ställe i detta arbete skall Andréas Rydelius tecknas såsom lärare och vetenskapsman; det är blott sista trenne åren af hans ädla lif, aftonen af hans verksamma lefnadsdag, som tillhöra procancelleriatet. Aldrig har väl universitetet med större tillfredsställelse helsat det val af förman på platsen, som blifvit lagdt i det skånska stiftets händer, än då det träffade Andreas Rydelius. Procancellersembetet var här bekröningen af en sällsynt gagnande lärarebana, en sällsynt utmärkt vetenskaplig verksamhet: det var lärjungars tacksamhet och kärlek, som hade lyftat honom dit; ej mindre än stiftets prester voro universitetets lärare fästa

[1] Om tillsättningen af Lackalänge pastorat 1742.
[2] Man sade i offentliga handlingar, att det under krigsåren förarmade Skåne ej mera hade något tillräckligt att bjuda dem: derför gingo de nu sin väg.
[3] Se detta arbete II Procancellerer VII.
[4] Se detta arbete II. Procancellerer VIII.

vid honom såsom lärjungar. I yngre åren hade Andreas Rydelius såsom rector styrt det academiska samhället ej blott med den mildhet, som var hans väsens grunddrag, utan också käckt och med skärpa gripit in och hos äldre och yngre tuktat fel och svagheter [1]). Nu i hans sena ålder framträder endast mildheten. Consistorium hänskjuter till hans skiljedom sina lumpna tvister och engång lyckas det honom verkligen att medla försoning mellan Menlös, trätomakaren och hans alla contraparter: han uttalar då förebråelsen i dessa lena ord, som teckna hans egen stämning: "fridsens Gud förqväfve ock framgent i allas våra sinnen hvar och en fördold gnista af hat och afund och behålle oss ständigt och endrägteligt vid vårt hufvudverk, som är att med enigt nit och samnad makt arbeta på vishetens och alla christliga dygders plantering och tillvext vid denna academien, icke allena med lära utan ock med lefverne och eftersyn"! [2]) Men när den fordne lärjungen, hvars första steg, ej blott på vetenskapens bana, han lättat, Niclas Oelreich, af hvilken han förväntat helt annat, upprör consistoriet med sina odrägliga rangtvister, då känner mannen med valspråket "vanitas et hic et illic" [3]) blott leda och ledsnad. Han vill ej gifva det utlåtande man begärt; han beder att som procanceller få vara förskonad från sådane saker: som ledamot af consistoriet har han aldrig tagit del i dylikt för hans sinne främmande. Han beder de tvistande försona sig sjelfva och förskona konung och canceller från vidare bryderier. Hjertligt smärtar det honom att för sådane lumpna tvisters skull få höra bittra omdömen om Lunds universitet [4]). Sjelf var han from och enkel till sinne och seder och fordrade ingen utmärkelse framför eller i bredd med andra: ännu då han som biskop afreste till en frihetstidens riksdag, — den fåfängans marknad —, kunde han ej förmås att som de andra prelaterna taga drägt med siden och sammet på. För den nya tiden och för dess politiska intressen blef han alltid främmande: han var och förblef den carolinska tidens man. Cancelleren Carl Gyllenborgs hjerta veknar af rörelse vid budskapet om hans bortgång och han mottager det med dessa ord till consistoriet: "desse onda tider voro intet värde att längre äga en så from, redlig och gudfruktig man: han är dubbelt lycklig, som blifvit tagen ifrån dem till den eviga

[1]) Sådant var t. ex. hans uppträdande 1715 mot den studerande ungdomen och i consistorium.

[2]) C. Andr. Rydelius till C. A. 1737 $^{7}/_{3}$.

[3]) I signetet, som visar en lager på en ättehög.

[4]) A. Rydelius till C. A. 1737 $^{22}/_{11}$.

sällheten och tillika har lemnat ett odödeligt beröm efter sig här på jorden!" [1]) C. Papke [2]), som efter Rydelius i något mer än ett år intill 1740 beklädde procancelleriatet, hann ej att lemna några spår af sin verksamhet på denna plats. Det var en fridsam man, som personligen trädde ned i consistorium för att lugna sinnena, när spänningen der blef alltför häftig.

Bruket att till närmste styresman på platsen efter procancelleren utse en af lärjungarne, en ättling af de stora slägterna och helst ett riksråds son, detta egendomliga bruk, som vittnar om hur i grunden aristokratiskt det svenska samhället då ännu var, kom några gånger under denna tid till tillämpning. 1711 utsågs en af Magnus Stenbocks söner, en sextonåring, till rectorsvärdigheten, men fadren undanbad sig äran: han befarade fördomsfritt, att hans Bengt Ludvig derigenom skulle blifva för mycket hindrad i sina studier [3]). Pfalzgrefvinnan Catharina lät deremot 1716 sin son Carl Adolf Gyllenstierna med nöje antaga det erbjudna hedersembetet och consistorium emottog vid nyheten derom lyckönskningar "att inter suos discentes hafva ett så capabelt subjectum som högvälborne herr grefvens högtförnäma person är till mognad och förstånd vid så unga år" [4]); att döma af ordalagen i afskedsstunden, när embetet nedlades, kunde synas som om stora ting uträttats af denna sextonårige rector: han tackas "för den höga omvårdnad, som han i så mångahanda mål till sitt odödeliga beröm för academiens lustre och välfärd påskina låtit" [5]). Edmund Gripenhielm 1726 och Gabriel Falkenberg 1736 voro näst de siste af universitetets rectores illustres efter 1682. Gripenhielm inlemnade sjelf ansökan om embetet, hvilket consistoriet dock fann för djerft, helst han ej var ett riksråds son: "om dylikt blefve bruk", heter det, "kunde rectorsembetet falla i omogna och ovärdiga händer". Det var en ung särdeles förhoppningsfull man, men fattig och egentligen ej tillhörande högadeln; han anbefalldes visserligen af denna och af cancelleren Tessin sjelf, men consistorium var denna gång hårdnackadt: ansökan afslogs i anseende till möjliga "vanhederliga conseqvenser" och det föreslogs för cancelleren "att hädanefter hvar och en illustris persona, som ambierade hedern, skulle publice

---

[1]) C. B. 1738 16/3. Gyllenborg kallar här Rydelius "en från första ungdomen pröfvad och kär vän": de hade som academikamrater lefvat tillsamman i Gyllenborgs föräldrahem.

[2]) Se detta arbete II. Procancellerer IX.

[3]) M. Stenbock 1711 23/12.

[4]) Kgl. Högste Ombudsmannen baron Leyonstedts skrifvelse.

[5]) C. P. 1717 17/1.

aflägga antingen examen rigorosum eller försvara några valda theser sine præside et sine respondente", — ord, som antyda en förändring af gamla uppfattningen; det tillägges till och med: "petitio consulatus illustris torde hoc conditione blifva mycket rar". Men Tessin skar öfver knuten och utnämde utan vidare Gripenhielm [1]). Innan rectorsåret utlupit, hade emellertid Gripenhielm redan öfvergifvit sin post och skyndat till riksdagen. Consistoriet anbefallde sin rector hos K. M:t till ett resestipendium [2]), hvilket han äfven på dess förord erhöll. En anbefallning till K. M:t för sin vidare befordran erhöll också Gabriel Falkenberg, då han nedlade rectoratet [3]).

Åt handelsexpeditionen i sitt nya cancelli hade Carl XII uppdragit en högsta öfveruppsigt öfver universiteten och läroverken i allmänhet. Carl XII:s cancelli föll med öfriga inrättningar från hans tid, och det gamla cancellicollegium återupprättades. Det öfverinseende handelsexpeditionen utöfvat öfvergick då på detta: man ser det till och med i början af frihetstiden infordra uppgifter från universitetet å dess verksamhet på samma sätt som nyss förut högste ombudsmannen [4]). Det sätt, hvarpå cancellicollegium grep saken an, tycktes båda en ny æra på den allmänna undervisningens område. På engång bebudades ny skolordning och nya universitetetsconstitutioner. Universitetets utlåtande rörande den nya skolordningen infordrades och blef äfven gifvet; denna stadga utkom 1724 och blef gällande skollag till 1807. Men ett helt annat öde fick förslaget till nya universitetets constitutioner. Denna reform, som genom cancellicollegii skrifvelse 1723 $^{30}/_{3}$ bragtes å bane, om hvars vigt både styrelse och de styrda redan då, ja förut, — ty under Carl XI:s tid förekomma de första tankarne på en omarbetning af de gamla constitutionerna — voro fullkomligt ense, skulle släpas fram genom en tidrymd af 128 år, innan den 1852 och då på ett i några vigtiga delar ganska otillfredställande sätt kom till en lösning.

En af de märkligaste handlingar till universitetets historia under detta tidskifte är det betänkande, som consistorium lemnade, då cancellicollegium i sin ofvannämda skrifvelse uppfordrade det att inkomma med

---

1) C. B. 1725 $^{22}/_{12}$. Consistoriet lät sin canceller veta, att den studerande ungdomen visade missnöje öfver Gripenhielms rectorat. Cancelleren svarade, att afunden var alltid dygdens följeslagare och befallte allvarlig näpst om något befaradt utbröte.

2) C. P. 1726 $^{20}/_{9}$. Edmund Gripenhielm dog under denna resa.

3) C. P. 1736 $^{15}/_{12}$.

4) Cancellicollegii skrifvelse 1722 $^{5}/_{3}$.

sina "nytt- och tjenliga påminnelser" [1]). De reformförslag, som häri framställas, torde vara förtjenta af närmare redogörelse, ehuru de tyvärr icke blefvo genomförda. Se vi då först på förslagen till en ombildning af den academiska undervisningen, möter oss här såsom ledande tanke den åsigten, att åt modersmålet bör inrymmas all den rätt det med skäl kan kräfva vid en nationel högskola. Det framställes önskan, att den academiske läraren måtte åläggas att från lärostolen framställa sin vetenskap på svenska; derigenom skulle lärjungarne få en klarare kunskap om det förelästa än, som det heter, "nu är fallet, då mången nyss kommen till academien ännu intet väl förstår språket, som det tracteras på, att förtiga att ock andra, som intet kunna latin, hade ock då tillfälle att lära något med". Man visar sig sålunda beredd att för vinsten af en utbredd nationel bildning låta de gamla af häfd och fördom helgade skrankor falla, som skilde lärdomens stolta främlingsslott från det egentliga folket. Och på samma gång, som man ej blott som undantag utan som regel vill införa modersmålet på den academiska cathedern, vill han äfven inrymma det sin plats inom den academiska literaturen. "Begär någon tillstånd att disputera på svenska, bör det honom icke förvägras", heter det, "ty sådant kunde vara så mycket större bevis på disputatoris förstånd, enär alla, som vore tillstädes, kunde hafva tillfälle att döma om dess qvickhet och gåfvor [2]). Vid examen i språk borde synnerlig vigt läggas vid modersmålet, "ty det är rart", heter det, "att när man vid en academi finner en stor myckenhet, som från sitt modersmål kunna öfversätta ett bref eller en oration på ett annat språk, så gifvas deremot ganska få, som kunna från ett annat språk öfversätta det som är något svårt på svenska, så att det till meningen blir i allt likt originalet", ett yttrande, som ger oss en liflig inblick i tidens mechaniska språkstudier. Rörande dessa studiers reform innehåller emellertid detta förslag äfven fruktbärande tankar: "nödigare än språkfärdigheten", uttalas det, här "är hvad till språkets fullkomligare förstånd hörer, hvad antiqviteterna visa och philologien tillkommer. Hvad studiet af latinet särskildt angår, anser man, att det visserligen med all kraft bör upprätthållas, då det är "communis eruditorum Mer-

[1]) Oförgripeliga tankar, huru academiska constitutionerna synas kunna förbättras och till närvarande tider lämpas. 1723. Sv. Riksarkivet.

[2]) Det tillägges: Konung Carl XII glor. memoriæ befallte i nåder, att det skulle i Lund verkställas, och har man haft under tiden här, då det practiserades, så lustre disputationer, att man dem ännu ihågkommer. För öfrigt anmärkes, att enhvar borde sjelf få skrifva sin disputation och alltid på titelbladet angifvas, om præses eller respondens vore författare. Tillika yrkas en genomgående reform af hela det samtida försnörklade disputationsväsendet.

curius", men af den föreslagna inskränkningen af dess välde vid föreläsning och afhandling väntar man för dessa dubbelt gagn. En annan fordran, som i detta betänkande uppställes, är den på offentliga examina Först studentexamina. Universitetet hade måst emottaga så många lärjungar med underhaltig underbyggnad, att det väl kunde fordra, att offentliga studentexamina inrättades vid skolorna: 4 gånger om året borde sådane dimissionsexamina der hållas och lika många gånger admissionsexamina vid universitetet. Men till statens och kyrkans tjenst borde ej heller universitetet utsända någon utan föregången vederbörlig examen. Sådan borde inom alla faculteter hållas 2 gånger om året, de examinerade noteras i vissa klasser och derefter betyg utfärdas, utan hvilka ingen skulle kunna påräkna befordran [1]). Men dessa examina, som borde vara offentliga, skulle ej gå ut på minnessaker — "det är hos de yngre", heter det, "som minnesverk plägar i gemen efterfrågas" — utan vara mera "som en discurs, deruti man indirecte proponerar de controversier, som angå saken in qvæstione: den borde gå ut på att visa mognaden i förståndet och omdömet". Ingen borde i statens tjenst antagas, som ej hade att förete universitetets vittnesbörd [2]).

Men det är ej blott en reformering af universitet såsom läroanstalt, som här afses; äfven på andra dess områden framkastas nya tankar. Så uppställes redan här frågan, huruvida icke den academiska jurisdictionen borde upphöra och alla mål rörande academiska medborgare hänskjutas till för alla gemensamma domstolar. Man anser, att de göromål, som derigenom tynga på lärarne, allt för mycket inkräkta på deras egentligaste verksamhet, de egna studierna och ungdomens undervisning; dock vågar man ej taga steget fullt ut och sjelf föreslå dess fullkomliga upphäfvande af omtanka om ungdomen? strängheten kunde kanske blifva för stor, om ej lagen handhafdes af faderlig myndighet, heter det. Man visar sig ega en öppen blick för nationsväsendets flera olägenheter och en minoritet af consistoriet är till och med radical nog att föreslå dess upphäfvande: ungdomen borde indelas efter

---

[1]) Man åberopar sig härvid på bruket i Danmark, "hvarest", som det heter, "man väl må bekänna, att författningarne öfver skole- och academiverket äro i många stycken att berömma". Der hade theologisk embetsexamen blifvit införd 1707 med fastställande af 3 betygsgrader och 1736 juridisk examen. Nyerups Univ. 295.

[2]) Juristen Nehrman-Ehrenstråle framställde särskildt den fordran, att ingen skulle ega tillträde till juridisk tjenst eller praxis, som ej undergått offentlig examen i lagfarenhet: på det sättet kunde först den förargliga oseden utrotas, mente han, att de som "ingenting annat lärt vid universitetet än odygd, väl utanför komne "kunde besmycka sig med namn som jurister och — politici".

andra grunder än födelseorten. Slutligen framkastas också några tankar rörande universitetsstyrelsen på platsen, som man väl minst väntat att finna uttalade i en urkund från denna tid. Man döljer ej för sig denna styrelses svaghet och önskar dess stärkande. "Hvad kan väl blifva af den uppsigt, som decanen utöfvar öfver undervisningens gång"? "En sådan låter sig icke så practisera inter æqvales, som det i bokstafven låter väl", svaras det. Rectorsmyndigheten i dess ambulatoriska form angriper man visserligen icke ännu; men om procancellersembetet anmärker man såsom föga lämpligt, att högsta myndighet på platsen är fästad vid Lunds biskopsstol utan afseende på innehafvarens duglighet; man söker sig en utväg genom förbehåll för consistorium att kunna föreslå till detta embete.

Det torde med sanning kunna sägas, att det varit till oberäknelig skada, att ej de svenska universitetens constitutioner blifvit omarbetade i den anda, som genomgår detta aktstycke. Med ett slag skulle universitetsutvecklingen ha förts mansåldrar framåt, hvilka nu i stället under ett dödt arbete framsläpats i de gamla hjulspåren.

Knappast kan man värja sig för en känsla af missmod, när man i archivens gömmor träffar handlingar sådane som denna, i hvilka män före sin tid nedlagt tankar, som skulle hafva burit så rika frukter, om de fått uttrāda i det verkliga lifvet, men hvilkas öde det nu i stället blifvit att läggas ad acta och förgätas. Hvem är den sanne upphofsmannen till detta betänkande? Utan allt tvifvel Andreas Rydelius, mannen, som sjelf såsom academisk lärare sökt utföra de mest fruktbringande af här uttalade tankar, han som sjelf lärt philosophien tala med svensk tunga och ur hvars lärjungeskaror framträdt skaparen af Sveriges nya nationella literatur Olof Dalin v. Dalin, af dess nya rättsvetenskap och vetenskapliga historia, en Nehrman-Ehrenstråle, en Bring-Lagerbring. Samtiden tillerkänner honom enstämmigt äran af detta uttalande å universitetets vägnar, men att hans åsigter utan förbehåll omfattats af hans medlärare vittnar ej ofördelaktigt äfven för dem: ej så få af dem voro, också de, hans lärjungar.

Vid tidpunkten omkring 1710, isynnerhet under det första qvinqvenniet efter detta år hade den stora förändring inom lärarekretsen fullbordats, som med nästan regelbundna mellanskof, alltifrån universitetets återupprättande intill medlet af detta århundrade, försiggått trenne gånger under seklet. Männen från försvenskningstiden, Andreas Stobæus och J. J. Winslow, bortgingo då och dem följde deras samtida Lun-

dersten och Erl. Lagerlöf; några förflyttades från universitetet till andra poster såsom Poppelman och J. Steuch. Nära nog hvarenda lärostol ändrade vid denna tid innehafvare; endast Ihre med det förra tidskiftets dåliga traditioner och Jonas Hörling med de bättre stodo qvar. Andra män trädde nu i deras ställe, Carl XII:s män, bland dem ingen mera betydande och mera inflytelserik, vare sig i lärosalen bland ungdomen eller bland lärarne vid consistoriebordet, än den ädle representanten af tidehvarfvets högsta bildning och af en fulländad menskligbet, Andreas Rydelius. Kring honom och hans broder Magnus Rydelius, grupperade sig, vid sidan af de något äldre Humerus och Döbeln, det första ledet af hans lärjungar mera som yngre jemnåriga: N. Lagerlöf, Carl Papke, Kilian Stobæus och Nehrman-Ehrenstråle; från Upsala hade kommit bröderna Jacob och Henrik Benzelius, från Pernau de tre landsflyktige Qvensel, Moller och Schultén. Det är denna krets, som bär typen af Carl XII:s tidehvarf. Men med frihetstidens ingång är med nya personligheter redan ett nytt tidskifte i annalkande: en annan tidsanda bereder sig småningom plats med dem, medan de gamle från Carl XII:s dagar ännu stå qvar oberörda af densamma. Ty med ett slag gör frihetstiden ej sitt inträde vid universitetet: årtionden bortåt herska ännu gamla föreställningar och tänkesätt; blott småningom trycker det nya sin prägel på nya personligheter och odlingsförhållanden och ger åt hela tiden ett nytt skaplynne. Först när de gamle gått bort och de unge till fullo tagit arf, är frihetstiden här färdig. Deremellan ligger en tidrymd af sällsynt kulturhistoriskt intresse, då man ser de gamle och de unge röra sig vid sidan af hvarandra, då tvenne tidsåldrar liksom mötas, hvar och en med sin olika character, den ena mera kärnfull, enkel och kärf, den andra mera tom och flärdfull, visserligen mera habil, men med sitt oändliga formalistiska intresse dock långt mera pedantisk än den förra: det är ungefär den tid, som för Lunds universitet bör nämnas efter Carl Gyllenborgs cancelleriat. De gamle, som vid tidskiftets slut försvinna, äro bland andra Andreas och Magnus Rydelius, Carl Papke och Kilian Stobæus; Nils Lagerlöf har afgått till sin biskopsstol, Moller för alltid, Nehrman-Ehrenstråle för längre tider blifvit tjenstfri. De bland nya, hvilka träda i deras ställe, som bäst representera tidens nya skick äro Niclas Oelreich v. Oelreich och Harmens, Johan Engeström och Henrik Benzelius, som vetat byta skinn med tiden. Den som äflats mest och häftigast af dessa yngre, Daniel Menlös, "memoralium professorn", som han

kallades för de många stridsmemorialens skull, tog döden bort med de gamle. Det har inträdt ungefär samma stora personförändring, som inledt detta tidskifte, och ett nytt begynner.

Följa vi samlifvet vid consistoriebordet mellan dessa vexlande personligheter, visa sig under tidrymdens lopp helt olikartade taflor. I dess början bär allt samma prägel som under föregående tid. Man skulle väl kunnat förmoda, att de gemensamma stora olyckorna förmått dämpa det gamla inrotade consistoriella grälet, men så var långt ifrån förhållandet: tvärtom urartade det just vid denna tid nästan värre än någonsin. Skulden härtill hvilar på Thomas Ihre, tidskiftets Beckman eller Josua Schwartz. Med honom fördes, såsom nämdt, det 17:de århundradets dåliga tradition, det lärda grälet, in i det nya århundradet, då ålder och sjuklighet redan hunnit stäfja hetsigheten hos hans fordne trätobroder Lundersten [1]. I cancelleren Gyldenstolpes tid, med erinringen af den tvååriga ransakningen i Stockholm, hade han måst lägga band på sig, eller som consistorium i en klagoskrift till Magnus Stenbock uttryckte saken, "ej vågat utbrista med sin ondska och illvillighet, emedan han visste, att hans berättelser ej hade stor fidem och applausum hos honom: intra parietes consistorii hade han dock under tiden" — tillägges det — "hållit en sådan storm och buller med trätor, trug och svåra expressioner, att nästan alla deraf haft oupphörlig förtret och svårheter" [2].

När Stenbock begynt antaga sig cancellersärendena, skyndade sig emellertid Ihre att inlemna en anklagelseskrift mot consistoriets öfriga medlemmar. Dessa blefvo icke svarslösa, utan aflemnade samfäldt en vederläggning, och så hade Skånes försvarare snart att vid sidan af gränsefejden också skänka ett uppmärksamt öga åt den consistoriella, som derefter utan uppehåll rasade i universitetsstaden. Under motståndet från alla sidor växte hos angriparen rätthafveriet och trotset, så att om det någon lyster att skåda en typisk bild af den gamla academiska halstarrighet, hvilken cathedern och consistoriet i förening kunde skapa, handlingarne väl i honom kunna framvisa den. Att han under det danska anfallet på Lund i 11 veckor haft inqvartering af en hel fiendtlig trupp med 2 officerare var i hans ögon en aldrig förvissnande lidandets förtjenst framför embetsbröderna, som berättigade honom till företräde

[1]) Se sid. 114.
[2]) Consistorii skrifvelse 1711 $^{16}/_{3}$.

och höjde honom öfver hvarjehanda omständigheter [1]). Hans ohejdbara böjelse för opposition, ehvar tillfälle dertill bjöds, gjorde att han med lika nöje trotsade senatens och generalguvernörens påbud om rökning under pesten 1711, som konungens påbud om utskrifning vid academierna 1716, då han i tysthet uppretade den studerande ungdomen till dess öppna motstånd. Men inför dessa myndigheter hjelpte ej i Carl XII:s dagar den snarfyndighet och advocatyr, hvarmed han vetat reda sig inom det lärda samfundet: det förra tilltaget ådrog honom domen att genom consistorii försorg undergå en följande efterrökning och det sednare *blef* ändtligen 1717 orsaken till hans länge efterlängtade förflyttning från universitetet, "för att hindra vidare turbas in consistorio". Consistorium hade varit så uppretadt och oroadt under striderna med honom, att det ansåg, "att om intet Gud igenom denna academiens höga patroner förhindrat hans skadeliga uppsåt, så hade hela denna academien otvifvelaktigt till våra fienders nöje och vårt kära fäderneslands största skada längesedan varit öfverändakastad" [2]).

Tiden närmast efter Ihres förflyttande kom med en länge okänd, ostörd academisk frid och endrägt. Blott engång omtalas, att osämja uppstått inom consistorium, men, tillägges det, sammankomsten upplöstes också straxt. Det är under den tid Andreas Rydelius för spiran inom consistoriet. Han hade, som hans parentator uttrycker sig, kommit till universitetet "i en ofrids tid såsom Noacks dufva med oljeqvisten i sin mun": han förblef denna sändning trogen och fortfor att under ett helt lif verka som fridshärold. Det draget får ej fattas i den bild Lunds universitets historia har att lemna af denne ädle man, att det för en tid lyckats honom att afhugga den academiska tvedrägtshydrans hufvud. Tre gånger var han som rector samfundets styresman på ett sådant sätt, att den samtida minnestecknaren, visserligen med samtida ordståt men dock med efterverldens sanning, kunnat säga: "änskönt

---

[1]) Så fordrade han rang framför de andra; så upphörde han under mer än 2 år att hålla både offentliga och enskilda föreläsningar och kunde ej förmås att utlemna medel, som han uppburit under sitt rectorat. Om detta sednare samt om ersättning för resekostnaderna vid ransakningen i Stockholm 1698—1700 rörde sig hufvudsakligast striderna.

[2]) Consistorii skrifvelse 1711 $^{26}/_{3}$. Bland handlingarne från Magnus Stenbocks cancellerstyrelse (Lunds bibliotheks handskriftsamling) finnes redan från 1711 utkastet till ett bref till kgl. senaten, hvari begäres Ihres förflyttning från Lund, "der ett scandaleust och oanständigt oväsende förehafves, hvilket af Ihres oroliga conduite synes härflyta, som alltid visat sig obenägen till sämja och umgänge med collegio". Ungdomens stämning gaf sig luft i den latinska vers, som under hans rectorat fans uppspikad på hans dörr: Aufer immensum, Deus, aufer Ihrum Et cruentatum cohibe flagellum! Nemeitz, Vernünftige Gedanken etc. I, 161.

han syntes mindre än consul, var han dock mera än dictator genom den vördnad och kärlek, som hans vishet och dygder ingåfvo: allt gick som efter musik i sin rätta takt och sammanstämmande ordning"[1]). Denna lyckliga tid fortfor in på 1730-talet, till dess med Menlös' inträde i consistoriet alla tvedrägtens onda andar åter lössläptes. De närmare omständigheterna rörande Menlös' utnämning till professionen i mathematik äro förut omtalade. Sättet var här ej mera olyckligt än sjelfva saken, ty hvarken egde Menlös den allmänna bildning, som kunde berättiga till inträde vid universitetet[2]), och långt ifrån heller den characterens godhet och "menlöshet", som ryktet tillskrifvit honom jemte namnet, och om hvilken Andreas Rydelius, då han fogade sin röst efter cancellerens vilja, hade yttrat, att den hos honom "passerade för alterum tantum emot förståndsgåfvor och erudition". Grälmakaren är sig visserligen lik i alla tider, men olika tider sätta dock en olika stämpel äfven på honom. Denne visar en helt annan typ än t. ex. Beckman eller Ihre: frihetstidens sämsta tidsdrag återspegla sig här. Genom ett slags corruption hade han trängt sig fram, han sökte hålla sig uppe genom medel, som visa, att det nya offentliga lifvets skola ej blifvit obegagnad: han är memorialernas man, alltid färdig som den politiske partimannen inom stånden med libellen, aldrig i förlägenhet för citering af någon författningsparagraph till stöd för sin mening, öfverösande motståndaren med förkättring och insinuation. Memorialium professorn blef ju också hans länge upprepade vedernamn[3]). Man synes hafva försummat det af cancelleren antydda försigtighetsmåttet att inventera den skänkta

[1]) Nic. Stobæus Oratio funebris. Stobæus syftar derpå, att han kommit till Lund med de från Stockholm återvändande professorer, som undergått ransakning 1698—1700.

[2]) Philosophiska faculteten yttrade 1737 till cancelleren, då Menlös öppnat tvist om adj. Nelanders förordnande att sköta professionen i theor. philosophi, "att hvarken faculteten erkänt honom eller han sjelf aflagt prof derpå, att han är en judex competens, hvarföre faculteten anhåller, att bot må skaffas för sådan åtalan på dess göromål". Derjemte beslöt consistoriet vid samma tillfälle att åt procanceller och canceller meddela adj. Nelanders besvärsskrift, hvari följande yttrande står att läsa: "sällsamt förekommer, att prof. Menlös vill såsom judex competens döma om min skicklighet till denna profession, så vida dertill egentligen hörer logica och metaphysica jemte så mycken latin, att man enligt grammatican kan exprimera sig och præsidera utan att få heta ignorant eller göra sig misstänkt för någon neslig collusion eller förtjent af det omdöme, att respondenten gjort mera præsidis syssla än præses sjelf". Detta yttrande gjorde consistoriet till sitt; utan afseende på den professorliga värdigheten, hvarpå man annars så mycket höll, gaf man honom till pris för offentlig ringaktning.

[3]) Hans s. k. embetsmemorialer upptaga under de första åren i medeltal $^{1}/_{16}$:del af protocollen. För 1739 utgöra de 132 sidor in folio. Vill man se de yttre dragen af denna tidsbild, så har han sjelf lemnat denna teckning: "han är kort i vändningarne såväl med hela kroppen som med handen och hufvudet, talar ock mycket högt ibland, då han står uti sitt embetes ifver och informerar".

instrumentsamlingen före hans inträde i consistorium, och när inventeringen omsider skulle förrättas, bröt fejden lös, ty han ville ej låta någon annan taga befattning med eller begagna samlingen än han sjelf [1]). Den var ej heller betalt, så att skandalen blottades till fullo, när säljaren, Mårten Triewald, vände sig till universitetet att utfå sin fordran. Cancelleren Carl Gyllenborg måste inskrida och förde med sig vid sitt besök 1735 en kgl resolution, som ålade Menlös offentlig afbön, hvilken äfven, af honom sjelf uppsatt och undertecknad, i cancellerens närvaro upplästes inför consistorium [2]). Men förhållandena blefvo ej bättre, snarare värre: som en elak smitta utbredde sig tvedrägten vidare. Tvisterna i deras alla omständigheter kunna ej här följas. Må det vara nog till teckning af tids- och personförhållanden att anföra en anteckning från året 1739. Då consistoriet låtit ofvan anförda yttrande af philosophiska faculteten och adj. Nelander afgå till canceller och procanceller, kände Menlös' raseri inga gränser. Han reste sig vid ett tillfälle från consistoriebordet under upphäfvande af ideliga rop, öppnade dörrarne till rummet och kallade pedeller och academivakt från deras platser i förstugan till vittnen. Det var mera skri än ord han frambragte. Procancelleren Papke underrättades och sökte personligen lugna sinnena i det upprörda consistoriet, men Menlös begärde blott på vanligt sätt protocollsutdrag å procancellerens anförande, då han i memorial ville försvara sig [3]). Året förut, vid 1738 års riksdag, hade secreta utskottets protocollsdeputation gjort anmärkning öfver de många tvister, som fyllt protocollen sedan 1735 samt påmint, att sådant ej kunnat ske utan att, till dåligt exempel för ungdomen, förspilla en dyrbar tid, som bort till annat och nyttigare användas. Consistorium hade härpå ännu kunnat svara, att föreläsningar ej derför blifvit försummade och att förargelse ej heller deraf kunnat väckas hos ungdomen, "enär allt inom consistorii lyckta dörrar är afgjordt och utanför aldrig hörts ondt ord professorerna emellan, hvaraf ungdomen kunnat taga elakt efter-

[1]) Deraf de ideliga tvisterna med prof. Harmens, som också hade att begagna instrumenten och med den till deras förvarande utsedde custos machinarum Jonas Hjelm.

[2]) Kgl. B. 1735 $^{23}/_{4}$. Cancelleren gjorde allvarliga föreställningar om lydnad mot förmän; han sade sig endast af medlidande ej ha gått vidare i fordran af straff, men befallde handlingarnes förvarande i archivet såsom öppen sak. C. P. 1735 $^{9}/_{5}$.

[3]) C. P. 1739 $^{24}/_{11}$. Se för öfrigt biographien Daniel Menlös i Biogr. Lexicon rörande dessa tvister och gräl. Det torde vara onödigt att här upptaga plats med redogörelsen för dem. De voro mångfaldiga, ty som Kilian Stobæus engång säger: "det bevisar prof. Menlös' uppöfvade fruktbara genie, att han, när han vill, kan af quolibet göra quodlibet". Consistoriet begärde engång i underdånighet hans transport från universitetet för att befrias från en så orolig och bullersam collega.

döme" [1]). Den ursäkten kunde åtminstone ej vidare användas. Man kan knappast beklaga, att protocoll för Menlös' rectorat 1743, hans sista lefnadsår, saknas. Det är det enda i hela räckan, som gått förloradt. Visserligen hade om någonsin på Menlös bort tillämpas Carl XI:s resolution 1682 $^{28}/_{6}$, att den trätlystne professor, som efter påminnelse ej vill låta sig rätta, androm till exempel skall afsättas. Men frihetstidens sak var ej att tillämpa författningar.

En annan personlighet, som vid samma tid uppträder för att snart derefter visa sig på en större skådebana, är Niclas Oelreich v. Oelreich, den bekante censor librorum och utgifvaren af Ärlig Svensk. Oelreich var en kunskapsrik, talentfull man, som sett verlden och samlat kunskap och erfarenhet i Sveriges förnämsta sällskapskretsar samt under mångåriga vidsträckta utländska resor. Men på honom besannades det gamla ordet, att de vackra färdigheterna ej göra menniskan. De 4 år han såsom professor dels i literaturhistoria dels i theoretisk philosophi hade plats i consistoriet voro för hans gamle lärare, männen af det äldre slägtet, som lyftat honom upp nästan ur elände och fästat så stora förhoppningar vid honom, smärtsamma genom svikna förhoppningar. En otämd egenkärlek, hågen för skenet och det skensanna mer än för sanningen sjelf bragte honom oupphörligt i falska förhållanden till andra och invecklade honom i en rad af tvister t. ex. rörande den plats han borde intaga bland embetsbröderna och i catalogen, som föranledde en af de gamle, den rättframme Magnus Rydelius att en gång utbrista, att han befarade "det posteriteten lärer döma att en fåfäng ambition varit rådande hos oss öfver en sann christendom och en sund philosophi och det så mycket mera, som man redan måste höra af förnämt och hederligt folk vidriga omdömen". Han varnade för den äldre Oelreichs och Winstrups tider; återfölle universitetet i de förhållanden, som då herskat, skulle visserligen journaler och histoire de lettres derom få att förtälja, men till universitetets ringa förmån och heder. "Aldrig hade jag", sade han, "tillförne kunnat tänka att oss, som äro membra consistorii academici och hafva nog att sköta med allvarsamma saker, skulle möta så stort besvär att raisonera af och till och förnöta vår ädla tid med rangdisputer. Sed omnia jam fiunt fieri quæ posse negaram", tillägger den gamle vid anblicken af det nya. Hvad hans broder procancelleren Andreas

[1]) C. P. 1738 $^{6}/_{11}$. Menlös försvarade sig i ett särskildt memorial.

Rydelius tänkte om denna nya småaktiga tids tvistefrågor är redan på ett annat ställe anfördt [1]).

En obehaglig tvist, som fyller mången sida i protocollen, var den mellan medicinæ professorn Döbeln och professorn i experimentalphysik Harmens om gränserna mellan deras vetenskaper. Harmens ville äfven föreläsa anatomi, hvilket Döbeln bestred. Engång blef discussionen så häftig, att Döbeln begär till protocollet antecknadt, att hans motståndare slagit i bordet för honom. Rector, Kilian Stobæus, lät uppläsa cancelleren Lilliecronas bref "att ett universitet icke var ett skrå, der den ene kunde hindra den andre vid ungdomens undervisning" [2]).

Universitetets medlemmar bildade en högt ansedd krets inom den landsort, dit universitetet var förlagdt. Det utbildade sig lärda slägter, som, förbundna med hvarandra, utgjorde ett slags academiska patricier, med hvilka det ej alltid var så lätt för en framåtsträfvande vetenskaplig plebej att taga upp täflan. En sådan slägt var t. ex. slägten Steuch, för en af hvars medlemmar till och med Andreas Rydelius engång måste stå tillbaka; en annan, mindre uppfylld af anspråk, var Stobæerna, af hvilka 7 haft anställning som lärare, 5 som professorer. Många af dessa academiska patricier förenade med detta bördens företräde äfven rikedomens [3]). Nya slägter af betydenhet framträdde äfven ur universitetets krets, hvilkas medlemmar spelat roler i det svenska statslifvet: de tre excellencerna Engeström, Rosenblad och Lagerbring t. ex. tillhörde dessa. Midt ibland de öfriga stånd och klasser, i hvilka samhället delat sig, kan man urskilja ett lärdt stånd, som så att säga befinner sig i samhällets rangskala emellan prestestånd och adel, öfvergående i begge.

---

[1]) Med sanning har Erl. Bring i Andreas Rydelii minne, 94, beskrifvit dessa eländiga gräl, i hvilka Oelreich, Menlös och Engeström spelade hufvudrolen såsom en blandning af ohöfligheter och bonmots vid consistoriebordet. De tvistade om rangen till och med då det gällde att gå brandsyn i staden. Den gamle Moller fann det alltför laggrånt att gå till sådan beställning efter rangordning, och Harmens erbjöd sig förrätta brandsynen i Oelreichs ställe, "på det ej magistraten måtte soupconera att rangordning hindrar oss i våra förrättningar". (C. P. 1736 $^{17}/_{8}$). Med hvad förbittring hade ej Oelreich året förut klagat hos cancelleren öfver räntmästaren: — "det aldra sällsammaste är att acad. räntmästaren sätter stolen för mig och säger öfverljudt att jag bör sitta nedan för honom". Oelreich, mem. till cancelleren 1735 $^{27}/_{11}$.

[2]) C. P. 1735 $^{27}/_{10}$. Canc. C. Gyllenborg slet tvisten så, att båda hvartannat år skulle läsa anatomi. C. B. 1736 $^{20}/_{4}$.

[3]) En och annan trädde i gifte med den gamla skånsk-danska adelns döttrar och flera blefvo stora egendomsegare. Så gifte sig Ihre med en Bille och egde Dybeck, Elof Steuch med en Juel och egde Dufeke. Lundersten egde Boserup, Hyltenius-Silfversköld Össjö, liksom sednare Sven Bring-Lagerbring genom gifte blef egare af Rosenlund och Silfåkra.

Ett för tiden egendomligt drag är den stränga corporationsanda, som under dessa allmänna förhållanden utbildade sig.

Consistorium betraktade sig som universitetets målsman och vakade med synnerlig omsorg om upprätthållandet af hvad det ansåg gälla enskilda medlemmars och corporationens anseende. Det tålte ej att se sig behandladt med minsta skymt af ringaktning: engång ingick det till cancelleren med anhållan, att Göta hofrätt måtte tillhållas "att behedra consistorium med anständiga titlar icke mindre än K. M:t sjelf och andra collegier det göra" [1]). Och det var ej en så ringa tanke om corporationen och sig sjelfva, som consistoriales hyste. I deras mening var det en obeskriflig skilnad mellan en professor och en annan lärare vid universitetet: när språkmästarne i följd af cancellerens förordnande 1722 begynte hålla offentliga föreläsningar, skyndade man att anskaffa stol och bord till auditoriet: cathedern, från hvilken en professor läste, ville man ej inrymma åt dem [2]). För sina personer gjorde de anspråk på att räknas som adels vederlikar och försummade ej heller, att för de sina fordra vissa företräden framför andra t. ex. särskild bänk i kyrkan för sina söner framför andra studenter [3]). Också höllo de noga uppsigt öfver hvarandra, att ej något måtte förelöpa, som kunde vara nedsättande för corporationen, ja, man ransakade personen innan man intog honom i densamma, ty om den första af grunderna vid akademiska befordran var "academiens flor och uppbyggelse", så var den andra "collegii heder och anseende". När det blef bekant att engång en consistorialis ärnade träda i äktenskap med en tjenstpiga, hvars fader "bar bondetröja", lät consistorium kalla honom inför sig för att göra honom föreställningar, och då han uteblef, ingick det till cancelleren med "notification om de oanständigheter, som här förelöpa och bringa academien i förakt, ödmjukt anhållande, att de oskyldiga academiens ledamöter icke måtte komma i vidrigt omdöme hos Illustrissimus Cancellarius", och den skyldige undgick ej sitt consistoriella skriftermål inför rector vid återinträdet i consistorium [4]).

---

[1]) C. P. 1720 7/9. Sjelf påminte det landshöfdingen i Malmö derom.

[2]) C. P. 1722 11/3.

[3]) C. P. 1724 23/3 Utom bänk för professorernas söner begärdes ytterligare sådane för deras fruar "helst åtskilliga af borgareståndet sitta uti bänkarne, som præjudicera de af bättre stånd och heller kunde med det andra gemena folket sitta på gången". Generalguvernören beviljade ansökningarne härom 1726 16/8.

[4]) 1720 26/8, 21/9. Huru skarp skillnaden mellan klasserna var, visar den prestmans beteende, inför hvilken lysning vid detta tillfälle begärts: han ansåg sig först böra förhöra sig med biskopen om ett giftermål, "som syntes så gement, brudens föräldrar

Tillsättningen af academiska tjenster hade ännu icke regelbundna former. Stundom gjordes ansökan, stundom icke. Först med 1709 visa philosophiska facultetens protokoll, att befordringsmål blifvit inom faculteten förberedda. Man öfverlade vanligen i consistorium om lämplig person och föreslog blott en enda. Af kungligt maktspråk utnämdes emellertid under envåldstiden ofta helt andra än de föreslagna. Öfverlåtelser af tjenster till annan person med eller utan aftalade vilkor, voro icke helt och hållet okända. Så anhöll den gamle Andreas Stobæus att få lemna professionen till sin svärson Magnus Rydelius och på consistorii och cancellers förord beviljades det; sjelfva Nehrman-Ehrenstråle öfvertog 1721 den juridiska lärostolen efter en enskild öfverenskommelse med sin företrädare Hörling, som erhållit myndigheternas bekräftelse: han förband sig att åt denne lemna hela lönen under hans återstående lifstid [1]). Så kan det väl sägas, att alla tillsättningsmethoder äro goda, när blott personerna i fråga äro det.

Ej alltid följdes de allvarliga och fromma förmaningar Andreas Rydelius såsom rector gjorde vid ett befordringsmål 1716, att man borde påminna sig eden, som förband consistorium "att åsidosätta allt privat anseende i en sak, som beträffar Guds ära och K. M:ts och hela fäderneslandets allmänna gagn, helst ju ett collegium, som består af så literat och upplyst folk, icke allenast med lärdom, utan med en sannskyldig moral bör förelysa den olärda hopen i sådant samvetsmål" [2]). De grunder man ser åberopas äro ofta brokiga nog; jemte de stundom

dock varande ärligt folk". Rector, professor Moller, yttrade i consistorium till sin embetsbroder, att hans giftermål ländt consistorium till vanheder: "christendomen upphäfver intet verldslig ordning och åtskillnad mellan stånden; att en gemen mans son stiger till heder, det sker intet straxt från plogen, utan gradatim ifrån ringare till förnämare vilkor, men med ett qvinnfolk låter det icke så göra sig, att man tager henne från dynggrepen eller sopqvasten och gör henne till fru, ty der felas uppfostringen och myndigheten hos en privat man, som sin heder hafver af embetet och embetet icke af sig sjelf utan af höga öfverheten". Man hade ej gjort hälften så mycket buller, när samme mans första hustru, som tillhörde en af Skånes anseddaste ofrälse slägter, för äktenskapsbrott stått uppenbar kyrkoplikt i Lunds domkyrka.

[1]) Förordnanden gjordes på samma sätt. Så ackorderade Döbeln med Kilian Stobæus, att han utan fordran på offentligt vedermäle skulle sköta hans profession, "emedan han ej orkade sitta och läsa i kölden".

[2]) C. P. 1716 $^{7}/_{1}$. De synpunkter han anser för de rätta äro 1) academiens flor och uppbyggelse 2) collegii heder och anseende 3) vägande af meriterna. Den gamle Andreas Stobæus yttrade engång, att man äfven borde taga i betraktan de sökandes sinnelag och ej heller blott ha afseende på dem, "som förmå præstera præstanda utan ock på dem som ha lust och vilja dertill, ty man har befunnit att mången har tagit ett embete med största appetit, men sedan han det bekommit, visat större lust till quodlibet aliud än till det han så anxie tillförne sökte". C. P. 1714 $^{16}/_{1}$.

öppna, stundom halfdolda af enskild natur, framträda alldeles öppet de höga anbefallningarne och corporationens intressen: i Carl XII:s tid löses ofta saken genom ett högsta maktspråk [1]). Det anföres 1716 till fördel för en sökande, "att han är af förnämt borgarehus i Malmö, som i dessa tider till K. M:ts behof försträckt inemot 15,000 dr smt och står i hazard för sin öfriga egendom, medan andra bragt i säkerhet upp i riket hvad de förvärfvat i Skåne: nationaljalousi borde ej från befordran utestänga dem af denna provincien, som sig om dygd och ära beflita; den har framför andra varit tryckt, men visat trohet och tålamod". Äfven förtjensterna hos hustruns "förnäma slägt", som haft lif och gods osparde till K. M:ts tjenst under Stralsunds belägring fördes honom till godo [2]). Slägt och börd voro begrepp, som i en tid, då bördsbegreppet ännu var rotfästadt i sjelfva samhällsinrättningarne och i allmänna meningen, inneburo skäl af vigt [3]).

Var börden af betydelse, så var i denna clientelets tid den höga anbefallningen det ej mindre. Stundom var den oemotståndlig. Mer än ett drag visar, huru i grund och botten aristokratiskt tidens skick och väsen var. När 1713 generalguvernören Burensköld anbefallde sina söners lärare Hermansson till en profession, svarade consistorium med att hos K. M:t anhålla om hans utnämning [4]). 1715 återkom med samma framgång den mäktige guvernören, som i sin hand hade assignationen af universitetets löner, med en liknande anbefallning till bibliothecariatet för Aurivillius, som i 6 år varit informator för sonen till prinsessan Catharina Pfalz-Zweibrücken Gyllenstierna. Generalguvernören Hård utnämde med sin fullmakt räntmästaren Svenonius, som först sedan i öfverenstämmelse med författning erhöll den kungliga fullmakten. Detta

[1]) Förhållandena voro under hans tid så vacklande, att de 1712 af kgl. senaten utnämde 3 professorer vid universitetet ansågo bäst att ej antaga sig sysslorna utan tills vidare behålla dem de hade: den ena utnämningen blef också casserad af konungen, som i stället insatte en af flyktingarne från Pernau.

[2]) Det var Ihre, som anförde alla dessa skäl till förmån för dåvarande e. o. professorn M. Hegardt.

[3]) Liksom för Nicl. Oelreich mer än engång anfördes hans farfaders högtberömliga förtjenster om universitetet, så lände Carl Papke till godo ej blott hans "egna vackra qvaliteter", utan äfven hans salig faders "prisliga meriter". Vid tillsättning af räntmästaretjensten 1717 yttrade sig de flesta för Jöran Faxe, emedan han var af "den hederliga och förnäma Faxeslägten, var född här i landet [Skåne] och genom sina alliancer kunde utverka, att academien lättare utbekomme sitt".

[4]) Ordalagen i generalguvernörens skrifvelse 1713 $^{13}/_{8}$ äro följande: "det är min tjenstliga begäran till Ven. Consistorium, det behagade V. C. visa mig den tjenst och vänskap att i anseende så väl till föregående hans meriter som ock att han till mitt största nöje och behag hafver informerat mina söner föreslå och recommendera honom till professionen. Hermansson hade då ännu icke utgifvit någon disputation.

aristokratiska embetsmannainflytande snarare växte än förminskades med frihetstiden. Cancelleren Carl Gyllenborg sökte och erhöll hos K. M:t ett års tjenstledighet för universitetets bibliothecarie Oelreich på det offentligen anförda skäl, "att presidenten grefve Fersen anhållit derom, emedan dess söner vid samme informators method blifvit vane och dem således så mycket angelägnare vore att honom ännu något få behålla" [1]).

Till dessa recommendationer kom under frihetstiden en alldeles särskild art, nämligen riksdagens. De hade oftast formen af befallningar, men consistorium åtlydde dem icke derföre alltid. Den första af dessa recommendationer under kungligt signet, som Lunds consistorium emottog, var den, hvarigenom consistoriet befalltes att vid första ledighet föreslå professor H. Hasselgren till tjenlig profession [2]). Vid tillsättandet af professionen i orientalspråk 1728 föreslogs Hesselgren af Andr. och M. Rydelius "på K. M:ts befallning", men med tillägg, att man tillika nödgades anhålla, "att denna academi som inom ej lång tid emottagit 6 främmande måtte blifva förskonad för dem någon tid, på det de som här länge tjent ej måtte lemnas alldeles tröst- och hugnadslöse" [3]).

Ty framför allt afgörande voro de corporativa intressena. Särskildt afseende fästes derpå, om genom en tillsättning befordran kunde beredas åt andra förtjenta inom verket, och mera vigt fäste man vid inom än utom detsamma förvärfvade förtjenster, "ty", som det engång heter, "det kan ej gifva något besynnerligt godt nöje, när de som in specie här vid academien äro meriterade, skola vika för en annan här på orten alldeles obekant, med mindre densamme genom ett särdeles berömligt conduite kan öfvertyga de andras samvete, att han är dignior" [4]). Häruti lika så mycket som i tidens polyhistoriska vetenskaplighet hade de täta förflyttningarne från en facultet och en profession till en annan sin grund. De minskades dock något mot slutet af denna tid. Inom den theologiska faculteten blefvo de fullkomligt regelmässige genom kgl. brefvet 1741 $^{19}/_{1}$, hvari 40 § regeringsformen så tolkas, att 3:dje theol. professorn utan vidare följer den 2:dre i ledigheten. Professionen i orien-

[1]) Cancellerens memorial 1733 $^{24}/_{4}$.
[2]) K. bref. 1724 $^{30}/_{5}$.
[3]) C. P. 1728 $^{7}/_{12}$. H. Benzelius blef utnämd till sysslan af K M:t i trots af recommendationen under K. M:ts namn.
[4]) I dessa åsigter styrktes consistorium af cancellererna. Cancelleren Carl Gyllenborg gjorde t. ex. engång consistorium följande meddelande: "jag skall", säger han, (C. B. 1728 $^{28}/_{12}$.) "så mycket mig någonsin möjligt är i underdånighet dertill styrka, att så länge kgl. academien sjelf hafver så många väl meriterade och lärda subjecta till vacancers besättande inga främmande för dem måga föredragas".

talspråk kunde vid Lunds universitet med lika mycket skäl som vid många utländska betraktas som en theologisk, ty här var också förflyttningen fullkomligt regelbunden. Intill Björnståhl och Norberg ha alla dess innehafvare öfvergått till theologiska studier och alla utom en till theologiska faculteten.

Under detta skede var det som constitutionernas stadgande om adjuncturers tillsättande kom till verkställighet och som en klass af e. o. lärare under namn af docenter uppstod. Den synpunkt, som härvid ledde cancelleren Carl Gyllenborg, var sträfvandet att skapa en plantskola för vetenskapsmän och trygga universitetets oafbrutna verksamhet. I ett äfven på lärarekrafter — åtminstone vid denna tid — fattigt land ville han invid sjelfva lärostolarne utbilda deras blifvande innehafvare och på samma gång hindra tillfälliga afbrott i undervisningens gång. Det fans emellertid medlemmar af consistorium, som uppfattade saken ur alldeles enskild synpunkt och som i de nyutnämde lärarne endast sågo enskilda biträden till lättande af sina mödor: också blef onekligen inom kort ett sträfvande skönjbart att utbilda den academiska adjuncturen efter mönstret af den kyrkliga comministraturen. Enligt denna uppfattning voro docenterna också "professorum enskilte betjente", hvilka ej borde utnämnas af canceller, ej ens af consistoriet utan inom faculteten. "Vore adjuncterna annorledes än som professorers enskilda biträden att betrakta, så vore de ett intrång i deras välförvärfda rättigheter", så uttalade Menlös engång denna åsigt: han utnämde på sitt manér sjelf i consistorium "en sin private adjunct, af hvilken han efter omständigheterna ville sig betjena". Andra och mera högsinta åsigter framställdes af Kilian Stobæus och Andreas Rydelius: "de flesta professorer", sade den förre, "lära önska att få tillfälle att distinguera hurtiga ämnen och dem uppmuntra att gå än vidare, och vidare också än de sjelfva: denna academien bör ej mindre än de andra få heta ett seminarium reipublicæ". Rydelius önskade blott, att de måtte hugnas med lön, "att de intet måtte nödgas så vidt diffundera sin information, att de intet kunna förvärfva sig solidité i någon science"; ty ännu var, som Nehrman-Ehrenstråle uttryckte sig, "stipendiestaten enda stat för adjunctis och magistris docentibus". Carl Gyllenborg afvisade åsigter sådane som dem Menlös och flera consistoriales förfäktat, men i Nordenstråles tid trängde de igenom för en kort tid hvad docenterna angick:

åt faculteterna gafs fullkomlig frihet att antaga docenter utan att de ens behöfde derom underrätta cancelleren [1]).

Hittils hade universitetet varit främmande för tanken på ett omedelbart främjande af nationel svensk bildning. Det hade i sin mån bidragit att fästa de sydliga delarne af halfön vid Sverige: detta hade hittils varit dess hufvudsakliga gärd åt det fosterländska. För öfrigt hade det känt sig som ett led i Europas stora lärda republik, talat dess tungomål och, inbegripet i undervisningsverksamhet, sysselsatt sig med samma lärdomsämnen som de öfriga; blott engång genom *Samuel* Pufendorf hade det trängt fram med en gärd åt den stora, allmänna vetenskapliga bildningen. Under detta tidskifte inskrifver det för första gången med outplånliga drag sitt namn i den svenska odlingens häfder. Den representativa personligheten för detta tidskifte af universitets lif är Andreas Rydelius, den förste svenske philosophen, betydande genom sig sjelf och sin egen vetenskapliga verksamhet, ännu mera betydande genom den lärjungekrets han utsände från sin lärosal; ty han var en af dessa sällsynte, en stjerna, som redan nedergången under synkretsen ännu fortfar att lysa genom det ljus och den klarhet hon spridt omkring sig.

Kring den lärostol, der Andreas Rydelius gaf åt philosophien svenskt tungomål, sutto engång efter hvarandra eller sida vid sida han som skulle grunda den nya svenska literaturen, skalden och den förste svenske historieskrifvaren af allmännare betydelse Olof v. Dalin, den kritiska historiens anherre i Sverige Sven Lagerbring, David Nehrman-Ehrenstråle, som bröt bana för svensk rättsvetenskap, och Nils Rosén v. Rosenstein, som bröt den för läkarekonst, Kilian Stobæus, som gifvit en så mäktig lyftning åt svensk naturvetenskap och som i sin ordning blef Carl v. Linnés lärofader, samt — felen å sido — den förste svenske politiske publicisten, Niclas v. Oelreich. Det var tvänne led af ryktbara lärjungar, de äldre, såsom Kilian Stobæus och David Nehrman-Ehrenstråle, äfven de yngres, en Lagerbrings, en Dalins och Rosén v. Rosensteins lärare. Väl kan det då sägas, att från dessa män, Andreas Rydelius och hans lärjungar, utgått ett nytt tidskifte i Sveriges odlingshistoria. Det är universitetets stolthet att ha skänkt dem åt fosterlandet: denna gåfva var dess och de nyvunna landens första tacksamhetsgärd åt detsamma.

---

[1]) C. B. 1741 $^{3}/_{7}$.

När det är fråga om att teckna studier, lärareverksamhet och vetenskaplighet vid universitetet under detta tidskifte, må då Andreas Rydelius också träda i förgrunden. Det är den plats honom med rätta tillkommer [1]).

Länge stod för erinringen Andreas Rydelius såsom idealet af den academiske läraren; minnet dog bort först med den siste af dem som känt honom och hört honom. Carl Papke, sjelf en af hans lärjungar, ger honom vid griften det eftermälet, att "näppeligen före honom varit eller efter honom skall komma en lärare så trogen och så trägen"; efter ett halft århundrade hörde ännu Erland Bring honom omtalas i universitetstaden med en förtjusning, som väl kunde vittna om, huru förtjenta de loford varit, som honom gifvits [2]). Under de första 12 åren af sin lärareverksamhet stod han utanför professorsgraden och under de 10 af dessa var han ej fästad vid universitetet utan genom nådegåfvan af ett stipendium; docent kunde han ej blifva, ty han saknade det lärda skråets mästerbref, om också ingen jäfvade det stolta svar han engång gaf vid fråga, om han hade det, "visserligen vore han ej magister, men han hade undervisat magistrar"; formligt utnämd adjunct var han icke heller, och ett cancellersbref måste öppna för honom tillträdet till det academiska præsidiet, då man tvekat att låta en opromoverad intaga öfre cathedern. Men så brinnande var lärarenitet hos honom, som engång yttrade, att fast tyngd af en kropslig ohelsas alla bräckligheter, han heldre ville låta sitt lif för andra i den andens tjenst, till hvilken han invigt sig, än "succumbere sibi" [3]), så utomordentlig den flit, om hvilken N. Stobæus vittnar, att "hans arbete begynte tidigt om morgonen och slöts med sena aftonen" [4]), så fängslande var detta föredrag, i hvilket icke blott kunskap meddelades, utan en ädel rikt begåfvad och harmoniskt utvecklad personlighet gaf sig sjelf, att redan under detta skede af sitt lif, Andreas Rydelius intog den plats af universitetets förnämste lärare, som han under olika titlar ända till procancellerens [5]) sedan aldrig förlorade. Mångsidigheten af

---

[1]) Se detta arbete II. Procancelleren VIII.

[2]) C. Papkes likpredikan — Bring, Rydelii minne, 119.

[3]) Tal vid anträdet till communitetspræpositnren 1708; det sköna tal, i hvilket han gläder sig åt att få framträda ur sina inskränkta förhållanden och från en friare plats lära de unga skatta det odödliga lif, man lefver i snillets och tankens verld.

[4]) Intill sena åren var A. Rydelii dagordning att stiga upp kl. 3 på morgonen och gå till hvila kl. 9 på aftonen.

[5]) Ännu som biskop och procanceller höll han ej sällan disputationscollegier hemma i sitt hus: ämnena voro då theologiska, mest de nyaste villomeningarne. Samtiden beundrade i honom mönstret för den academiska disputatorn. "Hade opponenten", säger en anteckning,

Rydelii undervisningsverksamhet i yngre åren är anmärkt; redan tidigt samlades den dock på philosophiska ämnen. Pufendorf begynte åter att studeras vid universitetet, då han 1703 gaf sitt sammandrag af hans lära om menniskans och medborgarens pligter. Det torde hafva varit utgångspunkten för hans philosophiska undervisningsverksamhet; slutpunkten var det collegium privatissimum de connexione omnium disciplinarum, som han begynte hålla för några bland de äldre af sina lärjungar, men som han ej hann fullborda. I ett collegium pansophicum afhandlade han sin tids philosophiska tvistefrågor och gaf en kritisk framställning af Bayle, Leibnitz och Wolf. Men ej blott genom enskilda och offentliga föredrag och vid de offentliga öfningarne utöfvade han lärarekallet: han förstod att träda i personliga förhållanden till de unga, följa deraf lif och leda deras utveckling. Det hände mer än engång, att han i skymningstunden oförmodadt sågs uppträda på en studentkammare, för att undervisande öppna ett samtal i allvarliga ämnen eller leda en talöfning mellan de unga. Så har en af hans lärjungar antecknat om sin personliga beröring med honom. Ur ett sådant nära personligt lärjungeförhållande till Andreas Rydelius framträdde Olof v. Dalin inför den svenska allmänheten; som hans lärjunge, en ung student i Lund, hade han redan fattat planen till sin Argus; Rydelius är den som mästrat hans första skaldeförsök [1]). Som han var i förhållandet till den enskilde, var han ock i sitt offentliga uppträdande inför ungdomen. Huru upphöjd och ädel visar sig ej denna urbild af en academisk lärare i det sköna varnings och bestraffningstalet under hans första rectorat 1714! [2]) Det var en öfverdådig och våldsam ungdom, till hvilken han talade, en sådan som växte upp derhemma, medan det äldre slägtet bytte svärdshugg i Polen och Ryssland; men sådan var styrkan och värman i hans ord, att man med tårar i ögonen begärde att äfven få läsa de orden, ej blott höra dem. För första gången på länge sågs ett rectorsår förflyta utan de vanliga nattliga uppträdena och bullren: sjelf räknar han den verkan detta tal gjorde, som en af sina käraste hågkomster [3]). Om någon skulle kunnat böja ungdomens sinnen, när Carl XII:s bekanta bref 1716 $^3/_2$ skulle bringas till åtlydnad vid

"det oemotsägligaste argument, så bragtes dock hela hans skäl in absurdum blott med en syllogism, hvilket skedde med största kallsinnighet och facilitet, så att opponenten nödgades alldeles tystna och erkänna sig vara öfvertygad".

[1]) Celsii Åminnelsetal i Vetenskapsacademien öfver Dalin, 21.

[2]) Tryckt i Rydelii Opuscula latina.

[3]) Opuscula latina, 501.

Lunds universitet, skulle det förvisso också ha varit han. Ett ögonblick tystnade den upprörda ungdomsskaran på Lundagård, när han, åtföljd af sin broder, ensam bland universitetets lärare vågade nalkas dess leder för att göra sina milda föreställningar. Och utan tvifvel utöfvade hans närvaro ett lugnande inflytande, som gjorde att uppträdet höll sig inom de gränser det tog. Alltid var hans syfte ej blott förkofran i kunskap utan äfven karakterens utveckling till sedlighet och dygd: ett vackert minne derom lemnar det tal han höll vid nedläggandet af inspectoratet öfver Göteborgs nation, hvars inspector han varit i många år [1]).

Det är ej här platsen att särskildt dröja vid den svenske skalden eller den latinske talaren Andreas Rydelius [2]). Erbjuda hans vitterhetsarbeten intresse för svensk literaturhistoria, så stå de latinska talen, der han haft de stora klassiska mönstren att bilda sig efter, såsom kanske aldrig upphunna minnesmärken af den vältalighet, som klingat och förklingat från den gamla academiska talarstolen. Huru mycken attisk finhet, hvilken ädel måtta och skönhet i en tid af rhetorisk öfverdrift: "Deum immortalem, qvanta in Andrea Rydelio dicendi vis et copia! quæ gratiæ!" utbrister en främling [3]). Det är omöjligt att ej röna ett lifligt intryck af denna formens klarhet och skönhet, denna innehållets ädelhet, då man af det skriftligt efterlemnade söker återfinna dragen af talaren sjelf: huru mycket lifligare och djupare har det intryck då icke varit, som den lefvande personligheten i sin sällsynt ädla fulländning gjort på de samtida och på lärjungeskarorna!

Andreas Rydelii philosophiska lärobyggnad har ofta blifvit framställd och bedömd, till hvilka utförliga framställningar här hänvisas [4]). Den hvilar omedelbart på de grundvalar Cartesius lagt för den philosophiska vetenskapen några mansåldrar förut. De samtiden beherskande philosophiska systemen, som redan följt på det cartesianska, känner han dock väl och han vänder sig kritiskt emot dem, dock under uttryck af beundran för Leibnitz, äfven då han förkastar monadläran och förutbestämningssystemet såsom hypotheser eller theodicéen såsom stridande mot de rätta begreppen om det högsta väsendet, medan han i Lockes

[1]) Otryckt i Göteborgs nations protocoll.

[2]) Med pietet har J. H. Lidén samlat och utgifvit Rydelii latinska tal i Opuscula latina 1778, och Fr. Braune hans svenska vitterhetsalster i Samlade Vitterhetsarbeten af A. Rydelius 1868, (vid Lunds universitets jubelfest.)

[3]) Bayer in Mus. Sin Tom II, 112. Franzén, A. Rydelii minne, 19.

[4]) E. S. Bring, Minne öfver A. Rydelius — Boethius, And. Rydelii minne. — Hammarsköld, Historiska anteckningar om philosophiens studium i Sverige — Franzén, And. Rydelii minne, i Svenska Academiens Handlingar 1823.

läror skönjer en förstucken materialism, liksom divinatoriskt förutseende den onda skörd, som ur deras säde skulle uppvexa under den närmaste framtiden. Äfven wolfianismen, som på 1730-talet uppträdde i Upsala [1]), och som i Lund skulle aflösa hans eget system, har han underkastat en granskning, som af kännare, t. ex. Boethius, blifvit betecknad som ett mästerstycke. Genom kritik af samtida och föregående philosophiska system — äfven och ej minst af sjelfva cartesianismen — beredde han sig öppen mark för sitt eget, som emellertid ej undgick att blifva eklektiskt. Det characteriska för den rydelianska philosophien ligger mindre i dess originalitet, om också enskilda nya och träffande tankar ej saknas, än i den fördomsfria forskningsandan, den fullkomliga friheten från allt hvad Rydelius sjelf kallar "secteriskt slafveri", hvarför han anklagar ej mindre "den nya Cartesii philosophi, så länge som hon utan exception hölls i ära", än den gamla scholastiken. Det är detta drag, som förklarar dess stora väckande, befruktande inflytelse, hvaraf spåren genom lärjungarne kommo att skönjas på mer än ett område, inom mer än en vetenskap. Man har förbisett denna dess hufvudsakliga betydelse, som med rätta ställer den i spetsen för ett helt nytt tidehvarf i vår odlingshistoria, medan man afhandlat den hårfina frågan, om bland cartesianerna Rydelius gått öfver eller stannat under Malebranche.

Det yttersta målet för allt hans philosopherande var att försona vetande och tro, vetenskap och uppenbarelse. Personligen hade han löst denna uppgift. "Philosophen kan" — så lyda hans egna ord —, "med större framgång bruka sitt förnufts ljus, när han låter det under nådenes sol subordineras och uppmuntras af dess behageliga hjelpstrålar; förnuftet får då sitt yttersta mål i ögonsigte och kan se långt öfver sig sjelf". Sjelf hade han erfarit detta, men dermed hade också philosophien gått öfver sina gränser.

Allt sant philosopherande sammanhänger på det innerligaste med en personlighet: det är blomman af en andlig utveckling, det är en personlighet förandligad och förklarad. Andreas Rydelii philosophi är ett sådant uttryck af honom sjelf, denne fromme, resignerade ande, som på höjden af sitt tidehvarfs odling bekänner, att "innan en långvarig och ängslande själens strid under korset är det idel fåfänga och dårskap i det menskliga tänkandet" [2]). Sjelfva hans yttre lefnadsförhållanden åter-

[1]) Den förkättrades här till en början liksom cartesianismen 40 år förut, och ungdomen förbjöds af sina lärare att läsa Wolfs skrifter. Schönbergs åminnelsetal öfver N. Gissler, 117.

[2]) Opuscula latina, 348.

spegla denna samma inre utveckling, som han sjelf så gripande beskrifvit: det är en verldsvis, som i anda och sanning blir en Jesu efterföljare och som sjelf träder in i kyrkans tjenst, icke som så många andra i hans egen och andra tider för värdigheternas och förmånernas skull, utan för att i sanning vara och blifva ett sanningsvittne. De värdigheter han nådde voro kyrkans högsta; de fyra sista åren af sin lärareverksamhet egnade han helt och hållet åt den theologiska faculteten.

Inom denna facultet hade studierna fortskridit i den gamla häfdvunna från föregående århundrade ärfda andan [1]). Lund i Humeri och Benzeliernas tid var ett af den stela dogmatiska orthodoxiens stamsäten. Så högt som denna ställde förståndsmessigheten öfver känsla och phantasi, med lika mycket blandad undran och förakt blickade hon ned på herruhutaren och pietisten, som i dem tagit sin utgångspunkt, "modernos istos novatores", som de kallades. Nekas kan ej heller, att dessas förakt för vetenskap i allmänhet och särskildt för de theologiska vetenskaperna, som af dem ofta stämplades som onyttiga eller rent af skadliga ting, måste bidraga till att hos männen af den gamla skolan skärpa bitterheten i den strid, som uppstod och som blef tidskiftets hufvudintresse på detta område. Det vill synas som om Andreas Rydelius och hans lärjunge Carl Papke, under det de bekämpade de nya riktningarnes öfverdrifter, dock haft öppna ögon för det berättigade, som låg i den reaktion dessa begynte mot förståndsmessighetens ensidiga inskränkande välde på ett område, der hela menniskan vill tilltalas. Gerna beskyldes de af den gamla skolan för att hysa benägenhet för "hallenserna", medan under denna af religiösa lika mycket som af politiska partier söndrade tid motståndarne i Rydelius vädrade en blifvande förföljare: han skulle vid 1738 års riksdag ha ärnat uppträda mot Tollstadius, "men vår herre förkortade också hans dagar på resan dit" —, hette det på deras språk och manér. Sanningen var, att Rydelius gjorde front mot deras öfverdrifter så väl som emot Dippel och den begynnande otrosliteraturens scepticism. I theologiens förbindelse med en sund och fördomsfri philosophi såg han medlet mot både svärmeri och tvifvelsjuka. Han hade redan vid förslaget till constitutionernas omarbetande 1723 yrkat en uttrycklig föreskrift, att föreläsningar öfver christna religionens sanning skulle hållas med tillämpande af en sund philosophi, "hvilket vid denna tid isynnerhet

---

[1]) Se om theologiska faculteten detta arbete II, 56-57. Professorer. XII—XXIII.

fordras" — heter det här. Från Lunds universitet utgingo under detta tidskifte de vid 1734 års riksdag till begagnande vid alla offentliga undervisningsverk antagna Benzelianska läroböckerna i theologi, hvilka för den följande tiden klafbundo de theologiska studierna [1]).

Den theologiska faculteten räknade alltjemt det öfvervägande antalet studerande, och onekligen bar ännu universitet stark prägel af de tider, då dessa läroinrättningar uppstått och utbildats, tider, då det religiösa intresset var det öfvervägande. Högst bland faculteterna stod den theologiska; till henne som till den trygga hamnen drogo lärarne från de andra; hon hade anseende, rang och inkomster framför dem alla.

Få voro de, som egnade sig åt studier inom den juridiska faculteten [2]) under den tid, då Jonas Hörling innehade den juridiska lärostolen; han klagar engång sjelf i consistorium, att han till sina offentliga föreläsningar ingen åhörare fått [3]). Annorledes blefvo förhållandena efter 1720, särdeles under Carl Gyllenborgs cancelleriat, då David Nehrman-Ehrenstråle — i mer än en mening en hel facultet — besteg denna lärostol. Nehrman-Ehrenstråles forskande ande sökte att tränga fram till lagarnes historiska grund; hans forskning har omfattat Sveriges och Skandinaviens samtliga äldre lagar. Sjelf upplefde han ett af den svenska rättsutvecklingens vigtigaste skeden, öfvergången från medeltidslagarne till 1734 års lag. Ej utan andel i utarbetandet af detta lagverk — balk för balk har varit sänd till hans öfverseende [4]), — gaf han åt detsamma från sin catheder, straxt vid dess framträdande, vetenskapens form. Och denna form var ej längre den gamla scholastiska, ej ens den häfdvunna latinska. Utgången ur Andreas Rydelii skola lärde han liksom denne sin vetenskap att tala modersmålet. Han sökte till och med, ovanligt nog för denna tid, att med svenska uttryck ersätta de techniska termer svensk lagfarenhet lånat från den romerska rätten. Om arten af den undervisning Nehrman-Ehrenstråle meddelade, lemna handlingarne en klar insigt. Studiet af romersk rätt drefs ej vidt. Sjelf säger han engång: "om den

---

[1]) Kgl. Br. 1735 $^{3}/_{12}$ befallde, att Repetitio theologica af Jac. Benzelius skulle vid academier och gymnasier, Epitome i trivialskolor föredragas. Repetitio skulle under två års kurs inhemtas.

[2]) Detta arbete II, 107-108. Professorer i svensk och romersk rätt II, IV—V.

[3]) C. P. 1712 $^{5}/_{7}$. Rector svarade, att om han vetat derom, skulle han ha tillhållit särskildt dem, som åtnjuta stipendier, "att habilitera sig uti de studier". Det synes hafva varit en häfdvunnen fordran att stipendiater skulle bevista åtminstone 3 offentliga föreläsningar (deribland särskildt en theologisk).

[4]) Anteckning från 1730.

också är nödvändig för den lärde juristen, är dock dess vigt mindre vid studiet af svensk lagfarenhet och praxis, dit allt hvad en studiosus juris lärer, syfta bör". Constitutionernas föreskrift om föreläsningar öfver Institutiones Justiniani ansåg han derföre föga lämplig, och erfarenheten hade härutinnan lärt honom, att tidspillan och besväret varit större än verkliga gagnet. Han föredrog då i stället att sammanfatta och förklara de punkter ej blott ur Institutiones utan ur hela romerska rätten, som kunde tjena till gagn vid studiet af den svenska. Härtill fogades äfven en förklaring af den feodala rättens lagtermer. Methoden vid studiet af svensk rätt, medan ännu K. Christophers lagbok låg till grund för detsamma, framställer han sjelf på följande sätt. Först upplästes texten och gafs en nödig historisk förklaring åt densamma; derpå framställdes casus med dess omständigheter och visades, huru afgörandet borde träffas efter reglerna för lagtolkning och lagskipning. På detta sätt gafs i de offentliga föreläsningarne en öfversigt af hela svenska lagfarenheten, hvilken skriftligen upptecknades af åhörarne. Denna utvecklades ytterligare privatim, och en till två gånger i veckan anställdes derjemte en practisk öfning, då hvad under föreläsningarne theoretiskt behandlats lämpades till juridisk praxis. "På sådant sätt", säger han, "uppmuntras auditores och vänjas att beskedeligen för domaren munteligen och skrifteligen framföra sin nödtorft samt efter lag och kgl. förordningar afsluta tvistiga mål, tolka lag och lämpa rätten till facta". Studiet höll sig helt och hållet inom den svenska rättens område utan alla jemförelser med främmande länders [1]). Till öfriga läroämnen, fästade vid den juridiska lärostolen, kom också med frihetstiden svensk statsrätt. Föreläsningar i statsrätt befallas första gången genom cancellicollegii skrifvelse 1723 $^{16}/_{11}$.

Nehrman-Ehrenstråle var så att säga ensam lärare inom faculteten; engång omtalas, att han dagligen måste föreläsa 4 timmar [2]). Ej underligt då, att han efter några och tjugo års tjenstgöring begynte tröttna. Redan från 1732 erhöll han ledighet från de consistoriella göromålen för att kunna ostörd egna sig åt sin vetenskap. 1743 erhöll han för

[1]) "Det vore", säger han, "fuller ej något besvärligt, men dock för ungdomen ett farligt arbete, ty förutom det att späda ingenia snart kunna blifva förledda att blanda vårt med det som främmande är, så varda de ock dragna till att mera tänka på utländskt och onödigt än eget och nyttigt: vår svenska lagfarenhet kan nog gifva en menniska att grubbla på i hela sin lifstid, och nog synes vara, om läraren visar uti hvilka mål romersk, sachsisk, lybsk och annan rätt komma öfverens med vår lag". Hela den framställning, som här är lemnad, stöder sig på Nehrman-Ehrenstråles anmärkningar vid förslaget till nya constitutioner 1723.

[2]) C. P. 1740 $^{22}/_{3}$.

första gången en längre tjenstledighet; 10 år derefter blef den beständig. Bland skälen till tjenstledighetens beviljande nämnes äfven, att antalet af juris studiosi var så ringa [1]). Ej ens denne utmärkte lärare hade sålunda varit i stånd att hejda det sjunkande af lärjungarnes antal, som universitetet vid medlet af århundradet företer. — Flera utmärkta embetsmän ha framgått ur Nehrman-Ehrenstråles skola; men den blef ej fortsatt vid universitetet, der han efterträddes af en bland de svagare af sina lärjungar. Den, på hvilken han satt sina förhoppningar för det nyskapade studiets värdiga fortsättning, och som han tjugotreårig kallat till den förste adjunct i faculteten, vände sig till andra vetenskaper: det var Sven Lagerbring, som, om han fortsatt på den bana han begynt, såsom Nehrman-Ehrenstråles efterträdare väl skulle ha blifvit för Sverige dess Kofoed Ancher i det 18:de seklet.

En lärare, som blott till hälften hörde till juridiska faculteten var professorn i natur- och folkrätt Arvid Moller [2]). Constitutionernas föreskrift förband honom att följa Aristoteles, men han och consistoriet anhålla i förslaget till constitutionernas ombildning, att han måtte frikallas från att "göra det så stricte, emedan dessa vetenskaper genom andra lärda män blifvit bragte till bättre redighet". Den undervisning Moller meddelade i politik synes hafva varit fördomsfri [3]). Längre fram erhöll han cancellicollegii föreskrift att lämpa de politiska studierna fullkomligt efter den nya svenska författningens anda och "från första början bibringa ungdomen riktiga politiska principer i öfverensstämmelse med rikets regeringsform". Ungdomen var emellertid ej belåten härmed: större delen och isynnerhet de af theologiska faculteten läto veta, att de ej ansågo studier i politik sig vidkommande och utan allt gagn för dem. Så dröjde envåldets traditioner ännu qvar.

Medicinska faculteten [4]) önskade med rätta i betänkandet rörande de föreslagna nya constitutionerna 1723 en annan studieplan än den

[1]) C. B. 1743 $^{14}/_{10}$. Andreas Rydelius säger engång, att i allmänhet endast de förmögnare vända sig till juridikens studium

[2]) Se detta arbete II, Professorer i practisk philosophi, V.

[3]) Examensprotocoll för 1721.

Professor Moller: Qvænam sit optima forma reipublicæ?

Dominus Floræus: Monarchia, inprimis si limitata fuerit, qvia monarcha imperium, ubicunque est, exercere potest.

Professor Moller: Sed hæc celeritas operandi monarchiæ tantum absolutæ competit.

Dominus Osander: Fortassis illa forma optima erit, qvæ genio cujusqve populi optime convenit.

[4]) Om medicinska faculteten under detta tidskifte, se detta arbete II, 133—34. Professorer i practisk medicin III, theoretisk medicin V samt i experimentalphysik I.

som de gamla innehöllo. Att ömsom förklara ett stycke af Galenus och Hippocrates kunde ej vara stort nyttigare, mente man, än om man vid theologiska föreläsningar förklarade Alcoran; att på ett år genomgå Institutiones medicinæ vore lika orimligt: en fullständig medicinsk curs kunde ändå ej göras på mindre än 5 år. Det saknar ej sitt intresse att se, hur man i stället ville inrätta studierna: 1:sta året borde studeras physiologi och anatomi, 2:dra och 3:dje pathologi med stöd af medicinskt-historiska, anatomiska och cliniska observationer jemte dietetik; 4:de och 5:te therapeutik med clinisk dietetik, chirurgi och pharmacologi.

Det är som om medicinens studium i Sverige sednast vunnit oafhängighet af utlandet. Vid Lunds universitet hade intill detta tidskiftes slut facultetens lärostolar innehafts uteslutande af utländingar, alla tyskar utom en dansk, hvilken äfven erhållit sin bildning i Tyskland. Ej blott voro de flesta practiska utöfvare af läkareyrket främlingar, mest fältskärer utan universitetsstudier [1]); men det hade också blifvit en vana och betraktades nästan som en nödvändighet, att den som studerade medicin vid svenskt universitet borde förvärfva doctorsgraden vid något främmande universitet. Dessa förhållanden ändrades under detta tidskifte: Joh. Jac. Döbelius v. Döbeln blef den siste tyske medicinæ professoren och öfverhufvud den siste professor af främmande nationalitet vid svenskt universitet. Kilian Stobæus visade samtidigt, att en utmärkt läkare kunde utbilda sig i Sverige äfven utan utländska studieresor; han promoverades vid Lunds universitet till medicinæ doctor 1721. Upprepade gånger — engång 1722—24 under nära två års tid — förestod denne den medicinska professionen och 1728, då han utnämdes till professor i experimentalphysik, blef han i verkligheten tillika ordinarie ledamot af medicinska faculteten. På ett annat ställe är Kilian Stobæus tecknad i sin betydelse för svensk naturforskning. Hans betydelse för de medicinska studierna är en likartad: utgick ur hans skola på det förra området Carl Linnæus v. Linné, så framträdde på det sednare en Nils Rosén v. Rosenstein [2]). Med Kilian Stobæus i

[1]) Många anställningar för examinerade läkare funnos ej heller ännu. Kgl. förordningen 1688 $^{30}/_{10}$, som befallte, att alla städer i riket skulle förses med promoverade läkare hade ännu ej kommit till efterlefnad; provincialläkare funnos inalles 9. Trakter som Norrland, Halland och Kalmar län saknade ännu sådane.

[2]) En utomordentlig betydelse för den vetenskapliga utvecklingen hade i denna på studiemedel fattiga tid anslutningen till en lärares skola. Den är att anslå lika högt på vetenskapens område som på konstens. Se här de ord, med hvilka Kilian Stobæus sänder denne sin lärjunge till Upsalas medicinska facultet: "under de två år jag skötte professionen (1722—24),

Lund och med denne hans lärjunge, som efter studier i Lund under 1720-talet från 1731 reformerade de medicinska studierna i Upsala, kommo dessa studier i Sverige till en fast grundad sjelfständighet [1]. Döbeln åtnjöt ej under sednare åren af sin verksamhet stort rykte, så att då Kilian Stobæus 1732 öfvergått till professionen i historia, cancelleren Carl Gyllenborg, som mycket ifrade för dessa studiers uppblomstring, förordnar J. G. Wallerius till hans adjunct, såsom det heter i cancellersbrefvet [2] "till förekommande af de olägenheter, som följa af att ungdomen ingen handledning har: medicinen ligger här som vid alla de öfriga academierna i riket nästan så till sägandes för fäfot". Förgäfves hade dessförinnan Lund på Stobæi anbefallning sökt återbörda den då nyss i Upsala anställde Rosén v. Rosenstein till efterträdare åt sin lärare, hvilket cancelleren lifligt tillstyrkt [3]). Rosenstein förblef i Upsala, men helt och hållet afbrötos icke i Lund de af Kilian Stobæus så lyckligt grundlagda studierna, ty om också hans efterträdare i experimentalphysik G. Harmens just icke kan sägas hafva bidragit dertill, så har Stobæus sjelf som professor i historia fortfarit att genom enskilda föreläsningar handleda i medicin, hvaröfver hans gamle collega Döbeln med äkta tysk yrkesafund visste att anföra klagomål. Hade det varit Lunds förtjenst att ha gifvit väckelsen till en reform af studiet, så blef det emellertid Upsalas att föra utvecklingen vidare, och under det följande tidskiftet emottog universitetet en derifrån utgången lärare som återförde den rörelse, hvilken engång utgått från Lund: det var Eberhard Rosén-Rosenblad, Rosensteins broder och lärjunge.

Till de gamla lärostolarne inom den philosophiska faculteten kommo under detta tidskifte för kortare tid — 1713—1728 — en lärostol i grekiska språket [4]) en i experimentalphysik 1728 [5]) och en i lärdoms-

var han vid offentliga och enskilda föreläsningar min trognaste och bäste lärjunge: närvarande var han föremål för min omvårdnad, frånvarande för min saknad. Jag är öfvertygad, att hans väg fortskyndar mot de högsta uppgifter.

[1]) Under tiden närmast före Roséns uppträdande hade de medicinska studierna i Upsala sjunkit till en särdeles låg ståndpunkt. Linné skildrar dem i sina Anteckningar "såsom förfallna till största barbaries" och i ett bref till Kilian Stobæus skildras de af en annan Kilian Stobæi lärjunge (D:r Coulas 1728 $^{27}/_{9}$. L. U. H.) på samma sätt: den ene läraren i faculteten Roberg, sedan 1698, satte sin lit till en universalmedicin, i hvilken ingick en betydlig dosis opium.

[2]) C. B. 1732 $^{29}/_{5}$.

[3]) C. B. 1732 $^{16}/_{2}$. Upsalas academiska consistorium utbad sig genom sin canceller hos K. M:t att få behålla den nye lärare det vunnit: han var vid denna tid under de ordinarie lärarnes tjenstledighet ende lärare i Upsalas medicinska facultet.

[4]) Se detta arbete II, 199. Professorer i grekiska II, III.

[5]) Se detta arbete II, 281—83. Professorer i experimentalphysik I, II.

historia 1737—39 [1]). Af dessa är det egentligen blott experimentalphysiken, som erbjuder ett större intresse, dels för ämnets skull, ty det är förposten till den grupp af vetenskaper, som i våra dagar kunna göra anspråk på att bilda en hel ny facultet, dels för innehafvarens, ty det var den genom sina lärjungar inom den svenska vetenskapens historia så ryktbare Kilian Stobæus.

Menniskan, naturens ädlaste verk, hade lefvat i okunnighet om naturen. Om en svensk naturvetenskap hade ej kunnat talas vid universitetets grundläggande. Sjelfva ordet naturvetenskap var egentligen en anticipation: det fans ännu endast spridda iakttagelser och rön, ej ordnade, ej sammanfattade till vetenskap. Det är först det 18:de århundradet, som skapat naturvetenskapen, och Sverige har härvid åt verldsodlingen gifvit en betydelsefull tribut. Märkligare är knappast någon företeelse inom andens verld än ett sådant framträdande af nya vetenskaper. Ej plötsligt och med ens framträda de emellertid; tid efter tid lägger sitt bidrag till, och omsider kommer så en snilleboren, för hvars blick en hel utveckling slår ut i blomma. En sådan snilleboren var Carl v. Linné. Men må man ej för glansen af hans namn förgäta den, som ledde hans steg emot det stora målet, som förde honom till den ståndpunkt tiden före honom uppnått: hans lärare. Denne lärare var just Kilian Stobæus: ingen har gifvit honom ett högre erkännande än Linné sjelf.

Före Kilian Stobæi uppträdande hade naturvetenskapliga studier vid universitetet knappast drifvits för deras egen skull, utan endast som bihang till de medicinska. Constitutionerna hade anvisat dem denna plats, då det åt andre professoren inom medicinska faculteten uppdrogs, att jemte institutiones medicinæ äfven föreläsa öfver chemi och botanik. Men denna profession blef indragen efter 1676—79 års krig. Kilian Stobæus, läkare och med en forskningsanda, skärpt i Andreas Rydelii philosophiska skola, blef här den förste, som på ett sjelfständigt sätt studerade naturen för dess egen skull och som dervid först använde den enda rätta methoden, samlandet och observationen af företeelserna. Undervisning af andra hade han ej haft: han var sin egen mästare och lärjunge.

Redan långt innan han kallades till den för honom genom Carl Gyllenborg upprättade första naturvetenskapliga professionen, hade han

[1]) Se detta arbete II, 285. Professor i lärdomshistoria I.

egnat sig åt dessa studier, och han hade ännu ej tillträdt den, då Linné i hans samlingar och under hans handledning gjorde sina första universitetsstudier [1]). Hans sträfvan var att fortsätta dem med samma ifver, äfven då han 1732 för bättre utkomst skull öfvergått till professionen i historia; men man hör honom då klaga, att historien, "i hvilken han ej var så hemmastadd, att han ej väl i den behöfde se sig om" och som äfven fordrade "helt sin man", drog honom derifrån. Äfven alla de hjelpbehöfvande sjuka, som han ej kunde svika, inkräktade på *hans tid*, så att han ej kunde säga sig ega "en timma för sig sjelf". Också hade han ej väl fått fullmakten på den nya professionen med den bättre lönen, innan han begärde att få återgå till sin kära naturvetenskap, men detta kunde ej beviljas, och så blef det minne han skapat sig på detta område endast lärarens och samlarens [2]): hans samlingar ha blifvit grundvalen till universitetets naturhistoriska och historiska institutioner, hans lärjungar äro framför andra Carl v. Linné och Nils Rosén v. Rosenstein. Den tredje mera framstående af lärjungarne, Johan Leche, intog en lärostol vid Åbo universitet, men ingen fortsatte Stobæi verksamhet i Lund. Hans efterträdare der på det naturhistoriska området blef G. Harmens, en skydsling af Carl Gyllenborg, som mera utbildat sig till diplomat och verldsman än till vetenskapsman och som lät studierna i sitt ämne sjunka, medan han klagade öfver att ha försakat en mera glänsande bana genom att stanna vid universitetet.

Språkstudierna [3]) fortgingo i den gamla häfdvunna andan: mechanisk färdighet gick öfver allt annat; utan sådan, i latinet åtminstone, kunde ej

---

[1]) Kilian Stobæus utnämdes till professor först 1728 $^{3}/_{12}$, och redan i september samma år hade den unge Linnæus begifvit sig till Upsala. Men förbindelsen mellan lärare och lärjunge afbröts ej dermed. När t. ex. Linné engång klagat öfver sin försummelse att ej under Stobæi ledning ha grundlagt studier i mineralogi, lofvar Stobæus att sända honom som hjelpmedel dertill hela catalogen öfver sin samling. Den skulle sändas till Stenbrohult och blifva hans sysselsättning sommarferien 1731. Troligen fulländade han dessa studier vid besöket hos Stobæus i Lund 1732. Brefvexling mellan Kilian Stobæus och C. Linnæus v. Linné i Lunds universitets handskriftsamling.

[2]) Kilian Stobæus till cons acad 1732 $^{14}/_{3}$, $^{18}/_{3}$. De kropsliga lidanden, af hvilka han tärts från späda åren, bidrogo också härtill. 1735 klagar han sig vara så plågad "af sin gamla passion i höften och låret, att han icke får ro hvarken natt eller dag och icke kan utan största *smärta* sätta foten till jorden". Kilian Stobæus till cons. acad. 1735 $^{16}/_{8}$.

På sitt naiva sätt har Linné tecknat sin lärare sålunda: "Stobæus var en sjuklig man, enögd, krumpen på ena foten, plågad beständigt af migraine, hypochondri och ryggverk, men hade eljest ett makalöst genie". Linné Anteckningar, 10.

[3]) Se om latin detta arbete II, 250—51. Professorer VII. E. Lagerlöf VIII. C. Schultén IX. C. Papke X. M. Rydelius XI. N. Stobæus. Österländska språk II, 186. Professorer IV. Humerus V. C. Schultén VI H. Benzelius och VII J. Engeström; Grekiska II, 199—900. Professorer. II. E. Steuch III. P. Estenberg.

någon rätt gerna tillhöra universitetet. De goda tankar, som uttalats från Lund ifråga om latinets studium förverkligades ej. Särskildt har begärts, att ett stadgande måtte inflyta i de nya constitutionerna om tolkning af classiska författare, hvarom i de gamla ingenting nämts. Den curs i rhetorik efter Aristoteles regler, Ciceros bok De oratore och Qvintiliani Institutiones, hvarom i dessa talas, önskade man förändra så, att nyare compendier i rhetorik användes. Mest framstående af lärarne i ämnet under detta tidskifte var Nils Stobæus; han tillhör dock mera det följande. — Studiet af orientalspråken drefs företrädesvis som ett bihang till de theologiska studierna, och den omfångsrika disputationsliteratur, som utgick från lärostolens innehafvare, stod i theologiens tjenst: ämnena voro merändels biblisk critik och exegetik. Henrik Benzelius och Johan Engeström voro grundläggarne af denna literatur, hvari samtiden satte sin stolthet. Benzelii disputationer rönte utmärkelsen att bli omtryckta i Tyskland, och Engeström väckte der stor uppmärksamhet genom sin bibliska hebreiska grammatik [1]). Den var sjelf ett skott på den tyska vetenskapens träd, ty den stödde sig på C. Neumanns och Loeschers åsigter, som här vidare utfördes. Michaelis i Halle angrep Engeströms arbete i ett särskildt appendix till boken. På den af Engeström lagda grundvalen stå de öfriga orientalisterna vid Lunds universitet intill Björnståhl och Math. Norberg. En af dem, P. Munck, söker i sin disputation De recentioribus Hebraismi restituendi principiis (1756) bestämma sin lärares plats i den bibliska philologiens historia. — Det grekiska språkstudiet stod äfven omedelbart i theologiens tjenst. Blott sällan förelästes annat än Novum. En och annan gång föreligges för examinanden Homerus till öfversättning, oaktadt hans ursäkter att blott hafva läst sitt Novum. — Af öfvergående natur var intresset för turkiskan mot slutet af 1730-talet: det var ett af hattpartiets många hugskott. Allmänna uppmärksamheten hade vändt sig på Turkiet såsom den blifvande bundsförvandten i hämdekriget mot Ryssland, och intresset för detta land föranledde bland annat 1741 års riksdag att genom secreta utskottet tillstyrka K. M:t att befalla deras företrädesrätt till stipendier vid universitetet, som studerade turkiska, så att de med tiden kunde användas som svenska drogmaner i Constantinopel. Carl Gyllenborg hade redan 1737 befallt inköp af turkiska böcker till biblio-

[1]) Grammatica hebræa biblica seu lingua hebræa restituta semper sibi constans et anomaliarum plane expers 1731—33. Med förkastande af de äldre hebreiska grammatikorna uppställes här en ny uteslutande på den bibliska textens grund.

theket, medan man saknade de aldra nödvändigaste allmännare literära hjelpmedel, och Johan Gyllenborg lät 1742 tillsätta den förste adjuncten i orientalspråk med åliggande att undervisa i de språk "som äro brukliga vid ottomaniska hofvet" [1]).

Under detta tidskifte löstes historien från den besynnerliga föreningen med latinsk poesi och erhöll 1732, vid Kilian Stobæi utnämning, en sjelfständig lärostol [2]). I betänkandet om constitutionernas omarbetning klagas öfver fullkomlig okunnighet i historia hos de från skolorna anländande. Derföre ansågs nödvändigt, att ett compendium på svenska lästes i alla skolor och gymnasier, om ej universitetsstudiet skulle nedtryckas allt för lågt. Bland andra riktiga tankar, som förekomma i detta betänkande, är också den, att academisk undervisning i historia "mera bör gå ut på att visa rätta methoden för studiet än på stoffmassan och ej följa en enda författare utan söka utleta sanningen ur alla", åsigter, som ej synas ha följts de år Corylander [3]) skötte professionen under Kilian Stobæi sjuklighet och efter hans död. Annorlunda och mera allsidig var, såsom nämdt, Kilian Stobæi lärareverksamhet på detta område, ehuru historien egentligen ej var hans vetenskap.

Något bidrag till kännedom om mathematikens studium utöfver hvad i andra delen af detta arbete blifvit nämdt lemna ej handlingarne [4]).

En blick tillbaka på studiernas gång under tidskiftet visar oss, att under dess första årtionde universitetets verksamhet oupphörligt led af starka afbrott. Medan Lund var konungaresidenset, kan undervisningsverksamheten i sjelfva verket betraktas såsom afstannad: institutionen fortlefde så att säga på parad. Det hölls då och då någon disputation,

---

[1]) C. B. 1742 $^{5}/_{11}$. Räkningen på det turkiska bibliotheket, som anlände 1739, uppgick till 123 piaster.

[2]) Se om historia detta arbete II, 227—229. Professorer V. A. Stobæus VI. M. Rydelius och VII K. Stobæus.

[3]) Gjörvell yttrar i sina Anteckningar om hans föreläsningar: krönika och backemat: min plånbok blef nära full med namn och att det händt die festo, crastino och in vigiliis af det och det helgonet. M. Weibull, Samlingar etc, II, 38.

[4]) Se om mathematik II, 174—75. Professorer V. C. Qvensel VI. D. Menlös. Memorialium professorn, som gjorde sig så ryktbar som consistorialis, synes som vetenskapsman och lärare beherskad af samma fåfänga, som väl var en af driffjädrarne till hans memorialer. Föreläsningsprogrammen vittna i sin mån derom. Hans meritförteckningar ej mindre: till meriterna hörde framför annat, att han på riksdagen i Stockholm 1731 "i Riksens Ständers närvaro på dykaregallioten Anna Greta anställt alla prof, experimenter och exercitier, som till dykarekonsten hörer", hvarvid han sänkt sig ned i dykareklockan på 6 famnars djup och vistats under vattnet vid pass $^{3}/_{4}$ timma, samt att han i Kejs. Leop. Carolinska academien för naturcuriosa bar namnet Archytas Tarentinus secundus. Den uppfinning, som han 1741 bebudade i programmet "Om ett nytt sätt att segla utan vind, segel och åror" efter analogien af en kanons tillbakastudsning vid dess aflossande, torde också få betraktas såsom tillhörande fåfängligheterna.

som bevistades af konungen och det militära hofvet, för hvilket under det enformiga garnisonslifvet i Lund endast universitetet erbjöd tillfälle till omvexling; professorer installerades på samma sätt i konungens och höga herrars närvaro [1]). Men det var disputationer och installationer utan studenter. Visserligen kunde man i konungens egen närvaro fira den kungliga födelsedagen med latinsk oration, svenska verser och äfven ventilering af en gradualafhandling, men så gerna man det önskade, kunde man ej gifva konungen skådespelet af en magisterpromotion; någon sådan hade ej varit hållen sedan 1706. Man föreslog dertill Caroli dag 1717 och visste förslag på 15, som skulle kunna taga lagerkransen, men då oaktadt tvenne programmer, ingen infann sig, nödgades man afstå från alla tankar derpå. Sjelfva consistorii sessionsrum togs till slut i anspråk för den krigsrätt, som dömde Lybecker. Med freden återvände emellertid nytt lif och drift: redan 1719 kunde raden af mera talrika promotioner begynna. Om studiemethoden i allmänhet gäller, att ungdomen vida mindre läste än den hörde föreläsas. Mången lärare var hela dagen sysselsatt med undervisning [2]). Repetitioner anställdes regelmässigt vid de offentliga föreläsningarne, och consistorium lät förklara, att den som dervid utmärkte sig genom sina svar, skulle framför andra komma ifråga vid stipendietillsättningar och erhålla "recommendation till sin lyckas befordring" [3]). Äfven med stränga medel, såsom böter, tillhöll man ungdomen att bevista de offentliga öfningarne och de två offentliga examina, som årligen höllos höst och vår, för att undersöka om framsteg gjorts [4]).

Ett vigtigt led i undervisningens hela organisation utgjorde disputionsöfningarne. Här kom i vanliga fall endast an på att försvara

---

[1]) Så fick K. Stobæi första disputation De fame naturali 1717 under Döbelns præsidium äran af så högt besök. Konungen bevistade C. Papkes installering såsom eloqventiæ professor och begärde få höra prof både "declamando och disputando". Likaledes äfven Schulténs, Hegardts och Humeri installationer. I programmet till Formels installering inbjudes han att med sin nådes mest skinande strålar — som tidsuttrycket är — hedra acten.

[2]) En välgerning för både lärare och lärjungar var under dessa omständigheter införandet af det s. k. academiska qvartet, hvilket bruk synes hafva uppkommit omkring 1728. Detta år föreslår nämligen rector professor Moller vid sitt anträde till rectoratet att för bättre ordning än hittils iakttagits enhvar inom $^1/_4$ timma efter klockslaget skulle vara tillstädes. Härtill gåfvo samtlige sitt bifall. Den som ej iakttog academiskt qvart skulle till kassan erlägga 8 öre smt. C. P. 1728 $^1/_2$.

[3]) Consistorii beslut 1723 $^{22}/_1$. C. P.

[4]) Uteblifvande straffades första gången med 1 dr:s, andra med 2 dr:s böter; tredje gången indrogs stipendiet. C. P. 1729 $^{12}/_4$. Vid dessa examina förhörde hvarje professor en half timme dem som bevistat hans föreläsningar. Examen begyntes med en latinsk stilöfning, dicterad af eloquentiæ professorn.

den uppställda satsen på flytande latin utan särdeles afseende på innehållet. Ett annat missbruk vid den offentliga disputationen var också de långa talen till præses, uppfyllda af "en hop orimliga flatterier och complimenter, som bragte honom att blygas och hos främmande, som ej voro vane vid sådant pedanteri, väckte åtlöje" [1]). Holberg har med satirens gissel skildrat detta tidens disputationsväsen, i hvilket "de aller ulærdeste mænd, som slet ikke vide andet end methodum disputandi og kan tale nogen latin komme bedst fra det, og man efter vedtagen skik kan lyve saa meget man vil, naar den latinske stil kun er god og forsvarlig". Det talar onekligen för andan vid Lunds universitet i Andreas Rydelii tid, att man insåg och öppet erkände bristerna i detta disputationsväsen och i betänkandet om nya constitutioner 1723 framställde behofvet af en reformering, medan man i Kjöbenhavn 1720 undertryckte det program, i hvilket Holberg framställer samma behof af reform. Det förblef emellertid i Lund som i Kjöbenhavn vid det gamla. De upplystare vämjdes vid detta tomma väsen: till och med communitetsprosten H. Benzelius begärde 1726 disputationsöfningarnes upphörande vid communitetet, då han af lång erfarenhet inhämtat att "med disputerande allena mången varit lika lärd vid slutet af en termin som i början"; han önskade att i stället en klassisk författare föredroges och muntliga förhör deröfver anställdes [2]). Ett årtionde derefter, då communitet helt och hållet blifvit indraget, upphäfde emellertid den gamle Andreas Rydelius sin stämma för återupptagandet af disputationer med stipendiaterna. Han var öfvertygad, att en saks missbruk ej borde upphäfva bruket och erinrade sig kanske sin gagneliga verksamhet inom communitetet. De tvänne äldsta adjuncterna ställdes då i spetsen för de återupptagna stipendiat-disputationerna: hvarje onsdag och lördag skulle de skiftevis leda dem och öfverse de skriftliga profven [3]).

Under detta tidskifte träder den från universitetet utgående literaturen ur den snäfva ram af latinska disputationer, orationer och pro-

---

[1]) Ord i betänkandet om de nya constitutionerna 1723.

[2]) H. Benzelius till cons. 1726 $^{20}/_{1}$.

Ett intressant uttalande i detta ämne finnes i brefvexlingen mellan Kilian Stobæus vid Lunds och J. Foss vid Kjöbenhavns universitet (L. U. H.). För dessa män, naturforskare och läkare, som i vetenskapens innehåll hade sin lust, kunde dessa formella öfningar ej ega något synnerligt värde: disputationsöfningen, ett arf från scholastiken, heter det, borde afvisas från universitetet till skolan såsom blott och bart språköfning, och den academiska ungdomens sinne riktas på allvarligt innehåll. Vid Kjöbenhavns universitet var vid disputation blott fråga om att vinna seger för præses mening, vore den aldrig så absurd. J. Foss 1734 $^{24}/_{9}$.

[3]) Procancelleren A. Rydelius till C. A 1736 $^{16}/_{12}$.

grammer, hvarinom den hittils rymts. Den begagnar modersmålet, den vänder sig till hela folket, ej mera endast till den lärda verlden. Andreas Rydelius, Förnuftsöfningarnes och Sedebokens författare, är den som här går i spetsen. I hans spår träda lärjungarne, och på detta sätt har universitetet för visso haft icke den ringaste andelen i den nya svenska literatur, som under frihetstiden uppblomstrade. Men denna svenska literatur i bokform, till hvars utveckling universitetets män så mycket bidragit, var dock ännu för universitetet sjelft en literatur vid sidan. Universitetsliteraturen i egentlig mening var ej tvetungad: det var den gamla häfdvunna latinska med dess öfnings- eller paradskrifter. Den svenska literaturen sökte sig och fann andra medelpunkter i hufvudstadens vetenskapliga och vittra samfund, och en och annan vetenskapsman vid universitetet förblef fullkomligt främmande för den nya literaturen på modersmålet. Vi beklaga den skada för hela den nationella utvecklingen, som denna splittring i så att säga två literaturer medfört, men annorledes betraktade desse saken: för dessa lärde syntes sammanhanget med Europas lärda verld mera värdt än med den olärda nationen. Sådane meningar bröto sig i denna tid. Den latinska disputationsliteraturen fortskred vid universiteten i sin gammaldags anda och form. Det är omöjligt att skilja hvad som tillhör præses eller respondens, men med största sanning kan väl på dess flesta alster tecknas hvad som står i tillegnan till en disputation från en något senare tid:

Här för eder lägges fram
Intet min, men annars vara,
Den likvist jag vill försvara
Som den vore eget kram [1]).

Ett försök att bryta ny väg äfven på detta område förtjenar särskild omtalan. Året 1717, medan konung Carl XII vistades i Lund, kom en bland universitetets fordna lärjungar nu biskop i Skara, Jesper Svedberg, tillbaka till lärosätet för att till granskning framlägga ett lärdt verk. Det lärda verket var skrifvet på svenska, dess syfte var att ådagalägga modersmålets vigt och värde, huru härligt och regelbundet det var, så att "det dukar upp emot de artigaste och regelbundnaste språk i hela verlden", af hvars studium han bekänner sig ha hemtat lika mycken undervisning och förnöjelse som förr, när han i unga år vid skolan läste böcker på grekiska och latin: det var hans bekanta

[1]) Hypomn. in hist. Acad. Lund. G. Sommelius et J. A. Stechau 1762.

bok Schibboleth. Med Carl XII:s tillstånd utfärdade han ett academiskt program härom, det första på svenskt språk, som klingar oss till möte ur denna de döda språkens literatur.

I programliteraturen kan man följa de yttre dragen af universitetets lif, dess hvardagliga lif såväl som isynnerhet det festliga, hvari intrycken af det offentliga lifvets händelser speglas. Med hänförelse hade man följt Carl XII på hans segertåg, hvarje seger hade man firat: huru lifligt målar sig ej sjelfva ungdomens patriotiska stämning i den fest, vid hvilken Dom. Silfversparre "som träder ur de lundensiska Musernas i Martis läger" säger dem sitt farväl med ett tal "de militari gloria" [1])! Snart var dock ingen seger mer att fira; i festen öfver den vid Helsingborg hade redan festqvädet till ämne hoppet och längtan efter fred. Programmen blefvo nu allt färre under de följande betryckets år; för 1712 och 1713 äro de endast 3. Till slut kommer också fruktan för utgifterna och inskränker antalet [2]). Åt den landsflyktige konung Stanislaus af Polen reste dock Andreas Rydelius 1714 till afsked från Skåne "en panegyrisk minnessten på skånsk mark". Och när ändtligen Carl XII återkommit inom gränserna af sitt rike, var det trogna lärosätet, som så mycket lidit och umburit, straxt redo att med Rydelii suada inbjuda till en två dagars fest att fira den återkomne fäderneslandets fader, "denna vår stjerna", som det heter i hans tal, "hvilken under fem olyckliga år vistades fördunklad och fördold i den ottomaniska månens skugga" [3]). På samma sätt helsade det honom, när han i universitetsstaden uppslog sitt högqvarter. Och man förblef äfven sedan trogen minnet af den store hädangångne, hvars lof man så ofta förkunnat. 1732 ännu säger Andreas Rydelius engång i universitetets namn på sitt ädla språk: "vi hylla ej de döde, utan de lefvande och den framför andra, som alltid lefver. Vi vända oss ej på smickrares sätt till de uppgående solar och ringakta de sjunkande, utan allt hvad stort och lysande, som lefver nu så väl som fordomtima skatta vi värdt att bevara i vårt och efterverldens minne" [4]), ord som väl förtjena att

---

[1]) Hörlings program. 1708 $^{18}/_{5}$.

[2]) Kgl. br. 1717 $^{10}/_{1}$ befallde brefs skrifvande på tunt postpapper in qvarto, så stor var pappersbristen. Priset på en bok sådant papper var då 1 carolin eller 12 dr smt. Programmen vid Hegardt och Papkes installationer äro tryckta på dylikt, enär annat slags papper ej i Lund eller Malmö stod till att få.

[3]) A. Rydelius, Opuscula latina, 158.

[4]) Progr. 1732.

erinras, då man ser Fredrik I af Hessen af en annan samtida med hyperboliskt smicker åkallas såsom en "Verus Musarum Hercules"[1].

Frihetstiden kom med andra personligheter och andra festämnen. Med en 6 dagars rhetorisk högtid firade universitetet 1721 fredernas ankomst. I lika många dagar varade minnesfesten samma år öfver reformationens införande i Sverige af Gustaf Wasa: den första dagen hölls en kyrklig fest gemensam för hela landet, de tre följande dagarne latinska orationer af professorer, den femte äfven på latin af en student, och på sjette dagen kom så ett svenskt tal på vers och afslöt festen. Det var första gången Lund deltog i en svensk nationalfest, ty jubelfesten 1693 hade firats af Upsala ensamt. Af samma art voro äfven festerna 1730 och 1732, minnesfester till Augsburgiska bekännelsens och Gustaf II Adolfs erinran. Med de yttre ärebetygelser, som frihetstiden egnade åt kunglighetens tomma form, sedan den borttagit dess verkliga innehåll och betydelse var man straxt tillreds att fira hvarje icke alldeles hvardagligt tillfälle i Fredrik I:s och Ulrica Eleonoras lif: till och med konungens far, landtgrefve Carl af Hessen, fick vid sin död en academisk hyllning i Lund. Vid drottningens död kom man på den underliga tanken att fira begrafningsakten i Riddarholmskyrkan genom anställandet af en formlig likprocession äfven i Lund[2]. Af en egendomlig art äro två program af 1731 och 1737, ett slags academiska bot och bönedagsplacater, utställda på högre myndighets befallning: alla academiska medborgare inbjudas här att idka dygd och goda seder samt afkläda sig, alla och enhvar, de fel de ega. Anledningen var i begge fallen densamma, nidskrifter — "famosa libeller"[3].

För första gången syntes, såsom nämdt, ett program på svenskt språk vid Jesper Svedbergs disputation 1717; det var utstäldt af honom sjelf. Universitetet utfärdade ett program på svensk vers 1736, "Ulrica Eleonora till evärdlig ära", då anatomiska theatren invigdes. Först

[1]) Inscription på anatomiska amphitheatren af universitetets historieskrifvare, den tyske prof. Döbelius v. Döbeln.

[2]) Häremot satte sig dock de studerande nationernas inspectorer genom ett memorial till consistorium 1742 $^{24}/_{11}$ hvars innehåll är betecknande för tidsandan. Man kunde ej — heter det — åstadkomma tillbörlig prakt, ej heller var man berättigad att gå i procession efter en så hög person. Dessutom varnade de för ceremonitvisterna vid en procession äfven inom den studerande ungdomen: att 3 till 400 sjelfmant skulle rangera sig, så att alla blefve nöjde och så att ingen oordning skedde under acten, det stode efter deras begrepp ej till att uppnå. I stället ville de, att alla såsom vid vanliga högtidsdagar skulle infinna sig i kyrkan på sina platser utan någon annan än vanlig och genom förordningar fastställd ordning för att bedja Gud, att han täcktes afvända öfver deras hufvun sväfvande syndastraff.

[3]) Progr 1731 $^{15}/_{5}$ och 1737 $^{4}/_{3}$.

1741 syntes ett vanligt academiskt program på svenska, men med den latinska texten vidfogad: det var den förut omnämda "academiska kungörelsen om ett nytt sätt att segla utan vind, segel och åror" af Daniel Menlös [1]).

Ett bihang till festerna voro ofta promotionerna. Så hölls till ökande af reformationsfestens glans 1721 universitetets andra promotion i medicinska faculteten, och likaledes ånyo medicinæ doctors promotion vid C. Gyllenborgs besök 1735, hvarvid cancelleren sjelf utdelade venia promovendi [2]). Theologiæ doctors promotion efter aflagda afhandlingsprof egde rum 1733. Det föreföll som en art protest mot de tomma kungliga promotionerna, då universitetet återupptog promotionen i sammanhang med vetenskapliga studier; nyss förut hade en af de förstnämda hållits till firande af Fredrik I:s lyckliga återkomst från Hessen 1730 [3]). Juris doctors promotion hade ännu ej varit hållen vid universitetet. Om antalet af promoverade inom de andra faculteterna var ringa, blef det år från år så mycket större inom den philosophiska. Vid 1741 års promotion, den första efter utgifvandet af det cancellersbref, som bestämde ett regelmessigt mellanskof mellan promotionerna, [4]) fingo ej mindre än 62 lagerkransen. Ceremonielet var ungefär det samma, som blifvit iakttaget intill våra dagar. Till primus togs ofta den genom ålder och embete utmärkte; den yngre förtjente gjordes då till secundus inter pares såsom vid 1723 års promotion: möjligen uppstod på detta sätt andra hedersrummet.

Synnerligen vigtigt ansågs att ega goda exercitiemästaren för att ej den studerande adeln skulle nödgas resa till främmande universitet [5]). De ålades att två gånger i veckan gifva offentliga lectioner [6]). I rang voro de långt ifrån de öfriga lärarnes vederlikar och sågos äfven öfver axeln af ungdomen utan att just synnerligen tagas i försvar af consistoriet. När t. ex. engång språkmästaren Allegre klagade, att hans föreläsning blifvit afbruten af skratt och tärningskastning, blefvo de skyldige endast förmante att förlika sig med språkmästaren, och han

[1]) Progr. 1741 $^{26}/_{6}$. I Upsala hade Ol. Rudbeck d. ä. utställt det första svenska program och efter honom A. Berch 1749. I Kjöbenhavn var det först 1754 som Anchersen utgaf det första program på modersmålet.

[2]) Kilian Stobæus promoverades i den förra, J. G. Wallerius i den senare. Om den förste promoverade med. doctor se detta arbete, 118. Härmed rättas uppgiften, att Roberg 1738 i Upsala hållit den första promotion inom medicinsk facultet i Sverige.

[3]) Jac. Benzelius var den förste, som erhållit theol. doctorsgrad efter aflagdt disputationsprof

[4]) C. B. 1740 $^{23}/_{12}$ bestämde först tre års mellanskof.

[5]) C. P. 1739 $^{24}/_{1}$. Om exercitiemästare, se detta arbete II, 429-33.

[6]) C. B. 1719 $^{3}/_{10}$.

fick nöja sig med deras löfte, att uppträdet ej oftare skulle förnyas [1]). Andra exercitier höllos på offentlig local, men dansmästaren fick ej begagna sådan; hans "dansebod" skulle dagligen vara öppen för ungdomen. Dansmästaresysslan förenades 1739 med academiboktryckarens. Huru det gick med dansen, finnes ej antecknadt, men om boktryckeriet yttrar consistorium i en skrifvelse af samma år, att så eländigt tryck, stilar och gesäller icke lära finnas vid något universitet i Europa. Ritmästare anställdes 1722, dock utan lön, och man tänkte på en ridskolas inrättande, hvarom mera i framställningen af följande tidskifte.

Grundvalen till universitetets institutioner med undantag af bibliotheket lades först under detta tidskifte, men ännu ansågs ej universitetets cassa böra ikläda sig några kostnader för dem. En mathematisk-physisk instrumentsamling erhölls sålunda genom accordet med Menlös; till omfånget var denna samling ej så obetydande, enär till dess försändande erfordrades 10 större kistor. Genom af K. M:t stadfästadt reglemente 1737 $^{26}/_{8}$ ordnades sättet för dess begagnande så, att professorerna i experimentalphysik och mathematik egde att hvartannat år begagna den, hvarvid professorn hade att erlägga en årlig afgift till samlingens vidmakthållande. Kommo de öfverens att samtidigt begagna instrumenterna, erlade de halfva afgiften hvar. Astronomiska instrumenter anskaffades ej under detta tidskifte. Anders Celsius i Upsala begärde i en skrifvelse till consistorium 1738, att tub, telescopisk qvadrant och ett säkert ur måtte anskaffas för nödiga observationers anställande vid den svenska landkartans utarbetande, men då han försummat att i skrifvelsen nämna rector magnificus jemte consistorium, lät den formalistiske rector magnificus J. Engeström svara, att han ej kunde antaga sig saken och först ville invänta befallning af K. M:t. Dervid förblef det under detta tidskifte. Genom Kilian Stobæi gåfva erhöll universitetet grundplåten till sina historiska och naturhistoriska samlingar. De rymdes ännu alla i en "curiositetskammare". Canc. C. Gyllenborg befallde att till stiftarens heder en votivtafla der skulle uppställas [2]); sjelf riktade han samlingarne ej obetydligt genom sina gåfvor. En anatomisk institution kom också under hans cancelleriat till stånd väsentligen genom gåfva af drottning Ulrica Eleonora; anatomisk amphitheater inrättades 1735,

[1]) C. P. 1727 $^{21}/_{11}$.
[2]) C. B. 1734 $^{4}/_{6}$.

och det första anatomiska præparatet fick institutionen 1739 af Döbelius-Döbeln i skelettet af ett mördadt barn; platsen, der det till gifvarens åminnelse skulle förvaras, bestämdes särskildt, sådan vigt lades vid gåfvan [1].

Bibliothekets tillväxt kunde ej vara stor, då dess ordinarie inkomster utgjordes endast af öfverskottsmedel från academicassan och domkyrkan, 200 dr smt af hvarje, men ingendera intill 1734 haft något öfverskott att uppvisa. Således berodde inköpet väsentligen på studenternes inskrifningsafgift, hvilken ej kunde förhöjas, "varandes större delen af dessa", *såsom* bibliothecarien Oelreich uttrycker sig, "qvicka men fattiga" [2]. *Rector* anordnade inköpen vid denna tid. Ännu var bibliotheket uppställdt efter inköpscatalog, utan ens indelning efter format. Först J. Wåhlin begärde och erhöll af consistorium tillåtelse att efter andra grunder ordna böckerna. Den bokhandel, åt hvilken under föregående tidskifte anvisats offentlig lokal, stängdes under kriget. Derefter saknades fast bokhandel. Den alltid på förslag rike Döbelius-Döbeln ville 1714 mot framtida ersättning åtaga sig dess återupprättande samt hvarje vecka hålla bokauctioner, men det stannade troligtvis vid förslaget. En dansk bokförare kom stundom öfver med sina boklådor, hvilka först måste undergå en sträng granskning af den theologiska facultetens decaner, på det att inga pietistiska och kätterska böcker skulle inslippa i landet. Mycket smärtade det, att bokföraren skulle vara en dansk och penningarne dragas ur landet, som det hette. En tid tänkte man också på att göra boktryckaren äfven till bokförare [3]. Först 1739 fick universitetet en efter tidens förhållanden ordnad bokhandel, då åt Ephraim Brodhagen meddelades privilegium såsom Lunds stifts och den carolinska academiens bokhandlare med offentlig local i den gamla domskolan [4].

Oupphörligt klagades öfver skolornas eländiga tillstånd [5]. De flesta studenter kommo också till universitetet utan tillräcklig underbyggnad för en högre undervisning. Särskildt hade Lund att härutinnan kämpa med stora svårigheter, då den svenska staten ingenting gjort

[1]) C. P. 1739 ${}^{21}/_{11}$.

[2]) Mem. 1734 ${}^{7}/_{6}$.

[3]) C. P. 1728 ${}^{1}/_{2}$.

[4]) Det ansågs emellertid nödigt att genom särskildt kgl. bref 1739 ${}^{9}/_{10}$ försäkra lärare och lärjungar om rätt att äfven annorstädes köpa böcker, i fall de erbjödos billigare än i den nya bokhandeln.

[5]) Insigtsfullare lärjungar voro härutinnan öfverens med lärarne. Så yttrar den unge Carl Linnæus 1727 i bref till sin lärare Kilian Stobæus: "rude läremästare med lika rude method gifva barnen håg för vetenskaper, att hären måtte resas på deras hufvud".

för att höja skolorna inom de skånska landskapen till jembredd med gymnasierna i det gamla Sverige, hvilka i allmänhet intogo en högre ståndpunkt. I sjelfva verket var Lunds universitet för dessa trakter tillika det gymnasium, som de saknade. Skolornas beskaffenhet hade alstrat bruket att inom förmögnare hus gifva barnen enskild undervisning; ofta sändes de med sina lärare redan i unga år till universitetet. Så var isynnerhet fallet med adeln, hvars söner i allmänhet ej torde ha begagnat annat läroverk än universitetet. Ur dessa förhållanden uppvexte bruket att i matrikeln upptaga s. k. cautionsstudenter: unga gossar, som med sina lärare anlände till universitetet, inskrefvos som studenter med dessas eller någon annans borgen, att de under vistelsen der skulle inhemta för en student nödiga kunskaper. Canc. Carl Gyllenborg sökte stäfja detta missbruk genom en särskild förordning, hvari förbjudes att inskrifva andra till studenter än de som äro dertill vuxna [1]; men detta förbud bortglömdes snart. Exempel saknas ej, att barn i vaggan fått studentbref, för att ej tala om den mängd namnteckningar i matrikeln, som nogsamt förråda "ovuxenheten". Om sålunda ett icke ringa antal af denna tids studenter voro öfvermaga, så saknades ej heller de som hunnit till en nog långt framskriden ålder. Gifta studenter ville dock ej consistoriet tåla [2]. Intill 1730-talet uppgick i allmänhet studentantalet i Lund ej till mer än tredjedelen af antalet i Upsala. Under detta årtionde torde det ha höjt sig till jembredd. Derefter sjunker det ånyo.

De flesta studenter lefde i ytterligt torftiga förhållanden, många efter vår tids fordringar på lifvets yttre vilkor i fullkomlig nöd. Från landets norra trakter kommo i allmänhet blott de fattigaste till Lund [3]. De hulpo sig fram genom att tid efter annan draga ut på "condition" för att undervisa eller predika. Så kommo de tillbaka med matsäcken fylld, och inrättade såsom skåningarne och de flesta, hvilka ej hade sina hem alltför långt aflägsna, "sitt eget mesnage, varandes nöjda med den ringaste spisen, efter han är deras egen" [4]. Ett ej ringa antal bodde

[1]) C. B. 1733 $^{28}/_{2}$.

[2]) Beslut fattades 1736 att utesluta studenter, som trädt i äktenskap, "efter consistorium intet finner för den studerande ungdomen tjenligt, att desamma bibehållas vid societeten, som hafva hustrurna med sig". C. P. 1736 $^{4}/_{2}$.

[3]) "Ej underligt, att de fattigaste draga till Lund", säger Coulas i bref till K. Stobæus, "ty i Upsala är mest dubbelt så dyrt som i Skåne". Ups. 1728 $^{27}/_{9}$.

[4]) Att studenten vid tullen måste erlägga accis för matsäcken stämde honom från första inträdet ogynnsamt mot staden. Endast få spisade borta, "hos ringare borgarefolk för 24 styfver i veckan och på bättre ställen för 1 dr smt", heter det 1730.

hos professorerna, ty de flesta gamla professorshusen, gamla capitelgårdar, hade sina "studentherbergen". Stor var ofta den välvilja och välgörenhet, som här visades, isynnerhet af inspectorerna, mot medellösa nationsmedlemmar: flera än Andreas Rydelius voro de lärare, som besökte gästerna i sina studentherbergen och med råd och dåd tjente dem.

Det hvardagliga lifvets inrättning var något olika vår tids förhållanden. De flitigaste begynte sin dag och sina studier kl. 3 på morgonen och gingo till sängs kl. 9 på aftonen; middagen var tidig, dock begynte den på 1720-talet att något försenas, så att man hör en professor begära annan föreläsningstimma än kl. 12 "för den nya osedens skull".

Kriget och krigsfolkets närhet ökade den råa och våldsamma ton, som redan förut rådde inom studentlifvet. Länge bar det under de följande fredsåren starka spår deraf. Så brådt gingo ej de upprörda lidelserna åter till ro: uppträdenas antal växa och protocollen både före och efter 1719 äro fulla af ransakningar. Den carolinska ungdomens berserkalynne gaf sig luft i oupphörliga upptåg och våldsamma angrepp på samhällets fredliga elementer. Förgäfves voro consistoriets alla försök att få bugt med "de oroliga hufvuden och natterolighetsförstörare", öfver hvilkas fräckhet och öfvervåld isynnerhet Lunds borgerskap hade att klaga. Mången natt genljöd den lilla staden af skott i alla vinklar och vrår. Det var de sista försvinnande återljuden af en krigisk nations tjugoåriga vapengång, innan hon återgick till fredens idrotter. Uppskrämd hörde borgersmannen nattetid hagelsvärmen bita i fönsterluckan och tänkte med oro på halmtaket ofvanför, under hvilket han med de sina skulle njuta nattens ro. Värjorna stannade vid sådane tillfällen ej alltid i skidorna. Ånyo upplefde man en studentduell. Programmen emot vapenlekarne och de nattliga uppträdena, vare sig på svenska eller latin, uträttade intet; ej heller förspordes någon verkan af löftet till den, som ville angifva orostiftarne, "att han skall blifva af consistorium med ett godt stipendium ihågkommen och dess namn förtegadt" [1]). Vaktmästaren med sin handpik och vakten med sina korsgevär voro ej i stånd att upprätthålla ordning och säkerhet. De straff, som användes, voro dels relegation antingen i tysthet eller offentligen och då cum infamia, förlust af stipendier och fängelse, stundom med kost af vatten och bröd. Dock trädde från

[1]) C P. 1721 $^{14}/_{11}$.

1730-talet böter merendels i stället för fängelsestraff: "de kunna hafva penningar att böta med", heter det, "äfven så väl som att köpa krut för". I allmänhet gällde hos consistoriet den grundsats, som i en gammal handling sålunda formuleras: "academiska disciplinen är i anseende till näpsten arbitrair och måste med minsta rigeur exerceras" Straff för "nattegång" ville man t. ex. på 1730-talet ej utsätta: "de äro så många som derför blifva brottsliga och bland dem några hederliga personer", hette det. Stundom afbröts en ransakning, "emedan så mångas lycka dermed tilläfventyrs torde hindras, hvars välgång consistoriet heldre både bör och vill önska". Studentlifvets stora händelse under detta tidskifte var upploppet 1716, då ungdomen, kallad till offentlig examen på Carolinum, väpnad infann sig på Lundagård för att protestera. Carl XII hade befallt en tvångsutskrifning för gardet af de i studier minst försigkomne och consistoriet hade beredt sig till att examinera. Men det fann ingången tillspikad och på dörren uppslaget ett ungdomligt program om friheten. Ungdomens hotfulla hållning gjorde examineringen omöjlig. En lång ransakning, hvarvid regeringen tillsatt särskild actor, hölls in på följande året. De i saken mest invecklade sökte sin räddning genom att frivilligt ingå i krigstjenst.

Nationsväsendet fortfor att florera i de från äldre tider ärfda, förut skildrade formerna. Visserligen var penalismen genom kgl. brefvet 1691 formligen upphäfd, men häfden hade varit starkare än lagen och ett årtionde in i detta tidskifte buro ännu alltjemt de nyankomna sina penalsdrägter och behandlades af de äldre under åtskilliga vexationer såsom tjenande bröder. Endast med höga afgifter kunde man friköpa sig från "servicen". 1717 väckte Döbelius-Döbeln såsom rector förslag om reformering af hela nationsväsendet samt i sammanhang dermed penalismens fullkomliga utrotande. Under öfverläggningarne härom yppades de mest motsatta meningar. Å ena sidan yttrades, att nationsindelningen vore onödig: "vi äro alla svenskar". Å andra sidan anfördes alla möjliga skäl för att visa dess förträfflighet. Å ena sidan kallades servicen "penalismus indomitus et diabolicus"; å andra "mutua humanitatis officia". Döbelius-Döbeln förklarade emellertid, att han som rector ville med hvarje medel bringa 1691 års stadga till åtlydnad: de penaler han mötte med slokad hatt och trasig kappa ärnade han utan vidare sända i carcer. Han tyckes ha lyckats i sina sträfvanden, ty i sin universitetshistoria omtalar han under året 1733 penalismen

såsom ej mera existerande. Föröfrigt befästades nationsväsendet genom åtskilliga förordningar [1].

Ett förlag att indela ungdomen i 11 nationer, "så att hvar professor finge sitt landskap att föra direction öfver", ledde ej till något resultat. Ur den skånska utsöndrade sig 1722 den blekingska, sedan inspector dertill gifvit sitt samtycke under de onådiga uttrycken: "så mycket heldre, som de efter hans tycke gjort sig värda att excluderas". Fans det jalousi nationerna emellan, saknades den ej heller ifråga om inspectorerna.

Communitetets verksamhet fortfor under större delen af detta tidskifte, men med ständiga afbrott under krigsåren. Än var det tillgångar som fattades, så att det senare begynte och tidigare upphörde än vederborde, än åter fattades communitister. Det säkraste medlet att få ungdomen in till universitetet var dock alltid att hos stiftsconsistorierna tillkännagifva, att communitetet åter öppnat sitt fria bord. Så gjordes 1710, när Skåne och universitetsstaden åter voro fria från fiender [2]. Redan vid denna tidpunkt kunde ej penningstipendierna utgå, så att man före julen öfverlade i consistorium, huru man skulle kunna få medel att hjelpa åtminstone de fattigaste öfver helgen [3]. Döbelius-Döbeln var den som ofta under dessa tider försköt medel till ungdomens understöd, liksom Ihre genom sin halstarrighet att ej redovisa för under hans rectorat influtna medel ökade betrycket. Värst var det för fattiga studerande af adel, ty det var ej sed hvarken i Lund eller Upsala att gifva understöd åt "dem af ådel stämma" [4].

1716 nådde betrycket sin höjd, communitetets spismästare nedlade sin befattning, inspectores ærarii likaledes; communitisterna anvisades att på "publique credit" skaffa sig spisning hvar de kunde [5]. Kassan

---

[1]) Sedan N. Tessin 1717 $^{17}/_{4}$ befallt nationslagarnes öfverseende af consistoriam, förordnades genom kgl. brefvet 1733 $^{9}/_{3}$, att hvarje student skulle vid inträdet inskrifva sig i en nation och der sedan förblifva: endast adelsmän kunde som förr få hålla sig till enskild inspector. Canc. Carl Gyllenborg befallde 1735 $^{12}/_{6}$ nationslagarnes noggranna efterlefnad. Man har emellertid ej att föreställa sig, att studentlifvet inom nationerna derefter blef fullkomligt fritt och obundet. I 11 veckor måste enligt dessa lagar novitien uträtta ärenden för de äldre, och förrän han hunnit tre års studentålder, fick han ej taga plats på bänkarne nere i domkyrkan; dessförinnan var hans plats på novitiernas och juniorernas läktare. Han fick visserligen kläda sig snygg, men ej bruka värja eller pudradt hår, linne med krås, manschetter och nattkappa, som med 1730-talet begynte komma i bruk.

[2]) C. P. 1710 $^{14}/_{9}$.

[3]) C. P. 1711 $^{23}/_{12}$.

[4]) C. P. 1713 $^{25}/_{4}$. Sådant borde utverkas på högre ort, säger consistoriet vid en ansökan, som det gerna velat villfara.

[5]) C. P. 1716 $^{2}/_{1}$.

var tom, inga stipendieutdelningar kunde komma ifråga; räntmästaren hade visat omöjligheten deraf. Blott Döbelius-Döbeln förlorade ej modet. Redan 1713 hade han framställt ett förslag att till den studerande ungdomens hjelp upprätta ett collegium, der de medellöse under lärares uppsigt kunde finna försörjning under studietiden [1]. Bidrag hade inkommit, men ej tillräckliga för att inrättningen kunnat komma till stånd. Nu vände han sig till konung Carl XII, som just vid denna tid uppslog sitt högqvarter i Lund och anropade hans barmhertighet: men konungen endast remitterade förslaget till consistoriet, i hvars handlingar det blef begrafvet. Ingen tänkte mera på understöd åt fattiga studenter; stipendiespannmålen var indragen till fältmagasinen; några "som förtärt hvad de egt och dertill råkat i gäld" supplicerade, ovisst med hvad utgång, sommaren 1717 om utfående af stipendier, som beviljats dem för vårterminen 1716.

Först 1720 kunde communitetet åter duka sina bord och låta sina öfningar begynna. Men länge skulle det ej komma att ega bestånd. Anledningarne till dess upphäfvande voro flera och olikartade. De vigtigaste härflöto deraf, att ungdomen önskade heldre bekomma penningstipendier och helt säkert också ville blifva qvitt de band på friheten, som communitetet pålade. Ett uteblifvande från exercitierna t. ex. straffades ju med 8 öres vite, för duplicister dubbelt, och 3 gångers saklöst uteblifvande medförde beneficiets förlust [2]. Med understödets åtnjutande i penningar följde friheten, och derför gjorde communitisterna allt för att göra inrättningen obehaglig. De klagade öfver allt. Än hette det, att mattiden var för kort [3], så att de "genom det hastiga glupandet knappt blefvo halfmätta och efter få timmar åter hungroga"; än klagade de öfver matens beskaffenhet och sände steken till rector att smaka, — hvilken emellertid fann den "god och försvarlig" — än åter klagades på servicen. Det blef oupphörliga trassel, och consistorium måste kalla communitister och tracteurska inför sig för att slita deras tvister [4]. Under sådane omständigheter vann communitets-

---

[1]) Progr. Caroli dag 1713: *Memorial angående ett collegium, hvaruti 40 studenter skola åtnjuta underhåll på credit.* — En hvar som njutit denna tillärnade inrättnings förmåner, skulle, när han blefve istånd dertill, återbetala hvad han bekommit.

[2]) Likaledes förlorades friplatsen om communitist afreste från staden utan att anmäla, huruvida han följande termin återkomme.

[3]) Man samlades kl. 11, läste ett capitel i bibeln, sjöng en psalm och spisade till kl. 12, då exercitierna begynte.

[4]) C. P. 1727 $^{3}/_{12}$. Framför allt var det servietter man önskade bekomma "såsom annortädes". Sådane bestodos emellertid ej här, liksom ej heller gafflar ännu tyckas ha brukats på

prosten Henrik Benzelii förslag om inrättningens upplösning insteg, ehuru flera af de gamle ogerna gingo in derpå. Vid de slutliga öfverläggningarne härom anfördes skäl både för och emot. Många, och cancelleren C. Gyllenborg bland andra, funno betänkligt att rubba en gammal inrättning, som under ledning af förmän, sådane som en Andreas Rydelius, fört så mycket gagn med sig såsom studieförening och ur disciplinär synpunkt. Ej ringa ansågs den också ha bidragit till hela lärosätets upprätthållande under svåra tider, ty kronobetjeningen hade sällan vägrat handräckning, när det gällt att indrifva medel till fattiga studenters underhåll: dermed hade då också följt indrifningen af universitetets öfriga inkomster. Den hade också lockat den nordsvenska ungdomen ned till universitetet [1].

Deremot anmärktes, att inrättningen alltför mycket saknade de yttre vilkoren för sin verksamhet [2]. Lönen för communitetsprosten var otillräcklig [3]; ej heller kunde man genomdrifva, att han som förr deltog i de gemensamma måltiderna, hvaraf disciplinen slappades. Det passade mera för tidsförhållandena, att understödet utgick i penningar, då enhvar kunde inrätta sig såsom honom behagade. Öfningarne kunde ledas af adjuncter, åt hvilka derigenom bereddes löneanslag. Och framför allt, man komme ifrån det ideliga trasslet emellan spismästarne och ung-

---

communitetet. Frihetstiden synes i allmänhet ha gjort sitt inträde med en viss lyx i jemförelse med de förra enkla tiderna. De gamle i consistoriet gjorde 1726 många insägelser mot införandet af 3 rätter i stället för den gamla matsedeln (se sid 140) och ungdomen förmanades, att ej vara allt för kräslig, medan den deremot klagade öfver, att communitetets kakor bakades i talg. Sin fordran att få tennfat och tenntallrikar dref ungdomen igenom 1728.

1) C. P. 1730 $^{22}/_{9}$. — Ur Andreas Rydelii anförande kan följande anföras: Om denne academien vore belägen på en beqvämare ort nämligen bättre upp i riket, så skulle hon utan tvifvel taga halfdelen af rikets ungdom emot Upsala och långt flere bemedlade hålla sig till dess societet; men som hon är belägen vid riksens yttersta gräns emot Danmark, till den ända här inrättad, att icke den skånska ungdomen måtte nödsakas begifva sig till academien i Köpenhamn utan vänjas derifrån, så faller det ganska olägeligt för dem längre upp i riket att komma hit, och derföre resa de som mest äro af medel gerna till Upsala. Om några komma hit, så äro de gemenligen medellöse och lockas hit dels af ryktet om detta landets godhet och spannemålens och fetaliernas låga pris samt af communitetet, der de kunna förmoda att få sin spis. Nu för tiden äro här alla ting dyra undantagandes spannmålen. Om då äfven stipendierummen blefve till ett ringare antal sammandragne, så skulle synas intet annat kunna följa, än att denna academien blefve omsider allenast för skåningarne och ändteligen omsider reducerad till ett gymnasium, om icke förflyttad längre upp i riket, som ej heller låter sig väl göra, efter dess inkomst till en stor del består i en hop medel, som flyta af kyrkotionde omkring hela Skåne Halland och Bleking med mera, som ej så lätteligen skulle på en annan ort ersättas kunna.

2) Inrättningen saknade fast local; den egde bord och stolar, men ej eget rum och flyttade omkring i staden med sitt lösöre.

3) Henrik Benzelius, en af de sista communitetsprostarne, hade i erkänsla fordrat af hvarje stipendiat 3 dr till förbättring af lönen, som var mindre än till och med dansmästarens. Andreas Rydelius fäste dervid vilkoret, att afgiften skulle vara frivillig och

domen. Så följde communitetets upphäfvande genom kgl. resolution 1732 $^{5}/_{9}$ och medlens förvandling till penningstipendier: 3840 dr smt utdelades derefter årligen, och prostelönen delades mellan de 2 äldste adjuncterna med skyldighet af 2 gånger i veckan hålla de vanliga disputationerna och stilöfningarne.

Stipendierna användes ej uteslutande till understöd åt fattiga studenter, utan äfven för andra ändamål. Så anslogos 1720 några stipendier till studenter med musicalisk begåfning för att bespara universitetet kostnaden att vid högtidliga tillfällen kalla musicanter från annan ort. Det var första anledningen till uppkomsten af ett musicaliskt capell [1]. Stundom utdelades ett förhöjdt stipendium som premium för en högre examen; ett sådant om 100 dr erhöll engång Kilian Stobæus, när han 1719 aflade den då vid universitetet sällsynta medicinæ candidatexamen. Ett slags anspråk på dubbla stipendier hade de yngre academiska lärarne, hvilka ännu saknade annat offentligt understöd; också beslöt consistorium 1729 att af detta skäl afbedja sig flera docenter. Men af helt annan mening var cancelleren C. Gyllenborg, som föreslog inskränkning i stipendiernas antal och någras höjande till anslag för dessa lärare för att derigenom försäkra universitetet om tillgång på lärarekrafter [2]. Ett och annat enskildt stipendium skänktes under denna tid till universitetet, och för att locka till efterföljd beslöt consistorium, att de som åtnjöto ett dylikt skulle någon gång under stipendieåret hålla en offentlig oration till stiftarens minne [3]. Man kastade blickarne omkring sig efter offentliga stiftelser, som skulle kunna fästas vid universitetet: så hoppades man i Carl XII:s tid att få Hvitfeldska donationen öfverflyttad från Göteborgs gymnasium till Lund, hvarigenom man ej ansåg, att testamentet blefve rubbadt, och beslöt under frihetstidens första år att ingå till K. M:t med supplik om Gyldenbjelkeska hospitalets förändring till stipendieinrättning [4]. Utdelandet af stipendierna försiggick med en viss

---

att alla nödiga vetenskaper "på en kort genväg" drefves, så att motsvarande privata collegier för ungdomen insparades. Nehrman-Ehrenstråle ansåg ungdomen för torftig för att kunna något erlägga. C. P. 1725.

1) C. P. 1720 $^{5}/_{5}$ $^{17}/_{12}$. Klockaren föreslog 5 musikstipendiater, som ständigt skulle vistas i Lund. Professor Estenberg åtog sig att vara inspector och directör för detta musicaliska capell C. P. 1721 $^{13}/_{12}$.

2) C. P. 1729 $^{12}/_{4}$. Genom canc.-bref 1734 $^{27}/_{11}$ stadgade han, att adjuncter i brist på annan lön borde åtnjuta dubbla stipendier. Han försvarade åtgärden dermed, att dessa stipendier borde betraktas som belöningar ej som löner: vid två riksdagar hade han förgäfves sökt få löneanslag. C. B. 1735 $^{15}/_{1}$.

3) Vid Roldiska stipendiets tillkomst. C. P. 1735 $^{15}/_{12}$.

4) C. P. 1723 $^{9}/_{10}$.

högtidlighet i sjelfva domkyrkochoret och i närvaro af inspectores *ærarii*.

I betänkandet rörande nya constitutioner 1723 hade i fråga om stipendieväsendet framstälts en tanke, hvilken, om den blifvit genomförd, skulle vid Lunds universitet ha skapat en inrättning, sådan som Regenset vid Kjöbenhavns. Det föreslås nämligen här, att den gamla domskolan invid Lunds domkyrka skulle inrättas till bostad åt 48 studenter jemte en communitetsprost, under hvars omedelbara uppsigt de skulle ställas så till studier som lefverne. Dermed hoppades man ha funnit ett förträffligt medel att hindra "oflit och sjelfsvåld".

Förbindelsen mellan de svenska universiteten var ringa; fortfarande hade ännu ej ens något utbyte af academisk literatur kommit till stånd [1]). Hvart och ett af dem lefde sitt eget begränsade corporationslif under sin särskilda styrelse; blott någon gång, när det gäller gemensamma corporativa intressen, märker man till de meddelanden mellan universiteten, hvilka konung och canceller 1668 anbefallt för att befordra likformighet i bruk och inrättningar. Så t. ex. 1731, när Svea hofrätt begärt upplysning af Upsala consistorium, om universitetet utom constitutionernas stadganden egde några särskilda privilegier rörande executionsrätt, enär en lagsökt professor bestridt landshöfdingembetets befogenhet på den grund, att han tillhörde academisk jurisdiction. Då skrefs till Lund med begäran, att consistorium ville lemna underrättelse om den praxis der följdes i executionsmål och om några prejudicater kunde der vara att tillgå till stöd för den academiska jurisdictionens oafhängighet. Då hette det, "att på denna qvæstion synes academiernas öfver hela riket allgemenna heder och upprätthållande hvila och bero, och det skulle gifva svåra och eftertänkliga påföljder af sig, om academiska jurisdictionen så skulle kringskäras". Först mot slutet af tidskiftet finner man, att universitetets cancellerer någon gång sammanträdt för att afgifva gemensamt betänkande i någon vigtigare fråga [2]).

Det bästa förbindelseledet voro alltjemt lärjungarne, som gingo från det ena universitetet till det andra och stundom äfven bragte lärarne i beröring med hvarandra. Genom Carl Linnæus trädde sålunda natur-

[1]) Också egde icke de svenska universiteten hvarandras utgifne skrifter. Ol. Celsius klagar i bref till Kilian Stobæus (1730 $^{29}/_{11}$), att A. P. Stobæi disputationer saknas i Upsala och begär upplysningar rörande enskilda i dem förekommande uppgifter, och Joh. Ihre begär af honom för den nystiftade Vetenskapsocieteten en förteckning på vid Lunds universitet utgifna skrifter (1735 $^{14}/_{10}$).

[2]) C. B. 1729 $^{12}/_{2}$, kanske första exempel derpå.

forskarne i förbindelse. Ol. Celsius skrifver med sin nye lärjunge till hans forne lärare i Lund och tackar honom "för det han sändt till oss i Upsala en så snabb discipel in botanicis som Linnæus är" [1]). Linnæus hade fört några växter med från Skåne, och det gaf anledning till förslaget att byta växter Upsala och Lund emellan, hvarigenom en fullständig kännedom om Sveriges Flora kunde åstadkommas: ännu kände ej botanices professorn i Upsala hvad växter som funnos i det sydliga Sverige. Naturvetenskaperna med sitt större behof af samarbete ha sålunda bidragit till det första närmandet af Lunds och Upsalas vetenskapsmän. Andra tillfällen till beröring öppnades för universitetslärarne genom de nu uppkommande vetenskapssällskapen, som äggade till samverkan för vetenskapliga syften och lyftade ur corporationens trånga gränser. En af Upsala Vetenskapssocietets förste medlemmar var Kilian Stobæus, liksom Sven Lagerbring blef en af de förste af Vitterhetsacademiens.

Om den uppblomstrande naturvetenskapen åstadkom den första literära förbindelsen mellan Upsala och Lund, så var det historiens studium, som, i förening med uppvaknande gamla minnen, knöt bandet mellan de båda högskolorna vid Sundets stränder. De historiska disputationer Andreas och Kilian Stobæus utgåfvo berörde en sträng, som aldrig upphört att återklinga i danska bröst, intresset för den 1658 frånskilda delen af det gamla Danmark, de skånska landskapen. När Kilian Stobæus till de danske lärde öfversände dessa afhandlingar, uppstod en brefvexling, snart ett commercium literarium mellan honom och en professor vid Kjöbenhavns universitet Jens Foss, den första literära förbindelse, som ännu kommit till stånd mellan Lund och Kjöbenhavn [2]). Nehrman-Ehrenstråle, af hvilken samtiden väntade en ny förbättrad utgifning af Skånelagen, uppehöll sig för förarbeten dertill någon tid i Kjöbenhavn på 1730-talet. Stamhatet var emellertid i tidskiftets början oförmildradt. Universitetet såg ännu som sin uppgift snarare att öka än att förminska det. Härom uttalar sig consistoriet engång oförbehållsamt i en skrifvelse till Magnus Stenbock, hvari det heter, "att

---

[1]) Ol. Celsius till Kilian Stobæus 1730 $^{30}/_{11}$.

[2]) Brefvexlingen i Lunds universitets handskriftssamling, förd på latin. Den visar att vid 1730-talets början literär förbindelse mellan Lund och Kjöbenhavn ej mera fans. Det heter (J. Foss 1733 $^{25}/_{8}$): rarissime ad nos perveniunt scripta svecana et nullo pretio obtineri possunt, qva de caussa nescio, cum Suecia nobis proxime vicina sit nec ullo bello turbata. Han söker att genom den danske bokföraren bekomma några svenska böcker från Lund och beder om Stobæi medverkan dervid. I ett annat bref (1734 $^{24}/_{9}$) klagar Foss, att intet annat tillfälle gafs till besvarandet af Stobæi bref än bokförarens resor till Lund.

framför alla academier här i riket gifves genom denna academien tillfälle att så tillhopa binda denna provinciens sinne och gemöter med andra nationer uppe i riket genom ungdomens dagliga conversie och förtroliga vänskap, att en outsläckelig inbördes kärlek härigenom dem emellan bygges och all oanständig affection för våra illistiga och smickrande grannar omsider med sjelfva rötterne kommer till att häfvas och alldeles försvinna. För dem", tillägges det, "är denna academien och svenska uniformiteten en stickande agn i ögonen, och ingen kan göra våra fiender större tjenst och ej heller vårt kära fäderneslaud större skada än den som medlet till ett sådant band och gemöternas förening på något sätt skulle upplösa, försvaga eller afskära" [1]). Så skuggrädd var man ännu 1737 i Lund, att då 4 candidater hos consistorium anhöllo att i Kjöbenhavn få trycka sina disputationer, emedan academiboktryckeriet var öfverhopadt af arbete, consistorium förklarade, "att det ej understod sig att dertill lemna bifall att låta sådant i Kjöbenhavn tryckas, som här skulle ventileras" [2]). Men i tider af hat eller vänskap, alltid var Kjöbenhavn ett medel och en sporre till framåtskridande för universitetet. Då för tiden tänkte man som Humerus engång uttryckte sig: "detta är en gränsort, hvarest våre afundsfulle grannar, som fägna sig öfver, när de få orsak att lasta eller tadla vår nations actioner, få communication af allt hvad som här passerar; alltså är det högnödigt för vår nations heders skull att vårdslöshet förekommes" [3]). Carl Gyllenborg förstod förträffligt att i sina riksdagsmemoriåler sporra intresset för Lunds universitet med påpekande af dess läge på gränsen invid Kjöbenhavn. Han finner deri ett ytterligare skäl, hvarföre det borde ställas i full jembredd med Upsala: det gällde rikets heder inför främlingen, "och kanske skulle då", säger han, "ej blott den svenska ungdomens resor till främmande universitet upphöra, hvarigenom penningar gå ur landet, utan äfven utländingar lockas in sina penningar här att förtära".

Med historisk blick har Ludvig Holberg redan på denna tid varsnat en ny framtid för förhållandena mellan de nordiska folken:

[1]) Cons. till M. Stenbock 1711 $^{26}/_{3}$.

[2]) C. P. 1737 $^{4}/_{5}$. Sådant borde annars lätt ha kunnat medgifvas i en tid, då man hemma tryckte med danska typer utan å, ä och ö. Boktrycket i Lund från medlet af förra århundradet bär samma utländska prägel som t. ex. svenska böcker tryckta i Paris vid denna tid. Det vittnar i sin mån om den isolering, hvari universitetet ännu befann sig.

[3]) C. P. 1706 $^{2}/_{1}$. Han ifrade den gången för att ur almanachan få bort "de dumma väderleksprophetior".

han säger engång — i Synopsis historiæ universalis 1733 —: Mutatis animis sublatisque discordiarum seminibus quæ Septentrionalium Regnorum pacem toties turbarunt, videtur tempus advenisse, quo de firma et solida inter Svecos et Danos amicitia nectenda cogitetur.

Med Tyskland och dess universitet herskade alltjemt i en liflig andlig beröring, vida mera liflig än med Danmark: från Tyskland, — genom Schwedische Bibliothek, som Nettelbladt i Wetzlar utgaf, — var det som danskarne hemtade den kunskap de egde om Sveriges samtida literatur [1]). Ännu hade ej så många gått öfver Östersjön för att i Greifswald och Rostock hemta lagerkransar, att egentliga missförhållanden deraf uppstått. Dock finner man redan i betänkandet rörande nya constitutioner 1723 föreslaget, att de som utomlands promoverat ej skulle hemma i landet hafva gagn af sin promotion. Och föga aktning visade man redan nu för de tyska universitetens doctorsdiplomer, helst när emottagarne sjelfve gjort ansökan om utmärkelsen. Så yttrades öppet i consistorium om professoren, sedan domprosten Hegardt, när han kom med en theologiæ doctors-hatt från Greifswald, att bättre hade varit, om han här hemma gifvit sin lärdom tillkänna och heller bidat, till dess doctorsgrad erbjudits honom än att sjelf göra ansökan om den: han borde erinra sig det gamla ordspråket: hic Rhodus hic salta!

De gamla tvisterna mellan staden Lund och universitetet fortforo. Det tvistades om allt, till och med om soporna på gatan: borgerskapet förebrådde academistaten, att den sopade orenligheten endast från sina egna in på dess gatuandelar, medan borgerskapet sjelf deremot bortförde den från sina [2]). Huruvida detta senare påstående varit grundadt, kan väl betviflas, ty landshöfdingembetet måste, då konung Stanislaus af Polen 1711 skulle resa genom staden, utfärda särskild befallning, att Lunds gator dessförinnan skulle rengöras "och dermed sedan alltid continueras" [3]). Men att ej dermed continuerades, visar den gatuordning, som 1734 blef stadfästad af landshöfdingembetet: häraf ses, att begge tvistande parter låtit svinen stryka fritt omkring från gata till gata, från gård till gård. Och gatorna voro ej alla ens ännu stenlagda, hvilket emellertid då inom 4 års förlopp borde vara verkstäldt. Denna gatuordning var en förordning, som i likhet med så många andra sam-

[1]) J. Foss i brefven till Kilian Stobæus.

[2]) Borgmästare Nordsten till Rect. Magn. 1706 $^{22}/_{3}$.

[3]) C. G. Skylte 1711 $^{17}/_{10}$. Huru vägarne som förde till Lund voro beskaffade, derom vittnar påbudet, att de måste lagas med enrisfasciner och sandgrus — "ej ler, som gör vägen värre" — hvilket antyder det vanliga väglagningsämnet.

tida och följande, ej blef efterlefd. En plats, som nu utgör en af universitetsstadens prydnader — planteringen invid Domkyrkan mellan *Lundagård* och stadens stora gata — användes ännu 1739 till formligt upplag för orenlighet [1]). Visserligen upprepades mer än en gång förbudet mot halmtak, men halmtaken förblefvo. Consistorium stadgade 1736, att till den academiska jurisdictionen hörande husegare ovilkorligen inom nästa Larsmessa skulle ha ersatt sina halmtak med tak af tegel vid äfventyr att vakten annars komme och refve taken af husen, och då varande rector illustris Gabr. Falkenberg lofvade högtidligt att verkställa detta senatsbeslut [2]). Landshöfdingembetet ålade borgerskapet, som ej visade synnerlig ifver för tegeltak, att inom 20 år afskaffa halmtaken: hvarje husegare skulle vid 20 dr vite under tiden årligen inköpa 100 till 200 taktegel för att vara färdig med den stora reformen [3]). Men halmtakens tid slutade ej ens med århundradet. — En så ömklig småstadstyp både till det yttre och det inre erbjöd staden Lund under det 18:de århundradets första hälft. Allt förblef vid det gamla. Äfven på den tid, då studentantalet var som störst, uppfördes inga nya byggnader. Den lilla inom vallar och med portar för accisens uppbärande inneslutna staden låg snarlik en bättre bondby omkring domkyrkan, från hvars väktargång mellan tornen brandvakten dag och natt oupphörligt spejade för att låta larmklockan ljuda, ifall en vådeld, som i hast skulle ha lagt det hela i aska, på någon punkt skulle visa sig.

Det första tecken till en samverkan mellan de båda fiendtliga samfund, som lefde inom dessa trånga murar är framkalladt af behofvet att skydda sig emot denna oupphörligt hotande eldfara. Så förenade sig universitet och borgerskap om gemensam brandsyn 1728, och under canc. C. Gyllenborgs tid anskaffades ordentligt brandredskap. Annars lefde man hvar för sig, och den enklaste polisåtgärd framkallade särskilda beslut vid consistoriebordet och på rådhuset. När magistraten t. ex. 1729 för sin del beslutat att låta fasttaga alla de lösa hundar, som hotade störa samfärdseln, inbjöd det consistorium att foga samma anstalt angående "den academiska jurisdictionens hundar" [4]). Först efter consistorii samstämmande beslut kunde nattmannen på rätt allvar begynna dess utförande.

[1]) C. P. 1739 $^{27}/_{6}$. Detta förbjöds då vid vite af 40 mark. Om vägen till Domkyrkan mellan biskopshuset och Lundagård heter det, att den var så uppfylld med gödsel och orenlighet, att man för stank och lukt ej kunde komma fram. Det var magistraten, som häröfver klagade hos consistorium, och lika vite stadgades deremot 1740 $^{24}/_{1}$.

[2]) C. P. 1736 $^{24}/_{5}$.

[3]) C. P. 1735 $^{4}/_{11}$.

[4]) C. P. 1727 $^{25}/_{11}$.

Universitetet spelade naturligtvis i allmänhet den öfverlägsne. Studenterna tyranniserade borgareklassen nu som tillförne både inom och utom hus, på gator och på gränder — engång trängde några sällar till och med in på sjelfva rådstugan, och magistraten förklarade consistoriet, att sedan rådstugan blifvit stormad den ingen annan utväg hade att skydda sig och borgerskapet mot våldsamheter än att hos landshöfdingembetet begära militärisk handräckning [1]). Consistoriet begagnade också gerna tillfället att, om äfven på ett mindre handgripligt sätt, visa sin öfverlägsenhet. När t. ex. 1722 vid Fredrik I:es och Ulrica Eleonoras besök magistraten beskedligt föreslog, att "den academiska societeten ville participera med borgerskapet om uppresandet af en äreport såsom annorstädes i riket skedt är", svarade consistoriet, att det fann anständigast, att "academiska staten" hade sitt för sig, och reste i stället utan för sina egna portar 4 pyramider på 10 alnars höjd till Fredriks och Ulricas ära. Men allt som frihetstiden framskred, blef man fogligare och mera undseende i förhållandet till staden: denna hade nu sin andel i den suveräna makten genom sin riksdagsman och man fann det oangenämt att alltid ha en svuren fiende vid riksdagen just från aldra närmsta grannskapet. Med tiden blef det consistorium, som i stället klagade öfver magistratens och borgerskapets öfvermod, och visst är också, att sjelftilliten växte i förvånande grad hos den del af det lilla samhället, som utöfvade rätten att sända ombud till riksdagen. Så t. ex. lät engång magistraten taga verktygen från academiens handtverkare derför att de gjorde stadshandtverkarne intrång i deras näring, och consistoriet måste nu hos landshöfdingembetet anhålla om handräckning mot det borgerliga öfvermodet. Ett märkligt uttryck af den förändrade ställningen är stadens fordran att höras vid valet af kyrkoherde d. v. s., såsom förhållandena förelågo, vid tillsättandet af främsta platsen inom theologiska faculteten. Vid domprosten Humeri död 1727 inlemnade borgerskapet till magistraten en skrifvelse, hvari tillkännagafs, att borgerskapet för att undvika de vanliga stridigheterna "när begge staterna här i staden skolat samlas till en votering", hade sammanträdt för sig och valt till kyrkoherde Martin Hegardt, "in- och uppfödd här hos oss", såsom argumenteringen lyder. Detta var det sätt, hvilket man valt för att "invigilera" samma rätt för sig, som de kgl. privilegierna inrymde åt andra städer. Magistraten tillkännagaf i sin ordning detta ovanliga domprosteval för procancelleren [2]). K. M:t

[1]) C. P. 1724 $^{11}/_{3}$. [2]) C. P. 1727 $^{26}/_{11}$.

afgjorde följande år saken så, att consistoriet borde uppsätta tre på förslag: borgerskapet godkände då consistoriets förslag helst åt dess egen candidat första rummet blifvit inrymdt, och samtidigt med universitetets förslag till domprosteriet inlemnade magistraten i ett extractum protocolli stadens förslag "till den vacante domproste- och kyrkoherdelägenheten". Det säges häri: "hvad primariatet vid academien angår, det angår ej oss utan allena pastoratet öfver vår stadshjord". Hegardt utnämdes. Vid hans död fordrade staden äfven att bli hörd vid tillsättningen [1]).

Vid 1738 års riksdag såg man dock en samverkan mellan universitetets utliggare vid riksdagen och stadens ombud; det gällde nämligen att utverka en lastadjeplats för Lund. Staden tackar universitetet för dess visade välvilja: samverkan för gemensamma enskilda intressen hade för en stund försonat de gamla fienderne. Några allmänna offentliga intressen kunde ej gerna göra det, ty känsla för sådane hade i sjelfva verket på denna tid ingen: allt var tvärtom sönderfallet i privatintressen, vare sig personliga, corporationens eller ståndets, och staten hade förvandlat sig till det neutrala området dem emellan, af hvilket de alla sträfvade att bemästra sig sin lott och andel eller befästa sig på den redan vunna.

Huru tryckande hade ej enväldet varit, med hvilken blytyngd hade det ej hvilat öfver alla samhällets kretsar! Liksom med ett trollslag var det vid Carl XII:s död försvunnet och maktens tyngdpunkt hade ändrat läge: de förtryckta voro nu sjelfva herrar under form af riksens allenastyrande ständer. Var det då i sjelfva verket så förunderligt, att vid denna plötsliga öfvergång ett samhällstillstånd sådant som frihetstidens utbildade sig? Bittert saknade universitetet, att det ej också hade sin omedelbara andel i maktens utöfning genom en egen representant vid dessa riksdagar, helst som redan vid 1723 års riksdag staden genom sitt ombud i borgareståndet begynt angreppet på dess privilegier och vid den följande äfven medlemmar af bondeståndet från Skåne börjat raden af sina klago- och besvärskrifter. Det gälde då att under hand på hvarjehanda sätt ställa sig till motvärn. På samma sätt som man förut sökt sig gynnare och beskyddare i den enväldiga thronens grannskap, sökte man dem nu hos den allenastyrande riksdagen. Cancellersembetet blef nu äfven ur denna synpunkt en vigtig post; vann man till canceller en af partiens mäktige, kunde man också hoppas partiets

[1]) Magistratens skrifvelse till K. M:t 1722 $^{14}/_{7}$ med bifogadt rådstuguprot.: förord för Andr. Rydelius. Magistratens och borgerskapets anhållan att få C. Papke till A. Rydelii efterträdare 1735 $^{11}/_{2}$.

beskydd och de fördelar, som detta utdelade åt sina anhängare. Det var en lärdom, som Carl Gyllenborg inpräglat, och man slöt sig till hattpartiet ända till dess Nils Palmstiernas cancellersdespotism betog lusten att vid cancellersval fästa afseende på politiskt partiväsen. I cancelleren såg universitetet sin egentlige representant vid riksdagarne inom ridderskapet och adeln. Undantagsvis kunde det vid 1726 års riksdag uppsända en rector illustris friherre Edmund Gripenhielm; han förde med sig en formlig instruction af consistorium [1]). För öfrigt vände sig consistoriet vid hvarje riksdags början från 1726 till mer än en inflytelserik medlem inom adeln med anhållan om dess stöd och hjelp [2]). Inom presteståndet räknade man först och främst på procancelleren och på Lunds stifts ombud af theologiska faculteten; dessutom affärdade universitetet till samtliga stiftets ombud vid riksdagarne skrifvelser, hvari det anbefallde sig och sina intressen. Ej heller saknas exempel på att universitetet omedelbart vid riksdagarne bevakat sina intressen. Vid 1739 års riksdag höll universitetet en commissionär för sina angelägenheter [3]). Såväl vid riksdagen 1734—35 som 1738 hade universitetet sändt professor Harmens till Stockholm att gå cancelleren Carl Gyllenborg tillhanda i riksdagsmål, som rörde universitetet. Cancelleren hade begärt af consistorium hans "deputerande med arvode i proportion af det som han till academiens nytta skulle kunna uträtta" [4]).

Många förhållanden hade i början af detta tidskifte förenat sig att bringa villervalla i universitetets economi: i främsta rummet det all-

---

[1]) Att intet till universitetets nackdel finge, detsamma ohördt, beslutas, var en af puncterna deri. Det gör ett egendomligt intryck att se den unge mannen i de riksdagsberättelser han nedsände gifva universitetet hopp om återfående af de capitelgods, som Carl XI indragit: enär regeringsformen bjudit att gamla inrättningar skulle komma till sitt bruk igen, ansåg han det ej vara omöjligt under dåvarande conjuncturer; men consistorium fann eftertänkligt att röra vid så vidt utseende saker.

[2]) Vid 1726 års riksdag hade man inom adeln vändt sig till bland andra landtmarskalken grefve Arvid Horn, Carl Gyllenborg m. fl. och fått hugnesamma löften. En säker vän och gynnare var landshöfdingen i Christianstads län baron S. v. Hyltéen så väl vid riksdagarne som när det gällde att i Skåne utfå sin rätt. 1736 var han hufvudman i den commission för utredandet af universitetets uppbördsförhållanden, om hvilken det heter, att den på 15 dagar utredt 15 års förvecklade oredor. Han författade den för universitetet gynnsamma förordning om uppbörden, angående hvilken han sjelf säger, att academien lärer hafva förmån deraf, sålänge den står och blir academi. Men också fordrade han erkänsla: ej blott för slägtingar utan äfven för landstatstjenstemännens barn kräfde han verkan af sina anbefallningar till stipendier.

[3]) C. P. 1729 $^{29}/_{3}$. Han erhöll 85 dr i ersättning. Vid 1726 års riksdag tillrådde Jacob Benzelius, stiftets ombud af theol. faculteten, att använda "*bevekande* (*N. B.*)" skäl till referenten i mål som rörde universitetet. J. Benzelius 1726 $^{17}/_{12}$.

[4]) C. P. 1738 $^{8}/_{4}$. Man skattade detta ej så ringa, ty han erhöll 400 dr i dagtraktamente för 6 månader.

männa betrycket under krigsåren, vidare en förvirring i räkenskaperna, som kanske något härledde sig derifrån, slutligen också consistoriets allt för häftiga ingripande, när det gällde frågan om löners utbekommande. Räntmästaren G. Sack hade vid sin död 1698 lemnat ouppgjorda räkenskaper; all hans efterlemnade egendom togs i beslag för att täcka bristen, hvars belopp ännu ej var utredt, när den nye räntmästaren E. Borckman tillträdde sysslan. Intill 1719 gick dennes förvaltning utan synnerliga anmärkningar; men detta år, då en fiendtlig här beträdde Skånes jord, hopade sig, som naturligt, svårigheterna vid uppbörden. Consistoriet, som endast tänkte på uteblifna löner och ej tog de förmildrande omständigheterna i betraktan, suspenderade räntmästaren och lät genom generalguvernören ålägga honom civil arrest intill dess han lemnat afslutade räkenskaper. Cassabristen utgjorde då 3,500 dr; restanserna hade uppgått till omkring 7,800 dr. I sitt bekymmer vände sig consistoriet till generalguvernören Magnus Stenbock, hvilken det betraktade som canceller, och han, som alltid oinskränkt stod till universitetets tjenst, infann sig i Lund för att ställa till rätta inom räntkammaren. Då räntmästaren i trots af den civila arresten ej fick sina räkenskaper färdiga, skred man i slutet af 1711 till utnämnandet af en vice räntmästare. Men det visade sig snart, att ingen kunde fås att stanna vid sysslan; ehuru äfven v. räntmästarne ålades civil arrest, blefvo inga räkenskaper afslutade. Den ene räntmästaren aflöste den andre; härfvan af uppbördsrestanser och balanser blef allt mera inkrånglad. Professorerna ökade förvirringen genom att på egen hand bära upp lönen vid sidan af räntmästare och räntkammare [1]).

Det var en svår tid för hela läroanstalten såväl som för dess enskilda medlemmar. I nära 3 månader hade en fiendtlig här sitt högqvarter i Lund 1709; allmän och enskild egendom stod under dess godtycke. Med möda räddades archiv och bibliothek undan plundring. De lärare, som qvarstannat i Lund, trycktes af en ruinerande inqvartering [2]); de måste med penningar köpa sig fria från fängsling och bort-

[1]) Generalguvernören Burenskköld, Stenbocks efterträdare, gifver ej consistoriales det bästa vitsord: "en hufvudorsak till oredan", säger han, "äro de goda academici sjelfva, ty alla vilja hafva löneassignationer på de längst aflägsna socknar, der spannmålen är i högre pris än på slätten och forsellönen blir störst. Så tager den ene spannmålen för den andre, så att hvarken räntmästare eller kronobetjening veta derom, förrän långt sedan, men hvar professor mästrar räntmästaren och uträttar hans syssla efter godtycke: till slut kan ingen komma ut med den sysslan utan sin största skada". — Generalguvernören Hård ledsnade också af trasslet och öfverraskade consistoriet med utnämningen af en räntmästare utan dess hörande.

[2]) Professor Hörling t. ex. måste hos sig emottaga general en chef grefve Rewentlow med grefvinna och suite äfvensom general Brockdorf med 9 mans betjening och 9 hästar. Prof. Lundersten hade hos sig en öfverste med 21 man och 28 hästar; Ihre 2 öfverstar etc.

föring; de bortvikna funno vid återkomsten sina hem plundrade och förstörda. Efter slaget vid Helsingborg kommo lika tryckande inqvarteringar af svenska trupper. Consistoriet skrifver 1711, att under de första månaderna efter slaget "var ingen dag, som ej hvar och en af oss hade väl 20 personer och deröfver att försörja, icke att det var oss pålagdt, utan vi tyckte det vi intet kunde föra det öfver våra sinnen, att så länge vi sjelfva hade en beta bröd, vi då skulle låta någon redlig soldat af hunger försmäkta" [1]). Samtidigt tryckte skatterna på en tid, då ända till peruken var beskattad [2]). Det väcker förundran att ändock 1712 vid flottans utrustning ett frivilligt sammanskott af öfver 600 dr kunde hopsamlas inom universitetet: Magnus Stenbocks popularitet hade framlockat denna yttersta skärf på fosterlandets altare. Lönerna utföllo nu på det sätt att t. ex. Andreas Rydelius först 1713 qvitterade sin lön för 1709 och så allt fort. Den gamle Andreas Stobæus kunde ej betala sin contribution och yttrade, att han tjenat i 38 år, men om han fölle bort, skulle hans arfvingar ej få 38 daler efter honom. Academicassan kunde 1716 ej utreda 12 dalers respenningar åt Magnus Rydelius, då han sändes för att utverka kronobetjeningens handräckning vid uppbörden.

Emellertid växte alltjemt contributionerna. Tvångslån och dragonader följde tätt på hvarandra. I januari 1716 infann sig generalguvernören och föreställde allvarligen tillkallade medlemmar af consistorium nödvändigheten af en försträckning om 10,000 dr: man lofvade att göra sitt yttersta och gaf till slut anvisning äfven på den grubbeska stipendiefonden och borgensförbindelsen för räntmästarens balans. Följande månad kom dragonaden under följande omständigheter. 1712 hade universitetet blifvit ålagdt att uppsätta 16 dragoner, hvarför kostnaderna beräknades till 3,200 dr smt eller ungefär 30,000 kronor nuvarande mynt. Man invände häremot sin fullkomliga oförmåga, och prinsessan och senaten befriade verkligen 1714 från dragonernas uppställande. Men 1715 kom ny befallning derom under hot om militärisk execution: manskapet skulle levereras "in natura", en dragon jemte 140 dr munderingspenningar af hvarje professor; med penningar fick man ej vidare friköpa sig från skyldigheten. Samtidigt infordrades alla restanser till kronan, hvaruti äfven 1712 års dragonutskrifning synes ha varit

[1]) Consistorii skrifvelse 1711 $^{6}/_{4}$. Weibull, Samlingar V.

[2]) För peruker och fontanger erlades 1 dr smt i skatt; för fyrhjuliga täckta vagnar 2 dr o. s. v. K. B. 1710 $^{10}/_{5}$

medräknad i trots af senatens frikallelse. Och 1716 i februari kom det till den militära executionen: ett compani knektar inryckte då i *Lund* med order att taga tvångsqvarter hos universitetets medlemmar och ej lemna dem, förrän allt blifvit till fullo betalt. Hvarken enkor eller sterbhus förskonades härifrån [1]). Förgäfves bönföll man hos konungen om förskoning, anförande att Lund, engång plundradt af fienden under kriget, tillika sedan burit större bördor än de öfriga universiteten. I denna tid af yttersta samhällsnöd medgåfvos inga lindringar; förhållandena hade fått en makt utöfver hvarje personligt hänsyn. Det togs ej ens i betraktan, att universitetets medlemmar — äfven handtverkarne och academivakten — för att lindra nöden vid pommerska arméen gjort ännu ett frivilligt sammanskott utöfver det nämnda. I slutet af 1716 hade man framtvingat de 16 dragonerna, och de förlades nu i qvarter hos professorerna. Det var vid denna tid, som de förklarade, att de måst sälja sina hästar och boskap, ty på en mils afstånd från Lund stod ej foder att få köpa. Inqvarteringar hade gjort dem så trångbodda, att knappt bokkamrarne återstodo för dem sjelfva [2]). Efter 1716 uppburos ej mera universitetets inkomster in natura: all spannmål indrogs till fältmagasinen, och lönerna utbetaltes med assignationer eller mynttecken.

Med freden förbättrades ställningen. Den universitetet tillhöriga spannmål, som införts till fältmagasinen, återlemnades, och man erhöll försäkringssedlar på 14,627 daler, motsvarande 7,500 tunnor spannmål, det belopp, som under föregående år lagts i beslag. Efter 1726 års riksdag utbetaltes häraf 4,639 daler; vid samma riksdag beviljades till universitetshusets reparation ett anslag å 1,600 dr — det första directa statsanslag universitetet bekommit. — Med 1730-talets riksdagar begynner Carl Gyllenborgs verksamhet för ökandet af universitetets inkomster. Vid 1731 års riksdag framställde han behofvet af löner för de nyupprättade adjuncturerna och professuren i experimentalphysik samt af medel för upprättandet af en ridskola [3]). Då grundsatsen ännu var att kronans stat ej kunde besväras med löneanslag till universitetet, som betraktades såsom en kyrklig stiftelse, framdrog han de gamla på Carl XI:s kgl. bref grundade anspråken på Lunds

[1]) Äfven den då aflidne Andreas Stobæi sterbhus, som stod under cession, fick sin del af inqvarteringen, oaktadt sonen, den nyss från fångenskapen i Ryssland återvände öfverste Stobée, hos konungen bönföll om förskoning.
[2]) C. P. 1716, dec.
[3]) Memorial till secreta utskottet 1731 $^{7}/_{4}$.

domkyrkas jordegendom och utverkade resolutioner härom vid 1734—35 års riksdag, hvilka skulle blifva af vigt för framtiden, hvarom mera i framställningen af följande tidskifte. Förhöjningen af biskopstionden i N. Åsbo och Bjäre härad, som biskop Hahn afstått till universitetet och som uttryckligen anslagits till communitetet — 97 tunnor råg och 142 tunnor korn — hade, såsom nämndt [1], 1690 blifvit indragen under indelningsverket och användts till förbättring af rusthåll. Carl XI hade uttryckligen befallt, att communitetet skulle hållas skadeslöst, och under några år, 1691—93, hade äfven vederlag anvisats. Dess rätt var sålunda solklar, och Carl Gyllenborg lyckades vid 1734—35 års riksdag återvinna inkomsten; äfven utverkades något vederlag för den förflutna tiden. Men det var fullkomligt i denna cancellerstyrelses anda, att de sålunda återvunna medlen ej blefvo använda till sitt ursprungliga ändamål: biskop Hahns gåfva, som afsett frispisning och stipendier för ungdomen, förvandlades nu af canceller och consistorium i stället till löner och löneförbättringar för lärare och tjenstemän [2].

Efter biskop Linnerii död indrogos till universitetet de 100 t:r spannmål af tyske pastorns lön vid domkyrkan, som han innehaft. Likaledes afstod då Andreas Rydelius Kanikängarne, som en tid legat under biskopstolen [3]: man använde äfven dem till löneförbättringar för professorer och tjenstemän. Flera gåfvor inflöto under Gyllenborgs cancelleriat. Så skänkte drottning Ulrica Eleonora 6000 daler kopparmynt. På lotteriet vans omkring 4,500 dr smt.

Till en academicassa lades grund dels genom besparingar på stipendiestaten dels genom det cancellersbref, i hvilket N. Tessin befallde, att tillträdande professor ej finge beräkna lön för hela det år, inom hvilket han begynt tjenstgöring, utan endast från den dag han tillträdde embetet [4]. 1730 hade denna cassa ännu ej uppnått högre belopp

[1]) Se sid. 137.

[2]) 97 t:r spannmål anvisades åt professorn i exp.-physik, 50 t:r åt räntmästaren, 60 t:r till v. bibliothecarien. Vederlaget indrogs utan vidare till academicassan. Det skedde dock ej utan protester. Professor Jonas Wåhlin yttrade 1746, då anslaget till v. bibliothecarien togs af dessa medel, "att han väl ville vara med om att lemna dem som stipendium, så vida det ej lärer vara emot staten att öka stipendiernas antal, men icke att föreslå deras förminskande eller fondens förvandling till andra usus än han efter sjelfva inrättningen är anslagen". C. P. 1746 $^{9}/_{11}$.

Minnet af denna fria behandling af medel till andra än det ursprungligen dermed afsedda ändamålet dröjde emellertid qvar i ungdomens sinnen förenadt med föreställningen om en begången orättvisa. Och detta ej utan skäl.

[3]) Kgl. bekräftelse 1735 $^{24}/_{4}$.

[4]) C. B. 1715 $^{26}/_{10}$. Denna cassa är att betrakta som en universitetets äldsta reservfond.

än 3,085 dr smt. Men när under Carl Gyllenborgs cancelleriat fonden hastigt vuxit till 5000 dr, befallte han dess förvandlande till en "besparings- och förrådscassa", hvaraf endast räntan, ej capitalet finge röras [1]. Härmed grundades universitetets reservfond, hvars tillväxt dock först blef mera betydande, då man begynte vid vacancer låta lönlösa eller mindre lönta utan ersättning sköta de lediga lärostolarne med indragande af lönen till universitetet. 1693 hade professorslönerna, som förut utgjorde 200 t:r spannmål ökats med 100 t:r kyrkotionde; generalguvernören utlemnade årligen assignationer å denna spannmål. På 1730-talet omreglerades lönestaten hufvudsakligen genom landshöfding v. Hyltéen. Assignationerna upphörde då.

Under detta tidskifte uppstod ett ordnadt pensionsväsen. Första förslaget dertill förekommer 1723 [2]. Men äfven pensionsinrättningen härleder sig från Carl Gyllenborgs tid. Den stadfästades under hans första cancellersår genom kgl. brefvet 1729 $^{30}/_{6}$ [3].

---

[1] C. B. 1736 $^{17}/_{2}$.

[2] C. P. 1723 $^{3}/_{9}$.

[3] Årliga sammanskottet utgjorde 6 dr, inträdesafgiften 50 dr. Härtill lades det gamla anslaget från domkyrkan af 100 dr och inkomsten af den forna biskopshästhagen i Knästorp, som genom kgl. brefvet 1692 $^{28}/_{11}$ anslagits åt universitetets. Då vid denna tid ingen annan fast lärareclass fans än professorer och sålunda endast detta uttryck användts i kgl. brefvet, har inkomsten af denna universitetets egendom ända in i vår tid ej kommit till det mera allmänna användande för dess samtliga medlemmar, som med offentlig egendom afses. Åtskilliga enskilda stiftelser af speciel natur hafva härmed förenats såsom den Silneckerska (1731).

VIII.

Perioderna i ett lands allmänna odlingshistoria sammanfalla ej fullkomligt med dess politiska historia; så icke heller den mindre culturkretsens. Det behöfves tid, innan de stora samhällsförändringarne hinna utöfva sin verkan på personligheterna och på inrättningar, hvilka lefva ett förhållsvis sjelfständigt lif. Först med 1730-talets slut mognar det culturtidskifte i vår historia, som bär det oegentliga namnet frihetstiden, och frihetstiden slutar ej heller ur culturhistorisk synpunkt med 1772 års statshvälfning: med frihetstidens män och inrättningar fortsätter det sig intill 1780-talet.

Den tidsålder, som rymmes inom ofvan angifna gränslinjer är densamma, som i det romanska Europa bär namn af rococo och i Tyskland af Zopf. Hos oss liksom i England har den tagit en särskild färg af de politiska förhållandena, men den bär utan tvifvel också rococons och Zopftidens allmänna drag. Här liksom annorstädes är det en öfvergångstid, i hvilken lifvet viker bort från de gamla bildningselementen, medan under dess qvarstående, alltmera förbildade och förbenade former ett nytt lif tänder sig, som omsider skall spränga dem för att bereda plats för en ny, friare och friskare utveckling. Denna tid är visserligen äfven hos oss mera en formernas, en skalets tid än en innehållets och kärnans; men den har dock icke här i allmänhet denna stela mumieartade uppsyn som t. ex. inom det öfriga Skandinavien, hvilket då suckade som djupast under despotismens och denationaliseringens dubbla ok: en jemförelse härmed och med de samtida förhållandena inom det öfriga Europa bör väl till och med kunna stämma sinnet blidare vid betraktelsen af de eländen, som vår frihetstid och dess statsform för öfrigt fört med sig.

Huru afspegla sig nu inom den trånga ramen af det universitet, hvars historia här framställes, dessa allmänna culturförhållanden? Svaret kan ej lemnas utan genom hela den följande framställningen, men några inledande allmänna anmärkningar torde här vara på sin plats. Universiteten ha öfverallt varit så att säga den gamla bildningens fasta punkter, och Lunds universitet förblef som de andra under denna tid en inom sig sluten krets, der lifvet företrädesvis rörde sig i gamla häfdvunna former; anmärkas måste äfven, att nästan alla de uppträdande personligheterna icke stått på höjden af sin tid och derföre blott framställa den ensidigt, i aftagandet, bortdöendet. En jemförelse med det föregående tidskiftet i dess rika lifsutveckling eller med Upsala universitet under samma tid utfaller ej gynnsamt för Lund [1]). Lägre har knappast universitetet stått än vid dess första hundraårs-fest 1768, huru mycket man då också jublade; ur hopen träda knappt andra fram än Sven Lagerbring, läkaren Rosenblad och mathematikern Schenmarck. Det 18:de århundradets stora rörelse, den långsamma undermineringen, den till slut allt våldsammare sprängningen af auctoritetens grundfästen kan ej här följas; blott i svaga förbiskymtande conturer skönjer man den. Pietismen vågar knappt lyfta upp hufvudet mot den gamla orthodoxien; utan tvifvel finnes på djupet af månget sinne naturalismen, det söndergnagande tviflet, men det vågar sig här ej öppet fram [2]). Den gamla theologien böjer allt under sig. Och såsom orthodoxiens vetenskap på detta område, så framträda på nästan alla andra områden den gamla styfva pedantiska lärdomen: det är ett oupphörligt tärande på det gamla lärdomscapitalet, ett återgifvande af det gamla stoffet i ej heller nya former. Sven Lagerbring, Andreas Rydelii och Nehrman-Ehrenstråles lärjunge, hvilken liksom Holberg också haft sin skola hos Bayle, är den ende, som stått på höjden af sin tid, den ende som haft nya fruktbärande ideer, nya synpunkter vid betraktandet af det gamla: hans vetenskap, den kritiska historien, är under detta skede universitetets enda gärd åt den nationella vetenskapens historia.

---

[1]) Det torde vara tillräckligt att sammanställa några namn t. ex. C. v. Linné — Lidbeck; Joh. Ihre — Laurell; And. Berch — Trozelius.

[2]) En tids-psychologisk bild lemnar oss en lärjunge af universitetet C. C. Gjörvell i sina Anteckningar. Anf. st.

Universitetets verksamhet stördes visserligen icke under detta tidskifte af sådane yttre händelser som 1676—79 eller 1709, men helt och hållet utan oro förflöt det icke. Tvänne gånger hotade fiendtliga öfverfall; dock voro orostiderna korta och det stannade begge gångerna vid blotta förskräckelsen. I september 1743, just som universitetet rustade sig till att med orationer och annan academisk ståt fira den nyss slutna freden med Ryssland, anlände styrelsens befallning att i all tysthet, för att ej väcka förskräckelse i otid, låta inpacka archiv, bibliothek, samlingar och annan redbar egendom: ett krig med Danmark kunde för thronföljarevalets skull hvad ögonblick som helst utbryta, och det gällde då att i hast rädda universitetets tillhörigheter öfver den gamla gränsen till Vexiö eller Kalmar [1]). Fredsorationerna fingo alltså hvila, och studenterna togos i anspråk för inpackningen. Allt stod snart färdigt till bortforsling; från konungarnes och cancellerernas porträtter till minsta bok i bibliotheket var allt instufvadt i lårar; 50 par hästar kronoskjuts hade begärts af landshöfdingembetet i Malmö och ett antal studenter stod redo att som betäckning medfölja fororna. Men innan flyttningen hunnit verkställas, hade freden mellan de nordiska kronorna blifvit befästad, och redan följande månad kunde man börja föreläsningarne och i all ro hängifva sig åt festandet öfver freden i Åbo. — År 1788 hotade en annan fiende. Den ryska flotta, som ankrat i Öresund, landsatte i början af augusti månad trupper vid Rå fiskläge, som plundrades och derefter stacks i lågor. Denna händelse spred förskräckelse öfver hela Skåne. Helsingborgs innevånare utrymde redan sina hem och flyttade åt alla håll, medförande sin redbaraste egendom. Till Landskrona begåfvo sig många af kringliggande orters befolkning: det var den enda fasta ort i närheten; dess vallar bestyckades och garnisonen förseddes med ammunition såsom väntade man med det första ett angrepp. Ej underligt då, om man i det närbelägna Lund började frukta det värsta. Åter blefvo archiv, samlingar och insignier inpackade för att enligt cancellerens befallning i hast föras undan. Man endast inväntade förnyad landstigning från ryska flottan för att verkställa flyttningen. Men denna uteblef; flottan gick till segels och aldrig mera har sedan krigets dæmon hotat skrämma universitetet bort från sitt fredliga säte.

---

[1]) K. B. 1743 $^{27}/_{8}$.

Otvifvelaktigt var det namnet och den nära slägtskapen med den nyss afgångne firade cancelleren Carl Gyllenborg, nu den svenska regeringens chef, som gjorde, att 1742 Johan Gyllenborg, hans broder, blef vald till Olof Nordenstråles efterträdare: sjelf ser denne i valet ett uttryck af den kärlek, hvarmed hans slägt omfattas af universitetet; denna kärlek utgör för honom hufvudskälet att emottaga valet [1]). Johan Gyllenborg var en krigsman ur Carl XII:s skola, som tillbragt sina bästa år i siberisk landsflykt, men han saknade ej hvarken vetenskaplig bildning eller håg för vetenskap. Bildningens resultat var mindre skimrande än hos brodren, men under hans ungdoms lärda uppfostran, hvars begynnelse ledts af ingen mindre än Andreas Rydelius, hade frön blifvit nedlagda, hvilka under en hård lifvets skola utvecklat en sedlig charakter, en ädelsint flärdlös personlighet. Midt ibland redan af det nya statsskickets lyten anstuckna personligheter gaf han ännu i hattpartiets riksråd bilden af den gammaldags rättframma svenskheten från envåldets dagar: sådan är också den bild han ger inom den universitetskrets, i hvilken han inträdde, der äfvenledes det gamla enklare slägtet nu lemnat platsen för ett yngre, mera ytligt och underfundigt. Han är en välvillig, i tidens anda öfver corporationens intressen vaksam styresman, frikostig efter sina förhållanden; han är en ordningsälskande man, som gör vackra försök att införa ordning, skick och reda på ett område, som redan omformat sig efter de allmänna förhållandena, det vill säga, som redan i smått framställde en bild af den allmänna partioredan och gammal fast ordnings upplösning. Ingen ville emellertid mera lyda i detta nya samhälle, consistoriet lika litet sin herre och mästare som riksrådet sin. Förgäfves beder han, förgäfves tager han till en högre ton, befaller åtlydnad för constitutioner och lagar, hotar och bestraffar: i hvilken ton han än talar, har numera "Ampl. Consistorii hörsamme och tjenstvillige tjenare", såsom han tecknar sig i cancellersbrefven, ej mera samma respect som föregångarne [2]). Det är dessutom ett sant ord som fällts om honom af universitetets latinske historieskrif-

---

[1]) C. B. 1742 $^{11}/_{7}$.

[2]) Cancelleren får nöja sig med att vädja till efterverldens dom från consistoriets: "den ömhet jag bär för academien", säger han en gång, "är åtminstone de rättsinta bekant, och fast jag måste tillstå, att den ej alltid erkännes, lefver jag dock i den goda försäkran att den af efterverlden skall ihågkommas och att den lärer röna, att jag intet åsidosatt för academiens heder och uppkomst, fast mitt goda uppsåt mycket hindras af det dröjsmål målens afgörande visas samt det ringa förtroende och enighet jag måste förspörja consistorii ledamöter för hvarandra hysa, hvilket förtroende besynnerligen uti ett så illustert collegio borde iakttagas och eftersträfvas. C. B. 1743 $^{3}/_{7}$.

vare A. O. Lindfors, att han "öfverseende och högsint heldre ville belöna än straffa" [1]). Till politisk trosbekännelse var Johan Gyllenborg såsom hela sin slägt hatt och delade partiets förtjenster och lyten. Det fans hos honom samma liflighet och mottaglighet för nya ideer, men också samma phantasiens öfvervigt som hos de andre hattcheferna; samma oroliga verksamhetslust, som tager ihop med allting på engång, som bygger hus utan nödiga fonder och skapar tjenster utan löner. Hans economiska förvaltning är den svagaste sidan i hans styrelse: den slöts, sedan alla behållne medel förslösats på byggnadsföretag utan större practisk betydelse, med ett nytt lotteri på 100,000 dr, hvilket dock ej kröntes med framgång. I trots af allt det varma nit han ådagalagt kan man ej säga, att hans styrelse gifvit stora frukter för framtiden; dess glans för ögonblicket var ej heller stor, — den hederliga medelmåttans vanliga tröstlösa lott.

En af de märkligaste i raden af Lunds universitets cancellerer är otvifvelaktigt Johan Gyllenborgs efterträdare Nils Palmstierna. I nio år har han, frihetsmannen från 1756, fört spiran inom den lärda republiken med all en sjelfherskares myndighet, merendels äfven med dess nycker. Utrustad med en i detta tidehvarf sällsynt energisk handlingskraft, har han icke nöjt sig med, som så många andra af tidens styrande män, att framkasta förslag och stifta lagar, utan han har äfven genomdrifvit förslagen och bragt lagarne till efterlefnad. Men jemte dessa oförtrutna, allt lof värda sträfvanden att återställa laglydnad, ordning och skick inom ett samfund, der den corporativa friheten nog mycket urartat till sjelfsvåld, blottar sig också hos honom en rent despotisk lust att göra sig sjelf, sina personliga tycken och åsigter gällande hos alla och enhvar, som stodo under hans spira. Genomträngd af en glödande partiifver, hvilken närmar sig till fanatism, vill han också inympa denna på det fria universitetets män och ungdom. Den bild han sålunda kommit att lemna efter sig i universitetets handlingar är en alldeles egendomlig: det är en märklig tidstyp från frihetstiden, som väl skulle kunna betecknas som partidespotens. Och hvilken förunderlig tid var det dock ej, då i cancellersbrefven politiska tidningar eller partiskrifterna för dagen kunde få följa med för att af rector befordras till läsning inom academistaten eller af juris professorn föredragas för ungdomen på de offentliga föreläsningarne! På detta sätt

[1]) Praeterea indulgens et magnanimus, qui remunerare quam punire mallet. A. O. Lindfors, Analecta Hist. Acad. Lund., 17.

sökte Nils Palmstierna att vid Lunds universitet stadga begreppen om "*den rätta* och sannskyldiga friheten".

Ingenting förrådde vid denne cancelleres första uppträdande den blifvande academiske envåldsherskaren. Consistoriet hade, när det 1752 enhälligt utkorade honom till Johan Gyllenborgs efterträdare och med 4 orationer helsade honom, på tidens sätt utbredt sig i loford öfver hans "oväldughet, oskattbara kärlek för det allmänna bästa medelst nyttiga vetenskapers befordrande, genomträngande förstånd och insigt uti academiska saker", och Palmstierna sjelf hade blott ord för att erinra sig och andra, att han var en lärjunge af universitetet, der han "utan bekymmer förnött de menlösaste och ljufvaste år" och att han i lärarne hade gamla academikamrater, "hvilkas nöjsamma umgänge han med hugnad påminner sig hafva njutit i det gemensamma lärohuset" [1]). Men snart kom han underfund med, att ej allt vid universitetet var som det borde vara. Ungdomen hade missfirmat lärare i deras egna hus och han drager den kanske ej oriktiga slutledningen, att bristen på vördnad för lärarne kanske åstadkommits af deras oenighet och trätor. Han emottog diarierna och fann att under loppet af en termin de flesta professorer utom den gamle Nehrman-Ehrenstråle hvardera hållit endast 30 föreläsningar och derunder; en hade i stället för diarium blott inlemnat ett slags ursäktskrifvelse, en annan föreläste icke, när åhörarnes antal uppgick blott till 5 o. s. v. Då börjar han att ljunga. Han framdrager 1749 års stadga med dess bestämmelser om förlust af 1/4 af lönen för försummelse af terminens första föreläsningar och böter för hvarje följande. Han hotar med dess tillämpning, och när han möter trots, tillämpar han den. Att se lag och författning handhafda var man emellertid ej van inom detta samfund, och nekas kan ej heller, att Palmstierna och hans procanceller Engeström mången gång på ett småaktigt och retsamt sätt förforo vid tillämp-

[1]) Cons. Acad. skrifvelse till K. M:t 1752 4/6. C. B. 1752 19/6, 1753 3/4. "Hur skulle jag icke", säger han, "besynnerligen älska ett lärohus, hvarest jag i min första ungdom lärt sätta värde på vitterlek och prisa dess trogna och idoga idkare! Som fäderneslandet är kärt, så anses äfven i detsamma en ort egentligen för fädernesland, hvarest man inhemtat de kunskaper, som lagt grundvalen till alla sedermera upplefvade förmåner. I hvad förmåga, i hvad anseende man sedermera finner sig på andra ställen, så förnöjes likväl alltid hjertat med hugkomsten af den lycksaliga lefnad man på en sådan ort i sin ungdom förnött; man gläder sig ofta af blotta hoppet att engång åter få se densamma igen eller att tjena dem som på samma ort äfven varit boende eller uppfödde. I sådant sinnelag och i sådan tanke om vår berömliga Carolina Academia har jag omsider åtagit mig densammas styrelse med uppriktig föresats att på allt möjligt sätt söka dess vidare uppkomst och förkofran".

ningen [1]). Consistoriales protesterade i en samfäld skrifvelse och gjorde fordran att få anmärkningar, som kunde göras, underställda sin pröfning: de ansågo sig genom sina privilegier berättigade att som t. ex. hofrätten döma öfver likars förseelser. Då bryter herskarlynnet fram i öppen dag; han fattar denna begäran som en rebellion och hotar dem som vilja bilda "statum in statu" "med laga vägar för att få såväl cancellers- som procancellersembetet uti den myndighet som vederbör". Mot denna udd vågade man icke i längden spjerna, och efter första sammandrabbningen rönte cancellersembetets myndighet i hans tid ej mera någon protest.

Mången gång blef denna utan tvifvel använd i rätt syftning: oredan och försumligheten voro sådane, att man blott af de stränga befallningarne kunde hoppas förbättring; den följde ej ens alltid på dem [2]). Men å andra sidan missbrukades denna myndighet lika ofta till en orimlig inqvisition i vetenskapliga och undervisningsmål, till politisk propaganda och till en cancellers-sjelfrådighet, som ej heller alltid aktade lag och författning. Knappt hade ett halfår förflutit från hans anträde till embetet, innan han "både för tidernas skull och till att förekomma allahanda ledsamheter" installerade sig som ett slags öfvercensor öfver universitetets disputationsliteratur: han fordrade, att alla disputationers innehåll skulle honom meddelas 20 dagar innan ventilationen finge försiggå [3]). Snart följde derpå befallning, att alla disputationer, som rörde ämnen, hvilka på något sätt stodo i sammanhang med bestående statsförfattning, skulle i sin helhet uppsändas till cancellersembetet och först efter meddeladt tillstånd få utgifvas och ventileras [4]). På sitt ställe skall omnämnas, huru hänsynslöst och småaktigt han handhafde denna af honom sjelf utgifna förordning: mer än en afhandling blef af honom utan vidare undertryckt. Med stränghet vakade han öfver lärarnes sätt att fullgöra sin föreläsningsskyldighet;

[1]) Professor Harmens t. ex. — för öfrigt onekligen ej mönstervärd i sättet att sköta sitt embete — hade 1754 försummat en föreläsning för att bevista en begrafning utom Lund. Procancellern Engeström begärde förklaring; Harmens ansåg bevistandet af en begrafning som ett opus charitatis. Förklaringen gafs på mindre stycke papper än vanligt. Cancelleren underrättad lät meddela Harmens skrapa för begge förseelserna. — Adjuncten Sinius hade råkat att engång anteckna föreläsningar för bönedag och bönedagsafton: cancelleren kallar detta ett opus supererogationis för de andra lärarne C. B. 1757 $^{4}/_{1}$.

[2]) Så kunde han t. ex. i trots af oupphörligt stegrade viten för consistorium och räntmästaren ej framtvinga räkenskaperna från 1749. På samma sätt sattes oupphörliga viten för bibliothekarien. Ännu 1761 $^{20}/_{2}$, några dagar före embetets nedläggande, förelägger han räntmästaren och bibliothecarien nya viten, beklagande att deras slarf under hela hans cancellerstid fortvarat.

[3]) C. B. 1753 $^{6}/_{1}$.

[4]) C. B. 1758 $^{3}/_{2}$.

med lika stränghet försökte han tvinga ungdomen att bevista föreläsningarne, ej endast de offentliga, utan äfven de enskilda. Han befallde, att förteckningar på åhörarne borde insändas jemte diarierna och hvarje försummelse i diariet anmälas; utan allt skonsmål skulle böter åläggas stipendiater, som utan laga skäl gjorde sig skyldiga till försummelse af föreläsningar, [1]) och för den händelse, att detta sätt att tvinga äfven de andra till fullkomlig punktlighet ej visade sig verksamt, befalldes derjemte cancellerssecreteraren att upprätta en alphabetisk förteckning på de försumliga, hvilken år från år skulle fortsättas med den påföljd, "att alla *försumliga* skulle vid sig yppande befordringar stå tillbaka efter de *flitiga*". Genom nationsinspectorerna skulle hos ungdomen inpräglas, att cancelleren derefter läte lämpa antingen belöning eller näpst. Och detta gällde ej blott bevistandet af de offentliga föreläsningarne utan äfven af adjuncters, docenters och exercitiemästares, hvilka lärares privata undervisningsverksamhet ställdes under lika sträng uppsigt som professorernas offentliga. Visserligen kunde Palmstierna någon tid efter dessa förordningars utgifvande prisa den studerande ungdomens flit, men följderna af en sådan stränghet visade sig också nästan omedelbart: förskräckelsen öfver att veta sitt namn antecknadt i den stränge cancellerens protocollsbok med svart streck för hvarje försummad föreläsning till möjligt framtida men gjorde, att mången vände en sådan fri läroinrättning ryggen. Omkring 1760 hade antalet af studenter nedsjunkit till under 200. Då blef consistoriet oroligt och sökte finna bot genom ett nytt tvångsbud: det begärde, att all studerande ungdom från Göta rike skulle åläggas att studera vid Lunds universitet. Men härutinnan var cancelleren af annan mening och fällde de onekligen under alla omständigheter riktiga orden, "att detta kunde ej annat blifva än tvång, helst den ena academien är så väl som den andra en hela rikets academie och står för alla skickliga ynglingar öppen; förfarenheten har lärt att ungdomen allestädes ifrån söker sin frihet" [2]).

Engång, sommaren 1754, besökte Palmstierna personligen universitetet. Protocollen för de 10 consistorii-sessioner han under 8 dagar höll vittna om hans oförtrutna arbetsifver och oförnekliga nit [3]). Han

---

[1]) 1757 antecknas jemte försummelserna äfven att plikterna deponerats.

[2]) C. 2. 1760 $^{11}/_{4}$.

[3]) C. P. 1754 $\frac{8-16}{7}$, 180 sidor in folio. Det var en grundlig in i minsta detaljer gående undersökning, som universitetet då underkastades. Cancelleren presiderade vid consistorierna och resolverade eller uppsköt en frågas afgörande efter omständigheterna. Protocollen förefalla

bragte då äfven å bane de begge ämnen, som oupphörligt sysselsatte honom under hela hans cancellersverksamhet: införandet af en förändrad studiemethod och ungdomens politiska uppfostran i hans och hattpartiets anda.

Obestridligen låg till grund för Palmstiernas sträfvande i förra afseendet en riktig tanke, men han fullföljde äfven denna med en despotisk ensidighet. Han hade all rätt, — och det behöfdes på denna tid allt för väl, — att klandra "den gamla träldomsvägen och allt som kan kallas gräl och onödig vidlyftighet" [1]). Mot hans allmänna sats att "hufvudändamålet i hvarje science är systematisk kunskap" gjordes väl ej heller någon invändning, men när denna systematiska kunskap inskränktes till "nätta och tydliga begrepp i hvarje vetenskap", meddelade i stereotypa, årligen återkommande curser, var det endast ett fåtal, som gillade sin cancellers förslag. Han var emellertid ej den som lät sig dermed nöja: "utgången skall nogsamt visa att jag icke föreslagit några omöjligheter" hade han sagt, och för theologiska och juridiska faculteterne hade han redan nu att förelägga en utarbetad studieplan. Det var förgäfves consistoriet ödmjukeligen androg, att Lund torde genom dess antagande "råka i undervigt mot rikets andra academier" och att ungdomen, när den tillbragt ett år i Lund, kanske begåfve sig till Åbo eller Upsala i den tanke att i Lund ej fans mer att lära. Åtminstone begärde det då den nya methodens införande äfven der [2]). Så småningom genomdref han dock i de flesta vetenskaper antagandet af sitt schema: med nöje antecknar han till och med, när den oduglige Laurell "beqvämat sig jemväl att hålla sig till den af mig föreslagna cursus" [3]). Hans universitets-ideal var universitetet nedsänkt till skolans ståndpunkt; sjelf var cancelleren här endast den öfverste skolmästaren med method och ris, som räckte till för både lärare och lärjungar. — Vid besöket i Lund 1754 hade han också inpräglat vigten af att bibringa ungdomen en rätt kunskap om hvad han vid ett annat tillfälle kallade "vårt lyckeliga regeringsätt under den dyrt köpta friheten" och dervid åberopat cancellicollegii skrifvelse 1723 $^{16}/_{7}$ om grundlagarnes inhemtande vid universiteten. En egentlig propaganda för sina och sitt partis åsigter

ibland ej olika en examen, hållen af den stränge läraren med misstänkta alumner. Säkerligen var det med lättadt hjerta man 1754 $^{25}/_{8}$ lyckönskade honom till hans lyckliga återkomst till Stockholm i medvetandet att 7 dagsresor skilde honom från Lund.

[1]) C. P. 1754 $^{13}/_{7}$ Lund. Redan i C. B. 1753 $^{4}/_{8}$ hade han satt denna fråga på dagordningen och consistoriet hade 1753 $^{14}/_{8}$ gifvit sitt utlåtande.

[2]) C. P. 1754 $^{4}/_{12}$.

[3]) C. B. 1756 $^{10}/_{2}$.

begynte han dock först att drifva året 1755, då fejden mellan konung och riksråd utbrutit. Han befallde då "grundlagarnes föreläsande med all sorgfällighet, emedan han och cancellicollegium trott sig förmärka i åtskilliga academiska arbeten afvikelser ifrån dem och uttryck, som kunde föranleda mindre riktiga politiska begrepp hos ungdomen". Sedan han engång förut anbefallt den franska gazetten i Stockholm till prenumeration inom nationerna, tillkännagaf han i cancellersbrefvet 1755 $^{14}/_{3}$, att han för universitetets räkning prenumererat på veckoskriften Ärlig Svensk, som han funnit inbegripa "vackra och uppbyggeliga ämnen" och som han låter medfölja cancellersbrefvet med tillsägelse till rector att utlåna den till dem af academistaten, högre och lägre, "som ha tycke för goda och sunda tankar". Han finner, att Ärlig Svensk "så öfvertygeligen förklarar rikets grundlagar, att den just kan vara juris professorn till mycken hjelp och handledande": de ämnen den berör kan han ej nog inprägla hos sina åhörare; han bör också verbotim föreläsa den. Sedan åtföljer Ärlig Svensk regelbundet cancellersbrefven, ofta med tillägg vid något nummer, att juris professorn dermed kunde göra mycken nytta. Consistoriet antecknar tropligtigst i sitt protocoll emottagandet, och med fägnad betygar cancelleren sig också ha hört, hurusom professor Colling föreläste den för sitt auditorium [1]).

Så verkade han inom sin krets oförtrutet att utbreda den sanningen, "att Gud låtit oss återfå ett så lycksaligt regeringssätt här i Sverige, att alla upplysta nationer sig deruti spegla" [2]). Frihetens namn låg honom alltid på läpparne och dess sak, sådan han fattade den, på hjertat: de orationer han befallte, att ungdomen för öfnings skull borde hålla under adjuncternas inseende, skulle till och med beröra företrädesvis sådane ämnen som till frihetens älskande och försvarande kunde lända [3]).

[1]) Engång tillägger han emellertid, gramsen i hågen, att det vore honom rätt okärt, om ryktet vore sant, att skriften för öfrigt ej lästes af många vid universitetet, "helst någon kunde deraf döma, att detta grannlaga ämne vid academien med mera kallsinnighet än nitälskan ansåges. Ej blott professorerna borde läsa den utan äfven academiens betjente och skriften ej läggas å lönn". Consistorium förklarar, att ingen förmenats att läsa den och det ber cancelleren uppgifva sin sagesman; han svarar, att sagesman ej fattas, men allt kan bli godt igen om blott Ärlig Svensk "får löpa qvickt omkring och skaffa den politiska nytta, som i dessa tider så väl tarfvas". C. B. 1755 $^{8}/_{4}$, $^{30}/_{5}$ $^{28}/_{10}$ $^{30}/_{12}$.

[2]) C. B. 1755 $^{30}/_{5}$. Han lät ej heller saknas annan politisk literatur i samma syfte. Riksdagstidningen nedsändes äfven 1756 att "löpa vigt" bland academici; äfven nedsändes till academiens behof riksens ständers domar i högmålet 1756. År 1757 anmodade han consistorium samla prenumeranter på en bok in qvarto under namnet Historiskt bevis om Svea och Götha rikens urgamla frihet, sammandraget ur Heimskringla, etc., hvarå han redan prenumererat för academiens räkning. C. B. 1757 $^{7}/_{6}$. Prenumerationslistan gick äfven inom nationerna.

[3]) C. P. 1754 $^{15}/_{7}$. Muntlig befallning. Äfven dem ville han se efter hand uppsända till sig.

I grunden var emellertid Palmstierna, som så många andra af dessa frihetsmän, endast en byråkrat och det en af det renaste vatten. Ingen, som ser hans bild i raden af cancellererna skall undgå att till och med i det yttre finna denna typ hos honom utpräglad. Men klarare ligger dock typen afspeglad i handlingarne till hans cancelleriats historia. Hvilken känsla af sitt embetes vigt och värde har ej den canceller haft, som vid konung Adolf Fredriks och drottning Lovisa Ulricas besök vid universitet 1754, blott har tanke på att man i helsningsprogrammet låtit så förblända sig af majestätets glans, att man glömt att äfven nämna cancelleren: "den nåd", säger han, "med hvilken deras kgl. m:ter behedrat academien, hade så mycket snarare vid deras härvaro bort meddelas academiens förmän, som den kungliga värdigheten mera upphöjes än förringas genom dess embetsmäns bibehållande vid den dem tillhöriga rättighet och heder" [1]). Det var förgäfves som rector läkaren Rosén-Rosenblad sökte ursäkta sig med etiketten, som han trodde fordra, att deras majestäters namn ensamt nämdes: han hade "i majestätet sett solen, hvars glans förtager stjernorna deras sken". Palmstierna vidhöll, att höga öfverhetens nådiga välbehag endast kunde ökas, när det skönjdes, att academiens förman vid alla tillfällen blef bibehållen vid den heder och rättighet, som efter lag tillkom honom: att man ej heller nämt de båda herrar riksens råd excellencerna Ekeblad och Löwenhielm, som åtföljt majestätet, ansåg han också som grof förseelse [2]). Med lika gravitet anmärker han äfven engång, att consistorium i en skrifvelse uteglömt hans excellencetitel och sagt riksrådet utan att tillägga predicatet herre [3]).

Med alla hans fel och egendomligheter, torde dock ej en varm kärlek för universitetet och ett i grunden godt uppsåt kunna förnekas honom Men visserligen berodde det också på honom sjelf, att så föga god

[1]) C. B. 1754 $^{10}/_{9}$.

[2]) C. B. 1754 $^{29}/_{10}$.

[3]) C. B. 1757 $^{20}/_{3}$. Riksens ständers secreta utskotts protocollsdeputation vid 1756 års riksdag hade redan förut bland sina anmärkningar låtit inflyta en påminnelse att nämna academiens höge canceller med sina hederstitlar i stället för med det kortfattade uttrycket Illustrissimus Cancellarius. Consistorium anmärkte i sin förklaring 1756 $^{3}/_{4}$, att det härvid följt urminnes häfd, hvilken det ej ansett kunna vara misshaglig, då aldrig någon canceller förut yttrat missnöje deröfver. Det lofvade emellertid för framtiden, att första gången Illustrissimus Cancellarius nämdes i ett protocoll skulle namn och titlar till fullo upptagas. Derefter kom det också en tid att tropligtigst heta i protocollen: "Hans Excellence Riksrådet, Academiecancelleren samt Herren Riddaren och Commendeuren af Kongl. Maj:ts Orden Högvälborne Friherre Nils Palmstierna", men man kan lätt tänka att återfallet till det kortfattade Illustrissimus Cancellarius låg nära till för protocollisten.

frukt deraf kom. Då han 1761 fann sig föranlåten att nedlägga sitt riksrådsembete, nedlade han äfven cancelleriatet. I det bref, hvari han säger universitetet afsked, röjer han medvetande om sin styrelses resultat. "Den kärlek", säger han, "och det nit jag alltid hyst och intill döden lärer hysa för detta berömliga lärosäte, der jag min första ungdomstid tillbragt, gör, att jag af allt hjerta önskar min värda efterträdare mera lycka till academiens och ungdomens förkofran än jag haft; men" tillägger han, "i hug, vilja och sorgfällighet att uppfylla mina embetspligter hoppas jag att för alla mina göromål hafva uti handlingarne lemnat honom ett efterdöme, som i alla tider bär vittne om mitt rena uppsåt". Ännu i afskedstunden glömmer han ej att anbefalla denna studiemethod, som i sin mån jemte hotelserna om efterräkning för hvarje försummad föreläsning jagat ungdomen bort från lärosalarne: han hoppas på framtidens erkännande för densamma [1]). Palmstierna var ej älskad, för att välja ett lindrigt uttryck, men antingen man rördes "af de ömma och nådiga uttryck, hvari han täcktes förklara embetet ledigt", eller det härledde sig af curialstilens öfverdrifter, man antecknade i protocollet vid dess emottagande, att en skrifvelse till honom skulle afgå, "hvari kgl. academiens fullkomliga och oupphörliga vördnad och erkänsla emot en så älskansvärd förman och skyddsherre på ett anständigt vis betygad varder" [2]).

Men han var ej väl borta, förrän man hemtade andan och begynte reflectera öfver hvad corporationen måst utstå under hans spira.

Man drog sig till minnes, att constitutionerna egentligen mera talade om cancelleren som en hög protector och inspector än som en sjelfrådande lagstiftare och högste domare. Den makt, som för öfrigt i dem finnes inrymd åt honom, utöfvar han merendels i förening med eller efter hörande af consistorium academicum. Men protocollen voro fulla af intyg om på denne cancellers sjelfrådighet. Han hade t. ex. utan consistoriets hörande förordnat, att förslag till adjuncturer skulle upprättas inom faculteterna med afgörande votum för decanen, utan att consistorium under någon omständighet egde att sig dermed befatta [3]),

[1]) C. B 1761 $^{13}/_{3}$.

[2]) C. P. 1761. När det emellertid vid hans död 1766 blef fråga om den för cancellerer öfliga parentationen var det endast oeconomiæ professorn Trozelius, hans fordne gunstling, hvilken hans ynnest emot hela consistoriets önskan förskaffat embetet, som lät höra att om ingen annan ville, skulle han åtaga sig parentationen; man fann dock ej nödigt att trycka äreminnet.

[3]) C. B. 1757 $^{16}/_{3}$

och sådane adjunctsförslag, såsom äfven andra förslag, hade han granskat på det sätt, att han befallt att en af vederbörande facultet på förslag uppsatt skulle utstrykas och en annan uppsättas i hans ställe, hvilken han derefter utnämt [1]); han hade skapat nya sysslor, om hvilka hvarken stat eller constitutioner talade [2]), ålagt en innehafvare af en syssla andra åligganden än constitutioner och fullmakt omtalade och befriat en annan under flera år från skötandet af sin. Så hade han äfven undertryckt disputationer, och dömt till böter, utan att medgifva den intresserades, facultets eller consistorii hörande eller förklaring [3]).

Man fann att consistoriets jurisdiction på detta sätt i sjelfva verket försvunnit och öfverflyttats på cancellersembetet, hos hvilket i stället en nästan oinskränkt makt stannat. Huru finna bot häremot? Enda utvägen syntes vara att binda cancelleren genom en instruction. Förslaget om dylik instructions utfärdande väcktes vid riksdagen 1761—62, men det stannade efter ett års dröjsmål, hvarunder cancellersembetet stod ledigt och förvaltades af procancelleren Engeström, vid blotta förslaget. Den syftning, i hvilken consistoriet önskade se instructionen utfärdad var den, att intet stadgande finge consistoriet påtvingas af cancelleren, utan allt afgöras af canceller och consistorium gemensamt; censur öfver disputationer borde tillhöra facultet med cancellicollegium som öfverdomstol, domen öfver academiens medlemmar consistorium och behörig öfverdomstol; consistorium och facultet skulle ega oqvald rätt att upprätta förslagen till lediga sysslor.

Ändtligen efter ett års dröjsmål kom nu underrättelse, att cancellersinstructionen ej vid 1761—62 års riksdag komme att afgöras: det var således ej mera hinder för cancellersval, och enhälligt utsågs Carl Gustaf Löwenhielm till styresman 1762 $^{17}/_{3}$.

Löwenhielm var en af dessa reala naturer, som synas så helt och hållet uppgångna i den yttre verksamhet, åt hvilka de egna sig, att sjelfva personligheten liksom träder i bakgrunden. Det är ur deras led som de utmärkte embetsmännen framträda, och Löwenhielm har också med skäl varit räknad som frihetstidens öfverlägsnaste embetsmannaförmåga. På cancellersposten visar han sig ej heller annorledes. Och det var just en sådan insigtsfull och kraftfull styresman som lärosätet nu behöfde. Anarchien under Johan Gyllenborg, partidespotismen under

[1]) C. B. 1758 $^{20}/_{10}$.
[2]) C. B. 1753 $^{26}/_{6}$ 1758 $^{31}/_{3}$.
[3]) C. B. 1753 $^{15}/_{5}$ 1758 $^{15}/_{5}$.

Palmstierna hade fört till samma mål: förfallet var fullständigt. Hvad en duglig styresman under tidsomständigheterna kunnat göra för att bringa läroinrättningen åter upp ur dess lägervall har Löwenhielm gjort; men två mäktiga hinder har han ej kunnat besegra: det ena låg i sjelfva tidsandan, det andra i till en del odugliga, till en del af ålder brutna lärare. Om Löwenhielm haft att stödja sig på en krets af utmärkta lärare, skulle universitetet med mera ära gått sin första secularfest till mötes, hvartill det beredde sig under hans cancelleriat; men med män som Colling, Laurell, Trozelius, för att nämna de minst dugliga, förklingade utan betydelse hans ord: "vi ro alla i en båt; vi böra alla hafva till ändamål academiens välfärd, och ändamålet nå vi säkerligen, när vi alla med osöndradt nit och trogen välmening arbeta derpå. — Det lärer aldrig nekas, att academiens lustre alldeles beror på docentium egande fullkomliga insigt och kunskap hvar uti sitt ämne" [1]). Män som Sven Bring-Lagerbring, Rosén-Rosenblad, Schenmark och Nelander, hvar i sitt fack för sin tid utmärkte, förmådde knappt mer än hålla den sjunkande båten uppe, så tung var barlasten, för hvilken den seglade.

Andan af sin cancellersstyrelse har Löwenhielm sjelf tecknat i de ord han engång fäller: "god ordning, hvarpå jag så mycket yrkat, anser jag för själen af alla vetenskapers befrämjande" [2]). På alla områden skönjer man det ordningsälskande, ordningsbjudande sinnet. Palmstierna hade lemnat efter sig oreda öfverallt. Det första Löwenhielm tog ihop med var de oafgjorda målen. Sådane funnos ända från 1754. Han infordrade räkenskaperna och fann lika mycken förvirring på detta område. De voro ej reviderade alltifrån 1759. Det befalldes strax instructions utfärdande för räntmästaren och diariers förande på cancelliet [3]). Det befalldes med eftertryck och man lydde. "Det ömmar mig", säger han i ett af sina första cancellersbref "att förelägga tid och viten för ett så vittert samhälle, som bör præsumeras sjelfkrafdt fullgöra sina skyldigheter, men om det sker, lär consistorium tillskrifva sig sjelft och ej mig ett sådant steg" [4]). Consistoriet anhöll, att cancelleren sjelf ville komma ned till universitetet, och 1763 i augusti besökte han i 10 dagar Lund, under täta consistoriesammankomster behandlande alla för universitetet vigtiga ärenden [5]). Som det första och vig-

[1]) C. B. 1762 20/4, 1763 21/2.
[2]) C. B. 1766 11/3.
[3]) C. B. 1763 18/2, 1764 12/8.
[4]) C. B. 1763 23/4.
[5]) Protoc. 1763 6/8—16/8 upptagande 207 foliosidor.

tigaste betraktade han constitutionernas omarbetning; i sista sammankomsten expedierade han alla oafgjorda mål. För sin tid lyckades han bryta den i alla tider med skäl så mycket öfverklagade långsläpigheten i behandlingen af academiska ärenden. Isynnerhet på det economiska området var Löwenhielms verksamhet förtjenstfull: han var den som ändtligen bragte 1749 års stat till verkställighet. Stundom gick dock ömheten om academicassan nog vidt, såsom då han 1763 befallde innehållande af alla bokinköp från utlandet, så länge vexelcursen stod så högt som då, och medlens försättande på ränta tills vidare [1]. I sitt tal i Vetenskapsacademien öfver ungdomens uppfostran i ett välbeställdt regemente har han nedlagt sina tankar om den academiska undervisningen.

Vid Löwenhielms död skyndade consistoriet att till hans efterträdare välja en prins af kungliga blodet: Upsala hade nåden att vara styrdt af kronprinsen Gustaf; hvarföre, — då gemensam canceller ännu var något otänkbart, — skulle icke Lund tå åtminstone se hertig Carl af Södermanland i spetsen för sig? "Man hyste till H. K. Höghets stora, prisvärda egenskaper" — heter det på tidens officiela språk — "det underdåniga förtroende, att kgl. academiens sannskyldiga båtnad, uppkomst och lustre derigenom otvifvelaktigt skulle befrämjas och bringas till sin rätta höjd". Men konung Adolf Fredrik förklarade, att bäst och tjenligast vore för universitetet att utse någon af deras excellencer herrar riksens råd till canceller, och universitetet ilade att dertill utse Gustaf Adolf Hjärne, hvilket val 1768 $^{23}/_{5}$ erhöll bekräftelse [2]. Öflig parentation öfver den afgångne och helsningspanegyrik till den anträdande cancelleren hann man hålla redan i följande månad före jubelfesten.

Gustaf Adolf Hjärne har ej tryckt djupa spår i universitetets historia. Han är mannen för de löpande ärendena: hans cancellersbref äro talrika, men erbjuda ej något historiskt intresse. På intet sätt har han bidragit till lösningen af någon vigtigare fråga. Men uppmärksamt synes han hafva följt undervisningens gång, så vidt den på afstånd kunde följas genom diarierna och på annat sätt; att han ej hyste stora tankar om den och om dess frukter, visar hans svar på consistoriets redogörelse för jubelfesten 1768, i hvilket han önskar, att ungdomen under det nya århundradet måtte idka trägnare studier "än nu i sednaste tider torde

[1]) C. B. 1763 $^{28}/_{1}$. Consistoriet bad för fortsättningen af Flora Danica, hvarpå redan prenumererats.

[2]) Genom kgl. br. 1747 $^{20}/_{10}$ var på visst sätt cancellersembetet förbehållet herrar riksens råd: deri stadgas nämligen, att universiteten skola njuta oinskränkt rätt välja den af dessa, som anses nyttigast utan afseende på något företräde i ålder.

hafva skett". Sjelf besökte han aldrig universitetet. Ännu en gång uppdök i hans tid den sedan 1761 hvilande frågan om instruction för cancelleren, och secreta utskottets mindre secreta deputation hade redan ånyo infordrat consistoriets betänkande, då statshvälfningen 1772 för alltid bragte den till hvila. Redan före denna hade Hjärne nedlagt canceleriatet och universitetet anställt tvenne cancellersval. Den först utsedde, den äldste inom riksrådet Hans Henrik v. Liewen afsade sig äran: Melker Falkenberg antog den, och nedlade värdigheten först vid riksrådets upplösning 1789 samtidigt med sina andra embeten.

Melker Falkenberg var en allvarlig herre, en ordningsman, rättsint och samvetsgrann, som gerna afgjorde sakerna efter egen pröfning [1]. Han höll sträng hand öfver stadgars vederbörliga efterlefvande på alla områden, vid tjensters tillsättande såväl som inom drätselverket och i undervisningsväsendet. Sjelf var han en man af lärdom: man säger, att han varit den siste latintalaren inom det svenska riksrådet. Vid de tillfällen, då han besökte universitetet — tvänne gånger, 1778 och 1779, — ser man honom sjelf taga presidiet i consistorium och leda behandlingen af vigtigare frågor, synnerligen inom undervisningsområdet. Han inskärper nödvändigheten af stränghet och allvar i examina. Universitetets bibliothek och myntsamling förvara många prof af hans frikostighet [2].

Han visar sig som en varm vän af de gamla studierna, latinet och humaniora: i det stränga upprätthållandet af dem genom ett skärpt examenssystem ser han enda medlet till universitetets upprättelse. För honom äro examina allt: genom dem uppfostras skicklige lärare och utan stränga examina fås ej heller skickliga lärjungar; upprepade gånger befaller han skärpandet af alla prof. I hans tid har också examenssystemet inom philosophiska faculteten utbildats; sjelf öfverlade han med consistorium derom vid vistelsen i Lund 1778 [3]) [4].

Carl Papkes efterträdare i procancellersembetet var Henrik Benzelius, och Benzelius efterträddes, då han 1749 intog erkebiskopstolen af Johan Engeström [5]. Gjörvell har tecknat dem båda såsom "upp-

[1]) Uti G. Sommelii brefvexling med cancellerssecreteraren Kökeritz (L. U. H.) finnes mer än ett intyg om hans samvetsgranna sträfvan att hålla sig oberoende af sidoinflytelser.

[2]) Vid ett besök förärade han 8 lårar böcker; vid ett annat gjorde han en dyrbar skänk af mynt och medaljer.

[3]) Det var han, som först befallde gradationer i betygen, hvilka till en början utgjordes af laudatur, approbatur, admittitur och ægre admittitur. C. P. 1778 $^{3}/_{7}$.

[4]) Se om dessa cancellerer detta arbete II, Cancellerer IX, X, XI, XII och XIII.

[5]) Se detta arbete II, Procancellerer XII och XIII.

riktiga förföljare af alla novatorer", och detta gäller kanske om dem ej endast såsom theologer: från sitt egentliga fält, den förverldsligade kyrkan, förde de med sig äfven till andra områden en anda af auctoritetstro och förkättring. Till politisk trosbekännelse voro de som hela Benzeliska slägten, på hvilken Engeström var inympad genom sitt gifte, rättrogna hattar. Engeström var cancelleren Palmstiernas trogne drabant och gick blindt hans ärenden: i sjelfva verket var han en med Palmstierna likartad natur, som helst tvärt bortskar hvad som låg utanför den lineal, med hvilken han sjelf mätte verlden. Under ett år efter Palmstiernas fall utöfvade han cancellersembetet fullkomligt i Palmstiernas anda: den politiskt allena saliggörande Ärlig Svensk gick som förr sin gång med cancellersbrefven. Ingen af dessa sträfva män tyckes ha tillvunnit sig tillgifvenhet vid universitetet.

Olof Celsius [1]), som 1779 inträdde i utöfning af procancellersembetet är den siste procanceller, som oftare uppträdt i consistorium och deltagit i dess öfverläggningar, ingripande i universitetsutvecklingens gång. Han ger intrycket af en välment, något väl mycket sköntalande man, — till och med protocollisten kallar hans tal "zirade" —, som i allo håller sig vid det gamla och som, ehuru med all underdånig konungskhet, söker göra front mot de nya riktningar, hvilka i Gustaf III:s tid trängde sig fram, underkastande den gamla bildningen och det äldre slägtet — "pedanteriet" och "pedanterna" — en skoningslös critik och ett begabberi, som i Stockholmsposten fått sitt lifligaste uttryck. Kunde man blott — sådan var hans mening, — återställa de gamla studierna, hvilkas förfall han ej nekade, och framför allt latinet, så vore allting väl beställdt och belackarne skulle väl bringas till tystnad. På detta återupprättande af det gamla academiska studiet utgick all hans diktan och traktan. Derföre var det som han låg i ständig härnad mot disputationer på svenska, "hvarigenom latinet kunde komma att anses umbärligt och stora missbruk ske" [2]); han påminte mer än en gång strängeligen om 1766 års förbud mot dessa svenska disputationer och förmådde till och med oeconomiæ professorn, som ensam hade ett slags privilegium på svenskan, att lofva att han blott sällan skulle använda den vid disputationer; adjuncter och docenter i ämnet förnekade han rätt att begagna svenska vid economiska disputationer. I samma riktning bidrog han till upprättande af den nya examensordning för

[1]) Se detta arbete II, Procancellerer XIV.
[2]) C. P. 1781 $^{10}/_{1}$.

philosophiska faculteten efter mönstret af Upsalas, hvilken 1781 $^{19}/_{7}$ erhöll cancelleren Falkenbergs stadfästelse. Öfverenstämmande i åsigter om studier, kunde dessa båda män stadigt samverka med hvarandra. Ett kgl. bref 1786 $^{24}/_{6}$ betygade Gustaf III:s erkännande af hans omsorg om de döda språkens studium och öfverlemnade åt honom en särskild uppsigt öfver dessa studier Procancellersembetets myndighetspher utvidgade han genom anspråket att frågor angående docenters och adjuncters utnämnande skulle från faculteten dit remitteras, innan de öfverlemnades till cancellerens afgörande [1]).

Under detta tidskifte såg universitetet för sista gången (1750) en rector illustris. Det var cancelleren Johan Gyllenborgs son, den sedan som skald ryktbare Gustaf Fredrik Gyllenborg.

Consistoriet gaf som vanligt sin rector vid embetets nedläggande en ampel anbefallningskrifvelse till K. M:t "om hans hugnande med något ansenligt hedersembete, sedan han som rector nedlagt den academiska sceptren", och cancelleren, hans fader, tackar consistoriet under betygan, att förordet "haft den nådiga verkan, att K. M:ts nådiga befallning afgått till hofrätter och cancellicollegium om hans befordran vid förefallande tillfällen" [2]).

Engång sednare, 1763, väcktes förslag om utseendet af en rector illustris: det är sista gången det ens är fråga om en dylik. Professor Trozelius, som 1764 skulle bekläda rectoratet, förelade consistorium en högtrafvande skrifvelse till cancelleren Löwenhielm, hvari begärdes dennes i Upsala studerande son till rector illustris. Consistorium ville af höflighet mot cancelleren ej afslå förslaget, lät alltså skrifvelsen afgå, men med förslagställarens förklaring, att han dock ej vägrade att ensam antaga rectoratet. Rectoratets illustra tider voro emellertid förbi, och cancelleren afslog anbudet för sin son [3]).

---

[1]) C. P. 1781 $^{10}/_{2}$.

[2]) C. B. 1751 $^{8}/_{2}$. G. F. Gyllenborg hann emellertid i trots af anbefallningarne ej långt på tjenstebefordringens bana, men han höll sin Alma mater i ett troget och kärt minne: ännu 1802 glömmer han ej att som gåfva sända Tåget öfver Belt.

[3]) C. P. 1763 $^{22}/_{11}$. Se här ett prof på academiskt smicker från frihetstiden; — det är Trozelius som skrifver till cancelleren Löwenhielm: Nådigste herre, tag icke till misstycke, förkasta icke våra bön, när vi i djupaste ödmjukhet anhålla att inom vår visdoms lund få emottaga och vörda den för vår rector illustris, som haft den synnerliga lyckan att leda sitt ursprung ifrån en så högt upplyst som ädelsint och ärorik fader, samt i all slags vitterlek låtit sig uppammas, haft tillfälle allt intill myndiga åren att höra sin herr faders tankar, följa dess regler, skåda dess lofvärda gerningar och lysande efterdöme. Hvad större uppmuntran för lärofäderne? Hvad starkare driffjädrar för den studerande ungdomen, vishetens sanna älskare, än

På förslag till förändringar var under frihetstiden i allmänhet ingen brist, och universiteten fingo i den under Carl Gyllenborgs cancellipresidentur upprättade uppfostringscommissionen, i hvilken de flesta af hattpartiets mera betydande män haft plats, en så att säga stående committé för projecter [1]). Mycken tid, som med större gagn kunnat användas, förlorades för consistoriet vid behandlingen af dessa förslag, öfver hvilka dess betänkande begärdes, så snart de på något sätt kunde anses beröra universitetets område. Än var det vid riksdagarne väckta projecter, som remitterades, såsom t. ex. 1746 sedermera canc. Löwenhielms förslag till economiens och landthushållningens upphjelpande, än åter af enskilda personer väckta såsom t. ex. Ruders om snilleval eller en vermländsk prestmans om calendarii förändring. Uppfostringscommissionen framförde om hvartannat vigtiga och ovigtiga förslag [2]). — Den hade öfvertagit den vigtiga frågan om constitutionernas omarbetande, men kunde ej blifva rätt färdig dermed. På 1740-talet erinrar man sig Andreas Rydelii betänkande och anträffar det efter något letande i riksarchivets gömmor. Cancelleren Johan Gyllenborg talar derom med yttrande, att det vid de nya constitutionernas utarbetande "lärer första rummet bekomma" [3]). Uppfostringscommissionen kom emellertid aldrig att föra sitt arbete till slut. Det talades på 1740-talet om att förelägga ständerna ett på svenska affattadt förslag, öfver hvilket Upsala och Åbo consistorier redan blifvit hörda, då det 1744 meddelades Lunds consistorium. Men saken kom att hvila till 1771, då emellertid så många nya förordningar under tiden utkommit, att nytt betänkande af consistorium infordrades [4]). Ty naturligt var att i mån som den stora reformen uppsköts, detaljlagstiftningen genom konungaoch cancellersbref skulle tillväxa: från medlet af århundradet är också för universitetet gällande lag och författning nästan mera att söka i

---

af vår vittre herre och grefve, högvälborne herren, herr grefve Fredrik Adolf Löwenhielm lära vara möjligt att i yngre åren kunna uppvisa prof af mannagerningar? — Lefve vår höge canceller, lefve vår utkorade rector illustris!"

[1]) 20 volymer handlingar qvarstå i riksarchivet som ett kolossalt minnesmärke om ofruktbart arbete.

[2]) Ett prof på dessa sednare lemnar den så omständligt utförda frågan om studenternas klädedrägt, "huru de med bästa anständighet måga infinna sig på professorernas föreläsningar". En medelväg skulle utfinnas, så att ej "somliga brukade för mycken putsning och grannhet, andra deremot komme vårdslösare än deras stånd anstår och societeten tillskyndas vanheder". C. B. 1748 $^{18}/_{10}$.

[3]) C. B. 1744 $^{23}/_{11}$.

[4]) Uppfostringscommissionens skrifvelse 1771 $^{29}/_{11}$.

denna massa af hvarandra till en del upphäfvande stadgar än i sjelfva constitutionerna.

Af de förslag till reformer, som uppfostringscommissionen framställde, tilldraga sig de som innehållas i dess memorial af 1748 $^{12}/_{11}$, hvaröfver Lunds consistorium 1750 gaf sitt betänkande, största intresset. De beröra onekligen de vigtigaste frågor, som vid denna tid kunde framkastas på universitetsområdet: förändring af facultetsindelningen, examensväsendets införande och upphäfvande af nationsindelningen.

Uppfostringscommissionen utgick från den allmänna grundsats, att universitetets uppgift är uteslutande att åt staten bilda dess tjenstemän; vetenskapens utveckling såväl som den practiska nytta, som af denna härflyter, betraktas "såsom sidoafsigter eller sådane fördelar, som dels bero på riksstyrelsen samt de stadgar, inrättningar och sedvanor, som derifrån utflyta bland allmänheten, dels tillhöra de i riket inrättade vetenskapsacademier". Den föreslår derföre upplösningen af de gamla faculteterna och lärostolarnes indelning i nya, ordnade efter de olika studier, som behöfvas för inträde i statstjenst. Universitetet borde organiseras i en fundamental facultet — logik, metaphysik och moral, latin och svensk staträtt — i hvilken examen (ej inför decanus utan offentlig inför faculteten) skulle afläggas af dem, som sökte inträde vid universitetet, och likaledes examen efter inom faculteten fullbordade studier samt examen stili pro exercitio för graden. Derefter skulle examina afläggas inom de andra faculteterna: den theologiska, till hvilken lärostolen i orientalspråk förflyttats, den civila — juridik, historia och economi, hvilken vetenskap äfven ingick i följande facultet —, den physiska, omfattande medicin- och bergsvetenskap, — samt den mathematiska (för krigs-, sjö- och landtmätareyrkena). Inom dessa skulle examina och disputationer pro gradu afläggas och cursföreläsningarne hållas. Den gamla magistergraden var bibehållen; theologisk examen ansågs kunna afläggas inför stiftsconsistorierna.

Hufvudbidraget till Lunds universitets betänkande öfver detta förslag lemnades af Sven Bring-Lagerbring. Han blottar förslagets hufvudbrist, den torftiga uppfattningen af universitetets uppgift. "Universitetet", säger han ungefär, "inskränkes inom för trånga gränser, då blott statens behof afses: statens embetsmän utgöra minsta delen af ett folk. Det är allas egendom och bör vara till gagn för alla". Ej utan en viss spetsighet låter han veta, att man ej ens i förslaget tänkt på t. ex. riksdagsmännen, hvilka dock för sin utbildning också kunde ha gagn

af studier, de så väl som embetsmän: studier skulle göra, att ej så ofta idel nya lärospån behöfde göras. Men han är ingen afgjord motståndare af hvarje omorganisation af universitetets gamla faculteter, ehuru han anser förändrade namn af föga vigt; blott anmärker han vid förslaget om fundamentalfaculteten, att man här förgätit dogmatisk theologi, eftersom "vår verld är nu mera intet nöjd med en catechetisk undervisning om himlaläran", samt äfvenledes historia, "ty om högsta nödvändighet kräfver, att hvar och en är grundeligen upplyst i sin salighet, så fordrar åtminstone anständighet, att fäderneslandets historia intet alldeles sättes å sido". Arithmetik och geometri borde äfven höra dit. — En grundlig critik underkastade Rosén-Rosenblad projectet om en physisk facultet omfattande på en gång medicin och bergsvetenskap.

En fråga af stor vigt för de svenska universiteten väckte uppfostringscommissionen äfven genom sitt förslag att utbyta ungdomens gamla indelning i s. k. nationer efter födelsen inom de olika stiften mot en indelning, som grundade sig på de gemensamma studierna inom faculteterna. Professor Jonas Wåhlin var den, åt hvilken consistoriet uppdrog att häröfver afgifva universitetets betänkande. Han uppvisar de grunder, ur hvilka på denna tid nationsväsendet kunde försvaras: det var dock ännu en studieförening under sin inspector, och förhållandet mellan seniorer och juniorer hade då ännu sin betydelse för ungdomens studier och allmänna uppfostran. Han medgaf emellertid, att dessa band begynte slappas och beklagade liksom uppfostringscommissionen den söndring emellan landskapen och de fördomar, som närdes genom nationsväsendet vid universiteten, af hvilket också i sjelfva verket så mycket ondt, så mycket partiväsen och så många orättvisor under århundraden härflutit. I detta betänkande förklarar consistorium, att det icke finner nationsindelningen af sådant gagn, att det skulle särskildt vara intresseradt af dess upprätthållande. Kan lämpligare indelningssätt finnas, föredrager det ett sådant, som ej har till grund födelsens slump. Men det anmärker, att genom den föreslagna indelningsgrunden skulle vid denna tid största delen af ungdomen komma under theologiæ professorernas uppsigt och hemställer, om då ej lika gerna ett bestämdt antal borde ansluta sig till hvarje professor. Vandringslif emellan de svenska universiteten borde uppmuntras till förekommande af den öfverklagade söndringen och splittringen. Öfvertygad om dess vigt och nytta, föreslår man premiers utsättande för dem, som idkade studier vid mer än ett af de svenska universiteten. Kanske tänkte man också på detta sätt

häfva den nog så stora yrkesafunden mellan universitetslärarne. — Af dessa förslag blef emellertid, som af så mycket under frihetstiden, efter långa förhandlingar till slut ingenting; men af den rörelse för reformer på universitetsområdet, som intagit sinnena i midten af århundradet, kom dock ett resultat: examensväsendets införande.

Epokgörande inom universitetslifvet är det moderna examensväsendets uppkomst. Visserligen voro icke examina helt och hållet okände för de gamla constitutionerna [1]). Men med undantag af den theologiska attestatsen voro de alla så att säga universitetets egna förhör, hvilkas mål lågo inom dess eget område: de hade alla afseende på promotioner inom de olika faculteterna. Af annan natur äro emellertid de under frihetstiden påbudna examina: deras syfte är att genom universitetet åt staten lemna dess blifvande tjenstemän. Sjelfva inrättandet af dessa examina röjer redan en förändrad uppfattning af universitetet, hvilket nu mera än förr inordnas som ett led i statsorganisationen.

Utgångspunkten för denna nya utveckling äro vissa förslag till universitetsväsendets reformering vid 1740 års riksdag. Öfverläggningar härom föranledde cancellicollegium att infordra universitetens utlåtande angående examensväsendet. Ett sådant gafs från Lund 1744, och 1749 följde den första examensförfattningen [2]). Genom denna stadgades, att en hvar för inträde i rättegångsverken eller för tjenst som fiscal, auditör, landsecreterare och borgmästare borde förete universitetsbetyg om tillräcklig insigt i lagfarenhet. Denna författning utvidgades redan följande året genom kgl. förordningen 1750 $^{9}/_{2}$, som bjuder, att ingen må i collegier eller allmänna verk lemnas inträde med mindre han företer academiskt vittnesbörd rörande nödiga kunskaper. Universiteten hade att sjelfva bestämma, i hvilka ämnen pröfning borde anställas. Genom dessa båda förordningar blef universitetet den reglementerade förskolan för statens embetsverk på samma sätt som det förut varit för kyrkan. De speciella examina, som i följd häraf under detta tidskifte uppstodo, voro hofrättsexamen, bergsexamen [3]) och cancelliexamen [4]), hvartill under det följande kom cammeralexamen [5]).

Samtidigt gjordes äfven några försök att inrätta preliminärexamina. Så t. ex. instiftades 1750 en theologisk-philosophisk preliminärexamen:

---

[1]) Cap. XVII.

[2]) Betänkandet 1744 $^{19}/_{8}$. Kgl. förordningen 1749 $^{10}/_{2}$.

[3]) Bergscollegii bref 1754 $^{20}/_{9}$, 1761 $^{22}/_{4}$. C. B. 1782 $^{21}/_{12}$.

[4]) K. B. 1757 $^{3}/_{3}$. C. B. 1778 $^{16}/_{3}$.

[5]) K. B. 1799 $^{20}/_{4}$.

ingen ograduerad student skulle få undergå prestexamen, om han ej kunde uppvisa academiskt vittnesbörd öfver tillräckliga insigter i de döda språken, logik, metaphysik och moral-philosophi samt antingen economi eller naturkunskap och chemi [1]). Men häröfver anförde prestesståndet klagomål vid 1751 års riksdag: det vore ett ingrepp i ståndets privilegier och strede emot kyrkoordningens 19 cap. 2 §. Riksens ständer visade undseende för det högvördiga ståndets insagor och tillrådde K. M:t att återkalla förordningen, hvilket också skedde genom ett nytt kgl. bref 1752 $^{12}/_{8}$. Omvändt påbjöds 1778 en theologisk preliminärexamen för blifvande jurister och dem som ärnade inträda i embetsverken. En allmän preliminärexamen i regeringsformen anbefalldes 1755 [2]); den upphörde med frihetstiden.

I sammanhang härmed rycktes stadgandena rörande den philosophiska graden ur den allmänlighet, hvari de äro hållna i de gamla constitutionerna. Bland de speciella bestämmelserna märkas, att promotioner endast hvart 3:dje år böra anställas [3]), att endast 40 få hvarje gång promoveras [4]). Ett särskildt kgl. bref måste förbjuda faculteten anmäla flera candidater till promotion, så besvärande för cancellererna voro de oupphörliga försöken att öfverskrida det bestämda antalet [5]). Ordningsföljden af de prof som föregingo promotionen fastställdes 1781 på följande sätt 1) Theologisk examen 2) Examen stili pro exercitio 3) Profdisputation pro exercitio 4) Examen stili pro gradu 5) Examen rigidum 6) Disputation pro gradu 7) Lectiones cursoriæ [6]). På 1760-

[1]) K. B. 1750 $^{10}/_{4}$.

[2]) Canc.-collegii skrifvelse 1755 $^{2}/_{6}$.

[3]) C. B. 1740 $^{22}/_{12}$.

[4]) C. B. 1748 $^{3}/_{3}$. "Med sträng urskiljning", heter det, "så att de må göra skäl för magisternamnet och academien i publiquen vinna mera anseende och kärlek, än torde hända hon sig hittils genom sina magistrar ådragit". Cancelleren Falkenbergs omdöme mot slutet af tidskiftet är enahanda. "Magisterbrefvet torde till äfventyrs", säger han på sitt betänksamma språk, "förlorat en god del af det värde och anseende detsamma enligt första afsigten verkligen borde medföra". C. B. 1772 $^{27}/_{8}$. Consistoriet skyllde på den närbelägne tyske concurrenten i Greifswald, som för penningar och utan att ens fordra personlig inställelse utdelade magisterbref. Så länge detta ofog tilläts, kunde ej studierna höjas. Betänkande 1750 $^{13}/_{9}$.

[5]) K. B. 1767 $^{12}/_{5}$.

[6]) C. B. 1781 $^{9}/_{7}$. Förslag härtill var uppgjordt af procancelleren Celsius och consistorium. Dessa prof voro förenade med en del utgifter för ungdomen, ty sportelväsendet florerade inom universitetet lika yppigt som annorstädes. På 1750-talet gafs vid theologisk examen 1 ducat till examinatorn, vid examen rigidum 3 ducater. Vid examen stili var gammal plägsed, att hela faculteten skulle tracteras med rhenskt vin och confect. Flera än 3 undergingo ej denna examen på engång, så att tracteringen kom ofta på. Nyrén, Charactersskildringar, 107.

talet begynna tentamina att komma i bruk till följd af cancellerernas påminnelser om noggranna förhör [1]).

Stor frukt medförde ej dessa examensförordningar. Magisterbrefvet t. ex. förvandlades småningom till ett tomt värdepapper, hvarmed spelades i tjensteansökningar. Mot slutet af tidskiftet bestämde kgl. rescriptet 1786 angående presterlig befordran dess meritvärde till 3 tjenstår. Dermed ökades visserligen antalet af dem som sträfvade derefter, men studierna inom philosophiska faculteten stego ej i samma förhållande.

Kretsen af universitetets lärostolar utvidgades under hattpartiets styrelse med 4 nya, nämligen 4:de theologiæ professionen och professionerna i chemi, economi och naturhistoria. De grundades temligen löst, ty endast åt professorn i naturhistoria anvisades ett löneanslag: han löntes ur manufacturfonden såsom tillika varande plantagedirectör i Skåne. Mösspartiet höll 1765 sin räfst med dessa hattpartiets inrättningar, under uttalande af den sunda grundsatsen, att alla tjenster borde förses med emot arbetet svarande lön. Det stadgades då de nya professionernas förening med äldre lärostolar. Endast den i naturhistoria bibehölls, och innehafvaren anvisades lönetur med de äldre professorerna. Consistoriet räknade emellertid under detta tidskifte ett större antal medlemmar än under det föregående och efterföljande.

Hittils hade universitetet i allo varit en corporation, mera hvilande på kyrkans grund än på statens, till sina constitutioners ordalydelse åtminstone tämligen sjelfständig: under detta tidskifte bragtes det genom konunga- och cancellersbrefvens lagstiftning uti ett mera nära förhållande till staten. Man ser under frihetstiden den forna lärda republiken förvandla sig till ett riksens embetsverk med samma byråkratiska stämpel som de andra.

Förherrskande universitetstyp är också under denna tid mindre den flärdlöse vetenskapsmannens än den i tidens småaktiga förhållanden och former bundne embetsmannens.

En ensidig bildning hade gjort de fleste universitetsmän till lärda pedanter: det professorliga embetet gaf tillika åt mängden

---

[1]) Sv. Bring-Lagerbrings betänkande 1763 $^{16}/_{2}$. Det heter häri: "för att försäkra sig om att ej en för stor mängd magistrar tillskapas, har philosophiska faculteten gjort den författning, att ingen får admitteras till examen rigosorum utan föregående enskild pröfning hos professorerna. Professorn kan då dels pröfva framstegen, dels undervisa honom om medlen att göra vidare framsteg. När då examinatorn lemnar sitt bifall till den formella examen är man någorlunda försäkrad om en examen med någon heder".

en viss skråmässigt byråkratisk stämpel. Inom detta consistorium, som hade sin secretesse fullt ut så mycket som riksens ständers secreta utskott, der amanuensen måste aflägga tysthetsed, innan han fick träda till renskrifning af protocollen och der man vid archivets ordnande framför allt tänkte på, "att academiens arcana icke måtte divulgueras" [1]), sysselsatte man sig i sjelfva verket under de högtidligaste former med de ovigtigaste småsaker, och i bredd med de små sakerna sammankrymptes också personligheterna till dvergamått. Det var den tid, då det syntes af oändlig vigt, att professorstolarne i kyrkan "ändtligen som i Upsala" blefvo klädda med purpurtyg [2]), att landshöfdingembetet i Malmö skref sina bref till universitetet in folio och ej in qvarto [3]); och under hvilka omständligheter verkställde man ej t. ex. en så enkel sak, som flyttningen af cancellerernas porträtter från consistorierummet till bibliotheket år 1765! Cancellersbref med project att placera dem med ryggarne mot hvarandra; öfverläggningar i consistorium; tillsättning af en committé för flyttningens verkställande; protocoll öfver sjelfva acten med uppmätning af hvarje porträtt. Just på detta larmfulla buller om ingenting, detta protocolliserande af bagateller såsom statsactioner röjer tiden sin egen tomhet.

Men ur kretsen af de personligheter, som bära denna småaktiga tids stämpel framträda dock också män af halt och kärna såsom bland theologerna en Jonas Wåhlin, bland läkarne Eberhard Rosén-Rosenblad och inom philosophiska faculteten en Nelander, en Schenmark och framför andra polyhistorn och historieforskaren Bring-Lagerbring, tidskiftets främste man. Men det är ej dessa, som intaga den mest framträdande platsen inom consistoriets hvardagslif: Lagerbring t. ex. ser man knappast till alltifrån medlet af 1760-talet, då hans ryktbarhet grundlägges. Den vanliga företeelsen upprepar sig, att på denna arena larma just de minst haltfulla som värst för att snart med sitt eget larm försvinna. — Vid periodens slut mot 1780-talet kommer en ny krets af personligheter: då lemna sina lärostolar både de, som under den oberömda tiden upprätthållit universitetets anseende och de andra såsom en Laurell, en Trozelius, en Colling. Nära hälften af lärostolarne sköttes några år

---

[1]) C. P. 1744 $^{27}/_{4}$, 1754 $^{12}/_{7}$.

[2]) C. P. 1745 $^{11}/_{9}$. Det verkställdes under N. Oelreichs rectorat och på hans bekostnad 1746 $^{7}/_{3}$ ib.

[3]) När landshöfdingen urskuldade sin secreterare med expencemedlens knapphet, tog consistorium repressalier och befriade sin från att påkosta ett helt ark papper vid skrifvelser till landshöfdingembetet. C. P. 1765 $^{6}/_{11}$.

på 1780-talet af de yngre män, som komma att synas bland de främsta under följande tidskifte, en Lundblad, en Fremling, en Engelhart.

Medan man gick upp i det skildrade futtiga academiska hvardagslifvet, herskade onekligen en något större enighet och sämja inom det lärda församlingen än under föregående tidskiften. Sedan Menlös osörjd gått bort 1743 och Oelreich och Henr. Benzelius mot slutet af 1740-talet lemnat consistoriet, fans knappt mera något hetsigt hufvud der. Man torde ej heller ansett det mödan lönt att tvista sins emellan, när Palmstiernas fuktel svängdes lika öfver allas hufvud eller när Löwenhielm visste att skaffa cancellersembetet lydnad utan chicaner. Till politiskt partisplit skönjer man, märkligt nog, ingen tillstymmelse. Ursprungligen herskade hattarnes åsigter vid universitetet, men Palmstiernas styrelse hade stäfjat hänförelsen för dessa, och de tänkande slutade med att vara hjertligt ledsna vid riksdagarnes partiväsen. — Vid tillsättningen af den latinska professionen 1756 utbröt en häftig strid mellan den förbigångne bibliothecarien Corylander och professorerna Laurell och Liedbeck, hvilken emellertid slöts med en formlig förlikning i consistorium: cancelleren nedsände de vexlade stridskrifterna, som högtidligen af secreteraren kastades på elden i samtliga professorers närvaro, och han försäkrade äfven, att han till evärdlig förgätenhet "förstört hvad parterna enskildt skrifvit till honom"; — otvifvelaktigt ett exempel, som utan skada oftare kunnat följas vid strider om academiska tjenstetillsättningar! Professoren, sedermera biskopen och procancelleren P. Munck var den, som på denna tid mest glänste i dessa consistoriella strider, hvilka skänkt sina hjeltar så få lagrar hos samtid och efterverld. Den strid, som fördes mellan honom och professorn Trozelius 1776—77 ådrog sig de skarpaste yttranden af justitiæ cancelleren Lillieståle, till hvilken en af parterna vändt sig för att få en injurieprocess i gång, som consistoriet ej ville upptaga [1]).

Denna tid var företrädesvis den "honnetta ambitionens" tid ej blott på den vestra sidan om sundet, om den också på den östra kommit att sakna sitt gissel i en Holberg. Professorn trängtade efter den rectorliga purpurkappan eller platsen framför kamrater i consistorium

[1]) Lillieståle svarade den klagande med förebråelser öfver det föredöme tvänne theologiæ doctorer gåfvo en ungdom, som de blifvit satte att förelysa med en uppbygglig lefnad. Han citerade för "de tvänne heliga skrifts doctorer en vitter hednings utrop: tantæne animis coelestibus iræ! jemte den christna moralens bud och den gudomlige lärarens eget exempel, fast det sednare", säger han, "rätteligen mindre borde vara en justitiæ cancellers sak än de skriftlärdes egen".

och kyrka alldeles som studenten efter seniorsplats eller magistertitel. Sakerna hade urartat till det tomma skenet och menniskorna jagade efter detta. Så kunde äfven män som Joh. Engeström och Ambr. Westring, när den ene redan nalkades procancelleriatet, den andre domprosteriet, öppna trätor om rangen. Den rättframme cancelleren J. Gyllenborg måste låta dem veta, att dylikt ej passade för andlige män [1]). Räntmästaren fordrade rang framför oeconomiæ professorn: han fann praxis i denna vetenskap för mer än dess theori, och han hade på visst sätt kanske ej så orätt. Men professor Burmester var ej benägen, att låta räntmästaren Ek taga försteget för sig; i procancellerens, consistoriets och hela ungdomens närvaro gjorde han engång 1752 sina professorsanspråk gällande, hvarvid emellertid räntmästaren "opåtalt upprätthöll försvaret af sitt säte efter fullmaktsdatum", såsom han sjelf uttrycker sig. För att trygga sig i den engång så lyckligt försvarade positionen köpte han sig magisterbref från Greifswald, "att den honom ej på grund af bristande lärdomsmeriter skulle kunna bestridas". Hur det till slut gick med saken, framgår ej klart af handlingarne. När 1754, vid cancelleren Palmstiernas besök i Lund, Burmester bragte saken ånyo å bane, ville cancelleren ej afgöra den vigtiga frågan, utan uppsköt. Räntmästarens sista ord till cancelleren hade varit, att "af detta embetes heders vidmakthållande flyter ingen annan påföljd än att en gammal välförtjent academiräntmästare kunde efter långlig träldom hafva den hugnaden att på sin ålderdom sitta främst inter philosophos" [2]). Hvilken djupdragen suck ur tidens eget tomma bröst låter oss icke denne räntmästare förnimma! Men hvarje ära har sin afundsman och capellmästaren fann 1784, att den sköna konstens yrkesman i det minsta borde skattas lika högt som räntmästaren. Han begärde derföre lika rang med denne, men detta blef rundt ut afslaget [3]). — Med dylika saker förnötte man tid i consistorium.

Det var en utveckling af universitetets författning, som stod i öfverenstämmelse med omgifvande politiska förhållanden under frihetstiden, att alla ärenden så småningom drogos under den stora professorsförsamlingen med förbigående af consistorium minus och rectors-

---

[1]) C. B. 1744 $^{2}/_{10}$.

[2]) C. P. 1754. Professorn hade anmärkt, "att en räntmästare ej kunde anses så probe doctus, att han kunde vara någon fullgiltig vir professorius; att ha blifvit absens magister Gryphisvaldensis tyckte han föra med sig alls ingen lärdom".

[3]) C. P. 1784 $^{29}/_{4}$.

embetet: äfven de aldra minsta angelägenheter, ända till frågan om bläckhornet på consistoriebordet skulle vara af träd eller bly, afgjordes der efter discussion och genom formlig resolution till protocollet. Consistoriesessionerna, angående hvilka consitutionerna stadgade, att de borde hållas åtminstone engång i månaden, höllos också nu vanligen under brådaste föreläsningstid två gånger i veckan för- och eftermiddagar, och visserligen var det så, som Sven Lagerbring engång anmärkte, "att både för mycken tid blef borttagen från sjelfva hufvudsaken, som är ungdomens undervisning, och att den vanliga olägenheten förspörjes, att hvad som skötes af alla vanligen äfven af alla vanskötes, isynnerhet som hvar professor, som vill efter samvete sköta sin läraresyssla, har nog att bry sig med". Det var ej lätt att undan dessa tidsmördande, oftast onyttiga sessioner stjäla tid för studier, helst som beslut inom detta consistorium ej kunde fattas, ej ens angående blybläckhornets inköp, med mindre 7 voro närvarande [1]).

Ett försök att råda bot på dessa missförhållanden gjordes emellertid under detta tidskifte, hvilket länder sin upphofsman till största heder, ehuru det icke kröntes med önsklig framgång. Sven Lagerbring framställde 1763 vid cancelleren Löwenhielms besök i bjertaste dager alla de olägenheter, som det rådande systemet medförde, och vann verkligen canceller och consistorium för förslaget att fördela consistoriet i utskott för de olika ärendenas behandling [2]). Sedan de löpande ärendena öfverlemnats åt rectorsembetet ensamt, skulle för de economiska målens behandling under namn af ränteri- och medelexpeditionen upprättas ett utskott, bestående af rector, inspectores ærarii, räntmästaren samt tvänne af cancelleren utnämda ständiga ledamöter. Consistorium minus och majus, hvilket sednare skulle utgöras af 7 ledamöter, borde bilda tvänne utskott för den academiska juridictionens handhafvande i dess högre och lägre instans. I sin helhet skulle consistoriet endast sammanträda vid val, facultetsmål, upprättande af förslag eller som domstol för embetsförseelser. Man erkände för ett ögonblick bristerna i det bestående och beslöt att på försök antaga det framställda förslaget. Från october 1763 till 1764 års slut har det också varit tillämpadt. Men consistoriales längtade snart tillbaka till det gamla och begärde samt erhöllo tillstånd att få återvända till de fordna vanorna [3]). Lager-

[1]) Läkareattest öfver föregifven opasslighet erfordrades. C. B. 1749 $^{29}/_{9}$.
[2]) C. P. 1763 $^{15}/_{8}$.
[3]) C. B. 1765 $^{30}/_{5}$.

bring, som aldrig synnerligen lifligt deltagit i det consistoriella lifvet, försvinner derefter nästan fullkomligt ur detsamma. Men hans blick för det väsentliga i sakerna hade ej förnekat sig, då han i sträfvandet efter academiska reformer först vändt sig emot consistorieinrättningen. Hvarje insigtsfull kännare af de svenska universitetsförhållandena vet nogsamt, att dess omorganisation eller upphäfvande alltid varit det nödvändiga vilkoret för alla öfriga.

Constitutionernas enkla stadganden rörande förfaringssättet vid tjensters tillsättande [1]) bestämdes närmare, och de former stadgades, som till väsentlig del alltjemt blifvit bestående. Constitutionerna omtala ej tjenstens ledigförklarande eller viss ansökningstid; de förberedande åtgärderna äro på friaste sätt öfverlåtna åt facultet och consistorium: det är val och kallelse, ej ansökan; K. M:t mera stadfäster än utnämner. Dessa förhållanden ändrades nu genom nya lagbestämmelser.

Först 1744 stadgas tjenstens ledigförklarande i offentliga tidningar med två månaders ansökningstid [2]). Förslags upprättande med tre förslagsrum var genom regeringsformen stadgadt, om också ej straxt efterlefvadt [3]). Vid förslags upprättande befalldes de voterande anföra skäl för sitt omdöme och låta röstpluraliteten afgöra förslagsrummen [4]). Att protocollen vid voteringar om tjenster skulle i original uppsändas till cancelleren och jemte ansökningshandlingar och cancellerens betänkande föreläggas K. M:t, var stadgadt redan 1732 [5]). Det föreskrifna lärdomsprofvet var alltjemt disputation under eget præsidium [6]); men det hade ej iakttagits, så att på 1740-talet många professorer blifvit tillsatta utan profs afläggande. Det lemnades på 1740-talet, då för alla till tjenstetillsättningen hörande omständigheter stadgar gåfvos, åt consistoriet rätt att frikalla sökande från disputationsprofs afläggande, hvarvid för första gången omtalas utgifne "berömlige böcker" såsom prof för academisk tjenst [7]). I samma cancellersbref värnar Johan Gyllenborg den ograduerades rätt att bestiga öfra cathedren vid tjensteansökan,

[1]) Const. cap. VIII.

[2]) C. B. 1744 $^{28}/_{5}$.

[3]) När consistoriet påmintes om stadgandet, hvilket länge undgått dess uppmärksamhet, tolkades det så bokstafligt, att 3 uppsattes på förslag med eller utan egen ansökan. Detta förbjöds. C. B. 1747 $^{30}/_{1}$.

[4]) K. B. 1746 $^{20}/_{12}$. 1747 $^{23}/_{12}$.

[5]) K. B. 1732 $^{9}/_{3}$.

[6]) Constitutionerna omtala detta profs afläggande *efter*, ej före förslagets sättande; förändring begärdes 1747 och alla cancellererna hördes deröfver.

[7]) C. B. 1744 $^{16}/_{2}$.

hvarigenom tillfälle blef öppet att följa en Andreas Rydelius, en Nehrman-Ehrenstråle och en Sven Bring-Lagerbring i spåren. Att den sökande skulle ha visat grundliga insigter just i den profession han sökte var förut stadgadt, [1]) "ty, att den sökande är uti andra saker lärd "heter det," men intet eller litet uti det han söker, dermed är hvarken ungdomen betjent, icke heller blifver academiens flor och anseende på något sätt deraf förkofradt. En bom för de skadliga transporterna från en lärostol till en annan sökte kgl. br. 1742 $^{26}/_{1}$ att sätta: deri stadgades nämligen att vid lika eller större skicklighet den transportsökandes försteg i tjenstemeriter ej finge räknas honom till förmån.

Åt corporationsandan gjorde Carl Gyllenborg ett medgifvande genom cancellerbrefvet 1735 $^{12}/_{9}$, hvari befalles, att afseende skall fästas på docenter, som länge tjent vid universitetet. Johan Gyllenborg tillade, att den vid universitetet anställde vid lika skicklighet alltid skulle tagas i betraktan framför medsökande utom verket; Gustaf Adolf Hjärne uttalade i ett cancellersbref af 1772 åsigter, som följdriktigt genomförda, skulle ha utestängt från befordran alla utanför verket stående: han räknar det "för icke den ringaste bland universitetets rättigheter, att de sig yppande ledigheter måge varda academiens egen betjening förbehållna" [2]). Man finner detta cancellersbref ofta och med begärlighet åberopadt under den närmast följande tiden. Sedan de laga formerna på detta sätt stadgats, kunde klagomål börja anställas: första gången ett dylikt förspörjes, är då cancelleren Johan Gyllenborg 1742 hemställer ett sådant till consistoriets förklaring [3]).

Adjunctsinstitutionen sträfvade man fortfarande att utbilda i närmaste öfverensstämmelse med den presterliga comministraturen. En och annan professor ville taga adjuncturen i anspråk äfven vid tillfälliga försummelser af föreläsningar; men det förbjöds [4]).

Formerna för adjuncturernas tillsättande stadgades äfven under denna tid. Förslaget betraktades såsom vederbörande facultets ensak; dock borde det meddelas consistorium före dess afsändande till can-

---

[1]) C. B. 1743 $^{4}/_{10}$.

[2]) C. B. 1743 $^{22}/_{12}$, 1772 $^{22}/_{1}$.

[3]) C. B. 1742 $^{16}/_{8}$.

[4]) Stipendieinspectorerna utnämde adjuncter till sina vicarier vid disputationerna; men detta förbjöds 1782 af cancelleren Falkenberg: endast i händelse af sjukdom eller laga förfall finge vicariat inträda. Consistorium beslöt att göra en ödmjuk föreställning häremot: adjuncternas löner vore nu så goda och deras förbindelser så ringa; men cancelleren ville ej höra talas om, att professorerna derför försummade sina skyldigheter. C. P. 1782 $^{23}/_{2}$, $^{8}/_{3}$.

celleren, hos hvilken utnämningsrätten kom att hvila [1]). Å förslaget skulle som vid professionerna tre uppsättas [2]). Adjuncternas prof bestod i disputationer öfver af faculteten gifna ämnen, hvilka genom lottning uttogos [3]). — "Det är och blir en oförneklig sanning", yttrade cancelleren Löwenhielm, "att adjuncter vid en academi äro i flera afseenden rätt så nödiga och nyttiga som professorer" [4]). Denne canceller var det, som genom skrifvelse 1766 $^{29}/_{12}$ befallde adjuncturernas fästande vid bestämda vetenskaper, då förut adjuncten måst hålla sig beredd till alla facultetens ämnen. Denna Löwenhielms nyttiga befallning utfördes under närmast följande tid och den nya ordningen stadfästades af cancelleren Hjärne 1769 $^{12}/_{6}$: de 4 adjuncturerna i philosophiska faculteten fästes då vid läroämnena historia, practisk och theoretisk philosophi, grekiska och orientalspråk samt mathematik och physik [5]). Consistoriet tog denna fördelning på skarpt allvar: 1774 kallades samtlige adjuncter och docenter inför rector och förbjödos undervisa i annan vetenskap än fullmakten utvisade, "på det den ene ej må lida intrång af den andre" [6]).

Striden om docenternes plats i det academiska samhället, om de såsom Menlös och Engeström ville, voro "professorum enskilte betjente", eller om de utgjorde ett led i inrättningens hela organisation, afgjordes för alltid af cancelleren Johan Gyllenborg. Han förbjöd faculteterne, att utan cancellers vetskap utnämna docenter, och då förbudet ej straxt följdes, bragte han det till efterlefnad genom hot att anmäla de tredskande till bestraffning hos K. M:t [7]). Cancellererna sökte inskränka antalet docenter. Löwenhielm och Falkenberg höllo strängt på att ej för många antogos, "att icke den aktning och värde namnet docens bör åtfölja i någon måtto måtte förfalla" [8]).

Som prof för docentur kunde faculteten fordra disputation utan præses, hvilken då tillika tjente som anbefallning hos ungdomen,

[1]) Först procancelleren Celsius fordrade förslagens meddelande till procancellersembetet. C. P. 1781 $^{10}/_{2}$.

[2]) C. B. 1747 $^{6}/_{12}$.

[3]) C. B. 1747 $^{12}/_{1}$.

[4]) Mem till K. M:t 1764 $^{11}/_{1}$. R. A.

[5]) Om de nya adjuncturer, som under tidskiftet upprättades, se detta arbete II, 357 Latinet erhöll till en början ingen särskild adjunctspost, ty det förutsattes att alla academiska lärare skulle hafva "god och försvarlig kunskap i eloqvencen". C. B. 1769 $^{12}/_{6}$.

[6]) C. P. 1774 $^{12}/_{10}$.

[7]) C. B. 1743 $^{6}/_{12}$, 1744 $^{30}/_{10}$.

[8]) C. B. 1779 $^{3}/_{1}$.

men den egentliga instructionen rörande docents kallande fordrar endast gradualdisputationer [1]). Den ograduerade kunde aldrig blifva docens — magister docens var begreppet — ty den som ej egde det lärda skråets mästerbref, hade hvarken jus cathedræ superioris eller honorem præsidendi, som det hette, utom vid tjensteansökan [2]).

Begreppet "tour och anciennetet", så farligt i fråga om vetenskapliga posters tillsättande, trängde oupphörligt fram och kräfde samma erkännande, som det nått på andra tjenstemannabanor. 1756 års tjenstebetänkande hade förklarat tjenstår och meriter liktydiga med förtjenst och värdighet; i början var man tveksam om dess giltighet för universitetet, enär preståndet undandragit sig detsamma, men småningom såg man äfven de academiska tjenstetillsättningarne fjettras af åldersprincipen. Det var en riktning, som låg i sjelfva tidsandan; universitetet kunde ej hålla sig helt och hållet främmande för åsigter, som på andra områden gjort sig gällande.

Man fick vara glad att ej också begreppen "conservation och ackord" gjorde sig gällande i fråga om professionerna. De erkändes i fråga om universitetets tjenstemän och betjente och sökte tränga sig fram äfven vid tillsättning af lärostolarne [3]).

För öfrigt voro de åsigter, som framställdes vid tjenstetillsättningar under frihetstiden ofta nog af förunderlig beskaffenhet: se här några exempel på hvad man dristade sig till att offentligen anföra. Domprosten Westring försvarade, att han på förslag till eloqventiæ professionen uppsatt den knappt kloke kammarherren, adjuncten Arv. Trolle

---

[1]) C. B. 1765 $^{4}/_{11}$, 1771 $^{5}/_{1}$.

[2]) På kgl. befallning utnämdes dock utan alla prof döpte rabbinen Wiggman till docent i österländska språk 1778. Kammarherre Arv. Trolle, som vändt sig omedelbart till cancelleren med anhållan om docentur, utnämdes utan facultets hörande till docens i historia. C. B. 1749 $^{25}/_{9}$. På samma sätt utnämdes han också till adjunct. C. B. 1752 $^{11}/_{2}$.

[3]) Rector N. Alin (se II, 361), förbigången vid förslag till eloqventiæ professionen efter Nils Stobæus 1755, anför såsom skäl för sig i sina klagomål hos K. M:t, att han är gift i den aflidnes slägt — han var dennes måg — hvilken i fulla 80 år innehaft professionen och att enkan och de 7 barnen kunnat vänta stöd, om han blifvit vid den bibehållen: presterskapets privilegier nämna dock om meriterade söners och mågars ihågkommande vid sådane tillfällen! Han ansåg så stor orätt mot sig begången, att consistorium enligt 41 § bort afsättas, men han anhåller samtidigt med ädelmod om K. M:ts nåd för detsamma. — Räntmästare Nenzelius ackorderade sig till sin syssla mot en summa af 16,000 dr smt, som öfverläts till universitetet för att betäcka företrädaren ballans C. P. 1775 $^{10}/_{6}$. Vaktkarlarne bortackorderade sina sysslor. C. P. 1769 $^{4}/_{10}$. När en pedell på dödsbädden anhållit hos consistorium att till efterträdare någon måtte antagas, som kunde vara hågad att conservera enkan, förklarar consistorium sig vilja antaga den som med tillräcklig skicklighet och så godt loford som de öfriga anmälte sig till giftermåls ingående med pedellfrun. Inom en månad hade consistorium och enkan funnit efterträdare till mannen. C. P. 1760 $^{8}/_{4}$.

dermed, "att det är rart, att en person af naissance anmält sig och funnits skicklig till ett dylikt embetes bestridande: vid ett academiskt läroverk är äfven så nödigt att anföra ungdomen till ett prydligt uppförande och ett anständigt tänkesätt, som att hafva vinnlagt sig om onödiga subtiliteter". Vitterlekaren Olof Bergklint yttrade i sitt klagomål öfver att ha fått förslagsrum under rector scholæ professor G. Sommelius, att han undrade "om ett krämareämne i en stadsskola betyder mera än tio grefvar anförda i sina föräldrars hus" [1]).

På tjenstetillsättningar öfvade riksdagar och regering ofta ett omedelbart inflytande, som medförde skadliga följder. För de tillsättningar, som mest bidragit att sänka universitetets anseende under detta tidskifte, är det också icke sjelft ansvarigt. Både philosophen Laurell och oeconomen Trozelius äro universitetet påtvingade af högre myndighet emot dess egna förslag, ja hvad den förre beträffar, emot dess af cancelleren inför samtid och efterverld uttalade insagor. Det torde här vara platsen att taga några af de märkligaste professorsutnämningarne under frihetstiden i skärskådande, helst de äfven ega ett allmännare intresse.

När professionen i latin efter Nils Stobæus skulle tillsättas, förelåg ett kgl. bref 1752 $^{2}/_{11}$, som befallde, att oeconomiæ professorn Burmester "skulle benådas med någon annan emellertid ledig profession", på det att en förening af lärostolarne i experimentalphysik och oeconomi skulle kunna verkställas. Burmester, ehuru fullkomligt olämplig till platsen, uppfördes dock i enlighet härmed i första rummet. Andra sökande klagade emellertid hos riksens ständer och dessa antogo sig nu den ene af de klagande, bibliothecarien Corylander [2]).

---

[1]) I consistorium trodde man emellertid, att större skicklighet fordrades att undervisa ofrälse barn än grefvar och adel. Hvarföre? "Jo, i allmänhet gå de förre längre i studier", löd svaret.

[2]) Bibliothecarien Corylander uppvaktade ständerna med ett qväde, sådant som väl en canceller någon gång förut fått emottaga. Qvädet, i hvilket förekommer versen:

Vos peres Imperii residet qvos summa potestas

upptogs med så allmänt välbehag, att den rikspoets-pension af 100 ducater, hvilken Lithou förut innehaft, gafs åt Corylander, hvarpå han svarade med ett nytt qväde, hvari verserna:

Magnos magna decent, Est munificentia virtus.
Sunt Mecœnates, extabunt ergo Marones.

Vid hemkomsten från riksdagen begärde Corylander, att handlingarne rörande hans poet-pension måtte i consistorii protocoll intagas "såsom en heder och förmån, hvilken vederfarits en af kgl. academiens ledamöter". Presterskapets anbefallning till medstånden innehöll, att han blifvit försatt utom hopp att vid Lunds universitet bli eloqv. och poesos professor "hvartill naturen honom isynnerhet ämnat. C. P. 1757 $^{11}/_{1}$. Huru bitterheten häraf skulle ökas kan man lätt föreställa sig.

Secreta utskottets protocollsdeputation infordrade förklaringar af consistorium; professorerna Liedbeck och Laurell anmodades särskildt förklara, hvarför de ej satt Corylander på förslaget. K. M:t befallde visserligen i följd häraf nytt förslags upprättande, men Burmester blef ändock den som till skada för ämnet utnämdes. Den lediga oeconomiæ professionen förenades emellertid icke med experimentalphysiken utan tillsattes på ett sätt, som ger ett märkligt exempel på godtycket hos cancellersmyndigheten under samma tid.

Consistorium hade i vederbörlig ordning 1757 på förslag uppfört de tre enligt dess åsigt mest berättigade af sökandena till denna profession, bland andra den förtjente då varande astronomiæ observatorn Schenmark, men på cancelleren Palmstiernas anhållan befallde K. M:t 1758 $^{15}/_{8}$ consistoriet att från förslaget uttaga tvänne af de på förslaget uppförde och i stället uppföra andra, af hvilka den ene var cancellerens skyddsling, dåvarande kgl. hofpredikanten Claes Blechert Trozelius. Sedan detta skett, utnämdes i cabinettet på Palmstiernas förord Trozelius till oeconomiæ professor [1].

Riksens ständers anbefallningar till lediga sysslor kommo ganska täta, men hade långt ifrån alltid önskad verkan [2]. Nekas kan ej att de godtyckliga utnämningarne i cabinettet voro ett vida värre ondt. Philosophiæ professorn Lars Laurells utnämningshistoria är det mest betecknande exemplet derpå. Denne man, som i nära 40 år förstörde philosophiens studium vid universitetet, utnämdes i Fredrik I:s cabinett till en af Andreas Rydelii efterträdare, utan att vara af consistoriet uppförd på förslag och utan cancellerens hörande: de enda meriter han haft att framvisa hade varit en flerårig anställning inom verket såsom tjensteman vid bibliotheket och en magisterdisputation De indole et natura commercii. Cancelleren Johan Gyllenborgs insagor i rådet emot

---

[1]) Detta är ej ett enstående drag af Palmstiernas godtycklighet vid tjenstetillsättningar. En annan gång (C. B. 1757 $^{26}/_{1}$) befallde han, att från förslag till juris adjuncturen utesluta d:r Rabenius, som innehade första rummet, emedan han hade sig bekant "att denne rest utomlands och ej så snart väntades tillbaka". Vid det nya förslagets upprättande befallde han, att afseende skulle fästas vid philos. adjuncten Cronander, hvilken han sedan utnämde till sysslan.

[2]) År 1747 anbefalldes J. H. Voltemat af ständerna till först lediga profession vid universiteten. I kgl. brefvet 1756 $^{31}/_{8}$ fick Lunds consistorium förnyad befallning att vid första ledighet anmäla honom till befordran, då fullmakt skulle för honom utfärdas. Förslag behöfde ej upprättas. — Vid 1756 års riksdag hade licentiaten Öhrlin erhållit en liknande anbefallning. När han 1762 ändock ej bekommit någon profession, erhöll consistorium befallning att gifva honom plats på första förslag till profession i theologi eller orientalspråk (K. B. 1762 $^{26}/_{7}$), men icke heller han blef professor vid universitetet.

denna utnämning hulpo ej: "commercierna är ett vackert och nyttigt ämne i våra nuvarande omständigheter", anmärkte en annan rådsherre, "och har ej kunnat behandlas utan logica och metaphysica, som denna professionen tillhöra". Cancelleren måste låta sig nöja med en anteckning till protocollet, "att han ville vara fri från ansvar, ifall mot hans vilja professionerna med otjenliga ämnen besättas, ungdomen och hela riket till skada" [1]),

Denna tid är den döda lärdomens tid: vetenskaplighet har blifvit liktydig med ett ideligt återtagande af det gamla. Brödstudierna äro de enda florerade hos ungdomen, och lärarnes verksamhet inskränker sig mestadels till de academiska hvardagsgöromålen: föreläsningar och examina, programmer och disputationsöfningar. Företeelsen upprepas inom nästan alla faculteter. — Småningom begynner under denna period svenskan att allmännare vinna plats såsom föreläsningsspråk jemte latinet.

Hvad den theologiska faculteten beträffar, torde ej vara lätt att uppvisa någon förändring i studiernas gång under detta tidskifte. Det var fullkomligt det gamla innehållet i dess gamla form. För de yttre förändringarne, läroämnenas fördelning och dylikt är på annat ställe redogjordt [2]).

Juridiken var kanske mest i förfall af alla studier, som drefvos vid universitetet. Den juridiska faculteten hade en enda lärare och dertill en genom naturgåfvor och bildning föga framstående: Lars Colling [3]). Hvad som i Upsala utfördes af tre lärare fordrades här af en, som ej rätt var i stånd att gå ut med hvad en af dem rätteligen ålåg. Undervisningens beskaffenhet kan bedömas deraf, att hela cursen upptog blott en termin; derpå följde oftast examen, som skulle sätta kronan på verket; stundom hade den redan under terminens lopp absolverats. Vanligen försiggick den genom deltagandet i en juridisk disputationsact: också har professor Colling sammanradat några hun-

---

[1]) Rådsprotocollet 1747, juni. Cancelleren hade fordrat, att i trots af konungens utnämning fullmakt för Laurell ej skulle utfärdas, förrän han enligt constitutionernas lydelse aflagt behöriga lärdomsprof i ämnet och derom företett bevis inför cancellersembetet. — Med denna aktmessiga framställning af saken beriktigas äldre uppgifter. Laurell tyckes ha köpt professionen.

[2]) Se detta arbete II, 57—60. Om professorer i theologiska faculteten XXIV—XXXIV. Med särskildt beröm omtalade samtiden såsom lärare Jonas Wåhlin, hvilken äfven vid handläggning af consistoriella ärenden utmärker sig för klarhet och insigt.

[3]) Se om den juridiska faculteten detta arbete II, 108—9. Professor i svensk och romersk rätt VI. Ej ens i fråga om factiska uppgifter torde Colling ha varit att lita på. Ett af de egendomligaste lagsökningsmål är väl det, då Riddarhusdeputationen inom 3 veckor vid vite af 20 dr smt utfordrar de handlingar, på hvilka han grundat en genealogi öfver slägten Bååt.

drade disputationer utan annat ändamål än att tjena respondenter till examensprof. För adelsmän kunde ej alltid denna beqväma examensmethod användas, då de merendels vid denna tid saknade nödig insigt i latinet och cancellererna vägrade meddela tillstånd till svenska disputationer, men de hulpos då på annat sätt genom examen [1]. Sjelf berömmer sig Colling engång af sitt nit och sin flit såsom undervisare: jemte de offentliga föreläsningarne höll han 5 till 6 timmars enskilda collegier och skötte på onsdagar och lördagar "exercitia styli forensis, examina repetitoria och tentamina practica". Men uppriktigt tillägger han, liksom till intyg om att med flit ej allt är gjordt vid ett universitet, att medan i Nehrman-Ehrenstråles tid "ofta voro hundrade i juridiska faculteten nu knappt några och tjugo finnas der [2]".

Under envåldstiden hade anbefallts undervisning i då gällande statsrätt [3]. Frihetstiden kom och det befalldes nästan omedelbart den nya statsrättens inskärpande, en befallning, som i flera följande konunga- och cancellersbref inpräglades [4].

Mer än allt annat låg det, såsom förut nämdt, cancelleren Palmstierna om hjertat att bibringa ungdomen "rättsinniga och nyttiga principer i det som till politikens studium hörer", och han såg ingen annan utväg att få den svenska statsrätten "med fullkomlighet" föreläst vid universitetet än upprättandet af en e. o. professur i ämnet [5]. Men Colling, som troget följt cancellerens föreskrifter och suttit och föreläst Ärlig Svensk för ungdomen, ville ej foga sig deruti. Han protesterade

---

[1] Så t. ex. fick sedermera excellencen J. C. Toll sitt examensbetyg efter 6 veckors vistelse vid universitetet så formuleradt, att hans anlag för juridik vitsordades. Det var ej underligt att klagomål inlupo från hofrätterna öfver Collings betyg, och mer än en gång måste han genom kgl. bref förständigas att ställa sig 1749 och 1750 års examensstadgar till efterrättelse. Cancelleren Löwenhielm låter engång i ett cancellersbref 1766 $^{11}/_{7}$ veta, att han från tillförlitlig källa erfarit, att en yngling från Lund med godt vittnesbörd ej kunnat öfversätta första raden i den disputation, för hvilken han responderat. Procancelleren Celsius gjorde i sittande consistorium föreställningar öfver missbruken inom juridiska faculteten. Colling kunde ej neka till "brådskan", sökte ursäkta sig med de "vidriga omdömen", för hvilka han annars skulle utsatt sig. Han tvangs emellertid då att lofva, att han ej skulle præsidera för andra disputationer än blifvande juris doctorers C. P. 1780 $^{13}/_{12}$. 1788 måste emellertid stadgan om disputationer såsom examensprof förändras. C. B. 1788 $^{7}/_{4}$.

[2] Collings anför. C. P. 1759 $^{13}/_{2}$.

[3] K. B. 1689 $^{17}/_{4}$ "att professorerne skulle ställa sig de publique handlingarne och riksdagsbeslutet om den konungsliga ärftliga högheten och myndigheten samt undersåtarnes embets- och lydnadspligt till vederbörlig efterrättelse uti ungdomens undervisning och betaga alla före detta inritade irriga meningar i dessa stycken". Det förehålles äfven såväl professorer som ungdom "vådligheten att uppspinna onödiga och förargliga nyheter".

[4] K. B. 1723, 1747 $^{3}/_{11}$, 1757 $^{10}/_{2}$. C. B. 1754 och 1755 $^{20}/_{8}$.

[5] C. B. 1758 $^{15}/_{12}$.

och åberopade det monopol hans fullmakt gaf honom [1]). Det förblef också dervid. Någon särskild professur i ämnet upprättades icke vid Lunds universitet såsom vid Upsalas.

Studierna i medicinska faculteten [2]) under ledning af Eberhard Rosén-Rosenblad 1744—84 företedde en tafla af stigande utveckling, och det danades omkring honom en skola af skickliga läkare, ur hvilkas krets framträdde hans efterträdare inom faculteten. Han utgjorde ursprungligen ensam faculteten; men under hans långa tjenstetid tillkommo åtskilliga lärostolar såsom i theoretisk medicin, obstetrik och chemi samt anatomiæ prosectorstjensten, hvilken likställdes med adjuncturerna. Bland dessa lärostolars innehafvare hemtade han egentligen endast stöd af Chr. Wollin och Andreas Barfoth. Harmens, som från 1735 till 1775 var hans enda medbroder i medicinska faculteten, hörde till hälften till den philosophiska såsom professor i experimentalphysik; han hade egentligen aldrig varit vetenskapsman inom någondera. Som en egendomlighet förtjenar anmärkas, att Rosén-Rosenblad, när redan svenska inom alla reala vetenskaper blifvit föreläsningspråk, ännu höll sina föreläsningar på latin: han ansågs för universitetets bäste latinske vältalare [3]). De naturvetenskapliga studierna bidrogo till höjandet af de medicinska: man lärde bättre än förut att känna läkemedlen och förvärfvade en bättre studiemethod. Ett kgl. bref 1774 [4]), hvilket stämplar de medicinska studierna i Sverige såsom varande i förfall och som orsak dertill angifver lättheten att vinna doctorsdiplom vid universiteten, torde icke hafva haft tillämpning på Lunds universitet.

Ett vackert prof af fosterländsk och uppoffrande anda gaf faculteten 1789, då hertig Carl såsom storamiral begärt dess hjelp vid den farsot, som angripit flottans manskap: lärare och lärjungar gingo mangrant till Carlskrona. Engelhart, som just då tagit sitt inträde vid universitetet, tillbragte sin första läsetermin omgifven af lärjungar i flottans lazaretter. Endast den åldrige Kilian Stobæus d. y. hade stadnat hemma, hindrad af ålder och sjukdom.

Bland den philosophiska facultetens professioner möter oss först den mathematiska. Tidens böjelse att åt allt gifva en mera practisk

---

[1]) C. P. 1759 $^{4}/_{2}$.

[2]) Se om medicinska faculteten och dess lärare detta arbete II, 135—36. Professorer i practisk medicin IV, i theoretisk medicin V—VI, i anatomi och obstetrik I.

[3]) Nyrén, Characterskildringar 103: "en latin, som sjelfve Cicero".

[4]) K. B. 1774 $^{14}/_{6}$.

riktning skönjes äfven på denna vetenskaps område. Af dess båda målsmän under detta tidskifte, Lars Liedbeck och Nils Schenmark, var den förre framstående inom mechaniken, den sednare inom astronomien [1]). Nils Schenmark, äfven utmärkt på den rena mathematikens område, hör till pelarnamnen under detta tidskifte af universitetets historia. När franska regeringen hos den svenska begärt observationers anställande öfver månens parallax, motsvarande dem, som Frankrike lät anställa på Caplandet, rönte han utmärkelsen att genom Vetenskapsacademien erhålla detta uppdrag, och de instrumenter, som då ställdes till hans förfogande, blefvo en grundval för den af honom skapade astronomiska institutionen vid universitetet. Han är också den som här begynt anställa meteorologiska iakttagelser. Hans astronomiska observationer publicerades i Wien och Paris [2]).

Inom språkvetenskapens område fortsattes det af Henrik Benzelius och Johan Engeström grundlagda orientalstudiet. Det var en redan i födseln död literatur, som alstrades af dessa studier, mest bestående af biblisk ordcritik. Under tiden försummade man emellertid det angelägnare studiet af grekiska till den grad, att i ett offentligt aktstycke från 1750 yttras, "att grekiskan är hos oss så af sig kommen, att den nästan intet läses" [4]).

Det är ej det ringaste tvifvel underkastadt, att latinet, trots den breda plats det alltjemt intog i studieplanen och trots alla dess anspråk, befann sig i tillbakaskridande. Ingen dolde detta; man blott angaf olika orsaker dertill. Vid Lunds universitet är detta sjunkande att datera från Nils Stobæi död 1754 [5]). Han, en man af gammaldags lärdom, upprätthöll ännu det gamla studiet, som åtminstone bibragte en mechanisk färdighet i språket, om det också ej förde in i den classiska literaturens anda. Men under hans efterträdare, som tillsattes mera ur embetsverkets än ämnets synpunkt, upprätthölls det ej ens på denna ståndpunkt [6]). Genom ett särskildt kgl. bref befullmäktigades,

---

[1]) Se detta arbete II 175—76. Professorer i mathematik VII—VIII.

[2]) C. P. 1771 $^{13}/_{3}$.

[3]) Se detta arbete II, 186. Pröfessorer i österländska språk VIII—XII. Professorer i lärdomshistoria III.

[4]) Betänkande angående af Uppfostringscommissionen gjorda förslag 1750.

[5]) Om Nils Stobæus och hans efterträdare, se detta arbete II 251—52. Professorer XI—XIII.

[6]) Nelander anmärker t. ex. 1763 vid bedömandet af en disputation "att — det som nu för tiden är mycket rart — nog färdighet visats i det latinska språket" (C. P. 1763 $^{26}/_{11}$). Dess dåvarande målsman A. P. Stobæus erkänner öppet sitt ämnes sjunkande i program 1788

såsom nämdt, 1786 procancelleren Celsius att vaka öfver återställandet af de classiska studierna, om hvilka det heter, att de "försummas af lärare och ej nog högaktas af ungdomen". Följande året utnämdes Johan Lundblad till e. o. professor med survivance å lärostolen: den reform af studiet, som genom honom inträdde, tillhör emellertid mera följande tidskifte. Den djupare liggande orsaken till latinitetens förfall var otvifvelaktigt en alltifrån medlet af det 18:de århundradet skönjbar förändring af tidsandan. I bredd med naturvetenskapernas uppträdande börjar då röja sig ett sträfvande att göra kunskapen mera användbar, mera practiskt nyttig. Mot latinet, den gamla lärdomens språk och förnämsta läroämne, vänder sig denna tidsriktning isynnerhet fiendtligt. De gamle utgöto sig i bittra klagomål öfver denna förändring, i hvilken de sågo ett aftagande af all grundlig bildning: det är emellertid svårt att afgöra, om verkligen den nya ytlighet, som under inflytelse af den just vid denna tid inträngande franska bildningen trädde i stället, i grunden varit större än den, som lefvat i skygd af den gamla latiniteten [1]).

Andreas Rydelii närmaste efterträdare i den philosophiska lärostolen [2]), Carl Papke och Nils Lagerlöf, voro hans lärjungar och föredrogo mästarens läror; så äfven Niclas Oelreich v. Oelreich under de två år han skötte denna profession. Oelreich synes med talent hafva föredragit Rydelii system, men han var en af dessa philosopher, hvilka ej låta de läror de förkunna sätta sin stämpel på personligheten. Vetenskapen är för dem ett yrke, en mechanisk förståndsöfning, hvars mål ligger i de yttre fördelar, de genom densamma kunna förvärfva. Oelreichs philosophi förde honom omsider till en presidentstol i commercecollegium. Gjörvells teckning af denne lärare torde ej vara utan sin sanning och tecknar hela arten: lärd charlatan. Oelreich var den siste rydelianen; redan i hans tid trängde wolfianismen fram. Striden mellan rydelianism och wolfianism fördes offentligen i bittra disputationsstrider mellan honom och adjuncten Alin, hvilka, begge hetsiga och envisa, illa tilltygade hvarandra. Denna brytning i philosophiska åsigter förorsakade oro äfven inom den stela theologiska faculteten, der de äldre såsom t. ex. Henrik Benzelius voro rydelianer och hatade Wolf, de

[1]) Ett af de första tecknen här till den franska bildningens inträngande på bekostnad af den gamla latinska är att professor Bildstein från 1756 kunde hålla theologiska föreläsningar på franska för den studerande adeln, "emedan vid universitetet närvarande 16 adelsmän förklarat sig ej förstå de föreläsningar, som höllos på latin". C. P. 1756 $^{7}/_{12}$.

[2]) Se om theoretisk philosophi detta arbete II, 267—68. Professorer X—XIII.

yngre såsom Jonas Wåhlin wolfianer. Wolfianismen, som 1741 i Kjöbenhavn begynte offentligen föredragas af Stampe, kom några år sednare till obestridt herravälde i Lund. Äfven Johan Nelander, Rydelii frände och fosterson, som att döma af samtida intyg såsom lärare ej varit utan likhet med honom, framställde dess läror från lärostolen i practisk philosophi. Det var också en skolvisdom, som med sin mathematiska method och sina allmänna sanningar just öfverensstämde med hela tidsriktningen. — Till stor skada för philosophiens studium bekläddes lärostolen i nära 40 år af den förut omtalte Lars Laurell. Hvad system han egentligen omfattade är ej så lätt att säga: det var något af hvarje med wolfianism till grundlag, äfven rydelianism. Sjelf talar han om, att han 1755 vårterminen läste psychologi efter sina egna "nyuppbrutna" principer "dem ingen annan kände än han sjelf och magister Sinius", hvilken derför ensam kunde fortsätta hvad han begynt [1]).

När den wolfianska philosophien i mer än en mansålder beherrskat åsigterna, bragtes dess välde på fall af den allt starkare framträdande upplysningsphilosophien. Öfvergången till Lockes och Bonnets empirism försiggick emellertid ej heller utan brytningar. Kampen fördes ej blott vid disputationer utan trängde ut i dagbladen, der lärare skrefvo emot hvarandra, medan ungdomen tog parti för och emot. Det var med Fremlings framträdande som wolfianismens välde blef brutet. Snabbt följde nu den kantianska philosophiens seger. Kant, som först blef allmännare känd genom Schultzes verk 1784, studerades från 1780-talets slut ej mindre i Lund än vid hvarje annat universitet inom den germanska verlden.

Lärostolen i practisk philosophi [2]) innehades under större delen af detta tidskifte af Johan Nelander, Andreas Rydelii lärjunge, som emellertid äfven vändt sig från hans läror till Wolfs. Denne lärare åtnjöt i hög grad sin samtids aktning [3]). Med bibliothecarietjensten för-

[1]) Gjörvell skildrar i sina Anteckningar Laurell så: "han skulle vara rydelian, men var en hjerteligt confus man, och bestod hela hans philosophi uti termer, som han öfversatt på svenska och som läto mer än löjeliga, såsom tankeungar, tankespånor, klämmare, försticksre o. s. v." Nyrén i sina anteckningar "säger att ingen klok student kunde eller ville höra hans sotticer". Var det kanske Laurell, som stod för den gamle lärjungen G. F. Gyllenborg, när han sjöng om sin tids philosophi:

Har lyckan trälar mera låga,
Än de som födas i ditt dam?

[2]) Se detta arbete II, 210. Professorer VI—VII.

[3]) "Man tyckte sig höra Cato sjelf, när han talade", säger en lärjunge — (Nyrén, Carakt-sk., 103) — "hvaruti han ofta var så ifrig och nitisk, att han ej hörde, när klockan slog utan läste stundom $^1/_2$, stundom $^3/_4$ timma öfver, hvilket väl passade den eländige Laurel, som

enades under detta tidskifte alltifrån 1753 en ny lärostol i lärdomshistoria [1]).

Det var en ytlig kunskap mest om boktitlar, som häraf befordrades. Palmstierna befallde, att isynnerhet studerande adelsmän skulle uppmanas att vinnlägga sig om detta studium "enär de, som vistas kortare tid än andra vid academien, derigenom få tillräcklig kunskap att — förvärfva sig nödiga böcker i hvarje vetenskap".

Sven Bring-Lagerbring beklädde under nästan hela detta tidskifte den historiska lärostolen och gaf åt historiens vetenskap en lyftning långt öfver sin tid och sitt lärosäte [2]). Hans verksamhet såsom lärare får visserligen icke underskattas, men de förhållanden, under hvilka han verkade, voro icke gynnsamma: föreläsningarne måste för åhörarnes skull hållas elementära och cursiva, och någon lärjunge, som på aflägset sätt skulle kunna mäta sig med läraren har ej heller utgått ur hans föreläsningssal [3]). Företrädesvis såsom vetenskapsman och skriftställare är det som han bragt heder åt det lärosäte, vid hvilket han så varmt varit fäst, och hans största betydelse som universitetslärare är den att med honom träder först historien i Sverige ur den trånga universitetsramen och blir en vetenskap för nationen.

Dalin var den som upptagit kampen mot den ännu i 18:de århundradets början herrskande rudbeckianismen. Han hade emellertid sjelf, fast på annat sätt, gått utöfver gränserna för historisk vetenskap genom både brist på critik i allmänhet och genom ett nytt hypothesmakeri, såsom t. ex. i fråga om vattuminskningen. Lagerbring vände sig skoningslöst mot både Rubeckianerne ooh Dalin, och för hans critiska blick försvunno både de gamla och de nya villfarelserna såsom töcken upplösa sig för ljuset: med skäl kan han sägas ha lagt den fasta grunden för svensk historisk vetenskap. I sin Svea rikes historia har han ånyo underkastat det samlade stoffet en skarpsinnig critisk skärskådning,

---

hade timman näst efter honom i samma auditorio. Ingen skrapade med fötterna på golfvet, om han läste aldrig så länge öfver timmen, hvilket alla brukade göra för t. ex. Harmens ifall han ej hunnit till slut med något af sina merendels misslyckade experimenter".

[1]) Se härom detta arbete II, 285—87. Professorer II—III.

[2]) Se om historien detta arbete II, 229. Professor i historia VIII.

[3]) Lagerbrings föreläsningar voro de mest besökta vid universitetet, De höllos "med applicationer, infall och nöje, som var oförlikneligt", säger en antecknare (Nyrén, Characterskildringar, 103). Om sina privata föreläsningar kunde Lagerbring, då han 1769 begärde tjenstfrihet för fullbordandet af Svea rikes historia, med stolthet yttra, att de hade varit "publique i anseende till kostnaden".

öfverallt trängande tillbaka till källorna. Jemför man honom med de samtida historieforskarne i Danmark-Norge, Suhm och Schöning, torde hans öfverlägsenhet vara obestridlig. Norges store critiske historieskrifvare, i detta århundrade, P. A. Munch, har villigt räckt honom täflingens segerpalm [1]).

Och inom den dansk-norska gruppen af det 18:de seklets skandinaviska häfdaforskare bör han helst jemföras, ty till skaplynne och bildningsart såväl som till literaturförbindelse hör han mera samman med Holberg och Gram, Langebek, Suhm och Schöning, än med de samtida historieskrifvarne i Sverige, en Dalin, en Botin eller Celsius. Han är den förste, som i hela sin vetenskapliga verksamhet ger ett uttryck åt universitetets ställning inom den skandinaviska odlingskretsen: den förste literäre skandinaven ej blott genom de personliga förbindelser han öppnade och upprätthöll, utan äfven som förmedlare mellan literaturerna. Sven Bring-Lagerbring är en representativ personlighet för Lunds universitet.

På den nordiska archeologiens område fortsatte Lagerbring de sträfvanden, som i Kilian Stobæus haft sin utgångspunkt och som med Sven Nilsson under detta århundrade skulle nå sin fulla utveckling [2]).

Hans efterträdare i lärostolen blef Erland Sam. Bring, hans brorson, som redan 1779 utnämdes att som ordinarie professor förrätta Lagerbrings åligganden, när han var hindrad från tjenstgöring. Denna utnämning var en hyllning åt Lagerbring: "K. M:t", heter det vid utnämningen, "tror sig göra universitetet en heder, då sålunda Lagerbring förmås att qvarstanna vid den profession han till så mycken nytta för vetenskapen innehafver" [3]).

Den ifver för materiel förkofran, som grep hela folket, när Sverige med frihetstiden begynte åter resa sig ur det elände, hvari enväldets krig störtat landet, har också lemnat spår efter sig på det culturområde, som universiteten omfatta. I sammanhang dermed står upprättandet af de economiska professionerna samt äfven det särskilda intresse, hvarmed naturvetenskaperna begynte omfattas. Det ligger mycken oklarhet i åtskilliga af dessa frihetstidens sträfvanden och man förblandade alldeles naivt de practiska "rönen" med vetenskaplighet, men en stor

---

[1]) Lagerbring ragede uendelig langt over alle sine Samtidige i Anvendelsen af sund og skarpsindig historisk Critik. P. A. Munch, Det Norske Folks Historie, II, I, VI.

[2]) Kilian Stobæus uttalade redan 1738 en riktig åsigt om stenredskapens betydelse.

[3]) K. B. 1779 ¹/₄.

betydelse kan dock ej frånkännas hela denna tidsriktning. Den har närmat vetenskapen till det practiska lifvet och vidgat kunskapsområdet på samma gång som ifvern för naturvetenskap brutit väg för en ny bildningsæra, vida skild från den gamla pedantiska kammarlärdomens. Från 1747 års riksdag är det som man har att datera statsmaktens deltagande i dessa nya sträfvanden, hvilka då redan tagit sitt första uttryck i Vetenskapsacademiens stiftelse 1739. Sedermera cancelleren Löwenhielm är den, som genom sitt memorial 1746.$^{8}/_{12}$, inlemnadt till 1747 års riksdag, angående medlen att upphjelpa economien och landthushållningen gifvit initiativet. I detta memorial anbefalles såsom grundval för en god hushållning studiet af naturhistoria, hvilket han fordrar infördt redan i skolorna, men framför allt vid universiteten. "Ingen borde", heter det, "få honores academicos, som ej i offentlig examen visat, att han antingen förstode sig på jordarter, hvarjehanda berg- och malmarter, salter, någon del af bergverk, chemi eller sädesskötsel, grässlag, trädslag, färgaregräs, medicinalvexter, fiskerier, silkesmaskar, insecter eller något annat hithörande och till en nyttig hushållning tjenande". De deri okunniga borde utestängas från academiska grader. Universiteten skulle på detta sätt blifva häfstänger för den economiska utvecklingen; kunskaperna och rönen genom dem utströmma öfver landet, ja, om denna vetenskap komme i gång, tror han, "att den lär antagas med lika begärlighet, som nyheter i religionen". "Åtskilnaden är", tillägger han, "att den icke skadar själen, men väl förnöjer sinnet och mycket gagnar pungen". Han föreslår alltså inrättandet af läroplatser vid universitet och skolor i dessa ämnen. — De tankar detta memorial innehöllo anslogo en sträng i tidsmedvetandet, som lätt sattes i rörelse. Ständerna ingingo med skrifvelse till K. M:t och anhöllo, att deri föreslagna åtgärder måtte på det skyndsammaste vidtagas. Härpå följde upprättandet af den economiska professionen i Lund 1750, sedan i Upsala en juridisk och i Åbo en poeseos profession blifvit ombildade till dylika. Examen i naturalhistoria påbjöds samma år och lärostolar i detta ämne upprättades.

Den vetenskap, som under namn af economi sålunda tog plats bland andra vetenskaper vid universitetet, får emellertid ej ställas synnerligen högt på vetenskaplighetens scala [1]). Det var, som sagdt, mera fråga om "rön" än egentlig vetenskap. Det utnämdes docenter i detta

[1]) Se om economi detta arbete II 294—96. Professorer I—II.

ämne på afhandlingar "om nyttan af väl inrättade eldstäder jemte beskrifning på en ny inrättning af stenkakelugnar", och det gällde som vetenskaplig resa "att fara till Wermland för att samla furufrö". De gamla vetenskapernas målsmän nedblickade med obeskriflig ringaktning på den nya gästen utan ordning och system, som satt sig ned vid sidan af de andra: de erkände henne aldrig och makade sig blott åt sidan för att sjelfva tills vidare få vara i fred, medan hon uppbars af sin nyvunna popularitet [1]). Mera en skapelse af en tillfällig tidsriktning än hvilande på egen grund, upphörde också economien snart att vara ett läroämne vid universiteten. I Upsala och Åbo visste Berch och Kalm att gifva den en viss hållning. Lund var mindre lyckligt, ty der erhöll den nya vetenskapen till målsman en af dessa caricaturer, som gerna pläga åtfölja hvarje mera omhuldad tidsriktning: det var Claes Blechert Trozelius.

Denne lärare har framför andra, eller jemte Lars Laurell — tidscaricaturen på de språkliga grillernas område — dragit öfver universitetet det hån och begabberi, hvarför det under den gustavianska tiden, särskildt i Stockholmsposten, blef ett föremål. Vill man emellertid veta, huru han vid sjelfva universitetet var betraktad, kan som bidrag dertill förtjena upprepas hvad han sjelf engång på 1780-talet anförde i consistorium om ungdomens uppförande emot honom: då han från en bänk höll sin föreläsning i economi, steg en af åhörarne upp i cathedren och öfveröste honom med otidiga utlåtelser, medan en annan samtidigt lade stenar för dörren till föreläsningssalen [2]).

[1]) Nelander gaf engång (C. P 1782 $^{11}/_{2}$) å juridiska facultetens vägnar ett träffande uttryck af de gamle vetenskapsmännens mening om economien i dessa ord: "Då studiet af economi skiljes från physique, mecanique, chemie och historia naturalis, synes den practiska vägen med erfarenhet till grund vara den säkraste: faculteten nekar ej, att den anser bättre att ungdomen lärer hufvudsaken till gagns, så att den ej genom en lös och artificiel kunskap blifver aliqvid in omnibus och nihil både in toto et in partibus". — Det var svaret på de invectiver, som nyss förut (C. P. 1782 $^{29}/_{1}$) economiens enthusiastiske målsman Trozelius utslungat emot den gamla kammarlärdomen, då han sagt, att "den som liksom med fingret utpekar både möjligheten och sättet till en ännu rikare afkastning samt de flera deraf land och folk tillflytande fördelar, förtjenar rätt såväl en lagerkrans, som den, hvilken för oss afskildrar forntidens brukbara tofflor, undersöker om Theophilus är nomen proprium eller appellativum, förklarar Jobs sjukdom, afmäter folkets storlek i planeterna, underrättar oss om barnens tro i moderlifvet och om Apostelen Paulus varit gift eller icke".

[2]) C. P. 1782 $^{22}/_{11}$. Som prof på hans framställningssätt och hans begrepp om sin vetenskap torde kunna anföras den definition han engång gaf på densamma (C. P. 1782 $^{31}/_{1}$): "Economien", säger han, "lärer uppfinning af flera slags tjenliga redskap, fördelaktiga machiner och kraftiga häftyg, konsten att påfinna och slipa glas, deraf förfärdiga tuber, microscopier och telescopier, konsten att bygga, tackla och styra våra flytande fästen på böljornas kupiga ryggar, gjuta kanoner och med dem anställa åskedunder, smälta de hårda och mest sträng-

Denna riktning åt det economiska hade gripit äfven andra vetenskaper. Så var den 1761 inrättade professionen i chemi [1]), såsom chemien stundom af Wollin föredrogs, egentligen blott en utbrytning af economi. Läste han öfver economisk chemi, delade han den i "utomgårds" och "inomgårds": den förra omfattade åkerbruk och ängskötsel, den sednare inre hushållning. Från den chemiska lärostolen kunde sålunda inhemtas kunskap både i brännvinsbränning och ölbrygd, syltning och ättikberedning.

Från Upsala sträckte den fordne lärjungen af Lunds universitet Carl Linnæus v. Linné den svenska vetenskapens spira ut öfver verlden. Lärjungar strömmade till honom från alla länder: till alla zoner utsände han lärjungar. Perus liljor, Sydafricas träd nämndes efter svenske män, när han "inrollerade recruter i Floræ armée". Lund har ingen sådan lysande tafla att framvisa på naturvetenskapens område [2]). Den af Linnés lärjungar, som intog den här inrättade lärostolen i naturalhistoria E. G. Lidbeck, har i den "rangrulla öfver Upsalas botaniska corps", hvilken den gamle mästaren uppsatte, endast värdigheten af "capitaine" och avancerade aldrig högre än till "öfverste". Lidbeck är också mindre märklig som vetenskapsman, än som representant för frihetstidens välmenta, men fantastiska sträfvanden att göra Lund till medelpunkt för en odling af färg- och medicinalväxter samt en silkesodling, af hvilken han sjelf väntade för universitetet "dess rätta lycksalighets period" [3]).

---

flytande metaller, hålla vattensjuka grufvor läns genom uppfordringsverk, eld och luftmachiner, stämma de stridaste forsar och mest branta vattenfall i sitt lopp, fälla de snällfotade djuren i skogen, fånga de simmande fiskar i vattnet, komma luftens flygtiga fänad att stupa, konsten att som den wienska riddaren Knaus skrifva med machiner, segla i luften med den franske Blanchard, göra eldfasta hus med ryska presidenten Domaschen, torka krut på engelska maneret med sjelfva vattenimman samt med schweitziska danneman i canton Bern Pehr Sommer upprycka inom 8 minuter en ek af 3 fot och 8 tums diameter".

[1]) Se detta arbete II, 315–16. Professor I.

[2]) Se om naturalhistoria detta arbete II 299—302. Professor I.

[3]) Med ifver omfattade hattpartiet vid riksdagarne och cancelleren Palmstierna dessa förslag, till hvilkas utförande 1754 ett anslag af 2,100 dr smt ur manufacturfonden beviljades. Universitetet inköpte Paradislyckan till plantage, och 1754 begynte planteringarne af safflor, krapp, mulbärsträd och andra växter. Man beräknade, att 4000 mulbärsträd skulle föda 40,000 silkesmaskar, hvilka efter ringaste beräkning borde lemna 125 skålp. rått silke årligen. De vackra drömmarne realiserades emellertid icke: 15 skålp. silke var på 1790-talet medeltalet i stället för 125 skålp., och det blef allt mindre och mindre. 1785 $^{11}/_{4}$ indrogs hela anslaget. På 1790-talet förvarades bland universitetets curiosa en bundt rått silke om några skålpunds vigt såsom sista minnet af den då redan upphörde silkesodlingen. Omsider fann man dock bättre att realisera äfven detta minne för att ega någon reel behållning, och det annonserades 1797 på cancellerens befallning till salu. Färgväxternas plantering var då längesen upphörd.

Undervisning i botanik gafs under hela Lidbecks embetstid 4 månader om året i den af honom anlagda botaniska trädgården; den utgjordes af växtdemonstrationer [1]. — Af större betydelse för naturhistoriens utveckling vid universitetet var adjuncten i ämnet, den berömde Anders Jahan Retzius, som från 1797 kan betraktas såsom den egentlige innehafvaren af lärostolen, om han också först 1787 blef ordinarie professor [2].

De gamla studieformerna fortlefde oförändrade. Lärarens föreläsningar voro collegier, och endast undantagsvis utvidgade lärjungen genom egna bokliga studier af någon omfattning sitt vetande i ämnet. För öfrigt sysselsattes han af de lärda öfningarne, disputationer dels för stipendiaterna, (ty communitetsdisputationerna fortforo under ledning af universitets adjuncter) dels inom nationen, dels också disputationer pro exercitio och de större academiska disputationerna [3].

Under Johan Gyllenborgs cancelleriat regelbundos formerna för dessa större disputationers ventilering. Förut hade man brukat ventilera gradualdisputationer i handskrift: detta förbjöds, och för att förebygga återfall till missbruket befalldes, att hvarje disputation skulle kringdelas 6, sednare 10 dagar före dess ventilering [4]. Disputationers uppsändande till cancellersembetet befalldes 1744 [5]. Detta tolkades af Palmstierna, så att han förbehöll sig den censur, hvilken i enlighet med constitutionerna annars utöfvats af decanus. Till en början gjorde Löwenhielm samma fordran, men upplyst om rätta förhållandet, återgaf han åt faculteterna deras censur-rätt [6]. Antalet af disputationsprof ökades genom stadgandet 1750 $^{24}/_{7}$ att hvarje blifvande magister skulle såsom brukligt var i Åbo och Upsala aflägga tvenne dylika, ett pro exercitio och ett pro gradu. I regeln skrefvos emellertid begge af professorerna, hvaremot både Löwenhielm och Falkenberg inlade pro-

---

[1]) Se för öfrigt detta arbete II, 299—302. Professor i naturalbistoria I.

[2]) Se detta arbete II, 302—3. Professor II.

[3]) Cancelleren Johan Gyllenborg ville, ovisst med hvad framgång, införa offentliga repetitioner hvar 14:de dag öfver det förelästa. Det var i Upsala bruket, och han prisar det äfven af den grund, att lärarne derigenom bättre kunde lära känna sina åhörare och deras anlag. C. B. 1749 $^{19}/_{8}$.

[4]) C. B. 1748 $^{26}/_{7}$. K. B. 1749 $^{6}/_{3}$. Vid 100 dalers plikt fick ej disputation ventileras, förrän 10 dagar sedan den blifvit å taflan anslagen. Den skulle utdelas till procanceller och consistoriales 4 dagar, innan den utdelades till andra. Innehöll den något mot orthodoxien eller regeringsättet, kunde procancellern förbjuda dess ventilering och indraga exemplaren, som borde under universitetets sigill inläggas i bibliotheket.

[5]) C. B. 1744 $^{20}/_{2}$.

[6]) Vid besöket i Lund 1763. C. P, 1763 $^{15}/_{8}$.

test; Celsius försökte också förmå professorerna att tillse, att respondenterna sjelfva författade sina disputationer [1]. Att facultetens decanus skulle vara närvarande vid acten stadgades 1763. Närmare ordningsregler gåfvos i stadgan 1786 $^{6}/_{2}$.

Frågar man efter orsakerna, hvarföre denna undervisningsverksamhet i sin helhet bar en så ringa frukt, att studierna hos ungdomen snarare sjönko än höjdes, måste svaras, att de voro olikartade. Bland dessa förtjena framhäfvas skolornas isynnerhet de skånska — liksom också i allmänhet den enskilda undervisningens — fortfarande underhaltiga beskaffenhet, så att de fleste studenter utan tillräckliga förstudier anlände till universitetet. Det var förgäfves som cancellererna för alla de tre svenska universiteten samfäldt ingingo till K. M:t [2]) med begäran att ephorer och skolinspectorer måtte tillhållas att strängt tillämpa 1724 års skolordning och att studentexamen inför decanus vid universitetet måtte blifva offentlig: det ledde ej till något resultat och fordringarne för inträde vid universitetet sjönko allt lägre och lägre. Sedan economien blifvit offentligt läroämne, inskrefvos studenter till och med på intyg "om håg för landthushållning", äfven då gymnasiet i sitt betyg förklarat dem "otjenliga till all slags literatur" [3]. En annan orsak, hvaröfver samtiden bittert klagar, var de under detta tidskifte införda embetsexamina och frihetstidens befordringslagar. Studiernas mål blef att så fort som möjligt förvärfva examensbetyget eller vinna graden, för att hasta med inskrifning i embetsverken, der tour och anciennitet utgjorde principen för tjenstetillsättningar och der accorder och survivancer spelade en lika stor rol. Alla skyndade så hastigt som möjligt från studierna för att göra sin lycka på tjenstemannabanan genom riksdagarne eller inom verken. — Å sin sida klagade emellertid embetsverken lika bittert öfver den tilltagande okunnigheten hos de från universiteten ankommande. Upsala begärde 1761, utledsnadt vid klagomålen, att embetsverken sjelfva ville hålla examina, och 1766 års förordning om lagarnes verkställande gjorde detta till lag. Man hade alltså derefter dubbla examina, både vid universiteten och i verken, men det visade sig nu som alltid, att förhållandena ej blefvo bättre genom flere examina. Hufvudanledningarne qvarstodo och medförde samma verkningar. Gustaf III:s styrelse med dess god-

---

[1]) C. P. 1786 $^{21}/_{10}$.
[2]) C. B. 1744 $^{4}/_{4}$.
[3]) C. P. 1761 $^{4}/_{2}$.

tyckligheter vid befordringar gjorde ej saken bättre. En särskild orsak till studiernas sjunkande inom den philosophiska faculteten var Greifswalds lätta och beqväma promotioner. Men såsom sjelfva hufvudorsaken dertill angifva mot tidskiftets slut under Gustaf III:s tid männen af gamla skolan den nya tidens förändrade riktning. Med den franska bildningens försteg före den latinska följde också, säga de, dess ytlighet, dess förakt för gammaldags grundlighet, som betraktades endast som ett lärdt pedanteri, hvaråt man med ett medlidsamt löje ryckte på axlarne. Icke så liten sanning låg häri. På den lärde "pedanten" tycktes onekligen vilja följa "petit-maîtren", ett slägte af "vetenskapens hycklare eller charlataner", som den andra sidan uttryckte sig [1]). Men det får ej heller döljas, att ytligheten, om också kanske ej så allmän, hade frodats bakom latinet.

Störande för den offentliga undervisningens gång voro också de oupphörliga och långa afbrotten.

Det är ej från de gamla academiska constitutionerna, som man har att härleda de långa svenska universitetsferierna. Der stadgas, att sommarferien skall räcka 30 dagar under rötmånaden, vinterferien från

[1]) Det heter i ett samtida actstycke uti den strid, som fördes mellan gammalt och nytt mot det 18:de seklets slut: "I alla länder utropas nu roman- och comoedieskrifvare mera än de från ett gudomligt ursprung härstammande vetenskaper och deras mödosamma arbeten, som med allvar yrka dessa. Den allvarlige vetenskapsmannen bemärkes ej mera; deremot är det mycket lättare gjordt, att blifva en vetenskapens hycklare eller charlatan uti lärda verlden än en verkligen lärd, ty på det sättet kunna äfven ynglingar och andra smickrande gycklare med compilationer af andras arbeten, några ihopflickade rim eller lyckönskningar stället för reela vetenskaper oförsynt tillskapa sig sjelfva ett rykte, gunst och belöning, och då händer som Terentius sade i sin tid: att hyckla och skrymta med allt är minsta mödan, som lönar mest. Ungdomen säger sig derföre nu: låtom oss roa oss vid academien, lära väl att dansa, hålla oss för allt snygga och nätta, sköta något litet språken och minst vetenskaperna". — Dessa bittra ord, i en tillegnan till Rosén-Rosenblad vid en academisk disputation från 1781, väckte den uppmärksamhet på högre ort, att justitiæcancelleren, sedermera cancelleren C. A. Wachtmeister, fann sig böra inskrida och begära förklaring, "varandes högst angeläget att ej de tider och embetsmän, under hvilka ungdomen börjar sitt inträde i verlden, sättas i skugga och criticeras". Men facultetens decanus bestred justitiæ cancellerens censurrätt, och förklaringen gick ut på, att orden voro så tydliga, att något missförstånd ej borde uppkomma. Dessutom fäste facultetens decanus i stället i de bittraste uttryck justitiæcancellerens uppmärksamhet på den egentliga härden för angreppen på den gamla ordningen: Stockholmsposten, om hvilken det säges, att deri "religion, lärda språk och vetenskaper samt hela vårt nu varande undervisningsverk, i synnerhet det academiska, häcklas, förkastas och göras löjliga med den fräckaste myndighet, men utan minsta försyn och blygsel, och allt hvad den ärbara och vördade ålderdomen såsom godt, anständigt och gagneligt samt med Guds uppenbarelses föreskrift och borgerliga samhällens bestånd och vältrefnad öfverenstämmande stadgat, nu begabbas, tadlas och förklaras odugeligt med yttersta förakt och åtlöje".

I sådana uttryck gaf den gamla tiden luft åt sin förbittring mot den nya tidens banérförare. Man skall ej tro att den utan protest lät sig öfverflygla.

den 21 december till 6 januari och påskferien 14 dagar [1]). Men häfd och bruk gjorde dem med tiden till något helt annat och vid midten af 18:de århundradet sträckte sig sommarferien från midsommarn till Michelsmessan d. v. s. till october månads början eller mer än 3 månader, samt julferien från december till den 28 januari; påsk och pingstferier upptogo tillsamman 1 månad. Men det var ej nog härmed. Fria från föreläsningar voro dessutom onsdagar och lördagar och de s. k. dies profesti d. v. s. dagarne före hvarje under veckan infallande helgdag [2]). Lägger man härtill apostladagarne, gångedagarne och de andra först genom kgl. förordningen 1772 $^{4}/_{11}$ indragna helgdagarne, torde föreläsningarnes antal ej ens ha uppgått till 4 dagar i veckan under halfva året [3]).

Den nationella literatur, till hvars grundläggning universitetet föregående tidskifte genom lärare och lärjungar medverkat, uppväxte allt mera blomstrande; men midt i denna qvarstod alltjemt den egent-

---

[1]) Constitut. XXI cap.

[2]) Enligt särskild plägsed vid Lunds universitet äfven Mårtensafton. Cancelleren J. Gyllenborg erkände denna gamla plägsed (C. B. 1753 $^{6}/_{3}$), men Löwenhielm förbjöd 1766 att fira "Mårtensmessas skånska fest", som academisk ferie, hvaremot consistoriet visserligen gjorde föreställningar, men utan framgång. C. B. 1767 $^{30}/_{8}$. Universitetet berömde sig af att ej som skolorna derjemte hålla ferie Gregoriidagen, fastlagsmåndagen och dagarne efter en helgdag som inföll på söndag.

[3]) 1749 påbjöds de allt för långa feriernas förkortande: höstterminen skulle hädanefter begynna den 1 september och vara intill St. Thomæ dag, vårterminen räcka från Caroli dag till midsommar. Den nya ordningens åtlydande sökte man försäkra genom stränga bestämmelser. Den professor, som ej vid sagde tid begynte sina föreläsningar, skulle böta $^{1}/_{4}$:del af lönen; för hvarje annan försummad föreläsning under terminen pliktades 6 dr smt. Så skulle pliktens band ersätta bristande pligtkänsla. Stipendiat, som var frånvarande vid lästidens början eller slut, förlorade hela sitt stipendium (K. B. 1749 $^{29}/_{8}$).

Allt detta lät stort och strängt; men i trots af de stora och stränga orden i författningen förblef i verkligheten allt vid det gamla. Redan 1756 upphäfdes formligen de nya läsetimmarne i september och höstterminen begynte ånyo först i october (K. B. 1756 $^{23}/_{9}$). Ungdomen hade på några stipendiater när icke velat infinna sig förrän i october som vanligt. I Palmstiernas tid inkräfdes mer än en plikt af professorer, synnerligen af Laurell och Harmens, för försummade föreläsningar.

1763 berättas, att straxt efter pingsthelgen begynte vanligen alla auditorier glesna och emot midsommar läste de flesta professorer för en eller två: ofta gingo de hem igen af brist på åhörare. Då consistoriet skulle uppgifva orsaken till svårigheten att genomföra de nya författningarne, uppgafs gammal vana och ungdomens medellöshet samt "vädrets och väglagets obeqvämhet här i landet". (C. P. 1763 $^{15}/_{8}$). Hos consistoriet visade sig också den gamla vanans makt, ty då cancelleren Löwenhielm föreslog att äfven på de s. k. dies profesti, som blott användes till sammanträden i facultet och consistorier etc , skulle föreläsas, opponerade sig samtliga dess medlemmar deremot.

Sedan 1774 stadgan om åtskilliga lofdagars indragande vid skolorna utfärdats, återupptog cancelleren Falkenberg frågan om inskränkning äfven af universitetsferierna. Frågan behandlades i consistoriet våren 1774, men ledde ej till förändring, då hela consistoriet enhälligt yttrade sig afstyrkande.

liga academiska literaturen främmande till språk och form, mer och mer antagande gestalten af en lemning från förfluten tid, som för sin fortvaro endast hade häfden att åberopa. På två sätt är det som man från midten af det 18:de århundradet sökt närma dessa literaturer till hvarandra. Å ena sidan ser man föreningslänkar dem emellan uppstå i den uppväxande periodiska pressen, som på modersmålet redogör för företeelserna inom den lärda verlden; en oförtruten arbetare på detta fält var en af universitetets fordne lärjungar, C. Chr. Gjörvell. Å andra sidan röjer sig äfven inom universiteten sjelfva ett sträfvande att bortkasta den gamla af tid och fördomar helgade formen. Så ser man från denna tid täta anlopp till användandet af modersmålet som lärdomens språk. Polhems vackra ord i præsidiitalet 1745 i Vetenskapsacademien, "att högsta regel för allmän uppfostran är att lära älska eget land och hemseder", och hans fordran att alla vetenskaper borde inhemtas på modersmålet funno i Upsala genklang hos en Ihre, i Lund hos en Bring-Lagerbring. Men det stannade ännu vid anlopp. Motståndet var för starkt för att kunna brytas. Vid föreläsningar begynte dock inom allt flera vetenskaper undervisningspråket att blifva modersmålet. Andreas Rydelius hade omvexlande föreläst på latin eller svenska; hans efterträdare Oelreich och Laurell begagnade regelmessigt svenska [1]). Liedbeck föreläste mathematik på svenska; hans åhörare hade bedt honom derom, och han säger, att han märkte en stor skillnad i åhörarnes förmåga att fatta, när han läste på svenska i stället för latin [2]). Att naturvetenskaperna från början föredrogos på svenska var naturligt. Alltifrån Bring-Lagerbrings tid förelästes äfven historia på svenska [3]). Som en egendomlighet anmärktes redan såsom nämdt, att läkaren Rosén-Rosenblad föreläste på latin. Theologerna höllo envist fast vid det latinska föredraget; först från 1780-talet märker man en blandning, så att hufvudsatserna föredrogos på latin, det öfriga på svenska.

Skulle nu också åt svenskan inrymmas en plats vid disputationen vid dess författande och försvar? Denna fråga trängde allt mera fram,

[1]) Professorn i practisk philosophi Nelander försvarade deremot envist det latinska föredraget, som han sjelf alltid använde. "Om också", säger han, "svenskan kan användas äfven i terminis technicis, så bör likväl icke detta lärosätt vid våra academier införas: det synes vara ofelbart, att studia humaniora sent eller bittida derigenom skola bortfalla". C. P. 1747 $^{11}/_{4}$.

[2]) C. P. 1747 $^{11}/_{4}$.

[3]) Äfven svenska läroböcker begynte under denna tid framträda. Så försvenskades Benzelii Epitome 1737. Sommelii Grekiska grammatik utkom 1759, Tunelds Inledning till geographien 1741.

ju mera ämnena begynte hemtas från andra områden än förut, från naturvetenskapens, historiens, topographiens eller economiens. Sin första lösning erhöll den i cancellersbrefvet 1748 $^{6}/_{12}$, hvarigenom stadgades, att disputationer i ofvannämda ämnen samt i mathematik och physik visserligen borde både författas och försvaras på latin, men, för så vidt de berörde svenska ämnen, derefter af respondenten öfversättas på svenska och i universitetets archiv förvaras, till dess någon förläggare erbjöde sig att utgifva dem på trycket; consistoriet borde hafva all möda ospard att anskaffa förläggare, på det att disputationerna sålunda kunde blifva "publico nyttiga". Detta var ett halft mått och steg utan synnerlig verkan, ty om också en del öfversättningar inkommo till archivet, infann sig dock ingen förläggare [1]). Ännu 1754 upprätthöll Palmstierna stadgandet om latinsk behandling äfven af ett sådant ämne som "om åkerbrukets förhinder och hjelp i Skåne", men från 1759 medgafs dock på grund af bruket i Upsala och Åbo economiska disputationers utgifvande på svenska. Detta blef det längst gående medgifvande, som gjordes under detta tidskifte. Latin-ifrarne läto det utan synnerligt motstånd passera, ty de erkände ej economien för en med de öfriga jembördig vetenskap. Men de ansågo med Nelander det latinska språkets undergång båda den egentliga vetenskapens undergång: "studia humaniora och detta språk äro oupplösligen förbundna", hette det. Emellertid införde den economiska vetenskapen i disputationsliteraturen en afart, som bjert afstack mot dess öfriga alster: det ventilerades afhandlingar med titlar sådane som t. ex. "Beskrifning på en brukbar hackelsemachin", "Om pilplantering" och "Landtmanna genväg till fruktträn." Det var denna disputationsliteratur, som Stockholmsposten så grymt förföljde. — I Upsala hade juridiska disputationer utgifvits på svenska; det finnes blott ett exempel på en dylik i Lund [2]). Cancelleren Falkenberg, som sjelf klassiskt bildad sökte upprätthålla latinet, förbjöd

---

[1]) Uppfostringscommissionen hade i skrifvelse till K. M:t 1748 $^{12}/_{11}$ föreslagit, att alla disputationer i nämda vetenskaper, hvilkas ämnen voro svenska, också på svenska skulle både skrifvas och ventileras. Under discussionen framkastade märkligt nog professorn i latin Nils Stobæus den tanken, att en lärostol i svenska språket borde upprättas vid universitetet C. P. 1750 $^{10}/_{10}$. Ett stort steg tyckte man sig taga, när efter någon discussion tilläts, att ederna vid Adolf Fredriks kröning aflades på svenska och när man beslöt att låta trycka föreläsningscatalogen i offentliga tidningar på svenska. C. P. 1752 $^{20}/_{1}$, $^{30}/_{1}$.

[2]) 1768 gafs tillstånd åt öfverjägmästaren E. Wadström att på svenska utgifva och försvara disputationen Om giftomannarätt, men blott "i anseende till författarens mogna ålder och embetes värdighet". Cancelleren Löwenhielm förbehöll sig dervid att hädanefter någonsin slippa höra en dylik proposition. C. B. 1768 $^{29}/_{2}$.

juridiska disputationer på svenska: de som ville bli jurister, borde vara försvarligt underbyggda i latin [1]). — Till sitt innehåll är hela denna disputationsliteratur föga olik det föregående tidskiftets: endast den topographiskt-historiska afdelningen och den naturvetenskapligt-economiska är ett väsentligen nytt element.

Programliteraturen rörde sig i samma former och innehåll som under föregående tidskifte.

Den aktning en tid och en styrelse hyser för yttranderättens och särskildt för den vetenskapliga forskningens frihet har med skäl blifvit betraktad som gradmätaren på djupet af dess uppfattning af frihetens begrepp. Ur denna synpunkt kan man ej tillmäta frihetstiden och särskildt hattpartiets styrelse någon hög ståndpunkt. Censuren fortlefde från enväldets dagar och blef snarare skarpare än mildare under partityranniets. Den utöfvades i högsta instans af cancellicollegium genom en särskild embetsman med säte och stämma i collegiet, alltid i det herskande partiets intresse. Lund hade den tvetydiga äran att lemna hattpartiet dess censor i Nic. Oelreich. Med hvad ängslighet vakade ej under denna tid de makthafvande öfver att i ungdomens händer ej skulle falla skrifter, som uttryckte andra åsigter än partiets! En gång fick consistorium befallning att vända sig till "de allvarliga bland ungdomen", af hvilka man kunde hoppas, att dylika skulle framlemnas: de skulle till belöning hos K. M:t till det bästa anmälas, men den som öfvertygades om att innehafva brottslig skrift, skulle straxt af consistorium gripas [2]). Än skulle consistorium insända prof på sin boktryckares stilsorter, än åter i boklådorna eller annorstädes efterspana någon bok från utlandet, som stod på cancellicollegiets index [3]). Men ej blott utöfvade cancellicollegium i högsta instans censur; det fans äfven en speciel censur för den academiska literaturen. Enligt constitutionerna skulle den utöfvas af faculteternas decaner [4]); men häri gjordes under frihetstiden åtskilliga ingrepp. Med lärofriheten vid universiteten kunde ej vara rätt väl beställdt, sedan vid 1747 års riksdag det zelotiska preseståndet för att sätta orthodoxien ur fara för hvarje äfven den minsta inflytelse af philosophien genomdrifvit, att

---

1) C. B. 1777 $^{8}/_{11}$.
2) C. B. 1742 $^{24}/_{12}$.
3) T. ex. C. B. 1763 $^{10}/_{1}$.
4) Öfver vid universitetet tryckta latinska verser utöfvade professorn i latin en särskildt censur.

alla philosophiska disputationer först skulle ställas under censur af den theologiska facultetens decanus och ej före hans skriftligen meddelade tillstånd få ventileras, i sammanhang hvarmed äfven philosophiens målsmän förbjödos att i sina föreläsningar vidröra hvad som egde sammanhang med den christna lärans trosartiklar [1]). Genom kgl. brefvet 1749 $^{8}/_{12}$ under Fredrik I:s namnstämpel ställdes vid sidan af orthodoxien äfven regeringsättet: facultetens decanus och præses för disputationen gjordes ansvariga för disputationens innehåll, så att om något influtit, som stred emot orthodoxien eller regeringsättet, straffet blef första gången förlust af $^{1}/_{2}$ års lön och andra gången embetets förlust. Så var detta missbruk af makten, som visar sig på så många områden under frihetstiden, i färd med att äfven på vetenskapens helgade rum upprätta en terrorism, hvilken emellertid något mildrades deraf, att den makt, som bjöd och befallde, ej var lika energisk vid utförandet af sina förordningar.

Såsom nämdt sökte också cancelleren Palmstierna af egen myndighet upprätta en alldeles särskild, i universitetets annaler enstående cancellerscensur: han ville sjelf först granska disputationerna, innan de finge tryckas och ventileras. Och Palmstierna nöjde sig ej med att blott utfärda förordningar: han satte dem äfven i verket. Särskildt gällde hans censurstadga alla disputationer af politiskt innehåll, ty denne canceller grep med uppriktig glädje hvarje tillfälle att i politiken få uppträda som professor för professorer. Han undertryckte 1758 ej mindre än 3 disputationer, som redan granskats och godkänts af vederbörande decaner, och lät procancelleren Engeström inför consistorium uppläsa sin 34 foliosidor starka förkastelsedom, hvilken innehåller förträffliga bidrag till kännedomen af hans och hans partis åsigter om den svenska statsrätten. Hans egna åsigter culminera i denna characteristiska sats: "för ingen nation är lättare att skrifva jus publicum än den svenska, ty följer man blott stricte jus naturæ, så beskrifver man med detsamma jus publicum svecanum, emedan ännu aldrig något regeringsätt nogare följt naturens lag och rättigheter: på detta sättet har också auctorn af veckoskriften En ärlig svensk kallad beskrifvit det svenska jus publicum" [2]). — Inför ett sådant meningsförtryck läto de bäste männen sina röster tystna, och de hördes ej åter, förrän i det första

1) Kgl. resolution på presteståndets besvär 1747 $^{29}/_{7}$. K. B. 1749 $^{8}/_{12}$.
2) C. P. 1758 $^{16}/_{8}$.

jublet omkring Gustaf III:s thron. Sven Bring-Lagerbring, som var en af dem, hvilka måst se sina disputationer undertryckta af Palmstiernas maktord, skrifver 1766: "vore jag rik, reste jag utomlands och så tror jag att begärelsen tog mig att skrifva svenska jus publicum. Det skulle tvifvelsutan blifva ett herrligt verk med denna dedication: Dis manibus sacrum; vår tryckfrihet lär intet befrämja sådane ämnen" [1]).

Tryckfrihetsförordningen 1766 upphäfde ändtligen den allmänna censuren; den theologiska vid stiftstyrelserna samt faculteternas vid universiteten blef bestående [2]). Förgäfves sökte consistoriet 1777 utvidga denna till en censur öfver den från 1774 i universitetstaden utkommande tidningen Lunds Weckoblad genom åberopande af stadgandet i constitutionerna, att från academiska boktryckeriet ej finge utgifvas hvad som kunde vålla trätor eller skada corporationen. Då censur äfven genom 1774 års tryckfrihetsförordning var förbjuden, fick man nöja sig med en öfveruppsigt [3]).

Äfven de academiska festernas rhetoriska producter kunde träffas af efterräkningar. Så befallde t. ex. cancelleren Johan Gyllenborg, åberopande kgl. befallning, formlig undersökning af theologiæ adjuncten Bildsteins tal vid hertig Carls födelse 1748 "på grund af det allmänna ryktet om obetänksamma utlåtelser och otidigt deri vist kärlek och omsorg". Efter förhöret i Lund uppkallades talaren till Stockholm der det vidare skulle fortsättas. Händelsen föranledde ett beslut af con-

---

[1]) Sv. Bring-Lagerbring till Jacob v. Engeström 1766 $^{17}/_{12}$ hos Weibull Samlingar III, 7. De af Palmstierna, 1758 undertryckta disputationerna hade titlarne De formulis regiminis sviogothici, De licentia libertati adversa och De distinctione Majestatis in absolutam et limitatam, den sistnämnda af Lagerbring, den föregående af Nelander. Det stora hufvudfel, som han finner i dessa disputationer, är att de äro för konungska. Att man gjort undantag i fråga om undersåtarnes rätt att sätta sig upp emot den öfverhet, som kränker lagar, hvilka den bör hålla, anser han blotta dylika tänkesätt, "hvilka några vid Lunds universitet lära hysa", likaledes att tala om souveräniteten såsom en och odelbar, "då summum imperium i Svea rike ej är hos en utan hos flere", och att tala om majestas limitata, "då riksens ständer, de och ingen annan, ega väldet".

[2]) År 1780 under Celsii procancelleriat utöfvade den theologiska faculteten sin censurrätt af 1747 med afseende på disputationen Dubiola nonnulla rationis sibi relicti circa revelationem af Kölmark. Dess ventilering förbjöds. Ur philosophiska faculteten uppträdde emellertid Chr. Wollin till dess försvar. Denna sak upprörde länge och starkt det academiska consistoriet.

[3]) Mer än engång uppkallades utgifvaren, academiboktryckaren, inför procanceller och consistorium för att emottaga föreställningar. Han måste engång (C. P. 1779 $^{17}/_{3}$) lofva att ej trycka manuscripter, om hvilkas innehåll han ej sjelf trodde sig till att döma, förrän de blifvit af academiens rector genomsedda, consistorium lofvade deremot "att fournera honom med åtskilliga förråd i artiga ämnen, genom hvilkas befordran till trycket Lunds Weckoblad kunde blifva förvandladt till lärdare och vårt tidehvarf samt academien mera hedrande tidningar". En annan gång (C. P. 1788 $^{30}/_{8}$) förband han sig inför consistorium att ej låta införa blotta rykten och politiska berättelser, ännu mindre dervid bifoga sina egna reflexioner.

sistorium att för framtiden inga orationer finge hållas utan föregående censur af rector, från hvilket förbud dock consistoriets medlemmar undantogo sig sjelfva [1]). Cancelleren Palmstierna tog sig af festen öfver prinsessan Sophia Albertinas födelse anledning att allvarligen varna för alltför konungska ord. I de latinska verserna hade nämligen influtit uttrycken: princeps hæreditaria: helt prosaiskt visar han poeten, huru stridande emot valacten 1743 detta uttryck är, och inskärper hos consistoriet ännu engång nödvändigheten att rätt föredraga "Svea rikes regeringsätt och dess hufvudmaximer" [2]).

Det var naturligt att i en tid, full af fraser och ordståt, ceremoniös och förkonstlad, de rhetoriska festerna skulle stå högt i flor. Aldrig hafva de väl heller varit på engång mera talrika och mera tomma på innehåll än under frihetstiden. Att man uthärdat dem kan billigt förvåna en efterverld, men tidsandan bar dem uppe och — det får äfven tagas med i räkningen — de gåfvo ett tillfälle att midt under terminen hålla ferie. Fyra festdagar med fyra tal var merendels regel. När vid Fredrik I:s död blott två talare tolkade sorgen, föreföll det nästan som ett tecken till bristande deltagande. Helt annorlunda var den rhetoriska tillbedjan, som egnades den uppgående solen, konung Adolf Fredrik. Hans och Lovisa Ulricas kröning sysselsatte ej mindre än tolf festtalare under loppet af åtta dagar. Och ändock hade man ännu ord öfver för att straxt efter fira konungens återkomst från eriksgatan till Finnland! Det kungliga husets tillväxt gaf alltjemt nya festämnen, ty konungskheten i tal och i vers har aldrig varit större än den tid, då majestätet kränktes ända in i sin husfaderliga myndighet. Denna anda culminerade vid de personliga besöken af konungahuset. Med hvad ståt och orationer emottogs ej Adolf Fredrik vid

[1]) C. B. 1753 $^{8}/_{11}$.

[2]) Bildsteins tal hölls 1748 $^{11}/_{10}$ och var det andra af de 4 tal, med hvilka i Lund hertig Carls födelse helsades. Det hade väckt så mycket större uppmärksamhet som det hållits på svenska inför en vidsträckt åhörarekrets. Erkebiskop Henrik Benzelius, då ännu procanceller i Lund, var den som presiderade vid förhöret; anteckningar dervid förda, visa hvilken småaktig inqvisitorisk anda, som bemäktigat sig sinnena. Dr Bildstein anmodades t. ex. förklara, "hvad han menat med ett gammaldags svenskt hjerta"? "Hvad partier han menat under Hannæ och Peninnæ namn"? etc. De ord, som isynnerhet lades honom till last, voro att han talat om "ett parti, som låtsat vara karl för sin hatt, men ändå talat i nattmössan", och att "partiers fåfänga förslag skola i det stora himmelska cancelliet revideras". Han frågades hvad han menat med "en hjelte, som skulle befria de svenske" och dermed, "att han förespått prins Carl en krona", hvartill han svarade, att det blifvit honom sagdt i en dröm. Genom cancellirättens dom 1749 $^{21}/_{2}$ slapp han från saken med en allvarsam varning, sedan han mildrat de använda uttrycken. Dock förbjöds han på det strängaste att någonsin åtaga sig en academisk oration och att i predikningar anspela på statssaker.

sitt besök som kronprins 1744 och som konung 1754! Vid förra tillfället hade man på Carolinum rest en thron under guldbroderad himmel, inför hvilken pedellerna nedlade de annars så oundgängliga silfverspirorna, medan rector orerade. Ännu vid tullen höllo rector och procanceller orationer. Vid besöket 1754, då drottning Lovisa Ulrica följde sin gemål, utfördes inför kungaparet en academisk disputation på svenska under Sven Bring-Lagerbrings præsidium öfver ämnet: Anmärkningar om äldre och yngre tiders förmån. Kronprinsen Gustafs besök 1766 var också en af tidens stora händelser. Consistoriet hade ej sjelf vågat afgöra med hvad ceremonier allt skulle försiggå; det hade derföre vändt sig till procancelleren, och han i sin ordning ville ej heller bära ansvaret, utan vände sig till cancelleren, som gaf slutliga förhållningsorder. Procancelleren måste möta vid Skånes gräns för att betyga fägnaden öfver den heder och lycka, som genom kronprinsens närvaro tillskyndades provinsen, magistrat och presterskap möta vid universitetsstadens tull, consistorium och academistat vid Lundagård. I det smyckade Carolinum, der Sven Bring-Lagerbring höll sitt characteristiska tal på svenska öfver universitetets öden under första århundradet af dess tillvaro, skulle ändtligen så ställas, att ingen finge sitta på samma sida som kronprinsen eller midt öfver honom på andra sidan.

Den stora festligheten framför andra var dock under detta tidskifte den första secularfesten 1768. Den firades i juni och varade sex dagar, af hvilka de fyra egnades åt doctorspromotioner inom alla faculteterna och de fem slötos med baler. Hufvudfesten firades första dagen med processioner, gudstjenst, orationer, musik och kanonader: domkyrkans högchor var festplatsen. Men denna jubelfest bar en local och provinciel prägel: allt röjde, att Lund ännu var en högskola mera för Skåne än för Sverige och inom Skandinavien.

Med tidens benägenhet för ceremoni, pomp och ståt gaf man gerna åt hvarje offentlig act en festlig prägel. När t. ex. trohetsed svors åt Adolf Fredrik hade man pukor och trumpeter i beredskap för att göra hvarje flocks lefverop för konungen rätt imponerande. När trohetsed aflades till Gustaf III, inleddes acten med samma högtidligheter som vid jubelfesten 1768: kanonskott, musik, trumpetskall och pukeslag från observatorietornet.

Festligheter af mera tillfällig natur, som under denna tid i följd af hög befallning upphörde, voro de öfliga gästabuden vid rectorsom-

byten och professorsinstallationer. Cancelleren Löwenhielm 1765 befallde de förras, Falkenberg 1787 de sednares inställande.

Föga är om exercitierna att säga. De fortgingo såsom tillförne och efteråt. En ny art kom till, då universitetets musicaliska capell inrättades. Det äldre mera privata capellet under professor Estenbergs ledning var redan upphördt på 1740-talet, då det nya, som ännu eger bestånd, under Johan Gyllenborgs cancelleriat instiftades [1]). Det förseddes 1750 med särskilda stipendier, och 1755 erhöll capellmästaren sin instruction. För att uppmuntra till inträde i capellet erbjödo äfven professorerna sina privata collegier gratis åt capellister. Man lade i början så stor vigt vid denna inrättning, att en professor, som kallat hela capellet onödigt, af cancelleren fick varning för sitt yttrande. Det intresse man dervid förband var ej så mycket musicalisk undervisning i allmänhet, som förhöjandet af de academiska festernas glans. Ty vid alla högtidligheter användes capellet. Särskildt fick capellmästaren anvisning att fästa sådane studenter vid detsamma, som voro tjenliga att blåsa valdthorn och trumpet, "emedan academiens heder och anständighet fordrar sådant vid musiquens uppförande på Caroli dag" [2]).

De uppblomstrande naturvetenskaperna kräfde nya institutioner. Så erhöll univarsitetet under detta tidskifte en botanisk trädgård i den gamla på norra sidan om universitetshuset belägna trädgården, vid hvilken en lönt trädgårdsmästare 1745 anställdes. Planen till denna utkastades 1745 af Hårleman, som 1742 uppgjort planen till Linnés botaniska trädgård i Upsala, och stadfästades 1748; 1751 erhölls ett orangeri genom gåfva af grefvinnan Chr. Piper, som då skänkte Stureforsorangeriet till universitetet. Trädgården omgafs 1747—49 med stenmurar. Orangerihuset uppfördes 1750, men blef först långt sednare fullt färdigt. Det hela var en anläggning i små proportioner, men ej utan smak i tidens franska stil. Under Löwenhielms cancelleriat inrättades ett chemiskt laboratorium i den fordna domkyrkoladan. Småningom uppkom genom Schenmarks ansträngningar en begynnelse till

[1]) C. B. 1746 $^{12}/_{1}$. Sven Bring-Lagerbring, sjelf musicus, var dess förste inspector.

[2]) C. P. 1766 $^{22}/_{1}$. Det academiska capellet bestod, när det uppträdde vid högtidliga tillfällen, utom af dessa instrument och de denna tid oumbärliga pukorna af 1 clavecin, 4 till 6 violiner, 2 flöjter, 1 altviol och 2 violonceller. Den gamla clavecinen aflöstes emellertid 1779 af en "ny och hittills okänd, som kallas spinette angloise eller fortepiano". Detta nya instrument prisades högt i consistorium. Skulle det någon gång vara utomordentligt högtidligt, tillkallades musicanter af yrket, som spelte hautbois och fagott, hvilka instrument ungdomen ej gerna ville lära, ej ens vid lockelsen fördubblade stipendier. C. P. 1779 $^{9}/_{11}$.

en astronomisk institution. Den enda medicinska institutionen hade hittils varit den anatomiska. Denna erhöll ny och bättre local i det under Johan Gyllenborgs cancelleriat uppförda botaniska institutionshuset och kom till större betydelse, då vid samma tid privilegiernas stadganden om införandet af delinqventers döda kroppar bragtes till utförande. Från 1738 är att datera den första tanken på inrättandet af ett lazarett, som kunde tjena universitetet till clinik. Nödiga medel till utförandet brusto emellertid. Tomt inköptes visserligen under Johan Gyllenborgs cancelleriat, och under Palmstiernas anslogs Hunnerupsmarken [1]) till den blifvande sjukinrättningen, men först under Löwenhielms kom den till stånd. Då Skåne var för aflägset från hufvudstaden för att ha gagn af rikets enda dit förlagda lazarett, förmådde landshöfding Adlerfelt 1766 sammankallade deputerade af stånden att här grunda ett dylikt, och på hans föreställningar lemnade universitetet sitt för ändamålet samlade capital 3000 dr samt årliga arrendet af Hunnerupsmarken till den nya inrättningen med vilkor, att den skulle förläggas till Lund och tjena universitetet som clinik. Tomt skänktes äfven af universitetet. I sammanhang med lazarettet upprättades äfven ett barnbördshus. K. Stobæus d. y. var den som 1784 dertill gaf förslag, sedan han året förut utnämts till professor i obstetrik. Denna clinik tyckes ha kommit i gång 1786. Ramlösa helsobrunn tjenade äfven sedan 1759, då Rosén-Rosenblad med cancellerens tillstånd åtagit sig brunnsintendenturen, till ett slags clinik: det ålades honom att der föra journal öfver cliniska observationer.

De äldre institutionernas utveckling var ej stor under detta tidskifte. Mest genom gåfvor tillväxte bibliotheket; isynnerhet canc. Falkenberg utmärkte sig genom frikostiga skänker af inalles 1100 volymer. 1749 träffades den bestämmelse, att bibliotheket tvenne gånger i veckan skulle stå öppet äfven för den studerande ungdomen [2]). De historiska samlingarne utvidgades med ett myntcabinett, hvartill grunden lades 1745, då K. Stobæi samling förvärfvades; äfven detta tillväxte mest genom cancellerernas gåfvor. Lagerbring inlade stor förtjenst om myntcabinettet.

---

[1]) Hunnerupsmarken var ursprungligen en enskild donation för fattiga, stiftad af kaniken Vesel Pallesen i 16:de seklet, hvilken länge disponerats af hans arfvingar, slägten Bagger, men som 1702 genom dess öfverlåtelse kommit under universitetets förvaltning.

[2]) C. P. 1749 $^{16}/_{5}$.

De af Kilian Stobæus grundlagda naturaliesamlingarne förökades icke synnerligt. En och annan gåfva inflöt, äfven af lefvande djur, hvilka då underhöllos på offentlig bekostnad [1]).

Först 1783 erhöll universitetet en ordnad bokhandel [2]). Dessförinnan hade man måst nöja sig med danske bokförare, som stundom kommo öfver Sundet; äfven hade en tid på 1750-talet Salvius i Stockholm haft commissionär i Lund: det var den första svenska bokhandel i södra Sverige. När denna upphörde, sökte cancelleren Löwenhielm 1765 afhjelpa trångmålet på det sätt, att han befallde consistoriets medlemmar uppsätta förteckning på de nödigaste compendier i hvarje vetenskap, hvilka han genom cancellersecreteraren ville låta införskrifva. 1769 ville consistorium annonsera i tyska tidningar efter en bokförare, men canc. Hjärne fann detta betänkligt, "enär utländingen gerna drager bort igen, när han förtjent penningar, och på detta sätt det allmänna tager skada" [3]).

Det academiska boktryckeriet kom på en bättre fot än tillförne, när 1746 $^{25}/_{2}$ fullmakt och privilegium å detsamma gafs åt den inflyttade boktryckaren Berling från Danmark. Privilegiet innebar tillika ett monopol på boktryckeri inom Skåne och Halland.

Med äkta skråmessig privelegiianda i tidens stil sökte consistorium och canceller att upprätthålla detta monopol för sin boktryckare, hvarmed de ansågo en heder och förmån vara universitetet beredd. Derigenom kom man äfven i delo med grannstaden Malmö, som ifrigt sökte åter upprätta det boktryckeri, som funnits der under reformationsperioden. 1757, 1762, 1769 remitterades Malmös vid riksdagarne framställda anhållan till consistoriet, men det upprätthöll alltjemt sin boktryckares monopol [4]).

---

[1]) Ett cancellersbref af Melker Falkenberg handlar uteslutande om en till universitetet skänkt markatta och anvisar åt henne enligt rectors och consistoriets hemställan "i likhet med hvad för den som academien förut eger bestås, en summa af två riksdaler och trettiotvå skillingar species till årligt underhåll". C. B. 1773.

[2]) A. J. Retzius och efter honom Joh. Lundblad sökte under sin lönlösa professorstid försörja sig med bokhandel. Lundblad erhöll 1788 $^{15}/_{12}$ 15 års monopol på bokhandel i Lund; på 5 mils afstånd fick ingen häri göra intrång.

[3]) C. B. 1769 $^{5}/_{1}$.

[4]) K. B. 1786 $^{16}/_{3}$ gaf först åt professor Johan Lundblad tillstånd att anlägga ett boktryckeri i Malmö, "då sådant ej kunde beviljas honom i Lund". Genom K. B. 1788 $^{15}/_{12}$ erhöll han emellertid rättighet att flytta sitt privilegium till Lund mot det af honom sjelf utfästa vilkoret att lemna 25 ducater årligen till ett pris i svenska academien, det s. k. Lundbladska.

Studentantalet var under detta tidskifte i sjunkande. De första åren af Löwenhielms cancelleriat hade det nått sin lägsta punkt. Höstterminen 1763 utgjorde antalet 193, höstterminen 1764 endast 184. Skåningarne och blekingsborna utgjorde i så hög grad den öfvervägande mängden att endast 43 från öfriga landskap denna termin studerade i Lund. Af hela antalet voro 29 under 15 år. Någon gång inskrefvos äfven under denna tid studenter i vaggan [1]). Till börden var det stora antalet prestsöner; nämde termin t. ex. 117 af 184 [2]). Adelns söner kommo mindre talrikt än förr till universitetet, helst sedan cadettskolan i Carlskrona 1756 blifvit stiftad. Universitetet betraktades företrädesvis såsom en prestskola; också studerade det stora flertalet theologi. I ett betänkande af theologiska faculteten från 1779 uppgifvas två tredjedelar af hela antalet vara theologiæ studerande; theologisk preliminärexamen gjorde, att nästan alla måste passera genom theologiska faculteten.

Om föregående tidskifte hade det hetat, att det var den tid, "då man slogs bra och läste bra"; om denna torde knappt det sednare kunna sägas, men visserligen tyckes det, som om det förra gällt åtminstone under dess början. Det t. ex. berättades och troddes öfver hela landet 1746, att de göteborgska och skånska nationerna formligen utmanat hvarandra till fejd på Lundagård först med käppar och sedan, då den besegrade parten fordrade revanche, med skarpa skott. Det förtäljdes cancelleren af konungens egen mun, och han skyndade att af consistoriet infordra upplysning [3]). Så illa var det väl icke som det troddes, men ryktena äro ibland äfven characteriserande. I protocollen förekomma öfver nog af uppträden. Längre fram ser man föga till dylika, vare sig att verkligen sederna mildrats eller också, hvad man af ett och annat skulle kunna misstänka, ej så mycket derom upptogs i protocollen af fruktan för granskningen i secreta utskottets protocollsdeputation. 1760 finner man dock af nöden att förstärka vakten från 6 till 12 och 1763 discuteras engång frågan om hvad som bör göras för att hämma allt det oväsen, som föres nattetid: man besluter utsätta en belöning af 20 dr för angifvaren. 1765 var ett oroligt år. Rector

[1]) Professorerna Bildstein och Munck, rectorer 1760 och 1781, läto inskrifva sina dessa år födde söner.

[2]) R. A. De ännu öfliga statistiska tabellerna infördes vid denna tid på professor And. Berchs förslag. Canc.-Collegii Bref 1761 $^{30}/_{6}$. Palmstierna hade 1756 $^{13}/_{7}$ befallt catalogs upprättande.

[3]) C. B. 1746 $^{9}/_{12}$.

professor Wollin hade i sitt första program emot vanligt bruk sammankallat studenterne till consistorierummet för att der anteckna, hvilka föreläsningar de under terminen begagnade. Denna nyhet sårade sjelfständighetskänslan. Rectors program blef nedrifvet och ett annat uppsatt, hvari under mycket tal om tyranni och sjelftagen myndighet, de förklarades för cujoner, som lydde en sådan befallning: ingen student vore skyldig att redogöra för sina lectioner; det strede emot den ädla frihet, hvarom constitutionerna försäkrade. När rector svarat med ett nytt program, hvari förekom uttrycket "vanartiga barn", bröt stormen lös. Ungdomen höll möte i närheten af Lundagård under larm och skri, och staden Lund utstod en natt full af oro och förskräckelse. Rector lät sig emellertid ej böja. Långa ransakningar följde. Men jäsningen i sinnena blef qvar, och consistorium måste vid vårmarknadernas begynnelse stadga, att ingen student finge visa sig ute med stör eller pisk i hand och ej heller flere uppträda i sällskap under straff att förklaras ovärdige att tillhöra studerande nation. När cancelleren längre fram förfrågade sig, huru med saken aflupit, svarade consistorium, att de mest oroliga genom den arrest de under ransakningen den hårda årstiden utstått, kunde anses ha undergått disciplinam academicam, d. v. s. de hade fått sitt straff i förväg. Derföre hade man låtit det stanna vid allvarsamma föreställningar.

Om nu också protocollen kanske ej berätta allt, visst är emellertid, att inemot Gustaf III:s tid och under densamma en större bildning och förfining i det yttre lifvets förhållanden fick inträde i studentverlden. Det är mera undantagsvis, som magistraten inkommer med klagomål öfver förfång mot borgerskapet, såsom vårterminen 1774, då det klagas, att studenterne med dragna sablar huggit i fönster och dörrar och under oqvädinsord utfordrat borgare, eller såsom höstterminen samma år, då det blifvit mode att kasta raketer ej blott i fria luften öfver de halmtäckta husen, utan in genom dörren i borgarens dagligstuga [1]). Arrestrummet under fäktsalen, den gamla proban, kom nästan ur bruk, så att det en tid kunde begagnas till kalkbod, och academivakten, för hvilken cancelleren fann onödigt att låta upprätta en särskild corps de garde, som det begärdes, kunde fredligt sysselsättas med att tillse att inga svincreatur

[1]) En octoberqväll kom en dylik svärmare objuden in i ett festligt lag "och flög en stund omkring i huset, innan man kunde taga fatt på honom"; i hack och häl efter raketen följde en prygel. Consistoriet skyndade att låta en åtvarning utgå till nationerna mot slika kitsligheter. C. P. 1774 $^{12}/_{10}$.

eller andra djur fritt passerade in genom portarne till Lundagård [1]). Att den eviga fejden med handtverksgesällerna fortfor, faller emellertid af sig sjelf, men consistoriet ansåg dessa för de angripande och ingick så väl till Göta hofrätt som till cancelleren med anhållan, att spöstraff i slika fall måtte användas, "helst utan ett slikt straff de studerande näppeligen kunna vänta sig fred för dem" [2]).

Den fordna enkelheten och tarflighet i lefnadsättet började äfven vika för så mycken förfining, som de i allmänhet mycket inskränkta förhållandena kunde medgifva. 1744, vid Adolf Fredriks första besök, var ännu tarfligheten i klädedrägt så stor, att consistoriet helt bekymradt öfverlade om ungdomens eqvipering vid det högtidliga tillfället. Det fann emellertid rådligast att ej vidtaga några särskilda åtgärder, så medellösa som de flesta voro. Och 1748, då en stadga mot yppighet och missbruk i klädedrägt ankom, anmärkte consistoriet att det intet dylikt förmärkt. Man kom till universitetet i de provinciella drägterna och fortfor att bära dem der. Det var ännu skinnbyxornas, vadmalsrockens och fårpelsens tid. — Men längre fram växte omsorgen om det yttre. Det talas nu om manschetter och krås, halsdukar med spännen och framför allt om hårklädselns prydnader: band i nacken, pung, pisk och puder, ja, äfven till studenten nådde perukens tid. Med ifver grep man om förslaget till den gemensamma nationaldrägten i Gustaf III:s dagar. 1775 klagar en professor, att tidens ungdom uppoffrade större delen af dagen endast till "lifvets förplägning, sinnets förnöjelse och kroppens prydning". "Jam miseriæ et rusticitatis est velle qvantum satis est" heter det [3]). Men man behöfver ej derföre tro, att lyxen blef så ofantligt stor: de knappa tillgångarne satte gränsen, och vadmalsrocken och skinnbyxorna försvunno ej helt och hållet.

Den gamla tidens sällskapsdryck hade varit ölet. Nu kom thé och caffe till [4]). "För 20 till 30 år sedan", säger Trozelius 1775, "skyndade man sig efter måltiden till föreläsningen; nu vill deremot ungdomen af det förmögnare slaget gerna qvarblifva hos sin s. k. tractör tils den druckit caffe och spelt sitt parti l'hombre, då ock öfverläggning

---

[1]) C. P. 1778 $^{11}/_{11}$.

[2]) C. P. 1779 $^{20}/_{12}$, 1780 $^{22}/_{11}$. Hofrätten vägrade, och cancelleren trodde, att K. M:t ogerna vidtoge någon författning derom.

[3]) Trozelius 1775 $^{29}/_{6}$.

[4]) Tractören Helm begärde 1749 tillstånd att få sälja caffe och thé, "hvilka drycker så många af hans spisgäster ändteligen af honom fordra". Det tilläts mot erläggande af stadgad afgift för caffehus. C. P. 1749 $^{4}/_{7}$.

torde ske om någon ro i aftonstunden uti en liten bål punsch eller bischoff". Men man får ej häraf draga en allmännare slutsats. Tvärtom tilläto ej de flestes vilkor så stor yppighet i lefnadsättet. De lefde vid universitetet såsom Ödman i sina Hågkomster skildrar Vexiödjeknarnes lif; de gingo ej till tractören, utan till den hemifrån medförda matsäcken. Lagerbring säger 1774, att de flesta studenter äro i så svaga omständigheter, att de ej kunna uppehålla sig vid universitetet hela terminen, hvarföre föreläsningarne i början och i slutet hållas mest för tomma väggar: de som hade stipendier voro nästan de enda som kunde hållas qvar från början till slut [1]). Under sådane omständigheter togs lärarnes godhet ofta i anspråk. En lärjunge från denna tid lemnar Lund professorer det tacksamma vitsord, att de liksom täflade att göra godt; han säger, att han kände mer än 40 studenter, som hos dem hade ordentliga kostdagar året igenom, en sedvana, som var alldeles okänd vid Upsala universitet [2]). Den sedvanan höll sig här in i början af detta århundrade.

Hvad som ej undergick någon förändring var bostäderna. De voro mest de samma och lika tarfliga. Somliga af de gamla professorsgårdarne hade ännu ett stort antal studentkamrar; så t. ex. den Stobæiska ej mindre än 20. Om deras utrustning heter det på ett ställe: "uti studentekamrar böra vara ett bord, två stolar och ett sängställe". Men mångenstädes bodde två och flere i rummet. Mera sällan brukades hel inackordering i en familj; man hade inrättat sig på ungefär samma sätt, som våra dagars studenter.

Denna ungdoms studielif var i allmänhet enformigt och mechaniskt. Studierna drefvos mest genom åhörande af föreläsningar, — offentliga, privata och privatissima, — och inlärande af collegiihäftena, hvartill kom den undervisning, hvilken af disputationsväsendet och öfningarne kunde hemtas. Åt föreläsningarne och anteckningarne voro de 4 dagarne i veckan egnade, åt repetitioner, disputationer och öfningar onsdagarne och lördagarne; ur denna synpunkt försvarade consistoriet äfven de många feriedagarne. Utom classisk literatur lästes i allmänhet icke många böcker och framför allt icke många af de samtida [3]).

---

[1]) C. P. 1774 $^{30}/_{4}$.

[2]) Nyrén, Characterskildringar, 100.

[3]) Om Lunds literaturförbindelse med det öfriga Sverige har man Lagerbrings ord: det är lättare att bekomma en bok från Paris och London än från Stockholm. Bref från Sven Bring-Lagerbring till C. C. Gjörvell anf. st.

Detta gäller om det stora flertalet studenter, som skyndande att så fort som möjligt bli inskrifna i något verk eller komma i kyrkans tjenst för att räkna tjenstår och meriter, blott uppehöllo sig en termin eller ett par vid universitetet. En del af studenterne utgjordes också af ynglingar, som anländt till universitetet vid så unga år, att de förde informatorerna med sig, hvilka anlitades som antecknare vid föreläsningen [1]). För deras skull var det som från midten af århundradet de offentliga föreläsningarne nedsjönko till det rent elementära, medan högre undervisning meddelades åt det verkligen kunskapssökande fåtalet privatim och privatissime.

Bland denna tids studenter möter oss dock en Thomas Thorild, som uppfylld af samtidens stora idéer, redan under studentåren i Lund följer rörelserna i dess andliga lif. Huru ofta har ej han som en rikt begåfvad yngling, i hvilken revolutionstidens jättekraft jäste, brinnande för Montesquieus samhällsidealer eller svärmande med Rousseau, lycklig ännu lustvandrat på Helgonbacken, innan sjelfkärlekens frestelser kommit för starka eller striden med motståndarne, "de svenske Voltairianerna", förvildat hans sinne!

Och ännu mera enformiga voro det yttre lifvets förhållanden, inom hvilka under frihetstiden denna ungdom dväljdes i den "lärdomens öcken", den "porto franco för nunnor och grälar", som Thorild kallar Lund. För allt fans begränsning, föreskrifter och former i denna formernas tid. Kamratskapet var begränsadt inom nationernas krets, der de gamla häfdvunna förhållandena orubbadt fortlefde [2]), äfven den gamla osämjan.

---

[1]) I ännu högre grad var detta fallet i Upsala, der antalet af minderårige uppskattades till omkring 200. Consistorii betänkande om informationsverket 1768.

[2]) Af de studerande nationerna voro under hela detta tidskifte de skånska och blekingska, i hvilken nordskåningarne i allmänhet ingingo, de största. Fråga om den skånska nationens ytterligare delning uppkom i början af 1750-talet: presterskapets riksdagsfullmäktige från Skåne lade sig deri och understödde saken hos cancellersembetet. Consistorium, inspector och procanceller afstyrkte emellertid. Orsaken till den af nationens egna medlemmar föreslagna delningen hade varit det split, som uppkommit 1749 då genom ett kgl. bref $^{22}/_{8}$ nationens curator adjuncten Rubenius blifvit afsatt, derföre att han ansetts vilja göra de enskilda conditionerna i Skåne till ett monopol för skåningarne. Sinnena hade häraf kommit i en sådan jäsning, att nationens inspector, professor Harmens, Rubenii vedersakare, engång lät till consistorii protocoll anteckna, att han uteblifvit från en session, "derföre att han icke fördristat sig att gå ut och ställa sig i äfventyr, sedan det blifvit mörkt, för den allmänna osäkerhet, som varit i 6 veckors tid". C. P. 1749 $^{14}/_{11}$. Stämningen mellan nationerna var den tiden sådan, att K. M:t måste befalla consistoriet tillkännagifva, att alla utan afseende på landsmanskap skulle bli understödda med conditioner och stipendier. K. B. 1749 $^{22}/_{8}$. Consistoriet fruktade, att de s. k. uppländska nationerna skulle försvinna från universitetet,

Sjelfva förströelserna hade man sökt regelbinda och inskränka inom reglementerade former. Man hade förbjudit skådespel och offentliga föreställningar i universitetsstaden [1]; man begärde, att ungdomen skulle nöja sig med förströelserna under academidansmästarens, fäktmästarens och capellmästarens uppsigt; de af häfden helgade academiska festerna med deras enformiga oratoriska pomp, vid hvilka — vanligen sista festdagen — någon student gerna också fick uppträda, betraktades som höjdpunkten af studentlifvets "utile dulci". Men från 1780-talet börjar en ny anda att tränga fram. Den gamla academigården, på hvilken den nuvarande benämningen Lundagård småningom öfverfördes från universitetshuset, inbjöd nu, muromgifven och planterad, ungdomen till sig, och den började att betraktas såsom en alla studenters gemensamma egendom och samlingsplats. Äfven på egen hand kunde ungdomen försöka fira en academisk fest [2]. I trots af alla exercitiemästares protester samlade sig ungdomen på danssal och capellsal till nöjen äfven utan uppsigt. Det börjar nu äfven talas om assembléer och andra "dansepiqueniquer" [3]. Till och med Thalia fick åter hålla intåg i Musernas stad, då Gustaf III 1778 gaf den Seuerlingska truppen tillstånd att uppföra svenska skådespel, "sinnrika comedier, som innefatta mycken moral och nytta" [4]. — I det isolerade, inom nationssamfunden slutna lifvet hade liksom en första bresche blifvit skjuten.

De enskilda stipendiernas antal växte under detta tidskifte. Under hela den föregående tiden hade ej mera än 5 blifvit stiftade; mer än dubbelt antal tillkom under denna tid. De kungliga stipendierna förlorade i värde genom myntets fallande; antalet minskades, när några

---

och det talades om att söka utverka tvångsbud för studenter från de under Göta hofrätt lydande landskapen att studera i Lund. Under detta tidskifte sammansmälte Vestgöta, Östgöta och Kalmar nationer till en enda under namn af den Götiska. Samtliga nationer utgjorde sålunda endast 5.

[1]) K. B. 1759 $^{23}/_{1}$. K. B. 1760 $^{3}/_{3}$ medgaf dock svenska skådespel vid promotion och marknad.

[2]) Exemplet gaf kanske skalden Lidner genom den anhållan han gjorde hos consistoriet att få hålla en oration på svensk vers, "viljandes dertill bestå all omkostnad, med förbehåll likväl, att academiska capellet får göra biträde med musikens uppförande och att öfversta cathedren lemnas åt talaren". Consistoriet gaf tillstånd, men anvisade honom att åtnöja sig med nedra cathedren såsom ograduerad C. P. 1775 $^{15}/_{2}$. En ode vid promotionen 1775 är af Lidner.

[3]) C. B. 1787 $^{17}/_{11}$. De sednare, eller formliga baler, förbjödos under lästerminerna; de förra tillätos, dock beslöt consistoriet, att endast tvenne, en i midten och en i slutet af terminen, finge hållas, båda slutande kl. 10. Den första majfest i universitetsstaden, som finnes omtalad i handlingarne, är den af år 1786.

[4]) K. B. 1778 $^{15}/_{9}$ Vilkoret var att skådespelen ej begynte förrän studietimmarne slutat. Consistoriet beslöt, att "originalresolutionen borde uppvisas för rector": så otrolig tyckte det saken vara.

förbehöllos capellet. Då cancelleren Löwenhielm bemärkte, att stipendiespannmål låg till grund för löner, anade han att medel funnos, som ej användes till sitt ursprungliga ändamål, och begärde upprepade gånger consistoriets förklaring öfver sakens beskaffenhet [1]). Men hvarken det af inspectores ærarii och räntmästaren gifna utlåtandet eller förklaringarne vid dess återremitterande gåfvo fullkomligt ljus i saken.

Exempel saknas ej helt och hållet på riksens ständers inblandning äfven i stipendietillsättningar. Så blef candidaten Helsingius anbefalld till stipendium vid något af universiteten "i anseende till dess vid 1741 års riksdag utståndne oskyldiga lidande". Lunds consistorium förklarade, att universitetet då för tillfället ej hade något stipendium ledigt. Den för högmålsbrott afrättade häradshöfding Wijkmans son nedsändes 1751 för att genom stipendium under professors uppsigt uppfostras. Adjuncten E. Bring anbefalldes 1761 till något understöd, — ty ännu fortfor den yngre lärarepersonalen att ha sin del af stipendierna. Det gifves äfven exempel på att studenter, som ansågo sig ha lidit orätt i fråga om stipendier, vände sig med sina klagomål till riksens ständer [2]).

De svenska universiteten ha på det hela taget intill förra hälften af det 19:de århundradet framskridit vid sidan af hvarandra ungefär som tvänne paralella linjer: riktningen har varit densamma, men ett egentligt närmande kan ej urskiljas. Det största steg dertill, som ännu tagits, var det utbyte af academisk literatur lärarne emellan, hvilket kom till stånd under detta tidskifte, sedan Upsala och Åbo inbjudit Lund dertill [3]). Så vidt möjligt sträfvade man emellertid att genomföra likformighet i inrättningar; mer än engång erhöll Lunds canceller befallning att rätta sig efter den praxis, som följdes i Upsala [4]).

Tillåtelsen att liksom i Upsala få för universitetets räkning hålla lärda tidningar beredde ökadt tillfälle att följa med främmande academisk literatur [5]). Knappt hade väl literaturförbindelsen med Tysk-

---

[1]) C. B. 1762 $^{5}/_{7}$, $^{4}/_{10}$.

[2]) C. P. 1771 $^{15}/_{8}$. Stud. Rothman begär testimonium paupertatis för att chartefritt kunna inlemna till riksens ständer supplique om återfående af stipendium Trollorum, som honom fråntagits.

[3]) C. B. 1747 $^{24}/_{3}$.

[4]) Så t. ex. i fråga om tillsättandet af tjenster vid bibliotheket, en sak, som förlades till cancellersembetet. K. B. 1745 $^{24}/_{4}$; och i fråga om bokauctionsprivilegiet. K. B. 1746 $^{19}/_{8}$.

[5]) C. B. 1749 $^{21}/_{2}$. Dock bestods ännu ej mera än 3 lärda tidskrifter: Götting.-Zeitungen, Mercure historique et politique samt Europäische Fama. 1777 kommo härtill Upsalas och Åbos lärda tidningar jemte Gjörvells; det beslöts, att tidskrifterna skulle utläggas på consistoriebordet; ett vite af 10 dr utsattes för den som borttoge dem, hvaröfver rector hade att vaka. C. P. 1777 $^{9}/_{1}$.

land varit lifligare än under det 18:de århundradet. Dähnert i Greifswald och jemte honom Schlözer, Nettelbladt och Arckenholtz bragte kunskap om Sveriges literatur till de tyske lärde. Svensk literatur hade ännu, som man ser af prenumerantförteckningarne t. ex. å Dalins historiska verk i öfversättning af Dähnert, en marknad i Östersjöprovinserna och Pommern, och svenske lärdes disputationer såsom K. Stobæi och Henrik Benzelii kunde omtryckas i Tyskland. Förbindelsen mellan de svenska och tyska universiteten, framför allt mellan Lund och Greifswald, blef också under detta tidskifte lifligare än tillförne. Greifswald var ju på visst sätt ett svenskt universitet, och mer än en af dess lärare var af svensk nationalitet; der förelästes sedan 1757 liksom vid de andra svenska universiteten Sveriges grundlagar. Men förhållandet blef ej vänligt i samma mån som bekantskapen blef närmare. Tvärtom uppväxte det bittraste yrkessplit de båda universiteten emellan. Lund blickade med blandadt förakt och förbittring ned på det tyska lärosätet, som utdelade lagerkransar utan allt afseende på kunskaper helt och hållet för penningar, ja utan att ens fordra att den bekrönte varit vid universitetet närvarande. Året 1750 promoverades i Greifswald ej mindre än 37 lundensare eller flera på ett år än Lund sjelf promoverat på tre. Det hände till och med att från Lund relegerade begagnade relegationstiden för att i Greifswald hemta lagern och återkomma som magistrar. Detta fann man dock för starkt, och saken anmältes för cancelleren, som utverkade ett kgl. bref, hvari stadgades, att samtliga, som i Greifswald eller vid andra utländska lärosäten erhållit sina lagerkransar, åter skulle undergå examen rigorosum vid universitetet, innan de finge vigas till kyrkans tjenst [1]. Cancelleren Palmstierna begärde consistorii utlåtande om medlen att hindra den studerande ungdomens resor öfver till Greifswald: consistorium föreslog, att ingen finge taga graden der, som ej också under tre års tid der studerat. Detta medel fann cancelleren ej kraftigt nog [2]. I cancelleren Löwenhielms tid 1763 kom saken ånyo före. Löwenhielm hade uppmanat till stränghet i urvalet af magistrar, och consistoriet hade svarat, att stränghet var omöjlig, så länge Greifswald fick utöfva sitt gamla tyska privilegium till de svenska universitetens förfång. Uni-

---

[1]) K. B. 1750 $^{9}/_{11}$. Presteståndet klagade emellertid vid följande riksdag öfver denna förordning och vann medståndens bifall; alltså upprefs stadgandet genom ett nytt kgl. bref 1752 $^{12}/_{8}$.

[2]) C. P. 1754 $^{10}/_{7}$.

versitetet hindrades deraf att utöfva sin pligt vid examina: stränghet skulle jaga alla till Greifswald. Löwenhielm utverkade då befallning till Greifswalds canceller grefve Löwen att ej tillåta promotion af andra infödda svenskar än dem, som aflagt samma lärdomsprof som fordrades vid de svenska universiteten [1]). Men Greifswald fann sig ej i denna inskränkning af gamla privilegier och anförde klagomål. Dock upprätthölls den kgl. befallningen, fastän den stod i strid med privilegierna, och den utsträcktes längre fram äfven till grader inom andra faculteter [2]).

De naturvetenskapliga studierna ökade behofvet af förbindelse med utlandet, och 1784 gafs åt A. J. Retzius portofrihet för hans utländska brefvexling [3]).

Under detta tidskifte är det som förbindelsen med Kjöbenhavn börjar blifva af betydelse för det vetenskapliga lifvet vid universitetet. De första exemplen på samverkan för vetenskapliga ändamål mellan svenska och danska vetenskapsmän äro de som gifvas af Langebek och N. Brocman [4]) samt af Sven Bring-Lagerbring och de samtida dansk-norska häfdaforskarne och samlarne. Brocman följde Langebek på hans stora forskningsresa 1752—54, och universitetet visade sitt intresse för denna genom att låta sin docent emot all praxis få fastän frånvarande behålla de stipendier han innehade [5]). Lagerbring stod i oafbruten literär förbindelse med Schöning, Suhm, Langebek och andra historiens idkare och vänner i Kjöbenhavn. Sednare delen af året 1770 tillbragte han i Kjöbenhavn och mottogs redan med en välvilja, som påminner om den, som en sednare tids skandinaviske lärde kunnat röna. Danske lärde begynte besöka Lund [6]). Suhm sände sina arbeten såsom gåfvor till universitetet: i en skrifvelse till detsamma beklagade han vid Sven Lagerbrings död dess och den nordiska häfdaforskningens förlust. Någongång hände väl också, att ungdom från Lund begaf sig öfver till Kjöbenhavn ej blott för mera tillfälliga besök, utan äfven för att idka studier; en dansk åtminstone, historikern Friedenreich, studerade någon tid i Lund. Det allmänna brödraskapet mellan universiteten gjorde, att ej blott inskrifning försiggick utan hinder, utan

[1]) K. B. 1764 $^{20}/_{3}$.
[2]) C. B. 1768 $^{20}/_{11}$.
[3]) C. B. 1784 $^{27}/_{3}$.
[4]) Se detta arbete II. Docenter i svensk och romersk rätt II.
[5]) Langebek uppvaktades vid sitt bröllop med ett latinskt qväde af Lundaskalden Corylander.
[6]) Bref från Sven Bring-Lagerbring Anf. st. III, 8—9. 19—20.

Lund tillerkände äfven åt det danska universitetets vitsord lika giltighet med sina egna [1]). Man var, förrän examensförordningar så strängt klafbundit förhållandena, i denna väg vida mera liberal än i sednare tider. Men föga liflig kunde de lundensiske universitetslärarnes förbindelse med Kjöbenhavn blifva, sedan den kgl. förordningen 1780 $^{17}/_{8}$ stadgat, att den civile embetsman med kgl. fullmakt, som utan kungligt tillstånd begåfve sig öfver riksgränsen och på utrikes ort öfver 5 dagar förblefve, blef sin tjenst förlustig, en förordning, som först 1824 blef mildrad.

Under detta tidskifte var det som den academiska jurisdictionens befogenhet genom kgl. brefvet 1750 $^{1}/_{3}$ utvidgades derhän, att consistoriet fick rätt att summario processu afdöma disciplinärmål med tillämpande af andra straff än enligt allmän lag.

Till riksdagen stod man alltjemt i samma förhållanden som förut. Man hade vanligen bönder och borgare från Skåne emot sig, prester och adel för sig. Man sökte med vanliga medel befästa sig i dessas ynnest: så sändes till de valde inom presterskapet alltjemt complimentsskrifvelser liksom i allmänhet till gynnare och vänner.

Ständernas secreta utskott hade dragit allt under sin uppsigt, äfven universiteten, hvilkas consistorieprotocoll regelmessigt vid hvarje riksdag underkastades granskning af dess protocollsdeputation. Denna granskning förde sina olägenheter med sig. Bland annat växte volymerna till en afskräckande digerhet under consistoriets bemödande att fria sig för anmärkningar. Vidare torde ett och annat ha uteslutits ur protocollen för att ej allt för mycket reta granskarnes anmärkningslust. Cancelleren Johan Gyllenborg varnar engång consistoriet alldeles öppet, att ej i de protocoll, som förelades riksdagen, intaga hvad som rörde universitetets economi: "sådant", säger han, "torde komma till hinder, emedan man då finner, att universitetet har öfvernog". Han låter framskymta rådet att då heldre göra som i Upsala, der ett särskildt s. k. economiprotocoll fördes, hvilket ej kom under ständernas ögon utan endast under cancellerens [2]). Det är ett af dessa små tids-

[1]) A. B. Textorius, som 1781—82 i Kjöbenhavn aflagt examen artium et philosophiæ blef i Lund utan vidare förhör förklarad philosophiæ candidat och fick aflägga candidateden; han behöfde endast utgifva och försvara gradualdisputation för att der promoveras. Ph. fac:s prot. 1796 $^{20}/_{2}$. Sedermera stadsläkaren i Norrköping C. Ekenstedt studerade i Kjöbenhavn och disputerade 1787 under Callisen De vulneribus arteriarum in genere: denna disputation blef honom i Lund räknad såsom motsvarande gradualdisputation. C. B. 1796 $^{12}/_{9}$.

[2]) C. B. 1750 $^{24}/_{7}$. Han hade redan förut varnat consistorium för att föra sådane rådslag till protocoll, som kunde blifva till olägenhet vid riksdagarne 1747 $^{10}/_{11}$.

drag, som kasta ljus öfver det hela. Granskningen var som oftast småaktig. Än saknade man register, än anteckningar i margen öfver målen: när man klagade öfver att Palmstierna endast nämndes illustrissimus cancellarius utan andra titlar, tillfogade man på en gång sorglöst och betänksamt den anmärkningen, att "protocoll äro både för närvarande tid inrättade och för efterverlden".

Med glädje helsade universitetet detta statsskicks försvinnande. Consistoriet lät genom en särskild deputation uppvakta hertig Carl efter händelserna i Christianstad, och när den nya trohetseden aflades till Gustaf III, utbröt den studerande ungdomen, såsom det står antecknadt i protocollet, "uti ett allmänt vivat till betygande af sin underdåniga glädje och tillönskande H. K. M:t en säll, lycklig och långvarig regering". Cancelleren betygade sin tillfredsställelse öfver denna hyllning åt honom, som räddat riket från sjelfsvåldets missbruk, och consistoriet förklarade vid emottagandet af den nya regeringsformen, att dess lifligaste åtrå skulle vara att inskärpa den hos ungdomen jemte kärlek till dess bestånd [1]).

I början hyste universiteten otvifvelaktigt stora förväntningar om det hägn och beskydd, hvarmed vetenskapen och dess idkare skulle komma att omfattas under Gustaf III:s styrelse: längre fram kände man sig besviken, då man såg den nya æran öppna sig mera för literaturens män än för vetenskapens [2]).

Samma ömkliga småstadstyp, som staden Lund visat i början af det 18:de århundradet, företedde den ännu vid dess slut. Omgifven af sitt tullstakett och sina vallar, med portar vid tullarne, räknade den ännu 1778, i trots af alla förordningar, 139 halmtäckta hus; på gatorna betade boskap, och svinen ströko obehindradt omkring; borgerskapet, som till största delen närde sig af åkerbruk och tobaksodling på stadens vidsträckta jordegendom, af hvilken dock då ännu omkring 1200 tunnland låg ouppodlad, förklarade sig vara för fattigt att verkställa äfven de enklaste communala reformer. Härtill kom nu också det gamla ingrodda splitet mellan dem, som i kraft af de academiska privilegierna voro befriade från stadens tunga och dem som klagade öfver, att de ensamma buro den. Det är svårt att säga, hvilkendera af dessa båda parter, borgerskapet eller academistaten, största skulden härför bör

[1]) C. B. 1772 $^{18}/_{9}$, C. P. 1773 $^{13}/_{3}$.

[2]) Se t. ex. åtskilliga yttranden i Sven Bring-Lagerbrings bref (Anf. st.) eller den omnämda dedicationen till Rosén-Rosenblad.

tillskrifvas; den låg kanske redan i de yttre förhållanden och har i dem sin ursäkt. Cancellererna, som mer än engång erfarit verkan vid riksdagarne af borgerskapets förbittring, uppmanade stundom consistoriet att visa foglighet; Johan Gyllenborg t. ex. vädjar engång till de herrar professorer, som sjelfva bevistat riksdagarne, "om detta missförhållande ej kan bidraga till minskning af universitetets förmåner" [1]. Men den academiska corporationsandan var för liflig för att man skulle lugnt lyssna till dylika föreställningar; consistoriet räknade öfver sina privilegier och fann hufvudsaken vara, "att den academiska jurisdictionen ej måtte råka i förakt hos sin rival eller stadens jurisdiction".

Så fortsattes den gamla fejden. Vid 1756 års riksdag utverkade staden den resolution på sina besvär, att universitetets handtverkare skulle mot marknadsfrihet och tillstånd att få arbeta äfven för andra i staden än academici kunna påläggas samma tunga som andra borgare. Häraf upprördes consistoriet högeligen. Man skref till cancelleren följande år, att academiskräddaren och sadelmakaren redan låtit tubba sig att svärja staden burskap, att de andra handtverkarne vacklade i sin trohet och att den kgl. academien kanske snart till sin vanheder skulle stå utan nödig betjening, privilegierna till märkligt förfång. Man anropade cancellerens mellankomst till de välfångna rättigheternas bevarande, så att handtverkarne mot contingents erläggande kunde komma i besittning af de utlofvade förmånerna utan att derföre behöfva öfvergifva academisk jurisdiction [2]. Det var en hel liten här af betjening, med hvilken universitetet omgifvit sig, såsom det synes ej helt och hållet utan skäl [3]. Vid 1789 års riksdag kommo genom en ny resolution för borgerskapet privilegierna åter i fara, men en särskild kgl. skrif-

---

[1]) C. B. 1743 22/7.

[2]) C. P. 1757 16/10. Det beviljades genom kgl. brefvet 1760 21/3.

[3]) Antagandet t. ex. af särskild "academislagtare", som tillika skulle vara tractör, förklaras af sådane förhållanden, som att 1759 på våren den studerande ungdomen höll på att nödgas afbryta sina studier och i förtid lemna universitetet af brist på kött och för spisqvarterens dyrhet. 1755 klagade Östgöta landskap, att studenterna för bagarnes försummelser flera dagar lidit brist på bröd. (C. P. 1755 8/11). Än var det en, än en annan yrkesman, som anmälte sig att komma under universitetets hägn. Särskild academiperukmakare ansåg sig dock ej consistorium kunna antaga, ehuru en sökande erbjöd sig att endast befatta sig med dem, som tillhörde academiska juridictionen. (C. P. 1766 19/7). Särskild academibarnmorska antogs. Särskild mätare och vräkare hade man äfven.

När 1770 en academislagtare antagits, lät magistraten under påstående, att han sålt kött äfven till stadsbor, lägga i beslag en slagtad oxe och genom stadsvakten afföra den till rådstugan; handräckning af academivakten kom för sent. Landshöfdingembetet måste aftvinga magistraten oxens utlemnande och utsätta vite mot förnyelse af uppträdet. C. P. 1771 16/2.

velse 1789 $^{12}/_{9}$ försäkrade både Lund och Upsala om sina egna handtverkare, hvilka då inskränktes till 8 yrken.

För att åstadkomma gemensamma beslut i vigtigare communala ärenden hade förut någongång hållits sammanträden mellan båda jurisdictionerna i landshöfdingens närvaro. Genom kgl. brefvet 1759 $^{9}/_{1}$ stadgades nu, att alla economiska och politimål, som rörde begge jurisdictionerna gemensamt, skulle afgöras ej af borgerskapet ensamt utan med academiens hörande och, om förhållandena så kräfde, genom deputerade af begge jurisdictionerna. Dessa jurisdictionernas deputerade, som sedan inemot ett århundrade utgjorde Lunds högsta communala myndighet, samlades på denna tid till möten i domkyrkans högchor. Föga uträttades emellertid till communens framsteg, helst stundom magistrat och borgerskap gjorde invändningar mot de gemensamma besluten och författningarne [1]).

Stundom kom dock som med ett trollslag sämja och enighet i dessa båda fiendtliga läger såsom 1788 vid den rysska landstigningen i Skåne. Sedan rector låtit inpacka universitetets dyrbarheter, utsände han gemensamt med borgmästaren patruller till häst och till fots, sammansatta till $^{3}/_{4}$ af stads- och till $^{1}/_{4}$ af academi-jurisdictionen. De hade order att vid fiendens annalkande signalera till den i domkyrkotornen spejande vakten, som genom klämtning borde underrätta om ankomsten. Stads- och academivakten förstärktes till en trupp af 30 man, sammansatt efter samma proportion; man ställde den under skicklig persons anförande och hos landshöfdingembetet reqvirerades 50 till 60 musköter. Man dolde emellertid ej för sig universitetsstadens ringa styrka äfven med denna besättning, och man lät truppen tills vidare patrullera inom staden "att åtminstone förekomma under dessa fiendtligheter och oroliga tider tjufnader och andra farligheter" [2]). Dervid förblef det äfven, ty snart återvände man till det vanliga hvardagliga lifvet, när den rysska flottan plötsligt åter lemnade Sundet.

---

[1]) Så t. ex. 1774, då vid Gustaf III:s väntade ankomst universitetets rector lät från predikstolen uppläsa 1734 års gatuordning, hvari stadgades svinens instängande. När detta ej medförde verkan och han lät anmoda borgmästaren att genom stadsvakten fasttaga utelöparne, förklarade borgmästare och magistrat, att de ej ville låta sig befalla af rector, emedan politiet i staden ej tillhörde honom, samt hotade academivakten med våld, om den vidtoge några åtgärder härutinnan. Consistorium måste vända sig till cancelleren, som i sin ordning anmodade landshöfdingembetet att med kraftiga mått och steg upprätthålla gatuordningen och vid förefallande ärenden lemna universitetet handräckning. C. P. 1774 $^{26}/_{8}$.

[2]) C. P. 1788 $^{4}/_{8}$, $^{11}/_{8}$.

Lika litet under detta tidskifte som under de föregående emottog universitetet något betydligare tillskott af staten. Det betraktades fortfarande såsom en stiftelse på kyrkans grund, anvisad på sina egna tillgångar. När 1747 års riksdag sålunda tillerkände universitetet en summa af 12,519 dr smt, var det ej såsom anslag utan såsom ersättning för den stipendiespannmål, som åren 1690—1735 varit indragen och hvaraf en del redan 1735 återburits. De enda fall, i hvilka staten trädde emellan med anslag, voro vid plantageanläggningarne, ridhusprojectets utförande samt genom ett anslag af 1200 dr ur manufacturfonden till lön för professorn i naturhistoria.

Universitetets materiella förkofran under denna tid är emellertid omisskänlig, huru knappt också andra än spannmålslönerna utgingo och huru mycket som bortslösades på byggnadsföretag. Carl Gyllenborgs cancelleriat hade lagt grunden härtill. Stipendiespannmålens stigande isynnerhet efter 1760-talet, medan stipendierna utgingo till oförändradt belopp i penningar och öfverskottet indrogs till cassan, bidrog väsentligen dertill [1]. Småningom utvecklade sig den under detta cancelleriat grundade fonden från att vara en reservfond till en för universitetets bestånd nödvändig cassa. I trots af de kostsamma byggnadsföretagen under Johan Gyllenborgs cancelleriat steg den under midten af seklet så, att den bildade en i denna capitalfattiga tid ej obetydlig lånefond för den ort, till hvilken universitetet var förlagdt. 1774 utgjorde dess behållning 78,000 dr, hvartill detta år kom det genom den s. k. aversionshandeln från domkyrkan vunna capital à 33,333 $^{1}/_{3}$ dr smt. Intill 1749 förblef 1697 års stat gällande. 1749 års stat egde bestånd till 1770. 1770 års stat upptager utgifter — hvari de i spannmål utgående lönerna ej beräknas — och inkomster till omkring 16,000 dr.

För sina inkomster var universitetet ännu helt och hållet anvisadt på de gamla danska landskapen eller egentligast Skåne, och utan tvifvel kändes der bördan för dess underhåll tryckande, hvarvid universitetet ej var helt och hållet utan skuld, då det stundom missbrukade sina rättigheter. Så hade löntagarne rätt att fordra spannmålens forslande till

[1]) En del fördelar förvärfvades. Så återvans genom kgl. brefvet 1744 $^{18}/_{7}$ den 1692 till byggnadshjelp gifna halm- och tiondestädjan (utgående hvart 7:de år af de gårdar inom Skåne, som betalte biskops och skoltionde). Den hade då länge uteblifvit liksom de från kyrkorna i de gamla danska landskapen utgående vaxljusmedlen, hvilka återvunnos genom kgl. brefvet 1745 $^{8}/_{11}$. 1779 $^{17}/_{5}$ erhölls förnyad bekräftelse å tullfrihet på 1000 ris papper.

lagsagans yttersta gräns, och de begagnade sig deraf för att aftvinga ett högre lösningspris. Detta missbruk föranledde till och med ett kgl. bref af Gustaf III, i hvilket uttrycket "preja" förekommer: cancelleren anmodades att allvarligen åtvarna consistorium att ej missbruka sina rättigheter [1]).

I Lunds universitets economiska historia är förhållandet till det gamla erkestiftets kyrkliga förmögenhet ett hufvudstycke. Domcapitelgodsen hade föranledt dess förläggande just till Lund. De indrogos med undantag af præbendehemmanen och ängslotterna, men det gafs ett vederlag i kronotionden jemte öfverskottsmedel af de skånska kyrkorna, och på denna materiella grundval hade universitetet blifvit återupprättadt 1682.

Häruti blef nu också öfverskottet af domkyrkogodsen inbegripet i kraft af Carl XI:s resolutioner 1683 $^{3}/_{8}$ och 1687 $^{4}/_{7}$. Detta var af stor framtida economisk vigt, om också under närmaste tiden saken ej ådrog sig uppmärksamhet, ty förvaltningen af domkyrkans egendom var denna tid så oförsvarligt dålig att på öfverskott utöfver hvad alltjemt till universitetet utgått, d. v. s. 42 tunnor råg och 43 tunnor korn jemte 100 dr smt till pensionsinrättning samt 30 dr vaxljusmedel, ej var att tänka. Men denna af Carl XI från reductionen skonade egendom utgjorde ej mindre än 142 $^{7}/_{8}$:dels hemman: under gynnsammare förhållanden borde engång ett ej obetydligt tillskott deraf kunna hemtas. En förvänd hushållning under frihetstiden höll emellertid på att tillintetgöra det medel till en högre odlings förkofran och utveckling, som ligger i denna Carl XI:s anvisning på öfverskottet af domkyrkans inkomster utöfver dess egna behof. Det var nämligen nära att hela godset blifvit försåldt.

Cancelleren Carl Gyllenborg var den som, när han sökte fonder för sina skapelser vid universitetet, först föranledde secreta utskottet vid 1734—35 års riksdag att tillstyrka en skatteförsäljning af domkyrkans hemman i enlighet med skatteköpsförordningen 1723 $^{19}/_{9}$, hvarigenom, såsom han ansåg, både kyrkans och universitetets behof kunde tillgodoses. I öfverensstämmelse härmed resolverade konung Fredrik I 1735 $^{29}/_{1}$: blott skulle vederbörande myndigheter ännu engång förhöras om saken.

Detta skedde äfven åren 1735—1737; men, ibland lyckligt, ibland olyckligt, blefvo saker ofta under frihetstiden efter häftiga anlopp

[1]) K. B. 1779 $^{19}/_{10}$.

plötsligt hvilande, och så gick det här. I 22 år omtalas ej vidare skatteförsäljningen.

Vid Palmstiernas anträde till cancelleriatet upptogs frågan ånyo. Den hörde till öfverläggningsämnena under hans besök i Lund 1754. Åt Sven Bring-Lagerbring blef uppdraget att uppsätta ett betänkande i ämnet, hvilket äfven af consistoriet gillades: dock förbehöllo sig theologerna att få afgifva ett särskildt betänkande, hvilket Palmstierna bestred, enär inga invändningar gjorts i hans närvaro. Hans beskyllningar, att de ville "bilda statum in statu" låta ana, att de i kyrkans intresse sökte hindra försäljningen [1]); verkligen lyckades det ej heller nu Palmstierna att bringa den till verkställighet. Men när vid riksdagen 1766 preseståndets ledamöter från Lunds stift yrkade på den så länge fördröjda verkställigheten, och domkyrkobönderna inkommo med supplik i sitt intresse samt ständerna tillstyrkte, att saken skulle ordnas genom öfverenskommelse mellan preseståndets och bondeståndets fullmäktige från orten, föll under Löwenhielms cancelleriat den afgörande kgl. resolutionen 1766 $^{30}/_{4}$ i öfverenstämmelse med de enskilda intressen, som gjort sig gällande. 84 $^{15}/_{16}$:dels hemman försåldes nu till skatte under loppet af de följande åren intill 1779 [2]) emot en summa af omkring 70,000 dr smt och några obetydliga med hvarje år minskade penningräntor. Nu kom frågan om hvad andel universitetet, i hvars intresse och på hvars förslag försäljningen utverkats, skulle få af det sålunda förvärfvade capitalet. Palmstiernas tanke hade varit, att försäljningssumman skulle förvandlas till en orubblig fond för kyrka och universitet, hvilket äfven öfverenstämde med secreta utskottets betänkande 1734 och den derpå grundade kgl. resolutionen 1735 $^{29}/_{1}$; universitetets styrelse skulle samråda med domkyrkans om domkyrkoförvaltningen. Men nu gjorde sig en annan åsigt gällande. Man ville heldre på engång komma i besittning af en del af capitalet, och på denna grundval underhandlades i det med en medlem af hvarje facultet utom den theologiska förstärkta domkyrkorådet samt räntmästaren. 1774 $^{18}/_{2}$, i en sammankomst, vid hvilken

[1]) Sannolikt är att de kyrkliga myndigheternas passiva motstånd bragt saken till hvila de föregående 22 åren. Biskop Engeström sökte 1751 i samråd med landshöfding Sjöblad vinna K. M:t för förslaget att förvandla domkyrkohemmanens äckor och dagsverken till penningafgifter. Härmed skulle både domkyrka och universitet vara hulpne, och skatteförsäljning undvikas. — Domkyrkan egde sin egendom under full frälserätt. Sven Brings utlåtande 1754 är af stort intresse för kännedomen om de skånska landboförhållandena. De visa sig här ännu vid denna tid fullkomligt danska med fast landgille etc.

[2]) K. B. 1779 $^{15}/_{3}$, $^{13}/_{12}$ om utarrendering på 25 år af (ungefär 58) oförsålde hemman.

landshöfding Frölich var närvarande, bragtes saken till slut genom en s. k. aversionshandel, som visserligen i dubbel mening gör anspråk på benämningen [1]). Mot universitetets qvitto å en summa af 100,000 daler kopparmynt (1774 $^{25}/_{11}$) dödades all dess fordran på domkyrkan utöfver nämnde 85 t:r spannmål och 130 dr smt. Denna transaction hade fått kgl. stadfästelse s. å. $^{15}/_{2}$. Universitetets dåvarande styrelse förklarade sig engång för alla afstå alla dess och bibliothekets egande både vilkorliga och ovilkorliga anspråk och fordringar så för det framfarna som det tillkommande [2]). Det hela var visserligen en till både form och natur orimlig transaction. Hvarken historiskt eller med förhållandenas art öfverenstämmande torde i trots af denna de locala myndigheternas öfverenskommelse en mera lämplig användning af Lunds domkyrkas öfverskottsmedel finnas, än den som den danska och den svenska staten intill dess bestämt: det dyrbara arfvet efter medeltidskyrkan, de frommas gåfvor, har inom de skånska landskapen alltid haft den användning för högre cultursyften, som reformationens tidsålder redan anvisat.

Den vanliga företeelsen i universitetets economiska historia upprepades: räntmästaren kom på balans. Tidsförhållandena medgåfvo emellertid en räddningsplanka undan svårare förluster. Sedan räntmästaren begifvit sig ur riket, trädde man i underhandling med hans slägtingar om en s. k. aversionshandel. Man förklarade sig benägen att mot en bestämd summa af 10,000 dr smt afstå från alla ersättningsanspråk och hos K. M:t utverka hans frikallande från straff. Detta lyckades. Kammarrevisionen inställde derefter räkenskapernas granskning, cancelleren gaf sitt bifall till saken [3]) och K. M:t befriade räntmästaren från allt tilltal, ansvar och redogörelse. Förut hade tjensten bortackorderats mot en summa, som äfven användts till balansens betäckande.

Under frihetstiden hade universitetet blifvit ett embetsverk, inom hvilket sysslornas innehafvare visste att lika väl som inom något annat verk sörja för löneintresset. Privilegierna stadgade t. ex., att den

---

[1]) Universitetet gaf sedermera en gratification till Lunds borgmästare, hvilken såsom medlem af domkyrkorådet gjort universitetet tjenster vid denna handels afslutande.

[2]) Genom kgl. resol. (1693 $^{6}/_{11}$) och 1698 $^{17}/_{6}$ hade åt universitetsbibliotheket blifvit af domkyrkans och stipendiestatens öfverskottsmedel anvisad en årlig summa af 200 dr smt. Sedan 1704 hade ej dessa medel utgått Man hade nu fordrat utbetalning på engång af dessa 200 dr. Detta kraf var sjelfva anledningen till aversionshandeln.

[3]) C. B. 1778 $^{16}/_{3}$.

professor, som ville åtnjuta ständig tjenstledighet skulle till underhåll bekomma halfva lönen; andra hälften skulle deremot tillfalla den som skötte sysslan. Men under denna byråkratiens tid utverkade man det kgl. brefvet 1739 $^{14}/_{6}$, ytterligare bekräftadt 1743 $^{30}/_{9}$, hvarigenom efter ständernas tillstyrkan professorer, som af ålder eller bräcklighet hindrades i utöfvandet af embetet, försäkras om hela lönens samt præbendehemmanets bibehållande: vicarien eller den utnämde efterträdaren skulle deremot försörjas med tillfälliga inkomster. Ur detta kgl. bref uppväxte småningom hela detta in i våra dagar florerande system att vid ledigheter och tjenstledigheter låta de academiska sysslorna skötas utan vedergällning. Dess culminationspunkt blef längre fram, att under ledigheten hela lönen kom att indragas till universitetscassan utan afseende på den tjenstförrättande, äfven om det vore en obemedlad lönlös docent. Till adjunctsinstitutionens utveckling bidrog otvifvelaktigt i ej ringa mån sträfvandet att ha ständiga vicarier till hands. Constitutionerna hade ej omtalat vicariats skyldighet för denna klass af lärare; men cancellersbrefvet 1779 $^{29}/_{4}$ och kgl. brefvet 1792 $^{14}/_{7}$ gjorde härutinnan redan befintlig praxis till lag. Detta olyckliga system att låta den afskedade behålla hela lönen, medan man åt den tjenstförrättande på sin höjd anvisade sportlerna, ledde till de svåraste missförhållanden. För att utjemna dem eller åtminstone åstadkomma, att missödet drabbade alla så vidt möjligt lika, infördes lönetur, så att de utnämde efter fullmaktsdatum trädde i besittning af lediga löner. Löneturs införande hade blifvit så mycket nödvändigare, som af alla under frihetstiden grundade professioner endast tvenne fått sig anvisade löner. Äfven då 1765 de nya professionernas sammanslående med de äldre stadgades, qvarstodo de utnämnde professorerna med sin rätt till lön. Det hade i följd af ständernas hemställan 1765 blifvit kungligt beslut, att inga nya tjenster utan särskildt löneanslag skulle inrättas, men efter 1772 inrättades för innehafvarne den 4:de theologiæ och obstetriciæ professionerna samt såsom fast professionen i anatomi 1783, hvilket bidrog att öka förvirringen och expectanternes betryck. Stundom kunde det också hända såsom med professorn i latin, A. P. Stobæus, hvilken utnämnd 1771 först 1786 begynte få lön. Hvarthän det oupphörliga vexeldragandet på framtiden ledde, visa bäst följande ord af en bland universitetets förtjentaste lärare, A. J. Retzius 1788: "vi äro icke mindre än 9 professorer, hvilkas öde beror af andra familjers missöde. Jag, som har den lyckan att vara

bland de aldra siste på expectanslistan, har redan tjent i 24 år och efter all sannolikhet gå än åtminstone 6 år förbi, innan jag ens vågar hoppas bli egare af full professorslön; den tredje i turen efter mig professor Barfoth har tjent i 21 år och har familj" [1]).

De många nådåren förlängde merendels också otillbörligen tiden för de väntande. Sällan vägrades dessa åt någon [2]). Stundom försäkrades den afskedstagande i sjelfva afskedet om nådår för enkan och barnen såsom t. ex. Rosén-Rosenblad. Hans efterträdare Engelhart fick då i sin ordning försäkran att under tiden njuta sin lectorslön i Göteborg. De fulla professorslönerna voro emellertid rikliga och kunde med väl opterade præbendehemman uppgå ända till 500 tunnor spannmål [3]).

Med adjuncternas löner var bedröfligt beställdt. Enligt 1749 års stat skulle astronomiæ observatorn åtnjuta 600 dr, laboratorn 200 och den philosophiska facultetens 4 adjunctslöner utgå med 600 dr o. s. v., men detta förblef länge en tom parad: i verkligheten utgjorde de mindre belopp. Den förtjente observatorn Schenmark t. ex. erhöll först 1763 400 dr med löfte om återstående 200. De öfriga försörjdes nödtorfteligen med bråkdelar af lönen och stipendier. 1764 hugnade ett kgl bref adjuncterna med lönens förhöjning till dubbla beloppet eller 300 dr, men som det kgl. brefvet lemnat tiden obestämd, från hvilken förhöjningen skulle inträda, följde ej verkställighet förrän 1769. Först hade jubelfesten 1768 varit bestämd till terminus a quo, men jubelfestens omkostnader förorsakade åter ett halfårs uppskof. Då först erhöll chemiæ laboratorn Kehler efter 26 års tjenstetid, 200 dr i lön. Kungliga brefvet 1776 $^{4}/_{10}$ förhöjde från 1777 års början adjuncternas

[1]) "Dö vi bort under förhoppningstiden", tillägger han resignerad, "så är väl vår rol förbi, men de som under samma förmodan som vi om bättre bergning haft den godhet att unna oss credit, torde emot vår önskan och böjelse i sådan händelse bli lidande. Dock kan svårare öde förestå såsom professor Schenmarks, som sedan han tjent i 36 år och deraf endast i 9 år njutit full lön, blir af en svår sjukdom ur stånd satt att vårda sig sjelf, mindre sin innehafvande syssla". C. P. 1788 $^{29}/_{3}$.

Endast under umbäranden och torftighet kunde de yngre lärarne draga sig fram, intill dess de nådde den fulla professorslönens förlofvade land. Också kallar A. P. Stobæus de lönlösa professorerna för den "ömkansvärdaste tiggareparade ibland de öfriga stater i riket".

[2]) Professor Bildsteins votum i fråga om dubbelt nådår för domprostinnan Westring blottar åsigterna inom consistoriet: han voterar ja med tillägg, att han hoppas, att hans arfvingar med tiden bekomma samma förmån. C. P. 1763 $^{16}/_{2}$. På efterträdarens bekostnad sökte man sålunda göra sig skadeslös för hvad man sjelf lidit — en följd af systemet.

[3]) Ett lönetillägg kunde äfven fås genom præbendepastoraten. Kgl. brefven 1750 $^{24}/_{1}$ och 1762 $^{27}/_{1}$ medgåfvo samtliga professorer, bibliothecarie och räntmästare, "enär de äro literate", att genom disputationer utan præses aflägga prest- och pastoralexamen.

löner med 200 dr; aversionshandeln med domkyrkan hade gjort detta möjligt. Den theologiska facultetens adjuncter hade till en början varit fullkomligt likställda med universitetets öfriga adjuncter, men 1764 upplät skånska presterskapet de 2 pastoraten Husie och Skräflinge samt Hellestad och Dalby till præbenden åt dem, och dermed hade de uppnått sina mera glänsande vilkor [1]). Öfriga adjuncter fingo genom kgl. brefvet 1786 $^{21}/_{8}$ rätt att räkna dubbla meriter till pastorat, hvarmed för de flesta var anvisad vägen till vidare försörjning [2]). Docenterne kunde ej understödjas, utan genom de med den studerande ungdomen gemensamma dubbelstipendierna, hvarvid dock cancellers samtycke erfordrades enligt cancellersbrefvet 1727 $^{5}/_{8}$.

En betänklig sida af universitetets economiska historia under frihetstiden utgöra byggnadsföretagen, hvilka ej stodo i rätt öfverensstämmelse med de tillgångar universitetet lämpeligen bort för detta ändamål använda. Brunius [3]) har beräknat att byggnadsarbetena 1740—1770 slukat den för sin tid ofantliga summan 108,409 dr 6 öre 8 p. smt eller ungefär lika mycket som hela academicassan i 1770-talets början utgjorde, äfven efter aversionshandeln. Hvad man dermed åstadkom var just icke något synnerligen storartadt, men universitetets yttre företedde efter de gjorda förändringarne och anläggningarne en rätt characteristisk tidsbild från rococotiden. Lundagårds gamla hus, som då ännu inrymde både föreläsningssalar och institutioner, en byggnad i holländsk-dansk renaissancestil med burspråk, tinnade gafvelrösten och spetsiga torn, omskapades 1740 till en rococobyggnad med brutet tak och vindskupor; en förgylld träsol prålade öfver en ny portal i tidens franska smak. Det ena tornet var redan förut rifvet; 1753 påbyggdes det andra, hvari astronomiska observatoriet fick sin local, och det förseddes med ett platt altanartadt tak. Åt byggnadens norra sida anlades den botaniska trädgården; på den södra det nuvarande Lundagård, en alléplantering i samma tids smak [4]). Hela anläggningen omgafs på alla

---

[1]) Cancelleren Löwenhielm var den som föreslagit denna utväg att få löner till theologiæ adjuncterna. Procancelleren Engeström hade lofvat medverka, men i förväg å stiftets vägnar förbehållit sig, att "skåningar framför andra, ceteris paribus, isynnerhet måtte komma ifråga". Det står till protocollet antecknadt, att cancelleren höll detta för ganska billigt och trodde ej att någon kunde hafva något att dervid påminna, — så öppet framträdde och så erkänd var localpatriotismen. Sedan det skånska stiftets prestmöte gått in på saken, följde kgl. resolution härom 1764 $^{11}/_{1}$.

[2]) Om de under detta tidskifte nystiftade adjuncturer se detta arbete II, 357.

[3]) C. G. Brunius, Lunds domkyrka, 372.

[4]) Beslut härom fattades 1744 på cancelleren Johan Gyllenborgs förslag. Plan till såväl planteringen på Lundagård som den botaniska trädgården utkastade baron Hårleman. Plan-

sidor af höga stenmurar, som skilde universitetet från det omgifvande borgerliga samhället. År 1750 stod redan Lundagård muromgifven, med murarne täckta af afvenbok, caprifolium och hassel; så äfven den botaniska trädgården, och ur anläggningen reste sig från samma tid på dess nordliga sida det efter Hårlemans ritning i fransk smak uppförda växthuset med nya anatomisalen.

Detta om de företag, som hunno sin fullbordan, men det var ännu ett, som efter att ha slukat stora summor qvarstod ofullbordadt, hvarom äfven några ord torde böra nämnas [1]).

Under hela frihetstiden svärmade man för att ega ett ridhus och en ridskola vid universitetet till adlig ungdoms nytta och nöje. Man hoppades äfven att derigenom kunna locka främlingar till Lund och, som tidsuttrycket löd, "draga penningar in i landet". Oupphörligt fikade cancellererna efter anslag af riksdagarne för detta ändamål, ty den till en ridskolas upprättande ursprungligen anslagna jordegendomen — bland annat Kanik-marken — var nu delad mellan professorerne till lönernas förbättring, och man kan lätt föreställa sig svårigheten att förändra beviljade löneförmåner. Vid riksdagarne 1731, 1734—5 och 1741 sysselsatte sig secreta utskottet med frågan, och ett anslag af 4000 dr beviljades till en början — sednare synes vida större anslag ha beviljats —; öfriga kostnader skulle bestridas af universitetets cassa. Det hela beräknades till 12,000 dr. Enligt den 1743 af secreta utskottet fastställda planen skulle ridhusbyggnaden rymma stallrum för 16 hästar och nödig boning för stallmästaren. Hästar jemte nödig betjening skulle enligt ett förbehåll af kronan vid bortarrenderingen af Fliinge och Dalby kungsgårdar från dessa insändas. 1748 inköptes till byggnadstomt den s. k. Paradislyckan, då man ej, såsom också föreslagits, ville förlägga ridhuset invid Lundagård, "emedan det ej stode till att förmoda, att ungdomen ginge ridhuset förbi till allvar-

---

teringsarbetena begynte våren 1746 och utfördes under ledning af professorn i mathematik Liedbeck. Vid planeringen af Lundagård 1744—45 fanns en så stor mängd byggnadsten att murarne till större delen härmed kunde uppföras. Det röjde sig, att man berörde det grusade erkebiskopssätets tomt.

[1]) Ett företag, som, dess bättre för universitetscassan, stannade vid blotta projectet, var att med användande af universitetets medel anlägga en hamn vid Lomma, "academien och den studerande ungdomen till mycken lisa och förmån". Än ville man grunda universitetets välfärd på veide- och krapp-plantering, än på silkesodling, och än som sagdt på hamnanläggning vid Lomma. Professorerna Oelreich och Liedbeck, begge ifriga hattar, ifrade för hamnanläggningen och beskgo trakten vid Lomma samt funno den "ganska välfallen". Liedbeck fick uppdrag att inkomma med vidare förslag. C. P. 1745 $^{1}/_{7}$.

samma sakers idkande". Här lades 1749 grundstenen till byggnaden, hvarvid man fullkomligt i tidens anda begynte med uppförandet af stallmästarens boning. Efter ett par års arbete hann man att få denna under tak, men dermed voro medlen uttömda. Man utverkade då tillstånd att anställa ett lotteri, men då detta misslyckades, kom den halffärdiga byggnaden att stå som en nybyggd ruin, på hvars underhåll ej obetydliga summor användes. Efter beräkning skulle byggnadens fullbordande kosta inemot 20,000 dr. Man sökte ånyo ett statsanslag, men riksdagen ville nu ej bevilja mer än 2000 dr till murarnes nödiga skyddande [1]). Universitetet ville ej heller våga sina egna medel. Ändtligen kom 1785 kgl. befallning, att byggnaderna skulle på offentlig auction försäljas och statsmedlen återbäras, hvilket äfven 1788 verkställdes, då husen af directionen för det nyinrättade lazarettet inropades. Af universitetets medel hade 12,000 dr användts på detta misslyckade företag. — Så försvann det skimrande ridslottet, om hvilket så mången sida i universitetets handlingar står fullskrifven.

---

[1]) K. B. 1762 $^{11}/_{7}$.

IX.

"Hos oss är allt efter vanligheten uti sin beständiga stagnation" [1]), yttrade engång Sven Bring-Lagerbring om sin tids Lund, och ingen torde neka, att den gamle historieskrifvaren med dessa kärfva ord korteligen tecknat det tidskifte af universitetets lif, hvars bild vi nyss i hela dess omfång och realitet sökt åter uppkalla. Universitetet gjorde under denna tid inga framsteg af betydenhet.

Men en ny tid kom med en ny anda och nya personligheter, den samma tid, då genom hela det europeiska culturlifvet åter bredde sig en varm ström af nyskapning och föryngring. Äfven till denna medelpunkt för national odling trängde en svallvåg fram, och man skönjer åter klart och tydligt den framåtskridande rörelsen. Det är som om de gamla ådrorna fylldes med nytt blod.

Men detta framåtskridande hvilar helt och hållet på den nya tidsandan, som ingjutit nytt lif i den vetenskapliga utvecklingen, och på de nya personligheterna. Universitetet såsom institution emottager föga intryck deraf. Det qvarstår oförändradt till sina traditionella yttre former; med den seghet, som alltid utmärkt de gamla universitetsinrättningarne, bevarar, ja, befäster det hela sin ålderdomliga författning. Betraktaren studsar vid att se allt på engång så likt som förr och dock så väsentligen olika.

Detta nya tidskifte af universitetets lif, det mest glänsande och betydelsefulla i dess historia, då det åter, såsom i Andreas Rydelii dagar, skänker en oförgänglig gärd åt Sveriges odlingshäfd, sträcker sig genom en menniskoålder 1789—1825. I dess början återställas de humanistiska studierna ur sitt förfall, språkstudierna genom

[1]) Sven Bring-Lagerbring till C. C. Gjörwell Anf. st. 27.

Johan Lundblad och Mathias Norberg, de philosophiska genom Matth. Fremling och L. P. Munthe; Anders Jahan Retzius ger nytt lif åt de naturvetenskapliga, Arvid Henrik Florman och Engelhart åt de medicinska. I dess midt, under Lars von Engeströms cancelleriat, träda lärjungarne in i ledet, och främst bland dem Esaias Tegnér, öfverglänsande alla, lärare och samtida; vid hans sida står med snillets märke Carl Adolf Agardh. Öfver hela tidskiftet breder sig glansen af dessa båda personligheter. — Omkring dem ställer sig äfven en krets af visserligen mindre rikt utrustade, men dock hvar på sitt område framstående män, theologen Martin Ahlman, de båda latinarne Elias Lidfors och A. O. Lindfors, läkaren E. Z. Munck af Rosenschöld, entomologen C. F. Fallén, vidare C. J. Heurlin, P. H. Ling och de båda från det nordsvenska universitet anlände, juristen Johan Holmbergson och theologen C. P. Hagberg. Och då det lider mot tidskiftets slut, visar sig redan tydligt, att Retzii lärosal varit utgångspunkten för den skola af naturforskare, som under det följande halfva århundradet skulle bli en prydnad för den svenska vetenskapen: en Sven Nilsson, en Elias Fries med flere. Huru många andra inom vetenskapen eller literaturen sedermera kände män framskymta då ej också, ännu unga, på denna skådeplats: vi nämna bland andra C. J. Schlyter och F. Schrevelius, H. Reuterdahl, J. H. Thomander och P. Wieselgren. Äfven desses namn knyta sig till tidskiftet: de fulländа såsom det yttersta lärjungeledet denna sällsynta grupp af personligheter. Ett vackrare tidskifte i sin odlingshäfd än slutet af det föregående och början af detta århundrade eger icke Sverige. Det är tvenne rika tidsåldrars möte. Ej annorlunda visar det sig inom ramen af Lunds universitets historia.

Lugnt och ostörd af yttre händelser fortgick universitetets verksamhet. Kriget med Danmark 1808 syntes visserligen några ögonblick hotande, och universitetsstaden blef under nära ett år hufvudqvarter för södra arméen under fältmarskalken Toll. Men faran gick snart öfver. Att emellertid studielifvet något lidit af fältlifvets närhet visar consistoriets beslut 1809 att ingå till de då sammanträdda riksens ständer med anhållan, att Lund för framtiden måtte befrias från inqvartering: det gåfve ungdomen så många tillfällen till förströelse och oordentlighet; lazaretten utbredde smittor i staden, och dyrheten på de oumbärliga förnödenheterne bortskrämde ungdomen [1]). Några år sednare, under första förskräckelsen öfver det skånska bondupploppet, tyckte sig emel-

[1]) C. P. 1809 $^{11}/_{8}$.

lertid consistoriet sjelf böra begära en ny inqvartering, som det äfven erhöll och med svårighet blef qvitt.

Fem folioband cancellersbref bära vittnesbörd om den nitälskan för lärosätets väl, hvilken riksdrotset Carl Axel Trolle-Wachtmeister visade under sin långa cancellerstyrelse 1789—1810 [1]). Tjugo år före sitt anträde till cancelleriatet hade han sjelf som lärjunge tillhört universitetet, och han saknade sålunda ej kunskap om dess refvor: på embetsmannens vis har han sökt bot för dem genom en följd af reglementen. Ty hans styrelse bär företrädesvis characteren af reglementerande, och det ej blott i fråga om hufvudsaker utan in i de minsta bisaker [2]). Consistoriet var sjelf lifvadt af samma anda, hvilken något låg i tiden, och det gjorde inga svårigheter att lyda. Under intet föregående tidskifte torde heller universitetet ha företett taflan af ett så lagbefästadt och laglydigt samfund som i denne cancellers tid. För Palmstierna sjelf hade knappt respecten varit större än på denna tid för hans excellens riksdrotset. När han ibland anlände till sitt gods Trolleberg i universitetets omedelbara närhet, höll han derute ett cancellershof för de uppvaktande lärde, och när han derifrån befallde consistorium till session, möttes han vid Lundagårdsporten af ödmjukt uppvaktande consistoriales. Den studerande ungdomen presenterades nationsvis på Lundagård, medan han i consistoriesalen, "med nådigt välbehag", som det heter, "mottog uttrycken af lärarnes kärlek och vördnad" [3]).

[1]) Se detta arbete II. Cancellerer XIV.

[2]) Så mottog consistorium t. ex. 1807 en skrifvelse genom cancellersecreteraren Thomée, hvari han på h. exc. riksdrotsets befallning underrättar att vid expeditionen i academiska ärenden ej finge begagnas det "nya stafningssättet" — det var svenska academiens —, utan borde i skrifvelser såväl från consistorium som faculteterna det gamla och förut brukliga noggrant följas. Consistoriet böjde sig villigt, nöjdt och vandt att lyda: det beslöt blott, att äfven procancelleren skulle få en afskrift af befallningen, så att äfven han kunde rätta sig derefter. C. P. 1807 $^{22}/_{3}$. En annan gång ålade canc. under sina försök att reglementera äfven den enskilda undervisningen faculteternas decaner att ej blott infordra docenternes diarier utan äfven, "så fort och så ofta sig göra läte, infinna sig på deras kamrar och underrätta sig om det sätt, hvarpå de uppfylla sina skyldigheter". Detta fann man dock för närgånget, och i phil. faculteten yttrade decanus, prof. A. P. Stobæus, att han för sin del ej fann sig i stånd att jemte öfriga embetsgöromål också dagligen kringvandra i staden på docenternes kamrar "att förtiga det han tror sig icke kunna fordra den fogelighet af herrar docenter, att de med kall blod skulle emottaga så beskaffade fiscaliska besök uti sina rum". C. B. 1793 $^{20}/_{11}$. Phil. facultetens prot. 1794 $^{15}/_{2}$.

[3]) C. P. 1793 $^{22}/_{4}$. Ungdomens känslor för cancelleren hade vid hans anträde gifvit sig detta uttryck i tidens ton:

Ett rättvist öde dig åt Carolina gett:
Du växt vid hennes barm, din ungdom hon beredde
Till dessa dygders höjd, till denna höjd af vett,
Som dig, förente, sen till ärans tempel ledde. — —

Till C. A. Trolle-Wachtmeister af den vid academien i Lund studerande ungdomen.

Sträng kunde han också vara i både ord och mening, så fogligt han än skref sig i cancellersbrefven "consistorii academici hörsamme tjenare". Stränghetem behöfde dock ej ofta komma i fråga [1]). — Van vid enväldets maximer i fråga om tjenstetillsättningar på andra områden, grundlade han äfven på det academiska det system, som till fördel för cancellersmyndigheten under den närmsta tiden upphäfde hittils gällande former. I sin mån bidrog äfven detta att befästa den imponerande ställning han intog.

Endast några dagar beklädde kronprinsen Carl August cancellersembetet, och han utöfvade det knappast: den enda handling universitetet förvarar af honom är den, hvari han förklarar sig emottaga embetet, om konungen det önskar. Han hann emellertid få dagar före sin död göra universitetet ett besök och helsades der af Tegnér och Ling [2]).

Det är möjligt, att bland Lunds universitets cancellerer Lars von Engeström [3]) hvarken varit den lärdaste, ej heller som embetsman den skickligaste. Eric Lindsköld och Melker Falkenberg ur den förra synpunkten, Carl Gustaf Löwenhielm ur den sednare hafva kanske varit mera utmärkta än han. Men liksom en annan af Lunds universitets cancellerer, Carl Gyllenborg, har han till ersättning i ovanligt framstående grad haft hos sig förenade åtskilliga rent personliga egenskaper, som det gamla cancelleriatet kräfde af sin innehafvare. Detta i förening med den lyckliga tillfällighet, som gjort universitetet i hans tid till en samlingsplats för så många rikt begåfvade personligheter, har åstadkommit, att Lars von Engeströms cancelleriat alltid skall beteckna det mest lysande tidskifte universitetet under två århundraden upplefvat, ett tidskifte ännu mera betydelsefullt för den svenska odlingshäfden, än till och med Carl Gyllenborgs styrelsetid.

Grefve Lars v. Engeström hade ej som så många af sina föregångare utgått ur kretsen af de gamla stora slägterna och kunnat hänvisa till bördens af samtiden erkända företräden. Men utan bördsaristokratens stolthet var han derför icke. Han hade också sina anor att åberopa, dem han satte nog så högt som någon annan. Dessa anor lågo emellertid

---

[1]) Se dock t. ex. C. B. 1800 $^{21}/_{12}$, der han i N. Gyldenstolpes stil läser lagen för medicinska faculteten, som gjort en promotion så dyr, att promovenderna klagat hos cancelleren.

[2]) Consistoriet belönade Tegnérs helsningssång med en gratification af 66 rdr och 32 sk. b:co, "enär bemälte vice bibliothecarie vid flere slike tillfällen tillförene varit beredvillig att med sitt lyckliga snille gå consistorium academicum tillhanda". Ling helsade honom på sin fäktsal med ett qväde och en uppvisning i gymnastik.

[3]) Se detta arbete II. Cancellerer XVI.

alla inom det lärda ståndet, och många voro särskildt fästa vid Lunds universitet [1]). Den lifliga känslan för fäderneuniversitet och barndomsbygd hade hos honom sammanvuxit med denna starka familjekänsla. Och sålunda uppstod detta cancellerens kärleksfulla rent patriarchaliska förhållande till universitetet, som är det mest betecknande draget för det Engeströmska cancelleriatet. Det var ej en fras eller ett smickrande ord, när man vid universitetet talade om honom som en öm fader, åt hvilken sonliga tacksamhetskänslor egnades. Det fanns verkligen både på den ena och den andra sidan något af dylika känslor, och man menade hvad man sade, då man med Agardh i den förtroliga brefvexlingen kallade Lunds universitet "Eders Excellences Academi", hvilket med välbehag upptogs [2]). — Icke genom särdeles framstående naturgåfvor, ej heller genom någon alldeles ovanlig bildning hade Lars von Engeström trängt fram till statens högsta värdigheter och det carolinska cancelleriatet; mången samtida på samhällslifvets höjder med rikare begåfning än han, begrep ej rätt, hur det gått till, och bedömde honom utan skonsamhet, men hans hemlighet var och hade alltid varit, att i alla skiften, äfven de mest pröfvande, ha förblifvit en jemn och oförvitlig offentlig character, en personlighet, full af sjelfständighet, härdighet och mod [3]), alltid lågande om ej af snillets ingifvelser — ty snille egde

---

[1]) En son af procancelleren J. Engeström, tillhörde han genom sitt möderne den Benzeliska slägten. Han talar derom i sitt första cancellersbref, hvari han uppräknar alla de enskilda band, med hvilka han känner sig fäst vid universitetet. Sin kärlek till detsamma kallar han "ärfd". Han tillägger om sig sjelf, "att om han någongång haft lyckan att vara fäderneslandet nyttig, så vore han det skyldig åt Lunds universitet och dem af dess lärare, hvars undervisning han der njutit". C. B. 1810 $^{8}/_{7}$.

[2]) Tegnér har vid flera tillfällen gifvit stämningen vackra uttryck. Han sjunger t. ex. vid Engeströms besök i Lund 1816 $^{29}/_{8}$.

Hög och stjernprydd sitter han i ringen
Af de många, som han vakat för,
Men på band och stjerna tänker ingen,
Blott på fadershjertat innanför.

"Som en son vördar sin ädle far", skrifver han engång (1817 $^{11}/_{12}$), "skall jag alltid vörda E. Exc. så ringa jag än är, ty tacksamheten känner ingen rangordning". Agardh säger: "jag har så länge blifvit van att i E. Exc. vörda en välgörare, att djup och vördnadsfull tacksamhet alltid varit den känsla, som sjelfmant hos mig förenat sig med tanken på E. Exc:s namn" (1810 $^{3}/_{10}$). Sven Nilsson skrifver 1819 $^{14}/_{3}$: "medellös, som jag var, såg jag ingen dager för mig på den academiska banan, och att öfvergifva den vetenskap jag odlat, vore att öfvergifva det enda, hvarigenom lifvet egde något värde för mig. Genom E. Exc:s nåd hafva nu dess dystra föreställningar försvunnit — (1819 $^{24}/_{10}$). Jag känner att då himlen gaf mig en välgörare, gaf han mig tillika som pligt att vara tacksam".

[3]) "Dans les grands perils Mr d'Engeström est rempli de courage", var Carl Johans ord om honom. "Infestis speravit" var hans valspråk.

han ej — så af hjertats och fosterlandskärlekens. Dermed sammanhänger det andra utmärkande draget i hans cancellerspersonlighet: det varma och öppna sinnet, som sträcker sin omhuldan och sitt beskydd till hvarje område af fosterländsk odling, det lifliga intresset för allt som kunde bidraga till framåtskridande för fosterland och universitet [1]). Och detta varma intresse för hvarje sträfvande, som ställde sig under hans hägn, var ej ett intresse i fåvitsko. Som få hade han alltid förstått att följa med sin tid, han som under revolutionstiden till och med stämplats såsom anstucken af det nyas läror. Ett af hans första maningsord till universitetet, hvilket han i olika former ofta inpräglade, var detta: "den som icke går framåt med sitt århundrade, han går tillbaka". Blott mot slutet af hans bana, under reactionstiden efter Napoleons fall märker man ett omslag i hans åsigter: hans uppfattning är då ej mera så frisk och så fördomsfri som förr. Till detta skifte hör hans strid med philosophen Fremling om lärofriheten. — Ännu ett annat utmärkande drag för Lars von Engeström såsom canceller är hans blick för personligheten, hans varma oegennyttiga omhuldan af förtjensten, då han funnit den, eller blott, som det väl hände i hans sista dagar, då han trodde sig ha funnit den. Ty på sina äldre dagar tog han ofta också det oäkta guldet för äkta, och i detta patriarchaliska hem gick det som i så månget annat, att med familjehufvudets tilltagande ålder, de vuxna barnen fingo väl mycket att säga, medan den gamle, alltid besjälad af samma välvilja för alla, blott egde öppet öga för de ljusa sidorna.

Under nära en half mansålder beklädde Lars von Engeström cancellersembetet. Han såg det äldre led af lärare försvinna, som han vid anträdet helsat som sina lärare och vänner [2]); äfven en och annan af de yngre, hvilka genom hans omsorger fästats vid lärosätet och varit dess prydnad i hans tid, såsom just den berömdaste, Esaias Tegnér, hade lemnat det före honom. Men hans varma intresse och nit för läro-

---

[1]) Den Engeströmska brefsamlingen, nu förvarad i kgl biblìotheket, ger en liflig inblick i denna Engeströms storartade verksamhet, som sträckte sig vida utom universitetets gränser. Alla culturesträfvanden väntade och funno i honom en beskyddare. Man ser honom brefvexla med Byström om konst, med Sjöborg och M. Bruzelius om fornminnenas vård och med Stjernsvärd om åkerbrukets förbättring i Skåne, på samma gång som han uppmuntrar de literära sträfvandena vid universitetet.

[2]) Hans helsning hade varit denna: "Jag har den lyckan att kunna anse Eder alla för mina vänner: de äldre hafva redan uti min första ungdom gifvit mig prof af tillgifvenhet, dem jag aldrig skall glömma: de yngre har jag under ett sednare vistande i Lund lärt att värdera". C. B. 1810 $^{3}/_{7}$.

sätets framgång och heder blef alltid detsamma, om också ej kraften de sista åren var den samma som förut. Med samma ifver sprider han Tegnérs poemer eller de lärda afhandlingarne från Lund inom hufvudstadens umgängeskretsar; med samma ifver uppmuntrar han den literära utvecklingen vid universitetet och pådrifver undervisningens gång [1]). Och samma uppmärksamhet, som han egnar åt lärarnes vetenskapliga verksamhet, ser man honom äfven skänka åt den studerande ungdomens utveckling [2]). Hvad consistoriet i ett nyårsbref engång sade till honom, kan väl förtjena en plats i teckningen af hans cancelleriats historia: "efterverlden skall säkert engång högt omtala många af E. Exc:s åtgärder, som den närvarande dagen stillatigande förbiser, och academiens häfder skola aldrig förgäta en man, som räknade academiens ära såsom högsta vilkoret för sin enskilda lycka och vetenskapernas och upplysningens framskridande bland de säkraste stöden för fäderneslandets sällhet" [3]).

Men med det myckna ljuset följer också skuggan, och icke heller Lars von Engeströms cancelleriat har saknat sina skuggsidor. Såsom det så ofta händer, har här bristen varit nära sammanhängande med förtjensten.

Ur denna styrelses rent personliga och patriarchaliska character, som så mäktigt bidragit till dess framgångar, uppväxte också en anda, som till slut hotade att förvandla de offentliga förhållandena till rent privata. Hvarken cancelleren sjelf eller universitetets män gingo fria derför. Cancelleren hade så att säga suspenderat alla hittils gällande befordringslagar; hans anbefallningar hos K. M:t trädde i stället för både specimina och förslag; hans utdelningar af fullmakter, titlar och gratialer ur academicassan, hvaröfver han enväldigt förfogade,

---

[1]) Oeftergifligt vilkor för befordran och gratialer var lärd skriftställareverksamhet. På anciennitet fäste han intet afseende. "Academien är intet skrå, och den skickligaste eger tur framför alla andra" var hans sats. Han fäste sådan betydelse vid skriftställareverksamheten, att han förklarade den profession för insomnad, hvars innehafvare endast yttrade sig verksam genom de föreläsningar han höll. Till befordrande af lärda verks utgifvande använde han till och med den för löner och gratialer så hårdt anlitade academicassan, ja, han skaffade Lindfors 1816 Bjereshögs pastorat för att sätta honom i tillfälle att fortsätta sitt latinska lexicon. Behöfdes en bok till låns ur Stockholms bibliotheker, skaffade cancelleren den med nöje. — Öfver undervisningens gång höll han noga uppsigt. Sjukbevis af läkare måste bifogas diariet för hvarje försummad läsetimma, ja, han fordrade, att adjuncten skulle om möjligt föreläsa efter professorns anteckningar vid tillfälligt inställande af en föreläsning. Han hotade med afdrag af lönen, om tiden ej noga iakttogs; ej ens academiskt qvart ville han tillåta. C. B. 1818 och 1819

[2]) Se härom vidare under Studentlif.

[3]) Consistorii nyårsskrifvelse 1823.

antogo ett visst utseende af personliga gunstbevis, just derför att han öfverhoppade alla gamla former. Hans kärlek för den personliga utöfningen af makten gick derhän, att han heldre utdelade oupphörliga dispenser från en oduglig befunnen examensstadga, än han lät sig förmå att upphäfva henne [1]). Dessa förhållanden utöfvade ej ett gynnsamt inflytande på hela andan inom universitetet. Det personliga förhållandet till cancelleren ställdes öfver allt annat, och det hotade att uppväxa ett system af både förtal och inställsamhet. Det bildade sig partier och cotterier som sökte att vinna hans öra. Sjelf gaf han de sista åren af sin cancellersstyrelse bilden af en åldrande grand seigneur på sitt domän, som full af välvilja för alla söker att ställa alla tillfreds och finna platser för alla. Utnämningarne från denna period voro emellertid ej lika lyckliga som i början af hans cancellerstid.

Hurusom helst, med sina fel och sina förtjenster var han den siste cancelleren i detta embetes gamla mening. Den egendomliga character detta embete hittils haft förändras under de båda följande prinscancelleriaten såväl genom förändringar i universitetens ställning som i de allmänna samhällsförhållandena.

Procancellerer voro under detta tidskifte Petrus Munck, Nils Hesslén och Wilhelm Faxe [2]). Endast den sistnämde är på något sätt framträdande i universitetets handlingar. Plötsligt från fjerde professionen i theologiska faculteten upphöjd till universitetets chef, utan att ens vid dess biskopsval ha erhållit ett förslagsrum, visste han att med finhet och takt intaga sin nya plats. Samma egenskaper följde honom alltjemt. Man ser honom ofta med sitt förord stödja förtjensten, alltid redo att rätta ett misstag, der det blifvit begånget, alltid benägen att ställa till rätta och utjemna conflicter såsom t. ex. vid canc. Engeströms ingrepp i lärofriheten med afseende på den Schellingska philosophien [3]). Under sin långa bana utöfvade han i nära två år 1844—46 cancelleriatet.

Intill Lars von Engeströms cancelleriat hade consistoriets medlemmar utgjort ett antal af femton. Det ökades genom stiftandet af de nya professionerna under hans tid [4]) till tjugoen. Consistoriet var

[1]) Consistoriet begärde upphäfvandet af stadgan 1808 $^{29}/_{11}$ rörande theologisk preliminärexamen eller åtminstone rätt för faculteten att bevilja de täta ansökningarne om dispenser, men cancelleren vägrade beggedera. C. B. 1814 $^{18}/_{4}$.

[2]) Se detta arbete II. Procancellerer XV—XVII.

[3]) Handlingarne tryckta hos Kahl, Tegnér och hans samtida i Lund, 131—44.

[4]) Professionerna i pastoraltheologi 1809—11, obstetrik 1810, i grekiska, botanik och chemi 1812, i astronomi 1813 samt lefvande språk 1816.

så föga förberedt på denna utvidgning, att sjelfva consistoriebordet befans för litet och i hast måste ökas. Förvirringen var stor, innan auditorier åt alla de nya föreläsarne hunnit anordnas. Före denna plötsliga utvidgning, under Trolle-Wachtmeisters cancelleriat, 1789—1810, hade consistoriet utgjorts af en till år, bildningsart och tänkesätt sällspordt likartad krets af personligheter. Det var de män, genom hvilka universitetet mot slutet af föregående tidskifte föryngrat sig, alla med en viss prägel af Gustaf III:s tidehvarf, så vidt som nämligen dettas anda kunnat göra sig gällande hos universitetets män, hvilkas bildning och hela åskådningssätt hvilade på helt andra grundlag än den franska vitterheten och encyclopedismen. Bland dem framträdde ur den philosophiska faculteten starkast latinaren Johan Lundblad, orientalisten Matthias Norberg, de båda philosopherna, kantianen Munthe och eclectikern Fremling samt naturforskaren Anders Jahan Retzius; inom den medicinska bemärktes isynnerhet Engelhart och Florman: de theologiska och juridiska faculteterna hade deremot inga ovanligt framstående personligheter att uppvisa. Om samlifvet inom denna krets har en af dess medlemmar, juristen Lars Tengvall, i ett tal vid inträdet till rectoratet 1797, utan öfverdrift yttrat, ”att en sådan sämja råder inom oss, hvars like få samhällen lära till denna dag uppvisa”. Man kan gerna bifalla äfven de andra ord, som han vid detta tillfälle fällde. ”Om detta har någon grund”, tillade han, ”i tidernas förädling, är det likväl alla tider utmärkt hedrande att i det goda vara främst eller åtminstone bland de förste, som följt tidehvarfvet och aktat dess fordringar alltid vara störst på dem och deras förhållande, som liksom skola förestå och leda dess upplysning”. Lärjungarne trädde in i denna krets, en E. Z. Munck af Rosenschöld, en Agardh, en Tegnér och deras jemnåriga, flere af dem mera än vanligt lysande och utmärkta representanter för en ny tid. Den hedern måste skänkas både lärare och lärjungar, att det goda förhållandet dem emellan alltjemt fortsatte sig vid consistoriebordet. De gamle gladdes åt de unges framgångar; de sågo sig sjelfva utan agg i sinnet öfverglänsta. De unge kände sin tacksamhetspligt och uppfyllde den [2]). Men en

[1]) C. P. 1797 $^{31}/_{1}$.

[2]) Huru många intyg om denna vackra anda skulle ej kunna framläggas! Retzius t. ex. tackar Engeström för Agardhs utnämning, genom hvilken botaniken lösrycktes från Retzii egen lärostol, i dessa ordalag: ”att se uti värdiga efterträdares händer de göromål, som mina år och krafter icke längre medgifva att med nytta för de studerande sköta, är en önskan jag inom mig burit från den tid jag märkt min förmåga aftaga och hvars uppfyllande gläder mig så länge jag får andas”. A. J. Retzius till L. v. Engeström. 1812 $^{4}/_{10}$.

efter annan af de gamle tröttnade och begärde frihet från de consistoriella göromålen, Engelhart t. ex. 1812, Norberg 1813. De unge blefvo ensamma och andra trädde in jemte dem. Den tafla, som handlingarne då erbjuda, är kanske icke fullt så leende. Man tycker sig stundom se, att "Herbergets" ton, lämpad på offentliga förhållanden, ej var alltid och i allo god [1]). Man grubblade här lika mycket på egna lönevilkor och placeringen af vänner, som sedan på besättandet af platserne i Svenska Academien. Och att tracasserierna både inom och utom protocollet voro många, derom vittnar mer än en handling. Den privatcharacter, som det offentliga antog under Lars von Engeströms styrelse, fick redan då sin reflex äfven inom consistoriet: så bjert som hos den Engeströmska tidens epigoner framträdde den dock icke hos dess heroer.

Den kammarlärda typen var i början af tidskiftet ännu den förherrskande. Det slägte af universitetsmän, som kan anses representeradt af en Matthias Norberg, en L. P. Munthe och en Johan Lundblad, bar ännu fullkomligt det lärda yrkets prägel: det röjde sig i mången yttre egenhet, som var så allmän, att den nästan ansågs oskiljaktig från verklig lärdom. Dessa män lefde inneslutna inom sin bokverld, sjelfva emottagande föga intryck af den yttre verlden, sällan, liksom männen före dem, förflyttande sig utom universitetsstadens trånga råmärken, der de verkligen också författningsmessigt voro fästa som ett slags lärda fångar [2]). Vår tid har sett de siste af denna typ försvinna. Med det Engeströmska cancelleriatets tider kommer en ny anda: kammarlärdomens egentliga tid är förbi.

En enda yttre förändring i det consistoriella lifvets gång är att anteckna: rectorsombytets förläggande från Caroli dag, den 28 januari, till vårterminens slut enligt kgl. brefvet 1810 $^{3}/_{8}$. Dermed följde en ny tidräkning, men inom det nya academiska året fortskrider det corporativa lifvet alldeles som under det gamla. Det är samma ämnen, som förekomma under samma former: jemte ärenden af någon betydelse för universitetet såsom vetenskaplig läroanstalt, äfven en massa juridiska, camerala, economiska och polis-mål. Ännu föres t. ex. öfver-

---

[1]) Se om "Herberget" Kahl, Tegnér och hans samtida, 110—122.

[2]) Kgl. brefvet 1694 $^{28}/_{2}$ förbjöd professorerna lemna universitetet utan cancellerens förut inhemtade tillåtelse efter särskildt ompröfvande af skälen. Först genom kgl. brefvet 1796 $^{19}/_{12}$ löstes de hårda banden något, då procancelleren erhöll tillstånd, att meddela tjenstledighet för kortare tid, högst 14 dagar. Procancelleren måste sjelf — såsom Celsius 1787 — anhålla om tillstånd, då han på någon tid ville resa upp till hufvudstaden.

läggning i fullsuttet consistorium om vaktbetjeningens kappor och skor, om tornväktaren skall ha en getskinnspels hvartannat år, och om Linnés byst skall ha en grön taftskappa eller ej till skydd emot dam. En och annan consistoriemedlem fann detta gamla corporativa väsen otidsenligt och hindersamt. Tegnér t. ex. vägrade att emottaga rectoratet: "rector", sade han ironiskt, "är icke fritagen från något utom från sin egentliga profession, hvilken i jemförelse med hans öfriga vigtigare värf måste betraktas som bisak" [1]). Andra deremot, fångna i den gamla consistoriella andans traditioner, hvilka alltid visat sig mäktiga, fäste lika mycken vigt vid corporationens upprätthållande i dess locala maktfullkomlighet, som vid hvad universitetet i egentlig mening rörde. Dock behandlades dessa ärenden med något mindre gravitet än förr, med mindre collegialt vigtiga miner, om också den lärdt byråkratiska typen kom att fortlefva hos en och annan långt utöfver detta tidskifte.

De under frihetstiden stadgade formerna för academiska tjensters tillsättande iakttogos ej mera strängt under det nya enväldets tid. Visserligen ser man under Trolle-Wachtmeisters cancelleriat ett och annat nytt stadgande komma till gällande befordringslagar [2]), men snart förlora äfven de gamla sin gällande kraft. Så utnämdes utan förslags upprättande och på enkel anmälan af Trolle-Wachtmeister E. Z. Munck af Rosenschöld och C. F. Liljewalch till professorer i medicinska faculteten, N. P. Lindskog till räntmästare 1808, C. P. Hagberg till seminariipræfect 1809; Å. Ingman fick academisecreterarefullmakt med tur och befordringsrätt 1809. Vid tillsättande af den efter L. Weibull lediga adjuncturen i juridik, förklarade han, att han ej ansåg något förslag af nöden: han ville med fullmakt å sysslan förse e. o. adjuncten J. Munck af Rosenschöld, sedan han under juris professorens inseende utgifvit och försvarat en disputation öfver det ämne i svensk privaträtt, som faculteten uppgåfve [3]).

De förhållanden, som under envåldstiden utvecklat sig, höllo sig långt in i den följande tiden i trots af 1809 års statsförändring. Cancelleren Engeström visade till och med större ringaktning för de lagstadgade formerna vid tjensters tillsättande än någonsin Trolle-Wacht-

[1]) Yttrande till consistorii protocoll 1818 $^{22}/_{4}$. Tryckt jemte förklaring i Esaias Tegnérs Efterlemnade skrifter, 303.

[2]) Tjenstålder tillerkändes afgörande vigt vid lika röster till förslag framför flere eller färre skicklighetsprof. C. B. 1800 $^{22}/_{6}$. 1805 $^{26}/_{2}$ stadgades, att prof för sökt tjenst borde afläggas vid det universitet, der tjensten är ledig.

[3]) C. B. 1807 $^{26}/_{10}$. C. B. 1801 $^{7}/_{11}$ anger de nya grundsatserna.

meister. De flesta utnämningar till professioner skedde i hans tid på enkel anmälan hos K. M:t "utan omväg af förslags upprättande" [1]). På detta sätt utnämdes C. P. Hagberg 1811, Tegnér, Agardh, J. A Engeström, C. F. Fallén 1812, J. Brag 1813 och A. O. Lindfors 1816. Slutligen utnämdes också på enahanda sätt 1824 Brunius till Tegnérs efterträdare [2]). Under hela Engeströms cancellerstid upprättades inom den philosophiska faculteten knappt förslag till andra lediga professurer än till den philosophiska 1821 och till den genom Norbergs afskedstagande 1820 lediga i orientalspråk. Sedan tillsättandet länge uppskjutits [3]), följde mot slutet af hans cancelleriat en uppmaning genom cancellerssecreteraren att fortskynda förslagets upprättande, och Bolméer, som erhållit tredje rummet på förslaget, anmältes af cancelleren till utnämning, sedan denne redan nedlagt embetet [4]). Den efterträdande cancelleren hördes, men ändrade ej anbefallningen.

På den polyhistoriska lärdomens tid hade följt en genitid, då vetenskapsmännen ansågo sig sjelfva och hvarandra lämpliga till hvarje lärostol. Denna uppfattning var isynnerhet gängse inom den krets vid Lunds universitet, som bär namn af "Herberget".

Det var ingen nyhet, utan blott ett bekräftande af gammal praxis, då genom kgl. brefvet 1792 $^{14}/_{7}$ stadgades skyldighet för adjuncterna, att hvar inom sin facultet inträda i tjenstgöring vid ledighet af professionen eller då professor var lagligen hindrad; vicariatet inskränktes genom cancellerbrefvet 1801 $^{20}/_{8}$ till endast föreläsningar och examina [5]).

Äfven docenturen stadgade sig till ett embete, i hvilket den ene efterträdde den andre, alltsom ledighet blef. Vid hvarje särskild vetenskap fick ej mer än en docent kallas; endast den professor, som hade

---

[1]) Uttryck i memorial till K. M:t om grekiska professionens besättande efter Tegnér 1824 $^{20}/_{3}$. Riksarchivet.

[2]) Ett fördelaktigt intyg af Tegnér bifogades, och cancelleren yttrade, att det vore af vigt, att vid den studiernas blomstring, som uppkommit, sysslan ej komme att stå ledig: "stora och i vetenskapernas verld odödliga lärare hafva tid efter annan afgått: utmärkt skickliga och lofvande lärare hafva intagit deras rum och erfarenheten har visat, att vetenskapernas odling utan att deraf lida det minsta afbrott beständigt varit i ett lyckligt tilltagande".

[3]) Professionen tillbjöds genom proc. Faxe, på dennes förslag, till Agrell med tillstånd att jemte densamma behålla Skatelöfs pastorat, men Agrell afböjde kallelsen. Faxe till Engeström 1820 $^{23}/_{1}$.

[4]) Cancellerens memorial till K. M:t 1824 $^{8}/_{7}$. Det bifogades ett intyg af Norberg öfver sökandens specimen och hans disputation pro exercitio, som ansågs visa, att han från ungdomen vinnlagt sig om hvad till professionen hörde. Dessutom anfördes, att han var äldre academisk lärare än sina medsökande och med heder förestått mer än en profession vid Lunds academi. Meriterna lågo på latinets och historiens område, ej på orientalspråkens.

[5]) Om de nya adjuncturer, som under tidskiftet tillkommo, se detta arbete II, 357.

läroämne med flera förgreningar, kunde kalla högst två [1]). En docent ansågs ej heller böra få undervisa utan i sitt eget fack: för att förekomma dylikt beslöt philosophiska faculteten 1796, att docenternes offentliga anslag skulle först granskas af decanen [2]). Docenturen försedde med dels dubbla, dels enkla presterliga tjenstår. Alla academiska lärare tillförsäkrades att vid ansökning till tjenst vid läroverken beräkna sina academiska tjenstår [3]).

Frihetstidens uppfostringscommission hade försökt att omskapa universitetet genom att ställa det helt och hållet i statens tjenst såsom uppfostrarinna af embets- och tjenstemän. Hade dess reformer trängt igenom, skulle universitetet onekligen hafva blifvit mindre en vetenskaplig läroinrättning än en conseqvent ordnad yrkesskola för statstjenst. Man kan då ej just beklaga, att reformrörelsen vid medlet af det 18:de seklet icke ledde till något resultat; men visserligen är det att beklaga, att ett helt århundrade skulle förflyta innan en begynnelse till reformer inom universitetet ändtligen blef tagen genom 1852 års statuter, i hvilka åtminstone flera nödiga förbättringar i det gamla kommo till stånd. Här är platsen att tillägga några data till de förut anförda rörande denna så exempellöst försenade reform, hvarom man begynt tala redan i Carl XI:s dagar.

Intill 1801 utöfvade det gamla cancellicollegiet en högsta uppsigt öfver allmänna undervisningsväsendet. Men då cancellicollegiet sistnämda år upplöstes, öfverfördes denna del af dess åliggande på det då inrättade cancellersgillet, som utgjordes af de tre svenska universitetens cancellerer [4]). Cancellersgillet anträdde sin verksamhet med att liksom i sin tid cancellicollegium 1723 infordra nödiga handlingar för att företaga den så länge bebudade omarbetningen af universitetens constitutioner. Sedan 1771 hade nu denna fråga hvilat; den återupptogs 1801 i sammanhang med utarbetandet af ny skollag, hvilket sednare arbete genomfördes 1807. Cancellersgillet hade en dunkel aning om att engång från Lund kommit ett märkligt förslag härutinnan — Andr. Rydelii —, men hvar det skulle stå till att finna visste man nu ej mera. Lunds consistorium hade ingen annan upplysning att meddela än att det

---

[1]) K. B. 1820 $^{3}/_{5}$

[2]) Philosophiska Facultetens protocoll 1796 $^{22}/_{6}$. Cancelleren Trolle-Wachtmeister såg så noga upp med docenternes diarier som en Palmstierna. Han stadgade, att försummelse vid deras insändande medförde förlust af rättigheten att docera.

[3]) K. B. 1820 $^{26}/_{4}$. De 8 äldste docenterne räknade dubbla år.

[4]) C. B. 1801 $^{17}/_{2}$.

sednast 1744 fans i handlingarne omtaladt. Det anordnade en öfversättning af de gamla constitutionerna genom C. F. Fallén och lät academisecreteraren O. C. Wåhlin utarbeta en sammanställning af sedermera tillkomna stadganden genom konunga- och cancellersbref. Men det stannade vid dessa förarbeten: cancellersgillet upplöstes efter 1809 utan att ha framkommit med något förslag till nya constitutioner. Det ersattes af cancellistyrelsen, som ej vidtog någon åtgärd. Men 1817 $^{3}/_{6}$ förordnades en comité för att granska de academiska constitutionerna. Äfven dess arbete blef utan resultat. Presteståndet sökte draga saken under sin öfverläggning och anhöll i en skrifvelse till Upsala universitets canceller 1818 $^{24}/_{8}$, att föreslagna ändringar först måtte underställas dess pröfning, enär de academiska constitutionerna inginge i presteståndets af K. M:t och riksdag bekräftade privilegier. På denna comité följde derefter den stora comitéen till öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk, hvilken nedsattes genom kgl. brefvet 1825 $^{21}/_{12}$ och 1828 $^{20}/_{12}$ aflemnade sitt betänkande.

Kretsen af ämnen för den academiska undervisningen var ej så strängt begränsad, som den sednare blifvit. Oupphörligt sökte tidens practiska tendenser att utvidga läroområdet. Den tanke, som i trots af allt hvad deremot kunnat invändas, alltid haft något tilltalande hos sig, att universitetet borde ställa sig på en bredare folklig grund genom att öppna sig för och under sitt hägn upptaga äfven andra cultursträfvanden än de rent vetenskapliga, tycktes i början af detta århundrade vilja tränga igenom.

Framför allt bemärkes sträfvandet att med universitetet förbinda undervisning i landtbruk. Från högqvarteret Greifswald gaf Gustaf IV Adolf 1806 befallning till cancelleren Trolle-Wachtmeister att ombesörja ordnandet af en dylik undervisning: "professoren i chemi skulle lämpa sina föreläsningar till practisk economi i de delar, som hemta ljus af chemien" [1]). Längre fram under Engeströms cancelleriat gick sträfvandet ut på att upprätta en mönsterfarm i universitetets närhet och såsom dess egendom. För detta ändamål utverkade denne canceller upplåtandet till universitetet af Lunds hospitalsgård 1813 [2]).

Hit hör äfven försöket att vid universitetet upprätta en läroanstalt för veterinärläkare. Arvid Florman var det som här gick i spetsen. Han hade sjelf studerat i den veterinärskola, Abildgaard 1770 grundat

[1]) K. B. 1806 $^{31}/_{5}$.
[2]) K. B. 1813 $^{8}/_{9}$.

på Christianshavn och föreslog 1790 upprättandet af en dylik i Lund. Den medicinska faculteten förklarade sig emot detta förslag: den betraktade dessutom det föreslagna läroämnet såsom mera af economisk än medicinsk natur och således mera tillhörande den philosophiska än medicinska faculteten. Consistorium i sin helhet afstyrkte, men cancelleren Trolle-Wachtmeister gaf sitt bifall. Han anvisade rum och anslag för den nya läroanstalten och ställde den under uppsigt af 2 professorer af medicinska faculteten [1]). Florman verkade för veterinärskolan genom föreläsningar från hösten 1794, då den öppnades, till 1812, då inrättningens verksamhet afstannade. Medel för nödiga byggnader hade brustit. — När veterinärsaken fallit vid universitetet, upptogs den märkligt nog af Sundhetscollegium, som föreslog, att blifvande läkare borde undergå veterinärläkare-examen vid universiteten och att ingen borde anställas såsom provincialläkare, som ej undergått dylik examen. Det begärde, att Flormans föreläsningar i Lund måtte fortsättas och att anatomiæ prosectorn i Upsala skulle åläggas att der sköta undervisning i veterinärläkarekonsten. K. M:t infordrade universitetets utlåtande häröfver 1813 $^{3}/_{2}$. Detta förslag fann ingen försvarare i Lund. Florman, så mycket han ifrat för veterinärläkarevetenskapen, yttrade, "att han icke trodde denna kunna blifva till gagn för landet genom att förena den med menniskomedicin". Begge fordrade hvar sina män, och han föreslog ånyo upprättandet af ett veterinärinstitut.

Äfven för krigsvetenskapen tycktes universitetet vilja öppna sig, då genom cancellerbrefvet 1822 $^{17}/_{6}$ captenen vid generalstaben C. von Greiff förordnades att undervisa i militära vetenskaper: tactik, strategi, fortification, infanteri- och cavallerimanövrer, militärisk statskunskap samt krigshistoria.

I följd af kgl. brefvet 1803 $^{15}/_{3}$ blef pedagogik ett läro- och examensämne vid universitetet. Professor Fremling hade 1802, lifvad af samma pedagogiska sträfvanden, som ungefär samtidigt framträdde i Tyskland, erbjudit sig att utan allt anspråk på vare sig offentligt eller enskildt arvode hålla föreläsningar i pedagogik och didactik. Cancellersgillet emottog med tacksamhet tillbudet, och förordnande för honom gafs samma år. Det kgl. brefvet 1803 stiftade emellertid så att säga

[1]) C. B. 1790 $^{28}/_{12}$.

[2]) Professorerna i latin och österländska språk, Lundblad och Norberg, åtogo sig jemte Fremling föreläsnings- och examinationsbesväret. Protocoll höllos vid examina såsom inom faculteterna. Förhör i pedagogik för enskilda lärare stadgades äfven i 1807 års skolordning. Liksom de andra faculteterna erhöll Uppfostringsutskottet sitt eget sigill. C. P. 1806 $^{20}/_{12}$.

en pedagogisk facultet under namn af Uppfostringsutskottet, i hvilken alla, som ärnade åtaga sig enskild eller offentlig barnundervisning, vid straff af studentprivilegiernas förlust hade att aflägga offentlig examen i pedagogik samt alla för en lärare nödiga elementarvetenskaper. Men hvad skulle väl blifva af föreläsningar i pedagogik utan förbindelse med practiska undervisningsöfningar? Man insåg bristen, och 1804 discuterades frågan i consistoriet. Man tänkte på upprättandet af ett lärareseminarium. Cancellersgillet föreslog, att man skulle sätta denna inrättning i förbindelse med cathedralskolan; utskottet deremot begärde upprättandet af ett gymnasium för Skåne och Bleking i Lund. Theologerna med J. Hellman i spetsen förklarade emellertid hela inrättningen onödig: de ansågo att universitetsadjuncter och docenter gjorde tillfyllest med sin enskilda undervisningsverksamhet; intet vore vidare behöfligt. Något seminarium kom aldrig till stånd, och Uppfostringsutskottet dog bort med sina bisittare. Fremling har emellertid hållit pedagogiska föreläsningar 1802—20, och 3 docenter hafva varit i ämnet anställda [1]). Sedan skolordningen 1820 $^{16}/_{11}$ ej mera talade om förhör i pedagogik, upplöstes Uppfostringsutskottet formligen genom kgl. brefvet 1823 $^{12}/_{7}$. Den allmänna Uppfostringscomitéen hade vid hörande i frågan ej ansett, att denna undervisning i pedagogik medfört några synnerliga frukter eller för framtiden vore af nöden.

En ganska egendomlig företeelse under detta tidskifte erbjuda de s. k. prestmedicinska studierna.

Föga motsvarande de förhoppningar, hvilka tiden derom hyste, blef detta försök, som efter 1809 gjordes att förbinda theologiens och medicinens studium, eller hvad man för korthetens skull på den tiden kallade prestmedicinen. Afsigten härmed var att vid universitetet utbilda de blifvande församlingslärarne äfven till församlingsläkare; presten borde sörja ej blott för själen utan äfven för kroppen. Det var en välment tanke, som stod i närmaste sammanhang med hela uppfattningen af prestembetet på en tid, då presten skulle vara så mycket annat än religionslärare, och som äfven sammanhängde med vissa från frihetstiden ärfda tendenser [2]). Förslaget framställdes vid 1809 års riksdag

---

[1]) Se detta arbete II, 399.

[2]) Man skulle kunna säga, att Linné egentligen varit den, som gifvit första uppslaget till denna s. k. medicina pastoralis. I Skånska resan (275) framställer han den tanken, att presten borde vara så mycket hemmastadd i medicin, att han kunde bota de allmännast förekommande sjukdomar, en sak, som han anser kunna inhemtas vid universiteten genom högst 8 dagar studier i medicin.

och vann sådant bifall, att ständerna anslogo särskilda stipendier vid universiteten för de theologiæ studerande, hvilka tillika ville studera medicin. En särskild lärocurs i denna "rural- och pastoralmedicin" inrättades; man ansåg, att 2 till 3 terminer vore nog för dessa populära studier. Af Lunds universitets lärare var det isynnerhet Engelhart, som med ifver omfattade detta förslag. Han erbjöd sig att mot befrielse från munera ambulatoria och consistoriella göromål dagligen föreläsa en timma i pastoralmedicin, och detta bifölls 1812. Anatomiæ prosectorn P. G. Cederschöld förordnades samtidigt att meddela dessa prestläkare grunderna i pharmaci, chemi och naturalhistoria [1]). Den medicinska faculteten gjorde sig emellertid från början ej stora förväntningar om dessa medicinska studier. I ett betänkande af Florman uppställer den i stället fordran på verkliga districtsläkare och förväntar sig af prestläkarne endast, att de vanliga läkareböckerna blifva med mera förstånd begagnade. I consistoriet yttrades den tanken, att theologiens studium kanske skulle förlora hvad medicinen vann. Emellertid ordnades undervisningen inom en särskild s. k. medico-theologisk facultet, som fortlefde ända till 1840. Enligt reglementet 1813 $^{11}/_{8}$ var undervisningen delad i 2 curser, hvardera om 3 terminer. För så lång tid åtnjöts stipendierna. Men sedan 1823 års ständer indragit arvodet för läraren och nedsatt stipendierna för båda universiteten från 5000 till 2000 rdr upphörde särskild undervisning, och stipendiaterna förbundos blott att genom studier på egen hand förskaffa sig de enligt reglementet erforderliga kunskaperna. Då inskränktes äfven stipendietiden till 2 terminer. Stipendierna blefvo hufvudsaken, och de medico-theologiska studierna upphörde. Vid facultetens upplösning delades stipendierna så, att den theologiska fick 3 och den medicinska 5, hvardera à 100 rdr banco.

Den svenska theologien har aldrig företett taflan af någon synnerligen liflig vetenskaplig utveckling; i dess literatur är det till och med stundom svårt att följa de stora religiösa riktningarne inom den öfriga protestantiska kyrkan. Under hela det 18:de seklet intog den ungefär en och samma ståndpunkt af sträng dogmatism: det gällde blott det engång uppställda systemets vidare fortplantande. Äfven genom lagbud sökte man under Gustaf IV Adolfs regering befästa orthodoxien mot nya riktningar [2]).

[1]) C. B. 1812 $^{3}/_{10}$.

[2]) K. B. 1799 $^{27}/_{12}$. Procancelleren och domcapitlet skulle tillse att i predikningar undvekes alla nyheter, såväl som verldslig moral och philosophi, hvilka sednare snarare försvagade

Inom Lunds theologiska facultet [1]) fördes det 18:de århundradets orthodoxi öfver i det 19:de genom åtskilliga dess medlemmar, af A. Hylander med en viss anstrykning af herrnhutism, af Christian Wåhlin fullkomligt ovetenskapligt och bemängdt, så förunderligt det låter, med åtskilligt af frihetstidens economiska idéer, af J. Hellman, C. J. Eberstein och andra mera i dess renhet. Först med Martin Eric Ahlman tog här det 19:de århundradets theologiska vetenskap sina första ansatser, och med Henrik Reuterdahl under hans första period tycktes en rationalistisk theologi vilja framträda. — Men hvad som gäller om de öfriga faculteterna gäller särskildt om den theologiska: den rent vetenskapliga verksamheten kräfver visserligen vid en historisk betraktelse i främsta rummet uppmärksamhet, men den är icke allt. Sant är, att undervisningsverksamheten utvecklar sina mest glänsande resultat endast under inflytelse af en skapande vetenskaplig anda; men huru mycket ädelt arbete i det tysta med rika frukter döljer sig dock icke ofta under den mera practiskt verkande lärarens namn! Det är emellertid ett moment, som oftast är svårt att historiskt uppvisa, ty den stilla troheten i det lilla, hvilken verkar välsignelserikt döljande sig sjelf, lemnar ej acter och handlingar efter sig. Bland denna och den närmast följande tidens lärare inom den theologiska faculteten och seminariet [2]) prisas flere för sin läroverksamhet: vi erinra särskildt om B. J. Bergqvist. — Ehuru ej fästad vid universitetet, har Henrik Schartau, som denna tid verkade i Lund, varit af betydelse för detsamma. Mindre en vetenskaplig än en practiskt kyrklig riktning räddade Schartauanismen under vissa pietistiska former mycket godt från den gamla svenska kyrkan.

Inom den juridiska faculteten intog Johan Holmbergsson ett särdeles utmärkt rum [3]). Under honom, mindre ett vetenskapligt än ett lärare-

än lifvade känslan för en sann christendom; till ungdomens undervisning borde ej sådane förordnas, som hyste meningar, afvikande från den rena evangeliska läran; äfven skulle tillses, att de utvärtes vördnadsbetygelser iakttoges, hvilka med christligt bruk och kyrkolagens föreskrifter öfverensstämde. Biskop Munck inskärpte personligen denna skrifvelse hos consistoriet 1800 $^{31}/_{1}$ -- Till yttre kyrklighet uppmanades oftare, såsom af Hylander under hans rectorat 1807: han erhöll af cancelleren Trolle-Wachtmeister en särskild complimentskrifvelse för de åtgärder han vidtagit att uppmuntra ungdomen till flitigare och ordentligare bevistande af allmän gudstjenst, hvarvid cancelleren uppmanade följande rectorer att visa samma nit. C. B. 1808 $^{30}/_{1}$. Procancelleren Faxe uppmanade consistoriets medlemmar att föregå med exemplet af den offentliga gudstjenstens bevistande, framför allt att med stadens öfriga innevånare offentligen begå den heliga nattvarden, hvilket ej förut synes ha varit bruket. C. P. 1812 $^{7}/_{1}$.

[1]) Se om theologiska faculteten detta arbete II, 60—62. Professorer XXXI—XL. Om theologiska seminariet se II, 100—105.

[2]) Se om theologiska seminarium detta arbete II, 100—105.

[3]) Se om den juridiska faculteten II, 109. Professorer i allmän lagfarenhet VII—VIII.

snille, höjde sig åter de juridiska studierna vid universitetet. Om få lärare ha lärjungarnes mening varit mera enstämmig.

Den medicinska faculteten utvidgades under denna tid, så att den kom att bestå af professurer i theoretisk och practisk medicin, i anatomi och chirurgi samt obstetrik [1]).

Den utveckling de medicinska studierna togo i Danmark under det 18:de århundradets sista årtionden — att datera från stiftelsen af Det medicinske Selskab 1774 och Det kirurgiske Academi 1785 — skulle icke blifva utan betydelse för medicinens studium i Lund. Isynnerhet var det Arvid Florman, som på detta område förmedlade förbindelsen mellan Lund och Kjöbenhavn. Denne utmärkte lärare, som utgått ur A. J. Retzii naturvetenskapliga skola, hade studerat i Kjöbenhavn på 1780-talet under Callisen, Saxtorph, Winslow och Abildgaard [2]). Chirurgien, som hittils utöfvats endast af practiska yrkesmän, hade genom Callisen och Winslow fått rang af vetenskap, då den bragts i förbindelse med anatomiska studier. Abildgaard hade samtidigt verkat för veterinärvetenskapens höjande. Dessa riktningar öfverfördes genom Florman från Kjöbenhavn till Lund [3]). Äfven E. Z. Munck af Rosenschöld hade studerat i Kjöbenhavn och vistades der ofta för vetenskapliga syften. Mer än någon annan af faculteterna stod den medicinska i förbindelse med andra universitet.

En skapelse af Lars von Engeström var det cliniska institutet för läkares utbildning, åt hvilket han alltid egnade en särskild omsorg [4]). Det var jemte länslazarettet, hvarmed det 1814 förenades [5]), universitetets practiska läkareskola. J. Sönnerberg inlade förtjenster om undervisningen vid denna inrättning. — Vid cliniska institutet och länslazarettet upprättades också ett barnbördshus [6]), hvarmed förenades undervisningsanstalt för barnmorskor.

[1]) Se detta arbete II, 138—140. Professorer i practisk medicin V. Joh. Engelhart. VI. J. Sönnerberg; i theoretisk medicin VI. Ch. Wollin VII. A. E Barfoth VIII. E. Z. Munck af Rosenschöld; i anatomi och chirurgi II. A. H. Florman och i obstetrik II. C. F. Liljewalch.

[2]) I sin sjelfbiographi betecknar Florman sitt förhållande till Retzius med dessa ord: eo auctore et hortatore ad quælibet præclara potissimum usus sum. Om sitt mottagande hos Abildgaard säger han, att en fader ej kunnat visa honom större omsorger än han.

[3]) Som anatomiæ prosector hade han 1790 5 månaders tjenstledighet för att i anatomi undervisa flottans chirurger. C. B. 1790 $^{19}/_{1}$.

[4]) Det stiftades 1812, då Engeström utverkade, att de medel, som utgått från kyrkorna i Skåne till de 1811 indragna kyrkoinspectorslönerna, analogos till upprättande af ett dylikt. Dermed förenades besparingarne å de medico-theologiska stipendierna och 40 tunnor spannmål att utgå af den 1813 åt universitetet upplåtna hospitalsladugården.

[5]) K. B. 1814 $^{12}/_{1}$.

[6]) K B. 1821 $^{27}/_{6}$.

Inom den philosophiska faculteten äro hufvudföreteelserna under detta tidskifte de humanistiska studiernas återupprättande och de reala vetenskapernas stigande utveckling genom inrättandet af nya lärostolar.

Under föregående tidskifte hade studiet af de classiska språken och literaturen råkat i fullkomligt lägervall. Med Johan Lundblads uppträdande kom en ny anda: aldrig har romarspråket intagit en bredare plats i studieplanen eller utgjort en vigtigare del af universitetsbildningen än just under detta tidskifte [1]. Lundblad omfattade sitt ämne och sitt lärarekall med all den enthusiasm, som låg i hans väsen [2]. Ingen kunde med mera ifver än han tala för sitt ämne såsom det förnämsta af alla; ingen mera helt och hållet uppoffra sig för dess sak. Han berättar sjelf engång, att han utom de offentliga föreläsningarne använde 16 timmar i veckan till kostnadsfri undervisning i latin. Hans ifver ryckte de fleste med sig, cancelleren Trolle-Wachtmeister framför andra, hvilken genom en följd af reglementen befästade latinets — "språkets" som det kom till att heta — principat bland läroämnena. Ej blott kom latinet att inom philosophisk candidatexamen räknas lika med 3 andra ämnen [3]; latinet blef äfven ett nödvändigt reglementeradt förstudium för alla embetsexamina. Förgäfves sträfvade den juridiska faculteten emot det latinska exercitium stili för blifvande jurister och anförde Lagerbrings ord från 1744, "att latinet gör verkligen i sig sjelf dem hvarken lärdare eller olärdare, som i sitt hufvudstudium ha god grund, insigt och praxis"; den föreslog i stället svenska scripta. Canc. Trolle-Wachtmeisters mening var, att "det bemödande studerande ynglingar använda på det latinska språkets vederbörliga lärande är det säkraste medel att väcka fattningsgåfvan, städa begreppet och underhålla arbetsdriften". Han stadgade derför tentamina och examina i latinsk chriaskrifning och classisk literatur äfven vid preliminärexamen för juridisk och cancelliexamen; till och med för cameralexamen önskade man, ett latinskt stilprof. Lundblads ifver för latinet gick derhän, att han lifligt

[1]) Se om latin detta arbete II, 252. Professorer i latin XIV—XV.

[2]) "Vi kunna icke", säger han engång, "som Graccherna i Rom påräkna en Cornelia till mor och att af en sådan få bildas: latinska språket får då företräda denna modren". "Med latinets framsteg hade vetenskap och smak framskridit; förakt för latinet hade öfverallt dragit barbariet efter sig. Gessner i Göttingen, Ernesti i Leipzig, hvilka i Tyskland återupplifvat de classiska studierna, hade sjelfva eller genom sina lärjungar bildat de män, som gjorde det tyska snillet ära och tidehvarfvet heder". C. P. 1797 $^{22}/_{11}$. — Han anade ej, när han fällde dessa ord, att han sjelf skulle i sin skola för classicitet bilda mer än en af dem, som gjort det svenska snillet ära.

[3]) Ett laudatur i latinsk pro graduskrifning räknades dubbelt d. v. s. lika med betyget i 2 andra ämnen; derutöfver beräknades betyget i tentamen.

förordade alla skolböckers öfversättande och utgifvande på latin: framförallt borde alla språk studeras på latin [1]). — Hela denna riktning bar spåren af en reaction, så ytterlig var den i sjelfva verket. I den ställning latinet kommit under Trolle-Wachtmeisters cancelleriat upprätthölls det emellertid under Engeströms och långt in i århundradet. Förgäfves sökte professorn i historia N. Sjöborg 1810 utverka tillstånd att utgifva afhandlingar i sin vetenskap på svenska. Dock försvann under denna tid latinet såsom föreläsningsspråk. Sist vek det ur theologiska faculteten, der S. Lemchen ännu 1802 höll latinska föreläsningar och A. Hylander 1829 på latin öfversatte Davids psalmer.

I sina sträfvanden för de classiska studiernas återupplifvande understöddes Lundblad varmt af innehafvaren af den orientaliska lärostolen Matthias Norberg [2]), sjelf en utmärkt representant för dessa studier. Såsom de af dessa män fattades, hade de nästan lika mycket characteren af en konst som af en vetenskap, ty deras yttersta mål var efterbildningar från antiken på dess eget språk. Lundblads mönster voro Cicero och Ovidius, Norbergs Tacitus. Den gamla skolans latin i ord och skrift, t. ex. theologernas, höll ej mer den classiska färgen vid en jemförelse med detta vackra ciceronianska och tacitanska språk. Såsom humanist har Matthias Norberg för universitetet varit af en större betydelse än såsom orientalist. Samtiden ställde honom emellertid utomordentligt högt äfven som sådan och öfverskattade hans betydenhet ur denna synpunkt [3]). Hans lärareverksamhet på detta område var ej af synnerlig omfattning. Studiet af det grekiska språket,

---

[1]) Philosophiska facultetens protocoll 1803 $^{15}/_{10}$. Lika varmt förde esthetices professorn A. Lidbeck modersmålets talan.

[2]) Se om lärostolen i österländska språk detta arbete II, 187. Professor XIII.

[3]) Tegnérs poetiska uttryck om Norberg ha sina motsvarigheter äfven i consistoriella yttranden. Så yttrade sig Lundblad om honom i ett betänkande 1805 $^{1}/_{3}$ på följande sätt: "Professor M. Norberg har af de största kännare såväl som af flere utrikes män, som i denna lärdomsdel ega vitsord, blifvit erkänd vara den förste man i sin vetenskap uti hela Europa, som är mycket sagdt". Det var på den alltjemt bebudade utgifningen af Adamsboken "den galilæiska bibeln", som man grundade dessa omdömen. "Detta verk", tillägger Lundblad, "skall i samma mån, som det gör denne mans namn odödligt, blifva i alla tider för vårt fädernesland och denna academi en ära". — Detta smicker förfelade ej att utöfva inverkan på Norbergs personlighet, åtminstone sådan som han under de äldre åren visar sig i brefvexlingen med canc. Engeström. — Som en egendomlighet förtjenar anföras, att ännu på Norbergs tid den jemförande språkforskningen kunde komma till sådane resultater, som att grekiskan och hebreiskan voro grenar af samma stam, "såsom öfverenskommande såväl till materia som form". Dessa satser ansåg han sig ha bevisat i sin Etymologia linguæ græcæ och sin Grammatica græca, "deri uppdagas, huru grekiskan till alla talets beståndsdelar blifvit danadt af hebreiskan". M. Norberg till L. v. Engeström 1814 $^{18}/_{8}$.

hvari han sökte införa det nygrekiska uttalet, blef först under hans efterträdare i detta ämne mera betydande.

Grekiskan, länge ett bistudium till orientalspråken, fick nämligen med Tegnérs utnämning 1812 en sjelfständig lärostol [1]). Han innehade den i 12 år och skapade derunder det grekiska studiet vid universitetet. Cancelleren skyndade vid hans afgång att åter besätta hans plats "för att den genom hans lärdom och snille lifvade kärleken för grekiska språkkunskapen icke måtte komma att minskas vid detta lärosäte, der den romerska och grekiska literaturen" — heter det — "odlas och blomstrar liksom på sin classiska jord" [2]), uttryck, som åtminstone visa samtidens tanke om den lärareverksamhet, som då afbrutits.

Studierna i philosophi leddes under största delen af detta tidskifte af en särdeles utmärkt och nitisk lärare, M. Fremling. Han började först att tröttna vid 74 års ålder: när cancelleren Engeström då, höstterminen 1818, hos K. M:t begärde den första tjenstledighet för honom, kunde det sägas, att han under sjuttio terminers tjenstetid aldrig njutit sådan, ej ens under rectorsåren. Fremling var ingen skapande ande, men en skarpsinnig och i sin forskning sjelfständig, samt utrustad med en särdeles lycklig framställningsgåfva [4]). Han var framförallt en i sin vetenskap särdeles framstående academisk lärare. Stundom omgafs han af ända till 100 åhörare. De föreläsningar, i hvilka han följde den samtida philosophien i dess utveckling från Kant till och med Schelling, bevistades dock vanligen af ett vida mindre antal. De höllos mest privatissime. Hans eget lärosystem var företrädesvis eclectiskt [5]).

Om få academiska lärare har de samtidas omdöme varit mera lofordande än om kantianen L. P. Munthe, den af Tegnér besjungne. När man läser ett och annat af hans klara och väl genomtänkta utlå-

---

[1]) Se om grekiska detta arbete II, 200. Professor IV.

[2]) Cancellerens memorial till K. M:t 1824 $^{30}/_{3}$. R. A.

[3]) Se om theoretisk philosophi detta arbete II, 268. Professorer XIV—XV. Om practisk philosophi II, 210—11. Professorer VIII—IX.

[4]) Fremlings betydelse som vetenskapsman är tecknad af A. Nyblæus, Den filosofiska forskningen i Sverige från slutet af adertonde århundradet I, II, 148—166.

[5]) "Det är långt ifrån min tanke" säger han, att vilja försöka upphöja någon af alla de hittils kända philosophiska lärobyggnader till rangen af en allmängiltig lära. Jag anser dem alla för mer och mindre lyckliga förnuftsförsök att fortskrida till det smickrande förnuftsidealet *fullständig sanning*, det är sanning utan tillsatser af gamla eller nya systematiserade villor. Philosophiska facultetens protocoll 1799 $^{9}/_{2}$. Se också brefvexlingen med cancellern Engeström hos Kahl, Tegnér och hans samtida i Lund, 131—144.

tande i philosophiska facultetens protocoll, fattar man också lätt, huru stort inflytande denne lärare genom sin personlighet kunnat utöfva.

Rörande den historiska lärostolen under Sven Bring-Lagerbrings närmaste efterträdare hänvises till detta arbetes andra del [1]. Ingen af denna lärostols innehafvare under detta tidskifte hade uteslutande egnat sig åt den historiska vetenskapen: två voro latinare, en archeolog och en företrädesvis mathematiker.

Den mathematiska professionen i hela dess gamla omfång sköttes 1788—1812 af P. Tegman. Derefter utsöndrades astronomi med physik såsom särskild lärostol för J. Brag [2]. Tegmans efterträdare i ren mathematik blef C. E. Kjellin. Till bedömande af studiets ståndpunkt kan anföras följande. Då Kjellin 1812 begynte fria föreläsningar utan att följa en bestämd lärobok, uteblefvo åhörarne. Deras underbyggnad, heter det, var ej sådan, att de kunde följa fria föreläsningar i mathematik [3].

Af de många nya lärostolar, hvilka under detta tidskifte tillkommo, är den i esthetik äldst. I Upsala hade detta läroämne införts redan 1785 under skalden Creutz's cancelleriat; bibliothecarien var den, åt hvilken der uppdragits att hålla föreläsningar med rätt att præsidera för svenska disputationer i vitterhet och säte och stämma i philosophiska faculteten. Ungefär detsamma blef förhållandet i Lund 1795 [4]. Den gamle G. Sommelius kunde dock ej här gerna åläggas esthetiska föreläsningar; ty huru förtjenstfull han ock kunde vara såsom lärd samlare, minst låg esthetiken inom hans område. Det bestämdes derföre, att intill hans afgång från bibliothecarietjensten en adjunct i ämnet med särskildt arvode skulle anställas. Redan förut hade docenter i vitterhet — om systematisk esthetik var ej så mycket fråga — varit anställda [5]. Sedan docenten Elof Tegnér under några år offentligen föredragit ämnet, fick den gamla professuren lärdomshistoria sin nya form, då Anders Lidbeck 1801 utnämdes till bibliothecarie och professor i esthetik [6]. Det inrättades 1805 äfven adjunctur i ämnet [7]. Den esthetiska lärostolens förste

---

1) Se om historia detta arbete II, 230—31. Professorer IX—XII.

2) Se om mathematik detta arbete II, 176. Professorer IX—X, om astronomi (och physik 1813—37) II, 341—42. Professor II.

3) Faxe till Engeström 1812 $^{6}/_{12}$

4) K. B. 1795 $^{12}/_{11}$.

5) Se om adjuncter och docenter i esthetik detta arbete II, 413—14.

6) Se om esthetik detta arbete II, 320—22. Professor I.

7) C. B. 1805 $^{29}/_{1}$. Sysslan skapades för Es. Tegnér och försågs med ett efter fäktmästaren ledigt lönegratial af 83 rdr 16 sk. b:co. Cancelleren Trolle-Wachtmeister, som sällan anmälte någon personligt, yttrade i föredragningen för K. M:t, att han så mycket mera önskade K. M:ts bifall,

innehafvare, Anders Lidbeck, representerade under brytningen mellan den gamla och nya skolan inom den svenska vitterheten uteslutande den gamla, medan genom en skapande skald Lund fällde utslaget i striden. Men fången inom det gamla systemet, förstod han dock att uppskatta den store skalden af annan esthetisk trosbekännelse och erkände med anspråkslös öppenhet, att Esaias Tegnér utan catheder var den egentlige läraren i ämnet, medan han som professor innehade den.

Professuren i franska, tyska och engelska språken, ur hvilken sedermera uppvuxit professuren i nyeuropeisk linguistik och modern literatur, stiftades dernäst i ordningen genom Matthias Norbergs donation 1811. Den var tills vidare mera att betrakta som en språkmästareplats [1]).

Liksom den mathematiska lärostolen intill 1812 omfattade äfven astronomi och physik, rymdes intill samma tid under den naturalhistoriska alla naturkunnighetens olika grenar, efter 1798 äfven chemi [2]). Anders Jahan Retzius, denna lärostols innehafvare sedan 1787 och den egentlige ledaren af studiet i vetenskapen sedan 1777 [3]) svarade, så vidt möjligt, emot den stora uppgiften. Sjelf en för sin tid utmärkt vetenskapsman, med en åder af den patriotism, som gått genom Linnés naturforskning och så mäktigt tilltalat sinnena, att denna blifvit så att säga en nationalangelägenhet, tyckes Retzius äfven hafva egt något af den gåfva, hvilken han i sitt Åminnelsetal öfver Linné prisar som en af mästarens ädlaste, gåfvan att genom samtal och föreläsningsverksamhet väcka och elda de unges håg för sitt studium. Den var genom denna han kom att förvärfva sin största betydelse i Lunds universitets historia. Om hans läromethod kan såsom om Fremlings sägas, att den skarpt söndrade sig i en esoterisk och en exoterisk. Medan han i sin närmsta närhet bildade den skola af vetenskapsmän på naturhistoriens fält, som kom att utgöra en af universitetets prydnader i detta århundrade, voro hans offentliga föreläsningar mera popu-

---

"som han derigenom fick tillfälle att vid universitetet fästa en yngling, som utmärkt sig genom ovanlig flit och särdeles fallenhet för dessa yrken".

[1]) Se detta arbete II 337. Professor I J. Stecksén. Här rättas den i Steckséns biographi influtna uppgiften att han egt säte och stämma i philosophiska faculteten. Han hade säte och stämma i consistorium, "enär rector och consistorium anse nödigt derom anmoda honom" — hvilket näppeligen skedde, — men ej faculteterättigheter. K. B. 1816 $^{20}/_{3}$. En ledsam tvist uppkom deraf, att Stecksén i 1816 års catalog genom streck skilts från öfriga professorer, hvaröfver cancellirådet Norberg förde klagomål inför cancellersembetet.

[2]) Se om naturalhistoria detta arbete II, 302—3. Professorer II—III.

[3]) Härmed rättas ett tryckfel å sidan 271.

lärt anlagda, och i de allmänna examina fordrade han ett ganska ringa kunskapsmått [1]). När Retzius 1812 erhöll beständig tjenstledighet, hade han tjenat universitetet 46 år, vårdat den botaniska institutionen i 40 år och föreläst inemot 70 terminer; först 1794, efter 17 års tjenst som professor, hade han fått åtnjuta professors lön. Dock klagar han ej deröfver, utan öfver den 40-åriga sjuklighet, hvaraf han lidit: "jag hade i sanning", säger han, "långt före detta behöft hvila, men min tillgifvenhet för vår högskola har gjort det till en ovilkorlig skyldighet att sträfva i det längsta" [2]). Med afskedstagandet upphörde dock ej hans lärareverksamhet. I ett särskildt cancellersbref anmälde Lars von Engeström hans 1821 i Stockholm timade bortgång [3]).

Ur den naturalhistoriska professionen utbrötos vid Retzii afskedstagande tvänne nya lärostolar: den chemiska [4]) och den botaniska, medan den gamla naturalhistoriska professionen inskränktes till en profession i zoologi, hvars innehafvare blef entomologen C. F. Fallén. Den utveckling, som vid Lunds universitet tog sin begynnelse under Carl Gyllenborgs cancelleriat, då lärostolen i experimentalphysik upprättades, blef härmed under Lars von Engeströms fullbordad: de reala vetenskaperna trädde nu in i ledet bland universitetsvetenskaperna i verklig jemnbredd med de gamla humanistiska. I spetsen för de med ny kraft återupptagna naturvetenskapliga studierna trädde den botaniska lärostolens förste innehafvare, Carl Adolf Agardh, den snillrike och högtbegåfvade academiske läraren och vetenskapsmannen. Hans verksamhet vid universitetet är redan förut tecknad [5]).

Obestridliga äro universitetets framsteg under denna period såväl hvad angår den vetenskapliga utvecklingen som i fråga om lärarnes undervisningsverksamhet och ungdomens studier. Dock må man akta sig att se allt i den glans, som några lysande personligheter spridt öfver tidskiftet. Universitetet suckade otvifvelaktigt ur förra synpunkten under tryc-

---

[1]) Kahl, Anf. ställe, 55.

[2]) A. J. Retzii afskedsansökan 1811 $^{11}/_{7}$

[3]) C. B. 1821 $^{9}/_{10}$. "Hans minne", säger Engeström, "skall alla tider högt skattas af medborgaren för hans ostridiga förtjenster af den landsort, der han vistats, och af vetenskapsidkaren för hans sorgfällighet att bilda de lärare, som vid lärosätet i Lund i naturalhistorien med så mycken heder utmärka sig". — Engeström syftar här särskildt på Retzii sträfvanden för det skånska landtbrukets höjande. En stiftelse vid Lunds universitet, som städse återför minnet till Anders Jahan Retzius är Physiographiska Sällskapet, som af honom stiftades 1776.

[4]) Se om chemi detta arbete II, 316. Professor II. J. A. Engeström.

[5]) Se detta arbete II, 329—32.

ket af de bojor, i hvilka de föråldrade constitutionerna och deras nyare tillsatser fjettrat lifvet, med ett ord deraf, att den alltjemt bebudade universitetsreformen alltjemt ej kom till stånd; ur den sednare synpunkten förtjenar anmärkas, att det återupplifvade latinstudiet intagit en allt för bred plats i undervisningsplanen. Under Trolle-Wachtmeisters cancelleriat förseddes de flesta examina med preliminärexamina i denna latinitet, hvilken han och hans samtida ansågo som det egentliga vetenskapliga bildningsmedlet [1]). För öfrigt bundos studierna allt mer och mer genom det just under denna tid fullständigt utvecklade examensväsendet.

Det hufvudsakliga resultatet af frihetstidens reformsträfvanden på universitetsområdet hade varit uppkomsten af embetsexamina. Föga belåten hade samtiden sjelf varit med detta examensväsende. Den närmast följande tiden uttryckte äfvenledes ofta sin missbelåtenhet dermed; men i en eller annan form nödvändigt, hade det nu slagit fasta rötter i universitetsinrättningarne och blef inom dem tid efter annan allt starkare befästadt [2]). Trolle-Wachtmeisters cancelleriat är isynnerhet rikt på förordningar till examensväsendets utbildning inom de philosophiska och juridiska faculteterna. Först reformerades de gamla stipendiatexamina och dylika infördes äfven för magnatstipendiater. Vidare gåfvos bestämmelser för preliminärexamina i latin och i svensk skrifning: den theologiska examen, hvilken 1778 stadgats för blifvande jurister, blef en allmän preliminärexamen. Den philosophiska gradens examina erhöllo genom cancellersbrefvet 1797 $^{3}/_{4}$ den form, hvilken de i hufvudsak bibehöllo för en lång tid [3]). För juridisk examen gåfvos nya bestämmelser genom cancellers-

[1]) En dylik preliminärexamen stadgades för blifvande jurister. C. B. 1799 $^{28}/_{3}$. C. B. 1797 $^{3}/_{4}$ gaf de noggrannaste bestämmelser angående de preliminära latinskrifningarne.

[2]) Juridiska faculteten yttrade 1797, att den ansåg frukten af examensförordningarne sådan, "att om sakerna kunde bringas i det skick igen, hvari de varit före 1749, den med största allvar ville föreslå, att specimina juridica afskaffades och studierna återställdes på den fria fot de dessförinnan haft". Den ansåg dock en återgång nu omöjlig, men föreslog, att hufvudförhöret verkligen förlades till embetsverket från universitetet. De förhör, som vid dessa i följd af 1766 års förordning höllos, borde utvecklas till de egentliga examina, och universitetet endast lemna allmänna betyg öfver der ådagalagd flit och insigt. Det är samma åsigter, som i Upsala redan på 1760-talet utvecklats af en Berch och som oftare torde åter framträda

[3]) Consistoriet hade i detta cancellersbref fått uppmaning att, sedan den nya stadgan någon tid tillämpats, inkomma med förslag till de förändringar, som kunde synas vara af nöden. På Retzii och Lundblads förslag anhöll man då 1806 om delning af det muntliga förhöret i en philologisk och en philosophisk examen. Denna fördelning iakttogs in på 1840-talet ehuru aldrig i lag bestämd.

brefvet 1799 $^{28}/_{3}$; för cancelliexamen 1808 $^{13}/_{12}$ [1]. Det Engeströmska cancelleriatet förändrade intet i den studieorganisation, som införts under det föregående. Det har ej att framvisa någon enda lagstiftningsåtgärd af betydenhet för ordnande eller omordnande af academisk undervisning och examensväsen.

Det klagades alltjemt under detta tidskifte liksom under det föregående, att ungdomen skyndade för hastigt från universiteten. Man sökte nu genom tvångsbud hålla den qvar en någorlunda tillräcklig tid. Så stadgades 1808, att ingen samma termin han inskrefs finge aflägga annan examen än theologisk preliminärexamen [2], och 1812, att en hvar, som studerade juridik, fyra terminer skulle ha åhört föreläsningar, innan han finge aflägga examen [3].

Cancelleren Engeström uppmanade till skärpande af fordringarne i examina för att förekomma allt för starkt tillopp till embetsverken. Begynnelse borde ske redan vid studentexamen [4]. För att sätta universitetets examina under controll hade stadgats 1801 $^{27}/_{10}$, att om vid det förhör, som alltjemt sedan 1766 anställdes vid embetsverken, den från universitetet ankommande ej röjde de kunskaper hans examensbetyg vitsordade, verket då borde till cancellersgillet — sedermera till cancellistyrelsen — inkomma med anmälan. Till befordrande af högre studier inom den juridiska faculteten medgåfvos förmåner åt juris candidater, licentiater och doctorer, liksom inom den theologiska faculteten åt dess högre examina [5].

Den egentliga academiska literaturen fortfor under hela detta tidskifte att bära den gamla latinska drägten i all dess tyngd. Det gör ett egendomligt intryck att ännu vid denna tid, då den svenska nationalliteraturen, ej minst genom bidrag från Lunds universitet, uppnår sin högsta blomstring, höra cancellerer och consistorium uttala satsen om latinets nödvändighet såsom vetenskapens språk. Endast vid dispu-

[1]) Cameralexamen inrättades 1799 $^{20}/_{4}$. Ytterligare föreskrifter för bergsexamen gåfvos 1807 $^{19}/_{4}$; en pharmaceutisk examen i chemi och botanik för blifvande läkare inrättades 1819. C. B. 1819 $^{30}/_{11}$.

[2]) C. B. 1808 $^{28}/_{12}$. Denna examen hölls inom slutna dörrar inför hela theologiska faculteten, som 3 till 4 timmar examinerade 8 till 10 i sender. Examinationen hölls i regel på latin.

[3]) K. B. 1812 $^{9}/_{10}$. Cancelleren förständigades 1821 $^{3}/_{1}$, att ej till K. M:t inkomma med anmälan om dispenser härifrån. Men 1829 uppställde cancelleren, upphäfvande den förra stadgan, den satsen att kunskapen, ej tiden borde i sådane mål vara afgörande.

[4]) C. P. 1819 $^{25}/_{8}$. Engeströms muntliga befallning.

[5]) K B. 1813 $^{3}/_{2}$.

tationer i naturalhistoria, economi och svensk vitterhet fick modersmålet begagnas; ej ens afhandlingar i svensk historia fingo författas på svenska, äfven då ventilering erbjöds på latin [1]). För dem förblef kgl. br. 1748 $^{8}/_{12}$ ännu gällande.

Denna universitetsliteratur kunde ej träffas af den under Gustaf IV Adolfs ljusskygga tider skärpta lagstiftningen i fråga om pressens alster. Consistoriets och procancellerens uppgift blef nu i stället att se upp med boktryckare och bokhandlare i fråga om politisk literatur, hvilket äfven utan svårighet lät sig göra [2]). Upprepade gånger skärptes äfven uppsigten öfver sådan literatur, som kunde anses skadlig för den rena evangeliska läran [3]).

De academiska festerna fortgingo i öfliga häfdvunna former. Talarne vexla, men ämnena äro ungefär de samma. Det är blott bättre latin än förr, när Norberg nu efterbildar Tacitus, Lundblad och hans lärjungar Cicero. Öfverraskande och djerft förefaller Tegnérs svenska tal vid reformationsfesten 1817, när det ses i följden af de academiska festtalen: det spränger med ett slag alla gamla traditioner.

En ny lyftning gafs åt exercitierna under detta tidskifte, då P. H. Ling [4]) införde gymnastiken vid sidan af de gamla öfningarne i fäktkonst. Han anlände 1804 till universitetet från Kjöbenhavn, der han under 3 år utbildat sig i chevalier de Montricards fäktskola, och utnämdes följande år till fäktmästare: högt prisade consistoriet i anbefallningen till cancelleren den efter 10 års stormigt vandringslif åter-

---

[1]) N. Sjöborg till canc. Engeström 1810 $^{20}/_{9}$.

[2]) Boktryckaren förbjöds att i Lunds Veckoblad eller i ströskrifter, med eller utan reflexioner, trycka större eller mindre delar af 1793 års franska constitution eller Förenta staternas regeringsform. Canc.-collegii skrif. 1794 $^{17}/_{6}$. Likaledes förböds han 1799 $^{1}/_{11}$ att omtrycka skriften "Tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien". Procancelleren förpligtade consistoriet 1798 att på allt sätt förekomma spridandet af böcker, som kunde föranleda vanvördnad mot lagar och öfverhetspersoner. Helt och hållet kunde emellertid icke ungdomen hållas utanför de politiska rörelser, som genombäfvade tiden, hvarom vittnar det frihetsträd, som en vårmorgon 1794 fans planteradt på Lundagård med inskriften *L'arbre chéri sacrifié à la liberté.* Rector, professor Fremling, tog händelsen ganska klokt under rådande tidsomständigheter och förklarade dådet möjligen begånget af någon äldre illasinnad menniska, för att dermed kasta skugga på Lunds studerande ungdom. C. P. 1794 $^{5}/_{6}$.

[3]) Procancelleren Munck förband consistoriet 1798 att förekomma spridandet af dylik literatur. K. B. 1799 $^{29}/_{10}$ stadgade, att manuscript till tryckalster, som rörde kyrkoläran såväl som recensioner öfver skrifter i dylika ämnen först borde granskas af närmsta consistorium. 1801 i november höll consistoriet räfst efter den farliga boken "Doctor Fausts lefverne", gerningar och helvetesfärds, som blifvit seqvestrerad. En deputerad begaf sig till boklådan och förseglade de 2 exemplar, som ännu funnos qvar osålda. Äfven hos bokbindaren slogs efter boken.

[4]) Se detta arbete II, Fäktmästare VII.

vändande lärjungen af universitet för hans sällsynta skicklighet i sitt yrke, hans insigt i de lefvande språken och den tillgifvenhet och aktning han redan då vetat tillvinna sig af den studerande ungdomen. I en obemärkt och anspråkslös yttre ställning blef Ling snart genom sin personlighet och de nya framtidsrika tankar och sträfvanden, han utvecklade, en af de märkligare bland de män, som i århundradets början verkade vid universitetet. Den nya riktning i det danska culturlifvet, som vid denna tid begynte framträda, den nordiskt nationella, förde han med sig till Lund från andra sidan Sundet, och den betydelse han härifrån genom ord och handling utöfvat på utvecklingen af samma nordiskt nationella anda i Sverige får ej underskattas. De samtida ha i fullt mått erkänt den. I närmaste sammanhang med dessa nationella sträfvanden, hvilka han med glödande hänförelse omfattat, stod Lings gymnastik. Hvad tiden före honom betraktat som ett gyckel eller som en artig mechanisk färdighet betraktade han som en af de icke minst vigtiga sidorna af en ny nationel uppfostran, ett medel till ungdomens harmoniska utveckling, till dess på engång kroppsliga och andliga helsa För honom sjelf och snart äfven för hans samtida vid universitetet framställde sig dessa öfningar såsom en återupplifvande af förfädrens, "de gamle göthers", idrotter. Lings verksamhet i Lund infaller mellan åren 1804—14. Om det intresse för sin sak han förmått väcka hos unga och gamla förvara handlingarne mer än ett intyg [1]). När han sistnämda år lemnade Lund för att begifva sig till en större verksamhetskrets i hufvudstaden, begärde consistoriet hans betänkande om medlen att vidare föra den nygrundade gymnastiska undervisningen framåt. Han föreslog då upprättandet af en palestra i det fria med springbanor och springvallar samt simskola. Holmbergson lade härtill förslag om inrättande af en skjutbana. Till och med procancelleren ifrade för de gymnastiska öfningarne och erbjöd sig att anvisa lämplig plats för dem. Ling sjelf föreslog företrädesvis Helgonbacken, hvars dammar skulle kunna användas för simskolan. Den var då ännu icke planterad och har kanske först i sammanhang med dessa funderingar blifvit omskapad till park. Men då Ling engång var borta, utfördes ej hans

---

[1]) 1810 t. ex. tillerkände consistorium honom emot räntmästarens afstyrkande ett gratial "med rättvist afseende på Lings förtjenster i och för de af honom i riket först införde gymnastiske öfningar". Det gagn de medfört för ungdomen erkännes af consistoriet i ampla ordalag. C. P. 1810 $^{14}/_{3}$. Ett af de sista minnena af den studerande ungdomens ifver för de "gamle göthers idrotter", har nyligen försvunnit, då de kanaler blifvit igenfylda, hvilka lärjungarne gräfde för att inhägna trädgården omkring hans boning.

tankar. Lars von Engeström, annars så lifligt omfattande alla nya sträfvanden, hade ej sympathier för Ling och hans gymnastik. Då consistoriet vid fäktmästaretjenstens tillsättande efter honom uttryckte önskan, att äfven gymnastiken måtte komma till sin rätt, svarade cancelleren vresigt, att han ej kände någon annan syssla än fäktmästarens: om gymnastikens nytta vore han ej öfvertygad, utan ansåge den vara en af de många nyheter, hvilka man uppfunnit för att synas veta mera än forntiden. Ungdomen kunde nöja sig med kroppsöfningar, som ej borttoge tiden för studier: utan undervisning i gymnastik hade fordom från rikets lärosäten utgått unge, raske och karlvulne män. Emellertid erinrar sig universitetet tacksamt, att det genom Ling gått i spetsen för den svenska gymnastikens utveckling.

Om det academiska capellet visade cancelleren Trolle-Wachtmeister särskild omsorg [1]. — Förgäfves sökte dansmästaren att få åt sig anvisad offentlig lärosal. Ej ens då han erbjöd sig att begagna rummet oeldadt, "ehuru så väl han som ungdomen vore nödsakad att begagna tunna skor", behjertades hans framställning; man ville ej mera anse detta exercitium jemnordnadt med öfrig academisk undervisning [2].

Tankarne på upprättande af ett ridhus voro ej helt och hållet döda: procancelleren Faxe föreslog ännu 1819 inköpande af ridplan [3].

Med de inskränkta tillgångar, som stodo till universitetets förfogande, innan det ännu var i åtnjutande af något statsanslag, kunde ej de gamla institutionernas utveckling vara synnerligen stor. Det cliniska institutet och barnbördshuset, för hvilkas tillkomst och verksamhet förut blifvit redogjordt, voro de enda nya, som under detta tidskifte tillkommo. — Bibliotheket erhöll sitt reglemente 1801 $^{11}/_{5}$. Stora medel disponerades icke för bokinköpet: de fördelades genom beslut af 1819 $^{1}/_{9}$ efter en viss proportion mellan ämnena. Emellertid qvarstod ännu länge förordningen af 1792 $^{6}/_{7}$, som förbjöd consistoriet att vid bok-

---

[1]) Ett cancellersbref 1793 $^{29}/_{1}$ innehåller förteckning på de instrumenter, som cancelleren ansåg böra inköpas för dess förstärkande. De uppgå till 20 förutom en sats inventionstrumpeter. Consistoriet tyckes deremot mindre än förr ha intresserat sig för musiken. När capellmästaren 1798 begärde, att det måtte prenumereras på "den store och i sin konst vidtberömde Mozarts" då i Sverige utkommande verk, förklarade consistoriet, att det ville taga hans ansökan under pröfning, när det först "vunnit närmare kännedom och upplysning om beskaffenheten af ofvannämnde Mozarts arbeten och musicalier". C. P. 1798 $^{16}/_{6}$. 1799 om våren beslöts dock inköpet. Till förhöjande af högtidligheten vid rectorsombytena beslöt consistoriet låta capellmästaren antaga en trumpetare. C. P. 1802 $^{26}/_{1}$.

[2]) C. P. 1800 $^{22}/_{3}$.

[3]) Faxe till canc. Engeström 1819 $^{28}/_{1}$.

inköp förfoga öfver större summa än 33 rdr 16 sk. b:co utan cancellers hörande. För inköpet af Lessings skrifter måste t. ex. särskildt bifall utverkas: detta drag torde vara tillräckligt för att teckna ställningen. — Den botaniska institutionen led en betydlig förlust då $^7/_8$ af orangeriets växter 1790 gingo förlorade genom eldsvåda [1]. — Alla universitetets samlingar utgjorde ännu osöndrade ett enda museum. A. J. Retzius föreslog redan på 1790-talet en delning, så att fornsaker och myntcabinett skulle bilda ett särskildt historiskt museum; förslaget bifölls, men verkställdes först 1812, då universitetets samlingar ökades genom A. J. Retzii stora gåfva af hans dels archeologiska dels naturhistoriska samlingar [2]. Sven Nilsson blef efter honom den egentlige vårdaren och utvidgaren af dessa samlingar, till hvilka åtskilliga större gåfvor började inflyta, såsom den Trolle-Wachtmeisterska fågelsamlingen och den Bondeska samlingen af insecter.

Myntcabinettet låg nere efter Sven Bring-Lagerbrings död. Han hade lemnat samlingen i förträfflig ordning, men 1788, i första förskräckelsen vid den ryska landstigningen, kastades alla mynten samman i en kista för att bortföras. Så blefvo de liggande långt fram i följande århundrade. — År 1798 beslöts uppförandet af en ny byggnad — det nu s. k. consistoriihuset — mest för samlingarnes inrymmande. Denna byggnad uppfördes 1800—02 med en kostnad af ej mindre än 13,500 rdr sp. Snart kom den att användas till föreläsningssalar och har, så obetydligt denna byggnad ock är, blifvit det egentliga universitetshuset, medan samlingarne utflyttat till präktigare förvaringsställen.

Under hela den föregående tiden hade 15 enskilda stipendier blifvit stiftade: under detta tidskifte ensamt uppgick stipendiestiftelsernas antal till ej mindre än 25.

Mot slutet af århundradet uppdök åter den gamla frågan om de äldre kungliga penningstipendiernas förhållande till den till grund för dem liggande stipendiespannmålen. Canc. Trolle-Wachtmeister hade vid ett besök i Lund 1797 bragt frågan å bane, och professorerna Hellman, Norberg och Barfoth togo såsom inspectores ærarii dess utredande om hand samt inlemnade 1797 $^3/_8$ till consistoriet ett memorial

[1]) C. P. 1790 $^{17}/_3$.

[2]) Sven Nilsson, då nyss magister, var den som biträdde vid gåfvans aflemnande till universitetet. Retzius anmälte honom samtidigt till anställning vid universitetet, öfvertygad, "att han hedrar sin plats". Han skrifver till Engeström: "Nilssons härvaro är oundgänglig ett par somrar, om academiens museum skall komma i ordning. Jag vet i sanning ej, hur det kan ske om ej genom Nilsson". Retzius till Engeström 1817 $^{13}/_3$.

i hvilket de varmt taga till orda för ett återställande af dessa stipendier till ett belopp, som mera motsvarade den ursprungliga stiftelsen. De anföra bland annat följande.

Till stipendiefond för Lunds universitet äro ursprungligen något mer än 1545 tunnor spannmål anslagna. På denna fond grundades 1698 stipendiestat och communitet. Intill 1732 utgingo de 12 stipendierna å 80 dr och de 72 å 40 dr dels i frispisning på communitetet dels i penningar, efter communitetets upplösning nämnde år endast i penningar. Penningvärdet sjönk emellertid allt mer och mer, och stipendierna blefvo allt otillräckligare. Academicassans behållning växte deremot, då denna förblef i besittning af stipendiespannmålen, hvars värde steg. Sjelfva billigheten syntes då fordra, att stipendierna ökades på academicassans bekostnad. Comiterade föreslå, att om ej beloppet kunde utgå till stipendiespannmålens fulla värde, åtminstone stipendierna höjdes till det penningvärde de 1698 verkligen hade. Utan afseende på academicassans intressen yrka de stipendiaternas rätt: de anse såsom "ett icke mindre ömt tillfälle att anföra de skäl, hvilka finnas tala för denna, än att enligt sin embetspligt vårda deras förkofran i studier". Emot billigheten af detta förslag gjordes i consistoriet ingen invändning, men man anmärkte såsom Tegman — hvad som också var fullt riktigt — att löner till ett belopp af 2,182 rdr o. s. v. blifvit grundade på dessa stipendiemedel, och att en nybyggnad förestod: först efter dennas fullbordande kunde man tänka på stipendiernas återställande till deras fordna belopp. Några, såsom Lundblad, Fremling och Retzius förenade sig med Tegman, men de öfriga bifölle förslagsställarnes mening, Engelhart tilläggande, att då han ej kände någon författning, som upphäfde den ursprungliga stipendiestiftelsen, han ej kunde annat än till stipendiestaten erkänna hela beloppet at de medel, som hittils ingått i academicassan. Om sjelfva saken var man sålunda i början öfverens; de olika meningarne gällde blott om uppskof skulle göras eller icke. Men frågan var af särdeles stor vigt på denna tid, då universitetet, ännu saknande statsanslag, var helt och hållet anvisadt på sig sjelft och i sjelfva verket endast med svårighet kunde undvara stipendiespannmålen: det var alltså att förutse, att Engelharts mening ej skulle blifva oemotsagd. Lifmedicus Wollin och rector, professsor Tengvall, försökte också längre fram [1]) uppställa den satsen, att endast på bestämmelserna i

[1]) C. P. 1799 december.

1698 års stat afseende borde fästas: stipendiespannmålen vore en oriktig titel, donationen gällde communitetet och då detta 1732 blifvit indraget, hade 1749 och 1770 års stater fastställt förhållandena; derefter egde denna sak endast ett historiskt intresse. Äfven från denna sida hemställdes emellertid om stipendiernas ökande med en tredjedel. Häremot blef alltid att invända, att communitetet aldrig varit en från stipendierna skild inrättning, utan att detta till dess sista tider blott utgjort så att säga stipendiet in natura [1]), att stipendiespannmålen i de äldsta handlingarne verkligen bär detta namn, ehuru den sedermera, i motsats till den för spannmålslöner disponerade, erhållit namn af den odisponerade samt att hvarken 1749 eller 1770 års stat förändra det ursprungliga ändamålet med stiftelsen [2]).

Academicassans intresse blef emellertid tills vidare segrande, ty cancelleren lät de uppsända handlingarne i saken hvila, ehuru procancelleren fällt sitt utslag till stipendiestatens förmån. Den studerande ungdomen, till hvilken ryktet om förhandlingarne i consistorium trängt fram, hade varit lifligt intresserad. Härom vittnar en inlaga, hvari ett antal studenter innesluter saken i consistoriets ömma behjertande och begär att få utdrag af omröstningen. Detta afvisades emellertid såsom mindre lämpligt.

Den summa, hvartill 3,840 dr smt, 1698 motsvarande 1,545 t:r spannmål, under sjunkande myntvärde förvandlat sig, utgjorde 1807 646 rdr b:co. Vid upprättande af 1807 års stat höjdes emellertid verkligen detta belopp på academicassans bekostnad till 1100 rdr b:co: hvilken förhöjning dock ej skulle utgå, förr än tillökning vunnits genom besparing af spannmålslöner. Stipendiernas antal sänktes då till 31, och deras belopp bestämdes till 25 rdr b:co, hvarmed de emellertid först efter 1834 utgått. Jemte dessa 31 stipendier utgå 12 musikstipendier och 8 premier af den gamla fonden.

1,545 tunnor spannmål ha sålunda under tidernas lopp förvandlats till 1,650 rdr vårt mynt. Efter 1807 har denna fråga icke blifvit berörd, möjligen derföre, att den blifvit bortglömd.

---

[1]) Af stipendiaterna spisade 48 fritt på communitetet och uppburo öfverskjutande belopp af stipendiet i penningar, 1730 t. ex. 8 dr 24 öre smt. De öfriga uppburo hela beloppet i penningar.

[2]) Hufvudhandlingar att i saken åberopa äro: Memorial till kgl. commissionen 1670 28/2, K. B. (till generalguvernören Ascheberg) 1682 28/6. C. B. 1684 1/10. K. Res. 1682 14/12, 1689 16/11. Acad. Curatorernes bref 1673 24/9. Cammarcollegii och statscontorets bref till cancelleren 1696 23/12. De båda sednare upplysa om spannmålsutdelningen och stipendiemedlens disposition.

Innehafvarne af de kgl. stipendierna hade alltid stått under en strängare uppsigt än andra studenter. Nya föreskrifter om deras öfningar och examina gåfvos genom cancellersbrefvet 1797 $^{3}/_{4}$; äfven förbundos innehafvarne af magnatstipendier till samma öfningar och examina som dessa genom cancellersbrefvet 1798 $^{29}/_{11}$.

Af stipendierna anslogos genom kgl. brefvet 1807 $^{28}/_{3}$ 4 större och 4 mindre stipendier till premier. Tvänne, ett större och mindre, skulle årligen utdelas i hvarje facultet åt den, som mest utmärkt sig för flit och framsteg. Denna föråldrade premieinrättning fortlefver ännu. Likaledes hade 1797 stiftats premier för dem, som vid stipendiatexamina utmärkte sig i latinskrifning: ett laudatur prisbelöntes med 3 rdr 16 sk. b:co, ett cum laude med 2 rdr 16 sk. b:co och synnerlig utmärkelse betingade 32 sk. derutöfver. Denna premiestiftelse har upphört.

Studentantalet steg mot slutet af detta tidskifte till ungefär 400; under en termin (1818) derutöfver. Högsta antalet nyinskrifna utgjorde 173 (1824); sedan 1668 hade ej flere något år införts i universitetets album [1]). Ännu kunde studenter inskrifvas vid ganska unga år; det stadgades dock 1808, att theologisk preliminärexamen ej fick afläggas före 15:de året [2]). Antalet af dem, som studerade theologi, tyckes vid början af århundradet ej mera ha varit så öfvervägande som förr. Det utgjorde 1810 119 på ett antal af 476 (232 frånvarande och 240 närvarande).

Ännu i början af detta århundrade och långt upp i detsamma bestod den gamla på collegier hvilande studiemethoden. Professorernas föreläsningar kunde ännu vara källan till studentens hela kunskap i ett ämne. Collegiihäftena gingo ur hand i hand; mången läste kanske mera handskrift än tryck. De ökades och förbättrades oupphörligt af de professorer, som följde med sin vetenskap; derföre kunde ej föreläsningarne helt och hållet undvaras. Stundom höllos förhör och repetitioner under föreläsningarne. Sin goda sida hade detta deri, att lärare och lärjungar trädde hvarandra närmare och lärde känna hvarann; men å andra sidan kan ej heller nekas, att cathedren understundom blef förvandlad till en skollärarestol. Tentamen följde ofta i form af en skriftlig uppsats: det muntliga förhöret var med detta studiesätt redan

[1]) Se om statistiska förhållanden detta arbete II, Universitetets lärjungar 484—88.
[2]) C. B. 1808 $^{18}/_{2}$.

undangjordt. Lärare och lärjunge närmades äfven genom de collegier, som gåfvos privatim och privatissime. Dessa betaltes [1]).

I den riktning studentlifvet begynt taga vid slutet af föregående tidskifte, utvecklade det sig under detta: studenterna betraktade sig alltmera såsom ett sammanhörande helt, visserligen deladt i landskapssamfund, men också utgörande en enhet. Mot slutet af tidskiftet hör man talas om en student-"corps" vid sidan af academistaten och om den "esprit de corps", som utvecklat sig hos ungdomen [2]). Sitt första större uttryck tog denna känsla af gemensamhet i det bekanta s. k. studentupploppet 1793, då under jubelfesten samma år de mangrant samlade studenterna inlade protest mot öfvermodet och öfversitteriet i tidens adels- och militärväsen [3]). Detta uppträdande väckte så stor uppmärksamhet, att Reuterholms styrelse beslöt inskrida. Offentlig åklagare förordnades, och lång ransakning hölls. Consistoriet visade så mycken sympathi för ungdomen, att åklagaren hos cancelleren begärde, att det måtte anbefallas "att ordentligen och med vederbörlig verksamhet förfara". Slutligen förordnades särskild domstol, men det hela aflopp utan svårare följder. Ett särskildt kungligt bref 1793 $^{16}/_{4}$ förbjöd emellertid för framtiden "alla conventer eller i författningarne okända sammankomster" såsom både ledande till oordningar och hinderliga för studier. En utväg till större samlingar och möten fans dock alltid, ty man egde den studenterna liksom särskildt förbehållna Lundagård [4]): det är här som det nyare, af nationsföreningarne mera oberoende studentlifvet utvecklat sig. Den särskilda exercisen för de conscriberade införde i studentlifvet ett nytt och egendomligt element [5]).

---

[1]) Faxe uppger i bref till Engeström, att privata collegier betaltes efter behag; i allmänhet med 2 à 3 rdr b:co; privatissima betaltes med 20 à 30 rdr b:co.

[2]) A. O. Lindfors till L. von Engeström 1823 $^{16}/_{5}$. Ett uttryck af denna corpsanda voro de på denna tid antagna yttre igenkänningstecknen, det första från 1790-talets början: en cocard på hatten. Med den 1819 föreslagna studentuniformen hann det så långt, att cancelleren till consistoriet nedsände knappar, som genom academisecreteraren skulle till inköpspris försäljas åt ungdomen. C. P. 1820 $^{12}/_{2}$.

[3]) Handlingarne i målet särskildt tryckta.

[4]) Lundagård blef 1797 en fredlyst plats, inom hvars murar ej hvem som helst fick visa sig. Ingen gesäll, lärogosse eller någon af "löst folk" fick ens taga sin väg derigenom vid vite af 1 rdr. C. P. 1797 $^{23}/_{5}$.

[5]) Med anledning af den nya beväringslagen hade Uppfostringscomitéen 1813 företagit frågan om folkets militära utbildning redan vid skolor och universitet. Comitéen remitterade saken till universitetens yttrande. Ifvern var här ej ringa för de nya tankarne, hvari man såg ett medel till hela nationallynnets förädling. Procancelleren Faxe föreslog "utarbetandet af en bok rörande de medborgerliga skyldigheterna, hvartill borde fogas en kortare historisk framställning af berömde mäns patriotism och hjeltebragder samt några upplysningar om de gamles och nyares tactik". Denna bok borde läsas i de offentliga skolornas

Föröfrigt fortlefde på vanligt sätt de gamla nationssamfunden, och de hade ännu i början af århundradet betydelse ej blott som administrativa inrättningar och hjelpföreningar utan äfven såsom umgänges- och studieföreningar. Dock var denna sednare betydelse mera tillfällig; mest berodde den på inspectorn och gästfriheten i hans hus. Denna var ofta mycket stor: det berättas t. ex. att i Johan Lundblads patriarchaliska inspectorshus alltid vid måltiderna dukades platser för nationsmedlemmar, som utan särskild inbjudning ville infinna sig. Tvångsbuden att enhvar skulle i nation inskrifva sig upprepades; endast adeln ansågs ej kunna tvingas dertill [1]).

De gamla olaterna inom studentlifvet, "hjeltedaterna i skumrasket, i gränderna, för hvilka inga lagrar gro", såsom Tegnér kallar dem, voro ännu i århundradets början långt ifrån borta. De öfverlefde äfven denna tid. För att skaffa stadsboarne nattro, måste consistoriet stundom gripa till utomordentliga utvägar såsom vårterminen 1812, då stadgandet att ingen student fick visa sig ute efter kl. 9 på aftonen åter upplifvades och enhvar, som efter denna tid fanns på värdshus, utan förskoning blef häktad och till laga dom inspärrad i proban [2]). Det var i sammanhang med dessa åtgärder för en önsklig nattro, som staden Lund fick sin första offentliga gatubelysning 1813 [3]). När man emellertid några år derefter fann denna lyx för kostsam och ansåg sig kunna undvara den, begynte det gamla oväsendet ånyo, och det kom 1819 till ett större nattligt tumult, som dock torde kunna antecknas som ett af de sista.

De yttre lefnadsförhållandena förblefvo lika den föregående tidens. — Ännu vid 1811 års promotion uppträdde promovenderna med pudradt hår, silkestrumpor och skor; men fracken hade ersatt den gustavianska

---

högsta klasser. Vid universiteten borde öfver samma ämnen hållas 2 föreläsningar i veckan, hvilkas bevistande skulle vara obligatoriskt. Vid universiteten borde äfven gymnastik, fäktning, simning och andra kroppsöfningar med mera kraft än tillförne odlas. I maj och juni månader skulle så vapenöfningar hållas.

Consistoriet anslöt sig i hufvudsak till dessa förslag och uttryckte önskan, att läroboken måtte framför allt innehålla "väl valda exempel på svenskars och göthers kraft, hjeltemod och patriotiska dygder". Hvarje lärare förmodades vilja begagna de anledningar hans vetenskap gåfve till inpräglande af en lefvande fosterlandskärlek och en sann heders- och religionskänsla. Man ser här med rätta en återklang af Lings idéer och den patriotiska stämning, som gick igenom hela folket i århundradets början.

[1]) C. B. 1813 $^{3}/_{3}$.

[2]) C. P. 1812 $^{28}/_{4}$.

[3]) C. P. 1813 $^{10}/_{10}$

drägtens jacka och kappa, hvilka nu betraktades som urmodiga. Att värja bars, faller af sig sjelf: det var det äldsta studentmärket, som hållit sig längst. — Man hör vid århundradets början klagomål öfver lifsmedlens dyrhet, medan Lund tillförne varit ansedt som en särdeles billig ort. Likaledes klagas öfver beskaffenheten af desamma. Samtliga nationer ingingo 1808 med en klagoskrift till consistorium, hvari de, beklagande "sitt oskyldiga lidande", anhålla om en academitractörs tillsättande. Monopolen gjorde dyrhet: academislagtaren hade monopol på köttförsäljning; bryggarelaget på dricka o. s. v. Ej underligt om ungdomen klagade och begärde förändring. Det blef också vid denna tid beviljadt, att allmogen fritt skulle få torgföra kött. Stegringen af lefnadskostnaderna föranledde 1800 ett förslag om communitetets återupprättande, men det rönte motstånd inom consistoriet [1]).

De förströelser ungdomen sökte undan studielifvets och småstadsomgifningens enformighet voro ej alltid och i allo goda. Bruket af starka drycker öfverklagas särskildt. Öfver tilltagandet af spel klagas äfven; ett cancellersbref 1812 $^{28}/_{10}$ är riktadt emot spel och spelinrättningar. Under dessa förhållanden var det som cancelleren Engeström, hvilken alltid med liflig uppmärksamhet följde ungdomslifvets företeelser, utkastade den tanke, som närmast följande tid sökt förverkliga genom den Academiska Föreningen. Han trodde, att upprättandet af ett för hela universitetet gemensamt samfund, der lärare och lärjungar kunde äfven i umgänget närma sig hvarandra, skulle bidraga att utrota hvarjehanda skuggsidor inom det gamla academiska lifvet. Det var i denna afsigt han i ett cancellersbref hösten 1811 uttalade sin önskan, att universitetets lärare och lärjungar ville bilda ett lässällskap, der den periodiska pressens och literaturens alster vore för alla tillgängliga och inom hvilket äfven hvarjehanda sällskapliga förströelser kunde tillåtas. Öfverläggningen härom söndrade sinnena inom consistoriet: för de gamle kammarlärde från föregående århundrade syntes dessa tankar innebära rena orimligheter, och blott med maktord genomförde cancelleren upprättandet af detta academiska lässällskap, som 19 år

[1]) 1730—40 betaltes 3 till 4 dr smt månatligen för middag, 1800 10 rdr sp. Ett rum kostade 1730—40 3 till 4 dr smt terminligen, ett lass ved 24 öre. 1800 kostade det förra minst 2 rdr sp. och det sednare 1 rdr sp. När en student 1730 lefde en termin på sitt kgl. stipendium, kunde han 1800 ej lefva derpå en månad.

sednare uppgick uti den 1830 på de unges eget initiativ upprättade Academiska Föreningen [1].

Bytet af academisk literatur med andra universitet utvidgades under detta tidskifte (1819) äfven till de tyska universiteten, hvarvid Kjöbenhavn uppträdde som förmedlarinna [2]. Ur kretsen af den svenska statens universitet försvunno nu Åbo och Greifswald. Det sednare skref redan 1809 $^{14}/_{10}$ under signaturen Kejserliga academien i Åbo och anhöll om fortsättandet af det gamla commercium literarium. Med Greifswald hade man före skilsmessan kommit på en bättre fot än under föregående tid. Kgl. brefvet 1795 $^{20}/_{12}$, som tillerkände Greifswalds magisterbref lika meritvärde som de svenska universitetens, hade visserligen upprifvit den gamla misshälligheten, ty lärdomsemigrationen från Lund begynte strax ånyo, men detta kgl. bref förändrades redan 1796 $^{30}/_{5}$, då på cancellerens föreställningar Greifswalds promotionsrätt inskränktes till 10 infödda svenskar. När Greifswalds universitet 1809 för en tid upplöstes, kommo en del greifswaldare öfver till Lund, för att här studera svensk lagfarenhet. Året förut hade en af Lunds lärare, docenten Gestrich, varit förordnad att der föreläsa svensk rätt. Det var på den tid Gustaf IV Adolf försökte införa svensk lag i sitt tyska hertigdöme.

Upprättandet af cancellersgillet 1801, i hvilket samtliga cancellerer för de svenska universiteten hade plats, gaf en form för närmandet af de svenska universiteten. Men många steg hunno ej tagas, innan cancellersgillet 1809 åter upplöstes. I några mindre saker sökte man genomföra likformighet, såsom i fråga om nationsbetyg, hvarvid Lunds universitet beslöt att följa Upsalas formulär [3]. Under Engeströms cancellerstid befalldes äfven likformighet i examensbetygen, för hvilka bestämda grader blifvit uppställda i examensförordningarne under föregående cancelleriat. Någon särdeles god stämning herrskade ej mellan de svenska universiteten, då de vid L. v. Engeströms bortgång erhöllo

---

[1]) Se härom Ett blad ur Lunds universitets historia under Lars von Engeströms cancelleriat af M. Weibull (Ydun, Nordisk Studentkalender, 198—236).

[2]) C. P. 1819 $^{19}/_{8}$ $^{31}/_{8}$.

[3]) C. P. 1823 $^{26}/_{4}$. Då man 1812 tänkte på att införa ett utmärkelsetecken för phil. doctorer befallde K. M:t, att likhet för båda universiteten skulle införas. Lund föreslog en två finger bred sammetsbord, broderad med lagerkrans och försedd med spänne af en Apollolyra att bäras kring hatten. — Denna tid gjorde mer än ett försök att skapa uniform för "academistaten". Procancelleren Faxe brefvexlade härom med cancelleren Engeström 1819. Uniformen skulle vara olika för professorer, adjuncter och studenter: man tänkte på Carl XI:s namnchiffer som gemensamt tecken. Faxe till Engeström 1819 $^{28}/_{1}$.

gemensam canceller. Den förkärlek denne canceller hyste för Lund, gjorde honom stundom orättvis mot Upsala, såsom då han i ett cancellersbref från 1817 yttrade: "ju större skillnaden är mellan Upsala academis förmögenhet och Lunds academis fattigdom, desto större heder är det för lärarne vid den carolinska academien, att den uppfyller sin bestämmelse mera än den i Upsala och att allmänheten erkänner det". Sådane uttryck af cancelleren, hvaraf flere än ett förekomma, lockade till efterföljd hos lärare vid ett universitet, som ännu stod på corporationens ståndpunkt. Ett obestridligt framsteg för de svenska universiteten ligger i den gemensamma styrelse, som från 1824 kom till stånd.

Under revolutionstidens första årtionde tycktes en lifligare samfärdsel och ett närmande på alla områden vilja utveckla sig mellan de nordiska folken. De steg till närmande på literaturens fält, som från dansk sida togos af J. K. Höst och flere, möttes med sympathi i Lund af framför andra Anders Lidbeck. I Det skandinaviske Literaturselskab inträdde jemte honom N. H. Sjöborg, A. H. Florman och A. J. Retzius. Efter förvecklingarne mellan de nordiska rikena 1813—14 blefvo deremot förhållandena föga gynnsamma för förbindelser mellan de båda universiteten. Cancelleren Engeström påminte 1815 åayo om 1780 års förbud för embetsmän att vid tjenstens förlust utan särskildt tillstånd resa öfver riksgränsen [1]. Den ringa samfärdseln mellan rikena gjorde äfven resan otroligt dyr [2]. Man hör också en och annan lundensisk vetenskapsman omtala "kostsamma vetenskapliga resor till Kjöbenhavn". Den enda förbindelse mellan Lund och Kjöbenhavn af vetenskapligt intresse är den mellan archeologerna. Thomsen anknöt tidigt förbindelser med Sven Nilsson: de ha väl emellertid icke anat, att deras besök med uppmärksamt öga följts af polismyndigheterna [3]. Genom kgl. brefvet 1824 $^{24}/_{8}$ mildrades emellertid 1780 års stadga derhän, att landshöfdingen i Malmö fick meddela pass på 10 dagar, när tjenstledighetsbevis företeddes. Detta utsträcktes 1839 $^{22}/_{11}$ till så lång tid, som tjenstledig-

---

[1]) C. B. 1815 $^{27}/_{11}$. Särskild ansökan hos K. M:t måste göras genom cancellersembetet, då en professor under ferien önskade besöka ett främmande universitet. Det beviljades för Lidbeck 1811 med åberopande af ett prejudicat rörande Retzius från 1785.

[2]) För en ensam passagerare kostade öfverfarten från Kjöbenhavn till Malmö 8 till 10 specier. Thomsen till S. Hyllander 1820 $^{25}/_{5}$.

[3]) Landshöfding Klinteberg rapporterar 1820 $^{1}/_{6}$, $^{8}/_{6}$ till exc. Engeström att enligt kommendantens i Landskrona rapport Thomsen inpasserat i sällskap med Sven Nilsson och A. Retzius och att han i Lund bott hos sin vän adj. Hyllander. — "Han förmärktes ej umgås med någon politik", heter det, "eller annat än vetenskapligt yrke, egentligen hvad som rörde antiqviteterna; jag skall behörigen observera dem".

heten varade, sedan cancelleren, kronprinsen Oscar, på grund af consistoriets anhållan förordat hos K. M:t nyttan och gagnet af en samfärdsel mellan de båda universiteten Lund och Kjöbenhavn.

Det nya envåldet utöfvade sina verkningar på universitetsförhållandena, isynnerhet på befordringsväsendet, som för en tid blef cancellerernas och regeringens ensak. Den närmaste tiden efter 1809 var den föregående föga olik i fråga om ledande styrelsemaximer. Från 1820-talet började förhållandena ändra sig. År 1823 hann universitetet ett länge önskadt mål: det fick en plats inom den gamla ståndsrepresentationen genom den då meddelade rättigheten att sända ombud till presteståndet. Först 1828 utöfvades emellertid denna rättighet. Ovissheten om valsättet och om sättet att bestrida kostnaderne hade fördröjt dess begagnande.

Till den bild af Lund mot slutet af 18:de seklet, som blifvit lemnad under föregående tidskifte, äro vid teckningen af detta ej många drag att lägga. Några återfinnas i skildringen af studentlifvet. Tegnér har på sitt drastiska sätt yttrat, att Lund, der han tillbragt sin bästa tid, var en academisk bondby, der man sällan såg andra spectakel än dem studenterne inproviserade på gatorna eller consistoriales inom fyra väggar. Visserligen var också det yttre lifvet ett ganska enformigt och på intryck fattigt. Det hade så föga omvexling och förströelse af bättre slag att erbjuda, att man ej så mycket bör förvåna sig öfver den urartning, som der och hvar skönjdes. När sommarferien kom, begynte först för stadsboarna de offentliga förströelsernes tid, ty 1759 års förbud mot theatraliska föreställningar, som af cancelleren Trolle-Wachtmeister blifvit utvidgadt till alla offentliga föreställningar, inskränktes genom det 1807 $^{20}/_{5}$ utfärdade privilegiet för Stenborgska truppen att under sommarferierne spela i universitetsstaden.

Under hela detta tidskifte hade universitetet att kämpa med ett economiskt betryck, som står i den mest slående motsats till hela den öfriga utvecklingen. Annorledes kunde det ej heller vara, så länge det ännu befann sig på corporationens ståndpunkt, inskränkt till de egna tillgångarne, i saknad af hvarje tillskott af staten.

Det var ej tal om, att institutionerna skulle kunnat förses med nödiga medel för en tidsenlig utveckling; lönerna, rikligt tilltagna för de äldre innehafvarne af lärostolarne, voro för de yngre och i de lägre graderna så knappt tillmätta, att det fordrades mycken verklig försakelse och hängifvenhet för det vetenskapliga yrket för att utstå profvet

att stanna qvar och afvakta den bättre försörjningen. Johan Lundblad t. ex. tjente i 15 år som professor med lön af ett gratial om 16 rdr 32 sk. årligen och i 19 år, innan han erhöll full professorslön. Det omtalas till och med på 1790-talet en professor om 60 års ålder, som ännu ej hunnit till full lön. Och ändock indrogs ända till 1799 i följd af kgl. brefvet 1764 $^{19}/_{6}$ det första årets lön för hvarje tillträdande adjunct eller annan tjensteman.

I cancelleren Engeströms tid urartade också den economiska ställningen till en fullkomlig svindel. Lönerna blefvo för de flesta blott gratialer. Modet måste hållas uppe med titelförhöjningar [1]) eller anvisningar på framtiden af hvarjehanda slag. Det kan ej heller nekas att under de allt mer och mer inveckladе och trassliga economiska förhållandena rena orimligheter begingos af cancelleren i hans välvilja för alla. Så försäkrades t. ex. en e. o. professor med professorstitel om lönetur såsom professor framför andra, som kunde komma att under tiden utnämnas [2]). Ja, så upptagna voro lönerna, att då C. G. Brunius 1824 utnämdes till professor i grekiska, honom förbehölls ej blott lönetur såsom professor, utan äfven såsom adjunct, "i fall den sednare skulle utfalla förr än den förra" [3]). Härfvan af löneturer blef till slut så inveckladt genom af cancelleren gifna löften, att han i sjelfva afskedsstunden, sista gången han præsiderade i consistoriet, måste decretera, att den blifvande professorn i orientalspråk borde åtnjuta lönetur före den redan utnämnde i grekiska, ja, att på grund af redan gifven försäkran äfven den 1821 till professor utnämde economie adjuncten

---

[1]) Dessa kommo så täta, att de föranledde Tegnérs bekanta yttrande: "bäst vore om alla studenterna på engång finge magisterdiplom och alla magistrar professorsfullmakt; att nåden så der droppvis stänker ner, skänker ingen vederqvickelse: ett slagregn vore bättre". Tegnér till C. P. Hagberg, Efterlemnade skrifter, II. 47.

[2]) C. B. 1819 $^{22}/_{5}$. Det var samme e. o. theol.-adjuncten, professor F. W. Ekenstam, som canc. 1821 för K M:t föreslog i första rummet till Fremlings efterträdare. Ekenstam hade emellertid föredragit att i stället blifva utnämd till lector i Linköping, och Engeström föreslog honom dertill med bibehållande af hans lönetur vid Lunds universitet, dock med vilkor, att han ej trädde i åtnjutande deraf, förrän han lemnade lectorstjensten. Canc:s Mem. till K M:t 1821 $^{9}/_{10}$. R. A.

[3]) Tegnér, som ofta klagar öfver otillräckligheten af sina inkomster, hade det jemförelsevis bäst. Han erhöll 1812 Stäfvie pastorat, med afdrag af 80 tunnor spannmål, samt 400 rdrs gratial, hvilket 1817 ökades med prof. Falléns och Kjellins gratialer om 300 d. v. s. inalles 1000 rdrs gratial. Samma år erhöll han ett tillägg af 80 tunnor spannmål af 100 t:r, som indragits af Engelharts lön, derför att denne 1821 försummat begära tjenstledighet. Vid Fremlings bortgång 1821 erhöll han mot minskning af gratialet 174 tunnor spannmål, hvilka vid Barfoths afgång följande år ökades till 300 tunnor. Gratialet indrogs då. Samtidigt erhöll han Reslöfs stora pastorat. J. Engeström, utnämnd samma år som han, kunde först 1823 hoppas få en lön å 250 tunnor spannmål.

före sin befordran till ordinarie profession — hvilket inträffade 1832 — hade att beräkna lönetur framför denne. Det var en åtgärd, som störde sjelfva afskedsstundens annars vackra stämning, och till hvilken osämja inom consistoriet under följande tidrymd gaf det icke anledning!

1770 års stat upptager löner och utgifter till 4,288 t:r spannmål och 2,570 rdr b:co. Lönespannmålen fördelas i 1807 års stat i professorslöner om 300 tunnor spannmål; adjunctslönen är 83 rdr 16 sk. De årliga utgifterna beräknas i 1807 års stat till 7,707 rdr 8 sk. 10 rst; de årliga inkomsterna till 7,983 rdr 18 sk. 2 rst. Under Engeströmska cancelleriatet växte utgifterna, isynnerhet genom lönegratialen, vida utöfver denna beräkning; höga spannmålspriser gjorde ändock möjligt, att academicassan, som 1807 utgjorde 57,596 rdr, 1815 kunde höja sig till 75,235. Men derefter föllo sädespriserna, och räntmästaren Lindfors' balans å 16,000 rdr tillkom, så att fonden måste angripas. Dock utgjorde den 1825—26 omkring 70,000 rdr, men utgifterna öfverstego inkomsterna med flera tusen riksdaler. Den efterträdande cancellerens första uppgift blef då att sätta staten på mera fast fot. Universitetet hade nu nämligen utom Norbergska professionen ej mindre än 20 professioner, men 1807 års stat upptog endast 15 professorslöner, och af dessa hade 2 uppburits af emeriti och en af Tegnér, som ännu ej tillträdt biskopslön i Vexiö. Ej mindre än 7 ordinarie professorer hade sålunda måst försörjas med gratialer. Detta måste drifva till en ny ordning. Antingen måste de nya professionerna åter, såsom under frihetstiden, indragas, eller statsmakten träda emellan och gifva universitetet anslag. Detta sednare var hvad som under Oscars cancelleriat också skulle inträffa.

Under tiden sökte man att för de väntande finna understöd af kyrkan genom pastorater. Derföre blef det så vanligt för academiska lärare att disputera inom theologiska faculteten och taga ordination. Prof. Lindfors, som efter 12 års lönlös tjenstgöring såsom utnämd e. o. professor med professors lönetur erhöll adjunctslön å 350 rdr, fick såsom ordinarie professor i historia sin försörjning genom Bjereshögs pastorat, hvilket efter honom gafs åt Ebbe S. Bring. Tegnér erhöll som lönebidrag Reslöfs, Agardh St. Peders klosters pastorat. Lägger man härtill de båda ordinarie præbendepastoraten för de verldsliga faculteterna, Stäfvie och Hardeberga, jemte de 6 theologiska faculteten förbehållna [1])

[1]) Kjerrstorp och Glostorps præbendepastorat tillkom genom K. B. 1818 $^{6}/_{1}$.

finner man, att ej mindre än 11 pastorat på engång vid denna tid varit dragna under universitetet.

Universitetets adjuncter och docenter blefvo så att säga en corps af expectanter till pastorater: adjuncterna, som 1786 erhållit dubbel presterlig tjenstårsberäkning, fingo nu genom kgl. br. 1825 $^{21}/_{7}$ rätt att i stället för prest- och pastoralexamen utgifva theologiska afhandlingar i likhet med professorerna. De 8 äldsta docenterna erhöllo genom kgl. br. 1811 $^{14}/_{2}$ rätt att räkna dubbla presterliga tjenstår; de öfriga 1820 $^{3}/_{5}$ rätt att räkna enkla tjenstår. Bibliotheksamanuensen hade då redan fått rätt till dubbla, e. o. amanuenserna till enkla presterliga tjenstår [1]).

Upprättandet af 1807 års stat är den vigtigaste händelsen i lärosätets economiska historia under detta tidskifte. Den åvägabragtes i öfverensstämmelse med det betänkande, som gafs af en för ändamålet 1800 nedsatt comité [2]), hvilken äfven haft i uppdrag att ange grunderna för en förenkling af den alltmera invecklade och föråldrade räkenskapsföringen [3]).

Först 1807 hade denna comité fullbordat sitt arbete, i följd af hvilket med tiden en betydande förändring af alla löneförhållanden uppkom. I 1807 års stat befalldes nämligen de 10 præbendehemmanens indragning till den allmänna lönefonden, likaledes afdrag i præbendepastoratens inkomster om 300 tunnor spannmål [4]). Härigenom och genom andra indragna spannmålslöner skulle cassan erhålla en tillökning af 1,281 tunnor spannmål. Men detta kunde ej straxt genomföras, ty de dåvarande innehafvarne kunde ej rubbas i den ostörda njutningen af sina gamla löner, hvilka med præbendepastorater, præbendehemman och ängslotter i medeltal uppgingo till 500 tunnor spannmål.

Först småningom bortgingo innehafvarne af dessa stora löner: Lundblad ej förrän 1820, Fremling 1821, Barfoth 1822, Norberg

---

[1]) K. B. 1801 $^{5}/_{10}$.

[2]) Bestående af statssecreteraren C. G. Kökeritz, statscomissarien E. Widegren och N. A. Humble.

[3]) På denna berodde i ej obetydlig mån räntmästarnes ständigt förekommande balanser. Äfven den för sin redlighet prisade Nenzelius slutade med balans. Ledsammast var räntmästaren Lindfors' balans 1821. Äfven han var en redlig man. Liksom i förra århundradet sökte man betäcka bristen genom att bortackordera tjensten till efterträdaren, hvilken betalte en summa af 10,000 rdr.

[4]) Præbendehemmanen skulle bortarrenderas i mån af innehafvarnes bortgång; äfvenså universitetets hela öfriga jordegendom med undantag af Svanelyckan och Kanikängarne om 100 tunnland "som icke kunna af de löntagande umbäras i anseende af behofvet af hö för deras creatur", heter det i 1807 års stat. Undantaget har emellertid fortsatt sig, äfven sedan detta behof längesedan upphört att existera och ett helt nytt lönesystem uppstått.

1826, Sjöborg 1838 och Rosenschöld först 1840. 1807 års stat, som utan tvifvel innehåller de vigtigaste och nyttigaste economiska reformer, som vidtagits sedan det 17:de århundradets slut, kunde sålunda först en mansålder sednare fullt utföras. Då var emellertid redan universitetet ej längre inneslutet inom corporationens trånga economiska gränser, utan staten hade antagit sig universitetsutvecklingen på ett annat sätt än förr.

Ett försök att vinna inkomster åt universitet gjordes af canc. Engeström 1813, då han utverkade öfverlåtelsen af Lunds hospitals ladugård åt universitetet. Seraphimergillet ansåg sig kunna medgifva detta, då inkomsten skulle användas till det cliniska institutet. Tillika skulle den tjena till mönsterfarm och blifva till gagn för landtbrukets utveckling i Skåne. Instruction gafs 1818 $^{16}/_{12}$, men genom kgl. brefvet 1823 $^{27}/_{2}$ återställdes hospitalsladugården till seraphimergillet; dock undantogos tills vidare 88 $^{1}/_{2}$ tunnland, hvaraf afkastningen skulle tillfalla universitetsbiblioteket. Genom kgl. brefvet 1854 $^{28}/_{8}$ blef emellertid denna jordegendom åter indragen till hospitalsfonden.

X.

I det föregående har försöket blifvit gjordt att framställa de vexlande bildningsåldrarne inom den trånga ramen af ett universitets historia. De ha här framträdt sådane som de visat sig inom Lunds horizont, burna af de personligheter, som der haft en verkningskrets sig anvisad: sträfvandet i denna skrift har varit att låta beggedera, tider och personer, framstå med sina fel och förtjenster i det ömsesidiga inre sammanhang, som bidrager att förmildra felen och gifva åt förtjensten dess rätta dager. Den plan, som sålunda hittils legat till grund för framställningen, kan emellertid ej längre följas. Tider och personligheter ha ryckt betraktaren för nära: det tidskifte, som nu vidtager, 1825—1868, kan ej betraktas såsom ett afslutadt, dess personligheter tillhöra ej ens alla det förflutna. Det återstår då endast att i några korta drag teckna läroinrättningens allmänna utveckling under denna tid.

Hvilket är då sjelfva grunddraget inom denna allmänna utveckling? Ett sådant finnes otvifvelaktigt, och det torde kunna i allmänhet betecknas som en tendens till upplösning af den gamla academiska corporationen. Om denna utveckling skall fortskrida till sina yttersta slutföljder eller stanna vid partiella ombildningar med bibehållande af gamla former, är en fråga som framtiden har att besvara. Obestridligt torde dock vara att under de nya förhållanden, som utvecklat sig mellan stat och universitet, den corporativa anda, som gick igenom det gamla universitetet befinner sig i ett bortdöende. Universitetet i våra dagar betraktas och känner sig väl sjelf mera som ett omedelbart statsorgan än som en corporation: det är det resultat af utvecklingen, hvilket redan nu utan svårighet låter sig skönja.

Utgångspunkten för denna nya utveckling ligger i det betänkande, hvilket den 1825 nedsatta stora comitéen till öfverseende af rikets all-

männa undervisningsverk 1828 till K. M:t aflemnade [1]). Det var i följd af detta, som universitetet först på det economiska området trädde i ett nytt och helt annat förhållande till staten än tillförne. Förut hade detsamma varit helt och hållet anvisadt på sina gamla corporativa, ensamt ur de skånska landskapen utgående inkomster; denna comité hade i sammanhang med det allmänna undervisningsverkets öfriga behof äfven framställt nödvändigheten, att staten här trädde emellan och begärt ett årligt statsanslag af 34,000 rdr b:co. Comitéen hade redan nu, utom löner för 4 förut inrättade lönlösa professioner, äfven begärt inrättandet af 3 nya med lika lönevilkor som de äldre eller 300 tunnor spannmål, vidare löner om 100 tunnor för adjuncterna, hvilkas antal föreslogs, i likhet med professorernas, till 23, samt bland annat äfven ett anslag af 9000 rdr b:co till bibliothek och institutioner. Riksens ständer vid 1830 års riksdag beviljade visserligen långtifrån läroverkscomitéens framställning i hela dess omfång, men samhället var nu moget för att upptaga den vetenskapliga bildningens tillgodoseende såsom en omedelbar statsangelägenhet och den nya grundsatsen blef erkänd genom beviljande af ett anslag om 18,000 rdr b:o till fördelning mellan begge universiteten och tillämpningskolorna. Den andel häraf, som kom på Lunds universitet, uppgick till 7,550 rdr, hvilka 1834 uppförda å ordinarie stat, dels fördelades på institutionerna dels anslogos till lönebidrag för de under Engeströmska cancelleriatet inrättade nya professionerna. Sedan denna väg engång blifvit beträdd, har sedermera hvarje riksdag gifvit något prof af sin omvårdnad om de nationella intressen, hvilka universitetet representerar. På ett annat ställe skola de särskilda statsanslagen i öfversigt framställas. Isynnerhet riksdagarne 1840—41 och 1856—58 hafva ur denna synpunkt varit af stor betydelse för universitetets utveckling.

Under tiden förblef emellertid universitetets författning ända till 1852 den gamla föråldrade, och den reform, som då omsider genom de nya statuternas utfärdande trädde i verket var ej af genomgripande beskaffenhet. Comitéen för öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk 1825—1828, i hvilken det då varande Sverige samlat en krets af män, hvars like sällan ses, hade i sitt ofvannämnda betänkande nedlagt ett nytt alltid värdefullt bidrag till de öfver hundraåriga förberedelserna för denna universitetsreform. Ej heller detta

[1]) Betänkande af Comitéen till öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk i underdånighet afgifvet den 20 december 1828.

hade emellertid först fört till något afgörande riksens ständers anhållan hos K. M:t vid 1840 års riksdag om de gamla constitutionernas omarbetande ledde till consistoriernas hörande såväl i Lund som Upsala, och från 1842 arbetade vid begge universiteten särskildt nedsatta utskott af 6 consistorialer på frågans ändtliga lösning. Dessa utskottsarbeten granskades omsider af 2, af cancelleren utsedde ombud [1]) ett från hvartdera universitetet, hvarefter de underställdes consistoriernas utlåtande. 1848 var man dermed så långt kommen, att det i årets rectorsprogram i Lund yttrades förhoppning att denna vigtiga angelägenhet snart "skulle blifva förhulpen till ett lyckligt slut". Men det behöfdes dock, att 1848 års riksdag skulle afslå alla för universiteten begärda anslag under afvaktan på det lyckliga slutet, innan hvad som 1723 ställdes på dagordningen [2]) omsider 1852 hann att nå sin fullbordan. En redogörelse för 1852 års statuter, hvilka med 1853 trädde i kraft torde här ej vara af nöden. Upphäfvandet af ett bland den gamla corporationens vigtigaste attributer, den särskilda academiska jurisdictionen, är den förändring som i universitetets historia eger den största betydelse. För öfrigt utgöra dessa statuter ej ett verk af nyskapande organisering; deras sträfvan är mera att ordna och till en nyare tids förhållanden lämpa det gamla.

Under detta tidskifte beklädde cancellersembetet af kronprinsen Joseph Frans Oscar, kronprinsen Carl Ludvig Eugène samt hans exc. grefve Gustaf Adolf Vive Sparre [3]). Redan föreningen med Upsalas cancelleriat innebar en förändring i embetets gamla character: cancelleren var numera ej en utan tvenne corporationers chef. Att tvenne thronföljare innehade embetet bidrog också att förändra den gamla uppfattningen. — Hvad man än må säga, af afgörande betydelse hade varit för det gamla cancelleriatet, att cancelleren, corporationens chef, haft en plats inom regeringen. De gamla privilegierna hade stadgat, att han skulle vara ett af rikets råd; riksråd eller af annat embete, alltid hade han haft en plats inom statsstyrelsen, och i sjelfva verket inom denna varit föredragande för universitetsärenden. Ingen, som utträdt ur sin ställning inom regeringen, hade derefter bibehållit cancelleriatet. Likaledes hade detta embete, som var fäst vid bördsaristocratiens män, alltid haft sig tillförsäkrad en röst inom folkrepresentationen. För-

[1]) För Lund H. Reuterdahl. C. B. 1847 $^{22}/_{1}$.
[2]) Ja, cancellersbrefvet 1696 $^{21}/_{2}$ talar redan derom.
[3]) Se detta arbete II, cancellerer XVII—XIX.

ändringar, som i våra dagar timat på stats- och samhällslifvets område, hafva emellertid gjort omöjligt att för framtiden fästa cancelleriatet vid ledamotskap af regeringen, ej heller kan längre dess plats inom riksdagen anses tryggad. I bredd dermed har den historiska grundvalen för detta embete, hvilket ännu i sina sednaste innehafvares hand haft så stora förtjenster om universitetets utveckling, obestridligen försvagats.

Procancellerer under detta tidskifte äro Wilhelm Faxe, Henrik Reuterdahl, Johan Henrik Thomander och Wilhelm Flensburg [1]). Universitetet hade uppvuxit på kyrklig grund. Dess samband med kyrkan hade förblifvit orubbadt intill denna tid, men en af den nya tidens företeelser blef att lossa på det gamla bandet och ställa universiteten jemte hela det öfriga undervisningsverket mer och mer in på statens grund. I procancelleriatet qvarstår dock alltid inom den nya utvecklingen förbindelseledet med den gamla.

Medelpunkten, inom den gamla academiska corporationen, härden för den corporativa andan, bildade alltid consistoriet. Det var den gamla styrelseformen från den lärda republikens tid, segt bibehållen ännu, när universitetet företrädesvis utpräglade characteren af ett lärdt embetsverk. Ursprungligen en mindre församling, collegialt ordnad, hade consistoriet småningom mer och mer utvidgats och räknade vid slutet af detta tidskifte ej mindre än 28 medlemmar. 1852 års statuter upprätthålla dock ännu denna gamla collegiala styrelse med dess ambulatoriska rectorat, i stället för att som det varit att vänta, då gammalt skulle lämpas till nyare tider, låta ur de ordinarie lärarnes krets genom val framgå en kraftig och mera concentrerad local sjelfstyrelse med mera initiativ och mera conseqvens än en collegialstyrelse kan ega, som förlorat collegiets normala proportioner utan att ens ega stöd i ett fast ordförandeskap.

Vända vi oss från universitetets styrelseförfattning till lärοförfattningens område visar sig en och annan mera väsentlig och genomgripande förändring. Det kan dock ej förnekas, att formerna för universitetets verksamhet, med många förändringar på ytan, i det hela taget förblifvit de samma, medan isynnerhet från tidpunkten af de nya statuternas utgifvande 1852, med nya lärarekrafter, onekligen en ny anda begynt att genomtränga dem, ej utan sträfvanden att ombilda dem. Den gamla indelningen i 4 faculteter bibehölls i 1852 års statuter.

---

[1]) Se detta arbete II. Procancellerer XVII-XX.

Af stor betydelse var stadgandet rörande föreläsningarne, att dessa icke få sluta sig inom gränsen af vissa examensfordringar och derefter beräknade lärocurser, utan skola afse lärjungarnes sjelfständiga vetenskapliga utveckling [1]. Dermed förvisades från lärostolarne det för det gamla universitetet utmärkande undervisningssystemet genom collegier. Om detta stadgande onekligen i betydlig mån bidragit till studiernas höjande, har dock i bredd dermed yppat sig behofvet af ett complement till föreläsningarne genom vetenskapliga öfningar af hvarjehanda form. Detta har sökt sig ett uttryck dels genom särskilda fackföreningar af mera privat natur, dels genom seminarier [2].

Det under föregående tider så mycket öfverklagade hindret för universitetets verksamhet, att ungdomen erhöll inträde utan tillräcklig underbyggnad för att kunna begagna academisk undervisning, häfdes i viss mån genom förändringar vid den gamla studentexamen 1831 och mera fullständigt genom skolornas omorganisation på 1850-talet. Studentexamen, som i följd af kgl. brefvet 1831 $^{22}/_{9}$ ordnats vid universitetet i öfverensstämmelse med 1825—28 års läroverkscomités betänkande, och genom kgl. brefvet 1842 $^{22}/_{10}$ bragts till likformighet vid begge universiteten [3], blef 1864 förlagd till skolorna.

Den stora så länge förvägrade reformen, att svenskan inom den academiska disputations-literaturen fick träda i latinets ställe, genomfördes ändtligen under denna tidrymd. Till en början erfordrades kungligt tillstånd i hvarje särskildt fall [4]) och då cancelleren och philosophiska faculteten 1832 uttalat sig för allmänt stadgande i ämnet, ansåg sig K. M:t tills vidare böra dermed uppskjuta [5]. Det var först genom 1852 års statuter, som frågan författningsmessigt på ett afgörande sätt löstes till svenskans förmån. Då hade latinet äfven försvunnit ur universitetets officiella literatur: det sista latinska rectorsprogrammet är af 1837.

---

[1]) 1852 års statuter § 124.

[2]) Se om Philologiska seminariet detta arbete II, 454.

[3]) Den förrättades derefter ej mera af decanen ensam, utan aflades i 6 till 9 ämnen inför särskildt förordnade academiska lärare. Nytt reglemente 1855 $^{22}/_{10}$.

[4]) När E. S. Bring 1827 $^{31}/_{10}$ erhöll tillstånd att utgifva profafhandling för historiska professionen på svenska, nekades hans anhållan att äfven framgent få utgifva svenska afhandlingar. Först genom kgl. brefvet 1829 $^{2}/_{6}$ erhöll professorn i historia rätt att på svenska utgifva och försvara disputationer i svensk historia, statsförfattning och fornkunskap.

[5]) Först kgl. brefvet 1842 $^{14}/_{11}$ öfverlemnade afgörandet åt cancelleren.

Under detta tidskifte inrättades följande lärostolar: i theologiska faculteten 1831 en fjerde profession [1]) i juridiska faculteten 1838 och 1842 trenne [2]), i medicinska faeulteten 1862 en femte profession [3]) och i philosophiska faculteten professionerna i physik och nordiska språk [4]). De gamla befordringslagarne återställdes och erhöllo i 1852 års statuter en ny codification, som dock snart befans otillfredställande.

Åtskilliga nya adjuncturer inrättades äfven [5]), och adjuncturen trädde i ett förhållande till den offentliga undervisningen, som den förut ej haft. Ursprungligen inrättad för att bereda åt universitetet en plantskola, hvarur vid ledigheter efterträdare till lärostolarnes innehafvare kunde hemtas, hade den dock ej fått sig anvisad någon annan uppgift i fråga om den offentliga undervisningen — deltagande i denna skulle kanske ha betraktats som ett intrång i lärostolens rättigheter — än att vid inträffande tjenstledighet för professor lemna vicarien. Det var sålunda en öfvergångsplats, det stående academiska vicariatet och expectansen, med endast enskild undervisningsskyldighet, för öfrigt genom den dubbla presterliga tjenstårsberäkningen lika mycket anvisad på kyrkan som på universitetet. Först när denna dubbla tjenstårsberäkning indrogs och riksens ständer 1851 till ersättning förhöjde adjunctslönerna, [6]) fästes härvid som vilkor skyldighet för dessa lärare att hålla offentliga föreläsningar eller bestrida annan deremot svarande tjenstgöring. Genom kgl. stadgan 1851 $^{15}/_{5}$ bestämdes denna föreläsningsskyldighet till 2 timmar i veckan i ämne, hvarom med lärostolens innehafvare skulle samrådas, stadganden, hvilka jemte dem om vicariatsskyldigheten upptogos i 1852 års statuter. Det blef emellertid snart tydligt, att denna för de svenska universiteten egendomliga, ur äldre tidsförhållanden framsprungna inrättning äfven i den nya formen ej mera var tillfredsställande. Det föll i ögonen att endast half lärareverksamhet togs i anspråk, derföre att endast half lön gafs, allt under

[1]) Se om theologiska faculteten detta arbete II, 62—65 Professorer XLI—LI.

[2]) Se om juridiska faculteten detta arbete II, 109—113. Professorer i administrativrätt och nationaleconomi I—IV, i laghistoria I, i civilrätt I—II, i statsrätt I—II.

[3]) Se om medicinska faculteten detta arbete II, 140—142. Professorer i practisk medicin VII, i theoretisk medicin IX, i anatomi III—IV, i chirurgi III—IV., i medicinsk chemi 1

[4]) Se om physik detta arbete II, 347—48. Professor I och om nordiska språk 350 Professorer I—II. Rörande öfriga lärostolar inom philosophiska faculteten under detta tidskifte hänvisas äfven till detta arbetes andra del; äfvenså rörande öfriga lärareplatser (357—58).

[5]) Se härom detta arbete II. Öfriga lärareplatser, 357.

[6]) Det beviljades ett lönetillägg af 180 rdr b:co för hvarje lön; genom nya lönetillägg vid 1856—58 års riksdag bestämdes adjunctslönen till ungefär hälften af lägre professorslön.

förutsättning att sysslorna bekläddes af yngre, mera tillfälligt anställde lärare, medan de i sjelfva verket blifvit lika fasta som lärostolarne och det alltid var möjligt, att beggederas innehafvare till ålder och för öfrigt kunde vara likställda. Redan i stora läroverkscomitéen 1824—28 hade C. A. Agardh fordrat upphäfvandet af universitetsadjuncturerna: deras ombildande till lärostolar i de ämnen, der dubbla eller nya sådane äro af nöden, eller der detta ej är fallet till verkliga öfvergångsplatser för yngre, ej fast anställde lärare synes vara endast en tidsfråga. En begynnelse till inrättandet af dylika icke fasta platser gafs genom de 1851 af rikets ständer beviljade stipendierna för yngre lärare — 6 för Lunds universitet.

Intill medlet af århundradet bibehöll examensväsendet de former, som det mot slutet af föregående och början af detta århundradet erhållit. Derefter har det varit föremål för flera förändringar.

En fullständig omorganisation af den gamla philosophiska graden inträdde i följd af kgl. brefvet 1853 $^{22}/_{4}$. I stället för att den examinerade förut förhördes i alla facultetens läroämnen, lemnades nu valfrihet i fråga om alla utom latin, grekiska, theoretisk och practisk philosophi, samt historia, mathematik eller någon af naturvetenskaperna; endast föreskrefs ett betygantal af minst 12. Det åsyftades tillika att vinna concentration af studierna genom föreskriften att inom två till tre sammanhängande ämnen examen skulle afläggas med minst 6 betygsenheter [approbatur = 1, cum laude appr. = 2, laudatur = 3]. Dessutom erfordrades för gradens vinnande utgifvande och försvarande af afhandling. Onekligen låg ett tidsenligt framsteg i denna omorganisation, men under dess tillämpning kom man snart till insigt, att en förbättring af det nya vore att vinna genom delning i tvenne examina, så att tvångsämnena förlades till en särskild förberedande examen.

Öfriga examina inom philosophiska faculteten, angående hvilka kgl. brefvet 1853 $^{22}/_{4}$ lemnar föreskrifter, äro: medico-philosophisk examen, som med minst 8 betyg skulle afläggas i chemi, physik, botanik, zoologi, latin, mathematik och valfrihet i öfriga ämnen samt juridico-philosophiæ examen — äfvenledes 8 betyg i latin, theoretisk och practisk philosophi, historia, statskunskap, mathematik och valfrihet i de öfriga.

Genom kgl. brefvet 1865 $^{3}/_{3}$ tillkom äfven en theologico-philosophisk examen i döda språken, philosophi och historia, vid hvilken fästades förmånen att tillgodoräkna ett presterligt tjenstår.

En preliminärexamen i historia och practisk philosophi för dem, som ärnade aflägga embetsexamina, hade inrättats genom cancellersbrefvet 1846 $^{29}/_{1}$; denna förändrades genom kgl. förordningen 1863 $^{9}/_{10}$ till en examen i latinska och franska språken, historia, statskunskap och philosophisk rätts- och samhällslära. Genom samma kgl. förordning lemnades äfven förnyade föreskrifter för bergsexamen.

Genom kgl. förordningen 1863 $^{9}/_{10}$ omorganiserades äfven de civila embetsexamina. Med upphäfvande af kgl. brefven 1799 $^{30}/_{4}$ och 1812 $^{9}/_{10}$ förklarades cameralexamen upphörd. Med afseende på examina för inträde i rättegångsverken och i cancelliet gjordes den vigtiga förändring, att skriftliga prof skulle föregå och utgöra vilkor för afläggandet af det muntliga förhöret [1]). Universitetets gamla examina inom den juridiska faculteten, juris candidat- och licentiatexamen, som sällan aflagts, blefvo qvarstående i 1852 års statuter vid sidan af de nyare embetsexamina. I kgl. brefvet 1853 $^{22}/_{4}$ bestämmes ett ordinarie tings hållande såsom den för licentiatexamens afläggande nödiga practiska tjenstgöring om hvilken statuterna tala. Någon juris licentiatexamen har ej efter de nya statuternas utgifvande aflagts och endast af få juris candidatexamen.

Om det för det juridiska studiets höjande betraktas som ett önskningsmål, att dessa universitetets högre examina uttränga embetsexamina, så eger den juridiska faculteten ett föredöme i den medicinska, som till vetenskapens fromma alltid upprätthållit dem inom sitt område. En stadig samverkan mellan theori och praxis har här i sin mån äfven bidragit till upprätthållandet af en vetenskaplig anda. Kongl. brefvet 1853 $^{22}/_{4}$ stadgade 1 års tjenstgöring vid hufvudstadens cliniker, innan licentiatexamen finge afläggas. Detta förde till stegrad täflan med den i Stockholm upprättade medicinska läroanstalten, Carolinska institutet samt till förslaget att upprätta ett enda medicinskt läroverk för hela riket i hufvudstaden. I kgl. brefvet 1861 $^{26}/_{4}$ ogillades emellertid detta förslag och speciella stadganden för den medicinska undervisningens ordnande gåfvos, hvarigenom de bestående läroanstalterna bragtes i ordnad samverkan. Carolinska institutet ställdes härvid under universitetscancellerens öfverstyrelse och under universitetens statuter.

[1]) Härigenom bortföll inom denna facultet tentamensväsendet, hvilket, oaktadt ej egande stöd i 1852 års statuter, bibehållit sig inom de öfriga.

Efter det theologiska seminariets upphäfvande stadgades ett regelbundet examensväsen inom den theologiska faculteten genom kgl. brefvet 1831 17/9. Det föreskrefs här, att hvarje theologiæ studiosus före anmälan inför stiftets domcapitel hade att förete betyg, att han vid universitet undergått examen i alla facultetens läroämnen samt vid dem befunnits ega så försvarliga kunskaper i dogmatik och moraltheologi, theologiska prænotioner, symbolik, exegetik, kyrkohistoria och pastoraltheologi, att han anses kunna admitteras till prestexamens undergående vid domcapitlet; dessutom har han äfven att deltaga i homiletiska och declamatoriska öfningar och derom förete betyg från professorn i pastoraltheologi. På detta kgl. bref grundar sig bestående theoretisk och practisk theologisk examen. Theologiæ candidat och licentiatexamina qvarstå äfven i 1852 års statuter. Endast ett färre antal ha aflagt den förra, ingen den sednare. För dess afläggande fordras enligt kgl. brefvet 1853 22/4 utom candidatexamen äfven 1/2 års practisk presterlig tjenstgöring.

Under detta tidskifte frigjord från gamla hämmande band — det främmande språket så väl som den på olika sätt uppträdande censuren — kunde den academiska literaturen mera än förr intaga en sådan plats inom nationalliteraturen, som henne vederbör. Detta uppgående i den nationella literaturen, för hvilken hon hittills varit i viss mån främmande, är otvifvelaktigt jemte det stigande vetenskapliga värdet den utmärkande företeelsen för den academiska afhandlingsliteraturen [1]). Stadgandet om tryckt och ventileradt afhandlingsprof för den philosophiska graden förorsakade emellertid, särskildt i början, öfveralstring. Program- och festliteraturens alster förråda småningom under gamla former en efter nya tidsförhållanden omstämd ton. Äfven på detta område visar sig såsom naturligt i sammanhang med öfriga företeelser det corporativa lifvets bortdöende: promotionen, hvars gamla symboliska former mestadels bortfallit, kämpade mot slutet af tidskiftet hvart tredje år för sitt bestånd, rectorsombytets årliga fest med dess symbolik förlorade årligen deltagande och blott de fester och högtidligheter, i hvilka det nationella lifvet gaf sig ett uttryck, blefvo verkliga academiska fester.

Allt mindre sammanhörande med universitetets öfriga verksamhetsplan visade sig de gamla exercitierna. Vid J. M. Langs afskedstagande 1853 återbesattes ej mera academidansmästaretjensten, och äfven

[1]) Det vigtigaste af afhandlingsliteraturen är sedan 1864 samladt i Lunds universitets årsskrift, för hvars utgifvande ett statsanslag af 1,500 rdr anvisats. K. B. 1864 6/8.

capellmästare- och ritmästaresysslornas upphörande syntes blott vara en tidsfråga. Endast fäktmästare- och gymnastikläraresysslans bestånd kunde anses tryggadt. Äfven språkmästaretjensterna blefvo, ehuru sannolikt till skada, indragna 1861 [1]). Genom de regelmässigt ur reservfonden utgående extra anslagen till en sånglärare kan factiskt en ny excercitiemästarepost anses upprättad.

Sedan universitetet ej längre var anvisadt på corporationens inskränkta tillgångar, utan staten trädt emellan med anslag, kunde institutioner och samlingar utveckla sig på ett helt annat sätt än tillförene [2]). Allmänhetens och enskilda vetenskapsälskares aldrig tröttnande välvilja bidrog i sin mån äfven härtill. Äfven eger universitetet sedan 1837 i den under cancellerens förfogande stående nya reservfonden en cassa till sitt förfogande, hvarur isynnerhet efter 1848 betydliga tillskott till institutionerna kunnat utgå.

Ur universitetets äldre samlingar utbröts 1805 ett särskildt historiskt museum och myntcabinett. Det historiska museet fick sin betydelse företrädesvis genom utvidgandet af de archeologiska samlingarne. De omfatta i våra dagar omkring 8,000 föremål, flertalet från stenåldern och härrörande från de skånska landskapen. Mer än en tredjedel utgöres af Sven Nilssons dyrbara samling, som 1851 införlifvades med museet [3]).

Myntcabinettets samlingar ordnades och fördubblades, sedan de 1856 kommit under uppsigt af C. J. Tornberg [4]).

Hufvuddelen af de gamla samlingarne förblef i det zoologiska museet, som genom Sven Nilssons nit och omsorger samt, framför andras, G. A. Gyllenkrooks frikostighet blef en särdeles dyrbar samling.

Den under föregående århundradet med så stora ansträngningar skapade botaniska institutionen befans redan länge otillfredsställande,

---

[1]) K. B. 1861 $^{10}/_{5}$.

[2]) Vi hänvisa föröfrigt till Anteckningar om Lunds universitets Historiska Museum af Elof Tegnér i Samlingar till Skånes historia, 1871.

[3]) Myntcabinettet, som för närvarande äger 15,000 mynt och medaljer, af hvilka 300 äro i guld, 8,000 i silfver, de öfriga koppar o. s. v., har under de sednaste åren, sedan universitetets stat för detsamma bestämt ett årligt anslag af 600 riksdaler, kunnat förökas enligt den plan, som småningom utvecklat sig, att nämligen göra det till en mönstersamling för södra Sverige, i hvilken först och främst den skandinaviska afdelningen bör vara så fullständig som möjligt. I andra rummet hafva grekiska och romerska mynt samlats, såsom den bästa grundval för numismatiska studier. Medeltiden har ej, oaktadt sin historiska vigt och betydelse, kunnat, så som sig bort, representeras i cabinettet, då dettas inskränkta tillgångar ej medgifvit att betala de höga priser, till hvilka mynt af denna class utbjudas. [Medd. af institutionsföreståndaren].

[4]) Vi hänvisa till Fr. Wahlgren, Lunds universitets zoologiska museum 1867.

då vid medlet af detta genom statsanslag en fullkomligt ny institution skapades. Rikets ständer anslogo vid 1859—60 års riksdag för detta ändamål 75,000 rdr deraf 42,000 till anläggning af ny trädgård och 33,000 till byggande af växthus. Till plats för trädgården bestämde universitetets styrelse den närmast öster om Lund belägna s. k. Tornalyckan med en areal af omkring 12 tunnland. Hösten 1862 begyntes anläggningen och fulländades under året 1867 [1]).

[1]) De på fritt land odlade växterna uppgå för närvarande till ett antal af ungefär 3,400 arter, deribland 650 träd och buskar. De äro grupperade i naturliga familjer, de perenna och annuela af hvarje familj tillsammans i gemensamma qvarter. De monocotyledona familjerna bilda ett qvarter för sig i trädgårdens sydvestra del. De dicotyledona familjerna äro, så vidt de practiska förhållanderne det medgifvit, anordnade i öfverensstämmelse med den af J. G. Agardh framställda theori om växtfamiljernas inbördes slägtskap. De apetala familjerna äro sålunda förlagda till trädgårdens utkanter, hvarigenom, då dessa familjer hufvudsakligen utgöras af träd eller buskar, äfven ett godt skydd mot vindarne kommer att vinnas. De gamopetala familjerna, såsom de fullkomligaste, äro förlagda till trädgårdens centrum och de polypetala upptaga ett bälte mellan dessa och de apetala. Enligt den af J. G. Agardh uppgjorda planen skiljas dessa tvenne de dicotyledona familjernas utvecklingsstadier genom concentriska gångar, hvilka återigen korsas af radierande. Genom dessa radierande gångar skiljas de olika hufvudtyperna från hvarandra, genom de concentriska de olika utvecklingsstadierna. De växtfamiljer, som tillhöra samma hufvudtyp, äro sålunda förlagda i qvarter, som från trädgårdens centrum radiera mot dess peripheri.

Växthusen äro förlagda ungefär till trädgårdens midt söder om den stora dammen och ligga, med undantag af två i söder utgående flyglar, som få ljus från öster och vester, åt söder med en svag vändning åt sydost. De äro till antalet 7 och sammanbyggda i en rad med de tvänne nyss omnämnde flyglarne vinkelrätt utskjutande i söder, och stå i förbindelse med hvarandra genom en längs norra sidan gående corridor. Det östligaste växthuset (N:o 1) har en yta af 112 qvadratalnar och en höjd af 12 alnar. Det har upprätt stående fönster, saknar glastak och uppvärmes endast genom rökkanaler. I detsamma finnas större växter från Medelhafsregionen och från länder med liknande klimat. Närmast detta är växthuset N:o 2, som utgör den östra af de båda i söder utgående flyglarne. Det har en yta af 225 qvadratalnar samt 6 alnars höjd och uppvärmes genom i jernrör circulerande vatten. I detsamma cultiveras mindre varmhusväxter, som fordra fuktig luft. En i samma hus befintlig bassin är afsedd för vattenväxter; vattnet i densamma uppvärmes genom en kopparrörsledning med ånga. N:o 3 innehåller mindre, tropiska växter och är deladt i två afdelningar, hvardera med en yta af 96 qvadratalnar och en höjd af 7 alnar. Den ena afdelningen upptages hufvudsakligen af orchideer. N:o 4 bildar midtelpartiet i växthusraden och innehåller palmer samt andra större varmhusväxter; det har en yta af 264 qvadratalnar och är 13 alnar högt. Uppvärmningen af detta liksom af föregående växthus sker genom jernrör med circulerande vatten. N:o 5 motsvarar till läge, storlek och form N:o 3 samt är äfven deladt i tvänne afdelningar, af hvilka den ena innehåller Cacteer samt andra succulenta växter, den andra buskar från Cap och Nya Holland. Det uppvärmes genom rökkanaler. N:o 6 bildar den vestra flygeln, som till form och storlek motsvarar N:o 2. Detta växthus är deladt i tvänne afdelningar, innehållande i den ena afdelningen lökväxter samt mindre, capska och nyholländska buskar, i den andra coniferer. N:o 7 är af samma storlek och form som N:o 1, men har glastak samt en höjd af 15 alnar. Det innehåller större växter från Cap och Medelhafsregionen samt en del succulenta plantor; liksom N:o 6 uppvärmes äfven detta växthus genom rökkanaler. För närvarande odlas inom hus circa 2,500 arter, deribland 1,076 capska och nyholländska samt 830 tropiska. Eldstädernas antal är 9, deraf 5 äro försedda med rökkanaler, 3 med jernrör för circulerande vatten och den ena är en ångpanna (för vattenbassinen i N:o 2). Från den norrom belägna dammen inledes vattnet i jernrör till växthusen, i hvilka det uppfordras genom en i östra corridoren befintlig tryckpump. Till växthusen

Den astronomiska institutionen erhöll först under sednaste årtiondet ett tidsenligt skick, sedan riksens ständer vid 1862—1863 års riksdag beviljat ett anslag af 45,000 rdr till uppförandet af astronomiskt observatorium. Denna byggnad uppfördes 1865—67 [1]).

N:o 3 och 4 är vattnet omedelbart inledt. På baksidan af palmhuset finnas tvänne rum, af hvilka det ena användes till frökammare, det andra till betjeningen.

En tvänne våningar hög byggnad inrymmer i nedra våningen trädgårdsmästareboning och auditorium, i öfra museum, bibliothek samt bostad för en amanuens. Museum innehåller, förutom en mindre samling af trädstammar, frukter m. m., värderika samlingar af växter, synnerligen från norra och södra Amerika, Nya Holland, Cap, Himalaya m. fl. trakter. Bland dem förtjena särskildt omnämnas typsamlingarne till Benthams, Plantæ Hartveyianæ och till Lehmanns Plantæ Preissianæ. Af äldre samlingar finnas Andr. Retzii och Acharii herbarier det sednare dock endast innefattande de fanerogama växterna. [Medd. af F. W. C. Areschoug].

[1]) Byggnaden består af en midtqvadrat med 4 flyglar, af hvilka den vestra är betydligt större och högre än de 3 öfriga samt helt och hållet uppförd af träd, på det att temperaturen inom densamma så mycket lättare må kunna följa vexlingarne i den yttre luften. Den håller invändigt 34 fot i längd och 28 fot i bredd samt är afsedd att rymma meridiancirkeln, då en sådan kan anskaffas, samt 2 kollimatorer, till hvilka fundamenter äro anlagda. De öfriga flyglarne äro qvadrater med en inre sida af 21 fot; af dem innehåller den östra, förutom observatoriets hufvudingång samt 2 mindre förvaringsrum på ömse sidor om densamma, ett mindre meridianrum med en bredd af 13 fot. I detta rum äro på ett och samma fundament uppstälda ett universal-instrument af Repsold och ett pendelur N:o 1418 af Kessels, hvilka instrumenter varit använda dels till tidsbestämningar och dels till bestämning af observatoriets polhöjd medelst observationer af zenithalstjernors passager genom första vertikalen. Framdeles kommer detta meridianrum hufvudsakligen att begagnas af de studerande, som önska öfva sig i astronomiens practiska delar. I den södra flygeln är den egentliga genomskärningen i första vertikalen och i densamma är uppstäldt ett passage-instrument af Littman. I samma rum är mot söder en utbyggnad med ett fundament för transportabla instrumenter, på hvilket för närvarande en tub af Merz är uppstäld; dessutom finnes emellan de begge förutnämnda fundamenterna, men något åt östra sidan af dem, en pelare för ett ur. Den norra flygeln innehåller en mindre ingång, ett gemensamt arbetsrum samt 2 rum för institutionens amanuens. Midtqvadraten, hvars inre sida är 34 fot, höjer sig genom 2:ne våningar och bildar i den nedra en gång, från hvilken dörrar leda till alla flyglarne, i den öfre deremot ett förvaringsrum för gamla instrumenter och dylikt. Inom densamma höjer sig en cirkelrund mur, hvars inre diameter är 22 fot och som öfverskjuter midtqvadraten med ytterligare en våning; på ofvankanten af denna mur är anbragt en cirkelrund jernbana och på 22 i denna bana lagda spheriska jernkulor hvilar ett cylindriskt trätorn med en lika fast upp- och nedvänd jernbana i sin underkant. Genom en inuti tornet anbragt vef kan detta bringas att rulla på kulorna, och då detsamma är försedt med en från zenith gående öppning, kan denna tydligtvis medelst tornets vridning bringas åt hvilket väderstreck som helst. Inom den cirkelrunda muren reser sig slutligen det massiva fundamentet för refractorn, hvilket vid källarens golfyta har en diameter af 15 fot, men från nedersta våningens golfyta till tornets golfyta bildar en cylinder med 11 fots diameter. Ofvanpå detsamma är af gjutet cement uppfördt ett mindre fundament, vid hvilket instrumentet omedelbart är fästadt. Trappuppgången till tornet är anbragt på den cirkelrunda murens inre sida, utan att på något sätt beröra det inom densamma befintliga fundamentet, hvilket, likasom alla de öfriga, ända från grunden är fullkomligt isoleradt. Höjden från jordytan till tornets spets är 54 fot, tornet sjelf har från golfytan till spetsen en höjd af 21 fot.

Anskaffandet af sistnämnda instrument påtänktes ungefär samtidigt med uppgörandet af ritningarne till sjelfva byggnaden. Utförandet af detsamma anförtroddes åt dåvarande universitetsmechanicus numera professor E. Jünger i Kjöbenhavn, med hvilken efter föregående underhandlingar och sedan cancellersembetet dertill lemnat sitt bifall, blef contract ingånget

Efter upprättandet af en särskild professur i physik uppkom äfven en physisk institution [1]).

Den chemiska institutionen hade ända till 1845 en behofven fullkomligt oemotsvarig local i den gamla domkyrkoladan. Den fick derefter 1845—51 plats inom det nyuppförda institutionshuset på Helgonabacken samt från sistnämnda år i zoologiska institutionshuset. Utrymmet befans otillräckligt; plats kunde endast beredas åt 20 och öfver 40 anmälte sig terminligen. Vid 1856—58 års riksdag beviljades i följd deraf 30,000 rdr b:co till uppförande af särskild byggnad för den chemiska institutionen. Denna blef färdig att till begagnande upplåtas hösten 1862. Det beviljade anslaget hade emellertid varit från början otillräckligt, så att byggnaden ej kunnat utföras efter först utkastade plan. I följd deraf är redan behofvet af utvidgning oafvisligt [2]).

om anskaffandet af en 9-tums refractor med objectiv från Merz, hvilken under år 1866 skulle levereras för ett belopp af 20,800 rdr samt af Jünger uppställdes 1867. Detta förträffliga instrument utmärker sig förnämligast genom följande anordningar: observationerna kunna antingen anställas i ljust fält med mörka trådar eller tvärtom i mörkt fält med ljusa trådar, hvarvid man medelst vridning på en skruf verkställer öfvergången från det ena belysningssättet till det andra; mikrometern är helt och hållet tillsluten samt sitter alltid fast på tuben, så att de olika ocularerna omedelbart fastskrufvas på densamma; alla nycklar, med hvilka instrumentet fastklämmes eller röres, äro tillgängliga för observatorn, utan att han behöfver lemna sin plats; dessutom drifves instrumentet af ett urverk med isocron regulator efter en af professor Holten i Köpenhamn angifven construction; detta urverk är på sådant sätt förbundet med instrumentet, att man kan ändra det sistnämndas timvinkel, utan att först behöfva stadna uret. Efter dess uppställning har detta instrument blifvit användt till observationer af mindre planeter och dubbelstjernor. Förutom de nämnda eger observatoriet erforderliga mindre instrumenter. [Medd. af institutionsföreståndaren].

[1]) Den physiska institutionen kan anses grundad 1840, då de för undervisningen oumbärligaste instrumenter inköptes från Paris för en summa 4,780 rdr b:co. Genom ett ännu betydligare inköp ökades samlingen 1857, sedan under tiden institutionen fått sig upplåten en någorlunda rymlig local. Institutionen är försedd med ett årligt anslag af 867 rdr rmt; katalogen upptager 550 nummer. [Medd. af institutionsföreståndaren].

[2]) Den nya laboratoriebyggnaden är belägen på en fri och rymlig plats å f. d. Magle kyrkogård och är alltså visserligen afskild från öfriga universitetsbyggnader, men ej på så stort afstånd, att någon egentlig olägenhet kan anses deraf föranledas. Bottenvåningen upptages af ett ljust och rymligt auditorium (i den ena af de mot öster vettande flyglarna), tvänne större laboratorier för de studerande, två mindre sådana för lärarne, tvänne vågrum, destillationsrum, ugnsrum och förrådsrum. Den å norra flygeln befintliga öfvervåningen innehåller ett större rum för mineralsamlingen, tvänne mindre för chemiska och pharmacognostiska samlingarna samt boningsrum för amanuens.

Præparatsamlingen innehåller de vigtigaste oorganiska och organiska præparater förvarade i passande glaskärl.

Mineralsamlingen, som förut så godt som saknade egen local, då den till större delen måste inrymmas i dåvarande chemiska auditorium har numera efter nybyggnaden vunnit en efter förhanden varande behof i alla afseenden passande plats i laboratoriets öfre våning. Då samlingen före generaldirektör Berlins tjenstgöring som professor ännu befann sig i ett högst bristfälligt skick och således först sedan denna tid blifvit af den betydenhet, att den kunnat anses fullt motsvara sitt ändamål, kan man ingalunda göra sig räkning på en sådan fullstän-

Malmöhus läns lazarett, från början ställdt i nära förbindelse med universitetet, utvidgades mer och mer och blef för universitetet dess oundgängliga clinik. Från 1848, då en större nybyggnad uppförts, erhöll det en utvidgning af 4 större sjuksalar med 40 sjuksängar och 14 enskilda större sjukrum. En chirurgisk clinik inrättades 1861. Denna cliniks ytterligare utvidgning genom en större nybyggnad förberedes. För detta ändamål är af universitetet åt lazarettet upplåten den i förra århundradet till plantage använda Paradislyckan.

Ett anatomiskt museum grundades af A. H. Florman, men kan i sitt närvarande skick betraktas som en skapelse af dess nuvarande föreståndare C. F. Naumann [1]).

Af den genom D. Menlös' utnämnande till professor förvärfvade mathematiska instrumentsamlingen återstår väl knappt något mera; en mathematisk instrumentsamling eger dock universitetet.

---

dighet eller en sådan rikedom på exemplar, som i äldre och af gammalt väl försedda mineralsamlingar. Emellertid innehåller den större systematiska samlingen omkring 4,500 exemplar, hvaribland åtskilliga ganska värdefulla. Derjemte finnes en särskild, ordnad localsamling för Sveriges olika provinser om också ännu långt ifrån fullständig, en mindre samling mineralier för de studerandes räkning, en dito geognostisk-geologisk samling samt för öfrigt dels åtskilliga duplettexemplar för utbyte, dels ej obetydliga äldre samlingar fast af jemförelsevis underordnadt värde, en uppsättning af naturliga kristaller, kristallmodeller och teckningar o. s. v.

Den pharmacognostiska samlingen innehåller ett rikt urval af medicinska præparater och droguer i utmärkta profver, om hvars anskaffande och ordnande N. J. Berlin inlagt stora förtjenster. [Medd. af institutionsföreståndaren].

[1]) Den nuvarande anatomiska samlingen, som innehåller normala anatomiska præparater och föremål af menniska och djur jemte missfoster, utgöres af 290 nummer från den äldre samlingen före år 1848. Resten har tillkommit dels genom gåfvor dels genom inköp under nuvarande föreståndarens tid. Det hela omfattar 1,500 nummer, deraf 300 fullständiga skeletter (25 menniskoskeletter, 275 djurskeletter), 200 naturliga cranier (60 menniskocranier, 140 djurcranier), 100 gipscranier (menniskocranier af olika racer); 500 större præparater (dels torra, dels i sprit), för öfrigt mindre præparater eller särskilta ben.

Den korta tid, under hvilken det hufvudsakliga af ofvannämde samling åstadkommits, nämligen knappast 20 år, är skälet, hvarföre densamma ej egentligen hunnit blifva fullständig i någon riktning Den innehåller dock det väsentligaste i en och annan, samt åtskilligt af stort värde Första rummet intaga skeletterna. Bland menniskoskeletterna äro med få undantag de särskilta åldrarne eller utvecklingsstadierna representerade, ända från den första daningen till den fulla mognaden. Bland djurskeletterna finner man representanter af de flesta familjer; och särskilt förtjena nämnas såsom sällsyntheter de menniskolika aporna (Gorilla, Troglodyter och Satyrus), många andra att förtiga. Menniskocranierna äro till en del typer af skilda åldrar eller racer. Bland djurcranierna finnas sådane som cranierna af Satyrus ♂ och ♀, Ursus maritimus, Cystophora, Halicore, Tapirus, Hippopotamus, Rhinoceros etc. Till de större præparaterna höra åtskilliga af D:r Auzoux's berömda arbeten, efterbildningar af antediluvianska djur, D:r Zieglers embryologiska arbeten i vax, flera injectionspræparater m. m. Museet omfattar äfven en icke obetydlig samling af menniskofoster i alla åldrar äfvensom af djurembrya samt en mindre samling af missfoster. [Medd. af institutionsföreståndaren].

Den yngsta af universitetets institutioner är det geologiska museet, som först 1868, då det utbröts ur de zoologiska samlingarne, erhöll egen local och föreståndare.

Genom ökade anslag för bokinköpet kunde universitetsbibliotheket utvidga sig på helt annat sätt än tillförne. Frikostiga gåfvor bidrogo äfven härtill. Den största tillväxt bibliotheket på engång erhållit genom inköp var den det erhöll 1835, när dåvarande bibliothecarien H. Reuterdahl i Tyskland gjorde ett bokinköp för 5000 rdr b:co. Af gåfvor märkas isynnerhet slägten De la Gardies af De la Gardiska handskriftsamlingen från Löberöd (omkring 1000 volymer) samt af exc. J. C. Tolls efterlemnade papper. Liksom under föregående tidskifte J. H. Lidén betydligt bidragit till boksamlingens completterande, riktades hon under detta genom värdefulla gåfvor af A. H. Florman, M. E. Ahlman, J. Rabbén, justitierådet C. Schmidt m. fl.

Bibliothekets inköp och underhållsmedel utgöra, sedan riksdagen 1865—66 ytterligare ökat dem, 10,000 till 11,000 rdr rmt. Hela boksamlingen omfattar omkring 100,000 band.

Högsta antalet studenter under detta tidskifte utgjorde 544; lägsta 223 [1]). Medan de gamla nationsinrättningarne mer och mer förlorade en afgörande betydelse för ungdomslifvet, erhöll detta i den 1830 stiftade Academiska Föreningen en ny medelpunkt [2]). Alla dervid fästade förhoppningar har dock icke denna inrättning ännu förverkligat, särskildt icke det närmande mellan lärare och lärjungar till fördel för studierna, som gaf den namn ej af studentförening utan Academisk Förening. Detta moment, som var ett af de vigtigaste och mest berättigade inom det gamla nationsväsendet, behöfver kanske också för att åter komma till sin rätt en fördelning af ungdomen ej efter födelseortens slump utan efter studierna. Ungdomslifvets intressantaste företeelse under denna tidrymd är anknytandet af förbindelsen med Kjöbenhavns universitets studerande ungdom från slutet af 1830-talet, hvarur utvecklat sig den allmänna förbindelsen mellan de skandinaviska universiteten: det är en företeelse, som varit af betydelse för hela det nordiska folklifvets nyare riktning.

Under hela den föregående tiden hade 41 stipendiestiftelser af enskilda blifvit fästa vid universitetet: under denna tidrymd något mer

[1]) Se rörande statistiska uppgifter detta arbete II, Universitetets lärjungar 485—88.

[2]) Se om Academiska Föreningen detta arbete II 481—83.

än fördubblades detta antal. Dessutom inrättades ett ej ringa antal af prisstiftelser, resestipendier och vid nationer och Academiska Föreningen fästa stipendier [1]).

I fråga om universitetets förhållande till andra universitet är framför allt för detta tidskifte utmärkande den förändrade ställningen till den andra svenska högskolan. Så länge universiteten ännu förblefvo på corporationens ståndpunkt, var täflan alltid på väg att urarta till yrkesafund, förbindelsen och utbytet af lärarekrafter var ännu ringa och förhållandet emellan de begge corporationerna kunde ej sägas vara alltid och i allo godt. Från denna ståndpunkt hade man visserligen ej heller fullkomligt löst sig under detta tidskifte, men sedan cancellersstyrelsen först och derefter äfven lagstiftningen för begge universiteten blifvit gemensam genom 1852 års statuter och Lund lyckats förvärfva mera än en lärare från Upsala, för hvilken det känt sig tacksamt, kan väl äfven på detta område corporationståndpunkten der anses öfvervunnen. Det är med dess traditioner öfverensstämmande, att universitetets blickar äfven gått utöfver den särskilda nationella kretsen till den vidsträcktare skandinaviska. Tegnér gick härvid i spetsen.

Totalt förändrades förhållandet mellan universitetet och staden Lund under denna period. Den särskilda academiska jurisdictionens upphäfvande 1852 var härvid af afgörande betydelse. De nya communallagarne sammansmälte de fordom så fiendtliga samhällena till ett enda. Förvaltningen af stadens drätselverk genom academiska och stadsjuridictionernas deputerade upphörde med 1862 års ingång.

Universitetets economiska historia under detta tidskifte är historien om huru staten i allt mera ökadt omfång genom anslag antager sig universitetsutvecklingen [2]). Början dertill togs, såsom nämdt, vid 1828—30 års riksdag. Lunds andel af det då beviljade anslaget, 7,550 rdr b:co, fördelades genom kgl. brefven 1833 $^{14}/_{12}$, och 1834 $^{13}/_{12}$ och försattes på ordinarie stat. Vid 1834—5 års riksdag gafs ett nytt anslag å 4000 rdr b:co.

---

[1]) Se om prisstiftelser, stipendier och resestipendier detta arbete II, 455—479.

[2]) Ett försök till återvinnande af en del af den förlorade gamla corporativa egendomen gjordes ännu på 1840-talet genom formligt anställd process mot staten, men tillbakavisades såsom orimligt. Förhållandet härmed var följande.

Af den såsom vederlag för capitelgodsen anslagna skol- och biskopstionden med dess förhöjning hade indragits till indelningsverket från 4 socknar i Oxie, 5 i Skytts, 4 i Wemmenhögs, 5 i Ljunits och 1 socken i Frosta härad inalles 53 tunnor råg, 78 tunnor korn och 53 tunnor hafre i rundt tal årligen. Äfvenledes hade universitetet mist någon tionde i V. Virestad och för hemmanet Måsby samt ej fått ersättning för 1719 till kronomagasinen indragen krono och kyrkotionden jemte ränta för Knästorpsmarken 1687—1719. 1806 utgjorde den i

De nya anslagens tillkomst gjorde upprättandet af en ny stat möjligt. En sådan utfärdades 1837 $^{30}/_{12}$. Då det vid föregående riksdag beviljade anslaget af 4,000 rdr b:co ej ännu uppförts å ordinarie stat och dessutom 1807 års stat efter 30 års tid dock ännu ej kunnat till alla bestämmelser utföras, utan tillsvidare måste gälla, bifogades en interimstat [1]). Den ständiga staten upptager inkomsterna till 68,786 rdr 14 sk. 11 rst. b:co och utgifterna till 66,049 rdr 25 sk. 7 runstycken.

Staten af 1837 $^{30}/_{12}$ innehåller några bestämmelser af stor betydelse för hela den economiska utvecklingen. Det stadgas här, att för framtiden consistoriet eger att hvart tionde år inkomma med förslag till ny stat, och vidare inrättas i kraft af detta kgl. bref en reservfond, hvilken ställes under cancellerens disposition "för tillfälliga behof och sådane på förhand ej förut afsedde behof, som afse undervisningens, studiernas och universitetets allmänna förkofran". Denna reservfond är grundad på de medel, som uppkomma, när på riksstaten uppförda löner indragas till academicassan under den tid tjensterna hvila eller skötas af vicarier.

Vid följande riksdag 1840 uppfördes anslaget till institutionerna af 4000 rdr b:co på ordinarie stat på samma gång som det höjdes till 6000 rdr b:co.

Vid samma riksdag beviljades till löneförbättringar 3,300 rdr b:co (till de 6 äldsta professorerna utan præbenden 1,800 och till yngre lärare 1,500) och till 4 emeritilöner 6,400 samt till nya mest behöfliga byggnader 25,000 rdr b:co; vidare 3,200 rdr b:co till 2 nya professorater i de verldsliga faculteterna. Samma riksdag beviljade äfven anslaget till resestipendier och lärda verks utgifvande. 1844—45 års riksdag beviljade åt begge

---

räkenskaperna alltjemt balanserade summan 4,761 tunnor råg, 7,095 tunnor korn och 5,016 tunnor hafre samt 5 L℔ smör, allt i rundt tal värderadt till 7,518 rdr b:co hvilken summa derefter utan tillägg i räkenskaperna balanserades. Åren 1764—65 bragtes fråga om ersättning af staten i fråga och undersökning hölls. Consistoriet ingick med skrifvelse härom till cancelleren 1777 $^{10}/_{5}$; likaledes vid 1828—30 års riksdag. Statsutskottet vid denna riksdag förklarade ersättningsanspråket vara en rättsfråga, och 1846 stämde universitetet in för Stockholms kämnersrätt staten med påstående om ersättning och vederlag för framtiden. Domstolen förklarade 1851 universitetet ej behörigt att väcka dessa anspråk: universitetet vore att betrakta som en allmän staten tillhörande inrättning och såsom sådan underkastad K. M:ts och kronans förfogande. Hofrätt och högsta domstol dömde på samma sätt.

[1]) Det hade i 1837 års stat stadgats, att universitetets hela spannmålsintägt utom den af præbendepastoraten skulle i mån som den nya staten kunde träda i verkställighet, uppbäras af den academiska förvaltningen och att denna hade att till hvarje löntagare utbetala lönen i penningar efter medelbeloppet för året. Denna nyttiga reform vann emellertid icke consistoriets bifall. Här sträfvade man emot likhet i lön, upphörandet af forsellönsprivilegiet etc. och genom kgl. brefvet 1839 $^{25}/_{10}$ vann man sin önskan, enär reformen härigenom tillsvidare uppsköts.

universiteten ett anslag af 12,000 rdr hvilket 1848 på ordinarie stat uppfördes.

Riksdagen 1850—51 beviljade följande anslag: 2,400 rdr b:co till löneförbättring om 300 rdr för hvardera af de 8 professorer, som ej förut sådant lönetillskott bekommit, 800 till bibliothecarien och 2,700 rdr b:co till en löneförhöjning af 180 rdr för hvarje af 15 adjuncter, 2000 till stipendier åt docenter och 1000 till medellösa theologiæ studiosi. Från 1855 höjdes samtliga professors- och emeritilöner till 2000 rdr b:co.

Riksdagen 1856—58 beviljade medel till ökande af 3 professorslöner från 3000 till 4,500, och af de 4 emeritilönerna till 4000 rdr rmt, ökande af de 8 äldsta adjuncternas löner till 2,500 och af öfriga 7 adjuncters löner till 2000, till bibliothecarielönens ökande 800 och vice bibliothecariens 1,450, till nya professioner i nordiska språk och nyeuropeisk linguistik 2 professorslöner om 4,000 rdr rmt, till arvoden åt 6 amanuenser vid institutionerna 350 till hvardera samt till 2 nya adjuncturer ej fästade vid bestämde läroämnen 2000 rdr för hvardera.

Vid nästföljande riksdag 1859—60 beviljades följande anslag: för den botaniska trädgårdens flyttning, 42,000 rdr och för uppförandet af nytt växthus 33,000, till löneförhöjning af en profession 500 och för en ny profession i medicinska faculteten 4,500, till lön för en ny adjunctur i nyeuropeisk linguistik 2000 samt till olika mindre löneförhöjningar vid bibliotheks- och öfriga tjenster 2,650 rdr, förhöjning i årsanslaget till bibliotheket 2,800, till chemiska institutionen 800, hvaraf 500 till mineraliesamlingen.

1863—4 års riksdag anvisade följande anslag: till ett astronomiskt observatorium 45,000 rdr, till löneförbättring 825 och till en amanuenspost vid anatomiska laboratoriet 350 rdr samt såsom ersättning för frånskiljandet af Hardeberga och Sandby præbendepastorat 2,046 rdr. Det beviljades äfven 1,800 rdrs tillökning i bibliotheksanslaget och för de chemiska och zoologiska institutionerna 900 rdr samt ett anslag af 2000 för underhåll af universitetets byggnader. Docentstipendierna höjdes genom ett anslag à 1,400 rdr, de 2 s. k. rörliga adjunctslönerna med 1000, och en adjunctur i chirurgi och obstetrik inrättades med löneanslag af 2,500 rdr.

Ny utgiftsstat upprättades 1848 $^{19}/_{12}$, slutande à 90,847 rdr 38 skilling 11 rst. b:co. Sedan förut sörjts företrädesvis för professorslönernas förbättring, tillgodosågos i denna äfven de yngre academiska lärarne. De förras antal utgjorde då 25, af hvilka 6 hade præbende-

pastorat, 15 uppburo full lön af 300 tunnor spannmål, 6 med lönetillägg af 300 rdr statsmedel hvardera, medan 3 försörjts med de hvardera till 1,600 rdr b:co uppgående emeritilönerna; adjuncternas antal utgjorde 19, af hvilka de 17 i de verldsliga faculteterna bekommo lön à 500 rdr med tillägg för de 10 äldsta af 100 och af 200 för dem, som voro fästa vid institutionerna.

Närmast följande utgiftsstat uppgjordes 1859 men erhöll först 1861 $^{4}/_{10}$ stadfästelse. Slutsumman i denna hade vuxit till 259,687 rdr 76 öre eller ungefär 123,000 rdr rmt mera än 1848 års stat. En ej obetydlig del af de i denna stat tillkomna anslag och löneförbättringar hade blifvit lemnad af universitetets tillgångar. K. M:t hade i denna stat medgifvit en del af reservfondens öfverförande till lönefonden (55,000 rdr).

Genom 1807 års stat hade all universitetets jordegendom indragits och förvaltades för cassans räkning. Endast med afseende på de i 18 lotter fördelade Kanikängarne hade ett undantag blifvit gjordt, enär de på denna tid ansågos nödvändiga för den enskildes hushållning. Äfven den till enkecassan anslagna Knästorpsmarken hade indragits bland den gemensamma jordegendomen, och räntekammaren utbetalte i stället till pensionscassan en bestämd årlig summa af 83 rdr 16 sk. b:co, hvartill egendomens arrende blifvit i staten upptaget. Härutinnan gjordes dock en förändring genom kgl. brefvet 1848 $^{17}/_{11}$, då fulla inkomsten af denna jordegendom återställdes till pensionscassan. Genom nytt pensionsreglemente 1863 $^{29}/_{5}$ uppställdes vid sidan af det gamla pensionsväsendet ett nytt. Detta blef allmänt, omfattande samtliga universitetets lärare och tjenstemän, då det äldre deremot inskränkts till consistoriemedlemmarnes efterlemnade. Liksom till förstärkande af den äldre pensionsinrättningen af den allmänna egendomen Knästorpsmarken användts, anslogs till det nya $^{1}/_{3}$ af till reservfonden inflytande besparingar på löningsstaten, intill dess inrättningen kunde anses ha uppnått tillräcklig styrka. Pensionstagarne indelades i 3 classer till 600, 450 och 250 rdrs pensioner. I sammanhang härmed upphäfdes de från den kyrkliga tiderna härrörande extra nådåren.

Äfven universitetets yttre fick en förändrad prägel under detta tidskifte. Dess byggnader och Lundagård, förut muromgifna och afskilda från hela den öfriga omgifningen, öppnade sig för denna. Murarne försvunno 1836 och 1842.

Ombyggnad af det äldre universitetshuset företogs 1838—40. Det förseddes med en tredje våning och deri inrymdes bibliothek och

samlingar. I dess torn inrymdes för en tid local åt astronomiska observatoriet. En ny byggnad för de chemiska, physiska och zoologiska institutionerna uppfördes 1842—43 å Helgonbacken och utbyttes 1848 mot det nya biskopshuset. Flyttningen af institutionerna till deras nya local verkställdes rectorsåret 1849—50. Plan för en ny och större byggnad, afsedd att inrymma den anatomiska institutionen, fastställdes 1847, och byggnaden uppfördes under följande år. Byggnaden blef färdig 1853. Derefter följde uppförandet af de chemiska, astronomiska och botaniska institutionernas nya byggnader. Alla dessa blefvo icke uppförda efter någon sammanhängande plan. Det är möjligt att staten under närmast kommande tid sätter ett större minnesmärke af sin omvårdnad om Lunds universitet: uppförandet af ett nytt universitetshus i stället för det 1800—02 uppförda synes nämligen endast böra vara en tidsfråga, så otillräckligt har detta blifvit i våra dagar.

Författaren nedlägger här pennan. Han har sökt att opartiskt och med fördomsfrihet fullgöra det uppdrag, som universitetet gifvit honom, och han önskar, att Lunds Universitets Historia i samtid och framtid måtte läsas under samma stämning. Åratal ha försvunnit under samlandet af stoffet och dess bearbetning; det vetenskapliga utbyte, som ämnet förmått gifva, står säkert ej i förhållande till den möda forskningen kräft; men en pligt mot det förflutna är uppfyld.

* * *

Den handskrifna literatur, som ligger till grund för detta arbete, är förvarad företrädesvis i Lunds universitets archiv och handskriftsamling (21 band konungabref, 51 band cancellersbref, 162 band consistorieprotocoll, 27 band bref och memorialer, allt in folio, samt oinbundna och strödda acta och bref) samt till mindre betydande omfång i riksarchivet och riksbibliotheket i Stockholm. Om den tryckta literaturen meddelar andra delen af arbetet upplysning.

Tillägg och rättelser till andra delen

Tillägg:

Sid. 98. XXVII. **Anders Blomstrand** i historisk theologi 1846—55. Född i Wexiö 1822; student 1840; philos. doctor 1844; docent 1846 $^{21}/_{12}$; prestvigd 1849; förestod professionen i kyrkohistoria och symbolik en del af v. t. 1847, läsåret 1847—48, h. t. 1848, en del af v. t. 1849, läsåret 1850 —51, en del af v. t. 1852; predikant vid Lunds lazarett 1852; studerade på bekostnad af svenska missionssällskapet i Lund åren 1855—57 i Leipzig och afreste i svenska missionens tjenst till Indien 1857.

Tryckta Skrifter: Disp. Lund.: Tridentinska lärobegreppets förhållande till det äldre catholska. 1846. 8:o. — De initiis episcopatus. P. I—V. 1852. 8:o. — De septuaginta hebdomadibus Danielis IX: 24—27. s. å. 8:o. — Lärobok i kyrkohistoria af J. H. Kurtz, öfvers. med tillägg och anm. Lund 1850. 8 o. — Christlig ethik af G. C. A. Harless, öfvers. Ibm 1852. 8:o. — Har såsom missionär utvecklat en oafbruten författareverksamhet och utgifvit en mängd skrifter på Tamuliska språket, hvaribland må anmärkas: en Revision af den äldre Tamuliska öfversättningen af Nya Testamentet, en reviderad upplaga af den Tamuliska Psalmboken, Förklaring af Luthers cateches, Biblisk Historia, en Tamulisk predikosamling, Tamulisk bönebok, Lärobok i kyrkohistorien på samma språk, hvarjemte han sedan 1863 utger en Tamulisk månadsskrift, kallad Arunodaiam (morgonrodnad), innehållande uppsatser af religiöst innehåll, berättelser ur Missions- och kyrkohistorien, biographier, betraktelser öfver bibelspråk, anmälanden af från missionens tryckeri utkommande skrifter o. s. v.

I följd af detta tillägg blir antalet af docenter i theologiska faculteten XXXV.

Sid. 131. (docenter i civilrätt): II. **Gustaf Broomé** 1851—56. Se professorer i stats- och processrätt.

III. **Pehr Assarsson** utn. 1868. Född i Asmundtorp i Skåne 1838; student 1858; philos. doctor 1865; juris utriusque candidat 1866; docent 1868 $^{10}/_{3}$; förordnad att förvalta domare-embetet i Torna, Bara och Harjagers härader samma år.

Tryckta Skrifter: Disp. Lund.: Om Spinozas statslära och dess förhållande till Hobbes' och Rousseau's. 1864. 8:o. — Om skadestånd enligt Sveriges allmänna lag. 1867. 4:o. (i Lunds univ. Årsskrift 1866).

Sid. 430. VI. (**Treutiger**).

Tryckt Skrift: Essai d'un Grammairien philosophant françois Lund (1739). 4:o.

Sid. 431. III. (**De Bada**). *Tryckt Skrift.* (Se Lex. erud. Scan).

Sid. 433 (**Anders J. Hansson**) född 1770; död 1838.

Sid. 443. VIII. **Niclas Oelreich von Oelreich** 1732—39. Se professorer i theoretisk philosophi.

Sid. 445. (**P. Wieselgren.** *Tryckta skrifter).* Om frimureriet och svenska kyrkan af en svensk prest. (I Samling af diverse uppsatser rör. svenska kyrkan utg. af G. W. Carlsson, legationsprest i London, Sthlm 1844). — Pred. på Marie bebådelsedag i Postilla för

den husliga andakten Sthlm 1849. Ny uppl. Gbg 1862 — Afskedsord till biskop G. D. Björck vid prestmötets slut 1865 jemte en blick på Ansgarii nu fulländade millenium. (I Göteborgs stifts prestmötes handlingar). — Vid morgonbönen i Helsingborgs kyrka den 31 juli 1865, Helsingborgska jernbanans invigningsdag, Hbg 1865. 8:o.

Sid. 449. XXXVI. (**Fredrik Emanuel Braune** 1867). Född i Göteborg 1832; student 1849; philosophiæ doctor 1859; docent i romersk literatur och archeologi 1858; e. o. bibliotheksamanuens 1863; ordinarie 1867 ⁶/₄.

Tryckta skrifter: Disp. Lund: Satiræ D. Junii Juvenalis cum commentario et interpretatione suecana. 1857. 8:o. — De particula *ut* simplici et copulata. 1866. 4:o. — Om den latinska chrians composition och delar. Lund 1864. 8:o. — Svenska vitterhetsarbeten af Andreas Rydelius I Bidrag till det carolinska tidehvarfvets vitra literatur ur Lunds universitets handskriftssamling utg. af M. Weibull och F. Braune. Lund 1868. 8:o. — I *Nordisk universitetstidskrift:* Några anteckningar om studentlifvet under Lunds universitets första århundrade. Lund 1858. 8:o. — Om den philosophiska graden vid Lunds universitet. Ibm 1864. 8:o. — Recensioner. — *Utgifvit:* 6—10 häftena af samma tidskrifts häften från Lund.

Sid. 452. XLII. **Carl Oscar Klefbeck** 1854; född i Borås 1826; student 1846; phil. doctor 1853; seminarierector i Skara 1866.

XLIII. **And. Joh. August Tornberg** 1855. Se Amanuenser.

LII. **Arnold Natanael Hammar** 1867; född i N. Rörum 1842; student 1859; philosophiæ doctor 1868; lector i Carlskrona 1868.

Tryckt skrift: Disp. Lund: Bidrag till Lunds domcapitels äldsta historia 1868. 8:o.

Utom de i förteckningarne upptagne hafva vid universitetet varit anställda tvenne **docenter,** om hvilkas utnämning och läroämnen universitetets handlingar ej meddela bestämda upplysningar, ehuru de såsom docenter förekomma. Dessa äro:

Johan Rosén 1752—56. Född 1726 i Sexdräga i Westergötland; student i Upsala 1742 och i Lund 1747; philosophiæ magister 1748; docens i Upsala 1749; docens i Lund 1752; förestod professionen i romersk vältalighet och poesi derstädes 1754; eloquentiæ et poeseos lector i Göteborg 1759; theologiæ doctor 1762; död i Göteborg 1773.

Tryckta skrifter: Disp. Ups.: An et quo sensu poesis et imitatio sint unum idemque. 1749. 4:o. — De genio linguæ suecanæ. I—III. 1750—51. 4:o.— *Disp. Lund.:* De poesi morum effectrici. Spec. I ex doctrina veterum, inprimisque Aristotelis. 1753. 4:o. — Spec. II ex doctrina Wolfii et Meyeri. e. a. 4:o. — De adjumentis historiæ poeticis. 1754. 4:o. — *Utgifvit:* Göteborgska Magazinet 1759—63, Göteborgska Weckobladet 1763—64, 1765, Göteborgska Spionen 1766, Prestetidningen 1768, Hvad Nytt? 1771—73.

Marcus Jönsson 1768. Född 1733; död i Lund 1769.

Tryckt skrift: Disp. Lund: De justo pretio theologiæ naturalis 1768. 4:o.

Sid. 476. Till de för båda rikets universiteter gemensamma stipendier böra äfven räknas *riddarhusstipendierna. och kgl. flottans och fältläkarecorpsens stipendier.*

Rättelser:

Sid. 3. rad. 17 nedifrån står Genevadsbro; läs Kattarp.
„ 5. Såsom ordningsnumret för Lindsköld står: IX, läs: IV.
„ 14. rad. 16 uppifrån står Lund; läs Stockholm.
„ 18. „ 4 nedifr. står Chr. Barnekow till Widtsköfle och Jörgen Krabbe; läs: Chr. Barnekow till Widtsköfle, Ebbe Ulfelt till Araslöf och Jörgen Krabbe.
„ 32. „ 23 uppifrån 1681 „ 1687.
„ 33. „ 14 nedifr. står 1730; läs: 1731.
„ 33. „ 14 nedifr. står 1731; läs s. å.
„ 37. „ 14 „ „ 4/12 „ 15/12.
„ 45. „ 20 uppifrån står 1823; läs 1853.
„ 51. „ 5 „ „ 1331; „ 1831.
„ 62. „ 2 „ i texten står: moralphilosophi; läs: moraltheologi.
„ 63. „ 9 „ står: moralphilosophi; läs: moraltheologi.
„ 87. „ 4 „ „ „ „ „
„ 88. „ 9 „ utgå orden: Predikan vid philos. magisterpromotionen i Upsala 1848.
„ 90. „ 9 „ står professor; läs: professorer.
„ 96. „ 4 „ „ 1705; läs 1785.
„ 108. „ 7 står: 3:ne; läs: 2:ne.
„ 111. „ 12 „ föreläst ömsom öfver criminalrätt, ömsom öfver Sveriges laghistoria enligt o. s. v.; läs: föreläst öfver criminalrätt, enligt etc.
„ 115. „ 7 nedifr. står 1703; läs 1702.
„ 117. Till Wetterhamn-Riddermarks programmer lägges: program vid firandet af segern vid Clissow (på franska språket) 1702.
„ 136. „ 10 nedifr. står: chemica; läs: chemia.
„ 141. „ 9 „ „ Under; „ Af.
„ 148. „ 8 af Sönnerbergs biographi står: magistergraden. 1810 befordrad etc.; läs, magistergraden. Adjunct i economi 1805 och 1810 befordrad etc.
„ 154. „ 2 nedifrån „ Tosterup „ Torsterup.
„ 165. „ 18 nedifr. står: Sven Gustaf läs: Gustaf Sven.
„ 169. „ 17 nedifrån står Helsingborg läs Hellestad.
„ 174. „ 5 står: medicinska faculteten (kgl. br. 1737 12/7), etc.; läs: medicinska faculteten, (kgl. br. 1737 12/7).
„ 187. „ 1,2 nedifr. erhålla följande lydelse: Krook och efter Bolméers afgång e. o. professorn i samma ämne C. J. Tornberg, hvilken sednare äfven utnämndes till hans efterträdare.
„ 239. „ Lagerbring blef adlad 1769 (icke 1770).
„ 247. Tillägg till Cronholms biographi: erhöll på begäran afsked från prestembetet 1868.
„ 267. „ 21 efter orden Nils Lagerlöf (1732—39) tillägges: efter Carl Papke, som under endast ett halft år innehade denna lärostol, — —.
„ 301. „ 17—19 förändras till följande lydelse: lärostolen, med hvilken den — — — — instruction stod i det närmaste sammanhang.
„ 302. „ 17 står: J. Bring; läs: E. Bring.
„ 308. „ 14 nedifr. står: fasciculis; läs: fasciculus.
„ 322. „ 8 står: 1827; läs: 1826.
„ „ „ 3 nedifr. står: (18)39; läs: (18)40.
„ 324. „ 2—3 står: föreläsningsämnen nämnda; läs: föreläsningsämnen varit nämnda.

Sid. 331. rad. 13 står: straxt; läs: året.

„ 331. „ 5 „ står (Carl Adolf Agardh inskrefs) 1799 5/10, således dagen efter Esaias Tegnér; läs 1799 4/10, således samma dag som Esaias Tegnér. Det är i philosophiska facultetens matrikel som de blifvit på olika dagar inskrifna.

„ 348. „ 7 nedifr. står: physices adjuncten P. S. Munck af Rosenschöld med föreläsningar öfver acustik; läs: physices docenten J. G. M. v. Gegerfelt, sedan adjuncten i ämnet P. S. Munck af Rosenschöld, som varit till vicarie förordnad och såsom sådan i årets föreläsningsprogram uppgifvit sig vilja föreläsa acustik, såsom hufvudman för sin adliga ätt afrest till riksdagen.

„ 356. „ 3 nedifr. står: bestämdes, hvarderas; läs: bestämdes hvarderas.

„ 371. „ 22 står: Israel; läs: Isac.

„ 375. „ 18 nedifr. står: 1777 läs: 1776.

„ 377. „ 23 „ 1833; „ 1863.

„ 379. „ 11 nedifr. står: vice bibliothecarier; läs: adjuncter i esthetik.

„ 383. „ 11 Lidén tog afsked 1776 och erhöll samma år professorstitel.

„ 388. „ 18 nedifr. står i philosophiska faculteten; läs: utan bestämdt läroämne.

„ 390. „ 2 „ tillägg: e. o. cancellist i kgl. maj:ts nedre justitiæ-revision och auscultant i kgl. maj:ts och rikets svea hofrätt s. å.

„ 394. „ 19 står: Atticarite; läs: Attica rite.

„ 409. „ 7 nedifr. tillägg: Museum palæontologicum. Cent I—III. Kbnhvn 1838, 39.

„ 419. „ 26 „ „ Östergötland „ Gärdserum i Kalmar län.

„ 431. „ 16 nedifrån „ delecta mentis; „ delectamentis.

„ 431. „ 15 „ „ augent vertere conatus; läs augent, vertere conatus est.

„ 433. „ 2 „ „ Mörth „ Carl Mörth.

„ „ „ 4 „ „ 1722 „ 1721

„ „ „ 9 tillägg, född 1770; död 1838.

„ 450. „ 17 uppifrån „ Toly; läs Tolg.

„ 445. „ 6 „ „ M. Rosenqvist 1838 „ Hedv. Mar. Rosenqvist 1839.

„ 446. „ 11 nedifr. „ C. Carlsson „ „ Dr H. J. Carlsson.

„ „ „ 4 „ „ Gaussing „ „ Gaussen.

„ 447. „ 14 uppifr. „ Kyrkopostilla „ „ Kyrkopost.

„ 450. „ 20 „ „ för 1796; „ från 1796.

„ 453. „ 16 „ „ sectis; „ jectis.

„ 453. „ 18 „ „ jervanda: läs servanda.

„ 477. „ 10 „ „ cancelleren „ konungen.

„ 490. „ 8 „ „ Johaa; „ Johan.

„ 490. „ 6 nedifrån „ Ligoell „ Lignell.

„ 489. och 491 Carl Lagerbring 1758 och Conrad Qvensel 1783 intaga rum i ordningsföljden enligt dessa årssiffror.

Rättelser till första delen.

Sid. 10 rad. 6 uppifrån står öden; läs: öde
„ 23 „ 23 „ „ mellanhafvet „ innanhafvet
„ 13 not 1 „ Stjerneman „ Stjernman
„ 17 „ 10 „ „ att „ "att
„ „ „ 13 „ „ Lund „ Lund".
„ „ not 1 „ Syffe „ Styffe
„ 23 „ 5 nedifrån „ medebart „ medelbart
„ 22 „ 15 uppifrån „ åt detsamma „ åt universitetet
„ 52 Handlingar i riksarchivet gifva vid handen att äfven Oelreich blifvit dömd att göra Winstrup afbön.
„ „ not 5 rad. 2 nedifrån står: denne mans; läs: Pufendorfs
„ 56 3 sista raden läs: Den danske Literaturs Historie II, 14.
„ 61 rad. 4 nedifrån står: i historia läs historia
„ 69 „ 16 uppifrån „ skolemäster „ "skolemäster".
„ 70 „ 12 „ „ af denna „ af dessa handlingar
„ 75 „ 5 „ „ utrustade „ utrustande
„ 77 „ 22 „ „ hela skånelagens område; läs: det egentliga Skåne.
„ 82 „ 23 „ „ mot läs: med
„ 88 „ 17 „ „ ere „ er
„ 95 not 1 Arenchiel utgår.
„ 101 rad. 5 nedifrån står som „ hvari
„ 121 „ 9 „ „ af 1682 „ 1682 af
„ 156 „ 6 uppifrån „ ock hvar „ ock att hvar
„ 158 „ 14 „ „ förtrolighet på „ förtroliga fot, hvarpå
„ 161 „ 2 „ „ röra sig „ rörer sig
„ 162 „ 2 nedifrån „ högtbevågna „ högbevågna
„ 163 „ 2 „ „ kortare att „ kortare än
„ 165 „ 7 uppifrån „ "trätomakaren „ trätomakaren,
„ 167 „ 4 „ „ hoc „ hac.
„ 20 „ „ universitetets „ universitets
23 „ „ „ „ universitets
„ 168 „ 17 „ „ han „ man
3 „ „ tillkommer „ tillkommer".
„ 169 „ 19 „ „ universitet „ universitetet
„ 178 „ 21 „ „ academiska „ academisk
„ 201 „ 2 nedifrån „ fordomtima „ fordomtima,
„ 216 „ 17 „ „ heller „ heldre
„ 221 „ 7 uppifrån „ 1719 „ 1709
„ 226 „ „ „ 1709—1742 „ 1742—1789
„ 227 „ 9 nedifrån „ framträda „ framträder
„ 231 „ 3 uppifrån „ cancelleres „ cancellers
„ 245 „ 14 nedifrån tillägges: den politiska faculteten
„ 279 not 2 rad. 2 „ relicti „ relictæ
„ 319 not 2 läs: dubbla presterliga tjenstår
„ 325 sista raden läs: Äfven ett curhus blef i förening med lazarettet upprättadt.
„ 334 not 2 „ "Doctor Fausts lefverne, nationernas gerningar och helvetes färd".
„ 370 Faculteternas och nationernas protocoll och handlingar förvaras i särskilda archiv; en del af de sednare i handskriftsamlingen.

